1-132

Praeclarissimum opus diui

Isidori Hyspalensis, quod ęthimologiarum inscribitur. Nec te fallat opinio studiose lector quũ titulũ aspicies, quasi ī hoc volumine solũ de re grāmatica, atq; vocabulorũ īterpretatiōnibus mētio fiat. quũ in eo tātarum altissimarũq; rerum notícia recondita sit, vt nusquā alibi maior digniorq; iueniatur. Quicquid enim cognitionis in cæteris scriptoribus cũ gręcæ tum latinæ historię reperitur vniuersis, in hoc vnico libro vtíli quadam breuitate inuenies. Quod si perlegeris cum varietate historiarum, tum rerum magnitudine non minus profícies, q̃ oblectaberis.

BIBLIOTECA DE LA FACULTAD DE DERECHO

Vænale habetur in vico sancti Iacobi
sub signo Lilij Aurei.

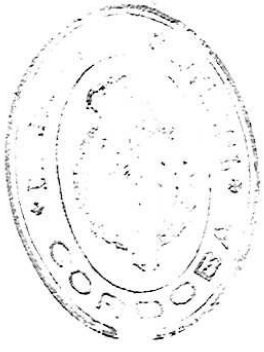

¶ Incipit epistola Isidori iunioris hispalensis episcopi ad Braulionem Cesaraugustum episcopum.

DOMINO Meo et dei seruo Braulioni episcopo, Isidorus. Omni Desiderio desideraui nunc videre faciem tuam, & vtinam aliquendo impleret deus votum meū / anteq̄ moriar. Ad p̄sens autē deprecor, vt cōmendes me deo orationibus tuis, et vt in hac vita spem meam impleat, et in futuro beatitudinis tuę consortium mihi concedat. Et manu sua. Ora pro nobis beatissime domine et frater.

¶ Braulio ad Isidorum.

DOmino meo & vere domino, Christoq; electo Isidoro episcopo⁊ summo. Braulio seruus inutilis sanctor⁊ dei. O pie domine & virorum p̄stantissime, sera est iquisitio, & tarde data ē mihi scribēdi optio, quia pctis meis exigētib⁹ nō tātūmō sterilitatis vl'iopię malo, verūetia pestis mortalitatis luis & hostilitatis quo min⁹ iquirerē horribili sū p̄pedit⁹ incursu. Nūc aūt & si mille necessitatib⁹ & mille curis attrit⁹ post longū miserię tēp⁹ veluti ab iprobi soporis (vt ita dixeri) grauedine suscitat⁹. isti⁹ meę suggestiōes affatib⁹ depēdere p̄sumo salutis obsequiū, & cordis & corpis humilitate p̄strat⁹, imprecās ex cellētissimā tuę beatitudinis potestatē, vt peculia rē famulū quē pio illo sacrę dignationis ituitu sēper habuisti suscep̄tū, vsq; ifinē habere iubeas cō mēdatū. Nā & ego (xp̄s nouit) graui dolore discutior q⁹ emēso tpe tā p̄lixo vel nūc vestrum nō me reor videre cōspectū, sed spero in illū qui nō obliuiscitur misereri, nec repellit in finē quia exaudiet precē pauperis, et vestro me miserū rep̄sentet aspectui. Suggero sane & omnimoda supplicatione deposco, vt librū etymologiarū quē iam fauen te dño audiuim⁹ cōsūmatū, p̄missionis vestrę memores seruo vestro dirigere iubeatis, quia vt mihi sum cōsci⁹ magna ibi ex parte serui tui postulatione sudasti. Et ideo in me p̄rimū existe munific⁹, sic in sanctorū cętib⁹ et fœlix habearis & prim⁹. Gesta etiā synodi i qua sitauri⁹ exanimis vestri igne, & si nō purificat⁹, inuenit tn decoct⁹, queso vt vestro instictu a filio vestro dño rege, nobis dirigāt cito Nā & nostra eius sic flagitauit gloriā suggestio, quia multū in cōcilio p̄ inuestigāda op⁹ ē veritate. Decetero creatoris altissimi pietatē efflagito vt coronā beatitudinis vestrę p̄ itegritate fidei & statu ecclesię suę lōgo tpe p̄cipiat cōseruare, neq; inter oblatrantia p̄sētis mūdi varia & inumerabilia discrimina munitū reddat tuę intercessionis gratia, ac recōditū in gremio memorię tuę tu tuz ab omni tēpestate peccati oratu vest ro efficiat trinitas sacratissima. Et manu sua. Ego seru⁹ dñi Braulio Isidoro in dño, fruar te lucerna ardens & non marcescens.

¶ Isidorus ad Braulionem.

DOmino meo & dei seruo Braulioi ep̄o, Isidor⁹. Quia te icolumē cognoui, grasx p̄o ęgi, et vtinā cui⁹ cognoui salutē, i hoc corpore aspicerē & visionē. Quod autē, mihi euenit p̄ peccatis meis manifestabo, quia fui dign⁹ tua perlegere eloquia, statiVt accepi pictatiū tuū, puer regi⁹ ad me venit; dedi cubiculario meo illud pictatiū, & cōfesti ābulaui ad pricipē vt postea plegē rescriberemq;. Reuers⁹ e palatio régis, nō solū scripta tua nō inueni, sed etiā quicquid aliud i castris fuit piit, & id circo scit dñs, luxi meritū meū, quia nō plegi eloquium tuū sed rogo vt q̄cūq; occasio euenerit, rescribe michi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto p̄didi, iterum gratia tua recip̄iam. Et manu sua. Ora pro nobis beatissime domine.

¶ Braulio ad Isidorum.

DOmino meo & vere dño christoq; electo Isidoro ep̄o⁊ sūmo, Braulio seruus inutilis sanctor⁊ dei Solet repleri lætitia hō interior, ac spiritalis, cū inquisitione fungit amātis. Ob id velle meū ē mi dñe reuerēdissime, nisi culparū macería mearū obstat et benigne te iquisitionē meā āplecti, & q̄relarū calūniā patiēter accipe. Vtrūq; eni ago, & officiū inquisitiois p̄soluo, & ibi cōtra te causarū mearū necessitates diri go quid, vt benignissime tuo auditui admittas ingressu hui⁹ dictationis portuq; p̄strat⁹ peto a culmine vestri apostolat⁹, vt q̄q̄ vacillet calūnię obiectio vbi lachrimarū ē intercessio, cū lachrymę nō sit signa calūnię, tn̄ sint opto & lachrymabiles calūnie, & calūniabiles lachrymę, ⁊ vtrūq; p̄ licētiosa amoris p̄sūptiōe, nō autē p̄ arrogātię temeritate ⁊ iā causā exordiar. Septē nisi falor ānorū se tpa gyrāt, ex quo me memini libros ad te cōditos originū postulasse & vario diuersoq; mō p̄nte me; frustratū eē, & absēti nil ide te rescripsisse, sed subtili dilatiōe modo necdū eē perfectos, mō necdū scriptos, modo meas līas intercidisse, aliaq; multa opponēs ad hāc vsq; diē puenim⁹, & sine petionis effectu anim⁹ perdurat. Ob hoc, & ego vertē p̄ces i q̄relā, vt quod supplicatione nequiui vel calunnia lacessādo valeā adipisci. Sępe nāq; solet mendico p̄desse vociferatio. Quocirca cur q̄so te dñe nō tribuas quod rogaris? Vnū scias, vt nō dimittā quasi fingens me nolle negata, Sed querā, & instāter q̄rā, quousq;, aut accipiā, aut eliciā piissimo redēpto re iubēte. Q uęrite & inuenietis & adiiciente, pulsate & aperietur vobis. Q uęsiui & q̄so, etiā & pulso Vnde & clamito, vt apias. Nā hui⁹ argumenti me cōsolatur inuentio, quia qui cōtē p̄sisti postulantez exaudies forte calūniātem. Hinc ergo sciētię tuæ ingero quæ nec stulti iactationem nouit, aliquod suggerere insipiens profecto p̄sumo. Nec tn̄ erubesco ipit⁹ disertissimo loqui, aplici memor p̄cepti

PROVINCIA COR

quo ꝑceperit libēter ſufferre īſipientē. Quāobrē accipe clamores calūnie. Cur rogo talēt orū diſtributionem, & cibariorū diſpenſatiōne tibi creditā hucuſq; retetas? Iā ſolue magnū, iptire familiis, nē īopia pereant famis noſtri quid creditor venieus repoſcat a te. Nō minuet tibi quicquid dederis nobis. Memor eſto ꝓuis panib⁹ multitudinē ſatiatā, & ſupeſſe reliquias fragmentoꝝ magnitudine panū. An putas donum tibi collatū ꝓ te ſolomō eſſe datū? Et veſtrū eſt, et noſtrū cōmune eſt, nō priuatū. Et quis dicere vel īſan⁹ ꝑſumat, vt priuato tuo gaudeas, qui de cōmuni tm inculpabiliter gaudere ſcias? Nā cū de⁹ tibi ęconomiā ſui theſauri, & diuitiaꝝ ſalutes ſapiētiæ et ſciētię tenere cōceſſerit cur larga manu nō effūdis, q uod dando nō minues? An cū i membris ſuperni capitis ynuſquiſq; quod non accepit, ſic in altero poſſideat, vt alteri quod habet poſſidendum ſciat, tu forſitan, iō nobis parcus exiſtis, quia quod mutuo a nobis reſumas nō inuenis. Sed ſi habenti das ab illo mercedis fructuꝫ reportas. Sin vero nō habēti tribuis, ꝑceptis euangelicis ſatiſfacis, vt reddat tibi i retributiōe iuſtorū. Proinde et ego remordeor cōſciētia, eo q; i me cōmunicabile nichil boni ſentiā. Quō iubemur ꝓ charitatē ſeruire inuicē, & vnuſquiſq; quā' accepit gratiam i alterutrum illam adminiſtrare ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ dei, atq; vnicuiq; ſicut diuiſit deus mēſurā fidei in vno cōpage membrorum debeat ea cæteris ptibus cōmunicare, quia hęc oīa operat vnus atq; idē ſpūs diuidens ſigulis ꝓut vult, ſed ad vnū ac peculiare ſubſidium quod ꝑmiſi recurro ad inopportunitatē ſcilicet amicā amicitia deſtitut⁹, ac nulla membrorum honeſtorum gratia decoratus. Idcirco audi vocē me am tot interiacentibus terris. Redde redde quod debes. Nā ſeru⁹ ſeru⁹ es xp̄i & xp̄ianoꝝ, vt illis ſis maio romniū noſtrum et quia noſtri cauſa tibi collatam pręſētis gratiā, ſitientibus animis ſciētięq; fame cruciatis iptiri nō dedigneris. Non ſunt ſaltim pes qui ad iniūcta diſcurrēs poſſim aluo eccleſiæ membrorum. ſ. iudici obediētiæ diſcurſu parere. nec principatui capitis impetranti obſequēdo placere. Quin et ſi de ihoneſtioribus mēbris me eſſe ſciā ſufficiat. quia quę te cōſtat a capite ꝓcepiſſe ꝓ me eſt dignum egere. nec me te nō egere q̄is minimū xp̄i tn̄ ſanguine redēptū. Nā non dicit ca caput pedibus non eſtis michi neceſſarii, quō q̄ videntur membra corporis ifirmiora eſſe neceſſaria ſunt et quæ putātur ignobiliora eſſe corporis membra his honorem abundantiorem circundamus & quæ i honeſtiora ſunt noſtra maiorem honeſtatem habent. Sic itaq; creator noſter ac diſpēſator cūcta diſpenſat vt cum in altero alteri dona dīna q̄ in ſe nō ꝓcipit poſſidenda tribuuntur charitas cumuletur. Deniq; tūc bene multiformis gratia diſpenſatur qn̄ acceptū donū et eis qui hoc nō habēt credit qn̄ ꝓpter euꝫ cui impēdit datū putatur. Hoc apoſtoli capitulū a nobis i parte ꝑmiſſū optime nouit prudētia charitatis veſtrę huic regi cōgruere totum & quicquid ſūmati tetigi te ꝓcul dubio noſſe meliūs latet nullū. Itaq; hoc ſolū ſupereſt quod & magnopere petovt ꝑſtes poſtulata & ſi nō ꝓ me ſalti ꝓ iſa charitate diuinit⁹ iptita. Proqua iubemur & noſſe & ꝑſtare oīa & ſine qua nihil ſūt oīa. Sed & ſi qua ſupflua ſi qua negligenter ſi qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi q̄ dixi cūcta queſo benigne ſuſcipias cūcta ignoſcas cuncta ores vt de⁹ ignoſcat. Ergo et hoc inoteſco libros ętymologiarū quos a te dño meo poſco & ſi detrūcatos corroſoſq; iā a multis haberi ide rogo vt eos mihi trāſcriptos integros emendatos & bene coaptatos digneris trāſmittere ne rapt⁹ auidi tate in puerſum cogar vitia ꝓ virtutibus ab aliis ſumere. Ego aūt opto q̄is nulli⁹ egeas & vltroneę dicāt putere mercedes vt dignatio veſtræ benignitatis īperet nobis i id quod & poſſum⁹ & valemus tm̄ vt obſequio noſtro vtaris imo charitate quæ deus eſt ꝑfruaris. His igitur expletis erāt mihi q̄ſtiones de ſacris diuiniſq; paginis quarū michi expoſitionē cordis veſtri lumen aperiret ſi tn̄ & nobis iubes reſplendere et diuinę legis obſcura reſerare. Nec ſi iſta quæ peto ꝓcepero de illis ſilebo, ſed viā reſeras capiēdę fiducię. Cum in hac prima fronte non me confodieris ſtimulis verecundię & ignauię meæ locū dederis venię q̄ quē dilī gebas q̄libet imeritū non iuſſeris reprobare. quia ignominioſum valde videtur ac vile ſi nec dum ſatiatus qui charitate ab eo quē amabat inuenitur recedere. Obſequio autem meæ ſeruitutis impēdo iura ſalūtis, & queſo pietatem ſanctiſſimæ veſtræ poteſtatis vt ꝓme orare digneris quatenus quotidie fluctuentem animā in malis et tuo interceſſu lucreris et ad portum tranſquillitatis ęterne perducas erutā a miſeriis et ab ſcādalis. Dulce michi fuit diu ad te loqui. quaſi corā poſitus vultū videre tnę faciei. Ideo nec verboſitatem caui. & temeritatem fortaſſis incurri ſꝫ aut hoc aut aliud agere debui, tantum vt quod noluiſti per humilitatē ſaltem tribuas per tumultuantem improbitatē. Ecce quantam audaciam dedit michi gratię veſtræ beniuolentia. Et iō ſi quod in hoc diſplicuerit ſibi imputet quę tantum amat, vt timorem tollat. Naꝫ perfecta charitas foris mittit timorē. Speciali quo q; gratia fret⁹, ſpeciali dño in quo vires ſanctę eccleſię cōſiſtūt ſuggero, vt quia euſebi⁹ noſter metropolitan⁹ diſceſſit, habeas miſericordie curā. Et hoc filiolo tuo noſtro domino ſuggeras, vt illū illi loco pręficiat, cui⁹ doctrinę ſanctitas ceteris ſit vite forma. Hunc autem filium pręſentē beatiſſimæ poteſtati veſtrę per omnia commendo, & tam de his quæ hic ſuggeſſimus quam etiam de his quæ ſupra queſti ſumus eloquio veſtro per eum illuſtrari mereamur.

¶ Iſidorus ad Braulionem.

DOmino meo et dei ſeruo Braulioni epo, Iſidorus. Tuę ſanctitatis epiſtolę me in vr be toletana inuenerũt. Nã p motus fuerã cã cõcilij Sed q̃uisiuſſio principis in itinere poſitum remeare me ãmonuiſſet, ego tñ qa propinquior eram preſentię ipſius q̃ religioni, ma lui potius curſum itineris non intercludere. Veni ad preſentiam principis inueni p̃ſentem diaconu3 tuum, per eũ eloquia tua ſuſcipiẽs amplex9 ſũ, et legi, et de ſalute tua deo gratias egi deſiderio om ni deſiderãs, q̃uis debilis atq; feſſ9, fiducią tñ habens per xp̃m in hac vita videndi te quia ſpes nõ confunditur p charitatẽ q̃ diffuſa eſt in cordib9 noſtris Codicẽ etymologiarũ cũ aliįs codicib9, de iti nere trãſmiſi, et licet emẽdatũ p̃ualitudine tame3 tibi modo ad emendatũ ſtatuerã offerre ſi ad deſtinatũ cõcilij locũ pueniſſem. De cõſtituẽdo autẽ epo ta ranẽſi nõ eam quam petiſti ſenſi ſententiã regis, ſed tñ & ipſe adhuc vbi certius cõuertat ani mũ illi manet incertũ. Peto aũt vt pro meis pecca catis apud dñm exiſtere digneris iterceſſor, vt im petratu tuo deleãtur delicta mea, & remittãtur fa cinora. Item manu ſua. Ora pro nobis beatiſſime domine et frater.

¶ Item Iſidorus ad Braulionem.

ENtibi ſicut pollicitus ſum niſi opus de quarumdã rerũ origine ex veteris lectionis recordatione collectũ, atq; ita i quibuſdam locis annotatum ſicuti ex tat conſcriptum ſtilo maiorum.

¶ Incipit liber primus ętymologia rum ſancti Iſidori Hiſpalenſis epi.

¶ De diſciplina et arte. Cap. I.

DIſciplina a diſcẽdo nomẽ accepit. Vñ & ſciẽtia dici põt. Nã ſcire dictũ eſt a diſcere, quia nemo noſtrũ ſcit niſi quia diſcit. Aliter dicta diſciplina. quia dicitur plena ars vero dicta ẽ q̃ artis preceptis reguliſq; conſiſtat. Alij dicũt a grącis hoc tractũ eſſe vocabulũ ἀωοτησ ἀρετησ. i. a virtute, quã ſciẽtiã vocauerunt. Inter artem & diſciplinam plato & Ari. hanc differentiam eſſe voluerunt, dicentes artẽ eſſe in his q̃ ſe & aliter habere poſſunt, diſciplina vero ẽ q̃ de his agit quę aliter euenire nõ poſſũt. Nã qñ veris diſputationib9 aliquid differit. diſciplina erit, qñ aliquid verſimile atq; opinabile tractatur nomen artis habebit.

¶ De ſeptem liberalibus diſciplinis Cap. ii.

IIſciplinę liberaliũ artiũ ſeptẽ ſunt. Prima grãmatica. i. loquẽdi pitia. Secunda retorica quæ propter nitore3 et copiã eloquẽtiæ ſuę maxima in ciuilibus qõnibus neceſſaria exiſtimatur. Tertia dialectica cognomento logica, quæ diſputationibus ſubtiliſſimis vera ſecernit a falſis. Quarta arithmetica quę continet numerorum caſus ac diuiſiones. Quĩta muſica, q̃ in carminibus cantibuſq; conſiſtit. Sexta geometria, quæ menſuras terrę dimẽſioneſq; complectitur. ſeptima aſtronomia, quę continet legem aſtrorum.

¶ De litteris cõmunibus. Cap. iii.

PRimordia grãmaticę artis litteræ cõmunes exiſtũt, quas librarij et calculatores ſequuntur, quarum diſciplina velut q̃dã grammaticę artis ifãtia ẽ, vñ & eã Varro litterationẽ vocat, Litterę aũt ſunt indices rerũ, ſigno verborũ, quib9 tãta vis eſt, vt nobis dicta abſentiũ ſine voce loquaã. Verba ei p oculos nõ p aures introducuntur. Vt9 litterarũ rept9 ẽ ꝓpter memoriã rex3, Nã ne obliuione fugiãt, lris alligãt. In tãta eni rerũ varietate nec dici audiẽdo poterant oĩa nec mẽoria cõtineri. Litterę aũt dictę quaſi legiterę, q̃ iter legẽtib9 p̃ſtẽt, vel q̃ in legẽdo iterẽt Lrę latinę & grącę ab hebreis videt exortę. Apd illos eni pri9 dictũ ẽ Aleph. deide ex ſimili enũciatiõe apud grącos tractũ ẽ Alpha. ide apud latinos A, Tranſlator enim ex ſimili ſono alteri9 liguę litterã cõdidit, vt noſſe poſſim9 liguã hebraicã oĩ3 liguarũ, ac lrar3 eẽ matrẽ. Sed hebrei vigiti duob9 elemẽtis lrarũ ſcd3 veteris teſtamẽti libros vtunt Gręci vero. xxiiii. Latini itervtrãq; liguã ꝓgrediẽtes. xxiii. elemẽta habẽt. Hebreor3 litteras a lege cepiſſe p moyſẽ. Syror3 aũt & caldeorũ per abrahã. Vñ & cũ hebręis & numero & ſono cõcordant ſolis characterib9 diſcrepãt. Egiptiorũ lras Iſis regina inachis filia, de gręcia veniẽs i egyptũ reppe rit, & egyptijs tradidit. Apud ægyptios autẽ alias habuiſſe litteras ſacerdotes, alias vulg9. Grecarũ litterarũ vſum primi phœnices iuenerũt. vnde, & Lucan9, Phœnices primi magni ſi credit auſi, Mãſurã rudib9 vocẽ ſignare figuris. Hic ẽ q̃ & phęniceo colore libror3 capite ſcribũt quia ab ipis litterę initiũ habuerũt. Cadmus agenoris fili9 grecas litteras a phęnice i gręciã. xvii. prim9 attulit, αβγ Δεζικλμνπορστφ. His palamedes troiano bello tres adiecit ηχω. Poſt que3 Simonides ſimiliter tres alias adiecit ξθφ. y litterã Pythagoras ſami9 ad exẽplũ vitę hũanę prim9 formauit. Cui9 virgula ſuperior primã ętatẽ ſignificat, incertã quippe et q̃ adhuc ſe nec viciis nec virtutibus dedit. Biuiũ autẽ quod ſupeſt ab adoleſcẽtia icipit, cui9 dextra pſardua ẽ ſ3 ad beatã vitãtẽdẽs, ſiniſtra facilior. ſ3 ad labẽ iteritũq; deducens. De qua ſic Perſius ait. Et ibi quę ſamos deduxit littera ramos, Surgẽte3 dextro mõſtrauit limite calẽ. Quiq; autẽ eſſe apd grecos myſticas litteras. Prima. y. quę humanã vitã ſignificat, de qua nunc diximꝰ Secũda theta. θ q̃ mortẽ ſignificat Nã iudiceseãdẽ litterã thetã apponebãt ad horũ nomia quos ſupplicio affiçiebãt et dicit theta απο του θανατου. i. a morte. Vnde et habet p mediũ telũ. i. mortis ſignũ, de qua q dã ſic ait. O multũ ante alias infelix littera theta. Tertia thau. τ. figurã demõſtrãs dñicæ crucis. Vñ & hebraice ſignũ iterptat, de q̃ dictũ ẽ i ezechiele

angelo tranſi per mediã hieruſalẽ et ſigna thau i fronte virorũ gemẽtiũ & dolentiũ. Reliquas vero duas ſummã & vltimã ſibi vendicat xp̃s. Ipſe eſt enim principiũ & finis dicens. Ego ſũ alpha &.ω. Concurrentib⁹ ei in ſe inuicẽ.á.ad.ω. vſq; deuoluitur,& rurſus.ω.ad á.replicaſ.vt oſtenderet i ſe domin⁹,et initii decurſum ad finem,et finis decurſum ab initiũ. Oñs autẽ litteræ apd grecos,et verba cõponunt,& numeros faciũt. Nam alpha.á.littera apud eos vocatur ĩmumeris vnum Vbi autẽ ſcribunt betha.β.vocatur duo vbi ſcribũt gamma.γ.vocãt i numeris ipſoꝝ tria.vbi ſcribunt delta.Δ vocatur quattuor,et ſic oẽs litterę apud eos numeros habent. Latini autẽ numeros ad litteras non cõputãt ſed ſola verba cõponunt. exceptis aliquibus quę numeros figura demonſtrant,vt.i.p vno,c,pro centũ.d.pro quingentis.l. pro quinquaginta.m.pro mille.v.pro quiq;,&.x.pro decẽ littera quæ & i figura crucẽ ſignificat,et i numero decẽ demõſtrat. Latinas litteras carmentis nympha prima italis tradidit. Carmẽtis aũt dicta quia carminib⁹ futura canebat. Cęterũ proprie vocata nicoſtrata. Litterę aũt aut ſũt cõmunes aut liberales. Cõmunes dicte,quia multi eis vtuntur i cõmune vt ſcribere & legere,liberales,qa eas tm̃ illi nouerũt,qui libroscõſcribunt,recte loquẽdi dictãciq; rõnẽ nouerũt. Litterarũ duplex modus eſt. Diuiduntur enĩ pricipaliter in duas ptes,ĩvocales et cõſonãtes. Vocales ſunt q̃ directo hiatu fauciũ ſine vlla colliſionevarie emittũtur,& dictę vocales q̃ p ſevocẽ ipleãt,& p ſe ſyllabã faciãt,nulla adherente cõſonãte. Cõſonãtes ſunt quę diuerſo motu linguęvel ipreſſiõe labioꝝ efficiũt,& vocatę cõſonãtesquia p ſe nõ ſonãt,ſed iũctisvocalib⁹ cõſonãt Hę in duabus partib⁹ diuidũtur,in ſemiuocalibus et in mutis. Semiuocales dictę eo q̃ quidã ſemiſonũ devocalib⁹ habeãt. Ab.e.qdẽ vocali icipiũt,& deſinũt in naturalẽ ſonũ,vt.f.l.m. Mutę aũt dictę quia niſi ſubiectis ſibivocalib⁹ nequaq̃ erũpũt. Si de eis extremũ vocalis detraxeris ſonũ icluſũ litteræ murmur ſonabit.vt.b.c.d. Vocales aũt.& ſemiuocales,& mute a veterib⁹ ſone,& ſęmiſone,& ĩſone dictę ſunt, Inter vocales aũt i & u apud grãmaticos varias habent ſignificationes. Nã modo vocales ſunt,mõ ſemiuocales,modo mediæ ſunt, Vocales ideo ſunt,quia ſolę poſitę ſyllabas faciũt et alijs cõſonãtib⁹ cõiungũtur. Cõſonãtes ideo habentur,quia interdũ habẽt poſt ſe vocales in eiuſdem ſyllabis cõſtitutas,vt iuno vates & habẽt pro cõſonãtibus. Medie aũt idcirco dicũt.qñ natutaliter ſole mediũ ſonũ habent,vt illius vnius. Cõiunctę aliis pingui⁹ ſonant,vt ianus vanus. Sole enim poſite aliter ſonant,aliter iuncte, I vero ꝓpterea interdũ duplex dicit,quia quotienſcũq; in metro inter duas vocales inuenitur,p duab⁹ cõſonãtibus habeẽt. vt troia. Geminaſ ei ibi ſon⁹ ei⁹. V quoq; littera ꝓpę interdũ ẽ nichil,quia alicubi nec vocalis, nec cõſonãs ẽ,vt quis, Vocalis eñ nõ eſt,quia i ſequitur,cõſonãs non eſt,quia q precedit,ideoq; qñ nec vocalis nec cõſonãs ẽ ſine dubio nichil eſt. Eadẽ & digãmon a græcisvocatur,qñ ſibimet alijſq; vocalib⁹ iũgitur,q̃ ideo digãmon dicitur,quia duplex eſt ifar.f.littere que duplex gãma habet ad cuius ſimilitudiuẽ cõiunctas uocales digãmõ appellari grãmatici uoluerunt.ut uotuz uirgo. Inter ſemiuocales,aut quedã liquide dicũtur ꝓpterea, quia interdũ i una ſyllaba poſtpoſite aliis cõſonãtibus deficiũt,& a metro excludũt, ex quib⁹ due apud latinos liqueſcunt.l.&.r.ut fragor et flatus. reliquem & n apud grecos liqueſcunt ut mneſtus Decem et ſeptem autẽ latinis litteris uet⁹ ſcriptura conſtabat. Vnde & latine nominantur illa ratione ſcilicet q̃ ab eo uocali incipiũt,& in mutũ ſonũ deſinũt,ut ſunt ſemiuocales uel q̃ a ſuo ſono i cipiũt,& in uocalem e deſinũt,ut ſunt mute. Fuerũtaũt i pricipio.xvii.idẽ a b c d e f g i l m n o p r s t & u. H aũt littere pro ſola aſpiratione adiecta ẽ eſt poſſea. Vnde & a pleriſq; aſpiratio putatur eſſe non littera, quæ proinde aſpirationis nota dicitur quia uocẽ eleuat. Aſpiratio enĩ eſt ſon⁹ uberius eleuat⁹ cui cõtraria eſt proſodia,ſon⁹ equaliter flex⁹. R litteram, Saluius Ludi magiſter poſtea latinisadiecit,ut in ſono diſcrimẽ faceret duarũ litterarũ.c.&.q.q̃ ideo ſuperuacua dicitur quia exceptis kalendis ſupflua iudicatur per c. enĩ uniuerſa exprimimus. Q litterã nec grecireſonant nec hebrei exceptis enĩ latinis hanc nulla alia lingua habet,hęc pri⁹ non erat,unde & ipſa ſuperuacua eſt uocata quia per c cuncta ueteresſcripſerũt. X littera uſq; ad auguſti tempora,nõdũ apud latinos erat,ſed pro ea c & ſſcribebant,unde et duplex vocatur,qa pro c & ſponitur unde et ex eiſdem litteris compoſitum nomen habet. A grecis duas litteras mutuauit latinas,y.&.z.propter nomina.ſ.greca,& he apud romanos uſq; ad Auguſti tẽpus nõ ſcribebantur,ſed ꝓ z duo ſi ponebãt,ut hilariſſat ꝓ y uero i ſcribebãt,unicuiq; aũt literæ tria accidũt,nomẽ quomõ uocet figura,quo charactere ſignetur poteſtas,que vocalis,que conſonans habeatur. Poteſtatẽ natura dedit voluntas ordinem Aquibuſdã & ordo adiicitur.i.que p̃cedat,que ſeq̃tur,vt prior ſit.ſequens b. A autem in omnib⁹ gentib⁹ ideo prior eſt litterarũ pro eo q̃ ipſa prior naſcentibusvocẽ aperiet. Nomina autẽ litterarũ gẽtes ex ſono proprie lingue dederũt notatis oris ſonis,atq; diſcretis. Nam poſtq̃ eas aſaduerterũt, et nomina illis & figuras ipoſuerũt. Figurasaũt partim ex placito partim ex ſono litterarũ formauerunt,vt puta.l& o quarũ vnius ſicut exilis ſonus ẽ ita tenuis virgula,alteri⁹ pinguius ſonus, ſicut et plena figura. Inter figuras litterarũ & apices veteres diſtixerũt. Apicem autẽ dictũ ꝓ eo q̃ lõge ſit a pedib⁹,ſed in cacumine litterarũ opponit. Eſt enim linea iacens ſuper litterram equaliter ducta,

¶ De grammatica Cap. iiii.

GRammatica est sciẽtia recte loquẽdi, scri bẽdiq; ratio, origo et fũdamẽtũ liberaliũ artiũ. Hec idisciplinis post lr̃as cõmunes iuenta est, vtiam qui didicerũt lr̃as per eam recte loquẽdi rationẽ sciant. Grãmatica aũt a lr̃is nomen accipit. Grãmata eni greci litteras vocant. Ars vero dicta est q̃ artis pr̃ceptis regulisq; cõsistat. Alii dicunt a græcis hoc tr̃ctũ esse vocabulũ, apotes aretes. i. a virtute, quã scientiã vocauerunt. Oratio dicta est, quasi oris ratio. Nam orare est loqui, et dicere. Est aũt oratio contextus verborũ cũ sensu. Contextus autẽ sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autẽ plena est sensu voce & littera. Diuisiones autem grammatice artis a quibusdam .xxx. dinumerantur. i. partes oratiõis .viij. vox articulata, littera syllaba, pedes, accẽt⁹ posituręnotę, orthographia, analogia, etymologia, glosę, differentiæ. barbarismi, soloecismi vitia. methaplasmi, schemata, tropi, prosa, metra fabule, historiæ. De ptib⁹ oronis. Cap. V.

PArtes orationis primus Aristoteles duas tradidit nomen, et verbũ. deinde donat⁹ octo definiuit, sed oms ad illa duo pripalia reuertũtur. i. ad nomen & verbum, que significant personã & actũ. Reliquę appendices sunt, et ex hisoriginẽ trahunt. Nã pronomen ex noie nascitur, cuius officio fungitur, vt orator ille. Aduerbiũ de noie nascitur, vt doctus docte. Participium de nomine & verbo, vt lego legens Coniunctio vero & præpositio vel interiectio in cõplexu istarum cadunt. Ideo et nonnulli quinq; partes definierunt, quia iste superflue sunt.

¶ De nomine Capitu. VI

NOmen dictũ quasi notamen q̃ nobis vocabulo suo res notas efficiat Nisi enim nomen scieris cognitio rerum perit. Propria nomina dicta sunt, quia specialia sunt Vnius enim tm̃ personam significant. Species propriorum nominuꝫ quattuor, sũt prẽnomen, nomen, cognomen, et agnomen Prenomen dictũ eo q̃ nomini prẽponitur, vt Lucius quintus Nomen vocatũ, quia notat genus, vt cornelius Cornelij ei omnes in eo genere dicebantur Cognomen, quia nomini coniũgitur, vt scipio Agnomen vero quasi accedens nomini vt Metellus creticus, quia cretã subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua tatione Cognomentum autem vulgo dictum eo q̃ nomini cognitionis causa supadisciatur, siue q̃ cũ nomine est. Appellatiua nomina inde vocantur, quia communia sunt, & multorum signitatiõe consistũt Hæc in .xxvii. spẽs diuidũtur, ex quibus corporalia dicta, quia vel videntur vel tanguntur vt cælum, terra. Incorporalia quia carẽt corpore vnde nec videri nec tãgi possũt, vt veritas, iusticia Generalia quoq; quia multarum rerum sunt, vt animal Nam & homo et equus et auis animalia sũt Specialia, quia ptẽ demõstrãt, vt homo Species ei a. i. aliũ homo Principalia, quia primã positiõnẽ habẽt nec aliũde nascuntur, vt mons fons. Deriuatiua, eo q̃ ex alio nomie deducũt. vt a mõte montanꝰ Diminutiua. qa nominãt sensu, vt greculꝰ scholasticulꝰ a scolastico Sono diminutiua. qa sic sonãt sicut diminutiua, sed intellectu principalia sũt, vt tabula fabula Tota græca, quia ex toto grẽce declinant, vt calisto calypso. Sic enim græcꝰ et latinus dicit. Tota latina, quia ex toto i latinũ vertũtur græcꝰ dicit odysseus, latinus vlixes Media dicta, qa ex parte græca sũt, ex parte latina Eadem et nota qa corrũpunt vltimas syllabas manentibꝰ prioribus, vt apud græcos alexandros, apud latinos vero elexander menãder Dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur q̃sq̃s dispari genere nascitur Synonima hoc est plurinomia eo q̃ sit in pluribus nominibꝰ significatio vna vt terra, humꝰ, tellꝰ, idẽ enim sũt nomina Omonyma, hoc est vninomia eo q̃ sit in vno nomine significatio plurima, vt tumulꝰ nũc mons breuis est. nunc tumens tellus, nunc sepulchrum, Est enim in vno nomine significatio diuersa Relatiua dicta, eo q̃ ad aliam referantur personam, vt magister dominus pater Illa autem quę dicũtur ad aliqd aliter se habentia a contraria significatione dicta sũt, vt dexter Dici enim dexter non potest nisi sinister fuerit Porro qualitatis nomina ex eo dicta, quia per ea q̃lis quisq; sit ostenditur, vt sapiens, formosus, diues Quantitatis, quia a mẽsura trahuntur, vt longus breuis. Patronymica dicuntur eo q̃ trahuntur a patribus, vt titides tidęi filius, eneius, eneę filius, q̃is a maioribus et matribus ducantur. Cretica id est possessiua a possessiõe, vt euãdrius ensis Epitheta que latine adiectia vel superpositia appellantur, eo q̃ ad implendã sui signicationẽ nominibus adijciantur, vt magnus doctꝰ. Adiicis ea personis, vt magnus philosophus, doctus homo, et plenus est sensus. Actualia ab actu descendunt, vt dux, rex, cursor. nutrix. orator. Gentes a gente veniunt, vt græcus romanus. Patriæ a patria descendũt. vt athenienses thebanus, Loci a loco vt suburbanus. Verbalia dicuntur quia de verbo nascũtur vt lector. Participalia que sic sonant sicut pticipia vt clemẽs prudẽs. Verbi similia a verbi similitudine dicta vt cõtẽplator. Nã et verbũ ẽ iperatiui modi futuri tẽporis et nomẽ quia cõparationẽ recipit He oms species a nominũ appellatiõe descẽdũt Secũda pars nois Comparatio dicta qa ex alteriꝰ cõparatiõe alterꝫ p̃fert. Cuiꝰ gradꝰ tres sũt. positiuꝰ cõparatiuꝰ & superlatiuꝰ Positiuꝰ dictꝰ qa primꝰ ponit i cõparationis graduvt doctꝰ. Cõparatiuꝰ ab eo q̃ positiuo p̃fertur illi vt doctior plus enim doctior nouit q̃ doctus. Superlatuꝰ eo q̃ cõparatio superferatur vt doctissimus plus enim nouit q̃ doctior. Genera dicta sũt eo q̃ gerẽt vt ma

ſculinū et femininū,Cætera non ſunt genera,ſed hoc nominum ratio et auctoritas voluit. Neutruz dictum,quia nec hoc eſt nec illud.i.nec maſculinū nec femininū.Cōmune dictū ꝙ duob⁹ generibus nominū cōmunicat,vt hic & hęc canis.Cui cōtrariū eſt epiceno n,quia vtrūq; ſexū ſub vno genere enunciat,vt hic piſcis.Eſt enī iccrti generis, quod nec natura,nec oculis diſcernitur,ſed ſenſus tantū peritia,Oīe genus dictū,quia cunctis generibus ſeruit,maſculino & fęmínino & neutro cōmuni et oīni.Numer⁹ dict⁹,quia per eum vel ſingulariaviꝫ plurima nomina oſtendūtur.Figura,quia vel ſim plicia vel compoſita ſunt.Caſus a cadendo dicti,p eos enī inflexa nomina variantur et cadunt.Nomiatiu⁹ caſus dictus,quia per eundē aliquid nominamus,vt hic magiſter.Genitiu⁹,quia eū per genus cuiuſcūq; querim⁹,vt hui⁹ magiſtri filius,vel ꝙ rē ſignificam⁹ hui⁹ magiſtri.Datiu⁹ quia per eū nos dare alicui demonſtram⁹,vt da huic magiſtro.Accuſatiu⁹ qa per eū aliquē accuſam⁹,vt accuſo hūc magiſtrū.Vocatiu⁹.quia per eum aliquē vocamus vt o magiſter.Ablatiu⁹,quia per eum nos auferre aliquid cuiq̄ ſignificam⁹,vt auferā a magiſtro Hexaptota nomina dicta,quia per ſex caſus varietates habēt,vt eſt vnus.Pentaptota ꝙ tm̄ in quinq; caſibus variantur,vt doctus.Tetraptota ꝙ tm̄ in q̄ttuor caſib⁹ declinātur vt latus. Triptota ꝙ tātū in tribus,vt templum.Diptota ꝙ tm̄ in duob⁹,vt inpiter.Monoptota ꝙ vno tm̄ caſu vtuntur,vt frugi.

¶ De pronomine. Caꝑ. VII.

PRonomen dictū,quia pro vice nominis ponit,ne faſtidiū faciat nomen ipſū dū iterat.Nā cū dicimus Vir.ſcripſit bucolica,addimus ꝓnomen,ipē ſcripſit & georgica,ſic q; varietas ſignificatiōis et faſtidium tollit,& ornatū inducit.Pronoia aūt aut infinita.Finita pronomina dicta,eo ꝙ definiūt certam perſonā,vt ego,me enim ſtatim intelligis. Infinita dicūt,quia non ſūt certę perſonę.De abſcētib⁹ em̄ dicūt & incertis,vt qs,que,quod.Min⁹ q̄ finita appellant,quia cōmemoratiōnē faciūt notę perſonę vt ipſe,iſte.Certū eſt em̄ de quo dicitur.Poſſeſſiua vocant,eo ꝙ nos aliquid poſſidere oſtēdūt. Nam cum dico me⁹,tuus,definio aliquid meum eſſe vel tuū.Relatiua dicunt,qa ad iterrogationē referūt vt quis eſt,reſpōdetur ꝺs eſt. Demonſtratiua,eo ꝙ habēt demonſtrationis ſignificationē,Aliquē ei p̄ ſentē his demōſtramus,vt hic hec hoc.Quę tria & articuli nominantur articuli aūt dicti ꝙ noib⁹ artantur.i.colligantur,cum dicim⁹ hic orator.Inter articulum autem et pronomen hoc intereſt,ꝙ articulus tunc eſt quando nomini iungitur,vt hic ſapiens,cū vero nō cōiungitur.demonſtratiuū pronomen eſt,vt hic & hęc & hoc.Omnia aūt pronomina,aut primogenia ſūt,āt deductiua. Primogenia dicta ſūt qa aliūde originē nō trahūt.Hęc.xxi ſūt Finita tria,ego tu ille.Infinita ſeptē,quis.q̄lis, talis,quantus,tātus,quotus,totus.Minus,q̄ finita ſex,iſte,ipe,hic,is,idē.ſui Poſſeſſiua quiq;,meus, tu⁹ ſuus,nr̄ etveſter.Reliqua autē deductiua dicūt qa ex illis deducta atq; cōpoſita exiſtūt.vt quiſpiā aliquis et reliqua.

De verbo Caꝑ.viii.

VErbū dictū,eo ꝙ verberato aere ſonat vel ꝙ hęc pars freq̄nter in oratione verſat.Sūt aūt verba mentis ſigna quibus hoies cogitationes ſuas iuicē loq̄ndo demōſtrāt.Sicut aūt nomē ſignificat ꝓſonaz,ita verbū factū dictumq; perſonę.In perſona verbi agentis & patiētis ſignificatio eſt.Nam ſcribo,perſonę factū eſt.Item ſcribor perſonę factum indicat ſed eius a quo patiť.Verborū genera duo ſūt,grammaticorum atq; rhetorū Grammaticorum in tria cadunt tempora,preteritū,inſtans & futurum, vt fecit,facit,faciet.Rhetorum autem vniuerſa oratio verba dicūtur,veluti verbis bōis nos cepit verba bona habuit.Vbi nō tm̄ verba quę i tria cadūt tempora,ſed vniuerſa oratio eſt, Verborum ſpecies,ſunt,formę,modi,cōiugationes,et genera. Forme verborum inde dictę,eo ꝙ nos ad vnāquāq; rē informent,per has enim oſtendimus quid agam⁹ Perfecta forma dicitur a perficiendo vt lego,tūc enim dicendū eſt quādo in præſenti tempore legimus Meditatiua dicta ſūt a meditantis ſenſu vt lecturio.i.legere meditor.Inchoatiua poſt meditationem ab inchoantis indicio vt caleſco. Frequentatiua a ſepius agendo,vt lectito,clamito. Forme enim ſenſum tenent modi declinationem. Nam neſcis quid ſit declinatio,niſi pri⁹ dideriſ quid ſit ſenſus.Modi dicti ab eo quemadmodū ſint i ſuis ſignificationibus.Indicatiuus em̄ mod⁹ dicitur, qa ſignificationem indicantis habet vt lego. Imperatiuus quia ſonum habet imperandi vt lege. Optatiuus quia per ipſum optamus aliquid agere vt vtinem legerem.Cōiunctiuus quia ei coniūgitur aliquid vt locutio plena ſit.Nam quādo dicis cū clamem pendet ſenſus ꝙ ſi dicam clamem quare putas ꝙ taceam plenus eſt ſenſus.Infinitiuus dicitur eo ꝙ tempora definiens perſonam verbi non deſinit vt clamare,clamaſſe.Cui ſi adiungas perſonā clamare debeo debes debet fit quaſi finitū.Impers ſonalis dicitur quia indiget perſona nominis vī ꝓ nominis vt legitur addis perſonam a me a te ab illo et plene ſentitur.Sed infinitiuus modus perſona tm̄ verbi eget. Impersonalis vero vel pronominis ꝓſona vel nominis.Coniugatio dicitur eo ꝙ ꝓ eam ad vnū ſonum multa coniungūtur.Docet enim in quam ſyllabam exeat futurū tēpus ne per imperitiā quis dicat legebo pro legam Harū prima et ſecunda mittunt futurū tempus in bo & in bor tertia in am & in ar.Genera verborū ideo dicta quia gignunt naz actiuo a diſcis r & gignit paſſiuum rurſum paſſiuo adimis r & parit actiuū.Ip-

ſa autem actiua dicuntur quia agũt vt verbero et paſſiua quia patiunt vt verberor Neutralia quia nec agunt nec patiũt, vt iaceo ſedeo. His ſi r litterã adijcis non ſonãt latina. Cõia aũt dicũt qa & agũt & patiũtur, vt amplector. Hæc ſimiliter depoſita r littera latina non fũt. Deponentia vero dicũtur quia deponũt futuri temporis ptcipiũ a ſignificatione paſſiua quod exit in dus vt gloriandus.

¶ De aduerbio. Cap. IX.

ADuerbiũ dictũ ẽ eo q verbis accedat vt puta bene legi. Bñ aduerbiũ ẽ, legi verbum. Inde ergo aduerbiũ q ſempverbo iunctũ adimpleat. Verbũ em̃ ſolũ ſenſũ implet vt ſcribo. Aduerbiũ aũt ſine verbo non habet ſignificationẽ plenã vt hodie. Adijcisilliverbũ hodie ſcribo, & iuncto verbo impleſti ſenſum.

De participio. Cap. X.

PArticipiũ dictũ q nois et verbi ptes capiat, q̃ſi pticapiũ. A noie. n. vẽdicat ſibi genera et caſ⁹ a verbo tempora & ſignificationes, ab vtroq; numerum et figuram.

¶ De cõiũctione. Cap. XI.

COniunctio dicta, eo q ſenſ⁹ ſententiaſq; coniũgat. Hęc enĩ p ſe nihil valet, ſed in copulatiõe ſermonũ q̃ſi quoddã exhibet glutinũ, aut enim noĩa ſociat, vt Aug. & Hiero. ãt verba, vt ſcribit & legit. Vna aũt vis omniũ ſiue copulẽt ſiue diſiũgãt copulatiue aũt cõiũctiones dictę, eo q ſenſũ vl ꝑſonas cõiũgãt, vt ego & tu eam⁹ ad foꝝ, ipm & ſenſũ cõiũxit. Diſiũctiuę dictę qa diſiũgũt res & ꝑſonas vt ego aut tu faciam⁹. Subiũctiuę dicũt, quia ſubiũgũtur vtq;. Dicim⁹ em̃ regiq; hoiq; deoq;. Explectiuę dictę qa explẽt ꝓpoſitã rẽ, vt puta ſi hoc non vis ſaltem illud fac. Cõmunes noĩant, quia vbi vim ꝓponunt et ſubiũgunt, vt igit hoc faciã, hoc igitur faciã Cauſales dicũt a cã, eo q aliqd cogitẽt facere, vt puta occido illũ qa habet aurũ. Rationales dicũt a ratione q̃ quiſq; vtit ĩ faciẽdo. vt quomodo eũ occidã ne agnoſcar, veneno an ferro?

De ꝓpoſitione. Cap. xii.

RępoſitioDicta q nominib⁹ ꝓponat & verbis Accuſatiuę ꝓpoſitiões. a caſib⁹ quibus ſeruiũt dictę. Loquelares vero qa loquelis. i. verbis ſẽper ꝯherẽt, nec aliquid valent ſolę poſitę. vt di. dis, Cõiuncte vero verbis figuram faciunt, vt diduco diſtraho.

¶ De interiectione Cap. xiii.

INteriectio eſt vocata, quia ſermonib⁹ interiecta. i. interpoſita affectum commoti animi exprimit, ſicut cuz dicitur ab exultãte va, a dolẽte heu, ab iraſcẽte he, a timẽte hei. Que voces quarunq; linguarum proprię ſunt. nec in alias linguas facile tranſeruntur.

¶ De voce. Capitu. xiiii.

VOx eſt aer ictus ſenſibilis auditu, quantum in ipſo eſt. Omnis vox, aũt articulata eſt aũt confuſa Articulata eſt hominum, confuſa animalium Articulata eſt quæ ſcribi poteſt cõfuſa quæ ſcribi non poteſt.

¶ De ſyllaba. Capi. XV.

SYllaba grẽce. latinę cõceptio ſiue complexio dicit. Nã ſyllaba dicta απο του συλλαμβανειν. i. a conceptione litterarum. συλλαμβανειν enim dicitur cõcipere. Vnde & vere illa eſt ſyllaba quę ex pluribus naſcitur litteris. Nam vnam vocalem pro ſyllaba abuſiue non proprie dicimusquę nõ tam ſyllaba dicenda eſt, q̃ ratio temporum, Syllabę autem aut breues ſunt ãt longę, aut comunes. Breues vocatę qa nunq̃ produci poſſũt. Longæ quia ſemper producuntur, & nũq̃ corripi poſſũt. Communes aũt quia pro ſcribentis arbitrio cum neceſſitas cogit et producuntur & corripiũtur. Lege donatum, Ideo aũt ſyllabę longæ breueſq; dicuntur, quia per varias vocũ moras aut dupla aut ſimpla ſpacia tẽporis habere videt. Diphthõge ſyllabę grẽco noie dicte q ĩ eis binę vocales iũgãtur. Ex his apud nos veras eſſe ſcimusquattuor. ae. oe. au. eu. Ei vero apd maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autẽ apud metricos ideo ſemipes nominatur q ſit dimidius pes Nam pes duabus conſtat ſyllabis. Cum ergo ſyllaba vna eſt, quaſi dimidi⁹ pes eſt Dyoniſi⁹ lintius ſyllabarũ omniũ ſingulas formas aptiſſimas fecit, & ob id ſtatua honorat⁹ eſt.

¶ De pedib⁹ Cap. xvi.

PEdes ſũt qui certis ſyllabarum temporibus iſiſtũt nec a legitimo ſpacio vnq̃ recedũt, Pedes dicti eo q per ipſos metra ambulẽt. Nã ſicut nos pedib⁹ ĩcedim⁹ ita metra quaſi pedib⁹ gradiũtur. Pedes aũt oẽs. cxxiiii. ſũt, diſſyllabi, quattuor, triſyllabi octo tetraſyllabi. xvi. pentaſyllabi. xxxiii. hexaſyllabi. lxiiii. Vſq; ad q̃ttuor aũt ſyllabas pedes dicuntur, reliquæ ſiẽgie vocãtur. Ipſi autem pedes habent ſpeciales cauſas nominum quare ita vocentur. Pirrichius dictus eſt quia hic aſſidue vel incertamine vel in ludo pueri li ſępins frequentabatur, Spondeus dicitur, quia tractim ſonat. Nam ſpondeus tractus quidam dicitur i. ſonus qui fũdebatur. circa aures ſacrificantium, Vnde & hi qui tibijs canebant in ſacris gentilium ſpondiales nominabantur, Trocheus vero ab eo dictus eſt quod celebrem conuerſionem faciat cantilenæ, & quaſi tota velociter currat in metris. Trochos enim græce rota dicitur Iambus dictus eſt quod ιαμβιζειν græci detrahere dixerũt. Huiuſmodi eniz carmine oẽs iuectiones vl detractiones iplere poetæ ſũt ſoliti, dictũ autem nomen ab eo q veluti venenũ quodãmodo maledicti aut liuoris infundat. Tribrachus quia et chor⁹

appellaꝫ dictus quia ſit ex tribus breuibus. Mollo ſus dictus a ſaltatione moloſoꝝ quã exercuerunt armati. Anapeſtus greçe dicit repercuſſus, Greci enim anapeſtim repercuſſionem dicunt, Q ui ideo dr repercuſſus eo q repcut iatur a dactylo, Eſt enĩ illi cõtrarius, dactylus a digito dictus q a longiore nodo inchoans in duas deſinat breues, Sic & iſte pes iunctura vnã habet longam & duas breues Vnde et manus expãſa palma dicit, & pẽdẽtes digiti dactyli, Amphibracus q i vtraq; parte breuẽ habeat, lõga in medio interiacẽte, Brachis, n, breuis dicitur, Amphimacrus, q duę hinc & inde lõge hẽant in medio iclauſam breuẽ, Macros, n, grece lõgꝰ dicitur Bachius appellatꝰ eſt, eo q iſto pede bachia. i. liberi ſacra celebrabant, Antibachius vl palimbachius dictus quia tractus a bachio eſt, Proceleuſmaticus, eo q ſit ad celeuma canentiuꝫ aptus, Diſpõdeus aũt & ditrocheꝰ & diſãbus dicti q geminis cõſtent iãbis ſpõdeis vel trocheis Antipaſtus q ſit ex cõtrarijs ſyllabis, ex breui. ſ. & lõga ex lõga & breui, Coriãbꝰ vero qa ex hoc pede conpoſitũ carmẽ choris aptiſſimũ ſit, Ionici ſane propter nũerorũ inęqualẽ ſonũ dicti, hñt, n, binas longas ſyllabas binaſq; correptas, Peones dicti ab inuentore Cõſtãt ipſi ex vna longa & tribꝰ breuibus, q̃ longa iuxta noĩa eoꝝ variatim eſt conſtituta Epitriti vocati q ſemper tres lõgas habeant ſyllabas & vnã breuẽ. Syzigiæ aũt ſunt pẽtaſyllabi et hexaſyllabi pedes, dicti apud græcos ſizigiæ qua q̃dã declinationes. Sed hi non ſunt pedes, ſed appellanꝫ pẽtaſyllabi & hexaſillabi quia vltra quinq; & ſex ſyllabas nõ ꝓcedũt, vnde non oportet in carmine has ſyllabasquodlibet excedere nomen. vt carthagineſſũ, hieroſolymitanorum, & cõſtantinopolitanoꝝ. Accidũt vnicuiq; pedi arſis & theſis. i. eleuatio & depoſitio vocis. Neq;. n. iter vocis pedes dirigere poterunt, niſi alterna vice leuẽt & deponãt, vt arma, ar eleuatio eſt, ma depoſitio. In his duobus per diuiſionem pedes legitimi colligũtur. vt duo ad duo. Equa diuiſio ẽ quotiẽs arſis et theſis æquali tẽporum diuiſione cędũtur, vt quatuor ad duo. Dupla quotiẽs ex his vnum alterum duplo vicit, Seſculpa vero eſt quotiens vnũ alterũ ſeſcuplo, ſupat, dimidietate numeri vt tria ad duo In ſimpla enim eius parte vnum plus inuenitur, in dupla vno minus habetur. Seſcuplum enim dimidium dupli dicitur Triplum eſt quãdo maior pars ter continet totum minus. i. tria et vnum, Epitritũ eſt quando minus continetur a maiore, et eius tercia pars. Cędũt vero pedũ mẽbra vl p ęqlitatẽ vl p duplũ vel p ſeſcuplũ vel p triplũ vel p epitritũ Partimur ergo i æqua hos pedes. Pirrichiũ. vi. vi. vt fuga ęqua. Spõdeũ. ii. ii. vt ęſtas, ęq̃. Dactylũ. ii. vi. vi. vt menalꝰ, ęqua. Anapeſtũ. vi. vi. ii vt erato, ęqua. Diſpõdeũ. ii. ii. ii. vt oratores, eq̃, Proceleuſmaticum. vi. vi. vi. vi. vt auicula. Diiambũ. vi. ii. vi. vt ꝓpiqtas, ęqua. Ditrocheum ii. vi. ii. vi. vt cantilena, ęqua. Antiſpaſtum. vi. ii. ii. vi. vt ſalonin, ęqua. Coriãbuꝫ. vi. vi. ii vt armipotẽs, ęqua. Item indupla partimur hospedes. Trocheũ. ii. vi. vt meta. dupla. Iambum. vi. ii. vt parens. dupla. Moloſum. ii. ii. vt æneas dupla. Tribrachũ. vi. vi. vi. vt macula dupla. Ionicum maiorẽ. ii. ii. vi. vi. vt iunonius dupla. Ionicũ minorẽ. vi. vi. ii. ii. vt diomedes. dupla. Vn vero tantum eſt qui tripla partitiõe diuiditur. quę eſt maxima, atq; ideo minime metrisa deſt. Amphibrach. vi. ii. vi. vt carina triplex Seſcupli autem hi ſũt. Amphimacrus. ii. vi. ii. vt inſulę. ſeſcuplũ Bachius. vi. ii. ii. vt achates. ſeſcuplum. Antibachi. ii. ii. vi. vt natura ſeſcuplum. Peon primus. ii. vi. vi. vt legitimus, ſeſcuplũ. Peon ſecũd. vi. ii. vi. vi. vt colonia. ſeſcuplũ Pæon tertius. vi. vi. vi. menedemus. ſeſcuplum. Peon quartus. vi. vi. vi. ii. vt celeritas. ſeſcuplum. Reſtant quos epitrita partitione diuidimus. Epitritus primus. vi. ii. iii. ii. vt ſacerdotes. epiter Epitrit ſecũd. ii. vi. ii. ii. vt cõditorẽs epiter Epitritus tertius. ii. ii. vi. ii. vt demoſthenes. epiter. Epitritus quartus. ii. ii. ii. vi. vt ſeſcẽninus. epiter. Sunt igitur hi. inquit. x. dupli vero, vi. triplus vn, ſeſcupli. vii. epitriti quattuor ũerus autem ſyllabarũ in pedibus a duobus vſq; ad ſex protẽditur, vlterius enim non ꝓcedit quia vſq; ad ſexſillabas tanduntur pedes Tempora in pedib ſunt, vt quãta vnuſquiſq; pes habeat Roſolutio eſt pedum quando pro vna longa duę breues ponuntur, aut pro duabus longis quattuor breues ponũtur. vt ſecta q; intexũt abiete coſtas, abiete nũc reſolutio eſt ſpondei in ꝓceleumatico, in qua reſolutione ſemper ſynalepham ſequitur Virgili Ex vna autem longa duæ breues fiunt, ex duabus autem breuibus lõga nunq̃ fit. Findi enim ſolida poſſunt, ſolidari ſciſſa non poſſũt. Figura eſt cui nota ſyllabę agnoſcuntur Vbi enim circuli partem i inferiorem bis poſitam aſpicis pirrichius eſt, v. bi geminatam iacentẽ ſpondẽs. Nam nota breuis. inferior ſemicirculus eſt v notalonga iacens ẽ. Metra pedibus accidunt, vt a trocheo trochaicũ a dactylo dactylicum, a iambo iambicũ, de quib paulo poſt dicendum eſt.

¶ De accentibus Cap. xvii

Accẽtus qui greçe proſodia dicitur ex greço nomẽ accepit Nã græce proslatine, ad oden græce. latinæ cantus eſt Hoc enim nomẽ deverbo ad verbũ expreſſum eſt Latini aũt habent et alia nomina Nam acentus et tonos & tenores ipſi dicunt, quia ibi ſonus creſcit & deſinit Accentus autem dictus q iuxta cantum ſit, ſicut aduerbiuꝫ quia iuxta verbum eſt, Acutus accentus dictus quod acuat et erigat ſyllabam, grauisquod deprimat et deponat. Eſt enim contrarius

acuto circũflexus quia de acuto & graui cõstat. Incipiẽs enim ab acuto i grauem desinit, atq; ita dũ ascendit et descendit, cunflexus efficitur. Acutus aũt & circũ flexus símiles sunt. Nam vtraq; leuat syllabam. Grauis contrarius ambob⁹ videtur. Nam semper deprimit syllabas cum illi leuent, vt vnde venit titan, & nox vbi sidera condit, vnde hic grauis est. min⁹ enim sonat quam acusatus et circũflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter breuis est vt vir, aut positione lõga vt ars, acutum accentũ habebit. Si vero naturaliter longa vt res, circũflexu3. Dissylaba parsorationis si priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuẽ, circunflectitur vt musa. Aliter acuitur. Trisyllaba pars oratiõis, si mediam breuem habet vt tibia, tũc primam acuim⁹. Si vero naturaliter longam habet secundam, & vltimam breuem, vt metellus, tunc mediam circũflectimus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trisyllabarum retinentur, Grauis accentus cum vno accẽtu poni potest in dictione vna. cumvtrisq; nunq̃ vt catulus. In cõposita in dictione vnus accentus est vt armipotens omnipotens. Accentus autem reperti sunt vt propter dictionem, vt viridiq; in littore conspicitur sus, ne dicas. vrsus vel propter prouũciationẽ, ne dicas meta breuiter, & non producte meta, vel discernendę ambiguitatis causa vt ergo. Nam cũ producitur go, causam significat, cum corripitur coniunctionem.

De figuris accentuũ. Cap. xviij.

Figure accentuum. x. sunt, quæ a grammaticis pro verborum distictionibus opponuntur.

Oxia id est acutus accentus, linea a sinistra parte in dextram partem sursum ducta fit ita.

Baria id est grauis línea a summo sinistræ in dextram deposita fit ita.

Perispomene id est circũflexus, linea de acuto et graui facta exprimitur ita.

Macra autem id est longa virgula iacens est ita.

Brachia id est breuis pars circuli inferior iacens est ita.

Hyphen. i. cõiunctio qa duo verba cõiungit subiecta virgula versui circunflexa fit ita.

Diastole. i distictioq ecõtrario separat dextra parscirculi suppositaversui fit ita

Apostrophos pars item circuli dextra et ad

summã litterã apposita fit ita. Qua nota deesse ostenditur in sermone vltimas vocales vt tribunal ꝓ tribunale. Dasiã quod interpretatur aspiratio. i. vbi h. littera poni debet tali figura notatur.

Psile quod interpretatur siccitas siue purũ id est vbi h. littera eẽ nõ debet tali nota ostenditur.

Quorũ duorũ accẽtuũ figuram latini ex ipsa littera aspirationis fecerũt. Vnde si iũgas has facis eandem aspirationis notam. Rursũ si mediũ eius apicem scindis dasian & psillen facis.

Depositura. Cap. XI

Positura est figura ad distinguẽdos sensꝰ percola & commata et periodos, quæ dũ ordine suo opponitur, sensum nobis lectionis oñdit, Dicę autẽ posituręvel qa pũctis positis annotant. vel quia ibi vox ꝓ interualle distinctionis deponitur. Has græci thesis vocant latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur, eadem et cõma. Media distinctio sequens ẽ ipsa & cola. Vltima distinctio quę totam sententiam claudit, ipsa est periodus, cuius vt diximus partes sũt cola et cõma, quarum diuersitas pũctis diuerso loco positis demõstratur. Vbi enim in initio pronũciationis nec dũ plena sensui pars est & tamen respicere oportet, fit comma. i. pericula sensus pũctusq; ad vnam litteram ponitur, & vocatur subdistinctio ab eo ꝙ punctũ subtus. i. advnam litteram accipit vbi autem in sequentibus iam sententia sẽ sũ pręstat sed adhnc aliquid supereſt de sententię plenitudine, fit cola mediam litteram pũcto notamus & mediam distinctionem vocamus, quia pũctum ad mediam litteram ponimus. Vbi vero iam per gradus pronũciando plenam sententiæ clausulam facimns, fit periodus punctũq; ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est disiunctio, quia integram separat sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cęterum apud poetas vbi inversu post duos pedes syllaba remanet comma est quia ibi post scansionem præcisio verbi facta ẽ. Vbi vero post duos pedes de parte orationis nichil supereſt, colon est Totus autem versus periodus est.

Præterea quædam scripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quasq; antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & hystoriis apposuerũt. Nota est figura propria inlitteræ modũ posita ad demonstrandam vnã q̃q; verbi sniarumq; ac versuũ rationem. Notæ autem versib⁹ apponũtur

numero.xxvi.quæ ſunt nominibus infra ſcriptis.

Aſteriſcus opponitur in his quæ omiſ ſa ſunt vt illuceſcant per eam notam quæ deeſſe videtur. Sella enī ἀστηρ gtæco ſermone dicitur, a quo aſteriſc⁹ eſt deriuatus.

Obelus.i.virgula iacens opponitur in verbis vel ſententiis ſuperflue iteratis, ſiue in his locis vbi le ctio aliqua falſitate notata eſt, vt quaſi ſagitta indulget ſuperuacua atq; falſa confodiat. Sagitta enim græce obelus dicitur.

Obellus ſuperne appunctatus ponitur in his de quibus dubitatur vtrum tolli debeant necne apponi.

Limmiſcus.i.virgula inter geminos pūctos iacens opponitur in his locis quæ ſacræ ſcripture interpretes eodem ſenſu ſed diuerſis ſermonibus tranſtulerunt.

Antigraphus cum pūcto opponitur, vbi in tanſlationibus diuerſus ſenſus habetur.

Aſteriſcus cū obelo, hoc propriē ariſtarchus vtebatur, in his verſib⁹ qui non ſuo loco poſiti erant.

Paragraphus ponitur ad ſeparandas res a rebusquæ in connexu cōcurrunt, quēmadmodum in catalogo loca a locis, & regiones a regionibus, in agone præmia a premijs. certamina a diuerſis certaminibus ſeparantur.

Poſitura eſt figura paragrapho contraria, & ideo ſic formata quia ſicut ille principia notat, ita iſta fines a prīcipijs ſeparat.

Criphia circuli pars inferior cū pūcto ponitur in his locis vbi quęſtio dubia & obſcura aperiri vel ſoluinon potuit

Antiſigma ponitur ad eos verſus quorum ordo permutandus eſt, ſicut & in antiquis auctoribus poſituminuenitur.

Antiſigma cum puncto ponitur ī his locis vbi in eodem ſenſu duplices verſusſunt et dubitatur qpotius eligendus ſit.

Diple, hanc ſcriptoresnoſtri apponūt in libris eccleſiaſticorum virorum ad ſeparandavel demonſtranda teſtimonia ſanctarum ſcripturarum.

Diple periſtichon, hanc prim⁹ leogaras ſyracuſanus poſuit homericis verſib⁹ ad ſeparationem olimpi a cęlo.

Diple periſtigme.i, cum geminis punctis hæc antiqui in his apponebant, quem enodothus epheſius non recte adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat, in his, et noſtri ea vſi ſunt.

Diple obeliſmene interponitur ad ſeparandosin comediisvel tragedijs periodos. Auerſe quotiens ſtrophe et antiſtrophus infertur.

Auerſa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid reſpiciunt. vt nosne tibi fluxas phrygie res vertere fundo conamur? nos an miſeros qui troas achiuis obiec.

Diple ſuperne obelata ponitur ad cōditiones locorum ac temporum perſonarum mutatas.

Recta et aduerſa ſuperne obelata ponitur finita loco ſuo, monade ſignificante ſimilem ſequentem quoq; eſſe.

Ceraunium ponitur quotiēs multi verſus improbantur, nec per ſingulos obelentur.

Ceraunium enim fulmen dicitur.

Chriſanon. hec ſola ex voluntate vniuſcuiuſq; ad aliquid notanduum ponitur.

Phietro.i. fortis, hec vbi aliquid obſcuritatis eſt ob ſollicitudinem ponitur.

Anchora ſuperior ponitur, vbi aliqua res magna omnino eſt.

Anchora inferior vbi aliquid viliſſime aut inconuenientius denunciatum ē.

Cronis tantum in fine libri opponitur.

Alontes nota que ad mendas adhibetur Fuerunt et aliæ notę librorum p agnoſcendis his quę per extremitates paginarum exponuntur, ut ibi lector in liminari huiuſmodi ſignum inuenerit ad textuz recurrens eiuſdem ſermonis vel verſiculi ſciat eſſe expoſitionem cuius ſimilem ſuperiacentem notam inuenit.

¶ De notis vulgaribus. Cap. XXI

VVlgares notas ennius primus mille et centum inuenit. Notarum vſus erat, vt quicquid per contentionem, aut in iudicijsdiceretur, librarij ſcriberent complures, ſimul aſtantes diuiſis iter ſe partib⁹ quot quiſq; verba, & quo ordine exciperet. Rome prim⁹ rullius, tyro ciceronis libertus commentus eſt notas, ſed tantum prępoſitionum. Poſt eum tercius perſannius, pylargyrus, & aquila, libertus mœcenatis alias addiderunt. Deinde ſeneca contracto omniū digeſtoq; & aucto numero opus effecit in quiq; milia. Notę autem dictę eo quod verba, vel ſyllabas prefixis characteribus notent, et ad noticiam legentium reuocent, quas qui di-

dicerunt propriẽ iaʒ notarii appellantur.

¶ De notis iuridicis. Cap.xxii.

QVædam autem litteræ i libris iuris verborũ notę sunt, quo scriptio celerisbreuiorq; fiat. Scribebatur enī verbi gratia per b et per .f. bonum factum per.f.& per.c.senatus consultꝰ per r.& per p.respublica, per p.& per r.populꝰ romanꝰ per d. & per t.dumtaxat, per supinā / m / litterā mulier, p p.secundam naturam pupillus, per r.verso capite pupilla, per vnum.k.caput per duo cappa iuncta, calumnie causa, per i.et e.iudex esto, p d.& m.dolum malũ Cuius generis plurimæ. consimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas nouitii imperatores a codicibus legum abolendas sanxerunt, quia multos p has callidi ingenio ignorantes decipiebant atq; ita iusserunt scribendas i legibus litteras, vt nullos errores nullas ambages afferrent, sed sequenda et vitanda aperte demonstrent.

¶ De notis militaribus. Cap.xxiii.

INbreuiculis quoq; quibus militum nomina continebãtur propria, nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex militibus super essent quãtiq; i bello cecidissent. T. thau nota i capite versiculi supstitutẽ designabat θ. Theta vero ad vniuscuiusq; defuncti nomẽ apponebatur Vnde et habet per mediũ telũ .i. mortis signũ. De qua Persiꝰ ait, Et potis est nigrum vitio prefigere theta. Cum autẽ puericiã significare vellent. λ. lauda littera vsi sunt sicut mortez significabãt, cum ponebant thetam ad caput. In stipendiorum quoq; largitione propriẽ erant notę.

¶ De notis litterarum. Cap.xxiiii.

NOtas etiam litterarum inter seveteres faciebant, vt quicquid occulte iuuicem in scripturis significare vellent mutuo scriberẽt. Testis est brutus qui in his litterisea q̃ acturus erat notabat. ignorantibus aliis quid sibi vellẽt hæ litteræ. Cæsar quoq; augustus ad filium, q̃ inquit innumerabilia incidunt assiduę que scribi alterutrum oporteat et esse secreta habeamus iter nos notas si vis tales. vt cũ aliquid notis scribendum erit pro vna quaq; littera scribamus sequẽtem hoc modo. Pro a b. pro b c. et deinceps eadem ratione cæteras. Pro.z. autem littera redeundũ erit a duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribunt.

¶ De notis digitorum. Cap.xxv.

SVnt quædam et digitorum notę. sunt & oculorum quibus secum taciti procul distantes colloquuntur sicut mos est militaris, vt quotiens consẽtiat exercitus, quia voce nõ põt manu ꝓmitat. Alij quia voce non pñt gladiorũ motu salutant. Ennius de quadam impudica quasi in choro pila ludens, datatim dat sese, et cõmunem facit. Alium tenet. alij nutat. alibi manus est occupata. alii puellit pedẽ alii dat ānulũ expectãdũ a labris, alium inuocat, cũ alio cãtat. at tamẽ aliis dat digito litteras. Et salomon. Annuit oculo terit pede, digito loquitur.

¶ De ortographia. Ca.xxvi.

ORthographia grẽce latine recta scriptura iter prętatur. Ortho enī grẽce recta graphia scriptura dicitur. Hęc disciplina docet. quem ad modũ scribere debeamꝰ. Nam sicut ars tractat de partium declinatione. ita ortho graphia de scribendi pitiavt puta ad cũ est prępositio. d. litterã. cũ est coniunctio. t. litterã. accipit Haud qñ aduerbium ẽ negãdi d. littera terminatur. et aspiratur i capite. qñ aũt coniũctio disiunctiua ẽ p t. litterã sine aspiratione scribitur. Apud propositio per d scribitur, sicut advt apd patrem, qm̃ veteres sępe apud ꝓ ad vsi sũt duabus ex his mediis lris subtractis. Interdum autẽ alię litteræ i locũ aliarũ litterarũ rite ponũt. B & p. litteris q̃dã cognatio est. Nã ꝓ byrrho dicimꝰ pyrrhũ. C. et. g. quãdã cognatione habẽt. Nã cũ dicimꝰ cẽtum et trecẽtos, postea dicimꝰ quadrigẽdos g ponẽtes ꝓ c Porro c.&.q.q̃dã cognatio est nã huiuscemodi p c. cuiusq; p.q. scribimꝰ. Cuʒ aũt ꝑpõ p.c. scribẽda ẽ. si aũt aduerbiũ fuerit p q. Dicimꝰ enim cũ lego. Deꝰ ꝑ e. solã. Dæmõ per ę. dyptongon est notandꝰ. Equꝰ quod ẽ aial p e. solã scribẽdꝰ, equus quod est iustꝰ per ę dipthõgon ẽ scribendus Exul addita. s. debet scribi. quia exul dicit qui extra solũ ẽ. Exultat meliꝰ sine. s. lra scribit Nã cum ipa x. c.&.s. cõstat. quõ cũ i ea sit, s. rursꝰ ei addit alia ęquor p diphtõgõ scribẽdũ, quia nõ ab aqua sed ab ęqualitate nomẽ ẽ factũ. Fositã p n. i fine scribendũ, quia itegrũ eiꝰ ẽ. si forte tãdẽ. Fedꝰ quod ẽ de formis per e solã scribẽdũ. fędꝰ quod ẽ pactũ cũ ę. diphthõgo scribẽdũ. Formosus sine. n. scribit. quia a forma vocat. Gnatꝰ quod ẽ filiꝰ. p. g. scribẽdum. quia facit gñatꝰ. H. q̃ aspiratiõis littera ẽ. i latinis tm̃ vocibꝰ iungit, vt honor, hõ, humꝰ. Aspirat autẽ & cõsonãtibꝰ sed i grẽcis & hębreis noibus. Heus aũt & henteriectiones per h. scribende. i litterã iter duas vocales cõstitutã. bis scribi quidam existimabãt vt troia maia, sed hoc ratio non permittit. Nunq̃ enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. sed. i. littera inter duas vocales constituta pro dupla habetur. Id pronomen neutri generis per d. scribitur ab eo quod est is ea id, quia facit idem. Quod si verbum est tertiæ pesonæ, per t. notabimus ab eo q̃ est eo is it, quia facit itur. k. litteram antiqui præponebant quotiens a sequebatur vt kaput. Kanna kalamus. Nunc autem kartago et kalende per eandem tantum scribuntur. Omnia autem græca nomina qualicunq; sequente vocali per. k sunt scribenda. Lætusper ę diphthon scribitur, quia lætitia a latitdinæ vocata est, cui cõ

traria eſt triſticia q̄ anguſtiã facit L. autẽ littera ĩterdum pro d. littera vtimur. vt latum ꝓ datum & calamitate ꝓ cadamitate. a cadendo enĩz nomen aſſumpſit calamitas Maxumus an maximus & ſi qua ſimilia ſunt qualiter ſcribi debeant queſitum eſt. Varro tradidit cęſarẽ p i. eiuſmodi verba enũciare ſolitũ eſſe & ſcribere. inde ꝓpter auctoritatẽ tanti viri conſuetudinẽ factã. vt maximus, optim⁹ peſſimus / ſcribatur. Malo per vnum. l. ſcribẽdum quia eſt magis volo. Malle per duo. ll. magis ſcribendũ quia ẽ magis velle. Nolo quoq; ꝑ vnũ. l. velle & nolle per duo. ll. Nolo enim ne volo eſt. nolle ne velle. Os ſi vultũ aut oſſa ſignificat per o ſolaz ſcribẽdum eſt ſi perſonaz. h / pręponanda eſt. Ora finiũ ꝑ .o hora diei per. h / ſcribendum. Onus ſi de onere venit. per o ſolam ſcribẽdũ ſi de honore cũ h aſpiratione. Præpoſitio & pręterea per diphthõgon ſcribendum. Pene vero quod eſt cõiũctio p e. pena quod eſt ſupplicium per ę. Q. littera tunc recte põitur cum illã ſtatim. u. littera ſequitur et alia quęlibet vna plures ve vocales iungũtur ita vt vna ſyllaba fiat. Cętera per. c. ſcribuntur. Quę ꝓnomen per ę / ſcribendũ / q̄ cõiũctio p e. Quid per. d. litterã ſcribitur cũ pronomẽ eſt p t. cum verbum cuius poſitio prima eſt queo quis quit / & in cõpoſitione nequeo nequis nequit. Quod quãdo ꝓnomẽ eſt p d. ſcribendũ quãdo numerus per t. quia, totidem per t. ſcribitur. Quotidie per q̄. ſcribendũ, nõ pec. c. vt ſit quot diebus. R. littera cõmunionẽ habz cũ. ſ. lĩa. Itaq; apud ãtiquos honos labos arbos dicebatur nunc honor labor arbor. Sat per t ſcribi oportet quia integrum eius facit ſatis. Sed p. d. oportet ſcribi apud antiquos enĩ ſed ſedũ dicebatur nos finales duas lirteras abſcindimus. Tãt⁹ ſicut & quãtus in medio m. habebant Quã enĩ et tã vnde et quantitas quantus tantus. Vę interiectio p ę ſcribẽda ve cõiũctio per e. Chriſtus quia grecũ eſt p ch ſcribendũ ita & chriſina. y. & z littera ſola greca nomina ſcribũtur. Nã cũ iuſtitia litterę c ſonum exprimat tñ quia latinũ eſt per t ſcribẽdum eſt. Sic militia malitia nequitia et cætera ſimilia. In dubiis quoq; verbis conſuetudo veterũ erat vt cũ eadẽ littera aliuz itellectum correpta aliũ producta haberet lõgę ſyllabę apicẽ apponebãt vt puta populus an arborẽ ſignificaret an hoim multitudinẽ apice diſtinguebaã ſic et vbi litterę conſonãtes geminabãt ſicilicũ ſupponebãt vt ſcella ſerra aſſeres. Veteres enĩ nõ duplicabant litteras ſed ſupra ſicilicũ apponebãt qua nota, admonebatur lector geminandam eſſe litteram.

¶ De analogia Cap̃.xxvii.

ANalogia greçe latine ſimiliũ cõparatio ſiue ꝓportio noiaã Cui⁹ hęc vis ẽ vt quod dubiũ ẽ ad aliquid ſimile q̄ non ẽ dubiũ referaã vt incerta certis ꝓbẽt Octo aũt modis cõpatio analogię colligitur ſ qualitate comparatione genere numero, figura, caſu, extremitatib⁹ ſimiliũ ſyllabarũ, & ſimilitudine temporũ. Siquidẽ de his vnũ defuerit, iam non ẽ analogia id eſt ſimilitudo, ſed eſt anomalia id eſt extra regulã, vt lupus et lepus, totũ conuenit, ſed diſſentiunt caſu, facit enĩ lęp⁹ leporis. Nam regulariter eſt dum quęris vtrum trames maſculinũ an femininum ſit, ſimilis eſt illi in omni declinatione limes, & erit maſculinum. Item funis ſi incerti generis eſſe credis, ſimilis eſt illi panis in declinatione, & erit maſculinum. Item ex cõparatione poſitiuorum, vt dicas doct⁹, magn⁹, poſitiui ſunt, & ſui ſimiles. Fit et per diminutionem, vt puta, funẽ maſculinũ eſſe funiculus oſtendit ſicut marmor neutri generis eſſe marmuſculũ indicat. Nam quod genus i principalitate eſt, idem eſſe ſolet in diminutione, ſed hoc non ſemper vt piſtrinum piſtrella. ſed ſcire debem⁹ ex poſitione. i. primitiuo declinationem & ex diminutione gen⁹ colligere

¶ De ętymologia Ca. XXVIII.

¶ Aetymologia eſt origo vocabulorum cum vis verbi vel nominis per interpretationẽ colligitur. Hãc ariſtoteles ſymbolon, cicero annotationẽ nominauit, quia nomina, & verba rerũ nota facit ex emplo ꝓpoſito, vt puta flumen quia fluendo creuit, a fluendo dictum. Cui⁹ cognitio ſępe vſum neceſſariũ hz iterpretatione ſua Nam cum videris vnde ortũ eſt nomen, citius vim ei⁹ itelligis. Oĩs ei rei iſpectio ætymologia cognita planior eſt. Nõ autẽ omnia nomina a veteribus ſecundũ naturaz impoſita ſũt, ſed quędã & ſecũdũ placitũ, ſicut & nos ſeruis & poſſeſſionib⁹ iterdum ſecũdũ q̄ placet noſtrę voluntati nomina damus. Hinc eſt q̄ omnium nominũ ętymologię nõ reperiuntur, quia quędã non ſecũdũ qualitatẽ qua genita ſũt, ſed ſecũdũ arbitriũ humane voluntatis vocabula acceperũt. Sũt autẽ ętymologię noĩm, aut ex cauſa dante, vt reges a recte agẽdo, aut, ex origine vt homo quia ſit ab humo, aut ex contrariis vt a lauãdo lutum dum lutum non ſit mundũ. & lucus, quia vmbra opacus parum luceat. Quædã etiam facta ſũt ex nominũ deriuatione, vt a prudentia prudens. Quędã etiã ex vocibus vt a garrulitate garrulus Quædam ex greca ętymologia orta & declinata ſunt in latinum, vt ſilua domus. Alia quoq; ex nominibus locorum vrbium vel fluminum traxerũt vocabula. Multa etiaz & de diuerſarum gentium ſermone vocantur, vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim plęraq; barbara nomina incognita latinis & græcis.

¶ De gloſis .Cap̃.xxix

¶ Gloſa greca interpretatione linguæ ſortitur nomen. Hanc philoſophi aduerbium dicunt, quia vocem illam de cuius qualitate requiritur vno & ſingulari verbo deſignat Quid enim illud ſit in vno verbo poſitum declarat, vt conticeſcere eſt tacere Item latus haurit aprum, haurit percutit. Item cũ terminum dicimus finem, aut populatas interpretamur eſſe vaſtatas, & omnino cum vnius vrbi rez

vno verbo manifeſtamus.

¶ De differentiis. Cap̃.XXX.

¶ Differentia eſt ſpēs diffinitionis quam ſcriptores artium de eodem & de altero nominãt. Hec ei duo quadam inter ſe cõione confuſa, coniecta differentia ſecernuntur per quē quid ſit vtrumq; cognoſcitur, vt cũ queritur quid inter regem ſit & tyrãnum, adiecta differentia quid vterq; ſit diffinit vt rex modeſt⁹ & tēperans, tyrannus vero crudelis. Inter hæc enĩz duo differentia cũ poſitafuerit, quid ſit vtrumq; cognoſcitur, ſic &c.

¶ De barbariſmo. Cap̃.xxxi.

¶ Barbariſm⁹ eſt verbũ, corruptua littera vel ſono enunciatum, littera vt floriet, dũ florebit dicere oporteat, ſono ſi ꝑ media prima ſillaba ꝑducatur, vt latebræ tenebræ Appellatus autē barbarismus a barbaris gentibus, dum latinæ orationis integritatē neſcirent. Vnaquęq; ei gēs facta romanorũ cũ opib⁹ ſuis, vicia quoq; & verborũ & morũ romã trãſmiſit. Inter barbariſmũ aũt & barbarolexi hoc ĩtereſt, q̃ barbariſm⁹ i verbo latino fit dum corrũpit, qñ aũt barbara verba latinis eloquũs inſeruntur, barbarolexis dicitur. Itē qñ i pro ſa viciũ fit ſermonis barbariſmus vocatur, qñ in metro methaplaſm⁹ dicit Barbariſm⁹ autē fit ſcripto & ꝑnũciatiõe. Scripto. iiii. modis, ſi quisi verbo litterã vel ſillabam adiiciat, mutet, tranſmutet vel minuat. Pronũciatiõe autē fit, in tꝑib⁹, tonis aſpirationib⁹ et reliquisq̃ ſequũt. Per tpa quippe fit barbariſm⁹, ſi ꝑ lõga ſillaba breuis ponat / aut ꝑ breui longa. Per tonos, ſi accent⁹ in alia ſyllaba cõmutetur Per aſpirationem, ſi adiiciatur .h. littera vbi nõ debet, aut detrahatur vbi eſſe oportet. Per hiatũ quotiẽs ĩ ꝑnũciatione ſcidit verſ⁹ anteq̃ cõpleat ſiue quotiẽs vocalis vocalē ſequit, vtmuſę aonides. Fit barbariſm⁹ & ꝑ metaciſmos iotaciſmos & labdaciſmos. Metaciſm⁹ eſt quotiẽs. m. litteraz vocalis ſequitur, vt bonum aurum, iuſtum amicuz ſz hoc viciũ, ãt ſuſpẽſiõe. m. littere, aut detractiõe vitam⁹. Iotaciſm⁹ eſt quotiẽs in iota littera duplicatur ſonus, vt troia maia, vbi earũ litterarum adeo exilis ꝑnũciatio, vt vnũ iota nõ duo ſonare videatur. Labdaciſmus ẽ. ſi ꝑ vno. l. duo pronuncientur vt aphri faciunt, ſicut colloquium ꝑ cõloquium, vel quotiens vnũ. l. exilius duo largius proferimus quod contrarium eſt. Namvnum largius duo exilius proferre debemus. Colliſio eſt quotiens nouiſſime ſyllabe finis in alteri⁹ principio eſt, vt mater terra.

¶ De ſoloeciſmo. Cap̃.XXXII.

¶ Soloeciſm⁹ ẽ plurimoꝝ verboꝝ iter ſe icõueniẽs cõpoſitio, ſicut barbariſm⁹ vni⁹ verbi corruptio Verba enĩ non recta lege cõiuncta ſoloeciſm⁹ eſt, vt ſi quis dicat, inter nobis ꝑ iter nos, aut date veniam ſceleratoꝝ ꝑ ſceleratis Dict⁹ autē ſoloeciſm⁹ a ciuib⁹ cicilib⁹ qui ex vrbe ſoloe q̃ nũc põpeio polis appellat ꝑfecti, cũ apud Italos commorantes, ſuã & illorũ linguã vitioſe icõueniẽterq; cõfũderẽt, ſoloeciſmo nomẽ dederũt, Vñ & ſimiliter loq̃ntes ſoloeciſmos facere dicunt. Soloeciſm⁹ ãt apud pœtas ſchema dicit, quotiẽs iuerſu neceſſitate metrificat⁹ iuenit Cũ aũt nõ iuenit neceſſitas ꝑmanet ſoloeciſmi culpa. Soloeciſmus fit duobus modis, aut ꝑ ptes oronis, aut ꝑ accidẽtia ptiũ orationis. Per ptes oronis, ſi alterã ptē ꝑ altera pona m⁹, vt puta ſi ꝑpoſitiões aduerbiis applicem⁹. Per accidentia fit. i. ꝑ ea q̃ accidũt ptibus oronis, vt puta ꝑ qualitates, genera, numeros, figura, & caſus. Per iſta igit oia fiũt ſoloeciſmi, ſicut donat⁹ expoſuit, fiunt præterea & plurimis modis, Nã lucilius centũ genera ſoloeciſmoꝝ dixit, quas oms vitare poti⁹ q̃ ſequi debet qui regulã rectē loquẽdi tenere ſtudet.

¶ De ceteris vitiis. Cap̃.XXXIII.

¶ Vitia apud grammaticos illa dicũtur que i ęloquio cauere debem⁹. Sũt autē hic, barbariſm⁹, ſoloeciſm⁹, acyrologia, cacephatõ et reliqua. Barbariſm⁹ ẽ cortuptio verbi vni⁹, vt ſi tertiã ſillabã quis ꝑducat i ignoſcere. Soloeciſmus cõpoſitio vitioſa verboꝝ vt ſi aliquis dicat, inter hominib⁹ pro inter hoies. Acyrologia nõ ꝓpria dictio vt liceat ſpe rare timẽti. Propriũ aũt timẽti eſt formidare non ſperare, et gramineo in cãpo. Propriũ eſt autē graminoſũ dicere cãpũ, nõ gramineũ. Cacephatõ dictio obſcęna vel icõpoſite ſonãs. Obſcęna, vt his a nimã a rrecti dictis, Incõpoſita, vt iuuat ire et dorica caſtra videre. Mala enĩ cõpoſitio fit ab ea ſylla laba incipere q̃ ſuperior finierat, ſz & ſi alio modo quolibet icõpoſita dictio ꝑferat, cacepha tõ dicit Pleonaſmos adiectio vni⁹ verbi ſupuacua, vt hae ten⁹ aruoꝝ cultus et ſidera cęli. Neq; enĩ alibi niſi i cęlo ſunt ſidera. Periſſologia adiectio plurimorũ verborũ ſupuacua, vt viuat rubẽ et nõ moriat dũ nõ ſit aliud viuere q̃ nõ mori. Macrologia longiloquiũ res nõ neceſſarias cõprehẽdẽs vt legati nõ ĩpetrata pace retro vñ venerãt domũ reuerſi ſunt. Tãtologia id eſt eloquiũ vt ſi fata virũ ſeruãt ſive ſcitur aura ętherea neq; adhuc crudelibus occupat vmbris. Totũ enĩ qđ rẽpetit vna res ẽ ſcz crebro ſermone annũciata. Eclipſis ẽ defect⁹ dictiõis i quo neceſſaria verba deſũt vt cui pharetra ex auro deeſt enĩ erat. Tapinoſis ẽ hũilitas ſtatũ rei magnę dictis ifirmans vt apparẽt rari nãtes ĩ gurgite vaſto. Gurgitẽ poſuit ꝑmari. Catoſyntheton vicioſa compoſitio vt Ve riſaq; iuuencum terga fatigamus haſta. Amphibologia ambigua dictio quæ fit aut per caſum accuſatiuũ vt illud reſponſum Apollinisad pirrhum Aio te eacida romanos vicere poſſe in quo nõ eſt certũ quẽ in illo verſu monſtrauerit eẽ victorẽ. Fit & ꝑ icerrã diſtinctionẽ vt Bellũ igẽs geret Italia. Incerta diſtinctio vtrũ bellũ ingẽs an igẽs Italia. Fit & ꝑ cõmune verbũ vt depcat cato calũniat cicero ꝑſtolat brut⁹ dedignat ãtoni⁹ nec oſtẽdit ĩ hac ãbiguitate vtrũ ipi alios an alii ipos depcati ſit aut calũniati. Fit per omony-

ma qñ vno noīe multa ſignificātur, vt acies, & non addās aut ferri aut oculorum, aut militum.

¶ De metaplaſmis. Cap. xxxiiii.

METaplaſm⁹ græca lingua latina trāſformatio dicitur. Q ui fit in vno verbo ꝓpter metri neceſſitatē, & licentia poetarū Cui⁹ ſpes hę ſunt. Protheſis appoſitio ī principio verbi, vt gnato pro nato. Epentheſis appoſitio in medio, vt relliquias ꝓ reliquias, et maneāt in relligione nepotes ꝓ religione. Paragoge appoſitio ī fine, vt admittier ꝓ admitti, & poteſtur ꝓ pōt. Aphereſis abſciſio de principio vt tēno ꝓ cōtēno. Syncope, abſciſio de medio, vt forſan ꝓ forſitan. Apocope, abſciſio de fine, vt ſat pro ſatis. Ectaſis, productio contra naturā, vt Italiā fato profugus. Et exercet diana choros. Syſtole, eſt correptio contra naturā, vt Aquoſus orīo, & vrbēq; ſi dēnā, cū prima ſyllaba ꝓduci debeat. Diereſis, diſciſio ſyllabę in duas, vt diues pictai veſtis, pro pictę, & albai longai. Epiſynaliphe, conglutinatio duarum in vnā, vt pariete pro pariete, et genua ꝓ genūa, phæron pro pheron. Synaliphe, colliſio vocalium iuncta vocalibus, vt atq; ea diuerſa penit⁹ dū parte gerūtur. Ecthliphſis, colliſio conſonātium cū vocalib⁹ vt multū ille et terris iactatus et alto. Antitheſis, cōtrapoſitio literæ ꝓ alia litera, vt impete pro ipetu, & olli pro illi. Metatheſis, tranſpoſitio literæ, vt euandre ꝓ euāder, timbre pro timbēr. Inter barbariſmū & lexim hoc eſt latinā et ꝓfectam elocutionem. Metaplaſmus eſt, qui in vno ſermōe fit ratione vicioſ⁹, Itē inter ſoloeciſmū et phraſin. i. perfectā cōnexionem ſermonū figura ē quæ fit cōtextu ſermonū, rōne vicioſa. Ergo metaplaſmi et ſchemata media ſūt. et diſcernuntur peritia et imperitia. Fiunt autē ad ornatū.

¶ De ſchematibus Cap. xxxv.

Schemata ex græco in latinum eloquiū figure interpretantur, quæ fiunt in verbis vel ſententiis ꝓ varias diſtinctionum formas propter eloquii ornatum. Hec cuz multa ſint, apud grammaticos iſta inueniuntur. Prolepſis eſt prēſumptio vbi ea que ſequi debent anteponunt, vt interea reges igenti mole latin⁹. Debuit eni ſic dicere. Interea regesin genti mole, & ſtatim adiȷcere quod ſequitur proce dunt caſtris, deinde dicere latin⁹ &c. ſed facta ē ꝓ ornamento præſumptio rei, & qui ſequi debuere reges interpoſiti ſunt in ſeptez verſibus et poſtea additum eſt, procedunt caſtris. Et de inde preſumptio, quia antepoſita ſūt que ſequi debuere. Zeugma ē clauſula, cum plures ſenſ⁹ vno verbo claudū tur, quę fit tribus modis. Nam aut in primo aut in poſtremo aut in medio id verbuz ponitur quod ſē tentias iungit. In primo, vt vertit œnophori fundus ſnia nobis. In medio, vt græcia ſulpitio ſorti data, gallia cotte. In poſtremo vt nāq; hoc tpe obſequiū amicos, veritas odium parit. Hypozeuxis eſt figura ſuperiori contraria vbi in ſingulis ſenſibus propria vnicuiq; clauſula eſt. vt regē adit et regi memorat nomenq; genuſq;. Syllepſis eſt in diſſimilib⁹ clauſulis aut pluralis dictio ſingulari verbo finita, vt ſociis et rege recepto, aut ſingularis dictio plurali verbo expleta, vt ſunt nobis mitia poma, caſtaneę molles et preſſi copia lactis. Fit autē ſyllepſis non ſoluz per partes orationis ſed et per accidentia partiuz orationis. Nam vbiet ꝓ multis vnus, et pro vno multi ponuntur, ſyllepſis eſt. Pro multis vn⁹, vt ē illud vterūq; armato milite cōplent, cum non vno, ſed multis militibus. Item pro vno multi, vt in euangelio. Latrones qui crucifixi erant cū eo improperabant, vbi pro vno vterq; inducitur blaſphemaſſe. Anadiploſis eſt quando ab eodem verbo quo prior verſus finiuit, ſequens verſus incipit, vt eſt illud. Certēt & cygnis vlule, ſic tityrus orpheus. Orpheus in ſiluis. inter delphinas orion. Anaphora eſt repetitio eiuſdem verbi per principia verſuum plurimorum, vt Nos te dardania incenſa tuaq; arma ſecuti. Nos tumidum ſub tē permenſi claſſibus equor. Epanaphora eſt in vno verſu per principia ſenſuum eiuſdem verbi repetitio. vt te nemus angitie, vitrea te fucinus vnda Te liquidi fluere lacus Epizeuxis eſt in vno ſenſu cōgeminatio verbi, vt ſic. Sic iuuat ire ſub vmbras Epanalepſis ē ſermonis in principio verſus poſiti, eiuſdem i fine replicatio, vt eſt illud, Creſcit amor nūmi quantū ipſa pecunia creſcit. Paranomaſia ē in ſignificatione diuerſa dictio pene ipſa, vt illud, Abire an obire te cōuenit. i. exulem fieri an mori. Scheſiſonomaton, multitudo nominum cōiuncto rum quodā ambitu copulata, vt, Nubila nix grando, procellę fulmina venti. Paramęon eſt multitudo verbo⁹ ex vna litera inchoantiū, quale eſt apud Enniū, O tite tute tati tibi tāta tyrāne tuliſti. ſed hoc bene temperat Virgili⁹, dum non toto verſu vtit hac figura vt Enni⁹, ſed nūc ī principio verſus tm. vt eſt illud, Seua ſedes ſuper arma, nūc in medio, vt Quæq; lacus late liquidos quæq; aſpa dumis. nūc autē ī fine, vt, Sola michi tales caſ⁹ caſſandra canebat Homęoptoton, eſt cū plurima nomina per vnum caſum denunciantur, vt eſt illud, Sed neq; currētē, necſe cognoſcit euntē. Tollentē q; man⁹ ſaxūq; immane mouentem. Homęoteleuton, eſt cū vno modo verba plurima finiuntur, vt abiit, abſceſſit, euaſit, erupit. Polyptoton, eſt cū diuerſis caſibus ſnia variatur, vt, Ex nihilo nihil in nihilum nil poſſe reuerti, Marcida eſt mappa marco ſpondente recurras. Marcus dixit, Ita eſt aſſigna marce tabellas Hirmos, eſt ſententia cōtinuatę orationis tenorem ſuum vſq; ad vltimum ſeruans vt, eſt In ſeceſſu longo locus inſula portū, et reliqua. Hinc enim in longum vadit ſenſus vſq; ad illud. Deſuper horentiq; atrū, nem⁹ iminet vmbra. Polyſyntheton, eſt dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, Tectumq;, lareſq;, armaq;, amycleumq; canem. Dialyton, vel aſyntheton, eſt figu-

ra que ecõtrario ſine cõiũctionib⁹ ſolute,ac ſiplici ter effertur,vtvenim⁹,vidim⁹,placuit.Antithetõ,ẽ vbi cõtraria cõtrarijs opponũt̃,& ſentẽtie pulchri tudinẽ reddũt,vt illud,Frigida pugnabãt calidis humentia ſiccis,Mollia cũ duris,ſine põdere habẽtia põdus,Hypallage,eſt quotiẽſcũq; per cõtrariũ verba itelligũtur,vt Dare claſſib⁹ auſtros Cũ ventis naues demus,non nauibus ventos.

¶ De Tropis. Cap.xxxvi

¶ Tropos greco nomine grãmatici vocant qui latine modi locutionũ interpretantur. Fiunt autẽ a ꝓpria ſignificatiõe ad nõ propriam ſimilitudine. Quorũ omniũ nomina difficilimũ eſt annotare,ſz ex omnib⁹ donat⁹.iz.vſui tradẽdo cõſcripſit.Metaphora,eſt verbi alicuius vſurpata tranſlatio, ſicut cũ dicimus. Fluctuare ſegetes gemmare vites Dũ in his rebus fluctus,& gemmas non inuenim⁹ in quibus hec verba aliũde tranſferũt̃.Sed hę atq; alię tropicę locutiones ad ea que intelligẽda ſũt ꝓpterea figuratis amictib⁹ obtegũt̃,vt ſenſuz legentis exerceant,Et ne nuda atq; in prõptu poſita vileſcãt.Fiunt autem metaphorę modis quattuor.Ab aiali ad animale vt, Aligeros conſcendit equos.Metaphorice loquens miſcuit quadrupedi alas auis.Et quo curſu deſerta petiuerit. Miſcuit volatili curſum quadrupedis,Ab inaiali ad aiale, vt põtũ prius arat ſulcũ p̃mit alta carina. Miſcuit vſum terre aqs,dũ arare &ſulcum premere,ad terram pertineat nõ ad mare.Ab ianimali ad animale,vt florida iuuent⁹.maſcuit flores inanimales iuuentuti,q̃ animam habet.Ad animali ad inanimale,vt tu neptune pater cui tempora cana crepanti.Cincta ſalo reſonant,magnus cui perpete mẽto Profluit oceanus & flumina crinibus errant. Mentũ enim et tẽpora et crines non ad oceanum pertinẽt,ſed ad homines.Sic et alia rez nomina de lio genere in aliud gen⁹ decẽtiſſime decoris gra trãſferũtur.vt oratio peroret.Metaphora autẽ ãt p tis vnius ẽ,vt fluctuare ſegetes,nõ põt dicere ſegetare fluctus,aut ãtiſtropha eſt,id eſt reciproca, vt remigiũ alarũ.Nam & alę nauiũ et alarum remigia dicuntur Catachreſis eſt alienę rei nomen appoſitũ,et eo a metaphora differt,ꝙ illa vocabulũ habenti largitur,hec quia non habet propriũ alieno vtitur,vt faciemq; ſimilima lauro,et centaurus nunc vna ambę iunctiſq; feruntur fontib⁹ et longe ſulcãt vada falſa carine,dum facies et frons tm̃ animaliũ et hominuz ſint.Quod nomẽ ſi poeta nõ appoſuiſſet naui,quid proprium eidem parti diceret non haberet.Metalepſis ẽ ttopus a pręcedente indicans quod ſequitur ,vt Inq; man⁹ charte nodoſaq; venit arundo.Nã per manũ verba per arũdinẽ littere ſignificate ſunt.Metonomia tranſnominatio ab alia ſignificatione ad aliã proximitate tranſlata.Fit autẽ multis modis,aut enim ꝓ id quod continet,id quod continetur oſtendit vt theatra plaudũt,prata mugiũt,dũ illic hominesplaudãt hic boues mugiant,ãt contra per id quod continetur id quod continet, vt iam proximus ardet vcalegon ,dum non ille,ſed dom⁹ ei⁹ arderet.Itẽ ꝓ inuentorẽ id quod inuẽtũ eſt,vt ſine cerere et libero friget venus,et cõmixtã vulcan⁹ mittit ad aſtra fauillã.Vult enĩ per cererẽ frumenti iuentricẽ itel ligere panem,per liberũ inuẽtorẽ vitis vinũ,ꝓ venerẽ libidinem per vulcanũ ignẽ.At contra per inuentũ inuentorem demonſtrat,vt vinũ precamur ꝓ libero q vinũ apud grecos inuenit.Item ꝓ efficiẽtem id quod efficit̃ ſicut pigrum frig⁹ q̃ pigros homines faciat,et timor palliduseo q̃ pallidos homines reddat,At contra per id quod efficitur efficiẽs vt iungit equis curru genitor ſpumãtiaq; addit frena feris.Spumãtia frena dixit cũ vtiq; nõ ipſa faciant ſpumaſed equ⁹ q ea gerit ſpumis conſpergat infuſis.Antonomaſia eſt pro nomine.i.vice nominis poſita vt maia genitus pro mercurio.Qui tropus fit tribus modis.Ab alio,vt magnanimuſq; anchiſiades,a corpore,vt ipſe ardu⁹,extrinſecus, vt infęlix puer atq; impar cõgreſſus achilli. Epitheton ſupranomen,ꝓponitur enĩ proprio noi,vt alma ceres obſcęniq; canes,ꝑportunęq; volucres. Inter antonomaſiam autẽ et epitheton hoc differt.q̃ ãtonomaſia ꝓ vice nois ponitur,epitheton autez nunq̃ ſine noie eſt.Quib⁹ duob⁹ tropis,vel vitupe ramus aliquẽ vel oſtendimus vel laudam⁹. Synecdoche eſt conceptio,cum a parte totum,vel a toto pars intelligitur.Eo enĩ et per ſpeciem genus,et ꝓ gen⁹ ſpecies demonſtratur,ſed ſpecies pars eſt,genus autẽ totum.Atoto enĩ pars intelligit̃,vt q̃ multę glomerantur aues,vbi frigidus annus tranſpontum fugat. Non enim totus annus eſt frigidus, ſed pars anni.i.hyems. At contra a parte totum vt flammas cum regia puppis extulerat , vbi non ſolum puppis .ſed nauis & non nauis,ſed qui in ea, & non omnes . ſed vnus flammas extulit. Onomatopeia eſt nomen fictum ad imitandum ſonũ vocis cõfuſe,vt ſtridor valuarũ,hinnit⁹ equoꝝ mugit⁹ boũ,balatus ouiũ.Periphraſis ẽ circũloquiũ,dũ res vna plurimis verbis ſignificat̃,vt auras vitales carpit. Significauit.n.ꝓ copulationem verborũ vnã rem,hoc eſt,viuit.Hic autũ tropus gemin⁹ eſt.Nã aut veritatẽ ſplẽdide pducit,aut fœditatẽ circuitu euitat.Veritatẽ ſplẽdide ꝓducit, ſi cut.et iam prima nouo ſpargebat lumine terras. Tithoni croceũ linquẽs aurora cubile. Vult enim dicere,iã luceſcebat ãt dies ort⁹ erat. Fęditatẽ circuitu euitat,ſicut placidũq; petiuit cõiugis infuſis gremio per membra ſoporẽ,hoc.n.circuitu euitat obſcęnitatẽ et decẽter oſtẽdit cõcubitũ. Hypbatõ ẽ traſcenſio cũ verbũ aut ſnia cõmutat̃.Hui⁹ ſpẽs qnq; ſunt,anaſtrophę,hyſterõ protherõ parenthe ſis,temeſis,ſyncheſis. Anaſtrophæ verborũ ordo ꝓpoſter⁹,vt littora circũ,ꝓ circũ.littora.Hyſterõprotherõ ſnia ordine mutata vt poſtq̃ altos tetigit fluct⁹ & ad ęquora venit,ante.n.ad ęquora venit,

& ſic tetigit fluct⁹. Parēthesis vbi interponim⁹ ſen tentiā noſtrā, q̄ ex medio remota, integer ſeſ⁹ pdu rat, vt ęneas (neq; n. parti⁹ cōſiſtere mētē paſſ⁹ a- mor) tepidū ad naues p̄mittit achathen. Eſt. n. or do, ęneas rapidum p̄mittit achathen. Nā illud in medio parēthesis eſt, Temeſis eſt ſectiovni⁹ nomis pinterpoſitionē verborū, vt multū nebulę circum dea fudit amictū. p circūfudit. Syncheſis ē vbi ex oī parte cōfuſa ſūt verba, vt illud, Iuuenes fortiſſi ma fruſtra pectora, ſi vobis audēdi extrema cupi- do ē certa ſeq, q̄ ſit reb⁹ fortuna videtis, exceſſere oms adytis ariſq; relictis dij qb⁹ īperiū hoc ſteterat, ſuccurritis vrbi incēſæ, moriamur et ī media ar ma ruamus, ordo talis eſt. Iuuenes fortiſſima pec tora, fruſtra ſuccurritis vrbi incenſę, qa exceſſere dir quibus hoc īperiū ſteterat. vnde ſi vobis cupido certa eſt me ſeq audentē extrema, ruam⁹ ī media arma, et moriamur. Hypbole ē excelſitas fidē ex- cedēs vltra q̄ credēdū ē vt ſidera verberat vnda, et terrā inter fluct⁹ aperit. Hoc. n. mō vltra fidē ali qd auget, nec tñ a tramite ſignificādę veritatis er rat, q̄uis verba quib⁹ indicatur excedāt, vt volun- tas loquētis non fallētis appareat. Quo tropo non ſolū nō auget aliqd ſed & minuit. augetur, vt ve- locior aura, minuit, vt molior pluma, durior ſaxo. Allegoria eſt alieniloquiū, aliud. n. ſonat, & aliud intelligit, vt tres littore ceruos cōſpicit errātes, vbi tres duces belli punici, vel tria bella punica ſigni- ficātur. Et in bucolicis. Aurea mala decē miſi. i. ad auguſtū. x. eglogas paſtorū. Hui⁹ tropi plures ſūt ſpecies, e qbus eminent ſeptē ironia, antiphraſis, enigma chariētiſmos, paręmia, ſarcaſmos, aſteiſ- mos. Ironia eſt ſñia p p̄nūciationē cōtrariū habēs ītellectū. Hoc eni tropo callide aut per accuſatio- nē, aut p inſultationē aliquid dicit, vt eſt illud, Ve- ſtras eure domos illa ſe iactet ī aula Eolus. et clau ſo ventoꝝ carcere regnet. Et quomō aula ſi car- cer ē? Soluitur em̄ p̄nūciatiōe. Nā carcer p̄nūcia tio eſt, iactet in aula ironia eſt, & totū per cōtrariā p̄nūciationē annūciat p ironiæ ſpeciē, q̄ laudēdo deridet. Antiphraſis eſt ſermo ecōtrario intelligē dus, vt lucus quia caret luce propter nimiā nemo- rū vmbrā & manes. i. mites & modeſti cū ſint ter- ribiles & immanes & parce. & eumenides furię q̄ nulli percāt vel bene faciēt. Hoc tropo & nani at- lentes & cęci videtes & vulgo ęthiopes argētei ap pellant. Inter ironiā aūt & antiphraſin hoc diſtat q̄ ironia p̄nūciatione ſola indicat quod intelligi vult ſicut cū dicim⁹ homini agēti male bonū ē qđ facis. Anphraſis vero non uoce p̄nūciātis ſignifi- cat cōtrariū ſed ſuis tm̄ verbis quoꝝ origo cōtra- ria eſt. Enigma ē q̄ſtio obſcura q̄ difficile itelligit niſi aperiat vt ē illud De comedente exiuit cib⁹ & de forti egreſſa ē dulcedo ſignificās ex ore leonis fauū extractū, Inter allegoriā aūt & enigma hoc ītereſt, q̄ allegoria bis gemina ē & ſub re alia ali- ud figuraliter idicat. Enigma vero ſenſ⁹ tm̄ obſcu r⁹ ē et per q̄ſdā imagines adūbrat⁹. Chariētiſmos ē trop⁹ quo dura dictu gratius p̄ferūt velut cū i- terrogātib⁹ nūquid nos q̄ſierit aliqs reſpōdeſ bōa fortuna vnde itelligit neminē nos q̄ſiſſe. Paręmia ē reb⁹ & tēporib⁹ accōmodatū p̄uerbiū. Reb⁹ vt cōtra ſtimulū calces, dū ſignificat aduerſis reſiſtē dū. Tēporibus vt lupus in fabula. Aiūt. n. ruſtici vo cē hoiez perdere ſi eū lupus prior viderit, vnde & ſubito tacēti dicit iſtud p̄uerbiū, lupus in fabula. Sarcaſmos eſt hoſtilis irriſio cū amaritudine, vt re feres ergo hęc & nūci⁹ ibis pelidę genitori illi mea triſtia fācta, degenerēq; neoptolemū narrare me- mento. Huic cōtrari⁹ eſt aſteiſmos. i. vrbanitas ſi- ne iracūdia, vt id. Qui bauiū nō odit amet tua car mina meui. Atq; idē iūgat vulpes, & mulgeat hir- cos. i. q̄ bauiū nō odit, p pęna ei contingat diligat meuiū. Fuerūt aūt meuius & bauius poetę peſſimi & inimici virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ cōtra naturā ſūt. i. iūgat vulpes & mugeat hircos. Omoeſis eſt q̄ latine iterp̄tat ſimilitudo per quaꝝ min⁹ notę rei, p ſimilitudinē eius q̄ magis nota eſt pādit demonſtratio. Huius ſpecies ſunt tres, icon. parabolæ, paradigma. i. imago, cōpatio exēplum Icon eſt imago cum figuram rei ex ſimili genere conamur exprimere, vt oīa mercurio ſimilis, vo- cēq; colorēq; et crines flauos et mēbra decora in- uēta. Cōgrua. n. ē ſimilitudo de ſpecie cuius pſona īducit. Paralola ē cōparatio ex diſſimilibus rebus vt q̄lis inaruis eſt fere libye viſus leo cominus ho- ſtē cōſedit, vbi leoni cęſarē cōparauit, nō ex ſuo ſꝫ ex alieno gñe ſimilitudinē faciēs. Paradigma ve- ro eſt exēplū dicti vl facti alicuius, aut ex ſimili, āt diſſimili gñe, cōueniēs ei quā p̄ponim⁹ rei, ita. Tā fortiter periſt apud hyponē ſcipio q̄ vtice cato. Si- militudo autē tribus modis, fit, a pari, a maiore a a minore A pari, ac veluti magno in populo cū ſę pe coorta eſt ſeditio. A maiore ad minus. q̄liter ex p̄ſſū vētis per nubila fulmē, Amino re ad maius, ſi potuit manes arceſſere coniugis orpheus, threicia fretus cythara fidibuſq; canoris q̄ſi dicat. re parua et breui. i. ſi ille cythara freṭ⁹ ego pietate.

De proſa. Cap̄. xxxvii.

PRoſa eſt producta oratio & a lege metri ſoluta. Proſa em̄ ātiqui p̄ductū dicebant & rectū, Vñ ait Varro, Apud plautū pro- ſis lectis ſignificari rectis. Vñ etiam q̄ nō ē perflexa numero ſꝫ recta, proſa oratio dicitur ī re ctū producēdo. Alij proſam aiūt dictā ab eo q̄ ſit profuſa vel ab eo q̄ ſpacioſius p̄deat & excurrat nullo ſibi termino p̄finito, Præterea tā apud græ- cos q̄ apud latinos lōge antiquiorē curā fuiſſe car minū q̄ pſę. Oīa. n. prius verſibus cōdebātur. Pro- ſę aūt ſtudiū ſero viguit. Primus apud græcos pe- reydes ſyruſoluta oratiōe ſcripſit, apud romanos aūt Appius cęcus aduerſus pyrrhū ſolutā oroneꝫ primus exercuit. Iā ex hinc & cęteri proſę eloquē- tia cōtēderūt. ¶ De metris. Cap̄. xxxviii.

METra vocata, quia certis pedũ mensuris atq; spaciis terminãtur, neq; vltra dimẽsionẽ tẽporũ cõstitutã ꝓcedũt. Mãsura ei græce metrũ dicit. Versꝰ dicti ab eo ꝙ pedibꝰ i ordine suo dispositis, certo fine moderãtur ꝑ articulos, ꝙ cesa & mẽbra nominãtur. Qui ne lõgius puoluerentur q̃ iudiciũ possit sustinere, modũ statuit ratio vñ reuerteret, et ab eo ipso versũ vocatũ dicũt ꝙ reuertit. Huic adheret rhithmꝰ q nõ est certo fine moderatus, sꝫ tñ rõnabiliter ordinatis pedibꝰ currit, q latine nichil aliud q̃ numerus dicit, de quo est illud, Nũeros memini si verba tenere. Carmẽ vocat quicquid pedibꝰ cõtinet. Cui datum nomẽ existimãt, seu ꝙ carptim ꝓnũciaret vñ hodie lanã quã purgãtes discerpunt carminare dicimꝰ, seu ꝙ q illa caneret, carere mẽte existimabãtur. Metra vel a pedibus nũcupata vel a rebus q̃ scribũt, vel ab iuẽtoribꝰ vel a frequẽtatoribꝰ vel a nũero syllabarũ. A pedibꝰ metra vocata, vt dactylica, iãbica, trochaica. A trocheo ei trochaicũ metrũ nascitur, a dactylo dactylicũ, sic et alia a suis pedibꝰ. A numero vt hexametrũ, pentametrum, trimetrũ. Nãꝫ senarios versus nos ex numero pedũ vocamꝰ. Hos græci ꝙa geminos ferũt trimetros dicunt. Hexametros autẽ latinos primum fecisse Enniꝰ tradit eosq; lõgos vocat. Ab iuentoribus metra vocata dicũtur vt anacreõticũ, sapphicũ, archiloicũ. Nam anacreontica metra, anacreon composuit. Sapphica sappho mulier edidit. Archiloicum, archilochus quidã scripsit. Colophoniũ colophonius quidã exercuit. Sotadeorũ quoq; repertor est sotades genere cretẽsis. Simonidia quoq; metra, simonides poeta lyricus cõposuit. A frequentatoribus, vt asclepiadea. Non enĩ ea asclepius inuenit, sed proinde ita vocata ꝙ eis frequẽtissime & elegantissime vsus sit. A rebꝰ que scribũtur vt heroicũ, elegiacũ. bucolicũ. Heroicũ em̃ carmẽ dictũ, ꝙ eo virorum fortiũ res & facta narrãt. Nã heroes appellanturviri quasi aerei & celo digni ꝓpter sapiẽtiam & fortitudinẽ, quod metrum auctoritate cætera metra precedit vnũ ex omnibꝰ tam maximis operibus aptũ q̃ pauis suauitatis & dulcedinis eque capax. Quibus virtutibus nomen solum obtinuit, vt heroicũ vocaretur, ad memorandas. s. heroũ res. Nam et prę cęteris simplicissimũ habetur, cõstatq; duobus pedibꝰ dactylo & spondeo, ac sępe pene vel ex hoc vel ex illo, nisi ꝙ tẽperatissima sit vtriusq; mixtura, q̃ si istruat a singulis. Oibꝰ quoq; metris prius ẽ. Hoc primũ moyses i cãtico deuteronomii, longe añ phereciden & homerũ cecinisse ꝓbatur. Vñ et apparet antiquius fuisse apud hebreos studiũ carminũ q̃ apud gẽtiles. Si quidẽ & iob moysi tẽporibꝰ adeqt̃ hexametro versu dactylo spondeoq; decurrit. Hoc apud græcos achates milesiꝰ fertur primus cõposuisse, vel vt alij putant pherecides syrus quod metrum ante homerũ pythiũ dictũ est, post homer heroicũ nominatũ. Pythiũ autem vocatum noluit. eo ꝙ hoc genere metri oracula apollinis sint edita. Nã cũ i parnaso monte phythonẽ serpẽtẽ in vindictam matris sagitis isequeretur, accolę delphici hoc illum metro hortati sunt dicentes vt ait terentianus. Elegiacum autẽ dictum eo ꝙ modulatio eiusdẽ carminis cõueniat miseris Terẽtianus hos elegos dicere solet, ꝙ clausula talis tristibus vt tradũt aptior esset modis. Hoc aũt vix oino cõstat a quo sit iuẽtũ nisi, qa apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apd̃ græcos sic adhuc lex grammaticos pendet, & sub iudice res relĩgata sit. Nã quidam eos colophoniũ quẽdã, quidã archilochũ, auctorẽ atq; inuẽtorẽ volunt. Bucolicũ. i. pastorale carmen pleriq; syracusis primũ cõpositũ a pastoribꝰ opinãtur, non nulli lacedęmone. Nãq; trãseũte in thraciã xerxe rege persas, cũ spartanę virgines sub hostili metu neq; egredi vrbem auderẽt, neq; pompam choruin ꝙ agrestem dianæ de more exercere possent turba pastorum ne religio pręteriret, idẽ in cõditis cãtibus celebrarũt. Appellat autẽ bucolicũ de maiore parte, q̃uis opilionũ caprariorũq; sermones, in his & cãtica inserantur. Hymnos primus dauid ꝓpheta i laudẽ dei cõposuisse, ac ceciniſſe manifestum est. Deinde apud gentiles prima mnemia timotoe facit. in apolline et musas quę fuit, temporibus ennij longe post dauid. Hymni autẽ ex græco i latinũ laudes interptantur. Epithalamia sunt carmina nubẽtiũ quę cantantur a scolasticis in honorẽ sponsi et sponsę. Hæc primũ salomõ edidit i laudem ecclesiæ & christi. Ex quo gẽtiles sibi epithalamiũ vẽ dicarunt et istius generis carmẽ assũptũ est. Quod genus primũ a gẽtilibus in scœnis celebrabatur, postea tm̃ nuptiis hesit. Vocatum autẽ epithalamiũ, eo ꝙ in thalamis cantetur. Trenos quod latine lamẽtum vocamus primus hieremias versu composuit super vrbẽ hierusalem & populum quando captiuꝰ ductꝰ ẽ. Post hunc apud græcos simonides poeta lyricus. Adhibeantur autẽ funebribꝰ atq; lamentis, similiter & nunc est. Epithaphyum græce latine supra tumulum. est enim titulum mortuorum qui in dormitione eorũ fit qui iã defũcti sunt. Scribitur em̃ vita & mores & ętas eorũ. Poesis dicit græco noie opus multorũ librorũ pœmavniꝰ, indilion paucorum versuũ, distichon duorũ, monosticõ vnius. Epigramma est titulꝰ quod in latinũ superscriptio interptatur. Epi em̃ super grãma littera vel scriptio nomiatur. Epodõin pœmate clausula breuis. Dictũ aũt epodon qd̃ assimilatur ad speciẽ elegiaci, vbi præmisso vno longiore, alter breuior cõponitur, atq; i singulis gbusq; maioribus sequntes minores, qsi clausulę recidunt. Clausulas aũt lyrici appellãt, q̃si ꝑcisos versus integris subiectos, vt est apud Horatiũ, Beatꝰ ille qui ꝓcul negociis, deide sequitur ꝑcisꝰ vt prisca gẽs mortaliũ. sic et deinceps. Alterni quibꝰ aliq̃ ps deẽ, & ipsi prędentibus similes sed minores Cẽtones apd̃ grã

maticos vocari ſolēt qui de carminibus homeri vl̄ virgilij ad propria opera more cētenario, ex multis hincinde cōpoſitis in vnū ſarciūt corpus. ad facultatē cuiuſq; materię. Deniq; proba vxor adelphi, centonē ex virgilio de fabrica mūdi & euāgeliis pleniſſime exp̄ſſit, materia cōpoſita ſcd̄m verſ⁹. & verſib⁹ ſcd̄m materiā cōcinatis. Sic quoq; et q dā pōponius. ex eodē poemate inter cetera ſtili ſui ociatytirem in Chriſto honorem compoſuit, ſimiliter et eneidos. De fabula Cap. xxxix.

FAbulas pœte a fando noiauerūt qa non ſūt res factæ. ſed tm̄ fando fictę. Quę. ideo ſūt iductę, vt ficto muto⁊ aialiū iter ſe colloquio imago quędā vite hominū naſceret. Has prim⁹ iueniſſe tradit alemō crotoniēſis appellāt ęſopicę, qa is ap d̄ phrygiā ihac repoluit. Sūt aūt fabulę, āt ęſopicę, āt lybiſtice. Eſopicę ſunt, cum aialia muta inter ſe ſermocinaſſe figūt vl̄ q animā nō habēt, vt vrbes / arbores / mōtes / petrę flumina. Libyſticę aūt, dū hoim cū beſtiis, aut beſtiarū cū hoinib⁹ fingit vocis eſſe cōmertium fabulas pœtę quaſdā dilectādi cauſa finxerūt, quaſdā ad naturas rerū. nōnullas ad mores hoiem interpretati ſunt. Dilectādi cauſa, vt eas quas vulgo dicūt, vel quales Plaut⁹. et Terentius compoſuerunt. Ad naturā re⁊ fabulas fingunt. vt Vulcanus Claudus, qa p naturā nunq; rectus eſt ignis, vt illa triformis beſtia. pria leo. poſtrema draco. media ipſa chymera .i. caprea ętates hoiū p eā volētes diſtiguere qua⁊ ferox & horrēs prima adoleſcētia, vt leo, dimidiū vitę tēp⁹ lucidiſſimū vt caprea, eo q acutiſſime videat. Tūc fit ſenectus caſib⁹ iflexis vt draco. Sic & hippocētauri fabulā eſſe confictam. i. hominē equo mixtū ad exprimmendā humanevi tæ velocitatē, qa equū cōſtat eſſe velociſſimū. Ad mores vt apud Horatiū. Mus loquitur muri, & muſtela vulpeculę, vt per narrationē fictā ad id quod agit, verax ſignificatio referatur. Vñ & ęſopi tales ſunt fabulę ad morū finem relatę, vel ſicut ī libro iudicū ligna ſibi regē reqrūt et loquūtur ad oliuā & ad ficū, & ad vitē, & ad rubū, quod totum vtiq; ad mores fingit, vt ad rē q itēditur ficta quidē narratiōe, ſed veraci ſignificatiōe veniatur. Sic & Demoſthenes orator fabula vſ⁹ eſt aduerſ⁹ philippū q cū ab athenienſib⁹ poſtularet, vt ſibi decē oratores darētur & diſcederet, finxit ille hāc fabulā, qua diſſuaderet dicēs. lupos aliqñ paſtorib⁹ quorū diligentiam decipere voluiſſent ſuaſiſſe, vt in amicitiā conuenirent, ea tm̄ cōditione vt canes in quib⁹ erat cauſa iurgiorum iure illis traderentur annuiſſe paſtores, et in ſpem ſecuritatis dediſſe canes, quos ouiū ſuarū vigilātiſſimos cuſtodes habebāt Tunc lupi adēpta oi fortitudine, oē qd̄ in gregib⁹ illis erat, nō p ſocietate tm̄, verūetiā pro libidine laceraūerūt. philippū quoq; principes populi poſtulare, quo facili⁹ poſſit opprimere ſpoliatā cuſtodibus vrbem.

De vocabulo hiſtorię. Cap. xl.

HIſtoria eſt narratio rei geſtę per quā ea q̄ preterito facta ſūt dinoſcūtur. Dicta autē greçe hiſtoria, apo tu iſtorin. i. videre vl̄ cognoſcere. Apud vetetes em̄ nemo conſcribebat hiſtoriam niſi is qui iterfuiſſet, & ea quę ſcribeda erant vidiſſet. Melius em̄ oculis quę fiūt deprehendim⁹, q̄ ea q̄ auditione cōlligimus. Quæ em̄ videtur ſine mēdatio proferuntur. Hęc diſciplina ad grāmaticā pertinet, quia qcqd lignū memoria eſt litteris mādatur. Hiſtorię aūt ideo nomina mēta dicūt, eo q memoriā tribuāt rerū geſtarū⁊. Series autē dicta p trāſlationē a ſertis florū iuncēcōpheſo⁊ De primis auctoritatib⁹ hiſtoriar⁹. Ca. xli

HIſtoriā aūt prim⁹ apud nos moyſes de inditio mūdi cōſcripſit. Apud gentiles vero primus dares phrygi⁹ de greçis et troianis hiſtoriā edidit quā in foliis palmarū ab eo conſciptā eſſe ferunt. Poſt daretem autē ī greçia herodotus hiſtoriographus prim⁹ habitus eſt, poſt quē pherecides claruit, his tēporib⁹ quib⁹ eſdras legē conſcripſit. ¶ De vtilitate hiſtorię. Cap. xlii.

HIſtoriæ gētium non impediūt legētes in his q̄ vtilia dixerunt. Multi enim ſapientes pręterita hoim geſta, ad inſtitutionem pręſentium hiſtoriis indiderunt. Siqdā & per hiſtoriā ſumma retro tempo⁊ annoq; ſupputatio comprehenditur, & per conſulum regumq; ſucceſſū multa neceſſaria perſcrutantur.

¶ De generibus hiſtoriæ. Cap. xliii.

GEnus hiſtoriæ triplex eſt. Ephimeris nāq; appellat vni⁹ diei geſtio. hoc apud nos diarium vocatur. Nā quod latini diarū, greci ephimerida dicūt. kalēdaria appellāt quæ ī menſes ſingulos digerūtur. Annales ſunt tres ſingulorū anno⁊. Quæq; enim digna memoriæ domi militięq; mari ac terrę per annos cōmētarii iis acta ſūt ab anniuerſariis geſtis annales nominauerūt. Hiſtoria autem multorum annorum vel temporum eſt, cuius diligentia annui commentarii ī libris delati ſunt. Inter hiſtoriam autem et annales hoc interest q̄ hiſtoria eſt eorum temporum q̄ vidimus. Annales vero ſunt eorum annorum quos ętas noſtra non nouit, vnde Saluſti⁹ ex hiſtorialibus, Euſebius & hieronim⁹ ex annalib⁹ & hiſtoria cōſtant Inter hiſtoriam & argumentum & fabulam inter eſt. Nam hiſtorię ſunt res verę quę factę ſūt argumenta ſunt quæ & ſi facta non ſūt fieri tamen poſſunt, fabulę vero ſunt quæ nec factę ſunt nec fieri poſſunt quia contra naturam ſunt.

¶ Finis primi libri.

¶ Incipit liber ſcd̄s. De rhetorica & ei⁹ noie. Ca. I

RHetorica eſt bene dicendi ſcientia in ciuilibus quæſtionibus ad perſuadendū iuſta & bona in rerum perſonarumq; negocio. Dicta autem rhetorica græca appellatione apotis rheſis id eſt a copia locutionis.

Rhesis em̃ apud grecos locutio dicit rhetor orator. cõiũcta est autem grãmaticæ arti rhetorica In grãmatica em̃ scientiam recte loquẽdi discim⁹. in rhetorica vero percipim⁹ q̃liter ea q̃ didicim⁹ pro feremus.

¶ De inuentoribus rhetorice artis. Cap̃.II.

DEc autẽ disciplina a grecis inueta ẽ. a gorgia, aristotele, hermacora, et trãslata in latinum a Tullio videlicet & Quintiliano. sz ita copiose ita varie vt eam lectori admirari ĩ prõptu sit cõphẽdere impossibile. Nã mẽbranis retentis, q̃si adherescit memorię series dictiõis. ac mox repositis, recordatio omnis elabitur. Huius disciplinę perfecta coguitio oratorem facit.

¶ De noie oratoris & partib⁹ rhetoricę Ca.III.

ORator igitur ẽ, vir bonus dicẽdi peritus. Vir bon⁹ cõsistit natura. moribus. vita. artibus. Dicẽdi perit⁹ cõsistit artificiosa eloquentia que cõstat pertibus quinq; inuensi õe. dispositione elocutiõe. memoria. pnũciatione, & fine officij. qđ est aliquid persuadere. Ipsa autẽ peritia dicẽdi ĩ tribus rebus consistit. natura. doctrina. vsu. Natura ĩ genio, doctrina scientia, vsu assiduitate. Hęc sũt ei quæ nõ solũ in oratore, sed ĩ vno quoq; homine artifice expectantur vt aliquid efficiant.

¶ De tribus generibus causarum. Cap̃.iiii.

GEnera causarum tria sunt, deliberatiuum. demonstratiuum. iudiciale deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet vtilitatis vitę, quid aut debeat, aut nõ debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis pson̄a aut rep̃ hensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsi⁹ persone facto, aut penę, aut premij sententia dat̃. Dictum aũt iudiciale, eo q̃ iudicet hominez et sentẽtia sua ostendat vtrũ laudabilis p̃mio dignus sit, aut certe reus condennari, liberariq; supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eo q̃ de vna quaq; re ĩ eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & dissuasio. i. de expetendo & fugiendo. i. de faciendo et non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto. vtili. & possibili. Hec differt aliquid a deliberatiua, quia suasoria eget altera persona. deliberatiua ĩrerdum & apud se agit. In suasoria autem duę sunt quę plus valent. spes et met⁹ Demonstratiuum dictum. quod vnamquanq; rem aut laudando aut vituperãdo demonstrat. Quod genus duas huius species, laudem & vituperationẽ. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur ãte ipsum. in ipsum. post ipsum. Ante ipsum, vt quæ re tam lęta tulerunt sæcula. In ipsum. vt o sola infando troiæ miserata labores. Post ipsum. vt infreta dum fluuij current dum montibus vmbrę. Lustrabunt conuexa polus dum sidera pascet. Semp honos nomenq; tuum laudesq; manebunt. Pariordine econtrario etiã vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominez, in hominẽ, post hominem. Locus cois ad demõstratiuum vituperationis gen⁹ pertinet. quod tñ ab eo in aliquo differt. Nã vituperario q̃ cõtraria est laudi specialicialiter ad certã facientis personam adhibeẽ. Comunis vero locus generaliter id facti crimine præponitur. Vnde & cõis locus dicitur quia abscente persona, non tantum in homine quantum in ipsuz crimen exponitur. Omne enim vicium, non in vno tantum, sed etiam cõmune in pluribus inuenitur.

¶ De gemino statu causarum. Cap̃.V.

STatus apud rhetores dicitur ea res in qua causa consist it. i. cõstitutio. Greci enim statũ a cõtẽtione stasin dicũt. latini aũt nõ solũ a pugna per quam expugnẽt ppositionem aduersarii, sed q̃ ĩ eo pars vtraq; cõsistat. Fit autẽ ex ĩtentione et depulsione. Status autẽ causarũ duo sunt, rõnalis, & legalis. De rationali oriunt̃ coniectura. finis, qualitas, translatio. De fine iuridicialis & negocialis. De iuridiciali, absoluta, & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, compensatio. De concessione. purgatio & depcatio. Coniecturalis status est, cũ factũ quod alij obijcit̃ ab alio pnegatur. Diffinitiu⁹ stat⁹ est cũ id qđ obiicitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis diffinitionib⁹ approbarur, Qualitas est dum qualis sit res q̃ritur & qa de vi & gñe negocij controuersia agitur constitutio gñalis appellatur. Translatio est cũ causa ex eo pendet q̃ non, aut is agere videtur quẽ oportet, aut nõ apud quos, quo tẽpore, qua lege quo crimine. qua pœna oporteat. Trãslatiua cõstitutio ẽ q̃ actio translationis et comutationis indigere videtur Iuridicialis est iu qua æqui et recti natura ãt p̃mij aut penę ratio queritur. Negocialis est ĩ qua qd iuris & ciuili more & æquitate sit cõsideraẽ. Assumptiua est q̃ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autẽ aliqd defensionis assumit. Concessio est cũ reus nõ id quod factuz est defendit, sz vt ignoscatur postulat, quod nos ad pœnitentes p bam⁹ pertinere. Remotio chrimiis est, cũ id crimẽ qđ ifertur a se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus dimouere conatur. Relatio est crimis est, cum ideo iure factum dicitur, q̃ aliquis añ iniuria lacessitus sit, Cõparatio est cum aliud aliquod alterius factũ, honestum aut vtile cõtenditur, quod vt fieret illud quod arguitur, dicitur esse commissũ. Purgatio est cum factum quidem conceditur, sz culpa remouetur. Hæc parteshabet tres imprudentiaz casum necessitatem. Depcatio ẽ cũ & peccasse se & cõsulto peccasse reus confitetur & tamẽ vt ignoscatur postulat quod genus perraro põt accidere. Itẽ ex legali statu hęc oriũtur, id est scriptũ et volũtas, leges cõtrarię, ambiguitas collectio siue ratiocinatio, & diffinitio legalis. Scriptũ & volũtas est q̃ verba ipa videtur cũ sententia scriptoris dissidere. Legis cõtrariæ stat⁹ ẽ, q̃ inter se duę leges aut plures discrepare noscũtur. Ambiguitas ẽ cũ id quod scriptũ est, duas aut plures res signifi-

care videtur. Collectio vel rōcinatio eſt quando ex eo quod ſcriptum eſt, aliud quoq; quo non ſcriptū eſt inuenitur. Diffinitio legalis ē cū vis verbi quaſi in diffinitiua cōſtitutiōe ī qua poſita ſit ſequit. Stat ergo tā rōnales q̄ legales, a qbuſdā certi .xviii. cōnumerati ſūt ceterū ſcd̄m rhetoricos tullij .xix. reperiūtur ꝓpterea qa tranſlationē iter rōnales principaliter affixit ſtatus: Inde ſeipſū etiā cicero reprehēdēs, trāſlationem legalibus ſtatibus applicauit.

¶ De tripartita controuerſia. Cap. VI.

TRipartita controuerſia iuxta Ciceronem aut ſimplex eſt, aut iūcta. Et ſi iūcta erit cōſiderandū eſt vtrū ex pluribus q̄ſtionib⁹ iūcta ſit, an ex aliqua cōparatiōe. Cōtrouerſia ſimplex eſt q̄ abſolutā cōtinet vnā q̄ſtionē hoc mō. Corinthiis bellū indicamus an nō, Iuncta eſt ex pluribus q̄ſtionib⁹ in q̄ plura q̄rūtur hoc pacto. vtrū carthago diruatur, an carthaginenſibus reddatur, an eo colonia deducatur. Ex cōparatiōe ī qua per cōtētionē vtrū poti⁹ aut qd potiſſimū q̄ritur. ad hūc modū. Vtrū exercitus ī macedoniā cōtra philippū mittatur, qui ſociis ſit auxilio, an teneatur in italia vt maxime contra hannibalem copię ſint.

¶ De quattuor partibus orationis. Ca. vii.

QUartes orationis ī rhetorica arte quattuor ſūt, exordium, narratio, argumentatio, cōcluſio, Harū prima auditoris animū ꝓpuocat. Secūda res geſtas explicat. Tertia fidē aſſertionibus facit. Quarta finē totius orationis cōplectit Inchoādū eſt itaq; taliter vt beniuolū, docilē, vel attentū auditorē faciamus. Beniuolū, precādo, docilē inſtruendo, attētū. excitando. Narrādū eſt ita vt breuiter atq; aperte loquamur. Argumentandum ita, vt primum noſtra firmemus dehīc aduerſa cōfringamus. Concludendum eſt ita vt cōſitemus animum audientis implere quę dicimus.

¶ De quinq; modis cauſarum. Ca. viii.

SPecies cauſarū ſunt quīq;. i. honeſtū, admirabile, humile anceps obſcurū. Honeſtum cauſe genus eſt, cui ſtati ſine oōne noſtra fauet animus auditoris. Amirabile eſt. quo ē aliena tus animus eorū q̄ auditurī ſunt. Humile eſt quid negligitur ab auditore et non magnope re attendendū videtur. Anceps eſt in quo aut iudicatio dubia eſt, aut cauſa honeſtatis et turpitudinis particeps vt et beniuolentiā pariat et offenſā Obſcurū in quo aut tardi auditores ſūt. aut difficilioribus q̄ſtiōib⁹ ad cognoſcēdū negociū cā cernit iplicata.

¶ De ſyllogiſmis. Ca. ix.

SYllogiſmus greçe latine argumētatio appellatur. Argumentatio aūt dicta eſt qua ſi argute mentis oratio qua inuentū probabile exequimur. Syllogiſm⁹ igitur ē ꝓpoſitionis et aſſūptionis cōfirmationiſq; extrema cōcluſio aut ex ambigentis in certo aut ex fiducia cōprobātis. Cōſtat enī tribus ꝓtibus, propoſitiōe, aſſūptione, concluſione, propoſitione, vt puta qd bonū eſt turpē vſū habere nō pōt, cōſentit audiēs aſſūpſit ille pecunia turpē vſū habet. Cōcludit, ergo pecunia bonū nō eſt. Syllogiſm⁹ aūt nō ſolum rhetores ſz maxime dyalectici vtunt. licet apls ſępe proponat aſſumat, cōfirmet. atq; cōcludat. que vt diximus proprie artis dyalecticę atq; rhetoricę ſūt. Syllogiſmoꝝ apud rhetores principaliter gña duo ſūt inductio & ratiocinatio. Inductiōis membra tria ſūt. Pria propoſitio. Scda illatio, q̄ & aſſūptio dicit. Tertia cōcluſio. Inductio ē q̄ reb⁹ nō dubiis captat aſſentionē eius cui inſtituta et ſiue iter phōs ſiue iter rhetores ſiue iter ſermocinātes. Propoſitio īductiōis ē que ſimilitudines cōcedēde rei neceſſario vnius īducit aut pluriū. Illatio īductionis eſt. q̄ & aſſūptio dicit q̄ rem de q̄ cōtenditur et cui⁹ cauſa ſimilitudines habitę ſūt introducit. Cōcluſio īductionis eſt que aut conceſſionem illationis confirmat, aut quid ex ea cōficiatur declarat. Ratiocinatio eſt oratio, qua id quo eſt queſtio cōtrobatur. Enthymema igtur latine interpretatur mentis cōceptio quam imperfectū ſyllogiſmum ſolēt artigraphi nūcupare. Nā ī duob⁹ partib⁹ eius argumēti forma cōſiſtit, qñ id quod ad fidē pertinet faciēdā, vtitur ſyllogiſmoꝝ lege ꝓterita vt eſt illud Si tēpeſtas vitāda eſt, nō eſt igitur nauigādū. Ex ſola em̄ ꝓpoſitione cōſtat eſſe pfectū, vñ magis rhethorib⁹ q̄ dyalecticis cōuenire iudicatū eſt. Rōcinatiōis modi ſūt duo. Primus enthimema q eſt iperfect⁹ ſyllogiſm⁹ atq; rhetoricus. Scd̄s epicherema q ē in rhetoricis latior ſyllogiſm⁹. Enthymematis mēbra ſūt quīq;. Primū cōuicibile. Secū dū oſtentabile. Tertiū ſententiale. Quartū exemplabile. Quītū collectiuū. Cōuincibile ē quod eui denti rōe cōuicitur ſicut fecit cicero ꝓ milone, ei⁹ igitur mortis ſeditis vltores cui⁹ vitā ſi putetis per vos reſtitui poſſe nolitis. Oſtentabile ē quod certa rei demonſtratōe cōſtrīgit. ſicut cicero in catilina. Sic tñ viuit. imoviuit et iā ī ſenātū venit. Sētētiale eſt. quod ſnia gñalis adiicit, vt apud Terētiū, obſequiū amicos, veritas odiū parit. exemplabile ē qd alicui⁹ exēpli cōparatione euētū ſimilē cōminat, ſicut Cicero ī philippicis. te miror antoni, quorum exēpla imitaris. eorū exit⁹ nō pertimeſcere. Collectiuū eſt, cū in vnū q̄ argumenta ſūt colliguntur, ſicut ait Cicero ꝓ milone. Quē igitur cū gratia noluit. hūc voluit cū aliquoꝝ querela. quē iure, quē loco quē tpe non eſt auſus, hūc iiuria alieno tpe cuz periculo capitis nō dubitauit occidere. Preteria ſe cūdū Victorinū ēthymematis, eſt altera diffinitio ex ſola prepoſitiōe. ſicut iam dictū eſt, q̄ ita cōſtat. Si tempeſtas vitāda eſt, non eſt nauigatio reḡrēda ex ſola aſſūptiōe. vt eſt illud. Si iimicus eſt occidit, inimic⁹ aūt ē. Et qa illi de eſt cōcluſio enthymema vocat. Sequit epicherema deſcēdēs de rōcinatiōe latior et executior rhetoricis ſyllogiſmis latitudie diſtās & ꝓductiōe ſermonis a dyalecticis ſyllogiſmis, ꝓpter qd̄ rhetorib⁹ datur. Hic aūt cōſtat mo-

dis trib⁹. Prim⁹ mod⁹ tripartit⁹ ē. Scd̄s q̄dripartit⁹ Terti⁹ quiq; partitus, Tripartit⁹ epicheramaticus syllogism⁹ est, q cōstat mēbris trib⁹. i. ꝓpōne, assūptione, cōclusiōe. Quadripartit⁹ est. q cōstat ex mē bris q̄ttuor pria ꝓpōne, secūda assūptione. et vna ꝓpōnis siue assūptionis cōiūcta. tertia ꝓbatiōe et cōclusione. Quiq; ptit⁹ est q cōstat ex mēbris quiq; i. prima ꝓpōe, secūda ei⁹ probatione. tertia ei⁹ as sūptione. quarta ei⁹ ꝓbatiōe. quita cōclusiōe, hūc Cicero ita facit in arte rhetorica. Si deliberatio & demōstratio gñasūt causa⁹, non pñt recte partes alicui⁹ gñis cause putari. Eadē. n. res alij gen⁹ alij pars esse pōt. eidē gen⁹ & pars eē nō pōt. & cętera quousq; syllogismi huius membra clanduntur.

¶ De lege. Cap̄. x.

LEx est constitutio ppli, quā maiores natu cū plebib⁹ sanxerūt. Nā qd̄ rex vel ipera tor edicūt, cōstitutio vel edictū vocat. In stitutio ęquitatis duplex est, nūc i legib⁹ nūc i mo rib⁹. Inter legē aūt et mores hoc itereſt, q lex scri ptura est. mos vero est vetustate probata cōsuetu do siue lex non scripta. Nam lex a legendo vocata quia scripta est. Mos aūt lōga cōsuetudo ē de mo ribus tracta tantūdē. Cōsuetudo aūt ē ius quoddā morib⁹ istitutū, qd̄ ꝓ lege suscibit cuꝫ defficit lex. Nec differt scriptura an rōne cōsistat qñ et legē rō cōmēdat. Porro si rōne lex cōsistat, lex erit oē iam quod rōne cōstiterit, dūtaxat qd̄ religiōi cōgruat, qd̄ disciplinę cōueniat, qd̄ saluti proficiat. Vocata aūt cōsuetudo qa in cōi est vsu. Ois aūt lex aut per mittit aliqd, vt vir fortis petat premium aut vetat aut sacrarū virginū nuptias nulli petere liceat, aut punit, vt q cędē fecerit, capite plectatur. Facte sūt aūt leges vt ea⁹ metu hūana coerceatur audatia, tutaq; sit inter iprobos innocentia, & in ipsis ipro bis formidato supplicio, refrenet nocēdi facultas. Legis. n. p̄mio aut pœna vita moderatur hūana. Erit aut lex honesta, iusta, ppli⁹, scd̄ꝫ naturā scd̄m consuetudinē patrię, loco tēporisq; conueniēs ne cessaria. vtilis, magnifesta quoq; ne aliquid per ob scuritatē in captionē cōtineat, nullo priuato com modo, sed pro communi ciuiū vtilitatc eōscripta.

¶ De sententia. Cap̄. xi.

SEntētia ē dictū ipsonale, vt obsequiū ami cos, veritas odiū patit. Huic si pſōa fuerit adiecta, chria erit. ita, offendit Achillesaga mēnonē vera discēdo. Methophanes ꝓmeruit gra tiā mitridatis obsequādo. Nā iter chriā & sniā hoc itereſt, q snia sine pſōa pferт. Chria sine pſōa nūq̄ dicт. Vñ si snię pſōa adiiciat, sit chria, sit detrahat sit snia.

¶ De catasceua & anasceua. Ca. xii.

CAtasceua est confirmatio positę rei anasce ua aūt cōtraria superiori est. Reuicit, n. nō fuisse, aut nō esse qd̄ natū aut factū aut dictū esse ꝓponitur, vt si quis chymerā neget fuisse aut fuisse cōfirmet. Inter has & thesim hoc itereſt q thesis q̄uis & ipse hēat disputationē in vtrāq; p tē, tñ icertę rei q̄si q̄dā deliberatio vel cohortatio est. Catasceua aūt et anasceua i his reb⁹ q̄ verisimles nō sūt, sꝫ ꝓ veris ponūt plerūq; versāt. Anasceuę pria diuisio ē icōueniēs & mādaciū. Icōuenientis spes sūt, qd̄ ihonestū est, & qd̄ iutile ē. Itē ihonestū tractat aut i dictis aut i factis. In dictis vt si qs ide cora & nō rndētia auctoritati dixisse dicat, velut si aliqs ifamet catonē illū cēsoriū, i uuētutē illā ad ne qtiā & luxuriā cohortatā. in factis vt si qs abhorrēs aliqd ad sāctimonia & noie suo feciſſe dicat, vt ē fa bula de adulterio martis & veneris. Mēdaciū tres habet spes, icredibile est quod factū nō esse credat vt adolescentē q desiculo littore igrediētes africā classes viderit. Impossibile ē, vt clodi⁹ insidias mi loni fecerit, et idē occis⁹ sit a milōe. cōtrariū ē. Nā si isidias fecit occidit. Occis⁹ ē nō fecit isidias. hęc distributio i cōtrariū reformata catasceuę prode rit, Oportebit tñ principia sic ordinari, vt aut cre dēdū esse veteꝛ auctoritati, aut fabulis fidē nō ha bēdā esse dicamus, Et ad postremū i anasceua re quiram⁹ ne qd aliud significare voluerint qui ista finxerūt, vt scyllā nō marinā, sed maritimā fœmi nā, nec succinctam canibus sed rapacem aliquam et inhospitalem venientibus extitisse.

¶ De prosopopœia. Cap̄. xiii.

QRosopopœia est cū in aialiū rerū, & pso na & sermo fingitur, sicut Cicero in Cati linā. Etenī si mecū patria mea q̄ mihi vi ta mea multo est mihi carior. loq̄ret dicēs &c. Sic & mōtes & flumina vel arbores loquē tes inducim⁹, pſonā imponētes rei q̄ nō habet natura loquēdi, quod & tragœdis vsitatū ē, & oratio nibus frequentissime inuenitur.

¶ De ethopœia. Cap̄. xiiij.

EThopęia vero illā vocam⁹ i qua hois ꝓ sonā fingim⁹, ꝓ exprimēdis affectibus ętatis, studij, fortunæ, leticię, sex⁹ me roris, audacię. Nā cū piratę pſona su scibitur audax abrupta, temerariae rit oratio, cū feminę sermo simulat, sexui debet cōue nire simulatio, iamvero adolescentis & senis & mi litis, & iperatoris, & parasiti, & rustici, & phi diuer sa est ratio dicēdi. Aliter enī loquimur gaudio affe c⁹, aliter vulnerat⁹, in quo gñe dictionis illa sunt maxime cogitāda quis loquatur, & apud quē, & de quo, & vbi, & quo tpe, quid egerit, quid acturus sit aut quid pati possit, si hæc consulta neglexerit.

¶ De generibus questionum. Cap̄. xv.

GEnera questionum duo sunt, quorum vnū est finitum alterum infinitum. Finitū hy potesis grece, latine causa dicit, vbi cū cer ta pſona cōtrouersia est. infinitū q̄ grece thesis la tine ꝓpositum nominat, hoc pſonā non habet tertiā nec inest in aliqua certa circumstantia. i. nec locus nec tempus. in causa vero certa omnia sunt, vnde quasi pars causæ est propositum

¶ De elocutione Cap̄. xvi.

IAm vero in elocutionibus illo vti opor
tebit, vt res, locus perſona audiẽtis ef-
flagitat, ne prophana religioſis, ne iue
recũda caſtis, ne leuia grauib⁹, ne la-
ſciua ſerijs, ne ridicula triſtib⁹ miſceant
latine aũt & pſpicue loq̃ndũ. latine aũt loqtur qui
verba rer⁹ vera & naturalia perſequit nec a ſermo
ne atq; cultu preſentis tẽporis diſcrepat Heic nõ
ſit ſatis videre qd dicat, niſi id quoq; ſuauiter & a-
pte dicere, ne id qdẽ tm̃, niſi id quod dicat & facere

¶ De trimodo genere dicendi. Cap. XVII.

DIcenda ſunt quoq; ſummiſſa leniter, inci-
tata grauiter, inſtexa modorate. Hoc eſt
enĩ illud trimodũ gen⁹ dicẽdi, hũile, me-
diũ, grãdiloquũ. Cum magna dicim⁹ grã
diter proferẽda ſũt. cũ pua dicim⁹ ſubtiliter, cum
mediocria tẽperate. Nã ĩ puis cauſis nihil grãde, ni
hil ſublime dicẽdũ ẽ. ſed leni ac pedeſtri more lo-
quendum. In cauſis autẽ maioribus vbi de deo vel
hoim ſalute referimus, plus magnificẽtie & fulgo
ris eſt exibendum. Intemperatis vero cauſis vbi ni
hil agit vt agat, ſed tantum modo vt delectetur au
ditori, inter vtrumq; eſt moderate dicendum, ſed
et q̃uis de magis rebus quiſq; dicat, non tamem ſẽ
per granditer docere debet ſed ſummiſſe cum do
cet, temperate cum aliquid laudat vel vituperat,
granditer cum ad conuerſionem auerſos animos
prouocat. Vtẽda tm̃ verba in ſummiſſo genere ſuf-
ficiẽtia. in tẽperato ſplẽdẽtia, in grãdi vehemẽtia.

¶ De colo, commate, et periodis. Ca. XVIII.

COmponitur autem inſtruiturq; omnis ora-
tio verbis comma, colum, periodon, Cõma
particala eſt ſnię. Colõ mẽbrum. Periodus
ãbitus vel circuitus. Fiat ãt ex cõiunctione verbo
rum cõma, ex cõmate colõ, ex colõ periodus. Com
ma eſt iuncturę finitio, vt puta, et ſi vereor iudices
ecce vnum cõma, ſequitur et aliud cõma, ne turpe
ſit pro fortiſſimo viro dicere, et factum eſt colon. i.
membrum, quid intellectum ſenſui preſtat, ſed ad
huc pendet oratio, ſicq; deinde ex pluribus mem-
bris ſit periodus. i. extremę ſnię clauſula. Ita ve-
terem iuditiorum morem requirunt Periodus aũt
lõgior eſſe non debet, q̃ vt vno ſpiritu proferatur.

¶ De viciis ſrar⁹ et verbor⁹ et ſnĩar⁹ cauẽdis. C. xix.

RReterea purum et honeſtum oratoris elo
quium carere debet omnibus viciis tam ĩ
litteris q̃ in verbis q̃ etiã in ſententiis. In
litteris vt iunctura apta et conueniens ſit
et ſic obſeruandum, ne precedentis verbi extrema
vocalis in eãdã vocalem primam incidat verbi ſe
quentis vt fęminę ęgiptię. Quę inſtructura melior
fit, ſi conſonantes vocalibus applicẽt. Triũ quoq;
conſonantiũ que ſe incidentes ſtridere et quaſi ri-
xari vidẽtur. vitanda iunctura eſt. i. r. ſ. x, vt ars ſtu
dioru3. rex xerſes error romuli. Fugienda eſt et cõ
ſonans. m. illiſa vocalibus, vt verum eſt. Preterea
carere debet oratio omnibus viciis, que inter pri-
ma grammaticorum ſtudia cognoſcuntur.

¶ De iuncturis verborum. Ca. XX.

IN verbis quoq; cauenda ſunt vicia, vt non
impropria verba ponantur q̃ gręci acyrolo
giam vocãt Amãda ẽ ergo ꝓprietas ſic tm̃
vt nõ aliq̃n ꝓpter hũilitatẽ ſordidi aut ſpurci voca
buli trãſlatis noibus ſit vtẽdũ, non tm̃ lõge accitis
ſed vt veris proxima et cognita videãtur, Fugien-
da etiã hyperbata lõgiora q̃ fieri ſine aliorũ ſẽſuũ
cõfuſione nõ pñt. Ambiguitas quoq; et viciũ illud
cauẽdũ, cũ qdã iactatiõe eloquẽtię ducti, quod vno
aut duobus verbis ſignificare poterant, interpoſi
tis inanibus vocibus, longua circunplexa ãbage-
cõcludũt, quod viciũ periſologia vocatur. Cui cõ
trarium criminis viciũ eſt, et breuitatis ſtudio etiã
neceſſaria verba furari. fugiẽda ſunt quoq; in lit-
teris et verbis. ita et ſententiis vitia, q̃ inter prima
grãmaticorũ ſtudia cognoſcũtur. Sunt autẽ cace-
phaton, tantologia. eclypſis, acyrologia. maclolo-
gia. periſſologia. pleonaſmos et his ſimilia. At cõ-
tra orationẽ extollit & exornat energia. cum ẽpha
ſis quę plus quiddã q̃ dixerat intelligi facit, vt ſi di
cas ad gloriã ſcipionis aſcendet. et Vir. dimiſſum
lapſi per funem. Cum enim dicit lapſi. altitudine3
imaginis ſuggeret. Huic contraria virtus eſt ver-
bis minuere. quę natura ſua magna ſunt.

¶ De figuris verborum et ſnĩarum. Ca. XXI.

SVnt aũt et quedã figure verborũ in ꝑce-
ptis eloquẽtię. quibus augeẽ et ornat oro
ẽt figuris verborũ ac ſnĩarũ Nã quia dire
cta et perpetua oratio fatigationem atq;
faſtidiũ tã dicẽdi q̃ audiẽdi creat, flectẽda eſt et in
alias verſanda formas. et vt dicendẽ reficiat et or
natior fiat et iudicẽ diuerſo vultu audituq; defle-
ctat De quibus plurimę ſupius a donato in ſchema-
tib⁹ artis grãmaticę ãnotatę ſũt. Vnde tantũ il
la hic iterpõi oportuit q̃ ĩ poemate aut nũquã aut
difficulter fiũt. ĩ oronę aũt liberę fiũt. Anadiploſis
eſt cõgeminatio verborũ, vt hic tm̃ viuit imo viuit
et iã in ſenatũ venit. Climax eſt gradatio cũ ab eo
verbo quo ſenſus ſuperior terminatur inferior inci
pit. ac de hie quaſi p grad⁹ dicẽdi ordo ſeruatur vt
eſt illud africani Ex inocẽtia naſcit dignitas, ex di
gnitate honor, ex honore ĩperiũ. ex ĩperio libertas
Hãc figurã nõ nulli catenã apellãt, ꝓpter q̃ aliud
in alio quaſi neſcit noie, atq; ita res plures ĩ gemi-
natiõe verbor⁹ trahũt Fit aũt hoc ſchema nõ ſolũ
in ſingulis verbis. ſed etiã ĩ cõtextu verbor⁹ vt a-
pud grecũ. Pueritia tua adoleſcẽtię tuę ihoneſta-
mẽtũ fuit. adoleſcẽtia ſenectutis decoramẽtũ, ſe-
nect⁹ reipublicę flagitiũ. ſic eſt apud ſciptionẽ. Vi
atq; gratis coact⁹ cũ illo ſpõſionẽ feci facta ſpõſio
ne ad iudicẽ adduxi. add uctũ primo cętu dãnaui,
dãnatũ ex volũtate dimiſi. Antithet a q̃ latie cõtra
poſita appellãtur q̃ dũ ex aduerſo ponuntur, et in
ornamẽto locutionis decẽtiſſima exiſtũt vt cicero.
Ex hac pte pudor expugnat, illic petulẽtia, hic ou

dicitia,illinc ſtuprū hinc fides,illic fraudatio,hinc pietas,illinc ſcell⁹,hinc conſtantia,illinc furor,hic honeſtas,illinc turpitudo,hinc continētia,illinc libido,hinc deniq; equitas,temperantia,fortitudo, prudentia,& virtutes oms certant,cū iiquitate luxuria,ignauia cū temeritate & cū vicijs omnibus Poſtremo copia cū egeſtate,bona ratio cū pdita, mens ſana cuz amentia,bona deniq; ſpes cū omnium rerum deſpatiōe cōfligit. Inhuiuſmodi certamine ac prælio huius locutionis ornamento liber eccleſiaſticus vſus eſt dicens. Contra malū bonuz & cōtra mortē vita,ſic cōtra piū peccator.& ſic intuere in oia opera altiſſimi bina & bina,vnū cōtra vnum Synonima eſt quotiens in connexa oratione pluribus verbis vnā rem ſignificamus vt ait Cicero. Nihil agis,nihil moliris,nihil cogitas. Itē nō ferā,non patiar,non ſinam. Epanodos quā regreſſionē noſtri vocant. Principiū dignitas erat pæne par nō par fortaſſe eoz qui ſequebāt. Anapodoſis,quotiēs media primis & vltimis cōueniūt vt ibi Veſtrū etiā hoc factū reprehendo patres conſcripti nō meū ac pulcherrimū qdē factū verū. vt dixi nō me ſz veſtrū. Paradiaſtole eſt,quotiens id quod dixim⁹ interpretatione diſcernim⁹,cū te p aſtuto ſapiētē appellas,p incōſiderato fortē,p illiberali diligentē. Antanaclaſis,ē quę eodē verbo cōtrariū exprimit ſenſū. Querebar qdā de filio ſuo cur mortē ſuā expectaret,reſpōdēte nō expecto,immo peto iquit vt expectes Antimetabole ē cōuerſio verbo rū,quæ ordine mutato cōtrariū efficit ſenſum. Nō vt edā viuo.ſz vt viuam edo Et illud. Si conſul antoni⁹ brut⁹ hoſtis. Si cōſeruator rei publicę brut⁹ hoſtis antoni⁹. Exochē quis eos appellauit Apius. Quis pduxit. Api⁹. Nūc figuras ſētētiarū quas opeꝑciū ē cognoſcere pſequmur. Sniaē dictū imp ſona le vt obſequiuz amicos,veritas odium parit. Huic ſi pſona fuerit adiecta chriā erit,ita Offendit achilles agamēnonē vera dicēdo. Metrophanes promeruit gratiā mitridatis obſequēdo. Nam inter chriam & ſniam hoc inter eſt,q ſnia ſine pſona pferſ,chriā ſine pſona nūquā dicitur,vñ ſi ſnię pſona adiciaſ fit chriā,ſi detrahatur fit ſententiā. Sniaz ſpes multæ ſunt. Alię eni ſūt idicatiuę alię pnūciatiuę,vt nuſquā tuta fides. Alię impatiuę vt vade age natę vaca zephiros & labere pēnis. Alię admiratiuę,tantū ne animis cęleſtib⁹ ire. Aliæ cōpatuavt eſt ſi vico & peo qd ibi me vincerę pſtat! Alię ſuplatiuę cū aliquo motu aī & idignatiōe pnūt vt ibi,qd non mortalia pectora cogis auri ſacra fames! Alię iterrogatiuę vt iuuenes q cā ſubbegit ignoras tantare vias! q genus! vñ domo! pacēne huc fertis,an arma! Alię reſponſiuę vt illinc iſtinc. Alię deꝑcatiuę,vt eripe me his inuicte malis Alię pmiſſiuę vt pce metu cytherea manēt imota tuoz. Alię cōceſſiuę,q cū ipulſiōe phibeāt vt I ſeq re italiā vētis,pete regna p vndas,q tñ ne nō itelecta ſit pſuaſio pmixta ſūt aliq q vetēt latēter. vt vētis p vndas. Aliæ demōſtratiuę, vt en ecce. Aliæ optatiuę vt o mihi p̄teritos referat ſi iupiter ānos. Alię derogatiuę vt neqq. Alię cū exclamatiōe pferūt. vt qs furor o ciuespacē cōuertit i arma! & cicero. O dij imortales vbi nā gētiū ſum⁹ Alię exhortatiuę,cū ad ſniam puocam⁹,vt aude hoſpes cōtēnere opes. Alię dehortatiuę,cū a cōtrario vicio peccatoq; reducim⁹. Sūt & affirmatię vt qd ni qppe. Preceptiuę vt nud⁹ ara,ſere nud⁹ et habedis frigore meſſes. Vetatiuę vt ne ve iter vites corylū ſere, ne ve flagella ſūma pete. Negatiuę vt nō minime Sūt et mitatiuę,vt pape viuere nō licet,& fornicari libet. Dolētis,vt hei mihi q nullis amor ē ſanabilis herbis. Similitudinis ſic,vt Creta ferī quōdā labyrit⁹ i alta. Admonētis itri dētis,gemētis,flētis,exhortatiuę,cōſolatiuę,cōmiſeratis,quoz quot ſunt gña vl figurę,tot & i pnūciādo voces. Sūt & aphidotę quaz pshoneſta,vt nō ē tua tuta volūtas,magna petis pheton Sūt & aliq,pcatalepſis cū id qđ nobis obiici poterat añ pſumim⁹ ad diluēdū,vt ſi qs veſtrū iudices,aut eoz q aſſūt forte mirāt. Sūt & aporię,dubitatio ſimulātis neſcire ſe q ſcit, aut quō dicat. Cęnoneſis āt dr cōmunicatio conſilij cū iudicib⁹ aut aduerſarijs,vt ſi dicas vos cōſulo iudices,aut vos aduerſārit,quid me facere conuenerit aut quid vos facturi fuiſſetis. Paradoxō ē,cū dicim⁹ iopinatū aliqd accidiſſe,vt p flaccō. Cicero cuius laudis pdicator eē debuerit,ei⁹ piculi deꝑcatorē eſſe factū. Epitrope. i pmiſſio,cū aliqua ipſi iudicib⁹,aut aduerſarijs p mittim⁹ exiſtimāda,vt calu⁹ i vatinio. Perfrica frontē,& dicte dignioręq pretor fieres q̄ catonē Pariſia eſt oratio libertatis & fiducię plena,vt ibi,occidi non ſpuriō meliū,& cetera. Qua figura caute vtēdū ē,vt Cicero pmiſit eni rōnē Ethopęia ē cū ſermonē ex aliena pſona iducim⁹,vt p Celio Tulli⁹ facit apiū cęcū cū clodia loquētē Energia eſt rez geſtaz,aut quaſi geſtarum ſub oculis iductio,de qua locuti iā ſum⁹ Methathe ſis ē q mittit aios iudicū i res p̄teritas aut futuras. hoc modo. Reuocate mētes ad ſpectaculū expugnate miſerę ciuitatis,& videre vos credite icēdia cędes. rapinas,direptiōes,liberoz corpoz iiurias captiuitates matronaz trucidatiōes ſenū. In futurū aūt ātcipatio eoz q dicturꝰ ? ē aduerſari⁹,vt tulli⁹ p milone,cū mittit aios iudicū i eū reipublicæ ſtatū q futur⁹ ē etiā ſi occiſo milone clodi⁹ viueret Apoſiopeſis ē cū id qđ dicturi videbamur ſilētio i tercipim⁹,ita. Quos ego,ſed motos pſtat cōpone re. Epanalepſis ē digreſſio,ita Tulit calor me dicē di & dignitas rez paulo lōgi⁹ q volebā ſz redeo ad cauſā anamniſis ē cōmemoratio ei⁹ rei cui⁹ oblitos fuiſſe nos figim⁹ apeteſis ē cū id qđ aios iudicū quaſi depoſuerāmus oportune repoſcimus.

Etiologia eſt cum proponimus, oportune repoſcimus aliquid eiuſq; cauſam & rationem reddimus Caracteriſmus eſt deſcriptio figuræ alicui⁹ expreſſa vt omnia mercurio ſimilis vocemq; colo

rēq; et crines fluos et mēbra decora iuētę Epitrochasmos; cū p'les sensus breuiter expeditos ī vnū locū cōaceruat, & cū quadā festinatione decurrit, vt cicero sic. Rēpublicam queritis vitāq; oīz vestrū bona, fortunas, cōiuges, liberosq; vsus & cętera. Ironia ē, cū p simulationē diuersū q̄ dicit itelligi cupit. Fit aūt aut cū laudamus eū quē vituparevolum⁹, aut vitupamus quē laudare volumus. Vtriusq; exemplū erit, si dicas amatorē reip. catilinā, hostē reipublicę scipionē. Diasismos, ea quæ magna sūt verbis mīnuit, aut mima extollit. Epimone ē quotiens in eodē sensu diuti⁹ īmoramur, sic. Cui tādez pepcit cui⁹ amicitię fidē custodiuit, cui bono inimic⁹ nō fuit. qn nō aut accusauit aliquem aut verberauit aut pdidit. Epangelia ē, pmissio qua iudicez attētum facim⁹, pollicētes nos aliqua magna, aut mīma dicturos. Prosopopęia ē cū ī alię & psona & sermō fingitur. Cicero ī catilina. Et ei si mecū patria mea q̄ mihi vita mea multo est charior loquere dicēs, &c. Parathesis ē, cū quasi deponimus aliquid īperfectū, apud memoriā iudicū, repetituros nos dicētes cū oportunū fuerit. Pensis. i. soliloquiū cū ad interrogata ipsi nobis respōdem⁹. Sinerosis ē cū differim⁹ aliquid, vt petētes aliud interim nos non permittant dicere inter figuras sententiarū.

¶ De dialectica Cap. xxii.

Dialectica ē disciplina ad discernēdas rerū causas iuēta. Ipsa ē philosophię pars q̄ logica dr id est rōnalis, diffiniēdi q̄rendi et discernendi potens. Docet enī ī plurib⁹ generib⁹ quæstionū quēadmoduz disputando vera & falsa diiudicentur. Hanc quidem primi philosophi ī suis dictionib⁹ habuerūt. nō tn ad artis redegere pitiā. Post hos Aristoteles ad regulas q̄sdam doctrinę argumēta pduxit. & dialectică nūcupauit, p eo q̄ ī ea de dilectis disputaī. Nā lecton dictio dicitur. lō aūt posī rhetoricā disciplinā dialectica sequit, quia īmultis vtraq; cōmunia exist̄t.

¶ De dria dialectice et rethorice artis. Cap. xxiii.

Dialectică vero & rhetoricā varro ī nouē disciplinarū libris tali similitudie diffiniuit. Dialectica et rhetorica ē q̄ ī manu hominis pugnus astrictus, & palma distensa. illa verba contrahēs, ista distēdēs. Dyalectica siquidē ad diserēdas res acutior, rhetorica ad illa q̄ nititur docēda facūdior. Illa ad scholas nōnūq; venit, ista iugiter pcedit in fore. illa rarissimos studiosos hec frequēter & populos. Solēt aūt physici añq ad isagogē veniāt exponēdā diffinitionē philosophię oñdere, quo facili⁹ ea q̄ ad eā ptinēt demōstrētur.

¶ De diffinitione philosophie. Cap. xxiiii.

Philosophia est rerū humanarū diuinarūq; cognitio cum studio bene viuēdi coniūcta. Hæc duob⁹ ex reb⁹ cōstare videt scia & opinatiōe. Scia ē cū res aliqua certa ratione percipitur. Opiatio aut cum adhuc incerta res latet, & nulla rōe firmata videtur, vt puta solv trū ne tātus quant⁹ videt an maior sit q̄ ois terra. Itē luna globosa sit an cōcaua, & stellę, vtrū ne adhęreant cælo an p aerē libero cursu ferāt, cętū ipsum qua magnitudine, qua materia cōstet. vtrū qe tū sit & imobile. an īcredibili celeritate voluat. quāta sit terrę crassitudo aut quib⁹ fundamētis libra ta & suspesa pmaneat. Ipm aūt nomen latine īterptatū amorē sapię pfitet. Nā greci philo amorē, sophiā sapiam dicūt. Philosophiæ species triptita ē via naturalis q̄ greece phisica appellat in qua de naturæ īquisitiōe differit. altera moralis q̄ græce ethica dicit ī qua de moribus agit, tercia rōnalis q̄ greco vocabulo logica appellat ī qua disputatur quēadmodum in rerū causis vel vitę moribus veritas ipsa querat. In physica igr causa q̄rēdi, ī ethica ordo viuēdi, ī logica rō itelligēdi versat. Physica apud greços prim⁹ piscrutat⁹ ē thales milesi⁹. vn⁹ ex septē illis sapiētib⁹. Hic ei añ alios cæli causas atq; vim rez naturaliū cōtemplata rōne suspexit quā postmodū Plato in quattuor diffinitiones distribuit. i. arithmeticā. geometriā. musicam. astronomiam. Ethicā socrates prim⁹ ad corrigēdos cōponendosq; mores īstituit, atq; oē studiū ei⁹ ad bñ viuēdi disputationē pduxit diuidēs eā in quattuor virtutes aię. i. prudētiā. iusticiā. fortitudinē. tēperātiā. Prudētia ē in reb⁹ qua discernūt a bonis mala. fortitudo qua aduersa equanimiter tolerātur. temperentia qua libidō cōcupiscētiaq; rerū frenatūr, iusticia qua recte iudicanda sua cuiq; distribuūtur. Logicā quę rationalis vocatur plato subiūxit. per quā discussis rerū morūq; causis vi eaz rationabiliter perscrutatus est diuidens eam in dialecticā & rhetoricā. Dicta aūt logica. i. rationalis. Logos enī apud greços et sermonē significat et rationē. In his quippe tribus generibus philosophię etiā eloquia diuina cōsistūt. Nam aut de natura disputare solēt. vt ī geneſi & ecclesiasten, aut de moribus vt in puerbiis et oibus sparsim libris, aut de logica, p qua nostri theologicā sibi vendicāt, vt ī cāticis cāticorum et in eu ageliis. Item aliqui doctorum philosophiam in nonnine et ptibus suis ita diffinierunt.

¶ Quid sit philosophia. Cap. xxv.

Philosophia ē diuinarum hūanarūq; rerū ī qtū hoi possibile ē pbabilis scia. Aliter philosophia ē ars artiū & disciplina disciplinarū. Rursū Philosophia ē meditatio mortis qđ magis cōuenit xpianis, q̄ seculi ābitiōe calcata cōuersatione disciplinabili similitudine futurę patriæ viuūt. Philosophia diuiditur ī duas ptes, in ispectiuā & in actualē. Alii diffinierūt philosophię rōnē in duabus cōsistere partibus quaz prior ispectiua ē altera actualis. Inspectiua diuidit ī naturalē doctrinalē & dinalē. Doctrinalis diuiditur ī quatuor ptes, in arithmeticā musicā geometriā, & astronomiā. Actualis diuiditur īmoralē dispensatiuā & ciuilē. Inspectiua dr qua super-

greſſi viſibilia, de diuinis aliquid & celeſtibus cõtẽplamur, eaq; mẽte ſolũ modo aſpicim⁹ q̃ corporeũ ſupgrediũt obtutũ. Naturalis dicitur, vbi vnius cuiuſq; rei natura diſcutitur, quia nihil gñatur i vita cõfuſũ, ſed vnũ quodq; his vſib⁹ deputatur, i quib⁹ a creatore diffinitũ eſt, niſi forte cũ volũtate dei aliquod miraculũ ꝓuenire mõſtretur. Diuinalis dr, qñ aut ineffabilem naturã dei aut ſpiritales creaturas ex aliqua pte ꝓfundiſſima qualitate diſſerimus. Doctrinalis dr ſcia q̃ abſtractã conſiderat quãtitatẽ. Abſtracta enĩ quantitas dr, quã intellectu a materia ſepantes. vel ab aliis accidẽtibus, vt eſt par, impar, vel ab huiuſcemodi, in ſola ratiocinatione tractam⁹. Cuius ſpecies ſunt quattuor, arithmetica geometria. muſica, aſtronomia. Arithmetica ẽ diſciplina magnitudinis ĩmobiliſq; & formaꝝ. Muſica ẽ diſciplina q̃ de numeris loquit qui ad aliquid ſunt his qui iueniũtur in ſonis Aſtronomia ẽ diſciplina quę curſus cęleſtiũ ſiderũ figuraſ q; cõtẽplatur oẽs. & habitudines ſtellarũ circa ſe, & circa terrã idagabili rõne ꝓcurrit Porro actualis dr q̃ res ꝓpoſitas operationib⁹ ſuis explicat. Cuius ꝑtes ſũt tres. moralis, diſpẽſatiua, & ciuilis. Moralis dr per quã mos viuẽdi honeſt⁹ apetitur, & inſtituta advirtutẽ tendentia ꝓparantur. Diſpẽſatiua dr, cũ domeſticaꝝ rerꝝ ſapienter ordo diſponitur. Ciuilis dicitur per quã totius ciuitatis vtilitas adminiſtratur.

De iſagogis porphyrii. Cap. xxvi.

POſt philoſophię diffinitiones ĩ qb⁹ gña liter oia cõtinẽtur nũc iſagogas porphyrij expediam⁹ Iſagoga quippe grẽce, latine ĩtroductio dr eoꝝ. ſ. qui philoſophiam ĩcipiũt, cõtinẽs in ſe demõſtratione primaruꝫ rõnũ de qualibet re quid ſit, ſuaq; certa, ac ſubſtãtiali diffinitiõe declaratur. Nã poſito primo genere deinde ſpecies et alia q̃ vicina eſſe poſſũt ſubiũgim⁹, ac diſcretis cõionib⁹ ſeparam⁹ tãdiu ĩterponẽtes dras quouſq; ad propriũ ei⁹ de quo q̃rim⁹ ſignata ei⁹ expreſſiõe pueniam⁹, vt puta, hõ ẽ aial rõne, mortale terrenũ, bipes, riſ⁹ capax. Gen⁹ aial cũ dictũ eſt, ſubſtãtia hois declarata ẽ. Eſt eniꝫ ad hoiem gen⁹ aial, ſꝫ ga late patebat adiecta ẽ ſpes terrenũ, & iã excluſum eſt id quod aut ęthereũ ãt humidũ. Differẽtia vero vt bipes, q̃ propter aialia poſita ẽ q̃ multis pedib⁹ initũt, Itẽ rõnale propter illa q̃ rõe egẽt. Mortale autẽ ꝓpter id q⁹ nõ ãgelus ẽ. Poſtea diſcretis atq; ſecluſis adiectũ eſt propriũ ĩ parte poſtrema, riſ⁹ capax Eſt ei nõ ſolũ hois q⁹ ridet. Sic perfecta ẽ oĩ ex parte diffinitio, ad hoiꝫ declarãdũ. Cuius diſciplinę diffinitionẽ plenã exiſtimarũt Ariſtoteles et Tullius et gerere & differẽtiis cõſiſtere. Quidã poſtea pleniores ĩ docẽdo, ei⁹ perfectã ſubſtãtialẽ diffinitionẽ ĩ q nq; partibus velut ĩ mẽbris ſuis diuiſerũt quarũ pria ẽ de genere ſecũda de ſpẽ, tertia de differẽtia q̃rta de proprio qnta de accidẽte. genus vt aial, ẽ ei vocabulũ generale & cõmune oĩm aiam habẽtiũ. Spẽs vt hõ, ẽ enĩ ſpalitas q̃ ſeparatura cęterisanimãtibus. Differẽtia vt rõnale mortale. His enĩ duobus differt hõ a cęteris. Cũ enĩ dicitur rõnale diſcerniť ab irrõnalibus & mutis quæ non habent rationem. Cum mortale diſcerniť ab ãgelis q neſciũt mortẽ Propriũ vt riſibile hõ ẽ ei quod ridet & hoc ꝑter hoiꝫ nulliusaialis ẽ. Accidẽs vt color ĩ corpore doctrina in aio. Hęc ei tẽporũ varietate & accedũt & mutãtur. & eſt ex oibus his quiq; partibus oratio plenæ ſnię, ita. Hõ eſt aial rõnale mortale. riſibile. boni maliq; capax. Sic etiã ĩ oĩ oratiõe ſubſtãtiali tãdiu ĩterponere debemus ſpes & differentias q̃diu ſecluſis oibus q̃ hoc idẽ eſſe poſſũt ad id perueniať, vt ꝓprietas iã certa teneať. Iſagogas autẽ ex grẽco in latinũ tranſtulit. Victorinus orator cõmentũ q; eius quinq; libris boetius edidit.

De cathegorijs ariſtotelis. Cap. xxvii.

SEquũt ariſtotelis cathegoricę q̃ latine ꝓdicamẽta dicũt quibus per varias ſignificationes ois ſermo cõcluſus eſt. Inſtrumẽta cathegoriarũ ſũt tria, id eſt pria equiuoca, ſecũda vniuoca. tertia denominatiua. Equiuoca ſũt qñ multarũ rerꝝ nomẽ vnũ ẽ ſed nõ eadẽ diffinitio vt leo. Nã quãtũ ad nomẽ pertinet verus & pictus celeſtis leo dicit. quantuꝫ ad diffinitionẽ pertinet, aliter verus diffinit aliter pictus aliter celeſtis. Vniuoca ſunt qñ duaꝝ aut plurimaruꝫ rerꝝ vnũ nomen ẽ & diffinitio, vt celeſtis. Nã & birr⁹ et tunica nomẽ veſtis poſſũt accipere & eius diffinitionẽ. Ergo hoc vniuocũ ĩ generibus eẽ itelligit, quia et nomẽ & diffinitionẽ dãt formis ſuis. Denoiatiua id ẽ deriuatiua dicuntur, q̃cunq; ab aliquo ſolo differẽtię caſu ſecundũ nomen habẽt appellationẽ, vt a bonitate bonus a malicia malus. Cathegoriarum autẽ ſpẽs decẽ ſunt, id eſt ſubſtãtia quãtitas. qualitas relatio. ſitus. locus. tẽpus. habitus agere & pati. Subſtãtia eſt q̃ ꝓprie & pricipaliter, dr q̃ neq; de ſubiecto ꝓdicať neq; ĩ ſubiecto ẽ vt aliquis hõ vel aliquis equ⁹. Secundę aũt ſubſtãtię dicuntur ĩ quibus ſpẽbus illę q̃ pricipaliter ſubſtãtię primo dictę ſunt ĩ ſunt atq; claudunť, vt ĩ hoiꝫ Cicero. Quãtitas ẽ mẽſura per quã aliquid vl magnũ vel minus oñdit, vt longus breuis. Qualitas, ẽ vt qlis ſit orator, an ruſticus, niger ãt cãdidus. Relatio ẽ q̃ refertur ad aliqd. Cuꝫ. n. dicit fili⁹ demõſtrať & pr. Hęc relatiua ſũmul ĩcipiunt. Nãq; ſeruus, ac dñs vno tẽpore exordiuꝫ nois ſumunt nec aliquãdo inueniť dñs prior ſeruo nec ſeruus dño. Aliter. n. alteri ꝓeẽ nõ põt. Porro ſitus a poſitiõe dictus ẽ, vt qs aut ſiet ãt ſedeat, ãt iaceat. Locus ẽ vbi, ſit ĩ foro ĩ platea Loci autẽ motus partes ſex habet dextrã, & ſiniſtrã, ãte & retro. ſurſuꝫ atq; deoꝝ Partes quoq; iſte ſex duo habẽt lõge & ꝓpe. Tẽpus vt hodie heri Habitus ab abendo aliquid dictus vt habere ſcientiam in mente virtutem in corpore, circa cor

dūtur.iā vero āgere et pati ab agētis & patiētis ſignificatione cōſiſtūt.Nā ſcribo vocis actū habet. qm̄ faciētis rem indicat.Scribo patiētis ē.qm̄ patiſe oſtendit In his enī nouē generibus quoꝝ exēpli gratia quędam poſita ſunt vel in ipſo ſubſtātię genere quod eſt vſia,innumerabilia repiuntur,nā et ea q̄ itellectu capim⁹ id ad alterū hoꝝ decem p̄dicamentoꝝ ſermone vulgamus.Plena ei ſententia de his ita ē.Auguſtin⁹ magnus orator filius illius ſtans in tēplo.hodie iſulatus,diſputādo fatigatur Vſia aūt ſubſtātia eſt.i.ad ꝓpriū quę cęteris ſubiacet,reliqua nouē accidētia ſūt.Subſtātia aūt dī ab eo q̄ ois res ad ſeipſam ſubſiſtit.Corp⁹ enī ſubſiſtit et ideo ſubſtātia eſt.Illa vero accidētia q̄ ī ſubſiſtēte atq; ſubiecto ſunt ſubſtātię non ſūt,qa non ſubſiſtūt,ſꝫ mutant̄,ſicut color vel forma.De ſubiecto autē et in ſubiecto,quaſi de ipſo & in ipſo.Vbi enī dī de ſubiecto ſubſtātia eſt,quaſi dicatur de ſubſtātia.Vbi autē dī in ſubiecto,accidētia ſunt.i. que accidunt in ſubſtantia,vt quātitas qualitas vl̄ figura.De ſubiecto igitur genera et ſpēs,in ſubiecto accidētia ſūt.Ex his nouē accidētibus tria intra vſiā ſūt,quātitas,q̄litas,& ſit⁹.Hæc enim ſine vſia eē nō p̄nt.Extra vſiā vero ſūt,locus ,tēpus,et habitus,itra et extra vſiā,relatio facere &pati.Appellatas aūt cathegorias conſtat, quia nō poſſunt niſi ex ſubiectis agnoſci.Quis enī quid ſit hō poſſit agnoſcere.niſi aliquem hominē ſibi ponat ante oculos,quaſi ſubiectum nomini.Hoc op⁹ Ariſtotelis itelligēdū eſt qm̄ ſicut dictū eſt,quicqd homo loquitur iter decē iſta predicamēta habetur.Proficiet etiā ad libros itelligēdos,q ſine rhetoribus ſiue dialecticis applicantur.

¶ De perihermeniis Ariſtotelis. Cap.xxviii.

SEquitur dehinc liber perihermenias.ſubtiliſſim⁹ nimis & per varias formas iteratio neſq; cautiſſim⁹,de quo dī.Ariſtoteles quā do perihermenias ſcriptitabat, calamum in mente tingebat.Prefatio perihermeniarū.Cm nis quippe res quę vna eſt,et vno ſignificabat ſermone aut per nomen ſignificat .aut per verbū ,q̄ duę partes orationis interꝑtantur totū qcquid cō ceperit mens ad eloquēdum.Oīs ei elocutio conceptę rei mētis iterpres eſt.Hanc Ariſto.vir in rez expreſſiōe et faciēdis ſermonib⁹ peritiſſim⁹,piher meniarū noīat,quā iterpretationē nos appellam⁹ ſ.q̄ res mēte cōceptas ꝑ latis ſermonib⁹ iterprete tur, p cataphraſin, & apophraſin.i. p affirmationem et negationem . Per affirmationem vt homo currit.per negationē vt hō nō currit.In his itaq; pihermeniis ſupradict⁹ phūs de ſeptē ſp̄eb⁹ tractat .i.de noīe,de verbo,de orōe,de enūciatione,de affirmatione,de negatiōe,de contradictiōe.Nomen ē vox ſignificatiua ſcd̄z placitū ſine tpe,cui⁹ nulla ps ē ſignificatiua ſepata ,vt Socrates.Verbū ē qd̄ ſignificat tp̄s cui⁹ ps nihil extra ſignificat,ſꝫ ſēp eoꝝ q̄ de altero dicūt̄ ē nota,vt cogitat, diſputat. Oratio ē vox ſignificatiua,cui⁹ ptiū aliqd ſeparatim,ſignificatiuū ē,vt ſocrates diſputat. Enūciatia oīo eſt vox ſignificatiua de eo qd̄ eſt aliqd vel non eſt,vt ſocrates eſt ſocrates non eſt Affirmatio eſt enūciatio alicuius de aliquo,vt ſocrates ē.Negatio ē alicui⁹ ab aliquo,vt ſocrates non eſt.Cōtradictio ē affirmationis& negatōis oppō,vt ſocrates diſputat.ſocrates nō diſputat.Vtilitas pihermenias hęc ē.q̄ ex his iterꝑtamētis ſillogiſmꝝfiūt,vū & analectica ꝑ tractātur.

¶ De ſyllogiſmis dialecticis. Cap.xxix.

SEquūtur dehīc dialectici ſyllogiſmi,vbi toti⁹ eius artis vtilitas &virt⁹ oſtdit quoꝝ cōcluſio pīmū adiuuat lectorē ad veritatē iueſtigādā.tm̄ vt abſit illi error decipiē ci aqueſariū ꝑ ſophiſmata falſaꝝ cōcl̄onū.Formulę cathegoricorū.i.p̄dicatiuoꝝ ſyllogiſmorum ſūt tres.Prię formulę modi ſūt nouē Prim⁹ mod⁹ ē q cōducit.i.q colligit ex vniuerſalib⁹ dedicatiuis dedicatiuū vniuerſale directi,vt oē iuſtū honeſtū, oē honeſtū bonū,oē igit̄ iuſtū bonū.Secūd⁹ mod⁹ ē q cōducit ex vniuerſalib⁹ dedicatiuis &abdicatiuis,abdicatiuum vniuerſale directim vt omne iuſtū honeſtū.nullū honeſtū turpe,nullum igitur iuſtū turpe.Terci⁹ mod⁹ ē q conducit ex dedicatiuis pticulari &vniuerſali,dedicatiuū particulare directi,vt quoddā iuſtum honeſtū,oē honeſtum vtile, quoddam igit̄ iuſtū vtile,Quart⁹ mod⁹ ē q conducit ex particulari dedicatiua et vl̄i abdicatiua dedicatiuum pticulare directim vt quoddā igī iuſtū honeſtū,nulllum honeſtū turpe.quoddā igī iuſtū nō eſt turpe.Quint⁹ modus eſt q cōducit ex vl̄ibus dedicatiuis pticulare dedicatiuū p reflexionē,vt omne iuſtū honeſtū,oē honeſtū bonū .quoddā igitur bonū iuſtū.Sext⁹ mod⁹ ē q cōducit exvniuerſali dedicatiua & vl̄i abdicatiua abdicatiuum vl̄e p reflexionem vt oē iuſtū honeſtū,nullū honeſtuꝫ turpe,nullū igitur turpe iuſtū.Septim⁹ modus ē q cōducit ex pticulari et vl̄i dedicatiuis dedicatiuū pticulare p reflexionē vt qdd̄ā iuſtū honeſtū, oīne honeſtū vtile,quoddā igit̄ vtile iuſtū.Octau⁹ mod⁹ eſt,qui conducit ex vl̄ib⁹ abdicatia & dedicatiua,pticulare abdicatiuū p reflexionē,vt nullū turpe honeſtū oīne honeſtū iuſtū,quoddaꝫ igī turpe nō ē iuſtū.Non⁹ mod⁹ ē qui cōducit ex vl̄i abdicatiua & pticulari dedicatiua p reflexionē dedicatiuū particulare vt nullū turpe honeſtum, quoddā honeſtū iuſtum,quoddā igī iuſtum non eſt turpe. Formulę ſcd̄i modi ſunt quattuor Prim⁹ mod⁹ eſt qui cōducit ex vl̄ib⁹ dedicatiua & abdicatiua,abdicatiuum vl̄e directim,vt oē iuſtū honeſtū,nullū turpe honeſtū,nullū igit̄ turpe iuſtū.Scd̄s mod⁹ ē q cōducit ex vl̄ib⁹ abdicatia,abdicatiuū vl̄e directim vt nulluꝫ turpe honeſtuꝫ,oē iuſtum honeſtuꝫ nulluꝫ igī turpe iuſtuꝫ.Terti⁹ mod⁹ ē q cōducit ex particulari dedicatia & vl̄i abdicatiua abdicatiuū pticl̄are directi,vt quoddā iuſtū honeſtuꝫ, nulluꝫ

turpe honestū qđ dā igit iustū nō est turpe. Quartus modus est qui cōduxit ex vli dedicatiua et particulari abdicatiua. abdicatiuum particulare dirēctum, vt oīe iustum ē turpe. quoddā malū non est turpe quoddā igr malū nō est iustū Formulę tercij modi sunt sex Primus modus est q cōducit ex dedicatiuis vlibus dedicatiuū particulare tā directi q̄ reflexim vt oē iustū honestum, oē honestū iustum, oē iustū bonū, quoddā igr honestū bonū, quoddā bonū honestum. Secūdus mod⁹ est qui cōducit ex dedicatiuis particulari et vli dedicatiuū particulare directi, vt quoddā iustū honestū, oē iustū bonū, quoddā igr honestū bonū. Tertius modus est q cōducit ex dedicatiuis vli & particulari, dedicatiuū particulare directi, vt oīe iustuz honestum, quoddā iustum bonū, quoddā igitur honestum bonum. Quartus modus est qui cōducit ex vli dedicatiua et particulari abdicatiua, abdicatiuum particulare directum, vt oē iustum honestuz, nullū iustū malū quoddā igr honestū nō ē malum. Quintus modus est qui cōducit ex dedicatiua particulari et abdicatiua vli, abdicatiuū vniuersale directi, vt quoddā iustū honestū, nullū iustum malum, quoddā igitur iustum non est malū. Sextus modus est qui conducit ex dedicatiua vli et abdicatiua pticulari abdicatiuū particulare directi, vt oē iustū honestū qđdā iustū nō est malū qđdā igr honestū nō ē malū. Has formłas cathegoricoꝝ syllogismoruz q plene nosse ꝺ siderat librū legat q iscribit perihermenias apalei et subtilius que sunt tractata cognoscit. Dissicta enī atq; considerata ad magnas intelligētię vias lectorē prestante domino vtiliter introducūt Nūc ad hypotetico s syllogismos ordine sequenti veniamus Modi syllogismorū hypoteticorū qui sunt cum aliqua cōclusione sūt septē. Prim⁹ modus est si dies est, lucet, est aūt dies, lucet igr. Secūdus modus est, si dies est lucet, nō lucet aūt, non est igitur dies. Tertius modus est ita, non est dies, et non lucet, et quia dies est, lucet igitur. Quart⁹ modus est ita, aut dies est aut nox, aut quia dies ē, nox igit non est. Quintus modus est ita. aut dies ē aut nox vtiq; nox non est dies igit est. Sextus modus est ita non est dies, et non lucet dies aūt est, nox igitur nō est. Septimus modus est ita, nō est dieset nox, vtiq; nox non est dies igitur est Modos aūt hypotetico rum syllogismorum si quis plenius nosse desiderat librum legat. Marii victorini qui inscribitur de syllogismis hypoteticis. Hic ad dialecticas diffinitionū species accedamus que tanta dignitate precelunt vt possint iuditiorum aperte manifestationes, et quędam indicia dictionum ostendere.

¶ De diuisōe diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreuiata. Cap. xxx.

Diffinitio est philosophorum quę in rebus exprimendis explicat qd res ipsa sit, qualis sit. et quēadmodum mēbris suis cōstare debeat Est enim oratio breuis, vniuscuiusq; naturam rei a communione diuisā propria significatione cōcludens. Diuisio diffinitionum in partes. xv. habetur. Prima species diffitionis est ουσιωδης: i. substātialis, que ꝓprie et vere dicitur diffinitio, vt est homo animal rationale, mortale, sēsus disciplineq; capax. Hęc enī diffinitio per species et differentias descendens venit ad proprium et designat pleniſſime quid sit homo. Secunda species diffinitionis est quę grece εννοιωματικη dicitur latine notio nūcupatur, quā notitionē cōmuni non proprio nomine possumus dicere. Hęc isto modo sēper efficitur. Homo est quo rationali conceptione exercitio prēest aīalibus cunctis. Non enī dixit quid sit homo. sed quid agat, quasi quodā signo in notitiam deuocato. Ista enī et reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. et quia illa substantialis est. diffinitionuz oīm obtinet principatum. Tercia species diffinitionis est quę grece ποιοτης dicitur, latine qualitatiua vocatur quia ex qualitate nomē accepit pro eo q̄ quale sit id quod queritur euidenter ostēdit. Cuius exemplum tale est. Homo est qui ingeniovalet, artibus pollet et cognotione rerum, aut quod agere debet eligit, aut aiaduersione quid iutile sit contēnit. His enim qualitatibus expressus ac diffinitus est homo. Quarta species diffinitionis ē quę grece υπογραφικη latinea Tullio descriptio nominatur, qua adhibita circuitiōe dictorū factorū q; rem q̄ sit discriptione declarat, Queritur enim quid sit auarus, quid crudelis qd luxuriosus, et vni uersi luxuriori, auari et crudelis natura describit, vt si luxuriosum volumus diffinire, dicimus luxuriosus est victus nō necessarij, sed sumptuosi et honoris apparentes, in delicijs affluens, i libidine prōptus. Hęc et alia diffiniunt luxuriosum, sed per descriptionez diffinīūt. Quę species diffinitionis aratoribus magis apta est q̄ dialecticis, quia latitudines habet, quę simili modo in bonis rebus ponitur et malis. Quinta species diffinitiōis est. quam grece κατα αντιλεξιν latinę aduerbiū dicim⁹. Hęc vocem illam de cuius requeritur alio sermōe designat. vno et singulari, et quodāmodo quid illud sit in vno verbo positū, vno verbo aliud declarat, vt conticescere et tacere. Item cū terminū dicem⁹ finem. aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species diffinitionis est quam greci cata diaphoram, nos per differentiā dicimus, scriptoresve rō artiū de eodem & de altero nominānt. vt cū quę ritur quid sit inter regē et tyrannū, adiecta differentia quid vterq; sic diffinitur id est rex est modestus et tēpatus tyrannus vero impius et imitis. Septima species diffinitionis est quā greci cata metaphorā. latini per trāslationem dicunt. vt Cice. in topicis. Littus est quo fluct⁹ elicit. Hoc varie tractari potest, Modo enī vt moueat, modo vt designet, modo vt laudet aut vituperet, Vt moueat, nobilitas virtutis maiorum est apud posteros sarcina, vt

deſignet apex eſt arx corporis vt laudet adoleſcē tia et flos ętatis. vt vituperet. diuitię ſunt breuis vi tę longum viaticū. Octaua ſpecies diffinitionis eſt quā greci cata aphęreſiv vocāt απο τουεναντιου latini per priuantiam contrarij eius quod diffinīt dicunt. Bonū eſt quod malū non eſt iuſtū eſt quod iniuſtū nō eſt, & his ſimilia. hoc autem genere diffi nitionis vti debemus, cū cōtrariū eſt notū. vt ſi bo nū eſt quod prodeſt cū honeſtate. id quod tale nō eſt malū eſt. Nona ſpecies diffinitionis eſt quā grę ci cata hypotypoſin, latini per quādā imaginatio nem dicunt, vt æneas eſt veneris et anchiſe filius. Hęc ſemper in indiuiduis verſatur quam greci ato ma appelāt. Decima ſpecies diffinitiōisē quā greci κατα εκλειψιν ολοκληρου ομολογενουσ latini per indigentiam pleni ex eodē genere dicūt vt ſi queratur quid ſit aīal, reſpōdeat vt homo, rez eni queſitā per dictū declarauit exēplum. Hoc eſt autē propriū diffinitionis. quid ſit illud quid queri tur declarare. Vndecima ſpecies diffinitionis eſt. quā greci cata analogiā, latini iuxta proportionē dicunt, vt ſi q̄ratur quid ſit theſis, reſpondeaturq; cui vis deeſt vt ſit arſis. Duodecima ſpecies diffini tionis eſt, quā greci cata epęnō. id eſt per laudē, vt tullius pro cluentio, lex eſt mens et conſiliū et ani mus et ſentētia ciuitatis, Et aliter. Pax eſt trāſquil la libertas. Fit et per vituperationē, quā greci ſo gon vocant vt ſeruitus eſt poſtremū oīm malorum non modo bello ſz morte quoq; repellēda. Tercia decima ſpecies diffinitionis ē quā greci cato proſti latini ad aliquid vocant vt eſt illud pater eſt cui eſt filius, dñs eſt cui eſt ſeruus. Quartadecima ſpecies diffinitionis eſt greçe catō tonoron, latine genera lis, vt Cicero in rethoricis, genus eſt q̄ plures am plectitur partes. Itē pars ē quę ſubeſt generi. Qui tadecima ſpecies diffinitiōiseſt quā greci cata ętio logian. latini ſecundum rei rōnem vocant, vt dies eſt ſol ſupra terras, nox eſt ſol ſub terris. Scire au tem debemus predictas ſpecies diffinitionum to picis merito eſſe ſociatas, qm̄ inter quedā argumē ta ſūt poſitę, et nōnullis locis cōmemorantur in to picis. Nunc aūt ad topica veniamus quæ ſūt argu mentoz ſedes, fontes ſeſuū et origines dictionū.

¶ De topicis Cap. XXXI.

TOpica eſt diſciplina inueniēdorū argumē toz. Diuiſio topicorūſiue locoz ex qbus argumēta ducūt triplex eſt. Nā alia in eo ipſo de quo agitur herent, alia q̄ dicuntur effecta, quodāmodo ex rebus aliis tracta noſcūtur, alia q̄ aſſumūtur extriſecus. Argumenta q in alio ipo de quo agitur herēt, in trib⁹ diuiſa ſūt. Pria a toto, ſe cūda a pte. tercia a nota. Argumētū a toto, cū diſ finitio adhabeī ad id quod q̄ritur, ſicut ait Cicero. Gloria ē laus recte factoz magnorūq; i republica fama meritorum. A partibus eſt argumētū, cū his q ſe deffēdit, aut negat factū, aut factū eſſe iure de fendit. A nota eſt argumētū, cū et ſui nominis ar gumētum aliquid dicitur, vt Cicero conſulem inq̄t que rebā. quē in iſto maiali inuenire non poteram. Effecta argumenta ſunt quę quodammodo ex re bus aliis tracta noſcuntur. Sunt autem numero. xiiii. i. primum a coniugatis argumentuz eſt cū de clinatur a nomine et fit verbū, vt Cicero verrē di cit euertiſſe prouinciam, vel nomen a verbo cū la trocinari dicitur latro. Nomen a nomine. Terētius Nam inceptio eſt amentium haud amantiuz dum modo diſtet vnius appellatiōis poſtremitas in alia vocis declinatio ne formata. Secundum argumen tum a genere eſt, cum de eodem genere ſententia dicitur, vt virgilius, varium et mutabile ſemper fę mina. Tertium a ſpecie argumentum eſt, cum ge nerali queſtioni fidē ſpecies facit, vt at nō ſic phry gi⁹ penetrat lacędemona paſtor, A ſimili argumē tum eſt, quando rebus aliquibus ſimilia proferun tur vt ſuggere tela mihi. nā nulluz dextera fruſtra torſerit in rutulos, ſteterint quæ in corpore grai ium iliacis campis. A differentia argumentum eſt, quādo per differentiam aliqua ſeparāntur, vt Vir gilius, non diomedis ęquos nec curtū certus achil lis. Acōtra riis argumentum dicitur, quādo res diſ crepātes ſibimet opponuntur, vt Virgilius, morta li ne manu factę immortale carinę fas habeāt, cer tuſq; incerta pericula luſtret ęneas! A conſequen tibus argumentum dicitur. quando poſitaz rem a liquid ineuitabiliter. cōſequitur, vt Virgilius. non ea vis aio nec tanta ſuperbia victis. Ab anteceden tibus argumentum eſt, qñ aliqua ex his quæ priuſ geſta ſunt comprobātur, vt Cicero pro milone, cū non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos po teſtis dubitare quid fecerit dubitare! A repugnan tibus argumentum eſt, quādo illud quod obiicitur aliqua contrarietate deſtruitur, vt Cicero. Is igitur non mō de tali piculo liberatus. ſed honore am pliſſimo ditat⁹ domite iterficere voluiſſet. A cōiu gatis argumentum eſt cū probabiliter oſtēdīt qd ſit ex re quaq; venturū, vt Virgilius. Nos ſi pellāt nihil ab fore credunt qui omnem heſperiā ſua ſub iūga mittant. A cauſis argumentuz eſt, qñ conſue tudine cōmuni res queq; tractetur, vt Terentius, Ego non nihil veritus ſuz dudū abs te daue, ne fa cere quod vulgus ſeruorū ſolet dolis vt me delude res. Ab effectis argumentū eſt, cū ex his quę facta ſūt aliquid approbaī. vt Virgili⁹. Degeneres ani mos timor arguit. A comparatione argumętū eſt quando per collationem perſonarum ſiue cauſaz ſententię ratio ſub imputatione formatur, vt Vir gilius. tu potes ęneam manibus ſubducere graiuz Nos aliquid contra rutulos iuuiſſe nephanduz eſt Ita argumenta que ducuncur extrinſecus q̄ greçe ατεχνουσ. i. artis expertes, vocāt, vt eſt teſtimo nium. Teſtimoniū vero cōſtat re, et diuiditur quiq; modis. id eſt primo ex perſona ſecūdo ex naturæ auctoritate. tertio ex tpibus auctorita tuz. quarto ex dictis factiſq; maiorum quinto ex tormentis.

Tertius ergo ſuperior modus qui eſt ex tẽporibus in octo ſpecies deriuatur. Prima ingenio, ſecunda opibus, tertia ætate, quarta fortuna, quinta arte, ſexta vſu, ſeptima neceſſitate, octaua concurſiõe fortuitorum. Teſtimoniũ oẽ eſt, quod ab aliqua externa reſumitur ad faciendã fidẽ, perſona nõ qualiſcũq; eſt teſtimonii pondus habet ad faciendã fidẽ, ſed moꝝ probitate debet eſſe laudabilis. Naturæ auctoritas eſt quę maxima virtute conſiſtit. Teſtimonia multa ſunt, quę afferunt auctoritatẽ. i. ingeniũ, opes, ętas, fortuna, ars, vſ⁹, neceſſitas, et cõcurſio reꝝ fortuitarũ. A dictis / factiſq; maioꝝ petit cũ priſcoꝝ dicta factaq; memorant. A tormentis fides prębetur poſt q̃ nemo creditur velle mentiri. Ea vero quę tractãtur cũ tẽpore, quia ſuis noibus plana ſunt, diffinitione nõ indigent. Memorię quoq; condendũ etiã Topica oratoribus, dyalecticis poetis et iuriſperitis, cõmuniter quidẽ argumẽta pręſtare, ſed quãdo aliquid ſpecialiter probant ad rhetores, poetas, iuriſperitos pertinẽt, q̃n vero generaliter diſputãt ad philoſophos attinere manifeſtũ eſt. Mirabile plane genus operis in vnũ potuiſſe colligi quicqd nobilitas varietas humanę mẽtis in ſenſib⁹ exquirẽdis per diuerſas cauſas poterat inuenire cõcluſũ ac volũtariũ intellectũ. Nam quocũq; ſeverterit, quaſcũq; cogitationes intraverit, in aliquid eorum quæ prædicta ſunt neceſſe eſt cadat ingenium.

¶ De oppoſitis. Caꝑ. xxxii.

Contrarioꝝ genera quatuor ſũt quę Ariſtoteles ΑΥΤΙΚΙΜΕΝΑ. i. oppoſita vocat propter q̃ ſibivelut ex aduerſo vidẽtur obſiſtere, vt cõtrarie, nec tñ oia quę ſibi opponũtur contraria ſunt, ſed oia cõtraria oppoſita ſunt. Primum genus eſt cõtrariorũ, quod iuxta Ciceronẽ diuerſuꝫ vocatur ꝑ eo q̃ tm̃ cõtraria ſibi opponũtur, vt nõ eorũ ſint quibus opponũtur, vt ſapiẽtia, ſtultitia, q̃ genus in tres ſpecies diuidit. Nã ſunt quędã eiuſmodi quæ medium habent, et ſunt, quæ ſine medio ſunt, et quędam ſunt quę habent mediũ et tamen ſine noie ſunt niſi vtrũq; eivocabulũ creet. Candidũ et nigrũ mediũ habẽt, quia inter eos ſæpe color pallidus vel fuſcus inuenitur, ſine medio ſunt quotiẽs vnũ de duobus accidit, vt ſanitas vel infirmitas hoꝝ nihil eſt, mediũ. Ea aũt quoꝝ media ſine nomine ſunt, vt felix infelix mediũ habẽt non ſelix. Secundum genus eſt relatiuorũ quę ita ſibi opponuntur vt ad ſe conferantur ſicut duplũ ſimplum. Hoꝝ ſolũ oppoſitorũ genus ad ſe referr̃ Non enim eſt maiusniſi ad minus referatur, et ſimplum niſi ad duplum aut eius cui opponitur. Nam relatiuum ipſi relatiuo ita opponitur, vt hoc ipſuꝫ quod apponitur, aut eius ſit cui opponitur, aut ad id quocũq; modo referatur. Dimidium enī opponitur duplo eiuſq; dupli mediũ eſt, ſed ita illi opponitur vt eius ſit cui opponitur. Sic et paruũ opponitur magno, ita vt ipſum paruũ ad magnum cui opponitur ſit paruũ. Nam ſuperiora quę dicuntur contraria, ita ſibi opponuntur vt eorũ non ſint quibus opponũtur, nec ad ea quocũq; mõ referantur Siquidẽ iniquitas iuſticię ita cõtraria eſt vt nõ eiuſdẽ iuſticiæ iniquitas ſit, aut ad illam ſit iniquitas. Tertium genus eſt oppoſitoꝝ, habitus vel orbatio quod genus Cicero priuationẽ vocat qua oſtendit aliquid quẽpiã habuiſſe vnde priuatus eſt. Cui⁹ ſpecies ſunt tres, quarũ prima eſt in re, ſecũda in loco tertia in tẽpore cõgruo. In revero vt cecitas et viſio in oculis. In loco vt cecitatis et viſionis in oculis locus eſt. In tẽpore congruo vt infantẽ nõ dicere ſine dentib⁹ eũ cui dentib⁹ adhuc parua ętas negauit. Non enī eſt priuatus dentib⁹ quos nõdũ habuit. Quartũ vero genus ex confirmatiõe et negatione opponitur, vt ſocrates diſputat. Hęc a ſuperiorib⁹ ideo differũt, q̃ illa ſigillatim dici poſſunt, hęc niſi cõnexe dici nõ poſſunt. Quod gen⁹. Quartum apud dialecticos multum habet conflictum et appellatur ab eis, valde oppoſitum, ſiquidem et tertiũ nõ recipit. Nã ex illis quędã habere tertium poſſunt, vt in cõtrariis cãdidũ et nigrũ. Tertiuꝫ eius nec candidũ nec nigrum, ſed fuſcũ vel pallidũ. In latinis quoq; vt multa et pauca. Tertium ẽ nec multa nec pauca ſed mediocria. In habitu vel orbatione, vt viſio et cęcitas. Tertium eius, nec cęcitas nec viſio, ſed lippitudo. Hic ergo legit et non legit, tertium nihil habet.

¶ Finit liber ſecundus.

¶ Incipit prefatio ad quattuor ſequẽtib⁹ diſciplis

Mathematica latine dicitur doctrinalis ſcię tia q̃ abſtractã cõſiderat q̃titatẽ. Abſtracta enī quãtitas eſt, quã intellectu a materia ſeparantes vel ab aliis accidentibus, vt eſt par ipar, vel ab aliis huiuſcemodi in ſola ratiocinatione tractamus. Cuius ſpecies ſunt quatuor. i. arithmetica, muſica, geometria, et aſtronomia. Arithmetica eſt diſciplina quãtitatis numerabilis ſecundum ſe Muſica eſt diſciplina q̃ de numeris loquit̃. qui inueniuntur in ſonis. Geometria eſt diſciplina magnitudinis et formarũ. Aſtronomia eſt diſciplina, quę curſus ſyderũ cęleſtiũ atq; figuras contemplatur atq; omnes habitudines ſtellaruꝫ. Quas diſciplinas, deinceps paulo latius indicabimus vt earum cauſę competenter poſſint agnoſci.

¶ Incipit liber tertius.

¶ De vocabulo Arithmeticę diſciplinę. Caꝑ. I.

Arithmetica eſt diſciplina numerorũ. Gręci enī numerũ rithmon dicunt. Quã ſcriptores ſęcularium litterarum inter diſciplinas mathematicas ideo primã eſſe voluerunt, q̃m ipſa vt ſic nulla alia indiget diſciplina, muſica aũt et geometria et aſtronomia quę ſequũtur vt ſũt atq; ſubſiſtant, iſtius egent auxilio.

¶ De auctoritatibus eius. Caꝑ. II.

¶ Numeri diſciplinam apud gręcos primũ Pythagoram autumant conſcripſiſſe, ac deinde a Nico-

macho diffusius esse compositã quã apud latinos primus apuleius, deinde boetius trãstulerunt.

¶ Quid sit numerus, et vnde dicatur. Cap. iii.

NVmerus autẽ est multitudo ex vnitatibus constituta. Namvnum semen numeri esse non numerũvolũt. Numero aũt nummus nomen dedit, & a sui frequentatione nomen indidit. Vnus ex græco nomen trahit. Græci enĩ ἕνα dicunt, sic duo & tres, quos illi Δύο & τρία appellãt Quatuor vero a figura quadrata nomen sumpserunt. Quinq; aũt nõ secũdũ naturam sed secundũ placitũ voluntatisvocabulũ acceperũt, ab eo q numeris noia indidit. Sex aũt et septẽ a græcoveniũt In multis enĩ nominib⁹ quę in græco aspirationẽ habent, nos pro aspiratione. s. ponim⁹. Inde p hex sex, pro hepta septem, sicutpro herpillo herba serpillum. Octovero per translationẽ, sicut illi ὀκτὼ et nos octo, ita illi ἐννέα. nos nouẽ. illi Δέκα nos decem Dicti aũt græca ętymologia, eo q ligẽt et cõiungant infra iacentes numeros. Nam Δεσμεύειν cõiungere vel ligare apud eos dicit. porro viginti dicti q sint decẽ bis geniti. u. p. b. litera posita. Triginta q a ternario denario gignantur. sicvsq; ad nonaginta. Centũ verovocati a canto. quod ẽ circulus. Ducẽti a duo & centũ, sic & reliquivsq; ad mille. Mille aũt a multitudine, vnde & militia qua si multicia. Inde & milia quæ græci mutata litera i. r. p. l. μυριάδας vocant.

¶ Quid prẽstant numeri. Cap. iiii.

BAtio numerorũ cõtẽnenda non est. In multis enĩ sanctarũ scripturarũ locis quantus mysteriũ habeant elucet. Non enĩ frustra in laudibus dei dictũ est. Oia in mẽsura & numero & pondere fecisti. Senarius nãq; qui partib⁹ suis p fectus est perfectionẽ mundi quadã numeri sui significatione declarat. Similiter &. 40. dies quib⁹ moyses & helias & ipse dominus ieiunauerũt sine numerorũ cognitione non intelligũtur. Sic & alij in scripturis sanctis numeri existunt, quorũ figuras nõ nisi noti hui⁹ artis sciẽtię soluere possunt. Datũ est etiã nobis ex aliqua parte sub numerorũ consistere disciplina, qñ horas per eã discim⁹, qñ de mẽsium circulo disputamus, qñ spacium anni redeuntis agnoscim⁹. Per numerũ siquidem ne cõfundamur instruimur. Tolle numerus in rebus oĩbus et oĩa pereũt. Adime sęculo calculi cõputũ & cuncta ignorantia cęca cõplectitur, necdifferri potest a cęteris aialibus quæ calculi nesciunt rationem

¶ De prima diuisione pariũ et imparium. Cap. v.

NVmerus diuiditur, paribus et imparibus. Par numerus diuiditur in his. Pariter par pariter impar, & impariter par, & impariter impar, Impar numerus diuiditur in his. primũ & simplũ, secundũ & cõpositum, tertius mediocre qui quodã modo primus & incõpositus est. aliovero mõ secundus & cõpositus est, Par numerus ẽ q ĩ duabus ęquis partibus diuidi potest, vt duo. & quatuor, & octo. Imparvero numerus est qui diuidi æquis partibus nequit. vel deficiente vel superante, vt. 3. 5. 7, 9. & reliqua. Pariter par numerus est qui secundũ parem numerũ pariter diuiditur, quousq; ad indiuisibilẽ perueniat vnitatẽ, vtputa saxagita quatuor habet medietatẽ. xxxii. hic aũt. xvi. xvi vero octo octonari⁹. iiii. quaternari⁹. ii. binari⁹ vnũ qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est q in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox insecabiles permanent, vt. vi. et. ix. triginta & quinquaginta. Mox enim si hunc numerum diuiseris, incurris in numerum quem secare non possis Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi non possunt, sed vsq; advnitatem non perueniunt, vt viginti quatuor. Hi enim in medietate diuisi. xii. faciunt, rursumq; in aliam medietatem. vi. deinde in aliam tres, et vltra diuisionem non recipit sectio illa, sed antevnitatem inuenitur termin⁹ quem secare non possis. Impariter impar est quo ab impari numero impariter mensuratur, vt. xxv. xlix. qui dum sint imparesnumeri ab imparib⁹ etiã paribus diuiduntur, vt septies septẽ, quadragies noni, et quinquagies quini. Imparium numerorũ alij simplices sunt, alij cõpositi, alij mediocres. Simplices sunt qui nullã partem habent nisi solãvnitatemvt ternarius solam tertiam, et quinarius solam quintã, & septenarius solã septimã, his eĩvna pars sola est. Cõpositi sunt qui non solũ vnitatẽ metiũt sed etiã alieno numero procreãtur, vt. ix. xv. &. xxi Dicimus enĩ ter terni, & septies terni, ter quini, et quinquies quini. Mediocres numeri sunt qui quodãmodo simplices et imcompositi esse videntur, alio vero modo et compositi. verbigratia. nouẽ ad xxv. dũ cõparatus fuerit primus est et incõpositus qui non habet communem numerum nisi solũ monadicũ. Ad. xv. vero si cõparatus fuerit secundus ẽ et cõpositus, qm̃ ineſt illi cõmunis numerus preter monadicũ. i. ternarius numerus qui nouẽ mensurat ter terni et quindecim ter quini. Item pariũ numerorum alii sunt superflui, alii diminutiui, alii perfecti, Superflui sunt quorum partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt, vtputa duodenari⁹ habet enim partes. v. duodecimã quod est vnũ. sextã quod duo. quartam quod tria, tertiam quod q̃tuor, dimidiã quod sex, vnũ enĩ et duo et tria et q̃tuor et sex simul ducta. xv. faciunt. & longe a duodenario excedunt, sic et alii similesplurimi, vt duo deuiceſim⁹, et multi tales. Diminutiui numeri sũt qui partibus suis cõputati, minorem summam efficiunt, vtputa denarius cui⁹ partes sunt tres, decima quod est vnũ, quinta quod duo. dimidia quod quinq;. Vnũ enĩ & duo et quiq; simul ducta octonariũ faciũt longe a denario minorẽ. Similis est huic octonarius et alij plurimi qui in partes redacti infra consistunt. Perfectus numerus est qui suis partibus adimpletur vt senarius. habet enim tres partes, sextam, tertiam, et dimidiã. Sexta enim eius v-

num eſt.tertia duo.dimidia tres.Hæ partes in ſũmam ductæ.i.vnum et duo et tria.ſimul eundẽ cõ ſummant perficiuntq; ſenarinm.Sunt autem perfecti numeri intra denarium ſex. intra centenariũ xxviii.intra millenarium quadringenti nonaginta ſex.

¶ De ſecunda diuiſione totius numeri. Caꝑ.vi

OMnis numerus aut ſecundum ſe conſyderatur,aut ad aliquid.Iſte diuiditur ſic.Alij enim ſunt equales,alij inequales.Iſte diuiditur ſic.Alij ſunt maiores,alij ſũt minores. Maiores diuiduntur ſic.i.multiplices.ii. ſuperparticulares.iii.ſuperpatientes.iiii.multiplices ſuperparticulares.v.multiplices ſuperpatientes.Minores diuidũtur ſic.i.ſubmultiplices ii. ſuperparticulares iii.ſuperpatientes.iii.ſabmultiplices.ſuperparticulares.v.ſubmultiplices ſubſuperpatientes. Per ſe numerus eſt qui ſine relatione aliqua dicitur vt.iii iiii.v.vi.et cæteri ſimiles.Ad aliquid eſt numerusq relatione ad alios comparatur.vt verb.gratia.iiii. ad.ii.dum comparatus fuerit duplex dicit.&multiplex ſex ad.iii.vii. ad.iiii.x.ad.v.et iterum tresad vnum triplex ſex.ad.ii.ix.ad.iii.et cęteri. Equales numeri dicuntur qui ſecundum quantitatem equales ſunt,ver.gratia.ii.ad.ii.iii.ad.iii.x.ad.x.c.ad.c. Inæquales vero numeri ſunt qui adinuicem comparati inæqualitatem demonſtrãt, vt.iii.ad.ii.iiii. ad.iii.v.ad.iiii.x.ad.vi.etvniuerſaliter maior minori,aut minor maiori huiuſmodi dum comparatus fuerit inequalis dicitur.Maior numerus eſt qui habet in ſe illum minorem numerum ad quem comparatur,et aliquid plus,vtver.gratia.Quinari⁹ numerus ternario numero fortior eſt,eo ꝙhabet quinarius numerus in ſe trinarium,et alias partes ei⁹ duas,et reliqui tales.Minor numerus eſt qui continetur a maiore ad quem comparatur cum aliqua parte ſui,vt ternariusad quinarium,continetur ei ab eo cum duabus partibus ſuis.Multiplex numerus eſt qui habet in ſe illum minorem numerũ, bis aut ter aut quater aut multipliciter,vt ver.gratia. Duo ad vnum dum comparati fuerint duplex eſt, iii.ad.i.triplex.iiii.quadruplex et reliqui. Econtra ſubmultiplex numerus eſt qui intra multiplicẽ cõtinetur bis aut ter aut quater aut multipliciter vt ver.gratia vnus a duobus bis continetur a tribus ter a quatuor quater,a quinq; quinquies,et ab aliis multipliciter.Superparticularisnumerus eſt dũ fortior continet infra ſe inferiorem numerum circa quem comparatur,ſimiliter et vnam partez ei⁹ vt ver.gratia.iii. ad.ii.dum comparati fuerint,cõtinent intra ſe duos,et alium vnum qui media ps eſt duoꝝ.Quatuor ad tres dum comparati fuerit continent in ſe.iii.et aliuz vnum qui eſt tertia pars trium.Iterum quinq; ad quatuor dum comparati fuerint habent in ſe quaternarium numerum et alium vnum qui quarta pars dicitur eſſe quaternarii numeri et cęteri tales. Superpatiens numerus eſt qui in ſe inferiorem uumerum totum continet. et ſuper hoc alteras partes eius duas,aut.iii. aut. iiii.aut.v.aut alias.vtver.gratia.v.ad.ii.dum comparati fuerint habet in ſe quinarius numerus ternarium.et ſuper hoc alias partes eius duas.Septẽ ad quatuor dum comparati fuerint habent in ſe iiii.et alias eius partes.iii.nouem ad quinq; dũ cõparati fuerint,habent in ſe quinq; et alias quatuor partes eius.Subſuperpatiens numerus eſt qui continetur in numero ſuperpatienti,cum aliquibus ꝑtibus ſuis duabus aut tribus aut pluribus vt verbi gratia.iii.continetur a.v.cum aliis duabus partibus ſuis. Subſuperparticularis numeruseſt minor qui continetur in fortiori numero cum aliqua parte ſua aut media,aut tertia,aut quarta,aut quinta vtver.gratia.ii.ad.iii.iii.ad.iiii.iiii.ad.v. et cæteri. Multiplex ſuperparticularis numerus eſt qui duz comparatus ad inferiorem ſibi numeruz fuerit,cõtinet in ſe totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte eius ,vt verbi gratia.v.ad.ii. dum comparati fuerint continent in ſe bis bini.iiii et vnam partem eius.Nouem ad quatuor dum cõparati fuerint continent in ſe bis quaterni,etvnaz partem eius.Submultiplex ſuperparticularis numerus eſt qui dum comparatus ad inferiorem ſibi numerum fuerit,continet eum multipliciter cuz aliis partibus eius,vt verbigratia.viii.ad.iii.dũ cõparati fuerit in ſe bis terni cum aliis duabus partibus eius.xiiii.ad.vi.dum comparati fuerint, continent in ſe bis ſeni,cum aliis duabus partibus eius. xvi.ad.vii.dum comparati fuerint continent in ſe bis.viii.cum aliis duabus partibus eius.xxi. ad.ix. dum comparati fuerint continent in ſe bis.ix.cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex ſuperpartionalis numerus eſt qui dum ad fortiorem ſibi cõparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus ſuis. vt verbi gratia.iii.ad.viii. continetur bis in duabus partib⁹ ſuis.iiii.ad.xi. cõtinetur bis cum tribus partibus ſuis.

¶ De tertia diuiſione totius numeri. Caꝑ.vii.

DVmeri aut diſcriti ſunt, aut continentes. Iſte diuiditur ſic.I.linealis.ii. ſuperficioſi iii.ſolidi.Diſcretus numer⁹ eſt,qui diſcretis monadibus continetur. vt verbi gratia.iii.iiii.vvi.et reliqui.Cõtinens nũerus eſt qui coniũctis monadibus continetur vt ver.gratia. Ternarius nũerus in magnitudine intelligitur.i.linea,aut ſpaciũ aut ſolidum dicitur.Continens ſimiliter vt quaternarius et quinarius numeri.Linealis numerus eſt qui inchoans a monade linealiter deſcribitur ad ĩfinitum.Vnde alpha ponitur pro ſignificatione linearum,quoniam hęc literavnum ſignificat apud grecos.Superficialis numerus eſt qui non ſoluz lõgitudine,ſed et latitudine continetur,vt trigonus quadratus quinquangulus vel circulares nũeri,et cęteriq ſemp ĩplano pede.i.ſuꝑficie cõtinentur.

¶Trigonus numerus eſt iſta.

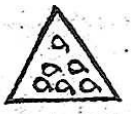

¶Quadratus numerus eſt iſta

¶Quinquangulus eſt iſta.

¶Circularis eſt iſta.

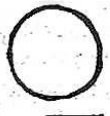

¶Qui dum ſemel multiplicatus fuerit a ſe inchoans ad ſe conuertitur. vt verbi gratia. Quinquies quini vicies quinquies ita.

¶Solidus numeruseſt qui longitudine et altitudine continetur, vt ſunt pyramidesqui in modum flammę cõ ſurgunt ita.

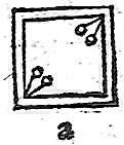

a

¶Cubꝰ vt ſunt teſſere ita

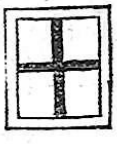

a a a a a

¶Sphęrę quibus eſt æqualis vndiq; rotunditas ita.

¶Spęricus autem numerus eſt qui circulato nũero multiplicatus a ſe inchoãs et in ſe conuertitur, quinquies quini vicies quinques. Hic circulus dum in ſeipſo multiplicatus facit ſphęram. i. quinquies. xxv. cxxiii.

¶De differentia arithmeticę geometrię et muſicæ. Capꝫ. viii.

INter arithmeticam autem et geometriam etmuſicam hoc intereſt, vt medium inuenias in arithmetica. Primo ſic quæris. Coniungis extrema et diuidis et facis mediũ. vtputa fac extrema eẽ. vi. et. xii. ſimul iungis et faciunt. xviii. partiris media et facis. ix. quod eſt analogicum arithmeticæ, et medius quot monadibus ſuperat primum, his ſuperetur ab extremo. ſuperant enim, ix. vi. tribus monadibushis ſuperatur a. xii. Secundum geometriamvero iam quæris. Extrema multiplicata tantum faciunt quantum et media multiplicatavtputa. vi. et. xii. multiplicata facient ſeptuageſiesdipõdius. media. viii. &. ix. multiplicata tantundem faciuut. Secundum muſicaꝫ ita. Qua parte ſuperat medius primum, eadem parte ſuperatur medius ab extremo. vtputa. vi. et. viii. duabus partibus ſuperant quæ duæ partes tertia media. viii. ſuperat ab vltima, nona vel decima ſecunda.

Arithmetica medietas.
vi. ix. xii.
Geometria medietas.
vi viii. ix. xii.

¶Quod numeri infiniti exiſtunt. Capꝫ. ix.

DVmeros autem infinitos eſſe certiſſimum eſt, quoniam in quocunq; numero finez faciendum putaueris. i. ipſe non dico vno adito augeri, ſed quemlibet ingentem multitudinẽ continens, in ipſa ratione atq; ſcientia numerorũ non ſolum duplicari. verumetiam multiplicari poteſt. Itavero ſuis quiſq; numerus proprietatibꝰ terminatur. vt nullus eorum par eſſe cuicunq; alteti poſſit. Ergo et diſpares inter ſe atq; diuerſi ſunt. et ſinguli quiq; finiti ſunt et omnes infiniti ſunt.

¶Quid ſit geometria, et de inuentoribus et devocabulo eius. Capꝫ. x.

GEometriæ diſciplina primum ab ægyptiis reperta dicitur, quia inundante nilo et omnibus poſſeſſionibus eiuslimo obductis initium terræ diuidendæ per lineas et menſuras nomen arti dedit. Qui deinde longius acumine ſapientiuz producta, et maris et cęli et aeris ſpacia metiuntur. Nam prouocati ſtudioſi cęperunt poſt terræ dimenſionem et cęli ſpacia quęrere quanto in teruallo luna a terris, a luna ſol ipſe diſtaret, etvſq; ad verticem cęli quanta ſe manſura diſtẽderet ſicq; interualla ipſa cęli orbiſq; ambitum per nũerum ſtadiorum ratione probabili diſtinxerunt. Sz quia ex terræ dimenſione hęc diſciplina cępit exinitio ſui et nomen ſeruauit. Nam geometria de terra et de menſura nuncupata eſt. Terra enĩ græce γη vocatur. ωετρον. menſura. Huius diſciplinæ ars continet in ſe liniamenta iterualla, magnitudines et figuras, dimenſiones et numeros

¶De quadripartita diuiſione geometrię. Capꝫ. xi.

GEometrię quadripartita diuiſio eſt, in planum in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalẽ et figuras ſolidas. Planę figurę ſunt quę longitudine et latitudine continentur quę ſunt iuxta platonem numero quinq;. Numerabilis magnitudo eſt quę numeris arithmeticę diuidi poteſt. Magnitudiues rationales ſunt quarum menſuram ſcire poſſumus. Irrationales vero quarum menſurę quantitas cognita non habetur.

¶De figuris Geometrię. Capꝫ. xii.

HIgurę ſolidę ſunt quę longitudine et latitudine et altitudine continentur, vt eſt cubus cuius ſpecies quinq; in plano. Quarum prima plano pede circulus eſt figura plana ita, quę vocatur circunducta, cuius in medio punctus eſt quo cuncta conuergunt, quod centrũ geo

metrici vocant, latini punctum circuli nuncupant, plano pede ita.

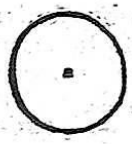

¶ Quadrilatera figura est in plano quadrata, quę sub quatuor rectis lineis iacet ita.

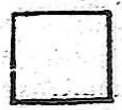

¶ Dianatheton grammaton figura plana ita.

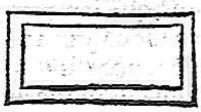

¶ Orthogonium idest rectiangulum, figura plana in plano pede. Eū enim triāgulum et habet angulum rectum ita.

¶ Isopleros figura plana recta ac subtiliter constituta in solidum ita.

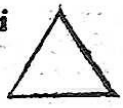

¶ Shęra est figura in rotundum formata ita partibus cunctis ęqualibus in solidum.

¶ Cubus est figura propria solida, quę longitudine et latitudine et altitudie cōtinetur in solidum ita.

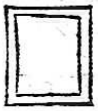

¶ Cylindrus est figura quadrata habēs superius semicirculum in solidum ita

¶ Conon est figura quę ab amplo in angustum finit sicut orthogonium ita.

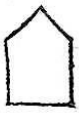

¶ Pyramis est figura quę in modū ignis ab amplo in acutum consurgit ita. Ignis enim apud grecos appellatur.

¶ Sicut autem infra io. omnis est numerus, ita infra hunc circulum omnium figurarū concluditur ambitus.

¶ Prima autem figura huius artis punctus est, cuius pars nulla est. Secunda est linea prēter latitudinem longitudo. Recta linea est quę ex quo in suis pūctis iacet. superficies vero quod longitudines et latitudines solas habet. Superficiei vero finis lineę sunt. Quorum formę ideo in superioribus. io. figuris positę non sunt, quia intra eas inueniūtur.

¶ De numeris secundum geometriam querendis Caſ. xiii.

NVmeros autem secundum Geometriam ita quęris. Extrema quippe eius multiplicata tantum faciunt quantum et media duplicata. vt puta. vi. et. xii. multiplicata faciunt septuagesies dipondius media. 8. et. 9. multiplicata tantundem faciunt.

¶ De musica et eius nomine. Caſ. xiiii

MVsica est peritia modulationis sono cantuq; consistens, et dicta musica per deriuationem a musis. Musę autem appellatę. A τοῦ μοσαι, i. a quęrendo q̄ per eas sicut antiqui volueruntvis carminū et vocis modulatio quęreretur. Quarum sonus qa sensibilis res est, et prēterfluit in prēteritum tempus imprimiturq; memorię. Inde a poetis Iouis et memorię filias musas esse confictum est Nisi enim ab homine memoria teneantur soni pereunt. quia scribi non possunt.

¶ De inuentoribus eius. Caſ. xv.

QOyses dicit repertorem musicę artis fuisse Tubal qui fuit de stirpe cayn ante diluuium. Græci vero Pythagoram dicunthuius artis inuenisse primordia ex malleorum soni/tu et cordarum extensione percussa. Alij Linum thebeum et cethuz et amphion in musica arte primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa ē prēcipue hęc disciplina, et aucta in multis modis. eratq; tam turpe musicam nescire q̄ literas. Interponebatur autem non modo sacris. sed et omnib⁹ solemnibus omnibusq; lętis vel tristioribus rebus vt enim in veneratione diuina hymni, ita in nuptijs hymenei et in funeribus threni, et lamenta ad tibias canebantur. In conuiuiis vero lyra et cythara circunferebatur, et accumbentibus singulis ordinabatur conuiuiale genus canticorum.

¶ Quid possit musica. Caſ. xvi.

NVlla itaq; sine musica disciplina potest esse perfecta. Nihil enim est sine illa. Nam et ipse mundus quadā armonia sonorum fertur esse compositus, et celum ipsum sub armoniæ modulatione reuolui. Musica mouet affectus prouocat in diuersum habitum sensus. In prælijs quoq; tubæ concentus pugnātes accendit, et quanto vehemētior tubę fuerit clangor tanto fit ad certamen animus fortior. Siquidem et remiges cantus hortatur ad tolerandos quoq; labores, musica animum mulcet, et singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur. Exci-

tatos quoq; animos muſica ſedat, ſed de Dauid legitur quia a ſpiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Ipſas quoq; beſtias necnon & ſerpentes volucres atq; delphinos, ad auditum ſuæ modulationis muſica prouocat. Sed et quicquid loquimur vel intrinſecus venarum pulſibus commouemur, per muſicos rithmos, armoniæ virtutibus probatur eſſe ſociatum.

¶ De partibus muſicæ. Cap̃.xvii

MVſicæ ſunt tres. id eſt armonica, rithmica metrica. Armonica eſt quæ decernit in ſonis acutum et grauem. Rithmica eſt quæ requirit incurſionem verborum vtrum bene ſon⁹ an male cohereat. Metrica eſt quæ menſuram diuerſorum metrorum probabili ratione cognoſcit vt verbi gratia. heroicum, iambicum, elegiacum. et cætera.

¶ De triformi muſicæ diuiſione. Cap̃.xviii.

AD omnem ſonum qui materies cantilenarum eſt, triformez conſtat eſſe naturam. Prima eſt armonica quę ex vocum cantibus conſtat. ſecunda organica, quę ex flatu conſiſtit. tertia rithmica quę in pulſu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur ſonus per fauces aut flatu, ſicut per tubam vel tibiam, aut impulſu, ſicut per cytharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum eſt.

¶ De prima diuiſione muſicę quę armonica dicitur. Cap̃.xviii.

PRima diuiſio muſicę quę armonica dicitur. id eſt modulatio vocis pertinet ad comœdos tragædos. vel choros, vel ad omnes qui voce propria canũt. Hæc ex animo et corpore motuz facit et ex motu ſonum, ex quo colligitur muſica quę in homine vox appellatur. Vox eſt aer ſpiritu verberatus, vnde et verba ſunt nuncupata. Proprie autem vox hominum eſt ſeu irrationabiliũ animantium. Nã i alijs abuſiue non proprie ſonum vocem vocari, vt vox tubæ fremuit fractaſq; littore voces. Naz proprium eſt vt littorei ſonent ſcopuli. et At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro. Armonica eſt modulatio vocis et concordantia plurimorum ſonorum vel coaptatio. Symphonia eſt modulatiõis temperamentum ex graui et acuto concordantibus ſonis, ſiue in voce ſiue i flatu ſiue i pulſu. Per hanc quippe voces grauiores acutioreſq; concordant. ita vt quiſquis ab ea diſſonuerit ſenſum auditoris offendat. Cuius contraria eſt diaphonia, id eſt voces diſcrepantes vel diſſonę. Euphonia ẽ ſuauitas vocis et hęc et melos a ſuauitate et melle dicta. Dieſtema eſt vocis ſpacium, ex duobus vel pluribus ſonis aptatum. Dieſis eſt ſpacia quędã & deductiones modulandi. atq; vergentes de vno in alterum ſonum. Tonus eſt acuta enunciatio vocis. Eſt enim armonię differentia et quantitas quę in voce accentu vel tenore conſiſtit, cuius genera in. xv. partibus muſici diuiſerunt. ex quibus primus hyperlidius, nouiſſimus et acutiſſimus hypodor⁹ omnium grauiſſimus. Cantus eſt inflexio vocis. Nam ſonus directus eſt, pręcedit autem ſonus cãtum. Arſis eſt vocis eleuatio hoc eſt initium. Theſis vocis poſitio, hoc eſt finis Suaues voces ſunt ſubtiles et ſpiſſę, clarę, atq; acutę. Perſpicuę voces ſunt, quę longius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuo locum ſicut clangor tubarũ. Subtiles voces ſunt quib⁹ nõeſt ſpiritus qualiſeſt infantium vel mulierum vel egrotantium, ſicut in neruis. Quę enim ſubtiliſſimæ cordæ ſunt, ſubtiles ac tenues voces emittũt. Pingues ſunt voces quando ſpiritus multus ſimul egreditur, ſicut viuorum. Acuta vox eſt tenuis alta. ſicut in cordis videmus. Dura vox eſt quæ violenter emittit ſonos, ſicut tonitruum, ſicut incudis ſonus, quotiensin durũ malleus percutitur ferrum. Aſpera vox eſt rauca et q̃ diſpergitur per minutos et in diſſimiles pulſus. Cęca vox eſt quæ mox vt emiſſa fuerit conticeſcit. atq; ſuffocata nequaq̃ longius producitur, ſicut eſt i fictilibus. Vinnola vox eſt mollis atq; flexibilis. et vinnola dicta avino hoc eſt cincino molliter flexo Perfecta autem vox eſt alta ſuauis et clara. Altavt in ſublimi ſufficiat, clara vt aures impleat. ſuauis vt aures audientium blandiat.

¶ De ſecunda diuiſione quę organica dr̃. Cap̃.xx.

SEcunda diuiſio organica eſt, in his quę ſpiritu reflante completa, in ſonum vocis animantur. vt ſunt tubę, calami, fiſtulę, organa pandoria, et his ſimilia inſtrumenta. Organum vocabulum eſt generale. vaſorum omnium muſicorum. Hoc autem cui folles adhibentur, alo græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur. magis ex ea vulgaris eſt græcorum conſuetudo. Tuba primum a tyrrhenis inuenta de quibus Virgilius. Tyrrhenuſq; tubę mugire per æthera clangor. Adhibebatur autem nonſolum in prælijs, ſed et in omnibus feſtis diebus propter laudis vel gaudij claritatem. Vnde et in pſalterio dicitur. Canite initio mẽſis tuba in die inſigni ſolemnitatis veſtrę Pręceptum enim fuerat Iudæis vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucuſq; faciunt. Tibias excogitatas in phrygia ferunt. Hasquidez diu funeribus tantum adhibita mox et ſacris gentilium. Tibias autem appellatas putant q̃primuz de ceruinis tibiis cruribuſq; hinnuloz fierẽt. vñ p abuſionẽ ita cęptas vocari etiã quę nõ de crurib⁹ oſſibuſq; eſſent. Hinc et tibicen quaſi tibiarũ cãt⁹.

Calamus nomen proprium arboris a calēdo.i. fundendo voces vocatus. Fistulam quidam putant a Mercurio inuentam alij a fauno quam Græci vocant panna. Nonnulli eam ab Idi pastore agrigentio ex sicilia. Fistula autem dicta ꝙ vocem emittat Nam græce fos vox stalęsa missa appellatur. Sābuca in musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde et tibiæ componūtur. Pandorius ab inuentore vocatus de quo Virgilius. Pan primus calamos cæra coniungere plures Instituit, pan curat oues, ouiumq; magistros. Fuit enim apud gentiles deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad canum aptauit et studio sa arte composuit.

¶ De.iii. diuisiõe q̄ rithmica nũcupat. Cap̄.xxi.

¶ Tertia est diuisio rithmica pertinens ad neruos et pulsus, cui dantur species cytharanm diuersarum. Tympanũ quoq; cymbalum sistrũ acytabula ænea et argentea, vel alia quæ metallico rigore p̄ cussa reddũt cum suauitate tinnitum, etcætera huiusmodi. Cytharæ ac psalterii repertor Tubal vt p̄ dictum est perhibetur. Iuxta opinionem aũt græcorum cytharę vsus repert⁹ fuisse ab apolline creditur. Forma cytharæ initio similis fuisse traditur pectori humano quovelutivox e pectore ita ex ipa cant⁹ ederetur, appellatamq; eadem de causa. Nā pectus dorica lingua cythara vocatur. Paulati aũt plures eius species extiterunt, vt psalteria lyrę barbitæ, phænices et pectides et quæ dicuntur indicę et feriuntur a duobus simul. Item aliæ atq; aliæ & quadrata forma vel trigonali cordarum etiam numerus multiplicatus est et commutatũ genus. Veteres autem cytharam fidiculam vel fidicem nominauerunt. qui tam concinnunt inter se cordæ eius q̄ bene conueniunt, inter quos fides sit. Antiqua autem cythara. vii. cordis erat vnde et Virgilius. Septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo ꝙ nulla corda vicinæ cordæ similem sonum reddat. sed ideo septem cordæ vel quia totam vocem implent, vel quia septem motibus sonat cęlũ. Cordaſ aũt dictas a corde, quia sicut pulsus est cordis i pectore, ita pulsus cordæ in cythara. Has prim⁹ mercurius excogitauit idem prior in neruos sonũ strixit. Psalterium quod vulgo cāticum dicitur. a psallendo nominatum quod ad eius vocem chorus cõ sonando respondeat. est autem similitudo cytharę barbarice in modum Δ delte literę. Sed psalterij et cytharæ hęc differentia est ꝙ psalterium lignũ illud concauum vnde sonus redditur superius habet, et deorsum feriuntur cordæ et desuper sonāt. Cythara vero econtra concauitatem ligni inferi⁹ habet. Psalterio autem hebręi decacordon vsi sũt propter numerum decalogum legis. Lira dicta a potu litin. i. a varietate vocum, ꝙ diuersos sonos efficiat. Liram primum a mercurio inuentam fuisse dicunt, hoc modo. Cum regrediens nilus in suos meatus, varia in campis reliquisset animalia relicta etiam testudo est, quæ cum putrefacta esset & nerui eius remansissent extenti intra corium percussa a mercurio sonitum dedit. Ad cuius speciem mercurius liram fecit. et orpheo tradidit qui eius rei maxime erat studiosus. Vnde et estimatur eadem arte non feras tantum, sed et saxa atq; siluas cantus modulatione applicuisse. Hanc musici ꝓpter studii amorem et carminis laudem. etiam inter sydera suarum fabularum commentis colloca tam esse finxerunt. Tympanum est pellis vel coriũ ligno exvna parte extentũ. Est enim pars media symphoniæ, in similitudinem cribri. Tympanũ autem dictũ ꝙ mediũ est. Vnde et margaritũ mediũ tympanum dicitur, et ipsum vt symphonia, ad virgulam percutitur. Cymbala et acitabula quædaz sunt, quæ Percussa inuicem se tangunt et sonuz faciunt. Dicta autem Cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ita enim græci dicunt cymbala ballematia. Sistrum ab inuentrice vocatum. Isis enim regina ægyptiorum id genus inuenisse probatur. Isis et irato feriat mea lumina sistro. Inde et hoc mulieres percutiunt, quia inuenttix huius generis mulier extitit. Vnde et apud Amazonas sistro ad bellum fœminarum exercitus vocabatur. Tintinabulum de sono vocis nomen habet sicut et plausus manuum, stridor valuarum. Symphonia vulgo appellatur lignum cauum ex vtraq; parte pelle extenta, quam virgulis hinc et inde musici feriunt. Fitq; in ea ex concordia grauis et acuti suauissimus cantus.

¶ De musicis numeris. Cap̄.xxii.

DVmeros autem secundum musicam ita q̄ris Positis extremis vtputa sex. et decies dipondius, vides quot monadibus supere tur. vi. a. xii. et est. xi. monadibus ducis per quadratum, sexies seni faciunt triginta sex. Coniungis extrema illa prima sex ad duodecim simul efficiunt octodecim. Partitis tricies sexies per decieso cto efficitur dipondius. Hos iungis cum summa minore id est sexies erunt. viii. et erit medium inter. vi. et. xii. Quapropter octo superant sex duabus monadibus. i. est tertia de sexies, et superantur. viii. a. xii. iiii. monadibus tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulorum, ita et in microcosmo Et in tantum præter vocem valet vt sine ipsius perfectione etiam homo symphoniis carens non constet, eiusdem musicę perfectione etiam metro consistunt in arsi et thesi. i. eleuatione et positione.

¶ De astronomia Cap̄.xxiii.

ASTronomia est astrorum lex, quæ cursus syderum & figuras et habitudines circa se & circa terram indagabili ratione percurrit.

¶ De inuentoribus eius. Cap̃.xxiiij.

ASTronomiam primi ęgyptij inuenerunt. Astrologiamvero et natiuitatis obſeruãtiã chaldei primi docuerunt. Abraham autẽ inſtituiſſe ægyptios aſtrologiam, Ioſephus auctor aſſeuerat. Greci autem dicunt hanc artez ab atha lante prius excogitatam, ideoq; dictus eſt ſuſtinuiſ ſe cęlum. Quiſquis autem illę fuit motu cęli et ratione animi excitatus per temporũ vices, per aſtro rum ratos diffinitoſq; curſus, per interuallorũ ſpacia moderata conſyderauit dimenſiones quaſdaz et numeros, quæ diffiniendo ac ſecernendo in ordinem nectẽs Aſtrologiã reperit.

¶ De ſcriptoribus Aſtronomię. Cap̃.xxv.

IN vtraq; autem lingua diuerſoruz qui dem ſunt de Aſtronomia ſcripta volumina, inter quos tamẽ Ptolomęus rex Alexandrię apud Grecos habetur prę cipuus, hic etiam et Canones inſtituit q bus curſus aſtrorum inuenitur.

¶ De differẽtia Aſtronomię & Aſtrologię. C.xxvi.

INter aſtronomiam autem et aſtrologiam a liquid differt. Nam aſtronomia cęli conuerſionem, ortus, obitus, motuſq; ſyderũ conti net vel qua ex cauſa ita vocentur. Aſtrologia vero partim naturalis partim ſuperſtitioſa eſt. Naturalis dum exequitur ſolis et lunę curſus vel ſtellaruz certaſq; tempo rum ſtationes. Superſticioſa vero ẽ illa quam mathematici ſequuntur, qui in ſtellis augurantur, quiq; etiam. xii. cęli ſigna per ſingula animę vel corporis membra diſponũt, ſyderũq; curſu natiuitates hominuz et mores prędicare conãt

¶ De Aſtronomię ratione. Cap̃.xxvii.

ASTronomię ratio, modis pluribus conſtat, Diffinit enim quid ſit mundus, quid cęlũ, quid ſepherę ſitus et curſus, quid axis cæli & poli, quę ſint climata cęli; qui curſus ſolis et lunæ, atq; aſtrorum &c.

¶ De mundo & eius nomine. Cap̃.xxviii.

MVndus eſt is qui conſtat ex cęlo & terra ex mari cunctiſq; ſyderibus. Qui iccirco mũdus eſt appellatus quia ſemper in motu ẽ. nulla enim requies eius elementis cõceſſa eſt.

¶ De forma mundi. Cap̃.xxix.

¶ Formatio mundi ita demonſtratur Nam quem admodum erigitur mundus in ſeptentrionalẽ plagam, ita declinatur in auſtralem Caput autem eiꝰ et quaſi facies orientalis regio eſt, vltima pars ſeptentrionalis eſt.

¶ De cęlo et eius nomine. Cap̃.xxx.

CÆlum philoſophi rotundum volubile atq; ardens eſſe dixerunt, vocatũq; hoc nomine eo ꝙ tanquã vas cęlatũ impreſſa ſigna habeat ſtellarum. Diſtinxit enim id deus claris luminibus & impleuit ſole. ſ. & lũa orbe fulgenti, et aſtrorũ micantium ſplendentibus ſignis adornat Hoc autem gręce biranos dicitur a potu orandi. a videndo, eo ꝙ aer perſpicuus ſit, et ad ſpeculandum purior.

¶ De ſitu ſpherę cęleſtis. Cap̃.xxxi.

SPhęra cęli eſt ſpecies quędam in rotũdum formata, cuius centrum terra eſt, ex omnibus partibus ęqualiter concluſa. Hanc ſpęram nec principium habere dicunt nec terminum ideo ꝙ in rotundum quaſi circulus incipiat, vt vbi deſinat, non facile comprehenditur. Philoſophi autem mundi. vii. cęlos. i. planetas globorum cum ſono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa memorant omnia quos ſibi innexos et velut inſertos verſari retro, et econtrario certis motibus ſuis ferri arbitrantur.

¶ De motu eiuſdem. Cap̃.xxxii.

SPhęrę motus duobus axibus voluit. Quorum vnus eſt ſeptentrionalis. qui nunquã occidit, appellaturq; boreus. Alter auſtralis qui nunquã videtur et aſtronoteus dicitur. His duobus polis moueri ſpheram cęli dicũt et cũm motu eius ſydera in ea fixa ab oriente vſq; in occidentem circuire. ſeptrentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

¶ De curſu eiuſdem ſpherę. Cap̃.xxxiii.

SPhęra cęli ab oriente et occidente ſemel in die et nocte vertitur. xxiiii. horarum ſpaciis quibus ſol curſum ſuum ſupra terras et ſub terras ſua volubilitate concludit.

¶ De celeritate cęli. Cap̃.xxxiiii.

TAnta celeritate cęli ſphęra dicitur curre re vt niſi aduerſus precipitez eius curſum aſtra currerent quę eum remorarent, mũdi ruinam faceret.

¶ De axe cęli. Cap̃.xxxv.

AXis eſt ſeptentrionalis linea recta quę per mediam pilam ſpherę tẽdit, et dicta axis ꝙ in ea ſphera vt rota voluitur, vel quia ibi plauſtrum eſt.

¶ De cęleſtibus polis. Cap̃.xxxvi.

DOli ſunt circuli qui currunt per axẽ. Horum alter eſt ſeptentrionalis qui nunquã occidit, appellaturq; boreus, alter auſtralis qui nunquã videtur et auſtronotus dicitur, et dicti poli ꝙ ſint axium cycli, ex vſu plauſtrorum a poliendo. ſ. nominati, ſed polus boreus ſemper videtur. auſtronotus nunquam, quia dextra cęli altiora ſunt preſſa auſtri.

¶ De cardinibus cęli. Cap̃.xxxvii.

CArdines cæli extremæ partes ſunt axis. & dicti cardines eo ꝙ per eos vertitur cęlum vel quia ſicut cor voluuntur.

¶ De conuexis cęli. Cap̃.xxxviii.

CONuexa autem cęli extrema eiꝰ ſunt a curuitate dicta, vt eſt illud. Conuexum quotiẽs claudit nox humida cęlum. Conuexum enĩ curuum eſt, quaſi conuerſum ſeu inclinatum et ad modum circunflexum.

¶ De ianuis cęli. Cap.xxxix.

IAnuę cęli duę ſunt orienſ et occaſus. Nam vna parte ſol procedit. alia ſe recipit.

¶ De gemina cęli facie. Cap.xl.

HAcies cęli vel caput orientalis regio eſt, vltima ſeptentrionalis De qua Lucan⁹, Sic mũdi pars ima iacet. quam zona niualis. perpetuęq; pręmunt hyemes.

¶ De quattuor partibus cęli. Cap.xli.

CLimata cęli. i. plagę vel ptes quattuor ſunt ex quibus prima pars orientalis eſt vnde aliquę ſtellę oriuntur. Secunda occidẽtalis vbi nobis aliquę ſtellę occidunt. Tertia ſeptẽtrionalis vbi ſol peruenit in diebus maioribus. Quarta auſtralis. vbi ſol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu ſolis eſt nuncupatus. Occidens q̃ diem faciat occidere et interire. Abſcondit enim lumen modo et tenebras ſuper iducit. Septentrio autem a ſeptem ſtellis axis vocatus. quę i ipſo reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicitur eo q̃ vertitur. Meridies autem vocatur. vel qa ibi ſol facit medium diez, quaſi medidies, vel quia tunc purius micat ęther. Merum enim purum dicitur. Sunt et alia ſeptem climata cæli. quaſi. vii. lineę ab oriente in occidente. ſub quibus et mores hominum diſpares atq; animalia ſpecialiter diuerſa naſcuntur, quæ vocata ſunt a locis quibuſdam famoſis, quorum primum eſt meroes. ſecundũ ſyenes. tercium catacoras. i. africa. quartum rhodus. quintum helleſpontus. ſextum meſopontus. ſeptimum bruſtenus.

¶ De hemiſphæriis. Cap.xlii.

HEmiſphærium dimidia pars ſphære eſt, h emiſphęrion ſupra terras, et ea pars cęli quæ a nobis tota videtur. hemiſpherio ſub terra eſt, quæ videri non poteſt q̃diu ſub terra fuerit.

¶ De quinq; circulis cęli. Cap.xliii.

Onę cæli quinq; ſunt quarum diſtinctioni
z bus quædam partes temperie ſua incolun
tur, quędam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles exiſtunt. Quę ideo zonæ vel circuli appellantur, eo q̃ in circunductione ſphæræ exiſtunt. Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur. q̃ inter eum arcturi ſigna, incluſa proſpiciuntur. Secundus circulus therinos, qui et tropicus dicitur, quia in eo circuiens ſol, aquilonis finibus eſtatem facit. et vltra eum circulum non tranſit. ſed ſtatiz reuertitur. et inde tropicus appellatur. Tercius circulus himerinus, qui a latinis ideo equinoctialis appellatur. eo q̃ ſol cũ ad eum orbem peruenerit equinoctium facit, himerinus enim latine dies dicitur atq; nox quo circulo dimidia ſphæræ pars conſtituta perſpicitur. Quartus circulus antarcticus vocatus. eo q̃ contrariusſit circulo quem arcticon nominamus. Quintus circulus chimerinus tropicus, qui a latinis hyemalis ſiue brumalis appellatur. ideo quia ſol cum ad eum circulum peruenerit. hyemem his qui ad aquilonem ſunt facit et eſtatem his qui in auſtri ptibus commorantur.

¶ De zodiaco circulo. Cap.xliiii.

z Odiacus autez circulus eſt qui ex linearuz quinq; angulis et ex vna linea conſtat.

¶ De candido circulo. Cap.xlv.

LActeus circulus via eſt que i ſphæra videtur a candore dicta, quia alba eſt. quam aliqui dicunt viaz eſſe qua circuit ſol. et ex ſplendoris ipſius tranſitu ita lucere.

¶ De magnitudine ſolis. Cap.xlvi.

MAgnitudo ſolis fortior eſt terrę, vnde et eodem momento quo oritur, et orienti ſimul et occidenti, equaliter apparet, q̃ vero tanq̃ cubitalis nobis videtur, cõſiderare oportz quantum ſol diſtat a terris, quę longitudo facit vt paruus videatur a nobis.

¶ De magnitudine lunę. Cap.xlvii.

MAgnitudo quoq; lunę, minor fertur eſſe q̃ ſolis. Nam dum ſol ſuperior ſit a luna, et tamen a nobis maior q̃ luna videatur iaz ſi prope nos acceſſiſſet, multo maior q̃ luna conſpiceretur. Sicut autem fortior eſt ſol terra, ita terra fortior eſt luna, per aliquam quantitatem.

¶ De natura ſolis. Cap.xlviii.

SOl dum igneus ſit, pre nimio motu conuertionis ſuę amplius incaleſcit. Cuius ignem dicunt philolophi aqua nutriri et econtrario elemento virtutem luminis et caloris accipere. Vnde videmus eum ſepius madidum et rorantem.

¶ De curſu ſolis. Cap.xlix.

SOlem per ſe ipſum moueri, non cũ mũdo verti dicunt, Nam ſi fixus cęlo maneret, oẽs dies

et noctes equales existerẽt. sed cum alio loco cras occasurũ, alio occidisse hesterno videmus apparet eum per seipsum moueri, non cum mundo verti. Spaciis enim inequalibus orbes annuos conficit, p pter temporibus mutationes. Oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam vadens longius ad meridiem hyemem facit, vt hibernis humoribus ac pruinis terra pingueſcat. Accedẽs propius ad septemtrionem, estatem reddit, vt fruges maturitate durentur, et quę sunt in humidis incocta, ferue facta mitescat.

¶ De defectu solis. Cap. L.

SOl orieus diem facit. occidẽs noctẽ inducit. Nam dies est sol super terras, nox est sol sub terra. Ex ipso enim sunt horę, ex ipso dies cuꝫ ascenderit ex ipso etiam nox cuꝫ ociderit, ex ipso menses et anni numerantꝰ ex ipso vicissitudines fiũt temporum. Quando autem per meridiem currit, vicinior terrę est, quando vero iuxta septẽtrionem sublimis attollitur. Cui ideo deus diuersos cursus constituit, loca et tempora. ne dum semper in iisdẽ moraretur locis quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur, sed vt Clemẽs ait, cursus diuersos accipit, quibus aeris temperies pro ratione tempo rum dispensetur, et ordo vicissitudinum permuta tionumq; seruetur. Nam dum ad superiora cõscẽderit vel temperat. vbi autem ad summum cęli venerit, estiuos accendit calores, descendens rursus autũ no temperius reddit. vbi vero ad inferiorem reddit circulum, ex glaciali compage cæli rigorẽ nobis hiberni frigoris derelinquit.

¶ De itinere solis Capꝫ. LI.

SOl oriẽs per meridiẽ iter habet, qui postq̃ ad occasuꝫ venerit, et oceano se intinxerit, per incognitas sub terra vadit. et rursus ad orientem recurrit.

¶ De lumine lunę Cap. lii.

LVnam quidam philosophi dicũt propriũ lumen habere, globiq; eius vnam partem esse luciſluã, aliã vero obscuram, et paulatim se vertendo diuersas formas efficere. Alii econtra aiunt lunam non suum lumen habere. sed solis radiis illuminari. Vnde et eclipsim patitur. si inter ipsam et solem vmbra terre interueniat. Sol enim illi loco superior est. Hinc eueuit vt quando sub illo est parte superiore luceat. inferiore vero quam habet ad terras obscura sit.

¶ De formis lunę Cap. liii.

Prima figura lunę bicornis est ita.

Secunda sectilis habet ita.

Tertia dimidia habet ita.

Quarta plena ita.

Quinta iterum dimidia ex maiore ita.

Sexta iterum sectilis ita.

Septima bicornis ita

¶ Septima autẽ semis, et vicesima secũda semis i suo orbe medię sunt Cæterę proportionales sunt.

¶ De interlunio lunæ. Ca. liiii.

INterluniuꝫ lunę est tempus illud interdificientem et nascentem lunaꝫ. Est autem. xxx. dies quo luna non lucet. Quę ideo videri nõ potest, qa soli couiuncta obscuratur, sed eodem momento rena scens paulatim ab eo recedendo videtur.

¶ De cursu lunę Cap. lv.

LVna amissi ac recepti luminis vicibus mẽstrua i cẽtro spacia moderatur. Quę ideo incidit obiquo et non recto cursu vt sol. s. e nincidat in centrum terrę. vt frequẽter patiatur eclipsim. Vicinus eni est eius circulꝰ terrę. Crescẽs autem orientem cornibus spectat, decrescens occidentem merito, quia occasura et amissura ẽ lumẽ.

¶ De vicinitate lunę ad terras Cap. lvi.

LVna terris vicinior ẽ q̃ sol, ide et breuiori orbe celerius peragit cursũ suuꝫ. Na iter qd̃ i diebus. ccclxv. sol peragit, ista p, xxx. dies percurrit. Vnde et antiqui menses in luna, an nos autem in solis cursu posuerunt.

¶ De eclipsis solis Cap. lvii.

ECclipsis solis est quotiens luna. xxx. ad eandem lineaꝫ qua solvehitur peruenit, eiq; se obiiciens solẽ obscurat. Nã deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lunę opponitur.

¶ De eclipsi lunę Cap. lviii.

ECclipscis lunę est quotiens in vmbrã terrę luna incurrit. Non enim suum lumẽ habere, sed a sole illuminari putatur. vnde et defe-

ctum patitur si inter ipsam et vmbram et solē vm-
bra terre interueniat. Patitur autem hoc. 25. luna
eousq; q̄diu centrum atq; vmbram obstantis terræ
exeat, videatq; solē vel a sole videatur.

¶ De differentia stellarū syderū & astrorū. Cap̄. lix

STelle et sydera et astra inter se differunt.
Nam stella est quelibet singularis. Syde-
ra vero sunt stellis plurimis facta. vt hya-
des, pleiades. Astra aūt sunt stelle grādes
vt orion, bootes. sed hec nomina scriptores cōfun-
dūt, et astra pro stellis, et stelle pro syderib⁹ ponūt.

¶ De lumine stellarum. Cap̄. lx.

¶ Stelle non habere proprium lumen, sed a sole il
luminari dicunt, sicut et luna.

¶ De situ stellarum. Cap̄. lxi.

STelle immobiles sunt, et cum celo fixe per
peruo motu feruntur, neq; cadunt per diez
sed a solis splendore obscurantur.

¶ De cursu stellarum. Cap̄. lxii.

SYdera aut feruntur, aut mouentur. Ferunt
que celo fixa sunt, et cum celo voluuntur,
mouenturvero quedam sicut planete. i. er-
raticē. que cursus suos vagos, certa tamen diffinio
ne conficiunt.

¶ De vario cursu stellarum. Cap̄. lxiii

STelle pro eo q̄ per diuersos orbes celestiū
planetarum feruntur. Nam quedam celeri
us exorte serius occidunt. quedā tardius ex
orte citius ad occasum perueniunt. alie pariter ori
untur et non simul occidunt. omnes aūt in suo tem
pore ad suum cursum proprium reuertuntur.

¶ De interuallis stellarum. Cap̄. lxiiii.

DIuersis interuallis inter se stelle dictant a
terra, propterea dispari claritate magis
minusve a nostris oculis apparent. Nam
multe maiores sunt his quas videmus con
spicuas, sed longius positē parue videntur a nobis

¶ De numero circulari stellarum. Cap̄. lxv.

DVmerus circularis stellarum est, per quez
cognoscitur in quanto tempore circulum
suum vnaquaq; stella percurrat, siue p lon
gitudinem siue per latitudinē. Nam luna octo an-
nis fertur explere circulum suum. mercurius annis.
20. lucifer annis. 9. sol annis. 19. vesper. 15. pheton
annis. 12. saturnus. 30. Quibus peractis ad reuersi
onem circuli sui iisdem signis et partibus reuertun
tur. Quedam sydera radiis solis prepedita, anoma
la fiūt, aut retrograde, aut stationaria, iuxta quod
et poeta meminit dicens. Sol tempora diuidit eui,
mutat nocte diem, radiisq; potentibus astra Ire ve
tat, cursusq; vagos ratione moratur.

¶ De stellis planetis. Cap̄. lxvi.

QVedam stelle ideo planete dicuntur. i. er-
rantes, quia per totum mundum vario mo
tu discurrunt. Vnde pro eo q̄ errant, retro
gradę dicūtur vel anomala efficiuntur. i. qñ parti
culas addūt et detrahunt. Ceterum quando tan-
tum detrahunt retrogradę dicuntur, stationem au
tem faciunt quando stant.

¶ De precedētia & antegradatiōe stellarū. C. lxvii

PRecedentia vel antegradatio stellarū ē dū
stella motū suum cōsuetum agere videtur
et aliquid preter consuetudinem precedit

¶ De remotiōe vel retrogradatiōe stellarū C. lxviii

REmotio vel retrogradato stellarum, est in
qua stella dum motum suum agat, simul &
retrorsum moueri videtur.

¶ De statu stellarum. Cap̄. lxix.

¶ Satus stellarum est, quia dum stella semper mo
uetur, tamen in aliquibus locis stare videtur.

¶ De nominibus stellarum quibus ex causis nomi
na acceperunt. Cap̄. lxx.

APpellatus est Sol eo q̄ solus appareat, ob
scuratis fulgore suo cunctis syderib⁹. Lu-
na dicta quasi lucina, ablata media sylla
ba de qua Virg. Casta fave lucina. sumpsit aūt no
men per deriuationem a solis luce, eo q̄ ab eo lum
accipiat, aceptūq; reddat. Stelle dicte a stando, qa
fixe stant semper in celo nec cadūt. Nā q̄ videm⁹
e celo stellas quasi labi. non sunt stelle, sed igniculi
ab ethere elapsi, qui fiunt dū ventus altiora petēs
ethereū ignem secum trahit. qui tractu suo imitat
stellas cadentes. Nā stelle cadere non possunt. Im
mobiles enim vt predictū est sunt. et cū celo fixe fe
runtur. Sydera dictaq; q̄ ea nauigantes consyde-
rando iter dirigunt ad cursus consiliū. ne fallacib⁹
vndis autventis alibi deducantur. Quedā aūt stel
le iccirco signa dicuntur, quia eas nautę obseruāt
i gubernandis remigiis, cōtēplantes acie fulgorē-
q; eorū, quibus rebus status celi futurus ostendit.
Sed et oēs homines ea intendunt ad prouidendu3
aeris qualitates, per estatē et hyemē vernalēq; tē-
periē. Ortu enī vel occasu suo, certis stationib⁹ tē-
porū qualitates significāt. Signorum prim⁹ arcton
qui in axe fixus. 7. stellis in se reuolutis rotat. nom
est grecū quod latine vrsa dicitur, quę quia in mo
dū plaustri vertitur. nostri eam septētrionem dixe-
runt, Triones enim sunt proprie boues aratorii eo
q̄ terram terant, quasi teriones. Septētriones aūt
non occidere, axis vicinitas facit, quia i eo fixe sūt
Arctophylax dicitur, quod arcton id est elicen vrsā
sequit. Eundem quoq; bootem dixerūt. eo q̄ plau
stro heret signū multis spectabile stellis, iter quas
et arcturus est. Arcturus sydus est post caudā maio
ris vrse, positū in signo bootis. vnde et arcturus di
ctus est quasi ἀρκτου ουρα quia bootis precor-
diis collocatus est. Oritur aūt autūnali tēpore. Ori
on astrū ante tauri vestiga fulget, et dictus orion
abvrina. i. ab inundatione aquarū. Tēpore enī hye
mis obortus mare & terras aquiset tēpestatib⁹ tur
bat. Hunc latini iugulāvocant eo q̄ sit armat⁹ vt
gladius, et stellarū luce terribilis atq; clarissimus.
In quo si hec fulgent omnis serenitas portenditur
si obscuratur huius acies tēpestas cernitur immi-

di.

nere. Hyades dictę ἀπο τοῦ ὑειν. i. a ſucco et pluuiis. Nam pluuię greçe ὑετοί dicuntur. Ortu q̄pe ſuo efficunt pluuias. vnde et eas latini ſucculas appellauerunt, quia quando naſcūtur pluuiarum ſigna monſtrantur, de quibus Virgilius. Arcturuꝫ pluuiaſq; hyadas, ſunt aūt in fronte tauri ſeptem et oriūtur tēpore vernali. Pleides pluralitate dictę quia pluralitatem greci πλειοτητα appellant. Sunt autē ſtellę ſeptem ante genua tauri, exquib⁹ 6. videntur. Nam latet vna. Has latini vergilias dicunt, a temporis ſignificatione q̄ vere exoriuntur Nam occaſu ſuo hyemē, ortu eſtatem. Primęq; nauigationis tēpus oſtendūt. Canicula ſtella quæ et ſyrius dicit̄, eſtiuis menſibus in medio centro cæli eſt, et dum ſol ad eam aſcenderit, coniuncta cū ſole duplicatur calor ipſius, & diſſoluuntur corpora et vaporātur, vnde et ex ip̄a ſtella dies caniculares dicuntur, quando et moleſtę ſunt purgationes. Cuius aūt vocatur propterea q̄ corpora morbo afficiat, ſiue propter flammę candorem eo q̄ eiuſmodi ſit, vt prę ceteris lucere videatur. Itaq; quo magis eam cognoſcerent, ſyrion appellaſſe. Commetes ſtella dicta eſt eo q̄ cōmas luminis ex ſe fūdat Quod genus ſyderis quando apparuerit, aut peſtilentiā, aut bella ſignificat. Cōmetes autē latine crinite appellantur, quia admodū crinium flammas ſpargunt, quas ſtoici dicunt eſſe vltra. 30. quarū nomina et effectus quidam aſtrologi ſcripſerūt Lucifer dictus eo q̄ inter omnia ſydera plus lucez ferat. Eſt aūt vn⁹ ex planetis. Hic proprie et iubar dicitur, eo q̄ iubas lucis ex ſe fundat, ſed et ſplendor ſolis ac lunę et ſtellarum iubar vocatur. q̄ in modum iubę radii ipſorum extendantur. Veſper⁹ eſt ſtella occidentalis, quam cognominatam perhibent aveſpero hiſpanię rege. Eſt aūt et ipſa ex. 5. ſtellis planetis, noctem ducens et ſolem ſequens. Fertur aūt q̄ hęc ſtella oriens luciferum, occidēs veſperū. De qua ſtati⁹. et alterno deprenditur vn⁹ in ortu. Planetę ſtellę ſunt quę non ſunt fixę in cælo vt reliquę ſed in aere feruntur. Dictę aūt planetę ἀπο τησ πλανησ. i. ab errore. Nam interdū in auſtrū, interdum in ſeptentrionem, plerumq; cōtra mundum nonnūquā cuꝫ mundo feruntur. quarū nomina greca ſūt. Phęton, phęnōca, pyrion, heſperus, ſtylbon. Has romani nominibus deorū ſuorū. i. iouis / ſaturni / martis / veneris / atq; mercurij ſacrauerunt. Decepti enī et decipere volētes in eorum adulationem, qui ſibi aliquid ſecundum amorem prę ſtitiſſent, ſydera oſtendebant in cælo, dicētes q̄ iouis eſſet illud ſydus & illud mercurii, et cōcepta eſt opinio vanitatis. Hanc opinionē erroris diabolus confirmauit, Chriſtus euertit. Iamvero illa quæ ab ipſis gentilibus ſigna dicuntur, in quib⁹ animantium imago de ſtellis formatur, vt arcton / aries / taurus / libra et huiuſmodi alia, hi qui ſydera præuiderunt, in numerum ſtellarum ſpeciē corporis ſuperſtitioſa vanitate permoti finxerunt, ex cauſis quibuſdam deorū ſuorum imagines et nōmina conformantes. Nam arietē primum ſignum cui vt libræ mediam mundi lineam tradunt propter ammonē. i. iouem vocauerunt. quia in eius capite qui ſimulacra faciunt arietis cornua fingunt. Quod ſignum ideo gentiles inter ſigna primū cōſtituerunt, quia in menſe martio qui eſt anni principium ſolē in eo ſigno curſum ſuum peragere dicunt. Sed et taurū inter ſydera collocant, et ipſum in honorem iouis eo q̄ in bouē ſit fabuloſe cōuerſus quādo europem tranſuexit. Caſtoreꝫ quoq; et pollucē poſt mortē inter notiſſima ſydera conſtituerunt, quod ſignum gemini dicunt. Cancrū quoq; inde dixerūt, eo q̄ cum ad id ſignum menſe iunio ſol venerit retrograditur in modū cancri breuioreſq; dies facit. Hoc enim animal incertam habet primam partem. Deniq; ad vtrāq; partē greſſum dirigit, ita vt prior pars ſit poſterior & poſteri or prior. Leonē in greçia igentē hercules occidit, et propter virtutem ſuam hanc inter. xii. ſigna conſtituit. Hoc ſignū ſol cū attigerit nimium caloreꝫ mundo reddit, & annu⁹ flatus eteſias facit. Virginis etiā ſignū iccirco inter aſtra collocauerunt, p̄pter q̄ hiſdē diebus in quibus per illud ſol decurrit, terra exuſta ſolis ardore nihil pariat. Eſt enim hoc tempus caniculariū dierum, Libram aūt vocauerunt ab æqualitate menſis ipſius. quia. viii. kal. octobris ſol per illud ſignum currens. æquinoctiū facit, vnde lucanus. Ad iuſte pondera libræ. Scorpiū quoq; et ſagittarium propter fulgura menſis ipſius appellauerunt. Sagittarius vir equinus cruribus deformatus, cui ſagittā et arcū adiungunt. vt ex eo menſis ipſius fulmina demōſtrentur. Vnde et ſagittarius eſt vocatus. Capricorni figuram ideo inter ſydera finxerunt propter captam iouis nutricē, cuius poſteriorē partem corporis in effigiem piſcis ideò finxerunt, vt pluuias eiuſdem menſis deſignarent, quas ſolet idē menſis plerūq; ī extremis habere. Porro aquarium & piſces, ab ibribus temporum vocauerunt, q̄ hyema quādo in his ſignis ſolvertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda dementia gentilium, qui non ſolū piſces, ſed etiam arietes et hircos & tauros, vrſaſq; et canes, cancros & ſcorpiones in cælum tranſtulerunt, Nam & aquilam & cygnū propter iouis fabulas inter cęli aſtra eius memorię cauſa collocauerunt. Perſeū quoq; & vxorem eius andromedaꝫ poſteaquā ſunt mortui in cęlū receptos eē crediderūt. itavt imagines eoꝝ ſtellis deſignarent eorūqꝫ appellare nomini⁹ nō erubeſcerēt. Aurigā etiā erithoniū in cęli aſtra collocauerūt. propterq̄ vidiſſent eū primū quodrigā iunxiſſe. Mirati ſunt enī ingeniū eius ad imitationē ſolis acceſſiſſe. & p̄pter hoc nomē eius poſt mortē inter ſydera poſuerunt. Sic caliſto lychonis regis filia dū a ioue compreſſa, & fabuloſe ab iunone invrſę fuiſſet ſpeciez cōuerſa, q̄ greçe arcton appellat̄, poſt interfectio-

nem ipſius nomen eius iouis cū filio in ſtellis ſeptētrionalibus trāſtulit,eāq; arcton,filiū aūt eius arctophylax appellauit. Sicq; lyra pro mercurio ī cęlū locata,ſic centaurus chiron propter q̄ nutrierat eſculapiū&achillē inter aſtra dinumeratus eſt. ſed quolibet modo ſuperſtitiones hæ ab hominib⁹ nūcupentur,ſunt tñ ſydera q̄ deus in mūdi principio cōdidit ac certo motu diſtinguere tēpora ordinauit. Horꝫ igitur ſignorum obſeruationes vel geneſes vel cętera ſuperſtitioſa quę ſe ad cognitionem ſyderū coniungunt.i.ad noticiam fatorꝫ &fidei noſtrę ſine dubitatiōe contraria ſunt,ſic ignorari debent a chriſtianis,vt nec ſcripta eſſe videantur. Sed nōnulli ſyderū pulchritudine et claritate perlecti,in lapſu ſtellarꝫ cecatismentib⁹ corruerūt ita vt per ſupputationes noxias quę matheſis dicitur,euentus rerū pręſcire poſſe conentur,quos nō ſolum chriſtianę religionis doctores,ſed etiā gentiliū plato ariſtoteles atq; alij veritate cōmoti,concordi ſententia dānauerunt dicentes cōfuſionē rerū potius de tali ſuaſione generari. Nam ſicut genus humanū advarios actus naſcendi neceſſitate pręmeretur,cur aut laudē mereanturboni,aut mali legū percipiantvltionem. Et quamuisipſi nō fuerint cæleſti ſapientiæ dediti, veritatis teſtimonio errores eorū merito pertulerunt. Ordo aūt iſte septē ſeculariū diſciplinarum,ideo a philoſophis vſq; ad aſtra perductus eſt,ſcilicetvt animos ſeculariſa pientia implicatos a terrenis rebus abduceret, et ī ſuperna contemplatione collocaret.

¶Incipit liber quartus.

¶De medicina. Cap̄.i.

MEdicina eſt quæ corporis vel tueturvel reſtaurat ſalutem. Cuius materia verſatur ī morbis etvulneribus. Ad hanc itaq; pertinent non ea tantū quę ars eorꝫ exhibet qui ꝓprie medici nominantur. ſed etiā cibus &potus regimē et tegmen,defenſio deniq; omnis atq; munitio qua ſanū nr̄m corp⁹ aduerſ⁹ externos ict⁹ caſuſq; ſeruat.

¶De nomine eius. Cap̄.ij

NOmen aūt medicinę a modo.i.a temperamēto impoſitum eſtimat, vt non ſatis ſed paulatim adhibeatur. Nam in multo contriſtatur natura,mediocri aūt gaudetvnde&qui pigmēta & antidota ſatis vel aſſidue biberint vexantur. Immoderatio eī oīs ſalutē ſed periculū affert.

¶De inuentoribus eius. Cap̄.iij.

MEdicinæ aūt artis auctor ac repertor apd gręcos perhibetur apollo. Hanc fili⁹ eius eſculapius laude et opere ampliauit, ſed poſtq̄ fulminis ictu ęſculapius interijt,iterdicta fertur medēdi cura,& ars ſimul cū auctore defecit latuitq; p annos pene quingentos vſq; ad tēpus artaxerxis regis perſarum. Tunc eam reuocauit ad lucem Hippocrates.aſclepio patre genitus in inſula coo.

¶De tribus hereſibus medicorum. Cap̄.iiij.

DIſitaq; tresviri totidem hereſes inuenerunt Prima metodica inuēta eſt ab apollineque remedia ſectatur et carmina. Secūda empirica.i.experientiſſima,inuenta eſt ab eſculapio, quę non indiciorū ſignis,ſed ſolis conſtat experimentis. Tertia logica.i.rationalis inuēta ab hyppocrate. Iſte enī diſcuſſis ętatū regionūvel ęgritudinū qualitatib⁹,artis curā rationabiliter perſcrutatus eſt. Emperici enī expetientiam ſolam ſectantur,logici experientiæ rationē adiungunt Metodici nec elementorꝫ rationē obſeruāt,nec tēpora nec ætates,nec cauſas,ſed ſola morborū ſubſtantias.

¶De quatuor humoribus corporum Cap̄.V.

SAnitas eſt integritas corporis et tēperantia naturæ ex calido et humido,quod eſt ſanguis vnde et ſanitas dicta eſt, quaſi ſāguinis ſtat⁹ Morbi generalivocabulo omnes paſſiones corporis cōtinentur,q̄ inde veteres morbum nominauerunt. vt ipſa appellatione mortis vim q̄ ex eo naſcitur demōſtrēt. Inter ſanitatē aūt et morbum media eſt curatio,quę niſi morbo cōgruat nō perducit ad ſanitatē. Morbi oēsex quatuor naſcuntur humoribus.i.ſanguine et felle, melancolica & flegmate. Ex ipſis enī reguntur ſani, ex ipſis ledūtur infirmi. Dum enim amplius extra curſum naturę creuerint,ęgritudines faciunt. Sicut aūt quatuor ſunt elementa,ſic & quatuor humores et vnuſquiſq; humor ſuum elementum imitatur,ſanguis aerē,colera ignē,melencolia terrā flegma aquā. Et ſūt quatuor humoresſicut quatuor elementa quę cōſeruant corpora noſtra. Sāguis ex greca ętymologiavocabulū ſumpſit q̄ vegetetur et ſuſtentetur etviuat. Coleram greci vocauerunt q̄ vnius dieī ſpacio terminetur. vnde & colera.i.fellicula nomiata eſt. hoc eſt fellis effuſio. Grę ci enī fel colē dicunt. Melēcolia dicta,eo q̄ſit ex ſāguinis nigri fece admixta abūdantia fellis. Græci enī melā nigrū dicunt. fel aūt colā appellant. Sanguis latinevocatus q̄ ſuauis ſit,vnde et hoīes quibus dn̄atur ſanguis dulces & blandi ſunt. Flegma aūt dixerunt q̄ ſit frigida,greci enim frigus flegmonē appellant. Ex his quatuor humoribus regūtur ſani,ex ipſis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra curſum naturæ creuerint. egritudines faciunt. Ex ſanguine aūt et felle acutæ paſſiones naſcuntur,quas greci oxias vocant. Ex flegmate vero et melancoliaveteres cuaſæ procedunt quas græci cronia dicunt.

¶De acutis morbis. Cap̄.Vi.

OXia eſt acutus morbus qui aut cito tranſit aut celerius interficit,vt pleureſis,phreneſis. Oxi enī acutū apud greços etvelocē ſignificat,Chronia eſt prolix⁹ corporis morbus, qui niſi tēporib⁹ remorat̄,vt podagra phthiſis. Chronon eī apud greços tēpus dicit̄. Quędā aūt paſſiones ex ꝓprijs cauſis nomē acceperūt. Febris a feruore dicta eſt,eſt eī abūdātia caloris. Phreneſis ap

pellata ſiue ab impedimento mētis,quia greci mē tem frenas vocant,ſeu quia dentib⁹ frēdent. Nam frendere eſt dētes concutere. Eſt aūt perturbatio cū exagitatione & dementia ex colerica vi effecta Cardiavocabulū a corde ſumpſit dum ex aliquo timore aut dolore afficitur. Cor enim græci cardiā vocāt. Eſt enim cordis paſſio cū formidabili metu Litargia a ſōnovocata,eſt ei oppreſſio cerebri cū obliuione & ſōno iugiveluti ſtertentis. Synancis a continentia ſpūs et prefocatione dicta. Græci enī ſynechi continere dicunt. Qui enī hocvicio laborant,dolore fauciū prefocantur. Flegmon eſt feruor ſtomachi cū extenſione atq; dolore. Flegmon eſt inquietudo cū rubore & dolore & extēſiōe&durities etvaſtitate. Que cū ceperit fieri, inquietudo et febris conſequitur. Vnde et dicta eſt flegmon a potu phlegō. i. inf lāmans,ſic enī ſentitur, et inde nomē accepit. Pleureſis eſt dolor lateris acutus cū febre & ſputo ſanguinolēto. Lat⁹ enim græce pleura dicit. Vnde & pleuretica paſſio nomen accepit Peripleumonia eſt pulmonis viciū cum dolore vehemēti & ſuſpirio. Greci enī pulmonē pleumon vocant,vnde & egritudo dicta eſt. Apoplexia eſt ſubita effuſio ſanguinis,qua ſuffocati intereunt. Dicta aūt apoplexia eo q; ex letali percuſſu repentinus caſus fiat. Græci enī percuſſionē apoplexinvocant. Spaſm⁹ græce latine cōtractio ſubita partiū aut neruorū cū dolore nimio. Quā paſſionē a corde noiatam dixerunt.quia in nobis principatū vigoris habet. Fit aūt duob⁹ modis,aut ex repletione aut ex inanitione. Titanus maior eſt contractio neruoꝝ a ceruice ad dorſum. Telū lateris dolor ē Dictū aūt ita a medicis,q; dolore corpus tranſuerberet quaſi gladius. Ileos dolor inteſtinorū, vnde ilia dicta ſunt. Grece enim ειλειν obuoluere dicitur,q; ſe inteſtina præ dolore inuoluant. Hi &torminoſi dicūtur.ob inteſtinorū tormenta. Hydrophoba. i. aque metus. Greci enī hydor aquāvocant phobon timorē dicunt,vnde et latini hunc morbū ob aque metum lymphaticū vocāt. Fit aūt aut ex canis rabidi morſu,aut ex aeriſpuma in terrā proiecta,quā ſi homo vel beſtia tetigerit,aut dementia repletur,aut in rabiēvertit. Carbunculus dict⁹ q; in ortu ſuo rube⁹ ſit vt ignis,poſtea niger vt carbo extinctus. Peſtilentia eſt contagiū quod dūvnū apprehenderit,celeriter ad plures tranſit. Gignit aūt ex corrupto aere & inviſcerib⁹ penetrādo mittitur. Hoc & ſi plerūq; per aereas poteſtates fiat, tamen ſine arbitrio oipotentis dei omnino non fit Dicta aūt peſtilentia quaſi paſtulentia q; veluti incendiū depaſcat,& toto deſcendit corpore peſtis. Idē & contagium a contingendo,quia quem tetigerit polluit. Ipſa & inguinaria ab inguinum percuſſione. Eadem & lues,a labe& luctuvocata,que tanto acuta eſt vt non habeat ſpacium temporis quo autvita ſperetur,aut mors,ſed repentinuslangor ſimul cum morte venit.

¶ De chronicis morbis. Cap. vii.

CHronica eſt prolixus morbus quimultis tēporib⁹ remorat, vt podagra phthiſis. Chronos enī apud greços tēpusdicit. Cephalea ex cauſavocabulum habet,capitis ei paſſio eſt,et græci cephalinvocāt. Scothomia ab accidēti nomen ſumpſit q; repētinas tenebras ingerit oculis cūvertigine capitis. Vertigo aūt eſt quotiēſcūq; vētus cōſurgit & terrā in circuitū mittit,ſic & invertice hois,arterieq etvenæ vētoſitatē ex reſoluta humectatione gignūt,et in oculis gyrū faciūt. Vñ et vertigo nūcupata eſt. Epilepſiavocabulū ſumpſit q; mentē apprehendens,pariter etiaꝫ corpus poſſideat. Greci enī apprehenſionē epilepſin vocant. Fit aūt ex melēcholico humore quotiēs exuberauerit,& ad cerebrū cōuerſus fuerit. Hec paſſio et caducavocatur eo q; cadens eger ſpaſmū patiat. Hos etiāvulgus lunaticosvocat q; per lunę curſuꝫ comitet eos inſania dęmonū. Idē & laruatio. Ipſe eſt morb⁹ & comitialis. i. maior & diutin⁹ quo caduci tenent. Cui⁹ tātavis eſt,vt hōvalēs cōcidat ſpumetq;. Comitialis aūt dict⁹ q; apud gētiles cū comitioꝝ die cuiq; acci diſſet,Comitia dimittebātur. Erat aūt apud romanos comitioꝝ dies ſolemnis in kal. ianuariis. Mania ab inſania vel furore vocata. Nā greçoꝝ vetuſtas furorē maniā appellabat, ſiue ab iniquitate,quāgreci maniāvocauerūt. ſiue a diuinatiōe,quia diuinare greçe mani vocāt. Melācolia dicta eſt a nigro felle. Greci enī nigrū melā vocāt,fel aūt colē appellāt. Epilepſia aūt i phāta ſia fit,melācolia in rōne,mania in memoria. Typi ſunt frigidę febres q̄ abuſiue typi appellabant ab herba q̄ i aqua naſcit que latine forma atq; ſtat⁹ dicit. Eſt ei acceſſionū vel receſſionū reuolutio p ſtata tēpoꝝ interualla. Reuma greçe,latine eruptio ſiue fluor appellat. Catarrus eſt fluor reumęius gis ex narib⁹, qui dū ad faucesvenerit brāchos vocatur,dū ad thoracēvelpulmonē phthiſis dicitur. Chotiza eſt quotiēs infuſio capitis in oſſa venerit nariū,& p̄focationē fecerit cū ſternutatiōe vnde& choriza nomē accepit. Brāchos eſt prefocatio fauciū cū frigido humore. greci ei guttur brāchos dicūt circa quē fauces ſunt,quas nos corrupte branchias dicimus. Raucedo amputatiovocis eſt,Hæc & artheriaſis vocatur eo q; vocē raucā reddat ab arteriaꝝ iniuria. Suſpiriū nomē ſumpſit,quia inſpirationis difficultas eſt,quā greci dyſpniā dicūt. i. ſuffocationē,Peripleumonia a pulmone nomen accepit. Eſt pulmonis tumor cū ſpumaꝝ ſanguineaꝝ effuſiōe, Emoptois emiſſio ſāguis p os,vñ& nomē accepit,hęma ei ſanguis dr. Phthiſis eſt vlceratio & tumor i pulmonib⁹ q i iuuenib⁹ facili⁹ euenire ſolet. Phthiſis aūt apud greços dicta q; ſit totī⁹ corporis cōſūptio. Tuſſis greçe ab altitudine vocat q; a pfūdo pectoris veniat. Cui⁹ cōtraria ē ſuperior i faucib⁹ vbivua diſtillat. Apoſtema a collectiōe nomē accepit Nā collectōes greci apoſtemas

vocāt. Empis dicta ab apostemate intrinsecus vel in laterevel in stomacho cū dolore & febrib⁹ & tussi, et abū dātibus spumis et purulētis. Epatic⁹ morbus a iecoris passione nomē accepit. Greci enim iecur ηπαρ vocāt. Lienosis a splene nomē sumpsit. Greci enī splen lien dicūt. Hydropisis nomē sūpsit ab aquoso humore cutis. Nā greci hydor aquā vocauerūt. Est enī humor subcutane⁹, cū inflatione turgēte, & anhelitu fetido. Nephresis a renū lāgore nomē accepit, renes enī greci nephras īn dicunt. Paralysis dicta a corporis ipensatiōe facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore aut in parte. Caxecia nomē sūpsit a corporis iiuria. Cacexiā ei malā vexatiōnē grecivocauerūt. Fit aūt hec passio ex intēperantia egrotātis, vel curatiōe mala medicaminis. aut post egritudinē tarda resūptio. Atrophia nomē accipit a diminutione corporis Nā greci nutrimēti cessationē atrophiā dicūt. Eū ei tenuitas corporis ex causis latētib⁹ & paulati conualescentib⁹. Sarcian ē superfluū carnis incremētum, quo vltra modū corpora saginātur. greci enī carnē sarca vocant, Ischiasis vocata a parte corporis quā vexat. Nā vertebroꝝ ossa, quoꝝ sūmitas iliorꝝ initio terminatur, greci Ischia vocāt. Fit aūt de flegmate quotiēs descēderit in recta ossa & efficit ibi glutinatio. Podagrā greci a retētiōe pedū dicunt noiatā & a feriali dolore, Siqdē oē quod imite fuerit, abusiue agrestevocam⁹. Arterie⁹ morb⁹ ab articuloꝝ passiōe vocabulū sumpsit. Calcul⁹, lapis ē qui īvesica fit, vñ & nomē accepit. gignit aūt exmateria flegmatica. Strāguria dicta est eo q̄ stringat vrinaꝝ difficultatē. Satyriasis iuge desyderiū veneris cū extēsione naturaliū locoꝝ, dicta passio a satyris. Diarria iugis vētris cursus sine vomitu. Dysenteria est diuisio cōtinuatiōis. i. vlceratio itestini Dys. enī diuisio ē, entera intestina. Fit aūt añcedēte fluore, quā greci diarriā vocāt. Lynterria dicta q̄ cibū tāq̄ lineā intestini nullis obstātib⁹ faciat p labi. Colica passio nomē sūpsit ab itestio, quod greci colon appellāt. Ragadię dicūtur eo q̄ fissurę sit rugis collectę circa orificiū. hęc & hęmorroidę a sāguis fluore dictę. greci ei sanguinē hęma dicunt.

¶ De morbis qui i supficie cutis vidētur. Cap. viii.

ALopecia est capillorū fluor circūscriptis pilis fuluis aeris qualitatē habētib⁹. vocata hoc nomie a similitudine aialis vulpeculę quā greci alopeciā vocāt. Parotidæ sunt duricię vī collectiōes q̄ ex febrib⁹ aut ex aliquo alio nascunt īauriū vicinitate, vnde & parotidę sunt appellatæ Ota ei grece auriculę dicūt. Lētigo ēvestigia macularꝝ puula i rotūditatē formata, a specie lēticulę dicta. Hierisipira ē quā latini sacrū appellāt. i. excecrādū, p ātifrasim. Siqdē i supficie, rubore flammeo cutes rubescūt. Tunc moto rubore quasi ab igne vicina inuadūt loco, itavt etiā febris excitet. Serpedo ē rubor cutis cū pustularū extātia, & nomē sūpsit a serpēdo, eo q̄ serpat p mēbra. Impetigo ē sicca scabies ꝓminens a corpore, cū asperitate & rotūditate formę. Hācvulg⁹ sarnaꝫ appellat. Prurigo vocata a perurēdo & ardēdo. Myctalmus ē passio q̄ p diēvisus patentib⁹ oculis denegat, et nocturnis īruētib⁹ tenebris reddit, aut versa vice vt pleriq; volūt, die reddit, nocte negat. Verrucę a liud sūt, phthiriasi s aliā verrucę sigillati sūt, phthiriasis verovna fortior, & circa ipam plures iueniūt Scabies & lepra vtraq; passio ē aspitascutis cū pruritu & squamatiōe, led scabies tenuis asperitas et squamatio ē. Hic deniq; nomē accepit, q̄ ita veluti purgamēta amittat. Nā scabies quasi squamies. lepra vero cutis asperitas squamosa lepidę herbę similis, vñ et nomen sumpsit. Cuius color nunc īnigredinē vertit, nūc in alborē, nūc i ruborē. In corpore hois ita lepra dinoscit, si variati iter sanas cutis partes color diuers⁹ appareat, aut si ita se vbiq; diffundat, vt oia vni⁹ coloris quāuis adulterifaciat Elephātiacus morb⁹ dr ex similitudine elephātis, cuius naturaliter dura pelle & aspera, nomē morbo in hoibus dedit quia corpis supficiē similem facit elephantorū cui siue quia igens passio est, sicut animal ipm ex quo deriuatū ducit nomē. Icterisgreci appellāt a cuiusdā aialis noie, q̄ sit coloris fellei Hūc morbū latini arcutū dicūt a similitudine cælestis arcus. Auriginēvero Varro appellari ait a colore auri. Regiū aūt morbū ide estimāt, dicūtq; vino bono & regalib⁹ cibis facili⁹ cureī. Cācer a similitudine maritimi aialis vocatū vuln⁹ sicut medici dicūt nullis medicamētis sanabile. Ergopręcidi solet a corpore mēbrū vbi nascit, vt aliquātū viuat, tn inde mortez quālibet tardi⁹ affuturā. Hordeol⁹ est puissima ac purulenta collectio in pilis palpebrarū cōstituta, i medio lata & exvtroq; conducta hordei granū similās, vñ & nomē accepit. Furūculus ē tumor i a cutū surgens dict⁹ q̄ ferueat, quasi feruūcul⁹, vñ & greece antrax dr q̄ sit igne⁹. Oscedo est quia ifantū ora exulcerāt, dicta ex langore oscitātiū. Frenuscu livlcera circa rictū oris, similia his q̄ fiūt iumentis aspitate frenorū. Vlc⁹ putredo īpa vuln⁹ quod ferro fit. quasi vi & vlcus, quod dolet quasi vlc⁹, vñ et vlcera. Pustula est in superficie corpis turgens veluti collectio. Papula est puissima cutis erectio circūscripta cū rubore, & ideo papula dicta quasi papula. Sanies dicta, quia ex sanguine nascit. excitatio ei calorevulneris sanguis in saniē vertit. Nā sanies nō fit in quocūq; loco, nisi vbi sanguis aduenerit. quia oīe quodputrescit nisi calidū & humidū fuerit, quod est sanguis putrefieri nō potest. Sanies aūt & tabes sibi differūt. Fluere enī sanieviuorū est, tabevero mortuorum. Cicatrix est obductio vulneris. naturalē colorē ptib⁹ seruās, dicta q̄ obducatvulnera atq; obcæcat.

¶ De remediis et medicaminibus. Cap. ix.

MEdicinę curatio nō est spernenda. Meminim⁹ enī & Esaiā Ezechię languenti aliquid medicinale mendasse. & Paul⁹ apo-

ſtolus Timotheo modicũ vinum prodeſſe dixit. Curatio aũt morborum trib⁹ generibus cõſtat. Pharmatia quam latini medicamina vocant. Chirurgia quã latini manuũ operationẽ appellant. manus eĩ apud græcos chir vocatur. Dieta quã latini regulã nuncupant, eſt enĩ obſeruatio legis et vitæ. Sũt aũt oĩs curationis ſpecies tres. Primũ genus dieticũ, ſecundũ pharmaceuticũ, tertium chirurgicum. Dieta eſt obſeruatio legis ac vitę. Pharmacia eſt medicamentorũ curatio. Chirurgia eſt ferramentoꝝ inciſio. Nã ferro incidũtur quæ medicamentorum nõ ſenſerunt medicinã. Antiquior autẽ medicina herbis tm̃ et ſuccis erat. Talis enim medendi vſus cępit, deinde ferro & cęteris medicamẽtis. Omnis aũt curatio aut ex cõtrariis aut ex ſimilibus adhibetur. Ex cõtrariis vt frigidũ calido humido ſiccũ ſicut & in hoĩe ſuperbia ſanari non poteſt niſi humilitate fauetur. Ex ſimilibus vero ſicut ligamẽtũ vel rotundo vulneri rotundũ vel oblongo oblõgũ apponitur. Ligatura ipenſa non eadẽ mẽbris & vulneribus oĩbus, ſed ſimilis ſimili cooperat̃, quæ duo etiã ipſa adiutoria nominibus ſuis ſignificant. Nã antidotum gręce latine ex contrario datũ dicitur. Contraria enĩ cõtrariis medicinæ ratione curantur. At cõtra ex ſimili, vt picra quod interpręcatur amara, quia guſtus eius amarus eſt. Ex conuenienti enĩ nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine ſolui ſolet. Oĩa autem medicamenta ex ꝓpriis cauſis habent vocabula. Hiera enĩ dicta quaſi diuina. Arteriaca ꝙ apta ſint gutturis meatui, & tumores fauciũ et arteriarum leniant. Tiriaca eſt antidotũ ſerpentinum quo venena pelluntur, vt peſtis peſte ſoluatur. Cathertica gręce latine purgatoria dicũtur. Catapodia eo ꝙ modicũ potetur ſeu inglutiatur. Diamoron a ſucco moræ nomẽ ſumpſit ex quo conficitur. ſicut diacodion, quia ex codia id eſt expapauere fit, ſicut diſpmatõ quia ex ſeminibus cõponitur. Electuariũ vocatuꝝ eo ꝙ molle ſorbeatur. Trochiſcus dictus, quia ĩ modũ rotulę deformatur. Trochos enĩ græce rota dicitur. Collyria latino ſonant ꝙ vicia oculorũ detergant. Epithema eo ꝙ ſuperponatur aliis adiutoriis pręcedentib⁹. Cataplaſma eo ꝙ inductio ſola fit. Emplaſtrũ eo ꝙ inducatur. Malagma eo ꝙ ſigne igne maceretur et cõpræhẽdatur, Anema gręce latine relaxatio dicitur. Peſſariũ dictum ꝙ int⁹ iniciantur. Medicinã iumentorum chiron quidã græcus inuenit, inde pingitur dimidia parte homo dimidia equus. Dictus autem chiron απο τησ χειρουργικησ, quia chirurgicus fuit appellat⁹. Creticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis hoc nomen impoſitum eſſe, ꝙ quaſi iudicent hominem ex ſententia ſua aut puniant aut liberent.

¶ De libris medicinalibus Cap̃.x.

Aforiſmus eſt ſermo breuis integrũ ſenſũ rei propoſitę ſcribens. Prognoſtica pręuiſio ægritudinũ, vocata a prenoſcẽdo. Oportet enĩ medicũ & ꝑterita agnoſcere & ꝑſentia ſcire, & futura præuidere. Dynamidia poteſtas eſt herbarũ. i. vis & poſſibilitas. Nã ĩ herbarũ cura vis ipſa dynamis dicitur. Vnde & dynamidia nũcupatur. vbi eoꝝ medicinę ſcribuntur. Butanicũ herbariũ dicitur. ꝙ ibi herbæ notentur.

¶ De inſtrumentis medicorum. Cap̃.xi.

Enchiridion dictũ ꝙ manu ſtringatur, dum plurima cõtineat ferramẽta. Chir enĩ græce manus vocatur. Flebotomũ ab inciſione vocatũ. Nã iciſio gręce tomi dicitur. Similaria angiſtrũ ſpatomele. guuia quę a latinis a ſimilitudie cucurbitę a ſuſpirio vẽtoſa vocatur. Deniq; anima ta ſpiritu per igniculũ, dehinc præciſo corpori ſuppoſita. omne quod inter cutem vel altius ęſtuat, ſiue humorẽ ſiue ſanguinẽ vocat in ſuperficiẽ. Cliſtere eſt inſtrumentũ quod anema iniiciuntur. Pila a pinſendis ſeminibus. i. terendis. Hinc & pigmenta eo ꝙ in pila & pilo agũtur quaſi piligmenta. Eſt enĩ pila vas cõcauum & medicorum aptum vſui, in qua proprie tipſanę fieri & pigmenta concidi ſolẽt Varro aũt refert pilumnũ quẽdã in italia fuiſſe, ꝙ piſendis præfuit aruis. vnde & pilumni & piſtores. Ab hoc ergo pilum & pilã inuenta quib⁹ far pinſit̃ et ex eius nomine ita appellata. Pilũ aũt eſt vnde contyndit̃ quicquid in pila mittitur. Mortarium ꝙ ibi iam ſemina in puluerem redacta & mortua cõdiantur. Citicula eſt in qua circũducta collyria reſoluuntur, erit enĩ lenis. Nam aſpera frangi potius q̃ reſolui collyrium facit.

¶ De odoribus et vnguentis. Cap̃.xii.

Odor vocat⁹ ab aere. Thymiana lingua gręcavocat̃ ꝙ ſit odorabile. Nã thymo dicitur flos qui odorẽ refert, de quo Virg. Redolẽt q; thymo fragrãtia mella, Incenſũ dictũ, quia igne cõſumit̃ dum offertur. Tetraidos, formulę incenſi in longitudinẽ porrectę, quę fiunt ex quatuor pigmẽtis. Quatuor enĩ gręce terra, formula idos dicit̃. Stactę eſt incẽſum quod ex preſſura manat, dictũ a grecis απο τουσταζειν quod eſt manare ſiue diſtillare. Myrobolanũ quia fit ex glande odorata de quo Orati⁹. Et preſſa tuis balanus capillis. Oleum eſt purũ nulliq; rei admixtũ. Vnguẽtũ vero eſt oẽ quod ex cõmuni oleo confectũ, aliarũ ſpecierũ cõmixtione augetur. odoris iucunditatẽ ſumẽs, & longi⁹ redolens. Vnguenta aũt quędã dicuntur a locis, vt telinũ. cui⁹ Iulius cęſar meminit dicẽs. cor puſq; ſuaui telinovngimur. Hoc cõficiebatur in inſula telo. quę ẽvna ex cycladib⁹. Sunt et quędã ab inuẽtoꝝ noĩevt amaracinũ. Nã quidã tradũt regium quẽdã puerũ amaracũ noĩe. cõplura vnguẽtorũ genera ferentẽ caſu prolapſum eſſe & maioreꝝ ex cõmixtione odorẽ creaſſe. vñ nũcoptima vnguẽta amaricina dñr. ſunt aũt ex genere florũ. Itẽ alia quę a materię ſuę qualitate dicũtur. vt roſaceũ a roſa, cyprinũ a flore cypri quę proide & ꝓprię ma

teriæ odorē referunt. Ex his quēdā ſimplicia vnguenta ſunt quę exvna tm̄ ſpecie exiſtūt, vñ & ſuo noīe referunt odoratū. vt anetinū, eſt enī ſincerum ex oleo et aneto tm̄. cōpoſita aūt ſunt, quę a pluribus admixtis fiunt. vñ et noīs ſui odorē non habēt quia obtinentib⁹ aliis quę admiſcentur, īcertū odorē inducūt. vt cerotū, calcaſticum, marciacum.

¶ De initio medicinę. Caꝑ. xiiii.

QVeritur a quibuſdā quare inter cęteras liberales diſciplinas medicinę ars non cōtineatur? Propterea quia ille ſingulares cōtinent cauſas. iſta vero oīm. Nā et grāmaticā medic⁹ ſcire iubeť. vt intelligerevel exponere poſſit quę legit. ſimiliter & rhetoricā, vt veracibus argumentis valeat diffinire q̄ tractat. necnō et dyalecticā propter infirmitatum cauſas rōne adhibita perſcrutandas atq; curādas Sic & arithmeticā propter numerū horaꝝ in acceſſionib⁹ & periodis dierū, nō aliter & geometriā ꝓpter qualitates regionū et locoꝝ ſitus in quibus doceat quid quiſq; obſeruare debeat. Porro muſica incognita illi nō erit. Nā multa ſunt q̄ ī ęgris hominib⁹ ꝓ hanc diſciplinā facta legūtur, ſicut de dauid legīt Qui a ſpiritu immūdo Saulē artem odulationis eripuit. Aſclepiades quoq; medic⁹ phrenēticū quendā per ſymphoniā priſtinę ſanitati reſtituit. Poſtremo & aſtronomiā notā habebit, per quā contēpletur rationem aſtrorū et mutationes tēporum. Nā ſicut ait quidā medicorū, cū ipſorū qualitatibus et noſtra corpora cōmutantur. hinc ꝙ medicina ſecunda philoſophia dicitur. Vtraq; enī diſciplina totum hominem ſibi vendicat. Nam ſicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

¶ Incipit liber quintus.

¶ De auctoribus legum Caꝑ. I.

MOyſes gentis hebreę primus oīm diuinas leges ſacris literis explicauit. Ptolomæus rex grecis primus leges iudiciaq; cōſtituit Mercuri⁹ trimegiſtus primus leges ægyptijs tradidit. Solon prim⁹ leges athenienſib⁹ dedit. Licurg⁹ prim⁹ lacedæmoniis iura legū ex apollinis auctoritate cōficit. Numa pōpili⁹ qui romulo ſucceſſit in regno prim⁹ leges romanis edidit. Deinde cū populus ſeditioſos magiſtratus ferre nō poſſet decēuiros legibus ſcribēdis creauit, qui leges ex libris Solonis in latinū ſermonez tranſlatas. xii. tabulis expoſuerūt. Fuerut aūt hi Appius claudi⁹. T. genutius. P. feſtius. L. veturius. G. iulius. A. manlius. P. ſulpiti⁹. P. curiati. T. remuli⁹. Sp. poſthumi⁹. Hi decēviri legū cōſcribendarū electi ſunt. Leges au tē redigere in libris prim⁹ conſul pompeius inſtituere voluit, ſed non perſeuerauit obtrectatoꝝ metu. Deinde cęſar cepit id facere, ſed ante interfect⁹ eſt. Paulatim aūt antiquæ leges vetuſtate et ſcuria exoluerunt, quarū et ſi nullus iam vſus eſt. noticia tm̄ neceſſaria videtur. Leges nouæ a Conſtantino cæſare ceperunt & reliquis ſuccedentib⁹, erantq; permixtę et inordinatę. Poſtea Theodoſius minor auguſtus ad ſimilitudinē gregoriani & hermogeniani codicem factum conſtitutionum a conſtantini temporibus ſub proprio cuiuſq; imperatoris titulo diſpoſuit, quem a ſuo nomine Theodoſianuz vocauit.

¶ De legibus diuinis et humanis. Caꝑ. ij.

OMnes autem leges aut diuinæ ſunt aut humanę. Diuinæ natura, humanę morib⁹ conſtant, iōq; hæ diſcrepant, quoniam aliæ aliis gentibus placent. Fas lex diuina eſt. ius lex humana. Tranſire per agrum alienum fas eſt, ius nō eſt.

¶ Quid differunt inter ſe ius leges & mores Capitulum. iij.

IVs generale nomen eſt. Lex autem iuris eſt ſpecies. Ius autē dictum. quia iuſtum eſt. Omne autem ius legibus et moribus conſtat. Lex eſt conſtitutio ſcripta. Mos eſt vetuſtate probata conſuetudo. ſiue lex non ſcripta. Nam lex a legendo vocata, quia ſcripta eſt. Mos autem longa conſuetudo eſt, de moribus tantummodo tracta. conſuetudo autem eſt ius quoddam moribus inſtitutum quod pro lege ſuſcipitur cum deficit lex, nec differt ſcriptura an ratione conſiſtat quando et ratio legem conmendat. Porro ſi ratione lex conſtat, lex erit omne iam quod ratione conſtiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod diſciplinæ conueniat, quod ſaluti proficiat vocata autem conſuetudo, quia in cōmuni vſu eſt.

¶ Quid ſit ius naturale. Caꝑ. iiij.

IVs autem naturale eſt, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale eſt comune omnium nationum eo ꝙ vbiq; inſtinctu naturæ, non conſtitutione aliqua habetur, vt viri et fœminæ coniunctio, liberorum ſucceſſio et educatio, cōmunis omnium poſſeſſio, et omnium vna libertas, acquiſitio eorum quæ cœlo, terra mariq; capiuntur. Item de poſitę rei vel commodatę pecunię reſtitutio, violētiæ per vim repulſio. Nam hoc aut ſi quid huic ſimile eſt nunq̄ iniuſtum, ſed naturale ęquumq; habetur.

¶ Quid ſit ius ciuile. Caꝑ. v.

IVs ciuile eſt, quod quiſq; populus vel quęq; ciuitas ſibi propriuz, humana diuinaq; cauſa conſtituit.

¶ Quid ſit ius gentium. Caꝑ. vi.

IVs gentium eſt ſedium occupatio, edificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fędera pacis inducię, legatorū non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. et inde ius gētium, quia eo iure omnes fere gentes vtuntur.

¶Quid ſit ius militare. Cap̃.vii.

IVs militare ē belli iferēdi ſolēnitas,fœderis faciēdi nex⁹,ſigno dato cōgreſſio i hoſtē vl cōmiſſio itē ſigno dato receptio,Itē flagitii militaris diſciplina,ſi locus deferatur.Item ſtipendiorum modus,dignatum gradus,præmioruꝫ honor,veluti cum corona vel torques donantur.Item prędę deciſio,& ꝓ perſonarū qualitatib⁹ et laboris iuſta diuiſio,ac principis portio.

¶Quid ſit ius publicum. Cap̃.viii.

¶Ius publicum eſt in ſacris,et in ſacerdotibus,et i magiſtratibus.

Quid ſit ius quiritum. Cap̃.ix.

IVs quiritum eſt proprie romanorum, quod nulli tenent niſi quirites.i.romani,tanꝫ de legitimis hęreditatib⁹, decretionibus,de tutelis,devſucapionib⁹ quę iura apud nullū populū reperiunt ſed ꝓpria ſunt romanorū & in eoſdem ſolos cōſtituta.Cōſtat aūt ius qritū ex legib⁹ & plebiſcitis & conſtitutionibus pricipum,et edictis ſiue prudentium reſponſis.

¶Quid lex. Cap̃.x.

LEx eſt cōſtitutio populi,qua maiores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt.

¶Quid ſcita plebium. Cap̃.xi.

¶Scita ſunt,quæ plebes tm̃ cōſtituunt, et vocata ſcita ꝙ ea plebs ſciat,velꝙ ſciſcitaī & rogatvt fiāt

¶Quid ſenatuſconſultum. Cap̃.xii.

SEnatuſconſulum eſt,ꝙ tantum ſenatores populis conſulendo decernunt.

¶Quid cōſtitutio & edictū. Cap̃.xiii.

¶Conſtitutio vel edictum,quod rex vel imperator conſtituit vel edicit.

¶Quid reſpōſa prudentium. Cap̃.xiiii.

REſpōſa ſunt,quę iuriſcōſulti reſpōdere dicunt cōſulentib⁹,vñ et reſpōſa Pauli dicta Fuerūt eī quidā prudentes et arbitri æqtatis qui cōſtitutiōes ciuiles iuris cōpoſitas ediderūt,quib⁹ diſſidentiū lites contētioneſq; ſopirent.

¶De legibus conſularibus et tribunitiis. Cap̃.xv.

VEdā etiā leges dicunt ab his qui condiderīt.vt cōſulares,tribunitię iulię cornelię.Nā & ſub Octauiano cęſare ſuffecti cōſules.Papi⁹ & Pōpei⁹ legē tulerūt q̃ a noibus eorū appellaī papia pōpeia cōtinens patrū prędia ꝓ ſuſcipiendis liberis. Sub eodē quoq; iperatore Falcidius tribunus plebis legē fecit,ne quis plus extraneis in teſtamento legaret q̃ vt quarta pars ſupereſſet hęredibus,ex cuius nomine lex falcidia nuncupata eſt.Aquilius quoq; legem condidit,quæ hactenus aquilia nūcupaī

¶De lege ſatyra. Cap̃.xvi.

SAtyra vero lex eſt,quę de pluribus rebus ſimul loquitur.dicta a copia rerū,quaſi a ſatietate,vnde & ſatyrā ſcribere & poemata varia cōdere,vt Oratii Iuuenalis & Perſii.

¶De legibus rhodis. Cap̃.xvii.

¶Rhodiæ leges nauales commertiorū ſunt ab inſula Rhodo cognominatæ,in qua antiquit⁹ mercatorum vſus fuit.

¶De priuilegiis. Cap̃.xviii.

¶Priuilegia autem ſunt leges priuatorum, quaſi priuatæ leges.Nam priuilegium inde dictum ꝙ in priuato feratur.

¶Quid poſſit lex. Cap̃.xix.

OMnis aūt lex,aut permittit aliquid,vtvir fortis petat premiū,autvetat,vt ſacrarūvirginū nuptias nulli petere liceat, aut punit vt qui cędem fecerit capite plectatur,eius enim p̃mio aut pœna vita moderatur humana.

¶Quare lex facta ſit. Cap̃.xx.

EAcę ſunt aūt leges vt earū metu humana coerceatur audacia,tutaq; ſit inter improbos innocentia,et in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur nocendi facultas.

¶Qualis debeat fieri lex. Cap̃.xxi.

ERit aūt lex honeſta iuſta poſſibilis ſecundū naturā,ſecundū patriæ cōſuetudinē,loco tēporiq; cōueniens,neceſſaria,vtilis,manifeſta quoq;,ne aliquid ꝓ obſcuritatem in captione cōtineat,nullo priuato commodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta.

¶De cauſis. Cap̃.xxii.

PRagma græcum eſt,quod latine cauſa dicitur,vnde & pragmatica negocia dicunt et actor cauſarum et negociorum pragmaticus nuncupatur.

¶De teſtibus. Cap̃.xxiii.

TEſtes ſunt a quibus quæriturveritas in iudicio.Quos quiſq; ante iudicium ſibi placitis alligat nec cui ſit poſtea liberum aut diſſimulare,aut ſubtrahere ſe,vnde et alligati appellantur.Item teſtes dicti ꝙ teſtamento adhiberi ſolent,ſicut ſignatores qui teſtamentum ſignant.

¶De inſtrumentis legalibus. Cap̃.xxiiii

TOluntas eſt generale nomen omnium legalium iuſtrumentorum,quæ quia nō vi ſed voluntate procedit. ideo tale nomen accepit,Teſtamentumvocatum,quia niſi teſtator mortuus fuerit, nec confirmari poteſt nec ſciri qd in eo ſcriptum ſit.quia clauſum et obſignatum eſt inde dictum Teſtamentum quia nō valet niſi poſt teſtatoris monumentum.vnde et Apoſtolus. Teſtamentum inquit in mortuis confirmatur. Teſtamentum ſane in ſcripturis ſanctis non hoc ſolum dicitur quod non valet niſi teſtatoribus mortuis ſꝫ omne pactum et placitum teſtamentumvocabant. Nam laban et iacob teſtamentum fecerunt. quod vtiq; etiā iter viuos valeret.Et in pſalmis legiī,ad uerſus te teſtamentū diſpoſuerūt.hoc ē pactū &in numerabilia talia.Tabulę teſtamēti ide appellatę ſunt quia añ chartę & mēbranarū vſum, in dola-

tis tabulis nō ſolum teſtamenta,ſed etiam epiſtolarū alloquia ſcribebantur.Vnde & portitores earū tabellariivocarētur.Teſtamentuꝫ iuris ciuilis eſt quinq; teſtim ſignis ſubſcriptione firmatū Teſtamentū iuris prętorij eſt ſeptem teſtiū ſignis firmatū,ſed illud apud ciues fit,inde ciuile illud ad prætores inde iuris ꝓtorij.Teſtamentū autem ſignare notare eſt.i.vt notum ſit q̄ ſcriptum eſt.Holographū teſtamentū eſt manu auctoris totum conſcriptum,atq; ſubſcriptum.vnde et nomē accepitGręci enī holon totum,graphin literamvocant,Irritū teſtamentū eſt,ſi is qui teſtatus eſt,capite diminutus eſt,aut ſi non rite factum ſit,Inofficioſum teſtamentū eſt,quod fruſtra liberis exheredatis ſine officio naturalispietatis in extraneas perſonas redactum eſt.Ruptū teſtamentum inde vocatum eo q̄ naſcente poſthumo,neq; exheredato nominatim, neq; hærede inſtituto dirūpitur.Suppreſſum teſtamentū eſt,quod in fraude heredumvel legatariorū ſeu libertorum non eſt palam prolatum, quod ſi non latet,tamen ſi prædictis perſonis non proferatur,ſupprimi tñvidetur,Nuncupatio eſt quū in tabulis ceriſq; teſtator recitat,dicēs.Hæcvt in tabulis cęriſq; ſcripta ſunt,ita dico,italego,itaq;vos ciues romani mihi teſtimoniū perhibere & hoc dicitur nūcupatio.Nuncupare enī eſt in palam noīare & cōfirmare.Ius liberorū eſt coniugium ſine liberis inuicem pro loco pignoꝝ hęreditatis alterna conſcriptio.Codicillum,vtveteresaiunt ſine dubio ab auctore dictum,qui hoc ſcripturæ genus inſtituit.Eſt aūt ſcriptura,nulla indigens ſolennitate verboꝝ,ſed ſola teſtatorisvoluntate,qualiſcunq; ſcripturæ ſignificatione expreſſa.Cuius beneficiovoluntatibus defunctorum cōſtat eſſe ſubuētū propter legaliumverborum difficultatē,aut certe propter neceſſitatem adhibendorū ſolemniū, ita vt qui ſcribit titulū eiuſdē ſcripturę codicillumvocet.Sicut aūt codicillus fitvice teſtamenti,ita epiſtolavice codicilloruin.Cretio eſt certus dierū nurus,in quo inſtitutus hæres aut adit hæreditatem aut finito tēpore creationis excluditur,nec liberū eſt illivltra capiendę hæreditatis.Crecio appellata eſt quaſi decretio.i.decernerevel conſtituere,vt puta ille hæres mihi eſto.additurq;,cernitoq; ifra dies tot.Adeundarū autem hæreditatum centeſimus ſtatutus erat dies quibus non eſt crecio addita.Fideicommiſſum dictum,vt fiat quod a defuncto cōmittitur.Nam fides dicta eo q̄ fiat, quod tamen non directisverbis,ſed prætatiuis expoſcitur Pactū dicitur inter partes ex pace cōueniēs, ſcriptura,legibus,ac moribus cōprobata,& dictum eſt pactū quaſi ex pace factū,ab eo q̄ eſt pango,vñ& pegigit fœdus.Placitū quoq; ſimiliter ab eo q̄ placeat.Alii dicūt pactum eſſe quod volens quiſq; facit,placitūvero etiā nolēs cōpellitur,veluti quando quiſq; paratus ſit in iudicio ad reſpondendum q̄ nemo poteſt dicere pactum ſed placitum. Mandatum dictum q̄ olim in cōmiſſo negocio alteri manum dabat. Ratum vero quaſi rationabile & rectū,vnde & qui pollicetur dicit ratum me eſſe profiteor,hoc eſt firmum atq; perpetuum,rite aūt eſſe non recte,ſed ex more.Chirographū,cautio vel conſcriptio duarum inſtar chartarum,græce enim manu ſcriptum dicitur cautio.Emptio & venditio eſt rerū commutatio atq; contractus, ex conuenientia veniens.Emptio autē dicta,q̄ a me tibi fit,venditio quaſi venūdatio.i.a nundinis. Donatio eſt cuiuſlibet rei tranſactio,Dictum autē dicunt donationem,quaſi doni actionem, & dotem quaſi do item,Prędecedente enim in nuptiis donatione,dos ſequitur.Nam antiqus nuptiarum erat ritus,quo ſe maritus etvxor inuicem emebant,ne videretur vxor ancilla,ſicut habemus in iure.Inde ē q̄ prædecēte donatione viri,ſequitur dos vxoris. Donatio vſufructuaria ideo dicitur,quia donator ex ea vſumfructum adhuc retinet,ſeruato cui donatum eſt iure.Donatio directa ideo nuncupatur, quia & iure& vſu ſtatim tranſit in alterū,necvltra aliquid inde ad ius donatoris retorquetur. Conditiones propriæ teſtium ſunt,& dictę conditiones a cōdicendo quaſi condictiones,quia nō ibi teſtis vnus iurat,ſedvel duo vel plures.Nō enim in vnius ore,ſed in duorum auttrium teſtiuꝫ ſtat omne verbum,Item conditione q̄ inter ſe conueniat ſermo teſtium quaſi cōdictiones.Stipulatio eſt promiſſio vel ſponſio.vnde et promiſſores ſtipulatores vocātur.dicta autem ſtipulatio a ſtipula.Veteres enim quando ſibi aliquid promittebant,ſtipulam tenentes frangebant,quam iterum iungentes ſponſiones ſuas agnoſcebant,ſiue q̄ ſtipulum iuxta Paulum iuridicum firmum appellauere.Sacramētum eſt pignus ſponſionis,vocatum autem ſacramentum quia violare quod quiſq; promittit perfidiæ eſt.

¶ De rebus. Cap.xxv.

Hereditas eſt res quę morte alicuiꝰ ad quēpiā puenit,vel legato teſtō vel poſſeſſione retēta.Dicta aūt hęreditas a rebꝰ aditis,ſiue ab ęre quia qui poſſidet agrū& cēſum ſoluit, inde & res.Res ſunt quæ in noſtro iure conſiſtunt. Iura autē ſunt,quę a nobis iuſte poſſidentur,nec aliena ſunt,Dicta autem res a recte hahendo,ſius a iuſte poſſidendo.Hoc enim iure poſſideť quod recte,hoc recte quod bene.Quod autem male poſſideť alienum alienum eſt. Male autem poſſidet q vel ſuis male vtiť.vt aliena pręſumit.Poſſidet autem iuſte,qui non irriteť cupiditate.Qui autē cupiditate teneť poſſeſſus eſt,nō poſſeſſor.Bona ſūt honeſtorum ſeu nobilium,quę proinde bona dicūtur,vt non habeant turpēvſum,ſed ea hoines ad res bona vtantur.Peculium proprie minoꝝ ē perſonarū ſiue ſeruorum.Nam peculiuꝫ eſt quod pater vel dñs filiū ſuū vel ſeruū pro ſuo iure tractare patitur,Peculium autē a pecudibus dictum,in qui

busveterū conſtabat vniuerſa ſubſtantia. Bonorū poſſeſſio eſt ius poſſeſſionis,certo ordine certoq; titulo acquiſita. Inteſtata hęreditas eſt,quę teſtamēto ſcripta nō eſt,aut ſi ſcripta ſit,iuretamen nequa q̄ eſt edita. Caduca inde dicuntur,quia eius heredes ceciderunt. Familiæ herciſcundę eſt diuiſio hęreditatis inter heredes. Herciſcundę enī apudveteres diuiſio nūcupatur. Cōmuni diuidundo eſt inter eos quibus cōmunis res eſt,quæ actio iubet poſtulantibus his arbitrū dari,cuius arbitratu res diuidantur. Finium regundorum actio dicta eo ꝙ per eam regantur fines vtriq; ne diſſipētur, dū modo non anguſtiore quinq; pedū loco ea controuerſia ſit. Locatio eſt res ad vſum data,cū diffinitōe mercedis. Conductio eſt res invſum accepta cum cōſtituta mercede. Res credita eſt quę in obligationez ita deducta eſt. vt extempore quo contrahebatur certū ſit eam deferre. Vſura eſt incrementuz feneris,abvſu eris crediti nuncupata. Cōmodum eſt id quod noſtri iuris eſt,et ad alios tēporaliter tranſlatum eſt,cum modo tēporis quādiu apud euz ſit. vnde et cōmodū dictū eſt Pręcarium eſt dū pręce creditor rogatus permittit debitorē in poſſeſſione fū di ſibi obligati demorari,et ex eo fructus capere. Et dictum pręcarium.quia pręce auditur,quaſi p̄ cadium r pro d litera cōmutata. Mutuum appellatum eſt.quia id quod a me tibi datur ex meo tuum fit Depoſitum eſt pignus cōmendatum ad tempus quaſi diu poſitum. Deponere autem quis videtur cum aliquid metu furti incendii, naufragii, apud alium coſtodiæ cauſa deponit. Intereſt autē in loquendi vſu inter pignus et arram. Nam pignus eſt quod datur ꝓpter rem creditā quę dum redditur ſtatim pignus aufertur. Arra vero eſt quę primum pro re bonefidei cōtractu empta ex parte datur & poſtea cōpletur. Eſt enī arra cōplenda, nō auferēda. vnde qui habet arram non reddit ſicut pignus ſed deſyderat plenitudinē,& dicta arra a re ꝑ qua tradit. Itē inter pign⁹ et fiduciā et hypothecā. hoc itereſt. Pignus enī eſt quod ꝓpter rem debitā obligatur. cuius rei poſſeſſionē ſolam ad tempus conſequitur creditor,cęterum dn̄ium penes debitorem eſt. Fiducia eſt. cū res aliqua ſumēdę mutuę pecuniæ gratia vel mācipatur,vel in iure credit. Hypotheca eſt,cū res aliqua cōmodatur ſine depoſitione pecunię vel pignoris.pacto vel cautione ſola interueniente. Momentū dictum a tēporis breuitate vt tam cito quā ſtatim ſaluo negocio reformetur. nec in vllam moram produci debeat quod repetit ſicut necvllū ſpaciū eſt momenti,cuius taz breuis eſt temporis punctus vt in aliquā morā nullo modo producat. Inſtrumentū eſt vnde aliquid cōſtruimus vt cultrus / calamus / aſcia. Inſtructū quod per inſtrumentū efficit. vt baculus,codex,tabula. Vſ⁹ quo in re inſtructa vtimur. vt in baculo inniti. in co dice legere. in tabula ludere,ſed &ipſe fruct⁹ agrorū quia eo vtimur vſusvocatur. Hęc ſunt illa tria. Vſufructus aūt vocatur quia ſolovſu habetur eius fructus,manēte apud alium iure. Vſucapio eſt adēptio dominij,per cōtinuationem iuſtę poſſeſſionis vt biennii aut alicui⁹ temporis. Mancipatio dicta ē quia manu res capitur. Vnde oportet eum qui mācipium accipit,cōprehendere idipſuz quod de mācipio datur. Ceſſio eſt proprię rei cōceſſio ſicut eſt illud,cedo iure propinquitatis. Cedere enī dicin⁹ quaſi concedere. i. quę propria ſunt Nam ſi aliena reſtituim⁹,non cedim⁹,Nam cedere proprie dicit quiſ cōtraveritatē alteri conſentit. vt Cicero. Ceſſit inquit ampliſſimiviri auctoritati vel potius paruit Interdū eſt quod a iudice non imperpetuū ſed pro reformando momēto ad tēpus,interim dicitur,ſalua propoſitione actionis ei⁹. Preciū vocatum eo ꝙ prius illud dam⁹,vt pro ei⁹ vice,rem quam appetimus poſſidere debeam⁹. Cōmertiū dictū a mercibus quo nomine resvenales appellamus. Vnde et mercat⁹ dicitur cetus multorū hominū, qui res vēdere vel emere ſolent, Integri reſtitutio eſt cauſę vel rei reparatio. Cauſa redintegratur,quę vi potestatis expleta non eſt, Res redintegratur,quę vi poteſtatis ablata atq; exorta eſt.

¶ De criminibus in lege conſtitutis. Cap̄. xxvi.

CRimen a carendo nomen habet vt furtuz falſitas & cętera quę nō occidūt,ſed infamāt. Facin⁹ dictū a faciēdo malū quod noceat alteri. Flagitiū a flagitando corruptelā libidinis qua noceat ſibi. Hęc ſunt duo genera omniū peccatorū. Vis eſt virtus poteſtatis,per quam cauſa ſiue res vel aufertur vel extorquetur. Vis priuata eſt ſi quiſq; ante iudiciū armatis hoib⁹ quēquez a ſuo deieceritvel expugnauerit. Vis publica eſt ſi quis ciuē ante populū vel iudicē vel regem appellantē necauerit,aut torſerit ſiue verberauerit, vel vinxerit. Dolus ē mētiscalliditas,ab eo ꝙ deludat Aliud enim agit,& aliud ſimulat. Petronius aliter eſtimat dicens. Quid eſt iudicis dolus? Nimirū vbi aliquid factum eſt,quod legi dolet,habetis dolum accipite nunc malum. Calumnia eſt iurgium alienę litis,a caluendo. i. decipiendo dicta. Falſitas appellata a fando aliud q̄z verum eſt. Iniuria eſt iniuſticia. Hinc eſt illud Virgilij. Cum turni iniuria matrē admonuit. Iniuria eſt qui audet aliquid contra ordinē iuris. Seditio dicitur diſſentio ciuium,ꝙ ſe orſum alij ad alioseunt. Nam hi maxime turbatione rerum & tumultu gaudent. Sacrilegiū proprie eſt ſacrarum rerum furtum,poſtea & in idolorum cultu heſit hoc nomen. Adulterium eſt illuſio alieni coniugij,ꝙ quia alter alterius thorum commaculauit,adulterij nomē accepit. Stuprum,rapt⁹ ꝑ prie ē illicit⁹ coitus,a corrūpēdo dictus Vnde Virgilius. Rapto potit. i. ſtupro fruitur. Homicidij vocabulū compoſitum eſt ex homine & cede. Qui eī cedē in hominē feciſſe compertus erat homicidaz veteres appellabāt. Parricidii actio nō ſolū i eū dabatur qui parentē. i. qui patrez vel matrē interemiſ

ſet,ſed et in eum qui fratem occiderat, et dictum parricidiũ quaſi parentis cędium. Interneciei iudiciũ in eum dabatur. qui falſum teſtamentum fecerat et ob id hominem occiderat. Accuſatorem eiuſ bonorũ poſſeſſio ſequebatur. Interneciei autem ſignificatio eſt quaſi hominis quędam enecatio. Nã prępoſitionem interpręponebant ne. Neui⁹. Mare interbibere. et Plautus. Interluere mare. i. ebibere & eluere. Furtũ eſt rei alienæ clandeſtina cõtrectatio, a furuo. i. fuſco vocatũ, quia in obſcuro fit. Furtũ autem capitale crimen apud maiores fuit, ante pœnã quadrupli. Perſuaſio eſt rei alienæ manifeſta przſumptio. Furtũ aũt earundem rerũ fit, quæ de loco in locũ trãſferri poſſunt, perſuaſio autem et eæ quę tranſferuntur et earũ quæ immobilia ſunt. Inficiatio eſt negatio debitę rei cũ a creditore depoſcitur. Idem et adiuratio. i. rei creditę negatio. Ambitus iudiciũ in eo eſt q largitione honorem capit & ambit, amiſſurus dignitatem quã munere inuadit. Peculatus iudiciũ ĩ eos datur q fraudez ærario faciũt, publicãq; pecuniam interuertũt Nam pecunia peculatum eſt iudicium. Non autem ſĩ iudicatur furtum rei publicæ ſicut rei priuatæ. Nam ille ſic iudicaur vt ſacrilegus, quia fur eſt ſacrorũ. Repetundarum accuſatus qui pecunias a ſocijs cępit. In hoc iudicio reus ſi ante moriatur in bona eius iudiciũ redditur. Inceſti iudiciũ in virgines ſacratas vel propinquas ſanguine conſtitutũ eſt. Qui enim talibus miſcentur inceſti. i. incaſti habentur. Maieſtatis reatu tenentur hi qui maieſtatem regiam leſerũt vel violauerunt. vel qui rem publicam prodiderũt, velcũ hoſtibus conſenſerũt Piaculũ dictum pro eo q expiari poteſt, commiſſa ſunt enim quę erant quoquo ordine expianda.

¶ De pœnis in legibus conſtitutis. Cap. xxvii.

Vpliciter malũ appellatur, vnũ quod homo facit, alterũ quod patiť. Quod facit peccatũ eſt, quod patitur pœna. Malum aũt tunc plenum eſt cum et p̃teritũ eſt. et impeditvt ſit et dolor & metus. Pœna dicta q puniat. Eſt aũt epitheton nomẽ et ſine adiectione non habet plenũ ſenſuz, adiicis pœnam carceris, pœnam exilij, pœnam mortis et imples ſenſum, Supplicĩ proprie dicitur non qui quoquo modo punitur, ſed qui ita damnãturvt bona eius conſecrantur, et in publicũ redigẽtur. Nã ſupplicia dicebantur ſupplicamenta, et ſupplicĩ dicitur de cuius dãnatione delibatur aliquid deo, vnde et ſupplicare. Octo genera pœnarũ in legib⁹ contineri Tullius ſcribit. i. damnũ, vincula, verbera, talionem. ignominiũ, exilium, ſeruitutẽ. et mortem. His namq; pœnis vt indicatur omne perpetratũ peccatum. Damnum a diminutione rei vocatuz Vincula a vinciendo. i. artando dicta. eo q conſtringant, atq; retineant, vel qui a vi ligant colla Compedes dicti, quia continent pedes. Pedicę ſunt laqi quibus pedes illaqueantur, dictę a pedibus capiẽdis. Catenæ autem q capiendo teneant vtraq; veſtigia ne progredientur. Item catenę q ſe capiendo teneant plurimis nodis. Manicæ ſunt vincula quibus manus capiuntur, licet et manicę tunicaꝫ ſint. Neruus eſt ferreũ vinculum, quo pedes vel etiam ceruices impediũtur. Boia eſt torques damnatorũ quaſi iugum bouum, ex genere vinculorũ eſt Carcer eſt in quo cuſtodiũtur noxii, et dict⁹ carcer q eo hoies coerceantur, includanturq;, quaſi arcer ab arcendo. ſ. Locum aũt in quo ſeruantur noxii carcerem didicimus numero tantũ ſingulari. vndevero emittũtur quadrigę carceres vocamus. numero tantũ plurali. Verbera dicta, quia cũ agitantur aere mverberant. Hinc flagra et plagæ et flagella, quia cũ flatu et ſtrepitu in corpore ſonãt Nam plagæ quaſi flagæ, ſed plagæ et flagra primę poſitionis ſunt, flagella aũt per diminutionez dicta. Anguilla eſt qua cohercentur in ſcholis pueri, quę vulgo ſcutica dicitur. Fuſtes ſunt quibus iuuenes pro criminibus feriuntur, appellati q prępſixi in foſſis ſtent quos palos ruſtici vocant. Vectes dicti q manibus vectẽtur, vnde oſtia ſaxaq; velluntur, ſed hi ad pœnas legum non pertinent. Virgæ ſunt ſummitates frondiũ arborumq;, dictę q viridesſint, vel q vim habeant arguendi, quæ ſi lenis fuerit virga eſt, ſi certe nodoſa vel aculeata, ſcorpio rectiſſimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infigitur. Ictus proprie flagellorꝫ ſũt. ab agitando vocati. Vngulę dictę q effodiant. Hę et fidiculę, quia his rei in aculeo torquentnr vt fides inueniatur. Ecule⁹ aũt dictus q extẽdat. Tormenta vero q torquendo mentem inueniãt. Eſt et lautumnũ ſupplicii genus ad verberandum aptũ inuentũ a tarquinio ſuperbo ad pœnas ſcelerato rũ. Iſte enim prior lautumna stormenta, fuſtes, metalla atq; exilia adinuenit, et ipſe prior ex regibus exiliũ meruit. Talio eſt ſimilitudo vidictę vt aliter quis patiatur vt fecit. Hoc cum et natura et lege & inſtitutum, vt ledentem ſimilis vindicta ſequatur. vnde et illud eſt legis. oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non ſolum ad iniuriam referendam, ſed et iam pro beneficio reddendo ponitur. Eſt enim communis ſermo et iniuriæ et beneficentiæ. Ignominium dictum eo q deſinat habere honeſtatis nomen is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quaſi ſine nomine, ſicut ignarus ſine ſcientia, ſicut ignobilis ſine nobilitate. Hoc quoq; et infamium, quaſi ſine bona fama. Fama autem dicta, quia fando. i. loquendo peruagatur, per traduces linguaruz, & aurium ſerpens. Eſt autem nomen et bonarum rerũ et malarum. Nam fama felicitatis interdum eſt, vt illud eſt. Illuſtris fama, q laus eſt malarum. vt Virgilius. Fama malum quo non aliud velocius vllum. Famæ autem nomen certi locum minime hz, quia plurimũ mendax ẽ adiiciẽs multa vel demutãs de veritate, quę tandiu viuit, q̃diu nõ pro

baſ. Atvbi ꝓbaueris eſſe fama ceſſat,& exide res noiaſ,nō fama. Exiliū dictū,quaſi extra ſolū. Nā exul dicitur,qui extra ſolū eſt. Vnde poſtliminio re deūtibus hoc eſt de exilio reducēdis,qui ſicut eiecti in iniuriā ideſt extra limā patriæ. Diuiditur aūt exiliū in relegatis & deportatis. Relegatus ē quē bona ſua ſequūtur. deportatus quē nō ſequuntur. Proſcriptio exilij ꝓcul dānatio,quaſi porro ſcriptio. Itē proſcriptꝰ quia palā ſcriptꝰ. Metallū eſt vbi exules deputanť ad eruendāvenā,marmoraq; ſecanda in cruſtis. Seruitꝰ a ſeruando vocata apud antiquos enī qui in bello a morte ſeruabanť, ſerui vocabātur. Hęc eſt ſola malorꝫ oīm poſtrema,quę liberis oī ſupplicio grauior eſt. Nāvbi libertas periit,vna ibi perierūt & oīa mortiū vero diuerſī cauſus,ex quibꝰ cruxvel patibulū in quo hoīes appenſi crucianť vel patiunť,vnde & noia habent, patibulū enīvulgo furca dicit,quaſi ferens caput, ſuſpenſum enī & ſtrangulatū hęc exanimat. ſed patibuli minor pœna q̄z crucis. Nā patibulū appenſos ſtati exanimat. crux aūt ſuffixos diu cruciat. vnde et in euāgelio latronibꝰ vt morerenť et de ligno ante ſabbatū deponerenť crura cōfracta ſunt quia ligno ſuſpēſi cito mori nō poterāt. In iſpo quoq; gñe necis differūt. Crudeliꝰ eſt enī in aqua ſpm̄ torquētis extingui,ignibusvri,frigore & fame necari,canibꝰ et beſtijs exponi. Nā ferro mori,ętas quoq; maior optauit. Gladius enī ſine grauiori cruciatu cō pendioſa morte vitā finire nouit. Culleū eſt parricidale vaſculū ab occulēdo. i. claudēdo dictū. Eſt aūtvter ex corio factus,in quo parricidę cuz ſimia & gallo & ſerpēte incluſi in mare ꝓcipitanť. Oiz aūt iſtaꝫ mortiū genꝰ aiaduerſio noiaſ. Aiaduerſio enī eſt,quādo iudex reū punit,et dī aiaduerte re. i. animū illucvertere,intēderevtiq; ad puniendū reū quia iudex eſt. Ideo aūt romani aquam et ignē interdicebāt quibuſdā dānatis,quia aer et aqua cūctis patēt,et oibꝰ data ſunt,vt illi non fruerentur quod omnibus per naturam conceſſum eſt.

¶ De chronicæ vocabulo. Caꝑ. xxviij.

CHronica grece dicitur quę latine tēporum ſeries appellatur,quale apud grecos euſebius ceſarienſis epiſcopꝰ edidit & Hieronymꝰ preſbyter in latinā linguā cōuertit. Chronos eī grece latine tempus interpretatur.

¶ De momentis et horis. Caꝑ. xxix.

TEmpora aūt momētis,horis,diebus,mēſibꝰ,annis,luſtris,ſeculis,ętatibꝰ diuidunť Momētū eſt minimū atq; anguſtiſſimū tēpus,a motu ſyderū dictū. Eſt eī extremitas horæ i breuibꝰ interuallis,cū ſol aliquid ſibi cedit atq; ſuccedit. Hora grecū nomē eſt et tamen latinū ſonat Hora enī finis eſt temporis,ſicut et orę ſunt fines maris,fluuiorum etveſtimentorum.

¶ De diebus. Caꝑ. xxx.

DIes eſt p̄ſentia ſolis,ſiue ſol ſuper terras,ſicut nox ſol ſub terris. Vt enī dies aut nox ſit,cauſa eſt,qa aut ſupra terram ſol,aut ſub terris Dies legitimꝰ. xxiiij. horarū eſt,vſq; dū dies et nox ſpacia ſui curſus ab oriente vſq; ad aliū orientalem ſolē celivolubilitate concludat. Abuſiue aūt dies vnus eſt,ſpacium ab oriente ſolevſq; ad occidentem. Sunt aūt diei ſpacia duo,interdianum at q; nocturnū et eſt diesquidem horarum. xxiiij. ſpaciū autem horarum. xij. Vocatus autem dies, a parte meliore. vnde et in vſu eſt vt ſine commemoratione noctis,numerū dicamus dierum ſicut et i lege diuina ſcriptū eſt,factum eſtveſpere et mane diesvnus. Dies ſecūdum ægyptios inchoabat ab occaſu ſolis,ſecūdum perſas ab ortu ſolis, ſecundum Athenienſes a ſexta hora diei, ſecūdum romanos a media nocte. Vnde et tunc gallicinium eſt quorum vox diei oſtendit, pręconium quando et meſonyctius afflatus fit. Dies dicti a diis,quoꝝ nomina romanis quibuſdam ſyderibus ſacrauerunt. Primū enim diem a ſole appellauerunt,qui princeps eſt omniū ſydernm,ſicut et idem dies caput eſt cunctorum dierū. Secundum a luna quæ ſoli et ſplendore et magnitudine proxima eſt, et ex eo mutuat lumen. Tertiū a ſtella martis, quæ veſper vocatur. Quartū a ſtella mercurij, quam quidem candidum circulum dicūt. Quintum a ſtella iouis, quam phætontem aiūt. Sextum a veneris ſtella, Quam luciferum aſſerūt;quę inter omnia ſydera plus lucis habet. Septimū a ſtella ſaturni,quæ ſexto cælo locata. xxx. annis fertur explere curſum ſuū. Proinde autem ex his. vij. ſtellis nomina diebus gentiles dederūt,eo ꝙ per eoſdem aliquid ſibi effici æſtimarent,dicentes habere a ſole ſpiritū a luna corpus,a mercurio ingenium et linguam,a venere voluptatem,a marte ſanguinem,a ioue tēperantiam,a ſaturno humorem. Talis quippe exti tit gentilium ſtulticia,qui ſibi finxerūt tam ridicula figmenta. Apud hæbreos autez dies prima,vna ſabbati dicitur,qui apud nos dies dominicꝰ eſt quē gentiles ſoli dedicauerūt. Secunda ſabbati, ſecunda feria quem ſæculares diem lunæ vocant. Tertia ſabbati,tertia feria,quem illi diem martis vocāt. Quarta ſabbati,quarta feria, qui mercurii dies dicitur a paganis. Quinta ſabbati;quinta feria eſt. i. quintꝰ a die dominico,qui apud gentiles iouis vocatur. Sexta ſabbati,ſexta feria eſt,qui apd eoſdem paganos veneris nuncupatur. Sabbatum autem ſeptimus a dominico die eſt quem gentiles ſaturno dedicauerunt et ſaturnum nominauerūt Sabbatum autem ex hebreo in latinum requies interpretaſ,eo ꝙ deus in eo requieuiſſet ab omnibꝰ operibꝰ ſuis. Meliꝰ autem invocabulis dierū deore Chriſtiano ritus loquendi eccleſiaſticꝰ procedit. Tamen ſi quem forte conſuetudo traxerit vt illud exeat ex ore quod improbat corde,intelligat illos omnes de quorū nominibꝰ appellati ſunt hi dies, hoies fuiſſe & propter beneficia quædā mortaliū quia plurimū potuerūt et eminuerūt i hoc ſeculo

delati sunt eis ab amatorib⁹ suis diuini honores & in diebus & in sideribus, sed primum a nominibus hominum sidera nūcupata, & a sideribꝰ dies sunt appellati. A fando autem ferię nuncupatę sunt ꝙ in eis nobis sit tempus dictionis. i. in diuino / vel humano officio fari, sed ex his festi dies hominū causa instituti sunt, feriati causa diuinorum sacrorū. Partes diei tres sunt, mane. meridies & suprema. Mane lux matura & plena / nec iam crepusculum. Et dictum mane a manu, manum enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce! Alij mane existimant vocari a dijs manibus, quorū conuersatio a luna ad terrā est. Alij putant ab aere quia manus. i. rarus est / atq; pspicuus. Meridies dictus quasi medidies. hoc est medius dies / vel quia tunc purior dies est. Merum enī purum dicitur. In toto enī die nihil clarius meridie, qñ sole medio cælo rutilat. & omnem orbem pari claritate illustrat. Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suū in occasum vertit, dicta eo ꝙ supereſt ad partē vltimam diei. Serum vocatum a clausis seris, quando iam nox venit, vt vnusquisq; somno tutior sit. Hodie quasi hoc die / & quotidie non cotidie, vt sit quot diebus. Cras quod est postea. Hesternum est pridie, & dictum hesternum ab eo ꝙ iam dies ipse sit a nobis extraneus & prętereundo alienus. Pridie autem quasi priori die. Perendie. i. per ante die vel in anteceſſu. i. prius.

¶ De nocte. Cap. xxxj.

NOx a nocendo dicta. eo ꝙ oculis noceat. Quæ iccirco lunæ / ac siderum lucem habet ne indecora esset, & vt consolarent homines nocte operantes, & vt quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre nō possunt. ad sufficientiam tēperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi vigilādiq; effecta est, & vt operis diurni laborem / noctis requies temperaret. Nocte autem fieri / aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cęli spacium peruenerit elanguescit / ac tabefactus efflat suos ignes / aut quia eadem vi sub terras cogit, qua super terras protulit lumen / & sic vmbra terrę nocte facit. Vnde & Virgilius. Ruit oceano nox inuoluēs vmbra magna terrāq; polūq;. Noctis partes septē sunt. i. vesper crepusculum / conticinium / intempestum / gallicinium / matutinum / diluculum. Vespera stella occidentali vocatur / quę solem occiduum sequit, & tenebras sequētes pręcedit. De qua Virgilius. Ante diem clauso cōponit vesper olympo. Tenebras aūt dictas ꝙ teneant vmbras. Crepusculum est dubia lux. Nam creperū dubium dicimus / hoc est inter lucem & tenebras. Conticinium est, quando omnia sílent. Conticescere enim sílere est. Intēpestum est medium & inactuosum noctis tempus, quando agi nihil potest & omnia sopore quieta sunt. Nam tēpus per se non intelligitur nisi per actus humanos, medium autem noctis actu caret. Ergo intēpesta inactuosa quasi sine tēpore hoc est sine actu per quē dignoscit tps, vnde est. Intēpestiue venisti. Ergo intēpesta dicitur, quia caret tpe. i. actu. Gallicinij ꝓpter gallos lucis pnūcios dictū. Matutinū est inter abcessum tenebrarū & aurore aduentū, & dictum matutinū ꝙ hoc tps inchoāte mane fit. Diluculū, quasi iam incipiens parua diei lux. Hęc et aurora quæ solē pręcedit. Est aūt aurora diei clarescētis exordiū, et primus splēdor aeris qui gręce eoos dicit, quē nos per deriuationē auroram vocamus, quasi eurorā. Vnde est illud. Et letus eois eurus equis. Et iterum. Eoasq; acies.

¶ De hebdomada. Cap. xxxij.

HEbdomada dicta a nūero dierū septē quorum repetitione et mēses et anni et sæcula peragunt. Hepta enī græci septē dicū hāc nos septimanā vocamus. quasi septē luces. Nā mane lux est. Octauus aūt dies. i. primus est. ad quē redit, et a quo rursus hebdomadis series orditur.

¶ De mensibus. Cap. xxxiij.

MEnsibus nomen est gręcū de lunę nomine tractum. Luna enī mene græco sermone vocatur. Vnde & apud hebreos menses legitimi nō ex solis circulo, sed ex lunę cursu enumerātur, quod est de noua ad nouam. Egyptij autem primi ꝓpter lunæ velociorem cursum, & ne error cōputationis eius velocitate accideret. ex solis cursu diem mensis adinuenerūt. quo tardior solis motus facilius poterat cōprehendi. Ianuarius mensis a iano dictus, qui fuit a gentilibus cōsecratus / vel quia limes & ianua sit anni. Vnde & bifrons idē ianus pingit, vt introitus anni & exitus demonstret. Februaris nuncupatur a februo. i. plutone. cui eo mense sacrificabatur. Nam ianuariū dijs superis / februarium dijs manibus romani cōsecrauerunt. Ergo februarius a februo. i. a plutone. non a febre id est ægritudine nominatur. Martius appellatur propter martem romanę gētis auctorem / vel ꝙ eo tempore cuncta animantia agantur ad marem & ad concubendi voluptatē. Idem appellatur & mēsis nouorum quia anni initium mensis est martius. Idem & nouum ver indicijs. s. germinum. quia in eo vires eentibus fructibus nouis transactorum ꝓbatur occasus. Aprilis pro venere dicit, quasi aphroditi, græce enim aphroditi venus dicitur / vel quia hoc mense omnia aperiūtur in florem, quasi aperilis. Maius dictꝰ a maia matre mercurij / vel a maioribus natu, qui erant principes reipublice. Nam hunc mēsem maioribus, sequentē vero minoribus romani cōsecrauerūt, vnde & iunius dicitur. Ante enī populus in cēturias seniorū & iuniorū diuisus erat. Iulius vero & augustus de honoribus hominū iulij & augusti cęsarum nūcupati sunt. Nam prius quintilis & sextilis vocabant, quintilis, qa quintus erat a martio, quē principē anni testant esse romani, sextilis sit ꝙ sextus sit. Septēber nomen habet a numero & imbre, qa septimus est a martio & im-

bres habet. Sic & October / nouẽber / atq; decẽber ex numero & imbribus acceperunt vocabula, quẽ numerum decurrẽtem decẽber finit, pro eo q̃ denarius numerus pręcedentes numeros claudit. Calendas autem & nonas / & idus propter festos dies romani instituerunt / vel propter officia magistratum. In his enim diebus cõueniebatur in vrbibus. Quidam autem calendas a colendo appellari exímant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebãtur, sicut & apud hebreos. Idus autem plęriq; latinorum ab edendo dictum putant, q̃ hi dies apud veteres epularum essent. Nonę a nũdinis vocatę, nundinę enim sunt publicę conuentiones / siue mercimonia.

¶ De solsticijs & equinoctijs. Cap. xxxiiij.

SOlsticium dictum quasi solis statiũ, q̃ tũc sole stante crescãt dies / vel noctes. Equinoctium appellatũ q̃ tunc dies & nox horarum spacio ęquali consistunt. Duo sunt autem solstitia, vnum estiuum octauo kalendas iulias, de quo tẽpore remeare sol ad inferiores incipit circulos / aliud hyemale, octauo kalẽdas ianuarias, quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solsticij dies minimus sicut estiui maximus inuenitur. Item duo sunt equinoctia, vnum vernale / & aliud autũnale. quæ græci ισημεριας vocant. Sunt autem hæc equinoctia die octauo kalẽdas aprilis, & octauo kalẽdas octobris, quia annus olim in duas partes tantum diuidebatur, hoc est in estiuuꝫ & in hyemale solstitium et in duo hemisperia.

¶ De temporibus anni. Cap. xxxv.

TEmpora anni sunt quattuor, ver / ęstas / autũnus / & hyems. Dicta sunt autem tempora a cõmunionis tẽperamẽto, q̃ inuicem se humore siccitate, calore & frigore temperent. Hęc & curricula dicuntur, quia non stant / sed currunt. Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora inter nos menses fuisse diuisa. Quorum tẽporum talem veteres discretionem faciunt, vt primo mense ver nouum dicatur / secundo adultũ / tertio pręceps. Sic & ęstas in suis tribus mensibus / noua / adulta / & præceps; sic & autũnus / nouus / adultus / & pręceps. Item hyems noua / adulta / & præceps / siue extrema. Vnde est illud Virgilij. Extremę sub casum hyemis. Ver autem dictum q̃ vireat. Tunc enĩ post hyemẽ vestitur tellus herbis, & in florem cuncta prorũpunt. Estas dicitur ab estu. i. a calore, & ęstas quasi vesta. i. exusta & arida, nam calor aridus est. Autũnus a tẽperiate vocatus, quando & folia arborum cadũnt & omnia matureſcunt. Hyemẽ autem ratio hemisperij nũcupauit, quia tunc breuiori sol soluitur circulo. Vnde & hoc tempus bruma dicitur quasi βραχειαημερο. i. breuis dies / vel a cibo, q̃ maior tũc sic vescendi appetitus. Edacitas enĩ græce bruma appellatur. Vnde & imbrumari dicunt quibus fastidium est ciborũ. Hibernus aũt inter hyemem & vernum est, quasi hiuernus qui plerũq; a parte totam hyemẽ significat. Hęc tẽpora, singuli etiã cęli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tũc ex terris omnia oriũtur. æstas vero meridiano, eo q̃ pars eius calore flagrantior sit. hyems septẽtrioni eo q̃ frigoribus & perpetuo gelu torpeat. Autũnus occiduo. eo q̃ graues morbos habeat. Vnde & tunc omnia folia arborum defluũt. Vt autem autũnus abundet morbis, facit hoc confinium frigoris & caloris / & compugantia inter se contrariorum æerum.

¶ De annis. Cap. xxxvj.

ANnus est solis anfractus, cum peractis trecentis. lxv. diebus ad eadẽ loca siderũ redit. Annus aũt dictus, quia mensibus in se recurrẽtibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus. i. circulus q̃ in se redeat, vt Virgilius. Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. Sic enim apud ęgyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone. caudam suã mordẽte, quia in se recurrit. Alij annum dicunt απο του αναγεουσθαι. i. ab innouatione, renouatur enĩ semper. Tria sunt autem genera annoꝝ. Aut enĩ lunaris annus est. xxx. dierum / aut solstitialis qui. xij. cõtinet menses / aut magnus omnibus planetis in eũdem locum recurrentibus, qui fit post annos solstitiales plurimos. Era singulorum annorum constituta est a cæsare augusto quando primum censu excogitato romanum orbem descripsit. Dicta aũt ęra ex eo q̃ omnis orbis ęs reddere professus est reipublicę.

¶ De olympiadib⁹ & lustris & iubileis. Ca. xxxvij.

OLympias apud græcos cõstituta apud elidẽ græcię ciuitatem, elijs a gẽtibus agonem & quinquẽnale certamẽ, quattuor medijs annis vacãtibus & hoc ob elidum certaminis tempus olympiadem vocauerunt, quadriẽnio in vna olympiade supputato. Lustrum vero est pẽteteris, id est quinquẽnium, quod quinto anno dicitur cõdi propter olympiadas a romanis, adhuc enim cõsules / adhuc æra nondum erant. Est enim quinquẽnale tẽpus. Ideo vero sic vocaẽ eo q̃ censu per quinquẽnium in republica peracto vrbs roma lustrabatur. Iubileus interpretatur remissiõis annus. Est enim hebraicus & sermo & numerus qui ſeptẽnis annorum hebdomadibus. i. xl. & ix. annis texitur in quo clãgebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita resoluebantur / confirmabantur libertates. Hunc numerum etiã in diebus pentecostẽ & ipsi celebramus post domini resurrectionem remissa culpa, & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi / suscipientes aduenientem in nos gratiam spiritus sancti.

¶ De ſęculis & ętatibus. Cap. xxxviij.

SEcula generationibus cõstant, & inde ſęcula q̃ sequant. Abeũtibus enĩ alijs alia succedũt. Hunc quidã quinquagesimum an-

num dicũt,quem hebrei iubileũ vocant. Ob hanc cauſam & ille hebreus qui ꝓpter vxorẽ & liberos amans dñm ſuũ, aure pertuſa ſeruitio ſubiungatus ſeruire iubetur in ſeculũ,hoc eſt vſq; ad annũ quinquageſimum. Etas plerũq; dicitur & pro vno anno vt in annalibus & pro.7.vt hominis & pro centũ & pro quouis tẽpore. Vnde & ætas tempus quod de multis ſeculis inſtruit. Et dicta etas quaſi equitas.i.ſimilitudo eui. Nam æuũ eſt ætas perpetua,cuius neq; initiũ neq; extremũ noſcitur.quod græci vocant enoas quod aliquãdo apud eos pro ſeculo aliquãdo pro eterno ponitur.vnde,& apud latinos eſt deriuatum. Etas autem ꝓprie duobus modis dicitur aut enī hominis, ſicut infantia iuuentus ſenectus aut mũdi,cuius prima etas eſt ab adam vſq; ad noe ſecunda a noe vſq; ab abrahã tertia ab abraham vſq; ad dauid quarta a dauid vſq; ad trãſmigrationem iudæ in babylonẽ quinta deinde vſq; ad aduẽtum ſaluatoris in carnem ſexta quę nũc agitur vſq;quo mũdus iſte finiatur. Quartũ decurſus per generationes & regna. primus ex noſtris iulianus africanus ſub imperatore marco aurelio antonino ſimplicis hiſtorię ſtilo elicuit. Dehinc euſebius epiſcopus cæſarienſis atq; ſanctę memorię. Hieronymus preſbyter chronicorum canonẽ multiplicem ediderunt, hiſtoriam regnis ſimul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atq; alij,inter quos precipue victor turoneñ.eccleſie epiſcopus recenſitis priorum hiſtoriis,geſta ſequentiũ etatum vſq; ad conſulatũ iuſtini iunioris imperatoris expleuit. Horũ nos temporũ ſummã ab exordio mũdi ad auguſti Eraclij imperatoris vel ſumptilani regis gotthorum, quãta potuimus breuitate notauimus tẽpora,adiacẽte e latere deſcendente linea temporum, cuius indicio ſumma preterita ſeculi cognoſcatur.Quarũ decurſus per generationes & regna ita inſpicitur.

¶ De diſcretione temporum. Cap̃.xxxix.

PRima etas cõtinet in exordio ſui creationem mũdi. Primo enī die deus in lucis nomine cõdidit angelos. Secũdo in firmamenti appellatione celos. Tertio in diſcretionis vocabulo ſpeciem aquarum & terrę. Quarto luminaria celi. Quinto animantia ex aquis. Sexto animantia ex terra & hominem quem appellauit Adam.

ADam anno. 230. genuit Seth. a quo filij dei. 230. Seth an. 205. genuit Enos.qui primus cepit inuocare nomen dñi. 435. Enos an.190.genuit caynan. 625.Caynã an.170. genuit malaleel. 795.Malaleel an.165.genuit iareth. 960.Iareth an.162.genuit enoch qui translatus eſt.1122.Enoch an.165.genuit matuſalam. 1287. Matuſalã an.167. genuit lamech.1454. Lamech an.188.genuit Noe. Archa edificaī.1642. Noe aũt an. 600.factũ eſt diluuium. 2242.

¶ Secunda etas.

SEm poſt diluuium.11.anno genuit arfaxat a quo chaldei.2244. Arfaxat an.135.genuit ſala a quo antiqui ſamarite & indi fuerũt.2379.Sala an.10.genuit heber a quo hebrei. 2509.Heber an.134.genuit falech.Turris edificatur.2643.Falech an.130.genuit ragau.Dij primum adorantur.2773.Ragau an.132.genuit ſeruch.Regnum inchoat ſcytharum.2905.Seruch an.130. genuit nachor. Regnum egyptiorum naſcitur.3035. Nachor an.79.genuit tharam. Regnum aſſyriorum ſycimorũq; exoritur.3114.Thara an. 70. genuit abraham. Zoroaſtes magicam repperit.3184.

¶ Tertia etas.

ABraham an.c.genuit Yſaac ex Sara libera.Nam prius & Iſmael,a quo & Iſmaelite.3284.Yſaac an.60.genuit iacob.Argiuorum regnum inchoat.3344.Iacob an. 91.genuit ioſeph. Phoroneus grecie leges dedit.3435. Ioſeph an.110. vixit. Grecia ſegetes habere cepit. 3545.Hebreorum ſeruitutis in ægypto an.144. Athlas aſtrologiam inuenit.3689. Moyſes anno. 40. rexit populum in heremo. Hebrei legem & litteras habere ceperunt. 3729. Ioſue anno.27. Erichthonius in troia primus quadrigam iunxit. 3756. Othoniel an.40. Cadmus litteras græcis dedit.3796.Aoth an.80.Fabule ficte ſũt.3876. Delbora an.40. Apollo medicine artem inuenit et cytharam repperit.3916.Gedeon an.40. Mercurius liram repperit & orpheo tradidit.3856. Abimelech an.3. Chorus in græcia inuentus eſt. 3959.Tola an.22.Priamꝰ regnauit i troia.3981. Iair an. 22. Carmentis latinas litteras repperit. 4003. Iepte an. 6. Hercules flammis ſe iniecit. 4009.Abeſſan an.7. Alexãder helenam rapuit. 4016. Abdon an. 8. Troia capta eſt, & æneas in Italiam venit. 4024. Sanſon an. 20. Aſcanius albam condidit ciuitatem aqua albani. 4044. Heli ſacerdos an. 40. Archa teſtamenti capitur. 4084. Samuel & Saul an. 40. Homerus fuiſſe putatur. 4124.

¶ Quarta etas.

DAuid an. 4. Carthago a didone conditur. Gad Nathan & Aſaph prophetauerunt. 4164. Salomõ an. 40. Tẽplũ hieroſolymis edificaī. 4204. Roboã an.17. Regnũ iſrael & iuda diuiditur. 4221. Abia an.3. ſub quo achimelech pontifex fuit.4224. Aſa an.41. Achias amos iehu iohel & azarias ꝓphetauerunt.4265. Ioſaphat an.25.Prophetauit helias & heliſeus abdias & micheas.4290.Ioram an.8. Prophetauit helias & heliſeꝰ.4298.Ochozias an.1. Helias rapiī.4299.Athalia an.7.Ionadab filiꝰ rachab ſacerdos claruit & ioiada põtifex 4306.Ioasan.40 Zacharias ꝓpheta occidiī iter tẽplũ & altare. Heliſeus moriī.4346.Amaſias an.29. Carthaginẽ

quidam hoc tempore asserunt conditam, alij non vt supra. 457. Ozias an. 52. Olympias a græcis instituitur, assyriorũq; regnum in medos transfertur. 4427. Ioathan an. 16. Remus & Romulus nascuntur. 4443. Achaz an. 16. Roma cõditur. 4459. Ezechias an. 29. Senatus romę fit. 4488. Manasses an. 55. Sibila samia claruit. 4543. Amon an. 12. Census primum agitur. 4555. Iosias an. 32. Thales philosoph⁹ agnoscitur. 4587. Ioachim an. 11. Nabuchodonosor iudeam capit. 4598. Sedechias an. 11. Templum hierosolymis incensum est. Sapho mulier diuerso poemate claruit. 4609.

¶ Quinta ętas.

DEbreorum captiuitas an. 70. Iudith historia conscribitur. 4679, Darius an. 34. Iudeorũ captiuitas resoluitur. 4713. Xerxes an. 20. Sophocles & euripides tragędi celebrant insignes. 4733. Artaxerxes an. 20. Esdras incensam legẽ renouat. 4773. Darius q & nothus an. 19. Hęc ętas habuit platonẽ & gorgiã primũ rhetorẽ. 4792. Artaxerxes an. 40. Hester historia scribit. 4832. Artaxerxes q & ochus an. 26. Demosthenes & aristoteles predicant. 4858. Xerxes an. 4. Xenocrates illustris habet. 4862. Darius an. 6. Alexãder hierosolymã cepit. 4868. Alexãder magn⁹ an. 5. Asiã obtinuit. 4873. Ptolemęus an. 40. Machabeorũ liber inchoat primus. 4913 Philadelphus an. 38. Septuaginta interptes agnoscunt. 4951. Euergetes an. 26. Iesus sapiętiæ librum cõposuit. 4977. Philopater an. 17. Ab isto iudęi prelio victi. 40. milia corruerũt armatorum 4994. Epiphanes an. 24. Machabeoꝝ secũda libri historia cõponit. Romani græcos obtinuerũt 5018. Philometor an. 35. Scipio africã vicit 5053. Euergetes an. 29. Brut⁹ hispaniã subegit. 5082. Sother an. 17. Thraces romanis subiiciũt. 5099. Alexãder an. 10. Syria romanis subiecta est. 5109. Ptolemęus an. 8. Rhetorica ars romę cępit. 5117. Dionysi⁹ an. 30. Põpeius iudęã capit. 5147. Cleopatra an. 2. Egypt⁹ romanis subdit. 5149. Iulius cæsar an. 5. Hic primus monarchiã tenuit. 5154.

¶ Sexta ętas.

OCtauianus an. 56. Christus nascit. 5210. Tiberius an. 23. Christus crucifigitur. 5233. Caius galicula an. 4. Mattheus euangeliũ scripsit. 5237. Claudius an. 14. Marcus euãgeliũ edidit. 5251. Nero an. 14. Petrus & Paulus necantur. 5265. Vespasianus an. 10. Hierosolyma a tito subuertit. 5275. Titus an. 2. Hic facũdus & pius fuit. 5277. Domitian⁹ an. 16. Ioãnes in pathmos relegatur. 5293. Nerua an. 1. Ioãnes ephesum rediit. 5294. Traianus an. 19. Ioãnes apostolus requiescit. 5313. Adrian⁹ an. 21. Aquila interpres habetur. 5334. Antoninus pius an. 22. Valẽtinus & Marcion agnoscũtur. 5356. Antoninus verus an. 19. Catafrigarum hereśis oritur. 5375. Cõmodus an. 13. Theodocion tertius interpres habet. 5388. Elius pertinax an. 1. Nihil habet historiæ. 5389. Seuerus an. 18. Simmachus interpres quartus habetur. 5407. Antoninus caracalla an. 7. Quinta editio hierosolymis inuenit. 5414. Macrinus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil gestorũ habet. 5415. Aurelius antoninus an. 4. Sabellij hereśis oritur. 5419. Alexander an. 13. Origenes insignis habetur. 5432. Maximus an. 3. Iste germanos vicit. 5435. Gordianus an. 7. Iste de parthis & persis triumphauit. 5441. Philippus an. 7. Hic primus christianus imperator fuit. 5448. Decius an. 1. Antonin⁹ monachus claruit 5449. Gallus an. 2. Nouatus hereśim condidit. 5451. Valerianus an. 15. Cyprianus martyrio coronatur. 5466. Claudius an. 6. Iste gotthos ab illirico expulit. 5468. Aurelianus an. 5. Iste christianos pśequit 6474. Tacitus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil habet historię. 5475. Probus an. 6. Manich eorum hereśis orta est. 5481. Carus an. 2. Iste deperśis triumphauit. 5483. Diocletianus an. 20. Iste diuinis libris aduśtis martyria facit. 5503. Galerius an. 2. Huius breuitas vitæ nihil dignum historię contulit. 5505. Constantinus an. 30. Nycena synodus congregatur. 5535. Constantius an. 24. Antropomorphitarum hereśis oritur. 5559. Iulianus an. 2. Hic ex christiano paganus effectus est. 5561. Iouinianus an. 1. Iste iterum christianus effectus est. 5562. Valens an. 14. Gotthi heretici efficiuntur. 5576. Gratianus an. 6. Prisscillianus agnoscitur. 5582. Valentinianus an. 7. Hieronymus in bethleem predicatur. 5589. Theodosius an. 3. Ioãnes anachorita claruit. 5592. Archadius an. 13. Ioannes chrisostomus floruit. 5605. Honorius an. 15. Augustinus episcopus claruit. 5620. Theodosius an. 27. Nestorius hereśiarches extitit. 5647. Marcianus an. 6. Calcedonensis synodus agitur. 5653. Leo maior an. 16. Egyptus errore dioscori latrat. 5669. Zenon an. 17. Acephalorum hereśis orta est. Corpus Barnabæ apostoli & euangelium Matthei repertum est. 5686. Anastasius an. 27. Fulgentius episcopus predicatur. 5713. Iustinus an. 8. Acephalorum hereśis abdicatur. 5721. Iustinianus an. 29. Vvandali in africa a Belisario extinguntur. 5760. Iustinus an. 11. Armeni fidem Christi suscipiunt. 5771. Tiberius an. 7. Longobardi Italiam capiunt. 5778. Mauritius an. 21. Gotthi catholici effecti sunt. 5799. Focas an. 8. Romani ceduntur a persis. 5807. Eraclius an. 27. Huius quinto & quarto religiośissimi principis śiseputi in hispania iudęi baptizãtur. Reśiduũ sextę ætatis tempus soli deo est cognitum. 5857.

¶ Incipit liber sextus.

¶Incipit liber sextus.

¶De veteri et nouo testamento. Cap.I.

Etus testamentū ideo dicitur,quia veniēte nouo cessauit. De quo apostolus meminit dicēs. Vera transierūt,et ecce oia noua facta sūt. Testamētū aūt nouū ideo nūcupatur quia innouat. Non enī illud discūt nisi hoies renouati ex vetustate p gratiā,et ptinētes iam ad testamentū nouū,quod est regnū celorū.Hębrei aūt vet⁹ testamētū Esdra auctore iuxta numerū litterarū suarū in.xxii.libris accipiūt. diuidentes eos in tres ordines.legis.s.et prophetarū et agiographorū.Prim⁹ ordo legisin quinq; libris accipitur, quorū primus ē bresith quod est generis.scds eleſmoth,quod est exodus.tertius vagecra,quod est leuiticus.quart⁹ vagedaber, quod est numerus.quitus elleaddabarī,qđ ē deuteronomiū Hī sūt quīq; libri moysi,quos hebręi thorat vocāt latini legē appellāt,Proprie aūt lex appellatur,qa per moysem data est.Scds ordo est ꝓphetarum in quo cōtinētur libri octo,quorū prim⁹ iosue bennū q latine iesu naue dicitur.secūdus sopthi.quod est iudicū.tertius samuel.q est regū prim⁹.quart⁹ malachim,qui est regū secūdus,quitus esaias, sextus hieremias.septim⁹ ezechiel.octau⁹ taresra,q dicit 12.prophetarū qui libri quia sibi p breuitate ad iūcti sūt pro vno accipiūtur.Tertius est ordo agiographorū.i.sancta scribentiū, in quo sūt libri noue,quorū prim⁹ iob.secūdus psalteriū.terti⁹ masloth/quod est ꝓuerbia salomonis.Quart⁹ coeleth quod est ecclesiastes.quintus syrrasirim, quod est i cantica cāticorū.sextus daniel. septimus dabreiamin,quod est verba dierū hoc est paralypomenon qui est cristonicon.q in duos libros diuiditur apud grecos et latinos.octau⁹ esdas.non⁹ Hester,qui si mul oēs.5.8.&.6.fiūt.22.sicut superius cōprehēsi sūt. Quidam aūtruth et cinoth,quod latine dicitur lamētatio hieremie,agiographis adiiciūt &. 24. volumina testamēti veteris faciūt iuxta. 24. seniores q ante cōspectū dñi assistūt.Quart⁹ est apud nos ordo veteris testamēti eorū librorū q ī canone hebraico non sūt.Quorū prim⁹ saprentiæ liber est secūdus ecclesiastic⁹.terti⁹ tobie. quart⁹ iudith.quint⁹et sextus machabeorū,quos licet iudęi inter apocrypha seꝑaret,ecclesia tn xpi inter diuinos libros& honorat et prędicat.In nouo aūt testamēto duo sūt ordines.prim⁹ euāgelic⁹, in quo sūt matthe⁹,marcus,lucas,etIoannes.secūdus apostolicus,in quo sūt paulus in.14.epistolis.petr⁹ ī duobus.ioannes in tribus.iacobus et iudas in singulis actus apostolorū et apocalypsis ioanis Sūma aūt vtriusq; testamēti trifarie distiguitur idest in historia,in moribꝰ,in allegoria,Rursus ista tria multifarie diuidūtur, id est qđ a deo,qđ ab angelis vel ab hoibus gestū dictūq; sit.quid a prophetis nūciatū de cristo et corpore eius,quid de dyabolo et membris eiꝰ.quid de veteri et nouo populo, qđ de præsenti sæculo et futuro regno atq; iudicio

¶De scriptoribꝰ et vocabulis sctōꝝ librorꝝ,Ca.ii.

Teteris testamenti secūdū hebreorū traditionē hi perhibētur auctores.Primꝰ moyses diuinę hystorię cosmographiā in quiq; voluminibꝰ edidit,quod pentateucū noiatur Pentateucum autez a quinq; voluminibꝰ dicitur.Pēta enī greçe quinq; teucen volumē vocatur Geneſis liber inde appellatur,eo ꝙ exordiū mūdi et generatio ſeculi in eo cōtineat.Exodꝰ vero exitū ab ęgipto vel egressū populi israel digerit,et ex ea causa nomen accepit Leuiticꝰ appellatureo ꝙ leuitarū ministeria et diuersitatē victimarꝝ exequit,totusq; in eo ordo leuiticus annotat Numerorū liber vocat eo ī egressæ de egypto tribꝰ dinumerārur,et.xl.duarū per heremū māsionū in eo descriptio continet.Deutero nomiū greco sermone appellat, quod latine interpretatur secūda lex idest repetitio et euāgelicę legis p̄figuratio,q̄ sic ea habet quę priora sunt vt tn̄ noua sint oia q̄ in eo replicāt,Iosue liber nomē accepit a iesu filio naue cuiꝰ historiā cōtinet, scripto rē vero eiꝰ eūdē iosue hebręi asseuerāt,in cuiꝰ tex tu post iordanis trāsitū regna hostiū subuertūtur, terra victori populo diuidit et per singulas vrbes viculos mōtes atq; cōfinia ecclesię cęlestisq; hieru salē spiritualia regna p̄figurantur Iudiciū noiat a principibꝰ populi,q prefuerūt in israel post moysen et iosue anteq̄ dauid & cęteri reges exisſterent Hūc librū et ruth, edidisse creditur samuel Liber samuel eiusdē samuelis natiuitatē et sacerdotiū et gesta describit, iccirco et ab eo nomen accepit Et quis hic liber saul et dauid historiā cōtineat vtriq; tn̄ ad samuel referunt,qa ipse vnxit saul in regnū ipse dauid in regē futurū. Cuius libri primā partē cōscipit idē samuel,sequētia vero eius vsq; ad calcem scripsit dauid Malachim liber ꝓinde appellatur eo ꝙ reges iudę israheliticę gentis gestaq; eorū per ordinē digerat tempoꝝ.Malachiz enim hebraice latinę regū interpretatur. Hūc librū hieremias primꝰ in vnū volumē coegit.Nā antea sparsus erat per singulorū regū historias.Paralypomenō greçe dr̄ ꝙ nos ꝓtermissorū vel reliquorū dicere possumus,qa ea quę in lege vel regū libris, vel omissa,vel nō plene relata sūt in isto summatim et breuiter explicantur.Librum iob quidam moysen scripsisse arbitrātur,alii vnū ex prophetis nonnulivero eundem iob post plagā sue passionis scripto rē fuisse exestimāt, arbitrantes,vt q certamina ſpecialis pugne sustinuit,ip se narraret quas victorias expediuit. Principia aūt et fines libri Iob apud hebreos prosaica oratione texta sūt,media aūt ipsiꝰ ab eo loco ī quo ait.peat diesī qua natꝰ sū,vsq; ad eū locū.Iccirco ego me rephēdo et ago penitētiā. oia heroico metro discurrunt. Psalmoꝝ liber greçe plalteriū.hebraice nablū,latie organū dicitur.

Vocatus aũt liber pſalmoꝝ q̃ vno ꝓpheta canẽte pſalteriũ chorꝰ cõſonãdo reſpõderit. Titulꝰ aũt in pſalmis hebraicis ita eſt. quod interpretaẽ volumen hymnoꝝ. Auctores aũt pſalmoꝝ ſunt quæ ponuntur in titulis moyſes.ſ. & Dauid,& Salomõ,aſaph.ethan, & iditũ & filij choræ heman ezraite & reliquorũ, quos eſdras vno volumine cõprehendit. Oẽs autẽ pſalmi apud hebreos metrico carmine cõſtant eſſe cõpoſiti. Nã in more romani flacci & greci pindari,nũc alij iãbo currũt nũc elegiaco pſonã, nunc ſapphico nitẽt trimetro vel tetrametro pede incedẽtes. Salomon filiꝰ Dauid regis iſrael iuxta numerũ vocabuloꝝ ſuorum tria volumina edidit,quorum primus eſt hebraice maſloth,quẽ greci parabolas,latini ꝓuerbioꝝ nominãt,eo q̃ in ipo ſub cõparatiua ſimilitudine figuras verboꝝ & imagines veritatis oſtenderit,ipam aũt veritatẽ ad intelligẽdum legẽtibꝰ reſeruauit. Scdm librũ coelethvocauit,q greçe eccliaſten diciẽ,latine cõcionator,eo q̃ ſermo eiꝰ nõſpecialiter ad vnũ ſicut in ꝓuerbijs,ſed ad vniuerſos gñaliter dirigaẽ,docẽs oia quę in mũdo ſunt caduca eſſe & breuia,& ob hoc minime appetenda. Tertiũ librũ ſirafirim p̃notauit, q in latina lingua vertiẽ cãtica cãticoꝝ,vbi p epitalamiũ carmẽ cõiũctionẽ xp̃i & ecclię myſtice canit. Dictũ aũt cãticũ canticoꝝ eo q̃ oibus canticis p̃feratur quæ in ſcripturis ſacris habentur,ſicut quędã in lege dicunt ſancta,quibꝰ maiora ſunt ſancta ſanctoꝝ. Horum aũt trium librorũ Carmina,Hexametris,& pẽtametris verſibus apud ſuos cõpoſita phibentur, vt Ioſephus & Hieronymus ſcribunt. Eſaias euangeliſta potius q̃ ꝓpheta edidit librũ ſuum,cuius & oĩs textus elo quẽtiæ ꝓſa incedit,canticũ vero hexametro & pẽtametro verſu diſcurrit. Hieremias ſimiliter edidit librũ ſuũ cũ threnis ſuis,quos nos lamẽtaõcamus,eo q̃ in triſtioribus rebꝰ funeribuſq; adhibeãtur,in quibus quadruplex diuerſo metro cõpoſuit alphabetũ. Quoꝝ duo prima quaſi ſapphico metro ſcripta ſunt,qa tres verſiculos qui ſibi nexi ſũt et ab vna tm̃ littera incipiũt,heroicũ cõma cõcludit. Tertiũ alphabetũ trimetro ſcriptũ eſt. & a ternis litteris.i.terni verſus incipiũt. Quartũ alphabetũ ſimile primo & ſecũdo habetur. Ezechiel & Daniel a viris,quibuſdã ſapiẽtibus ſcripti eſſe phibent,quorũ Ezechiel principia & fines,multis habet obſcuritatibus inuoluta. Daniel vero claro ſermone regna orbis ꝓnũciat & tps aduẽtus xp̃i manifeſtiſſima p̃dicatione annotat. Hi ſunt quattuor prophetę qui maiores vocanꝰ quia ꝓlixa volumina cõdiderunt. Liber aũt.12.ꝓphetarũ auctorum ſuoꝝ noĩbus p̃notaꝰ,qui ꝓpterea dicunꝰ minores, quia ſermones eorum breues ſunt. Vnde & cõnexi ſibimet inuicẽ in vno volumine continẽtur,quorũ nomina ſunt, oſee/iohel/amos/abdias/ionas/micheas/naũ/abachuc/ſophonias//aggeus/zacharias/& malachias. Eſdræ liber auctoris ſui titulo prenotatur, in cuius textu eiuſdẽ eſdræ neemięq; ſermones pariter cõtinentur. Nec quẽq̃ moueat q̃ vnus eſdræ diciꝰ liber, quia ſecũdus tertiꝰ & quartus nõ habentur apud hebreos, ſed inter apocryphos deputãtur. Heſter librũ eſdras creditur conſcripſiſſe,in quo eadem regina ſub figura eccleſię dei populũ a ſeruitute & morte eripuiſſe ſcribitur atq; interfecto hoſte aman qui interpretaꝰ iniquitas,diei celebritas in poſteros mittiꝰ. Liber ſapientię apud hebreos nuſq̃ eſt, vnde & ipſe titulus græcam magis eloquentiã redolet. Hunc iudęi philonis eſſe affirmãt,qui ꝓinde ſapiẽtię nominaꝰ,quia in eo xp̃i aduẽtus qui eſt ſapientia patris & paſſio eius euidenter exprimiꝰ. Librum aũt eccleſiaſticũ certiſſime Ieſus filius ſyrach hieroſolymita nepos Ieſu ſacerdotis magni cõpoſuit, cuius meminit & zacharias,qui liber apud latinos ꝓpter eloquij ſimilitudinẽ ſalomonis titulo prenotaꝰ. Dictus autẽ eccleſiaſticus eo q̃ de totius eccleſiæ diſciplina religioſeq; conuerſationis magna cura & ratione ſit editus. Hic liber apud hebreos reperitur,ſed inter apocryphos habeꝰ. Iudith vero & tobias ſiue machabeorũ libri, quibus auctoribꝰ ſcripti ſint minime cõſtat. Habent aũt vocabula ex eorũ nominibus,quorum geſta ſcribuntur. ¶ Quattuor libros euangeliorũ quattuor euãgeliſte ſingulariter conſcripſerũt. Primus mattheus cõſcripſit euangeliũ litteris hebraicis & ſermonibus in iudæa, initians euangelizare ab humana xp̃i natiuitate,dicẽs. Liber generationis Ieſu xp̃i filij dauid filij abraham ſignificans deſcendiſſe corporaliter ex ſemine patriarcharum xp̃m, ſicut ꝓmiſſum erat in ꝓphetis per ſpiritũ ſanctũ. Secũdus marcus plenus ſpiritu ſancto ſcripſit euangeliũ xp̃i eloquio greco in Italia,ſecutus petrũ vt diſcipulus. Is initium a ſpiritu prophetali fecit,dicẽs. Vox clamãtis in deſerto parate viã dñi,& reliqua, vt oſtenderet xp̃m poſt aſſumptionẽ carnis, euangeliũ predicaſſe in mũdo. Ipſe enĩ xp̃s & propheta dictus eſt, ſicut ſcriptum eſt. Et ꝓphetam in gentibus poſuite. Tertius lucas inter oẽs euangeliſtas greci ſermonis eruditiſſimus, quippe vt medicus in grecia euãgeliũ ſcripſit theophilo epo, initiãs a ſacerdotali ſpiritu, dicens. Fuit in diebus herodis regis iudeæ ſacerdos quidam noie zacharias,vt manifeſtaret xp̃m poſt natiuitatẽ carnis & predicationẽ euãgelij hoſtiam fuiſſe effectũ pro ſalute mũdi. Ipſe eſt enĩ ſacerdos de quo dictũ eſt in pſalmis. Tu es ſacerdos in eternum ſcdm ordinem melchiſedech. Vbiem̃ xp̃s aduenit ſacerdotiũ iudęorum obmutuit, lex & ꝓphetia ceſſauit. Quartus Ioãnes ſcripſit euangeliũ vltimus in Aſia.incipiẽs a verbo, vt oſtẽderet eundẽ ſaluatorẽ q pro nobis dignatꝰ eſt naſci & pati,ipm ante ſęcula dei verbũ eſſe ipſum a cęlo veniſſe, & poſt mortẽ iterũ ad cælũ remeaſſe. Hi ſunt quattuor euangeliſtæ/quos per ezechielẽ ſpũs ſanctus ſignificauit in quattuor aĩalibus. Propterea autez

quattuor aialia,qa per quattuor mundi partes fides xp̃ianę religionis, eorũ predicatione dissemināta est. Animalia aũt dicta sunt,qm̃ ꝓpter aiam hois per eos predicatur euangeliũ Christi. Nam & oculis plena erãt intus & foris,qm̃ preuidẽt ea euãgelica quę dicta sunt a ꝓphetis,& quę ꝓmiserãt in priori tpe. Cura aũt eoꝝ recta,quia nihil prauum in euãgelijs est. Et alas senas tegentes crura & facies suas,reuelata sunt eni q̃ tegebant in aduentu xp̃i. Euangeliũ autem interpretatur bona annunciatio. Greçe enim eu bonũ,angelium dicit annũciatio. vnde & angelus nũcius dicitur. Paulus apostolus scripsit epistolas. 14. e quibus nouẽ septem ecclijs scripsit,reliquas discipulis suis, Timotheo, Tito & Philemoni. Ad hæbreos autem epistola a plæriſq; latinis eius esse incerta est propter dissonantiam sermonis,eandẽq; alij Barnabam cõscripsisse, alij a Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nominis sui epistolas quæ canonicæ,ideo nominantur,quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptæ sunt. Iacobus & Ioannes & iudas suas scripserunt epistolas. Actus apostolorum primordia fidei christianę in gẽtibus & nascentis ecclesiæ historiam digerit. Actuũ apostolorum scriptorem Lucam esse constat euangelistam in quo opere nascentis ecclesiæ infantia texitur, & apostolorũ historia continetur. Vnde & actus apostolorum dicitur. Apocalipsin librum Ioannes euangelista scripsit eo tẽpore quo ob euangelii predicationẽ in insula pathmos traditur relegatus. Apocalypsis aũt ex greco in latinũ reuelatio interpretatur Reuelatio eni dicit magnifesta eorũ quę abscondita erãt iuxta qd et ipse Ioãnes dicit, Apocalipsin iesu xp̃i quã dedit illi deus palam facere seruis suis. Hi sũt scriptores sacrorũ librorũ qui per spiritũ sactũ loquentes ad eruditionẽ nostrã,et precepta viuendi et credendi regulã cõscripserũt. Preterea hęc alia volumia apocripha nõcupãtur. Apocripha aũt dicta. i. secreta,qa ĩ dubiũ veniũt. Est eni eorũ occulta origo,nec patet partib⁹ a qb⁹ vsq; ad nos auctoritas veraciũ scripturarum certissima et notissima successiõe puenit. In his apocriphis, et si iueniť ali qua veritas,tamen propter multas falsa nulla ẽ in eis canonica auctoritas quę recte a prudentib⁹ idi cantur non esse eorum credẽda quibus ascribunť Nam multa et sub nominibus prophetarum,et recentiora sub nominibus apostolorum ab hereticis proferuntur, quæ omnia sub nomine apocriphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

¶ De bibliothecis. Cap. iii.

BIblioteca a greco nomẽ accepit,eo ꝙ ibi recõdantur libri. Nã biblio librorũ, thecare positio interpretatur. Bibliotheca⁊ veteris testamẽti esdras scriba post incensam lege⁊ achaldeis dum iudei regressi fuisset in hierusalẽ,diuino afflatus spiritu reparauit,cuncta q; legis ac phophetarum volumina quę fuerũt a gẽtibus corrupta correxit,totumq; vetus testamentu⁊ in. 22. libros constituit,vt tot libri essent in lege quot habebantur et litteræ. Apud græcos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur athenienſium tyrãnus,quã deinceps ab athenienſibus auctã Xerxes incẽſis athenis euexit in persas,lõgoq; post tpe Seleucus nicanor rursus in greciam rettulit. Hinc studiũ regibus vrbibusq; ceteris natum est comparandi volumina diuersarum gentium,et per interpretes in grecã linguam vertendi. De hinc magnus Alexander vel successores eius instruendis oĩu⁊ librorũ bibliothecis aiu⁊ intenderunt,maxime Ptolemęus cognomẽto Philadelphus,omnis litteraturę sagacissimus,cũ studio bibliothecarum Pisistratũ emularetur, non solum gentiũ scripturas,sed etiã et diuinas litteras in blbliothecam suam contulit Nam. 70. milia librorũ huius temporibus alexãdrię inuenta sunt.

¶ De interpretibus. Cap. iiii

HIc etiã et Eleazaro pontifice petẽs scripturas veteris testamenti,in grecã vocẽ ex hebraica lingua per septuaginta interpretes trãsferre curauit,quas ĩ alexãdria bibliotheca habuit. Si quidẽ singuli i singulis cellulis separati,ita oĩa per spiritñ sactũ iterpretati sũt,vt nihil in alicuius eorũ codice inuentũ esset qd̃ i ceteris vel in verborũ ordine discreparet. Fuerunt et alii interpretes,q ex hebraica ligua in grecũ sacra eloquia trãstulerũt sicut aquila,simachus et theodotiõ,sicut etiã et vulgaris illa interpretatio, cuius auctor nõ apparet. et ab hoc sine noie interpretis quinta editio nũcupatur. Preterea sextam et septimã editionẽ. Origenes miro labore repperit. et cũ ceteris editionib⁹ cõparauit,Presbyter quoq; Hieronim⁹ triũ linguarũ peritus,ex hebreo in latinum eloqui⁊ easdẽ scripturas cõuertit eloquẽterq; trãstudit. Cuius interpretatio merito ceteris antefertur, Nã est et verborum tenatior,et per spicuitate sententię clarior,atq; vt pote xp̃iana iterpretatio verior.

¶ De eo qui primum romam libros aduexit. Cap. v.

BOme primus librorũ copiam aduexit Emilius paul⁹,persę macedonu⁊ rege deuicto deinde Lucill⁹ epõtica pręda. Post hos cæsar dedit marco varroni negocium causa maxime biblioth ecæ cõstruendæ Primũ aũt romę bibliothecas publicauit. Pollio greças simul atq; latinas additis auctoru⁊ imaginibus in atrio quod de manubijs magnificentissimum instruxerat.

¶ Qui apud nos bibliothecã instituerũt Ca. vi.

APud nos quoq; Pãphilus martyr,cuius vitam Eusebius cesarienſis conscripsit Pisistratum in sacrę bibliothecę studio primus adequare contendit. Hic enim in bibliotheca sua ꝓpe. 30. voluminũ

milia habuit. Hyeronimus quoq; ac Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quærentes ordine prosecuti sunt, eorumq; studia in vno voluminis in diculo comprehenderunt

¶ Qui multa scripserunt. Ca. vii.

Marc⁹ terētius varro apud latinos innumerabiles libros scripsit. Apud græcos quoq; calciter⁹ miris attollitur laudib⁹ q̄ tātos libros edidit quantos qsq; nostrū alienus scribere ꝓpria manu vix possit. De nr̄is quoq; apd̄ græcos Origenes i scripturarū labore tā græcos q̄ latinos operū suorū numeros separauit. Deniq; Hieronimus sex milia librorum eius legisse fatetur Horuz tñ oīz studia Augustin⁹ ingenio vel scientia sua vicit. vñ tāta scripsit vt diebus ac noctib⁹ nō solū scribere libros ei⁹ qsq̄, sed nec legere quidē occurrat.

¶ De generibus opuscululorum. Cap. viii.

Opusculorum genera sūr tria. Primum gen⁹ excepta sunt, quę græce scholia nūcupātur in quibus ea que videtur obscura vel difficilia, sūmatim ac breuiter perstinguntur. Secunduz genus omelię sunt quas latini verbū appellāt q̄ ꝓferunt in populis. Tertiū tomi, quos nos libros vel volumina nūcupam⁹. Omelię autem ad vulgus loquuntur, tomi vero. i. libri maioris sūt disputatiōis Dialogus est collatio duorum vel plurimorū, quē latiui sermonē dicūt. Nam quos græci dialogos vocāt, nos sermones vocamus. Sermo autē dict⁹ quia inter vtrūq; seritur Vnde etī Virgilio. Multa inter serebāt. Tractatus est vni⁹ rei multiplex expositio eo q̄ trahat sēsū in multa sētiēdi cōtrectādo secū. Differt autem sermo. tractatus, et verbum. Sermo enim altera eget persona, tractatus specialiter ad seipsum est, verbū autem ad oēs. Vnde et dicitur. Verbum fecit ad populum. Cōmentaria dicta quasi cum mēte. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commenta euangelij. Nam quicquid breuiter componitur cōmentarium dicitur, quod vero elongatur expositio nominatur. Apologeticum est excusatio in quo solent quidā accusantib⁹ respondere. In defentione enim aut negatione sola positum est, et est nomen græcuz. Panegyricum est licentiosum et lasciuiosum genus dicēdi in laudibus regum in cuius compositione homines multis mendaciis adulantur. Quod maluz a græcis exortum est, quorum leuitas instructa dicendi facultate et copia incredibili multas mendatiorum nebulas suscitauit. Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribūtur a fastibus dicti. i. potestatibus. Vnde et Ouidii libri factorum dicuntur, quia de regibus et consulibus editi sunt. Proęmia est initium dicendi. Sunt enim proęmia principiū librorū, quę ante causę narrationem adinstruēdas audientiū aures coaptantur cuius nomen pleriq; latinitatis periti sine translatione posuerunt. Hoc autem vocabulum apud nos interpretatum præfatio nuncupatur, quasi prelocutio. Præcepta sunt quæ aut quid faciēdum, aut quid non faciendum, sit docens. Quid faciendum, vt dilige dominum deum tuum, et honora patrem tuū et matrē tuaz. Quid non faciendum, vt non męchaberis, non furtum facies. Similiter et gentilium præcepta vel iubent vel vetant, Iubent faciendum, vt nudus ara, sere nudus. Vetant vt neue inter vites coriluz sere neue flagella, summa pete. Primus autē præcepta apud hebræos moyses scripsit, apud latinos martiusvates primus precepta cōposuit. Fx quibus est illud, postremus dicas, primus taceas. Parabolę et problemata nominibus suis indicant alterius se ꝓ scrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei sī militudinem præsegerit, quo licet sit vocabulum græcum, iam tamen pro latino vsurpatur. Et notū est q̄ in parabolis que dicūtur per rerum similitudines rebus de quibus agitur cōparantur. Problemata autem quę latine appellātur propositiones, quęstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit. Quęstio autem est cum quęritur an sit, an quid sit, aut quale sit. Argumentum vero dictum quasi argutum, vel q̄ sit argute inuentum ad comprobandas res, Epistolā proprie græci vocant, quod interpretatur latine missa. Stola enim siue stoli, missa vel missi. Antechartę et membranarum vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarum eloquia scribebātur, Vnde et portitores earū tabellarios vocauerunt.

¶ De cęris. Cap. ix.

Cęre litterarum materies paruulorū nutrices, ipsę dant ingeniū pueris primordia sē sus, quarum studium primi græci tradidisse produntur Græci enim et tusci primum ferro in cęris scripserūt, postea romani iusserūt negraphium ferreum quis haberet. Vnde et apud scribas dicebatur, Cęram ferro ne cędito. Postea institutum est vt cęram ossibus scriberēt sicut indicat atta, in satyra dicens, Vertamus vomerē in cęram mucro neq; aremus osseo. Graphium autem græce, latine scriptoriū dicitur. Nam graphi scriptura dicitur.

¶ De chartis. Cap. x.

Chartarum vsum primuz egyptus ministra uit. cęptū apud mēphiticā vrbem. Mēphis enim ciuitas egyptiorū est vbi chartę vsus inuentus est primum. sicut ait Lucanus, Conficitur bibula mēphitis charta papyro. Bibulā autē papyrum dixit, q̄ humorē bibat. Charta autē dictat q̄ capti papyri tegmē decerptum glutinatur. Cuius genera q̄ plura sūt. Pria et p̄cipua augustea regia maioris formę in honorē Octauiani augustini appellata. Secūda libyana ob honorez libyę prouintię. Tertia hieratica dicta eoq; ad sacros libros eligebatur. similis augusteę sed subcolorata. Quarta teneotica a loco alexandrię qui ita vocatur vbi filebat. Quinta saltica ab oppido salo. Sexta corneliana a Cornelio gallo prefecto egypti primum

cõfecta. Septima emporitica q̃ ea merces inuoluũ tur cum sit scripturis minus idonea.

¶ De pergamenis. Cap̃.xi.

PErgameni teges cũ cartha indigerẽt mẽ brana primi excogitauerũt. Vnde & pga menarũ nomen hucusq; tradẽte posterita te sibi seruatũ est. Hęc & mẽbrana dicunt quia ex mẽbris pecudũ detrahũtur. Fiebant enĩ primum coloris lutei.i.crocei. Postea vero rome cãdida mẽ brana reperta sunt, q̃ apparuit inabile esse, q̃ & facile fordescãt,aciẽq; legẽtium ledant, cũ peritio res architecti neq; aurea lacunaria ponẽda in bi bliothecis putent / neq; pauimenta alia q̃ carysteo marmore.q̃ auri fulgor hebetat, & carysti viriditas reficiat oculos. Nam & qui nũmulariã discunt denariorum formis in myrteos pãnos subijciũt, & gẽmarum sculptores, scarabeorum terga quibus nihil est viridius subinde respiciunt,& pictores idẽ faciunt, vt laborẽ visus eorum viriditate recreent. Membrana autẽ aut candida / aut lutea / aut pur purea sunt. Candida naturaliter existunt. Luteum membranum bicolor est,quod cõfectore vna tingi tur parte.i.crocaĩ,de quo Persius. Iam liber & po sitis,bicolor mẽbrana capillis. Purpurea vero infi ciuntur colore purpureo in quibus aurũ & argen tum liquescens pateſcat in litteris.

¶ De libris conficiendis. Cap̃.xij.

QVędam genera librorũ apud gẽtiles certis modulis conficiebãtur,breuiore forma carmina atq; epistolę. At vero historię ma iore modulo scribebãtur,& nõ solum in cartha vel mẽbranis,sed etiã & in momẽtis elepbãtis textilibusq; maluarũ foliis atq; palmarũ. Cuius generis Cinna sic meminit. Hęc tibi areteis multũ inuigilata lucernis. Carmina quis ignes nouim⁹ aereos, Leuis in aridulo maluę descripta libello. Prusiaca vexi munera nauicula. Circũcidi libros sicilię primum increbuit. Nam initio pumicabãtur, vnde & Catullus ait. Cui dono lepidum nouũ libellum,arido modo pumice expolitum.

¶ De librorum vocabulis. Cap̃.xiij.

QOdex multorũ librorũ est,liber vnius volu minis. Et dictus codex p tranſlationẽ a co dicibus arborum seu vitium,quasi caudex q̃ in se multitudinẽ libro⁹ quasi ramo⁹ cõtineat Volumẽ liber est a voluẽdo dictus, sicut apud he breos volumina legis,volumina ꝓphetarũ. Liber est interior tunica corticis q̃ ligno cohæret, in qua antiqui scribebãt, de quo Virgilius sic, alta libera ret in vlmo. Vnde & liber dr̃ in quo scribim⁹, quia ante vsum chartę vel mẽbranarũ de libris arborũ volumina fiebãt.i.cõpaginabãtur, Vnde & scripto res alibris arborũ librarios vocauerunt.

¶ De librarijs & eorum instrumẽtis. Cap̃.xiiij.

LIbrarios constat ante bibliopolas dictos. Librum enĩ greci biblum vocãt. Librarij aũt idem & antiquarij vocant,sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantũmodo vetera,vnde & nomen sumpserunt. A scribẽdo autẽ scriba nomen accepit, officiũ exprimens vocabuli qualitate. Instrumẽta scribę,calamus / & pẽna. Ex his enĩ verba paginis infigũtur, sed calamus arboris est,pẽna auis.cuius acumẽ in duo diuidĩt,in toto copore vnitate seruata, credo propter mysterium,vt in duobus apicibusvetus & nouũ testamentũ signaretur,quibus exprimit⁹ ver bi sacramentũ sanguine passionis effusum. Dictus aũt calamus q̃ liquorẽ ponat, vnde & apud nau tas calare ponere dicit⁹. Pẽna aũt a pendẽdo voca ta.i.volãdo. Est enĩ vt diximus auium. Folia autẽ librorum appellata / siue ex similitudine foliorum arborũ / seu quia ex follibus fiũt.i.ex pellibus quæ de occisis pecudib⁹ detrahi solẽt,cuius partes pa ginę dicunt,eo q̃ sibi inuicẽ cõpingantur. Versus aũt vulgo vocati, quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enĩ ad dextrã primum de ducebãt stilum, deinde conuertebãtur ab inferio re,rursus ad dextram versus,quos & hodie rustici versus vocãt. Scheda est quod adhuc emendatur, et necdum in libris redactum est,& est nomẽ græ cum,sicut & tomus.

¶ De canonibus euangeliorum. Cap̃.xv.

QAnones euangeliorum Ammonius alexan drię episcopus primus excogitauit, quem postea Eusebius cęsariẽsis secutus plenius cõposuit. Qui ideo facti sunt,vt per eos inuenire & scire possemus qui reliquorũ euãgelistarum simi lia / aut ꝓpria dixerunt. Sunt aũt numero decem, quorum primus cõtinet numeros in quibus quat tuor eadẽ dixerunt,Mattheus / Marchus / Lucas / et Ioãnes. Secundus in quib⁹ tres,Mattheus / Mar chus / Lucas. Tertius in quib⁹ tres, Mattheus / Lu cas / & Ioãnes. Quartus in quib⁹ tres, Mattheus / Marchus / Ioannes. Quintus in quibus duo,Mat theus / Lucas. Sextus in quibus duo, Mattheus / Marchus. Septimus in quib⁹ duo. Mattheus / Ioã nes. Octauus in quib⁹ duo,Lucas / Marchus. No nus in quib⁹ duo,Lucas / Ioãnes. Decimus in qui bus singuli eorum ꝓpria quædã dixerũt, quorum expositio hæc est. Per singulos enĩ euãgelistas nu merus quidã capitulis affixus adiacet,quibus nu meris subdita est æra quędã,minio notata quę in dicat in quoto canone positus sit numer⁹,cui sub iecta est æra,verbi gratia. Si est æra prima in pri mo canone / si secũda in secũdo / si tertia in tertio / et sic per ordinẽ vsq; ad decimũ peruenies. Si igi tur aperto quolibet euãgelio placuerit scire qui re liquorum euãgelistarum similia dixerunt assumes adiacẽtem numerũ capituli, & requires ipsum nu merum in suo canone quem indicat,ibiq; inuenies qui & quid dixerũt, & ita demũ in corpore inquisi ta loca quę ex ipsis numeris indicãtur per singula euangelia,de eisdem dixisse inuenies.

¶ De canonibus conciliorum. Cap̃.xvj.

CAnon autē greçe latinæ: regula nuncupatur. Regula aūt dicta q̄ recte dicit, nec aliquādo aliorsum trahit. Alij dixerunt regulam dictā vel q̄ regat / vel q̄ normam recte viuēdi prebeat / vel q̄ dictorū paruūq; quid corrigat. Canones aūt generaliū cōciliorum a tēporibus constantini cęperūt. In pręcedētibus nāq; annis persecutione feruēte, docendarū plebiū minime dabat facultas. Inde christianitas in diuersas hereses sciſſa est, quia nō erat licētia episcopis in vnū cōuenire nisi tpe supradicti imperatoris. Ipse enī dedit facultatē xp̄ianis libere cōgregari. Sub hoc etiā sancti patres cōcilio. Niceno de omni orbe terrarum cōuenientes iuxta fidē euangelicā & apostolicam, scd̄m post ap̄los symbolū tradiderūt. Inter cętera aūt cōcilia quattuor esse scimus venerabiles synodos quę totam principaliter fidē cōplectunt, quasi quattuor euāgelia / vel totidem paradisi flumina. Harū prima nicea synodus. 318. eporū cōstantino augusto imperāte pacta est. In qua arrianę pfidiæ cōdēnata blasphemia. quā de inequalitate sanctæ trinitatis idē arrius asserebat, cōsubstātialem deo patri deum eadem sancta synodus per symbolum diffiniuit. Secunda synodus. 150. patrum sub theodosio seniore constantinopoli congretata est quæ macedonium spiritum sanctum deum esse negantem condēnans, consubstantialem patri et filio spiritum sanctum demonstrauit, dans symboli formam quam tota greçorum et latinorum confessio in ecclesiis prædicat. Tertia synodus ephesina prima ducentorum episcoporum subiuniore theodosio augustino edita est. quæ nestorium duas personas in christo asserentem iusto anathemate condē nauit, ostendens manere in duabus naturis vnam domini nostri iesu christi personam. Quarta synodus calcedonensis. d. c. xxx. sacerdotū sub martiano principe habita est in qua euticen constantinopolitanum abbatem verbi dei et carnis vnam naturam pronunciantem, et eius defensorem dioscorum quondam alexendrium episcopum, et ipsum rursum nestorium cum reliquis hereticis vna patrum sententia prędamnauit prędicans eadem synodus, christum dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam diuiuæ et humanæ confiteamur naturæ. Hæc sunt quattuor, synodi principales, fidei doctrinam pleniſſime prædicantes. sed et si qua sunt consilia que sācti patres spiritu dei pleni sanxerunt, post istarum quattuor auctoritatem omni manēt stabilita vigore, quorum gesta in hoc opere condita continentur. Synodum autez ex greco interpretari comitatum vel cœtum. Concilii vero nomen tractum ex more romano. Tempore enim quo cause agebantur, conueniebant omnes in vnum communiq; intentione tractabant. Vnde et concilium a communi intentione dictum quasi cōsilium. Nā cilia occulorū sūt, vnde et cōsiliū, id est cōsiliū. d. in. L. litteram transeunte. Cœtus vero cōuentus est vel congregatio a coeundo, id est conueniendo in vnum vnde et conuentus est nuncupatus, sicut a conuentu cetus, ita & concilium a societate multorum in vnum.

¶ De cyclo pascali. Cap. xvii.

PAscalem cyclum hyppolitus episcopus tēporibus alexandri imperatoris primus cōscripsit. Post quam probatiſſimi auctores Eusebius cæsarienſis, theophilus alexandrius prosper quoq; natione aquitanus atq; victorinus amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Cuius quidem rationē beatiſſimus Cyrillus alexandrinæ vrbis episcopus in nonaginta quinq; annos, per quinquies decennouies calculans, quoto kalendas vel luna debeat pascalis solēnitas celebrari summa breuitate notauit. Cyclus autem vocatus eo q̄ in orbe digestus sit, et quasi in circulo dispositum ordinem completatur annorum sine varietate et sine vlla arte. Vnde factum est vt cuiusq; materię carmina simplici formitate facta, cyclica vocarētur. Hinc et latinæ cyclum dictū q̄ ordinem habeat stratū annorum.

Primus cyclus.

B	c. 2. idus	aprilis	20.
	c. 6. kal.	aprilis	16.
	E. 16. kal.	maij	17.
	c. 6. idus	aprilis	20.
B	c. 9. kal.	aprilis	15.
	E. 2. idus	aprilis	16.
	c. 2. noñ.	aprilis	19.
	E. 8. kal.	maii	20.
B	c. 5. idus	aprilis	16.
	c. 2. kal.	aprilis	18.
	E. 12. kal.	maij	19.
	c. noñ.	aprilis	15.
	c. 5. kal.	aprilis	17.
B	E. 16. kal.	maii	18.
	c. 6. idus.	aprilis	21.
	c. 9. kal.	aprilis	17.
	c. idus	aprilis	17.
B	c. 2. noñ.	apiilis	20.
	E. 8. kal.	maii	21.
	Secundus	cyclus	
	c. 5. idus	aprilis	18.
	c. 2. kal.	aprilis	20.
	E. 12. kal.	maii	21.
	c. noñ.	aprilis	17.
	c. 5. kal.	aprilis	20.
B	E. 16. kal.	maii	20.
	c. kal.	aprilis	16.
	E. 11. kal.	maii	17.
	c. idus	aprilis	20.
	c. 5. kal.	aprilis	15.
B	E. 15. kal.	maii	16.
	c. 5. kal.	aprilis	19.

	c.8.kal.	aprilis	15.
B	E.idus	aprilis	15.
	c.noñ.	aprilis	18.
	c.5.kal.	aprilis	21.
	E.4.idus	aprilis	15.
	c.kal.	aprilis	17.
B	E.11.kal.	maii	18.
	Tertius	cyclus	
	c.8.idus.	aprilis	15.
	c.4.kal.	aprilis	18.
B	E.15.kal.	maij	18.
	c.5.idus	aprilis	21.
	c.8.kal.	aprilis	17.
	E.18.kal.	maij	18.
B	c.noñ.	aprilis	20.
	E.7.kal.	maij	21.
	c.4.idus	aprilis	17.
	c.4.noñ.	aprilis	20.
B	E.11.kal.	maij	20.
	c.8.idus	aprilis	16.
	c.4.kal.	aprilis	19.
	E.14.kal.	maij	20.
B	c.4.noñ.	aprilis	15.
	c.8.kal.	aprilis	18.
	E.18.kal.	maij	19.
	c.3.kal.	aprilis	15.
B	E.14.kal.	maij	15.
	Quartus	cyclus	
	c.3.idus	aprilis	19.
	c.7.kal.	aprilis	15.
	E.17.kal.	maii	16.
B	c.8.idus	aprilis	18.
	c.4.kal.	aprilis	21.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.noñ.	apiilis	18.
B	E.10.kal.	maii	18.
	c.18.kal.	maij	21.
	c.3.kal.	aprilis	17.
	E.13.kal.	maij	18.
B	c.4.idus	aprilis	20.
	c.7.kal.	aprilis	16.
	E.17.kal.	maii	17.
	c.7.idus	aprilis	20.
B	c.11.kal.	aprilis	15.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.noñ.	aprilis	16.
	E.9.kal.	maij	20.
	Quintus	cyclus	
B	c.7.idus	aprilis	16.
	c.3.kal.	aprilis	19.
	E.13.kal.	aimj	20.
	c.2.noñ.	aprilis	16.
B	c.7.kal.	aprilis	17.
	E.17.kal.	maij	19.
	c.2.kal.	aprilis	15.
	E.12.kal.	maij	16.
B	c.3.idus	aprilis	18.
	c.3.noñ.	aprilis	21.
	E.16.kal.	maii	15.
	c.6.idus	aprilis	18.
B	c.3. kal.	aprilis	20.
	E.13.kal.	maii	21.
	c.2.noñ.	aprilis	17.
	c.6.kal.	aprilis	20.
B	c.17.kal.	maii	20.
	c.2.kal.	aprilis	16.
	E.12.kal.	aprilis	17.

A Conditione mũdi vſq; ad hunc nouiſſimum cyclum cõputantur anni. 5920. Poſt cuius expletionẽ ad primum exordium recurrendũ eſt. Antiquitus eccleſia paſca. 14. luna cum iudeis celebrabat quocũq; die occurreret. Quem ritũ ſancti patres in nicena ſynodo ꝓhibuerunt, cõſtituentes nõ ſolũ lunam paſchalẽ & menſem inquirere, ſed etiã & idem reſurrectionis dñicæ obſeruare, & ob hoc paſca. 14. luna vſq; ad. 21. extẽderũt, vt dies dñicus nõ omitteretur. Paſcę aũt vocabulum nõ grẽcum, ſed hebraicũ eſt / nec a paſſionẽ, qm̃ paſchin grẽce dicit̃ pati, ſed a trãſitu hebreo verbo paſca appellatum eſt, eo ꝙ tunc populus dei ex ęgypto trãſierit. Vnde & in euãgelio, cũ vidiſſet inquit Ieſus quia venit hora, vt trãſiret de mũdo ad patrẽ. Cuius nox ideo peruigil ducitur ꝓpter aduentum regis ac dñi noſtri, vt tẽpus reſurrectionis eius nos non dormiẽtes, ſed vigilãtes inueniat, cuius noctis duplex ratio eſt / ſiue ꝙ in eadẽ tũc vitã recepit cũ paſſus eſt / ſiue ꝙ poſtea eadẽ hora qua reſurrexit ad iudicãdum venturus eſt. Eo aũt modo agimus paſca, vt non ſolũ mortem & reſurrectionem chriſti in memoriã reuocemus, ſed etiã cætera quę circa eum atteſtaṫ ad ſacramentorum ſignificationẽ inſpiciamus. Propter initiũ enĩ nouę vitę, & ꝓpter nouum hominẽ quem iubemur induere & exuere veterẽ, expurgamus vetus fermẽtum vt ſcimus noua cõſperſio, qm̃ paſca noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Propter hãc ergo vitæ nouitatẽ primus mẽſis nouorum in anni mẽſibus celebrationi paſcali myſtice attributus eſt, ꝙ vero tertiæ ebdomadæ die paſca celebraṫ. i. qui dies occurrit a quintadecima luna vſq; in viceſimã primã, hoc ſignificat, quia in toto tẽpore ſæculi quod ſeptenario dierũ numero agitur, nũc tertiũ tẽpus hoc in ſacramẽtum apparuit. Primum enĩ tẽpus eſt ante legẽ. Secũdum ſub lege. Tertiũ ſub gratia, vbi iam manifeſtatum eſt ſacramẽtum prius occultũ in ꝓphetico enigmate. Ideo & ꝓpter hęc tria ſęculi tẽpora reſurrectio dñi triduana eſt, ꝙ vero a quartadecima luna vſq; ad 21. per dies. 7. paſcalis dies queritur, hoc fit ꝓpter ipſum numerũ ſeptẽnariũ quo vniuerſitatis ſignificatio ſępe figuraṫ, qui etiã ipſi eccleſiæ tribuitur propter inſtar vniuerſitatis, vnde & Ioãnes apoſtolus i apocalypſi ad ſeptẽ ſcribit eccleſias. Eccleſia

vero in ista adhuc mortalitate carnis cõstituta ꝓpter ipsam mutabilitatẽ lunę nomine in scripturis significatur. Varia aũt obseruãtia opinionũ pascalis festiuitatis, interdũ errorem gignit. Latini nãq; a.3.noñ.martias vsq; in.3.noñ. Aprilis primi mẽsis lunam inquiruut, et si.15.luna die dñico ꝓuenerit in alio die dñico pascha ꝓtrahunt. Greci primi mensis lunam ab.8.idus martias vsq; in die noñ. aprilis obseruãt, et si.15.luna die dñico incurrerit, sanctum pascha celebrant. Huiusmodi ergo dissensio inter vtrosq; pascalẽ regulã turbat. Cõmunis annus dicitur qui.12.tantum lunationes hoc est dies ccclxiiij.habet. Dictus aũt cõmunis, quia sæpe duo ita cõiuncti incedũt, vt inuicẽ se in pascali solẽnitate sequãtur. Nam embolismus annus est semp solus. Embolismus annus est qui.13.mẽses lunares.i. ccclxxiiij.dies habere monstrat. Ipse est annus sancto Moysi diuinitus reuelatus, in quo iubentur hi qui longius habitãt, in secũdo mẽse pascha celebrare. Embolismus aũt nomen grecũ est, quod interpretat latine super augmentum, eo ꝙ expleat numerum annorũ cõmunium quibus.xj.lunares dies deesse cernunt. Embolismi autẽ anni et cõmunes sic inueniũtur. Si eni a.14.luna pasce precedentis vsq; ad.14.sequẽtis.ccclxiiij.dies fuerint. Embolismalis annus est, si.ccclxiiij.cõmunis. Bissextus est post annos.4.vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. Atybi quarto anno assem cõpleuerit bissextilem annũ facit. Dictus autem bissextus quia bis sexies ductus assem facit quod est vnus dies, sicut quadrãtem ꝓpter quater ductũ quod est bissextus, quẽ super dierũ cursum in annũ sol facit / siue ꝙ nequeat annũ sub introducere nisi bissexto noñ.mar.cõputaueris, hoc est et primo die sexto noñ.mar. et addito bis sexto alio die sexto noñ.mar.iteraueris. A sexto autem noñ. mar.vsq; in diẽ pridie kal.ianuarias in lunæ cursu bissextus apponit / atq; inde detrahitur. Intercalares aũt dies iccirco vocant, quia interponũtur, vt ratio lunæ solisq; cõueniat. Calare eni ponere dicitur, intercalare interponere. Epactas greci vocãt, latini adiectiones annas lunares, quę vndenarium numerũ vsq; ad tricenariũ in se reuoluunt. Quas ideo ęgyptij adijciũt, vt lunaris emẽsio rationi solis equetur. Luna eni iuxta cursum suũ.29.semis dies lucere dinoscit et fiũt in annum lunares dies. ccclxiij.remanẽt ad cursũ anni solaris dies.xj.quas ægyptij adijciunt, vnde et adiectiones vocantur. Absq; his nõ inuenies lunam quota sit in quolibet anno et mẽse et die. Iste epacte semp.xj.kal.aprilis reperiunt in eadẽ luna quę fuerit in eo die. Continentur aũt circulo decẽnouenali, sed cum ad.29. epacta puenerint, qui & circulus decẽnouenalis, iam sequenti anno nõ addes super.29.xj.vt.x.annuncies detractis.30.sed inde reuerteris, vt.xj.ꝓnuncies.

¶ De reliquis festiuitatibus. Cap.xviij.

Festiuitas dicta a festis dieb⁹, quasi festiditas, eo ꝙ in eis solares diuina fit. Quibus cõtrarij sunt fasti in quibus ius fatur.i.dicit. Solẽnitas a sacris dicit ita suscepta, vt mutari ob religionem non debeat a solito.i.firmo atq; solido noiata / vel ex eo ꝙ soleat fieri in anno. Celebritas aũt nominat ꝙ nõ ibi terrena, sed cęlestia tm̃ agant. Pasca festiuitatũ omniũ prima est, de cuius vocabulo iaz superius dictũ est. Pentecostes sicut & pasca apud hebreos celebris dies erat quod post quinq; decadas pasche celebrat, vnde et vocabulum sumpsit. Penta eni grece quinq;, in quo die scd̃m legem panes ꝓpositionis de nouis frugib⁹ offerebãt. Cuius figuram annus iubileus in testamẽto veteri gessit, quę nũc iterũ per figurã repromissionis ęternã requiem prefigurat. Epyphania grece latine apparitio / siue manifestatio vocat, eo eni die Christus fideris indicio magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentiũ gentiũ. Quo die et dñici baptismatis sacramentũ, et permutatę in vinum aquę factorũ per dñm signorũ principia extiterũt. Duæ sunt aũt epyphaniæ, prima in qua natus est Christus et pastoribus hebreorũ angelo nũciãte apparuit, secũda in qua ex gentium populo, stella indice, persepis cunabula magis adoraturis exhibuit. Scenophegia solẽnitas hebreorũ de greco in latinũ tabernaculorũ dedicatio interpretat, quę celebrat a iudeis, in memoriã expeditionis cũ ab ęgypto ꝓmoti in tabernaculis agebãt / et ex eo scenophegia. Sceno eni grece, latine tabernaculũ dicit. Quę solẽnitas apud hebreos septẽbrio mẽse celebrabat. Neomenia apd̃ kalẽde, apud hebreos aũt quia scd̃m lunarem cursum mẽses supputant, et grece mene luna appellat, inde neomenia.i.noua luna. Erant eni apud hebreos ipsi dies kalẽdarum, ex legali institutione solẽnes, de quib⁹ in psalterio dicit. Canite in initio mensis tuba, in die insignis solẽnitatis vestræ. Encenia aũt est noua tẽpli dedicatio. Grece eni cenon dicit nouũ. Quãdo eni aliquid nouũ dedicat encenia dicitur. Hanc dedicationis tẽpli solẽnitatem iudei octobrio mẽse celebrabãt. Dies palmarũ ideo dicit, quia in eo dñs et saluator noster sicut ꝓpheta cecinit hierusalem tendẽs asellũ sedisse perhibet. Tunc gradiẽs, cum ramis palmarũ multitudo plebiũ, obuiã ei clamauerũt. Osanna, benedictus qui venit in nomine dñi rex israel. Vulgus aũt ideo hũc diem capitaliuium vocat, quia in eo tũc mos est lauandi capita infantium, quiungẽdi sunt, ne obseruatione.xl. sordidata ad vnctionem accederẽt. Hoc aũt die, symbolũ confitentibus tradit, ꝓpter cõfinem dñicę pasche solẽnitatem, vt qui iam ad dei gratiã percipiẽdam festinant, quam confiteãtur fidem agnoscãt. Cæna dñica dicta est. eo ꝙ in eo die saluator pascha cum suis discipulis fecerit, quod & vsq; hodie sicuti est traditũ celebrat, sanctũq; in eo chrisma cõficitur. Sabbatũ ab hebreis ex interpretatione vocabuli

ſui requies nominatur, q̄ deus in ipſo perfecto mū do requieſſet. Siquidē & eo die requieuit dñs in ſepulchro vt quietis illi⁹ myſteriuꝫ cōfirmaret, quod iudeis obſeruandū, invmbra futuri p̄ceptum eſt Sed poſtq̄ Chriſtus in ſepultura ſua eius figurā ad ipleuit, obſeruatio eius quieuit, Dominic⁹ dies p̄ devocatur, quia in eo reſurrectiōis dñi noſtri gaudiū celebrat. Qui dies nō iudeis ſed Chriſtianis in reſurrectione domini declaratus eſt, & ex illo habere cepit feſtiuitatē ſuā. Illis enim ſolū celebranduꝫ ſabbatū traditū eſt, qui erant antea requies mortuorū, reſurrectio aūt illi⁹ erat qui reſurgēs a mortuis iā nō morereť. Poſtq̄ aūt facta eſt talis reſurrectio i corpore dñi, vt p̄iret i capite eccleſię, quod corpus eccleſię ſperaret i fine. iam dies dominicus i octauus, qui et primus celebrari cœpit.

¶ De officijs. Cap. xix.

OFficiorū plurima genera ſunt, ſed p̄cipuum illud, quod i ſacris diuiniſq; reb⁹ habeť. Officiū autem ab efficiēdo dictum quaſi efficiū, propter decorem ſermonis vna mutata litera, vel certe vt quiſq; illa agat quæ nulli officiant. ſed proſint omnibus. Veſpertinum officium eſt in noctis initio, vocatum a ſtella veſpere, quæ ſurgit oriente nocte. Matutinumvero officium eſt in lucis initio, a ſtella lucifero appellatū, quę oritur incho ante mane, Quorum duorū temporum ſignificatione oſtenditur vt die ac nocte ſemper deus laudetur. Miſſa tempore ſacrificii eſt, quando cathecumini foras mittūtur. clamante leuita, ſi quis cathecuminus remāſit exeat foras & ide miſſa, quia ſacramentis altaris intereſſe nō poſſunt qui nondum regenerati noſcuntur. Chorus eſt multitudo i ſacris collecta, & dictus chorus q̄ initio in modum coronę circū aras ſtarent, & ita pſallerent. Alii chorū dixerunt a concordia, quę in charitate conſiſtit quia ſi charitatem non habeat, reſpōdere conuenienter non poteſt. Cū autem vnus canit, greçe monodia, latine ſinciniū dicitur. cumvero duo canūt, biciniū appellatur. cum multi chorus. Nam chorea ludicrū cantilenę, vel ſaltationes claſſium ſūt Antiphora ex greco, interpretatur vox reciproca. duobus. ſ. choris alternatim pſallantib⁹ ordine cō mutato, ſiue de vno ad vnum. Quod genus pſallēdi greci inueniſſe tradūtur. Reſponſorios itali tradiderūt. Quos inde reſpōſorios cantus vocant, q̄ alio deſinēte, id alter reſpondeat. Inter reſponſorios aūt & antiphonas hoc differt, q̄ in reſponſoriis vnus verſum dicit, in antiphonis aūt verſib⁹ alternant chori. Lectio dicitur, quia non cantatur vt pſalmus vel hymnus, ſed legitur tatū. Illic enim⁹ modulatio. hic ſola pronunciatio quæritur. Canticum eſt vox cantantis in lętitia. Pſalmus autem dicitur quia cātatur ad pſalteriū, quoꝫ eſſe Dauid prophetā in magno myſterio p̄dit hiſtoria. Hæc autē duo in quibuſdā pſalmoꝝ titulis. iuxta muſicā artem, alternatim ſibi apponuntur. Nam canticum pſalmi eſt cum id quod organum modulatur, vox poſta cantātis eloquitur. Pſalmus vero cātici, quod humana vox p̄loquiť, ar ſorgani modulantis imitatur. Pſalm⁹ aūt a pſalterio dicitur, vnde nec mos eſt ex alio opere eum componi. Tres autem grad⁹ ſunt in cantādo, primus ſuccentoris, ſecundus incentoris, tertius accentoris. Diapſalma quidā hebreum verbū eſſe volunt. quo ſignificatur ſēper. i. q̄ illa quibus hoc interponitur, ſempiterna eſſe cō firmet. Quidāvero greçuꝫ verbū exiſtimant quo ſignificatur interuallū pſallēdi, vt pſalma ſit quod pſallitur. diapſalma vero interpoſitū in pſallendo ſilentiū, vt quemadmodum ſimpſalma dicit vocis copulatio in cantando, ita diapſalma diſiunctio earum. vbi quędā requies diſtincta continuatiōe oſtē diť. Vnde & illud probabile eſt, non contingendas ſentētias in pſallendo vbi diapſalma iterpoſita fuerit, quia ideo interponitur, vt cōuerſio ſenſuuꝫ vel perſonarū eſſe noſcatur. Hymnus eſt canticū laudantiū, quod de greco in latinū lau s interpretatur p eo q̄ ſit carmē leticię & laudis. Proprie aūt hymni ſunt cōtinentes laudem dei. Si ergo ſit laus & nō ſit dei, nō eſt hymnus. ſi ſit & laus & dei laus & nō canteť, nō eſt hymn⁹. Si ergo & in laudē dei dr̄, & cātatur, tūc eſt hymn⁹. Cui cōtrarium eſt threnum quod eſt lamēti carmen & funeris. Alleluia duorūꝫ verborum interpretatio eſt, hoc eſt laus dei, et eſt verbū hebreū. iā eni vnū eſt de. x. noībus quib⁹ apud hebręos deus vocatur. Amen ſignificatvere ſiue fideliter, quod & ipſum hebręū eſt. Quæ duo verba, amen & alleluia, nec greçis nec latinis nec barbaris licet in ſuā linguā omnino tranſferre vel alia lingua annuncia re. Nā quāuis iterpretari poſſint, p̄pter ſanctiorē tm̄ auctoritatē, ſeruata eſt ab apoſtolis i his p̄prię linguę antiqtas Tāto enim ſacra ſunt noia. vt etiā ioānes in apocalypſi referat ſe ſpū reuelātevidiſſe & audiſſevocē cęleſtis exercit⁹, tāquāvocē aquarū multatū & tonitruū validorū dicentiū amē & alleluia. ac p hoc oportet i terrisvtraq; dici ſicut i cęlo reſonāt. Oſanna i alteri⁹ līguę iterp̄tationē in toto trāſire nō pōt, Oſi eni ſaluifica interpretatur. anna interiectio eſt, motum animi ſignificās ſub deprecātis affectu. integre aūt dicit oſianna, quod nos corrupta media vocali litera & eliſa dicimus oſanna, ſicut fit inverſib⁹ quādo ſcandimus. Litera eni prima verbi ſequētis extremam prioris verbi veniens excludit, & dr̄ hebraice oſanna quod interp̄retatur ſaluifica, ſubaudiē do vel populū tuū vel totum mundū. Offertorium tali ex cauſa ſumpſit vocabulū. Fertū eniꝫ dicitur oblatio quæ in altari offerť & ſacrificať a pōtificibus a quo offertoriū noiatum, quaſi p̄pter fertum Oblatio vocatur quia offerť. Dona p̄prie dei dicuntur. munera hominū. Nam munera dicuntur obſe quia quę pauperes diuitibus loco munerū ſoluunt itaq; munus homini datur. donū deo. vnde etiā in tēplis donaria dicimus. Munera aūt vocātur, quia

manibusvel accipiunturvel dantur. Duo ſunt aũt quę offerũtur,donũ & ſacrificiũ,Donũ dicitur qc quid auro argẽtoq; aut qualibet alia ſpecie efficiẽ Sacrificiũ aũt eſtvictima,& quęcũq; in ara ponũt ſeu cremantur.Oẽ aũt quod deo datur,aut dedicatur,aut cõſecratur.Quod dedicatur dicẽdo datur. vnde & appellatur,vnde & errãt qui dedicationẽ cõſecrationẽ putant ſignificari.Immolatio ab antiquis dicta,eo q; in mole altaris poſitavictima cæderet,vnde & mactatio poſt imolationẽ eſt,nunc aũt imolatio panis & calicis conuenit.Libatio aũt tm̃modo calicis oblatio eſt.Hinc eſt illud. Et libauit de ſanguinevuę,ſicut et ſeculariũ quidã poetarũ,nunc inquit pateras libate ioui.Libare enĩ proprie fundere eſt,ſumptũq; nomen de libero quodã qui in greciavſum repperitvitis.Hoſtię apudveteres dicebãtur ſacrificia quę fiebant anteq̃ ad hoſtẽ pergerent Victimęvero ſacrificia,quę poſtvictoriã de uictis hoſtib⁹ imolabãtur.Et erantvictimę maiora ſacrificia,q̃ hoſtię.Alijvictimã dictã putauerunt quia ictu percuſſa cadebat,vel quiavincta ad aras ducebatur.Holocauſtũ illud eſt,vbi totũ igne cõſumitur quod offertur.Antiqui enĩz cũ maxima ſacrificia adminiſtrarent,ſolebãt totas hoſtias in ſacrorum cõſumere flãma.et ip̃a erant holocauſtomata.Holo enĩ græce totũ dicitur,cauſtisincenſio et holocauſtũ totũ incenſus.Cerimoniæ apud latinos dicũtur ſacrę oĩa quę apud grecos orgiavocãtur.Proprie aũt viſum eſt doctorib⁹ a carendo appellaricęrimonias quaſi carimonias,eo q; ea quæ in ſacris diuinis offerunt̃,in ſuovſu his careret homines,quod etiã nomen invſu eſt ſanctarũ literarũ Alii cerimonias ꝓprie obſeruationibus iudęorum credũt,abſtinentiã ſcz quarundã eſcarum,ſecũdũ veterem legẽ eo q; obſeruantes carebant his reb⁹ quibus ſe abſtinuerũt.Sacrificiũ dictũ quaſi ſacrũ factũ.quia prece myſtica conſecratur,in memoriã p nobis dñicę paſſionis.Vñ hoc eo iubente corpus Chriſti & ſanguinẽ dicimus.quod dũ ſit ex fructibus terræ,ſanctificatur & fit ſacramentũ,operante inuiſibiliter ſpũ dei.cuius pacis & calicis ſacramentũ greci euchariſtiã dicunt,quod latine bona gratia interpretatur,Et quid melius corpore & ſãguine Chriſti! Sacramentũ eſt in aliqua celebratione,cũ res geſta ita fit vt aliquid ſacrificare intelligat̃,quod ſancte accipiendũ eſt. Sunt aũt ſacramẽta,baptiſmũ & Chriſma,corpus et ſanguis Chriſti quę ob id ſacramenta dicunt̃,quia ſub tegimento corporaliũ rerũ,virtus diuina ſecretius ſalutem eorũdẽ ſacramentorũ operatnr.Vnde & a ſecretis virtutib⁹ vel ſacris ſacramenta dñr.Quę iõ fructuoſe pœnes eccleſiã fiunt,quia ſanctus in ea manens ſpũs,eorũdẽ latenter ſacramentorũ operat̃ effectũ.vnde ſeu per bonos,ſeu p malos miniſtros intra dei eccleſiã diſpenſet̃,tñ quia ſpiritus ſanct⁹ myſtice illaviuificat,qui quõdã apoſtolico in tẽpore,viſibilibus apparebat operib⁹,nec bonorũ meritis diſpenſatoruz amplificãtur hęc dona,nec malorum attenuantur,quia neq; q plãtat eſt aliqd neq; qui rigat,ſed qui incrementum dat deus. Vnde et græce myſterium dicitur quod ſecretam et reconditam habeat diſpenſationem.Baptiſmuz grece.latine tinctio interprætatur,quæ iccirco tinctio dicitur quia ibi homo ſpiritu gratiæ in melius immutatur,& longe aliud q̃ erat efficitur.Prius enim deformitare peccatorum fœdi eramus.in ipſa intinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum. Vnde in canticis ſcribitur canticoruz.Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata!Cuius myſterium non aliter niſi ſub trinitatis deſignatione id eſt patris et filii & ſpiritus ſancti cognominatione completur. dicente domino ad apoſtolos.Ite docete omnesgẽtes baptizantes eos in nomine patris & filii et ſpiritus ſancti. Sicut enim in tribus teſtibus ſtat omneverbum.ita hoc ſacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorum.q; autem per aquam baptiſmum datur,hæc ratio eſt,Voluit enĩ dominusvt res illa inuiſibilis per congruentem,ſz profecto contrectabilem rem viſibile impenderetur elementum,ſuper quod etiam in principio ferebatur ſpiritus ſanctus,ſicut aqua purgatur exterius corpus ita latenter eius myſterio per ſpiritum ſanctum purificatur et animus.Cuius ſanctificatio ita eſt.Inuocato enim deo deſcendit ſpiritus ſanctus de cęlis & medicatisaquis ſanctificat easde ſe ipſo,& accipiunt vim purgationis vt in eis et caro et anima delictis inquinata mundetur. Chryſma græce latinevnctio nominatur,ex cuius nomine et Chriſtus dicitur & homo poſt lauacrum ſanctificatur.Nam ſicut in baptiſmo peccatorum remiſſio datur,ita per vnctionem ſanctificatio ſpirit⁹ adhibetur,& hoc de priſtina diſciplina,qua vngi in ſacerdotium & in regnum ſolebant,ex quo & aaron a moyſe vnctus eſt.Quę dum carnaliter fit,ſpiritualiter proficit,quomodo et in ipſa baptiſmi gratia viſibilis actus eſt q; in aqua mergimur,ſed ſpiritalis effectus quod delictismundamur.Hoc ſignificat illud vnguentum,quod peccatrix mulier ſuper pedes & ea quę dicitur nõ fuiſſe peccatrix ſup caput Ieſu fudiſſe deſcribitur.Manus ſpoſitio ideo fit vt per benedictionem aduocatus inuitetur ſpiritus ſanctus,Tunc enim ille paraclytus,poſt mundata et benedicta corpora libens a patre deſcendit,& quaſi ſuper baptiſmi aquam tanq̃z ſuper priſtinam ſedem recognoſcens requieſcit.Nam legitur q; in principio aquis ſuperferebatur ſpiritus ſãctus.Exorciſmus græce latine coniuratio ſiue ſermo increpationis eſt,aduerſus diabolum vt diſcedat,ſicut in zacharia.Et oſtẽdit mihi Ieſum ſacerdotem magnum ſtantem coram angelo domini,& ſathan ſtabat ad dextris eius vt aduerſaretur ei.& dixit Dominus ad ſathan.Increpet Dominus in te ſathan,et increpet Domin⁹ in te qui eligit hieruſalẽ.Hoc eſt exorciſm⁹,increpare & cõiurare aduer-

ſus diabolū. Vnde ſciendū q̄ nō creatura dei in infantib⁹ exorcizatur aut exſufflatur, ſz ille ſub quo ſunt oēs qui in p̄cō naſcūtur. Eſt enim prīcepspeccatorū. Symbolū per linguam greçā ſignuz vel cognitio interpretatur. Diſceſſuri enī apoſtoli ad euangelizādū in gētibus, hoc ſibi p̄dicatiōis ſignū vel indiciū poſuerunt. Continet enī confeſſionē trinitatis & vnitatē eccleſię, & oē chriſtiani dogmatis ſacramentū. Quod ſymbolū fidei & ſpei noſtrę nō ſcribitur in charta et atramento, ſed in tabulis cordis carnalibus. Oratio, petitio dicitur Nā orare eſt petere, ſicut exorare īpetrare. Conſtat aūt oratio loco et tēpore. Loco, quia nōvbiq;, cū prohibeamur a Chriſto orare in publico, ſedvbi oportunitas dederit, aut neceſſitas īportauerit. Neq; eī contra prīceptū reputatur ab apoſtolis factū, quia in carcere audientibus cuſtodib⁹ orabant et canebāt deo. De tēporevero dictum eſt, ſine intermiſſione orare, ſed hoc ſingularibus. Nā eſt obſeruatio quarūdam horarū cōmunium, quę diei interſpacia ſignant. tertia, ſexa. nona. ſīmiliter & noctis, ſed ideo hę orandi horę diuiſę ſunt, vt ſi forte aliquo fuerimus opere detēti, ipſum ad nos officiū temp⁹ admoneat, quę tēpora in ſcripturis inueniunt. Primū enim ſpiritus ſanctus cōgregatis diſcipulis hora tertia infuſus eſt. Petrus qua dievīſionē cōmunicationis in illovaſculo expertus eſt, ſexta hora orandi gratia aſcenderat. Idem etiā cum Ioanne hora nona templū adiit, quando clauduz ſanitati reformauit. Sed et Danielem legimus hæc tēpora ī oratione obſeruaſſe, etvtiq; ex iſraelis diſciplinavt neminus q̄z ter in die adoremus. Debitores enim ſumus triū perſonarum, patris et filii & ſpirituſſancti, exceptis vtiq; et aliis legītimis orationibus quę ſinevlla admonitione debenturī ingreſſu lucis ac noctis, ſiue vigiliarum, ſed et cibum nō prius ſumere q̄ interpoſita oratione debemus. Priora enī habenda ſunt ſpiritus refrigeria quia priora cęleſtia q̄ terrena. Qui aūtvult orationem ſuamvolare ad dñm faciat illi duas alas ieiunium et elemoſynam et aſcēdet celeriter & exaudietur. Ieiunium ē parſimoniævictus, abſtinētiaq; ciborum, cui nomen eſt inditū ex quadam parteviſcerum tenui ſemper et vacua. quodvulgo ieiuniū vocatur. vnde ieiunii nomen creditur deriuatū, q; ſui inedia viſceravacua et exinanita exiſtant. Ieiuniuz aūt et ſtatio dicitur Statio aūt de militari exemplo nomen accepit, p eo q; nulla leticia obueniēs caſtris ſtationē militū reſcindat. Nā leticia libētius triſticia ſollicitius adminiſtrat diſciplinā. Vñ & milites nūq̄z īmemores ſacramēti magis ſtationibus parēt. Diſcernūt aūt quidā inter ieiuniū & ſtationē. nā ieiuniū eſt indifferēter cuiuſlibet diei abſtinētia nō ſecūdū legē ſz ſecūdū p̄priāvolūtatē. Statio aūt eſt obſeruatio ſtatutoꝝ dierūvl tēpoꝝ. Dierū, vt quartę ferię & ſextę ieiuniū, exveterilege prīceptū, de qua ſtatione in euāgelio dixit ille, ieiuno bis in ſabbato id ē quarta et ſexta ſabbati. Temporum aūt quæ legalibus ac p̄pheticis iuſtitutionibus terminatis tēporibus ſtatuta ſunt. vt ieiuniū quarti quinti ſeptimi & decimi menſis, vel ſicut in euangelio. Dies illi in quibus ablatuseſt ſpōſus, vel ſicut obſeruatio quadrageſimę quæ invniuerſo orbe inſtitutione apoſtolica obſeruatur, circa cōfinium dñicę paſſionis His tertiū genus quidā adiſciunt, quam xerophagiā dicūt abſtinentiā ſcilicet ciboꝝ humentiū. Vnde et nomen hoc datū, eo q; ſiccis quidam eſcis vtantur. Penitentia appellata quaſi punitentia, eo q; ipſe homo in ſe penitēdo puniat quod male admiſit. Nam nihil aliud agūt quosveraciter pœnitet, niſivt id quod male fecerunt impunitū eſſe nō ſignant. Eo quippe modo ſibi non parcentibus ille parcit, cuius altū iuſtumq; iudicium nullus contēptor euadit. Perfecta eſt autem pœnitentia prę terita deflere & futura non admittere. Hæc ſecunda in ſimilitudine fontis eſt, vt ſi forte impugnante diabolo aliquod peccatū irrepſerit, huius ſatiſfactione purgetur. Satiſfactio autē eſt, cauſas peccatorum et ſuggeſtiones excludere, etvltra peccatum non iterare. Recōciliationevero eſt quę poſt cōplementū penitentię adhibetur. Nā ſicut concilia mur deo, quando primum a gentilitate conuertimur, ita reconciliamur quando poſt peccatum pœnitendo regredimur. Exomologeſis græco vocabulo dicitur, quod latine confeſſio interprætatur, cuius nominis duplex ſignificatio eſt. Aut enim in laude intelligitur confeſſio ſicut eſt, confiteor tibi pater dñe cęli et terræ, aut dum quiſq; confitet ſua peccata ab eo indulgenda, cuius indeficiens eſt miſericordia. Ex hoc ergo græco vocabulo, exprimitur et frequentatur exomologeſis, qua delictū noſtrum dño confitemur, non quidēvt ignaro, cui⁹ cognitioni nihil occultū eſt, ſed confeſſio eſt rei ſcilicet eius quæ ignoratur profeſſa cognitio. Vtile eī ſibi ac iocūduz quiſq; eē exiſtimauerat, rapere adulterari, furari, ſed vbi hęc æternæ dānationi obnoxia eſſe cognouit, cognitis his confitetur errorem Confeſſio autem erroris, profeſſio eſt deſinendi. Deſinendum ergo a peccatis eſt dum confeſſio eſt Cōfeſſio aūt añcedit, remiſſio ſeq̄t. Cęterū extra veniā ē q; p̄cm̄ cognoſcit, nec cognitūcōfiteī. Itaq; exomologeſis p̄ſternēdi & hūilificādi hoisdiſciplia ē hitu atq; victu, ſacco & cinere ĩcubare, corp⁹ ſordib⁹ obſcurare, aīm meroribꝰ deijcere illa q̄ peccauit triſti tractatiōe mutare. Letanię greco noīe appellāt, q̄ latine dicūt rogatiōes. Inter letanias vero & exomologeſin hoc differt, q; exomologeſis p̄ ſola cōfeſſiōe p̄cōꝝ agit, letanievero dicūtur p̄pter rogādū dñm & īpetrādū in aliquo miſericordiam ei⁹ Sz nūc iāvtrūq; vocabulū ſubvna ſignifīcatiōe habet, nec diſtatvulgovtrū letanie an exomologeſis dicāt. Supplicatiōis aūt nomez quodāmō ex gētilitate retinet. nā ferię aut legitimę erāt ap̄ eos, aut idictę. Indictę aūt q̄ pauptas antiqua ro-

manorũ,aut ex collatione ſacrificabat,aut certe de bonis damnatorum Vnde ſupplicia dicunt ſupplicationes quę fiebant de bonis paſſorum ſuppli cia.Sacrę enim res, de rebus execrandoꝝ fiebãt.

¶ Explicit liber ſextus.

¶ Incipit liber ſeptimus.

¶ De deo. Caꝑ.I.

BEatiſſimus Hieronymusvir eruditiſſimꝰ & multarũ linguarũ peritus hebræorꝫ noim interpretationẽ primus in linguaꝫ latinã cõuertit.Ex quibus ꝑ breuitate ꝑ termiſſis multis,quędã huic operi adiectis interꝑtatiõibus interponẽda ſtudui.Vocabuloꝝ enim expoſitio ſatis indicat quidvelint intelligi.Habẽt enĩ quędã ex ꝓprijs cauſis noim rationẽ. In principio aũt decẽ noia ponimꝰ,quibꝰ apud hebręos deꝰ vocatur.Primũ apud hebręos dei nomẽ El dr̃, quod alij deũ,alij æthymologiã eius exprimentes Iſchyrios.i.fortẽ interpretati ſunt.iõ ꝙ nulla infirmitate prẽmitur,ſed fortis eſt & ſufficiẽs ad oia ꝓpetranda.Secundũ nomen Eloi eſt.Tertiũ Eloe,qđ vtrũq; in latinũ deus dicitur.Eſt aũt nomẽ in latinũ, & græca appellatiõe tranſlatũ.Nã deus gręce Theos dr̃,quaſi Deos,id eſt timor,vñ tractũ eſt nomẽ deus,ꝙ eũ colentibusſit timor.Deus aũt ꝓprie nomen eſt trinitatis pertinẽs ad patrẽ & filiũ & ſpiritũſcm̃,Ad quã trinitatẽ etiã reliqua q̃ in deo ĩfra ſunt poſita vocabula referũtur.Quartũ nomẽ dei dr̃ ſabaoth,quod vertitur in latinũ exercituũ ſiue virtutũ,de quo ĩ pſalmo ab angelis dr̃. Quis ẽ iſte rex gloriæ,dñs virtutũ. Sunt aũt in huiuſmodi ordinatione virtutes multę,vt angeli,archãgeli,principatus,& poteſtates,cunctiq; cęleſtismilitię ordines quoꝝ tñ ille eſt dñs.Oẽs enĩ ſub ipſo ſunt, eiuſq; dominatui ſubiacent.Quintũ nomen Elion qđ interꝑtatur in latinũ excelſus,quia ſupra cęlos eſt, ſicut ſcriptum eſt de eo. Excelſus dñs, ſupra cęlos gloria eius. Excelſus aũt dictus ꝓ valde excelſus. Ex enĩ provalde ponitur,ſicut eximis quaſi valde eminens.Sextũ nomen Eieie id eſt qui eſt.Deꝰ enĩ ſolũ quia æternus eſt,hoc eſt,quia exordiũ non habet.eſſentię nomẽvere tenet.Hoc enim nomen ad ſanctũ Moyſen ꝓ angelũ eſt delatũ.Querẽti enim quod eſſet nomẽ eiꝰ qui eũ ꝓgere ꝑcipiebat ad populũ ex ægypto liberãdũ,rñdit.Ego ſum qui ſum & dices filijs iſrael q ẽ miſit me advos,tanq̃ ĩ eiꝰ cõparationẽ,quivere ẽ,quia ĩcõmutabilis ẽ,ea q̃ commutabia facta ſunt,quaſi nõ ſint.Quod enim dicit fuit,non eſt,& quod dr̃ erit, nõdũ eſt. Deus aũt eẽ tm̃ nouit,fuiſſe & futurũ eſſe nõ nouit. Solus enim pater cũ filio & ſpiritu ſancto veraciter eſt. Cuius eſſentię cõparatũ eſſe noſtrũ,nõ eſſe eſt. Vñ& ĩ colloquio dicimꝰ .Viuit deꝰ /qa eſſentiavita viuit,quã mors nõ habet. Septimum adonay,quod gñaliter dñs interꝑtat,ꝙ domineť creaturę cũctę,vel ꝙ creatura oĩs dñatui eiꝰ deſeruiat. Dñs ergo & deꝰ vel ꝙ domineť oibꝰ,vel ꝙ timeat a cũctis. Octauum la, quod in deo tantũ ponitur quod etiã in alleluya in nouiſſima ſyllaba ſonat.Nonuꝫ Tetragrãmaton, hoc eſt quatuor literaꝝ,quod ꝓprie apud hebræos in deo ponit̃,iode iode.i.duabꝰ ia.q̃ duplicata ĩ effabile illud & glorioſũ dei nomẽ efficiũt.Dicitur aũt ineffabilis,non quia dici nõ põt,ſed quia finiri ſenſu & intellectu hũano nullatenus poteſt,& ideo quia de eo nihil dignũ dici poteſt,ineffabilis ẽ. Decimũ Saddai.i.oipotens.Vocatus aũt oipotẽs, eo ꝙ oia poteſt,ſed a faciẽdo ꝙ vult,non a patiendo quod nõvult.Quod ſi ei accideret,nequaq̃ eſſet oi potens,facit enĩ quicquidvult,& inde oipotẽs.Itꝫ oipotẽs,quia ipius ſunt oia q̃vbiq; ſunt. Solꝰ enĩ totius mũdi habet ĩperiũ.Dicũtur aũt & alia q̃dam in deũ ſubſtãtialiter noia,vt imortalis,incorruptibilis,icõmutabilis,æternus.vñ &merito cunctę ꝑponitur creaturæ.Immortalis ſicut de eo ſcriptuꝫ eſt qui ſolꝰ habet imortalitatem ,quia in eiꝰ natura nulla eſt cõmutatio.Nã oĩs mutabilitas nõ inconuenienter mortalitas dicitur.ſecũdũ quã & anima mori dr̃,nõ quia in corpꝰ vel ĩ aliquã alterã ſubſtãtiã mutať &vertiť,ſꝫ in ipa ſua ſuſtãtia qcqd alio mõ nũc ẽ aut fuit.ſecũdũ id quod deſtitit eẽ qđ erat mortalisvtiq; deꝑhẽdiť,ac ꝑ hoc ſolꝰ deꝰ dr̃ immortalis quia ſolꝰ icõmutabilis.Incorruptibilis appellať quia corrũpi & diſſolui non põt nec diuidi. quicqd ei capit diuiſionẽ& iteritũ capit.Ille nec diuidi põt nec ĩterire,ide icorruptibilis ẽ.Incõmutabilis ẽ,quia ſẽp manet & mutari neſcit. Nec ꝓficit quia ꝓfectꝰ ẽ.nec deficit quia ęternꝰ.Eternꝰ ẽ,quia ſine tpe ẽ.Nõ enĩ habet initiũ neq; finẽ.Hic & ſẽpiternꝰ,eo ꝙ ſit ſemp ęternꝰ.A qbuſdã ęternꝰ ab æthere crediť dictꝰ,qm̃ cęlũ ſedes eiꝰ habeť,vñ ẽ illđ Cęlũ cęli dño.& hęc iſta quatuorvnũ ſignificãt.nã vna eadẽq; res dr̃,ſiue dicať ęternꝰ deꝰ ſiue imortalis ſiue icorruptibilis,ſiue imutabilis.Inuiſibilis dr̃ quia nũq̃ꝫ ꝑ ſubſtãtiã ſuã apparuit oculismortaliũ trinitas,niſi ꝑ ſpeciẽ ſubiectę creaturę eiuſdẽ corporeę.Nã nemo põt ipam maieſtatẽ eſſentię deivi dere &viuere,ſicut & dictũ eſt moyſi.Vñ & Ioannes ĩ epła ſua dicit.Deũ nemoviditvnq̃.Res ẽ ei in uiſibilis iõq; nõ oculo ſꝫ corde q̃rẽdꝰ ẽ.Impaſſibilis eſt,quia nullis ꝓturbatiõibꝰ afficiť,quibꝰ fragilitas humana ſuccũbit.Nõ ei attingũt eũ vllę paſſiones vt libido/iracũdia/cupiditas/timor/meror inidia & cętera.quibus hũana mens turbať,ſed cũ dicit deꝰ iraſci/aut ẓelare/aut dolere/noſtrovſu dicitur Apud eũ ꝓturbatio nulla ẽ,apud quẽ trãqllitas ſũma ẽ.Simplex dr̃/ſiue nõ admittẽdo quod habet/ſeu quia nõ aliud ẽ ipe/& aliud qđ ĩ ipo ẽ/ ſicut in hoie,cuiꝰ aliud ẽ eẽ,aliud ſapere.Nã & eẽ põt/&ſapiẽs nõ eẽ. Deꝰ aũt habet eſſentiã/habet & ſapiẽtiã/ſꝫ quod habet/hoc & ẽ/& oiavnꝰ ẽ,ac ꝓinde ſimplex ẽ,quia nõ ĩ eo aliqd accidẽtis eſt/ſꝫ quod ẽ/et quid ĩ ipo eſt eſſentialiter ẽ,excepto ꝙ relatiue ad quãcũq; perſonaꝫ eſt. Summe bonus,quia incõmutabilis eſt.Creaturavero bonũ/ſed nõ ſummuꝫ eſt

quia mutabilis ē. et dū sit qdē bonū, nō tñ eē pōt & summū. Incorporeus aūt vel incoporalis ideo dicit Deꝰ, vt spūs credat vel intelligatur eē, nō corpus. Nā dū dr spūs eiꝰ significatur substātia. Immēsus, quia cūcta cōcludit & ipe a nullo cōcluditur, sz oia intra eius oipotētiā coartant. Perfectꝰ dr, quia nihil ei possit adijci. Attñ de cōsummatōe alicui⁹ facti, perfectio dr. Deus aūt q nō est factus, quō est p fectus? sed hoc vocabulū devsu nostro sumpsit humana iopia sicut & reliqua verba, quatenꝰ id quod ineffabile est vtcūq; dici possit, qm̄ de deo nihil digne humanus sermo dicit sicut sunt & alia. Creator dictꝰ, pro totius mūdi rebus ab ipo creatis. Nihil enī est, quod nō originē a deo traxerit. Ipse etv nus, quia diuidi nō pōt, vel quia nihil aliud esse nō pōt, propter quod tantūdē capiat potestatis. Hæc igiturquæ de deo dicta sunt, ad totā pertinent trinitatē, propter vnā & coæternā substantiā / siue in patre / siue in filiovnigenito in forma dei / siue i spiritu sancto. qui vnus spūs est dei patris & filij eius vnigeniti. Sūt aūt et quędāvocabula exvsu nostro ad deū sūpta de mēbris nostris, siue de inferioribꝰ et quia in ꝓpria natura inuisibilis et incorporeus est, p efficientijs tñ causarū in ipo rerū species ascribunt, vt more locutiōis nostræ facilius seipsuz insinuet, vt quia oia videt, dicatur oculus / propter q audit oia dicat auris, pro eo aūt q aduertit ambulat, p eo q expectat stat, sic & i cæteris hoz similibꝰ ab humanis mētibꝰ trahit similitudo ad deum sicut est obliuiscēs et memorās. Hinc est quod ꝓpheta dicit. Iurauit dñsexercituū per animā suā nō q animā deus habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Nā et facies dei in scripturis sanctis non caro sed diuina cognitio intelligit / eadē ratione qua per faciē cōspectā quisq; cognoscit. Hoc enī in oratione dr deo. Ostēde nobis faciē tuā / ac si dicat, da nobis cognitionē tuā. Sic & vestigia dei dicūt, quia nūc deus per speculū agnoscit. Ad perfectū vero oipotēs reperiet. dū in futuro facie ad faciē qbusq; electis presentabit, vt ipsam speciē cōtēplemur cuius nūcvestigia cōphendere conātur, hoc quem videre p speculū dnr. Nā & situs & habitus & locꝰ & tēpus, in deo nō ꝓprie, sed per similitudinē trās latiue dicūt Quippe sedere sup cherubin dr quod est ad situ, & abyssus tanq̄vestimētū amictꝰ, quod est ad habitū, & anni tui nō deficiēt, quod ad tēpꝰ ptinet, & si ascēdero i cælū tu ibi es. quod ad locuz Nā et in propheta Plaustri portātis fœnum, species ad deū ducit. Et hæc oia per figuraz deus quia nihil est hoz ad proprietatem substantiæ eius.

¶ De filio Dei. Cap. II.

QVltis etiā modis Christus appellari i scripturis inuenit diuinis. Nā ipse dei patris vnigenitus filius dū esset æqualis patri p pter salutē nostrā formā serui accepit. Proindeque dā noia in illo ex dispēsatiōe susceptę hūanitatis assūpta sunt. Christus nāq; a chrismate est appellatus, hoc est vnctus. Pręceptū ei fuerat iudæis, vt sacrū cōficerent vnguentū, quo perungi possent hi quivocabātur ad sacerdotiū vel ad regnū. et sicut nūc regibꝰ indumentū purpuræ insigne est regiæ dignitatis, sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac Potestatē regiā cōferebat, et iñ Christi dicti a chrisꝰ mate quod est vnctio. Nā chrisma gręce, latine vnctio nūcupatur. quæ etiaz dño accōmodauit, facta spiritalis quia spū vnctus est a deo patre, sicut dicitur in actibus apostolorū. Collecti sunt enī in hac ciuitate aduersus sanctū filiū tuū quēvnxisti, non vtiq; oleovisibili, sed gratię dono q visibili significatur vnguento. Nō est aūt saluatoris propriū nomē Christus, sed cōmunis nūcupatio ptātis. Dum enī dr Christus, cōmune nomen dignitatis est. Dū Iesus Christus, ꝓpriū est vocabulū saluatoris. Christi enī nomē nusq̄z alibi oino nec in aliqua gēte fuit nisi tm̄ in illo regnovbi Christus ꝓphetabatur & vndevēturus erat. Messias aūt hebraice dicit, grece Christus. latina aūt locutiōevnctꝰ. Iesus habraice, gręce sother, latine aūt salutaris. siue saluator interpretatur, pro eo q cunctis gentibꝰ salutifer venit. Ethimologiā enī nois huius etiā euangelista significat dicēs. Vocabis nomē eiꝰ saluator. quia ipe saluū faciet populū suū. Sicut enī Christus significat regē, ita Iesus significat saluatorē. Nō itaq; nos saluos facit quicūq; rex, sed rex saluator. Quod verbū latina lingua antea nō habebat sed habere poterat, sicut potuit quādovoluit. Emanuel ex hebræo in latinū significat nobiscū deꝰ. sz quia per virginē natus deꝰ hoibus in carne mortali apparuit, vt terrenis viā salutis ad cælū aperiret. Ad diuinitatis aūt substantiā quę pertinēt sunt ista, dñs & deus. Deus aūt dictus ꝓpter vnitā cū patre substantiā. Dñs aūt propter seruientē creaturā. Deus aūt & homo, quia verbū et caro. Vnde et bis genitus dr siue quia p eū genuit sine matre inæternitate, siue quia mater sine patre in tēpore. Vnigenitꝰ aūtvocatus secundū diuinitatis excellentiā, quia sine fratribꝰ primo genitus est secundū susceptionē hois, in qua per adoptionis gratiā fratres habere dignatus est, quibꝰ esset primogenitꝰ. Omousiō patri, abvnitate substātiæ appellatus. Substantia enī vel essentia gręce vsia dicit, omo vnū. Vtrumq; igitur coniunctum sonat vna substantia. Hoc enim vocatur omousion, quod est ego et pater vnum sumus, hoc est eiusdem cum patre substantię. Quod nomen et si scriptum in sanctis literis non inuenitur, in assertione tamen totius trinitatis defenditur, quia datur ratio vnde recte dici ostendatur sicut et pater in illis libris nusq̄z ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse atq; credendus non dubitatur. Omousion similis substantiæ, quia qualis Deus, talis est et imago eius. Inuisibilis Deus, et imago eius inuisibilis. Principium sine fine eo q ab ipso omnia, et quia ante eū nihil. Finis sine principio. vel quia dignatus est in fine tēporum humi-

liter ī carne naſci & mori,& iudiciū nouiſſimū ipſe ſuſcipere.vel quia quicquid agim⁹ ad illū referim⁹ Et cū ad eū peruenerimus,vltra quod q̄ram⁹ non habebimus.Os dei eſt,quia verbū ei⁹ eſt.Naꝫ ſicut ꝑ verbis que per linguā fiūt ſ̄pe dicim⁹,illa et illa lingua,ita & ꝑ dei verbis os ponitur.quia mos ē vt ore verba formētur.Verbū aūt ideo dicitur,quia ꝑ eū pater oīa condidit ſiue iuſſit.Veritas,quia non fallit,ſed tribuit quod promiſit.Vita quia creauit. Imago dei,propter parē ſimilitudinē patris. Figura eſt,quia ſuſcipiens formā ſerui,operūvirtutūq; ſimilitudinē patris in ſe imaginē atq; ímenſaꝫ magnitudinē deſignauit.Manus dei eſt,ꝙ oīa per ip ſum facta ſunt.Hinc & dextera,propter effectū oris totius creaturę que per ipꝫ formata eſt.Brachium,quia ab ipo oīa cōtinātur.Virtus pro eo ꝙ omnē poteſtatē patris in ſemetipſo habet,& oēm cęli terręq; creaturā gubernet,cōtineat,atq; regat. Sapientia pro eo ꝙ ipſe reuelat myſteria ſcientiæ et archana ſapiētiæ.Sed tñ cū ſit pater et ſpūſſctūs ſapiētia & virtus & lumen & lux,ꝑprie tñ his noībus filius nūcupatur,Splēdor aūt appellaī propterꝙmaniſeſtat.Lumen quia illuminat.Lux,quia veritatē cōtemplandā,cordis oculos referat . Sol, quia illuminat oēs.Oriens,quia luminis fons & illuſtrator ē rerū,& ꝙ oriri nos faciat ad vitā eternā Fons,quia rerū oīm origo eſt,vel ꝙ ſatiat ſitiētes. Ipſe quoq; alpha et o,Alpha enī litera nulla pręcedit.Prima eſt enī literarū ſicut & filius dei. Ipſe eī ſe principiū iudæis interrogantib⁹ eſſe reſpondit. Vñ et Ioannes in apocelypſi proprie ipſam literaꝫ ponens ait.Ego ſum alpha & o,prim⁹ &nouiſſim⁹ Primus,quia añ eū nihil eſt.Nouiſſimus,quia nouiſſimū iudiciū ipſe ſuſcipiet.Mediator,quia inter deū & hominē medi⁹ cōſtitutus eſt vel vt hominęꝫ ad deū ꝑduceret.Vnde & illū greci meſiten vocāt Paraclytus,id eſt aduocatus,quia pro nobis intercedit apud patrē,ſicut & de eo dicit Ioannes . Aduocatum habemus apud patrē Ieſum Chriſtum iuſtum.Paraclytus aūt greco eſt,quod latine dicitur aduocatus.Quod nomen et filio & ſpiritui ſancto aſcribitur,iuxta ꝙ & dominus in euāgelio ait.Rogabo patrē et aliū paraclytū dabit vobis.Interceſſor aūt ideo vocatur,quia pro culpa noſtra remouēda curā gerit,et pro abluendis noſtris criminibus curā ipēdit.Sponſus quia deſcendens de cęlo adheſit eccleſiæ,vt pace noui teſtamēti eſſēt duo in carne vna.Angelus dicitur propter annūciationē paternę ac ſuę volūtatis.Vñ et apud prophetā magni cōcilij angelus legī,dū ſit deus et dñs angeloꝝ.Miſſus dicī,eo ꝙ apparuit huic mūdo verbū caro factū,vnde & idē dicit. Ego a patre exiui, & veni in hūc mūdū.Hō aūt dr̄ quia nat⁹ ē.Prophe ta,quia futura reuelauit.Sacerdos,quia pro nobis hoſtiā ſe obtulit.Paſtor,quia cuſtos Magiſter,quia oſtenſor.Nazarenus vero a loco.Nazarenus a merito,id eſt ſanctus ſiue mundus,quia peccatūnō fecit.Siquidē et de aliis inferioribus rebus nominuꝫ ſpecies ad ſe trahit Chriſtus vt facilius itelligatur. Dicī enī panis,quia caro.Vitis,quia ſanguine ipſius redēpti ſum⁹.Flos,ꝙa elect⁹,Via,ꝙa per ipꝫ ad dñm imus.Oſtiū,quia per ipſum ad dñm ingredimur.Mōs,quia fortis,Petra,quia firmitas eſt credētiū.Lapis āgularis,vel qa duos parietes e diuerſo.i.de circūciſione et præputio venientes in vnam fabricā eccleſiæ iungit.vel ꝙ pacē in ſe angelis & hominibus facit.Lapis offenſionis.quia veniēs humilis offenderunt in eū increduli hoies,& fact⁹ eſt petra ſcandali,ſicut dicit Apoſtol⁹ Iudęis quidem ſcandalū. Fundamētū aūt ideo vocaī,quia fides in eo firmiſſima eſt,vel quia ſup eū catholica eccleſia cōſtructa eſt.Nā & Chriſtus agnus ꝑ innocentia,& ouis ꝑpter patiētiā,& aries ꝑpter pricipatū & hędus propter ſimilitudinē.carnis peccati.& vitulus propter ꝙ pro nobis eſt imolatus.& leo ꝑ regno et fortitudine,& ſerpens pro morte et ſapientia.Idē & vermis,quia reſurrexit. Aquilla propter ꝙ poſt reſurrectionē ad aſtra remeauit.Nec mirū ſi vilib⁹ ſignificationib⁹ figuretur quiviſq; ad noſtra rū paſſionū,ſeu carnis cōtumelias deſcēdiſſe cognoſcitur.Qui cū ſit coætern⁹ dei patris añ ſecula filius poſtq̄venit plenitudo tēporis propter ſalutē noſtrā formā ſerui accipiēs.& factus eſt fili⁹ dei filius hois.Inde quędā de illo ī ſcripturis ſanctis ſecundū formā dei,quędā ſecundū formā ſerui dicūtur.Quoꝝ exēpli gratia duo quędā cōmemoranī. vt ſingula ad ſingula referantur.Secūdū formam dei,de ipſo dixit. Ego et pater vnū ſum⁹, ſecūduꝫ formā ſerui.Qm̄ pater maior me eſt.Hoies autemꝫ minus intelligētes quid pro quo dicaī,ea que propter formā ſerui dicta ſunt,volūt tranſferre ad formā dei,et rurſus ea q̄ dicta ſunt vt ad ſe inuicē perſonæ referantur.volunt oīa eſſe naturæ atq; ſubſtātię,et faciunt errorem in fide.Sic aūt de filio coniuncta eſt humana natura,vt ex duabus ſubſtātijs fieret vna perſona.Solus igitur homo pertulit crucē,ſed propter vnitatē pſonę & de⁹ dicitur pertuliſſe.Hic eſt quod ſcribiī.Si enī cognouiſſent, nūq̄ dñm glorię crucifixiſſent Filiū ergo dei crucifixū fatemur,nō ex virtute diuinitatis,ſed ex infirmitate humanitatis,non ex ſuę naturæ permanſione, ſed ex noſtra ſuſceptione.

¶ De ſpiritu ſancto. Cap̄.iij.

Spiritus ſanctus ideo prędicaī de⁹,quia ex patre filioq; procedit,& ſubſtantiā eorum habet.Neq; enī aliud de patre procedere potuit q̄ quod ipſe eſt pater.Spiritus ſanctus aūt dict⁹,ſecūdū id quod ad aliquid refertur ſpirās.Spiransvtiq; ſpiritu iſpiratus eſt,& ex eo appellat⁹ ſpiritus eſt.Proprio aūt mō quodaꝫ dicitur ſpiritus ſctūs ſecundū quod refertur ad patrē & filiū quod eoꝝ ſpiritus ſit.Nā et hoc nomē quod ſpiritus dr̄ non ſemp ſecundū id quod refertur ad aliquid ſed ſecundū id quod aliquā naturā ſignifi-

cat intelligitur. Omnis enī incorporea natura ſpiritus in ſcripturis ſacris appellatur. Vñ non tantū patri et filio & ſpiritui ſancto. ſed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulū congruit. Ideo igitur ſpūs dei ſanctus vocatur, quia patris & filij ſanctitas eſt. Nā cū ſit & pater ſpūs, & filiꝰ ſpiritus & pater ſanctus, & filius ſanctus, proprie tñ ipe vocatur ſpiritus ſanctꝰ, tanꝫ ſanctitas coeſſentialis et cōſubſtantialis amborū. Spiritus ſanctꝰ ideo nō dr genitusne duo in trinitate filii ſupplicētur. Ideo nō prædicatur ingenitus ne duo patres in ipſa trinitate credanr, Procedens aūt dicitur teſtionio domi dicētis. Multa adhuc habeo quę vobis loquar ſed nō poteſtis illa mō audire. Veniet aūt ſpūs veritatis, q apatre procedit, et de meo accipiet, illevobis indicabit oia. Hic aūt non ſolū natura procedit. ſed ſemp ad peragenda opera diuinitatis inde ficienter procedit. Hoc aūt intereſt inter naſcentē filiū & procedentē ſpiritū ſanctū, ꝙ filiꝰ exvno naſcit ſpūs ſanctus exvtroq; procedit. & ideo dicit a poſtolus. Qui aūt ſpm̄ Chriſti nō habet, hic nō eſt eius, Spūs ſanctus ex opere etiā angelus intelligit Dictū eſt enī de illo. Et quęventura ſunt, annūcia bitvobis. Et vtiq; angelus greçe, latine nuncius interpretatur. Vnde duo angeli apparuerūt Loth, i quibus dñs ſingulariter appellat, quos intelligimus filiū & ſpiritū ſanctum. Nā pater nunꝫ legit miſſus, Spūs ſanctus quod dicit paraclytus a cōſolatione dr. Paraclyſis enī greçe, latine cōſolatio appellat. Chriſtus enī eū apoſtolis lugētibꝰ miſit poſt ꝫ ab eoꝝ oculis ipſe in cęlū aſcēdit. Cōſolator ei triſtibus mittitur, ſecundū illā eiuſdē dñi ſententiā Beati lugētes, qm̄ ipſi cōſolabūtur. Ipſe etiā dixit Tunc lugebunt filii ſponſi cū ablatus ab eis fuerit ſponſus. Item paraclytus pro eo ꝙ conſolationem preſtet animabꝰ, quę gaudium tēporale amittunt Alij paraclytū latine oratorē vel aduocatū interp̄tantur. Ipſe enim ſpiritus ſanctus dicit. Ipſe docet, per ipſum datur ſermo ſapientiæ, ab ipſo ſancta ſcriptura inſpirata eſt, Spiritus ſanctus ideo ſeptiformis nuncupatur propter dona quę de vnita eiꝰ plenitudine particulatim recipientes quiq; vt digni ſunt conſequi promerentur. Ipſe enī ſpiritꝰ ſapientiæ & itellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis ſpūs ſciētię et pietatis, ſpiritus timoris dñi. Spiritꝰ aūt pricipalis in pſalmo quinquageſimo legitur, vbi quia tertio ſpiritus repetitur, nōnulli trinitatē intellexerunt in deo, quia ſcriptum eſt. Deꝰ ſpūs ē Quod enī nō ē corpus & tñ eſt, videt reſtare vt ſpiritus ſit. intelligūt ergo ibi nōnulli trinitatē ſignificari in ſpiritu principali patrē, in ſpiritu recto filiū in ſpiritu ſancto, ſpm̄ ſanctū. Spiritus ideo donum dicitur. eo ꝙ datur A dando enī donuꝫ eſt nuncupatum. Notiſſimum eſt enī dñm ieſum Chriſtum cum poſt reſurrectionē a mortuis aſcēdiſſet in cęlum dediſſe ſpiritum ſanctum, quo credentes ipleti linguis oim gentiū loquebantur. intantum autē donum dei eſt, inquātum datur eis, qui per ęū diligunt deum. Apud ſe autē deus eſt, apud nos autęꝫ donū eſt. ſed ſempiterne ſpiritus ſanctus donū eſt, diſtribuens ſingulis gratiarū dona pro vtvult. naꝫ & pphetias quibusvult impartit, & peccata quibꝰ vult dimittit. nā pcā ſine ſpiritu ſancto non domātur. Spiritus ſanctus inde ꝑprie charitas nūcupat vel quia naturaliter eos a quibꝰ ꝓcedit cōiungit & ſe vnum cū eis eſſe oſtēdit, vel quia ī nobis id agit, vt in deo maneamꝰ, & ipſe in nobis. Vñ et in donis dei nihil eſt maius charitate, et nullū maius eſt donū dei ꝙꝫ ſpiritus ſanctus. ipſe eſt et gratia, q quia nō meritis noſtris ſed voluntate diuina gratis dat inde gratia nūcupatur. Sicut autēvnicum deiverbum ꝑprie vocamus nomine ſapientię, cum ſit vniuerſaliter et ſpūs ſanctus & pater ipe ſapiētia, ita ſpiritus ſanctus ꝑprie nuncupatur vocabulo charitatis cum ſit pater et filius vniuerſaliter charitas Spiritus ſanctus digitus dei eſſe in libris euangeliorum aptiſſime declaratur. Cū enī vnus euāgeliſta dixiſſet, in digito dei eiſcio dęmonia, alius hoc idē ita dixit. in ſpiritu dei eiſcio dęmonia. vnde et digito dei ſcripta lex eſt data die quinquageſimo ab occiſiōe agni. et die quinquageſimo a paſſione dominivenit ſpiritus ſanctus. ideo autē digitꝰ dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum patre et filio ſignificetur. vnde et Paulꝰ ait. Hęc aūt oia operat vnus atq; idē ſpiritꝰ diuidēs ſingulis prout vult. Sicut autē ꝑ baptiſmum in Chriſto morimur. & renaſcimur, ita ſpiritu ſignamur, quod eſt digitꝰ dei et ſpeciale ſignaculum, ſpiritus ſanctus iccirco in columbę ſpecie veniſſe ſcribitur. vt natura eius per auē ſimplicitatis & innocentię declaretur. Vnde & dñs. Eſtote inquit ſimplices ſicut columbę. Hęc eī auis corporaliter ipo felle caret, habemus tantum innocentiā & amorē. Spiritus ſanctus inde nomine ignis appellat. ꝑpter ꝙ in actibus apoſtoloruꝫ ꝑ diuiſionē linguarum, vt ignis apparuit qui & inſedit ſupvnumquēq; eoꝝ. Propterea aūt diuerſaꝝ linguaꝝ gratiā apoſtolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum. Quodvero ſupra ſingulos ſediſſe memoratur, id cauſę eſt, vt intelligatur ꝑ plures non fuiſſe diuiſus ſed manſiſſe in ſingulis totus ſicut fere ignibus mos eſt. Hāc ei naturā habet ignis accenſusvt quanti ad crinem purpurei ſplendoris aſpexerint, tantis viſuꝫ fuę lucis imptiat, tantis miniſterium ſui muneris tribuat & ipe nihilominus in ſua integritate ꝑmaneat, ſpiritus ſanctꝰ noīe aquę appellatur in euangelio, domino clamante & dicente. ſi quis ſitit veniat ad me et bibat. Qui credit in me flumina aquę viuę fluēt devētre eius. Eeuāgeliſta autē expoſuit vnde diceret. ſecutusenim ait. Hoc autem dicebat de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum, ſed aliud eſt aqua ſacramenti, aliud aqua quę ſignificat ſpiritum dei. Aqua enim ſacramenti viſibilis eſt aqua ſpiritus ſancti inuiſibilis eſt. iſta abluit corpꝰ & ſi-

gnificat quod fit in aia,per illum autem ſpiritū ſā ctum ipſa aia mundatur et ſaginatur. Spirit⁹ ſctūs ideovnctio dicitur.Ioanne apoſtolo teſtante.Quia ſicut oleū naturali põdere ſuperfertur omni liquo ri,ita in pricipio ſuperferebatur ſpūs ſanct⁹ aquis Vñde et dominus oleo exultationis,hoc eſt ſpiritu ſancto,legitur fuiſſevnctus. Sed et Ioannes apoſto lus ſpm̃ ſanctumvnctionemvocat dicens. Et vos i quitvnctionem quā accepiſtis ab eo permaneat in vobis,& non neceſſe habebitis vt aliquis doceat vos.ſed ſicutvnctio eius docet vos de omni re ipſe enim ſpiritus ſanctus vnctio eſt inuiſibilis.

¶ De eadem trinitate. Cap̃.iiij.

TRinitas appellatur ꝙ fiattotū vnum ex q buſdā tribus,quaſi trinitas,vt memoria i telligētia,& voluntas.in quibus mens ha bet in ſe quēdā imaginem diuinæ trinitatis. Nam dū tria ſint,vnum ſunt quia et ſingula in ſe manēt et oia in oibus.Pater igitur et filius et ſpiritus ſan ctus,& trinitas etvnitas.Idē enivnum,idē et tria. in natura vnū,in perſonis tria.Vnū propter maie ſtatis cōmunionem,tria propter ꝓſonarum propri etatē.Nam alius pater,alius filius,alius ſpirit⁹ ſan ctus,ſed alius quidem nō aliud,quia pariter ſim plex,pariterq; incōmutabile bonū et coeternum. Pater ſolus non eſt de alio,ideo ſolus appellaſ ige nitus.Filius ſolus de patre eſt natus ideo ſolus dī genitus.Spiritus ſanctus ſol⁹ de patre et filio ꝓce dit.ideo ſolus ambox nuncupatur ſpūs.in hac tri nitate alia ſunt appellatiua noia,alia propria ſūt Propria ſunt eſſentialia,vt deus,dñs,oīpotens,in cōmutabilis,imortalis.Et inde ꝓpria quia ipſam ſubſtantiā ſignificant.quavnum ſunt.Appellatiua vero pater et filius& ſpiritus ſanctus,ingenit⁹ &ge nitus et ꝓcedens. Eadē et relatiua,quia ad ſe inui cē referuntur.Cū ei deus dicitur,eſſentia eſt, quia ad ſeip̃m dicitur.Cūvero dicitur pater et fili⁹ &ſpi ritus ſanctus,relatiue dicunt,quia ad ſe inuicē re ferunt.Nā pater ad ſeip̃m,ſed ad filiuz relatiue di citur,quia eſt ei filius.ſic et filius relatiue dī,quia ē ei pater.ſic et ſpiritus ſanctus,quia eſt patris filiſq; ſpiritus.His enī appellationibus hoc ſignificatur ꝙ ad ſe referuntur nō ipa ſubſtātia qua vnum ſūt. Proinde trinitas in relatiuis ꝓſonarum nominib⁹ ē Deitas nō triplicatur ſed in ſingularitate eſt . quia ſi triplicatur,deorū inducimus pluralitatē. Nomē aūt deorū in angelis et ſanctis hominib⁹. ideo plu raliter dī ꝓpter ꝙ nō ſint merito æquales. De qui bus pſalmus,Ego dixi diſ eſtis. De patre aūt & fi lio & ſpū ſancto ꝓpter vnā & æqualem diuinitatē nō nomen deorum,ſed dei eſſeoſtenditur.ſicut ait Apoſtolus.Nobis tñ vnus deus,vel ſicut voce piui na dicitur.Audi iſrael dominus deus tuus de⁹ vn⁹ eſt.ſcz vt et trinitas ſit,etvnus dñs deus ſit. Fides apud græcos de trinitate hoc mō eſt vna vſia.acſi dicatur vna natura aut vna eſſentia . Tres hypo ſtaſes.quod reſonat in latinum.vel tres ꝓſonas.vl tres ſubſtātias.Nā latinitas ꝓprie nō dicit de deo niſi eſſentiam,ſubſtantiamvero non proprie dicit ſed abuſiue,quoniamvere ſubſtantia apud græcos ꝓſonam intelligitur non natura.

¶ De angelis. Cap̃.v.

ANgeli græcevocātur, hebraice maloth latinevero nuncij interp̃tātur.ab eo ꝙ dñi voluntatē populo nunciant. Ange lorū autemvocabulum, officij nomen eſt nō naturæ,ſemp enim ſpiritus ſunt ſed cum mittunt vocantur angeli.Quibus ideo pi ctorū licentia pennasfacit.vt celerem eorum in cū cta diſcurſum ſignificet,ſicut et iuxta fabulas poe tarum,venti pennas habere dicuntur. ꝓptervelo citatem ſcz.Vnde ſcriptura ſacra dicit qui ambu lat ſup pennasventorum.nouem autem eſſe ordi nes angelorū ſacræ ſcripturę teſtantur,id eſt an geli/archangeli/throni/dominationes/ virtutes/ pricipat⁹/poteſtates/cherubin/et ſeraphin. Quo rum officiorū vocabula cur ita dicta ſint. interp̃tā do exequimur.Angelivocant ꝓpter ꝙ de cęlis ad annunciandum hoibus mittunt.Angelus enī græ ce latine nuncius dicit.Archangeli greca lingua, latina ſummi nuncij interp̃tant.Qui enim ꝓuavel minima annunciāt angeli,quivero ſumma archā geli nuncupant.Archangeli dicti,eo ꝙ primatum teneant inter angelos.Archos enim græce,latine princeps interp̃tatur. Sunt enī duces et principes ſub quorū ordinevnicuiq; angelorum officia depu tata ſunt.nam quia archangeli angelis ꝓſunt. Za charias ꝓpheta teſtatur dicens.Et ecce angelusq loquebatur in me egrediebatur.& alius angel⁹ e grediebatur in occurſum eius & dixit ad eum. cur re & loquere ad puerum iſtum dicens/abſq; muro habitabitur Hieruſalem.Si enī in ipis officijs an gelox nequaq3 poteſtates ſupiores inferiores diſ ponerent.nullo mō hoc quod homini diceret an gelus ab angelo cognouiſſet.Quidem autē archā gelorum priuatis noibus appellantur.vt ꝓvocabu la ipa in opere ſuo quidvaleant deſignantur. Mi chael hebraice in linguam noſtrāvertitur/quisvel deus.Quando aliquid in mundo mire virtutis fit/ hic archangelus mittitur.Et ex ipo ope nomē eſt eius/quia nemovalet facere quod facere prēualet Deus.Gabriel interp̃tatur fortitudo dei. Vbi enix potentia diuina vel fortitudo manifeſtatur. gabri el mittitur.Vñ & eo tpe quo erat dominus naſcitu rus & triumphaturus de mundo/gabriel mittitur ad Mariā/vt illuz annunciaret,qui ad debellādas aereas poteſtates humilis venire dignatus eſt.Ra phael interp̃tatur curatio/vel medicina dei.Vbi cunq; enī curandi & medendi opus neceſſarium ē. hic archangel⁹ a deo mittitur/ & inde medicina dei vocatur.Vnde et ad tobiam idem archangel⁹ miſſus oculis eius curationem adhibuit/et cæci tate deterſa viſum ei reſtituit.nominis enī iterp̃= tatione et angeli officium deſignatur. Vriel iterp̃

tatur ignis dei,ſicut legimus apparuiſſe ignem in rubo.Legimus etiã ignem miſſum eſſe de ſuper & impleſſe quod p̃ceptum eſt.Throni autem et dominationes & principatus et poteſtates &virtutes quibus vniuerſam cęleſtẽ ſocietam apoſtolus complectitur,ordines angelorũ et dignitates intelligũtur.& pro hac ipſa diſtributiõe officioruꝫ,alii throni,alij dominationes,alij principatus, alij poteſtates dicũtur.pro certis dignitatib⁹ quibus inuicem diſtingũtur.Virtutes angelicę quędã miniſteria p̃hibentur per quę ſigna & miracula in mũdo fiunt. ꝓpter quod etvirtutes dicuntur.Poteſtates ſunt q busvirtutes aduerſę ſubiectę ſunt,et inde poteſtatũ nomine nuncupantur,quia maligni ſpirit⁹ eoꝝ poteſtate coercentur,ne tm̃ mundo noceant,quãtũ cupiunt.Principatus ſunt hi qui angelorũ agminibus preſunt.Qui pro eo q ſubditos angelos ad explandũ miniſterium diuinum diſponunt, principatusvocabulum acceperũt Nã alij ſunt qui adminiſtrant,alij qui aſſiſtunt,ſicut per Danielẽ dicitur Milia miliũ miniſtrabant ei &decies milies cẽtena milia aſſiſtebant ei.Dn̄ationes ſunt hi,qui etiãvirtutibus & principatib⁹ p̃eminẽt,qui ꝓ eo q cęteris angeloꝝ agminibus dominantur,dominatiões vocãtur.Throni ſunt agmina angelorũ qui latino eloquio ſedes dicũtur.&vocati throni,quia illis cõditor p̃ſidet& per eos iudicia ſua diſponit.Cherubin aũt & ipſi ſublimes cęloꝝ poteſtates,& angelica miniſteria p̃hibentur,qui ex hebrẽo in linguã noſtrã interpretantur ſcientiæ multitudo.Sũt aũt ſublimiora agmina angelorũ,qui pro eo qvicini⁹ poſiti,diuina ſciẽtia cęteris amplius pleni ſũt. cherubin plenitudo ſcientię appellãtur.Ipſa ſunt duo illa aialia ſupra propiciatoriũ archæ ficta ex metallo,ꝓpter ſignificandum angelorum preſentiaꝫ in quoꝝ medio oſtenditur deus.Seraphin quoq; ſi militer multitudo eſt angelorũ,qui ex hebreo i latinũ ardẽtes vel incendentes interpretantur. Qui iccirco ardentes vocãtur,quia inter eos & deũ nulli alij conſiſtunt tanto magis claritate diuini luminis inflammantur.Vnde et ipſi velãt faciẽ& pedes ſedẽtis in throno dei,et iccirco cętera anglorũ turba videre dei eſſentiã plene nonvalet,quoniã ſeraphin eã tetigit.Hæc igiturvocabula agminũ angeloꝝ,ita ſũt ſpecialia ordinũ ſingulorũvt tm̃ ſint ex parte cõia oim.Nam dum troni ſedes dei i quorundam angelorum ordine ſpecialiter deſignẽtur tm̃ per pſalmiſtam,qui ſedes ſuper cherubin, dicit Sed idẽo iſti ordines angelorum priuatis nominibus appellãtur,quia hocipſuꝫ officiũ in ꝓprio ordine plenius acceperunt. Et cum ſint oĩbus cõmunia ꝓprie tamen hæc noia ſuis ordinibus deputãtur.Vnicuiq; etiã ſicut prędictuꝫ eſt,propria officia ſunt iniũcta.quę eos ꝓmeruiſſe in muudi cõſtat ex ordio.nam quia angeli et locis & hominibus p̃ſũt per prophetam teſtatur angelus dicens. Princeps regni perſarum reſtitit mihi. Vnde apparet nullum eſſe locũ cui angeli nõ præſint.Preſunt enim & auſpicijs operum oĩm.Hic eſt ordo vel diſtinctio angelorum qui poſt lapſum malorũ in cęleſti vigore ſteterunt.nã poſtq̃ꝫ apoſtatę angeli ceciderunt. hic pſeuerantia eternę beatitudinis ſolidati ſunt. Vnde et poſt cęli creationẽ in principio repetiť.fiat firmamentum,et vocatum eſt firmamentum cęlum,nimirũ oſtendẽs q poſt ruinã angeloꝝ malorũ,hi qui pmãſerũt, firmitatẽ æternæ perſeueran tiæ cõſecuti ſunt,nullo iam lapſu aduerſi,nulla ſu ꝓbia cadẽtes,ſed firmiter mundi amore et cõtemplatiõe manentes.nihil aliud dulce habent,niſi eũ a quo creati ſunt.q aũt duo ſeraphin in Eſaia leguntur.figuraliter veteris et noui teſtamenti ſignificationẽ oſtẽdũt.Faciẽ vero et pedes operiunt dei quia p̃terita añ mundum,& futura poſt mundum ſcire nõ poſſum⁹,ſed media tm̃ eoꝝ teſtiõnio cõtemplamur.Singulis ſenasalas habent,quia fabricam tm̃ mundi,quę in ſex diebus facta eſt,in pręſenti ſęculo nouimus q clamant ter ſanctus,alter ad alterũ trinitatis invna diuinitate demõſtrat myſteriũ,

¶ De hominibus qui quodam præſagio nomen acceperunt. Cap̃.VI.

Læriq; primoruꝫ hoim ex propriis cauſis originem noim habent. Quibus ita prophetice indita ſuntvocabula,vt aut futuris,aut pręcedentibus eorum cauſis cõueniant.In quibus tm̃ manẽte ſpeciali ſacramento nunc tantum ad literam intellectum hiſtorię proſequimur.Vbi autẽ ęthymologię interp̃tationem nõ attingimus,ſolam ipſam ęthymologiã in latinum ponimus.q autemvnum nom̃ hebraicũ,aliterq; aliter interpretatur.hoc ſecundum accentuum & literarum euenit diuerſitatem vt invarijs ſignificationib⁹ noia cõputãtur. Adam ſicut beatus Hieronymus tradit,homo terrenus ſiue terrę rubra interp̃tatur.Ex terra enĩ facta ẽ caro,et humus hoĩs faciendi materies fuit. Eua iter pretatur vita,ſiue calamitas ſiueve.vita quia origo fuit naſcendi/calamitas etve/quia p p̃uaricationẽ cauſa extitit moriendi.A cadendo enĩ nomẽ ſumpſit calamitas.Alij autem dicunt ob hoc etiã vita & calamitas appellatã/ quia ſępe mulier viro cauſa ſalutis eſt/ſępe calamitatis & mortis origo/quod eſtve.Cain poſſeſſio interp̃tatur,vñ ęthymologiam ipſius exprimens pater eius ait.Cain.i. poſſedi hoĩem per deũ.Idem & lamentatio/eo q pro interfecto abel interfectus ſit/& pœnã ſui ſceris dederit.Abel luctus interp̃tatur,quo noĩe pręfigurabatur occidendus.Idem & vanitas/quia cito ſolutus eſt atq; ſubtractus. Seth interp̃tatur reſurrectio/eo q poſt fratris interfectionẽ natus ſit/ q̃ ſi reſurrectionẽ fratris ex mortuis ſuſcitaret. Idẽ & poſitio/quia poſuit eũ deus pro abel. Enos iuxta proprię linguęvarietatẽ/homo vel vir dr̃.Et cõgrue hocvocabulum habuit.de eo enim ſcriptuꝫ ẽ Tunc enĩ initium fuitvocandi nomen dn̄i/licꝫ plę

riq; hebręorũ arbitrentur ꝙ tunc primum in noīe domini & ſimilitudine eius fabricata ſunt idola. Enoch dedicatio. In ipſius enim noīe ciuitatē poſt ea edificauit. Cain Cainā, lementatio vel poſſeſſio eoꝝ. ſicut enim cain poſſeſſio, ita deriuatiuum nomē quod eſt cainam facit poſſeſſio eorum Matuſa lē interpręt̄atur mortuus eſt. Euidens æthymologia noīs, quidam enim eum cum patre tranſlatum fuiſſe & diluuiū præteriſſe putauerunt. Ob hoc ſignanter tranſſert̄, mortuus eſt. vt oſtenderetur eū nō vixiſſe poſt diluuium. ſed in eodem cataclyſmo fuiſſe defunctū. Soli enim octo homines in archa euaſerunt diluuiū. Lamech, percutiens. Iſte enim pcuſſit & interfecit cain. Quod etiā ipſe poſtea pętraſſe vxoribus cōfitetur. Noe requies interpręt̄at, pro eo ꝙ ſub illo oia retro opera quieuerunt p diluuiū. Vnde et pater eius vocans nomen eiꝰ noe dixit. Iſte requieſcere nos faciet ab oibus operibꝰ noſtris. Sem dr̄ nominatus, eo ꝙ nomen ex poſteritatis præſagio accepit. Ex ipſo enī patriarchæ et prophetæ & populi & apoſtoli dei. Ex eius quoq; ſtirpe & Chriſtus, cuius ab ortu ſolis vſq; ad occaſum magnū eſt nomen in gentibus. Cham calidus quia ipſe ex præſagio futuri cognominatus ē. Poſteritas enī eius eam terræ partem poſſedit, quę vicinio ſole calentior eſt. Vnde ægyptus vſq; hodie ægyptiorum lingua cham dicit̄. Iaphet, latitudo. Ex eo enī populus gentiū naſcitur, et quia lata eſt ex gentibus multitudo credētium ab eadē latitudine iaphet dictus eſt. Chanaan filius cham interpręt̄atur motus eoꝝ. Quod quid eſt aliud niſi opꝰ eorū? Pro motu enim patris. i. pro opere eius mālē dictus eſt. Arfaxat, ſanans depopulationē. Chushe braice ethiops interpretat̄, a poſteritate ſui generis nomen ſortitus. Ab ipſo enī ſunt propagati æthiopes. Nēbroth interpretatur tyrannus. Iſte enī prior arripuit inſuetā in populos tyrannidem & ipſe aggreſſus eſt aduerſus deū impietatis ędificare turrē. Heber trāſitus, Etymologia eius myſtica eſt ꝙ ab eiꝰ ſtirpe trāſiret deus, nec perſeueraret ī eis tranſlata in gētibus gratia. Ex ipſo enim ſunt exorti hebrei. Falech, diuiſio, cui pater propterea tale nomen impoſuit, quia tunc natꝰ ē quādo per linguas terra diuiſa eſt. Thara exploratio aſcenſiō is Melchiſedech rex iuſtus, rex quia ipe poſtea imperauit ſalē, iuſtus pro eo ꝙ diſcernens ſacramenta legis et euāgelij, nō pecudū victimas, ſed oblationē panis et calicis in ſacrificiū obtūlit. Loth, declinans, factis enī ſodomoꝝ nō conſenſit, ſed eorum illicita carnis incendia declinauit. Moab ex patre totū nomen æthymologiā habet. Concepit enī eū primogenita filia de patre. Ammō cuius cauſa nomen reddit̄, filiꝰ populi mei, ſic deriuat̄ vt ex pte ſē ſus noīs, ex parte ipſe ſit ſermo. Ammi enī a quo dicti ſunt ammonite, vocat̄ populus meus. Sarai interpręt̄at̄ princeps mea, eo ꝙ eſſet vnius tm̄ modo domus materfamilias. Poſtea cauſa noīs immutata, ablata de fine i literadicit̄ ſara. i. princeps. Oīm quippe gentium futura princeps erat. ſicut et dns pollicitus fuerat abraham. Dabo tibi ex ſara filiū, & benedicā ei, & erit in gentes, ſed & reges populorū erunt ex eo. Agar, aduena vel cōuerſa. Fuit enī ægyptia cōplexui abrahe diuina cauſa generandi data quę poſt cōtēptum angelo increpante cōuerſa eſt ad ſarā. Cethura. thymiama interpręt̄at̄. Iſmael, interpręt̄at̄ auditio dei, ſic enī ſcriptum eſt. Et vocauit nomē eius iſmael. quia exaudiuit eum deus. Eſau trinomiꝰ eſt / & ex ꝓpriis cauſis varie nūcupat̄. Dr̄ enim Eſau. i. ruffus ob coctionē. ſ. rufę lētis. ita appellatus cuiꝰ edulio primogenita pdidit. Eodō aūt ob ruborē copis dictꝰ ē, quod latine ſanguineus dr̄. Seir vero ꝙ fuerit hiſpidus & pilo ſꝰ qñ enī natꝰ ē / totꝰ ſicut pelli ſpiloſus erat, atq; idē tribꝰ noībꝰ appellat̄. Eſau. i. rufus. Edom. i. ſanguineus. Seir. i. piloſus, quia nō habuit lenitatē Rebecca patientia / ſiue q̄ multuꝫ accepit. Lia, laborioſa vtiq; generādo. Plurimos enī dolores q̄ꝫ rachel fecūditate pariendi expta eſt. Rachel interp̄tat̄ ouis, p ea enī iacob pauit oues laban. Zelpha, os hiās. Bala, inueterata. Dina trāſſert̄ ī cauſaꝫ. Iurgij ei in ſichimis cauſa extitit. Thamar, amaritudo pro viris mortuis. Eadē & cōmutans. Mutauit enī ſe in habitū meretricis quādo cū ſocero ſuo cōcubuit. Phares, diuiſio, ab eo ꝙ diuiſerit mēbranulā ſecūdarū diuerſoris. i. phares ſortitꝰ eſt nomē. Vñ & phariſei qſe quaſi iuſtoſa ppō ſeparabāt diuiſi appellabāt̄ zara frater eiꝰ in cuiꝰ manu erat coccinū, interp̄tatur oriēs, ſiue quia primꝰ apparuit, ſiue quia plurimi ex eo iuſti nati ſunt, vt in libro paralypomenō cōtinet̄, zara. i. oriēs appellatus eſt. iob, in latinum vertit̄ dolens, & recte dolens ꝓpter pcuſſionē carnis & paſſiōes dolorū Calamitates enī ſuas noīs ęthymologia pfigurauit. Pharao nomē eſt non hominis ſed honoris ſicut et apud nos auguſti appellant̄ reges, cū ꝓpriis noībꝰ cenſeantur. Exprimit̄ aūt in latinū pharao, denegās eū, vtiq; deuꝫ / ſiue diſſipator eiꝰ. Populi enī dei fuit afflictor. iamnes / marinꝰ ſiue vbi eſt ſignū eiꝰ, Ceſſit enī & deficit ſignum eius corā ſignis moyſi. vñ & dixerunt magi. Hic digitꝰ dei eſt. Mābres / mare pelliciuꝫ ſiue marein capite. Moyſes deniq; interp̄tatur ſumptꝰ ex aqua. inuenit ei eū ad ripā fluminis expoſitū filiæ pharaonis / quē colligēs adoptauit ſibi / vocauitq; nomen eiꝰ moyſes / eo ꝙ de aqua ſūpſiſſet eū. Aaron / mōs fortitudinis interp̄tatur / ꝓpter ꝙ thuribulū accipiēs in medio ſupſtitū & interēptorū obuiā ſtetit & ruinā mortis quaſi quidā mōs fortis excluſit. Eleazar / dei adiutoriū. Balach / ꝯcipitās ſiue deuorās. Balaā / vanus populus. Finees / ori pcens / trāſfixit enī pugiōe zābri cū ſcorto madianitide & dñi furorē placauit vt ꝑceret / zābri / ſtella laceſſiens vel amaricās. Proprie enī nomen ab amaritudine vocatuꝫ ꝙ peccādo amaricauerit populū Raab / latitudo vel fames ſiue īpetus. ioſue interp̄

tat̃ ſaluator. Ipe enī in figura Chriſti populū a deſerto ſaluauit, & in terrā repromiſſiōis induxit. Calech. quaſi cor aut canis. Gothoniel tēpus ei⁹ deus vel reſpōſio dei. Aoth / glorioſus. Berach / fulgurās Delbora / apis vel loquax. Apis / quia fuit ad bellū prōptiſſima, dimicans aduerſus ſiſarā, quo perempto cecinit Canticū inde loquax. Iſachel / aſcenſio. Gedeon / experimentū iniquitatis eor̄. Frequentibus eī documētis informatus eſt quali p̄eſagio cōtra hoſtes futurā victoriā expediret, ex quo futuro expimento ęthymologiā noīs ſumpſit. Abimelech pater meus rex. Thola vermicul⁹, vel coccinū. Iair illuminās. Iepte apetiēs vel apert⁹. Eſebon, cogitatio ſiue vinculū meroris. Abdo, ſeruus ei⁹ Samſō ſol eor̄ vel ſolis fortitudo. Fuit enī virtute clarus & liberauit iſrael de hoſtib⁹ eor̄. Dalida paupcula vel ſitula. Booz in fortitudine, ſiue in quo robur. Noemi, quā interp̄tari poſſumus conſolatā, eo q̄ marito & liberis peregre mortuis, nurū moabitidē in cōſolatione ſua tenuit. Ruth interp̄tat̃ feſtinans. Alienigena ei erat ex populo gentili, que relicta patria feſtinauit trāſire in terrā iſrael, dicens ſocrui ſuę. Quocūq; prexeris pergā. Anna gratia ei⁹ interp̄tat̃, quia dum eſſet prius ſterilis natura, poſtremo dei gratia fœcūdata eſt. Heli, deus me⁹. Ofni, diſcalciatus. Filius ei fuit heli electus ī miniſteriū ſacerdotis, cui⁹ amiſſionē ſuo exp reſſit vocabulo Apoſtolus enī ait. Calciati pedes in p̄parationē euāgelij pacis. Et ꝓpheta, q̄z ſpecioſi pedes qui annūciāt pacē. Iſte ergo diſcalciatus interp̄tat̃, vt eius noī eveteris teſtamenti ſacerdotiū a veteri populo ſignificaret̃ ablatū. Finees frater ofni, os mutuū interp̄tat̃ quo ſignificatur ſacerdotij veteris & doctrinę ſilentiū. Samuel nomen eius Deus. Ieſſe, in ſole ſacrificiū vel incenſum. Saul, petitio ī terp̄tatur. Notū eſt ei quomō hebræorum popul⁹ eū ſibi regē petierit, & accepit nomē, nō ſecūdum deū, ſed ſecundū ſuā voluntatē. Dauid, fortis manu interp̄tatur, quia fortiſſimus in p̄lijs fuit. Ipſe et deſiderabilis, in ſtirpe. ſ. ſua, de quo dixerat propheta. Veniet deſideratus cūctis gentibus. Salomon tribus noībus fuiſſe perhibetur. Primū vocabulū eius ſalomon dr̄. i. pacificus, eo q̄ in regno ei⁹ pax fuerit, Secundū nomē idida, eo q̄ fuerit dilectus & amabilis dño. Tertiū vocabulū eius coleth quod greçe appellat̃ eccleſiaſtes, latine concionator, q̄ ad populū loquereť. Ionatham, colūbę donū. Abſalon, patris pax p antiphraſin, eo q̄ bellū aduerſus patrē geſſiſſet, ſiue q̄ in ipſo bello dauid placatus fuiſſe legit filio, adeo vt etiā magno cum dolore extinctū plāgeret. Roboā, latitudo populi, & ip̄m per antiphraſin q̄ decē tribubus ab eo ſeparatis, duę tantū ei relict̃ ſint, Abia pater domin⁹, vel pater fuit. Aſa, tollēs ſiue ſuſtollēs. Ioſaphat dñi iudiciū. ioram qui eſt excelſus. Ochozias, ap̄p hendens dñm. Athalia, tēpus dñi. ioab, ſpirās, vel dñi robur. Aazias, populū tollēs. Ozias, fortitudo Dñi. Azarias, auxiliū dñi. Ozias aūt ipſe eſt qui & azarias duplici noīe, ipe eſt qui illicitū ſibi ſacerdotiū vēdicare conatus, lepra in frōte p̄cuſſus eſt. ioathan / eſt perfect⁹ pulchrā. ęthymologiā noīs habet. Fecit enī rectū in cōſpectu dñi & portā templi ędificauit excelſam. Achaz, ap̄phendēs. Ezechias fortis dñs, Manaſſes, obliuioſus. Per multa enī ſcelera & ſacrilegia reliquerat, & oblitus fuerat dñi. ſiue q̄ oblitus deus peccator̄ illi⁹. Amon fidelis vl̄ honeſtus. ioſias / vbi eſt incēſum dñi. Propria ęthymologia noīs. iſte eſt enī qui ſimulachra cōbuſſit. ioachā / robuſtus / ioachim, vbi eſt p̄paratio Eliachim / dei reſurrectio. iechonias / p̄paratio domini. Sedechias / iuſtus dñi. Hieroboā, iudicatio domini ſiue cauſa populi vel vt quidā aiūt diuiſio interp̄tat̃ ꝓ eo q̄ in regno eius diuiſus ſit populus iſrael / & p̄ciſus a regno ſtirpis dauid. Diuiſionis ei populi cauſa iſte extitit, zambri pſalmus / vel canticum meū vel hymnū. Amri criſpans me⁹. Achab / frater patris. iezabel / fluxus ſanguinis vel fluēs ſanguie, ſed meli⁹ vbi eſt ſterquiliniū. Prēcipitata enī deorſum, comederūt carnes ei⁹ canes, ſicut p̄dixerat helias. Et erūt inquit carnes iezabel ſicut ſterc⁹ ſuper faciē terrę. Ochozias, ap̄phendēs deū. ieſu ipſe vero eſt. ioathan robuſtus. Sella / vmbra ei⁹ vel petitio. Manaen cōſolās. Phaceas, aperiēs. Nabugodonoſor, ꝓphetia lagunculę anguſtę, ſiue ꝓphetans iſtiuſmōi ſignū ꝓ ſomnio. ſ. futurorū quod vidiſſe narrat & daniel interp̄tatus eſt, ſiue ſeſſio in agnitione anguſtię ꝓ his qui in captiuitatē ab eo ducti ſunt. zorobabel apud hebræos ex tribus integris noībus traditur eē cōpoſitus. zo, iſte, ro, magiſter. babel ꝓprie babiloniū ſonat / & efficitur nomē zorobabel, iſte magiſter de babylone. in babilone ei ortus eſt, vbi et princeps gentis iudeæ extitit.

¶ De patriarchis. Cap. vij.

QVorundā patriarchar̄ æthymologiæ notandę ſunt. vt ſciam⁹ qd in ſuo vocabulo reſonent. Nā plęriq; eor̄ ex cauſis ꝓpriis noīa acceperūt. Patriarcha interp̄tatur patrum princeps. Archos ei greçe princeps eſt. Abraā primū vocatus eſt, pater videns populū ꝓpter iſrahelitas. ſ. tm̄. poſtea appellatus eſt Abrahā, quod trāſſertur pater multarum gentiū / quod erat adhuc p fidem futurum. Gentiū aūt nō habetur in noīe. ſed ſubauditur / iuxta illud. Erit nomē tuū Abraā / quia patrem multarū gentiū poſui te. iſaac / ex riſu nomē accepit. Riſit enī pater quādo ei p̄miſſus admiratus ī gnudio. Riſit & mr̄ quādo p illos tres viros p̄miſſus eſt dubitās in gaudio. Ex hac ergo cā nomē accepit. iſaac interp̄tatur riſus. Sciēdū aūt q̄ quatuor ī ve teri teſtamēto abſq; vllo velamine noībus ſuis anteq̄z naſcerētur vocati ſunt. iſmael. iſaac. ſalomon & ioſias Lege ſcripturas. iacob / ſupplātator interp̄tatur / ſiue q̄ in ortu plātā naſcētis fratris ap̄phēderit / ſiue q̄ poſtea fratrē arte deceperit / vñ &

Esau dixit. Iuste vocatū est nomen eius iacob, sup plantauit. n. me. ecce secūdo. israhel vir videns deū Tūc enī hoc nomen accepit qñ tota nocte luctat⁹ vicit in certamine angelū, & oriēte lucifero benedictus est. iude ꝓptervisionē dei israel appellat⁹ ē. sicut & ipe ait. Vidi dñm facie ad faciē & salua facta est aia mea. Ruben interp rætat visionis filius, siuevidēs filiū. Sic enī qñ eū peperit lya vocauit nomen eius ruben dicēs. quiavidit deus humilitatem meā. Symeō interptat auditio dei. Sic ei dixit lya qñ eū peperit. quia exaudiuit me de⁹. Leui addit⁹ Dixitei lya, qñ peperit eū non ābigens de amore viri. Nūc mecū eritvir meus. quia peperi ei tres filios. Iuda cōfessio dr. qñ enī eū peperit lya, laudez dño retulit dicens. Nūc super hoc cōfitebor domino. & ob id vocatus est iuda. A cōfessiōe itaq; nomen eius est dictū, quod est gratiarū actio. Isachar interptat ē merces. is quippe dr est, achar merces. hoc aūt ideo. quia mādragoris filij ruben, introitū viri qui racheli debebat ad se emerat lya, vnde & dū natus est dixit lya. Dedit deus mercedē meā. Zabulū interptat habitaculū. Sextū enī hunc filiū genuerat lya, ꝓpterea iā securā dixit. Habitabit mecum vir meus. Vnde & filius ei⁹ vocatus est habitaculū. Neptali, de cōuersatione siue cōparatiōe, cā nois eius est. vnde & dixit rachel, cū eū peperisset ancilla eius bala, Habitare me fecit deus habitatiōe cū sorore mea. Dan interptat iudiciū. Bala dū eū peperisset, dixit rachel dña eius, iudicauit me dñs et exaudiēs dedit mihi filiū. Causaz nois expressit. vt ab eo q̄ iudicasset dñs, filio ancillę iudicii nomē imponeret. Gad ab euētu siue ꝓcinctu vocat⁹ est. qñ ei eū peperit zelfa, dixit dña eius lia, in fortuna. i. qđ dr in procinctu vel euentu. Aser, beatus dr. Dū enī peperisset eū zelfa dixit lia. Beata ego, & beatificant me mulieres. & ab eo q̄ beata dr ex ethymologia nois beatū vocauit, Ioseph ab eo q̄ sibi aliū filiū addi mater optauerat. vocauit augmentū Hūc pharao saphenęth appellauit quod hebraice absconditorū reptorē sonat. ꝓ eo q̄ obscura somnia reuelauit et sterilitatē prędixit. Tū quia hoc nomen ab egyptio ponit, ipsius linguę debet habere rationē. Interpretat ergo saphaneth egyptio sermone, saluator mūdi eo q̄ orbē terrę ab imminentefamis excidio liberaret. Beniamin interpretat filius dexteræ, quod est virtutis. Dextera enī appellatur iamin. Mater quippe eius moriens, vocauerat nomē eius bēnoni. i. fili⁹ doloris mei. Pater hoc mutauit, filiū dextrę noians. Manasses dictus ab eoq̄ si pater eius oblit⁹ laborū suoz, Ita enim hebraice vocat obliuio. Effraim eo q̄ auxeriteū deus & ex hocvocabulo in linguam nostrā transfertur augmentum.

¶ De prophetis Cap. viij.

QVos gētiles vates appellant / hos nostri ꝓphetas vocāt, quasi prefatores, quia porro fantur & de futurisvera prędicūt. qui aūt a nobis ꝓphetę inveteri testamento videntes appellabātur, quiavidebāt ea quę cęteri non videbāt. & prospiciebāt ea quę in mysterio abscondita erāt. Hinc ēquod scriptū est in samuele. Eam⁹ advidentē. Hinc Esaias. Vidi inquit dñm sedentem sup solium excelsū & eleuatū. Et ezechiel. Apti sūt cæli & viditvisiones dei. Quorundā aūt propheta rū æthymologię noīm ānotādę sunt. Vocabula ei eoz satis ostendunt quid in futuris factis dictisq; suis ꝓnunciassent. Helias interptatur domin⁹ de⁹. Ex futuri igit prefagio sicvocat. Nā dū altercare tur in sacrificio cū quadringētis sacerdotib⁹ baal, inuocato noīe dñi, descēdit de cęlo ignis super olocaustū. Quod cūvidisset ois populus cecidit in faciē suā & ait. Dñs ipe est deus. Ex hac igit cā tale prius nomē accepit, ꝓ eo q̄ per eū postea cognouerit populus dominū deū. Idē & fortis dominus interpretatur, vel ꝓpter q̄ interfecit eosdem sacerdotes vel ꝓpter q̄ achab aduersitatem tollerauit. Helisęus domini sal⁹ interptat. vocabulū aūt & idē ex futuri prefagio suscepit. Deniq; & multas virtutes fecit, & famē pellēs populuz a morte saluauit. Nathan, dedit siue dātis. Esaias interptatur saluator domini. & merito. saluator ē eivniuersaz, gētiū eiusq; sacramēta āplius q̄ cęteri prędicauit. Hieremias / excelsus domini, ꝓ eo q̄ dictū est ei. Ecce cōstitui te sup gētes & regna. Ezechiel fortitudo dei Daniel iudiciū dei. siue quia in presbyterorū iudicio sentētiā diuinę examinatiōis exhibuit dū rep ta eoz falsitate susannā ab interitu liberauit, siue q̄ visiōes & somnia quib⁹ ꝓ singula quędā enigmata futura monstrabāt, sagaci mēte discernēs aperuit. Hic & desyderioz vir appellatus est, quia panē desyderij nō māducauit, & vinū cōcupiscētię nō bibit. Oseę saluator aut saluās. Dū enī irā dei i populū israel ob crimē idolatrię ꝓphetasset, domui iudę salutē ꝓnūciauit. Propter quod ezechias rex iuda sublatis idolis quę p̄cedētes reges cōsecrauerāt, tēplum domini purgasse ac purificasse mōstratur. Iohel domin⁹ deus, siue icipiēs deovel fuit dei Hoc enī eius vocabulum resonat æthymologia incerta. Amos populus auulsus. Prophetia enim ei⁹ ad populum fuit israel, quia iā auulsus erat a domino, & aureisvitulis seruiebat. siue auulsus a regno stirpis Dauid. Naū, germē siue cōsolator. Increpat ei ciuitatē sanguinuz, & post euersionē illi⁹ cōsolat syon dicēs, Ecce sup mōtes pedes euāgelizātis & ānunciātis pacē. Abachuc āplexās, quiavl ex eo q̄ amabilis domino fuit vocatur āplexatio, vel q̄ in certamē cum deo cōgredit, āplexantis. i. luctantis sortit⁹ ē nomē. Nullus enī tam audacivoce ausus est deū ad disceptationē iusticiæ ꝓuocare / cur in rebus humanis & mundi istius tanta rerumversaret iniquitas. Micheas / quis hic vl quis iste. Cōminat samariæ ob causam simulachroruz illo mō de quo heliu dr. Quis ē iste iuoluēs sententias! Sophonias speculum vel archanum domini i

terp̃tat, vtrũq; ad pphetã cõuenit. Ipsi enĩ sciunt mysteria dei. Vñ ad Ezechielẽ dr̃. Speculatorẽ te posui domui isrl̃. Et alibi. Nõ facit dñs quicq̃ nisi reuelauerit seruis suis pphetis. Abdias seruus dñi sicut ei moyses famul⁹ dñi, & apl̃us seruus Christi, ita iste legat⁹ ad gẽtes missus, videt & p̃dicat quę pphetali digna sunt mysterio & seruitute, inde seruus dñi. Ionas interp̃tatur colũba siue dolẽs. Colũba p gemitu, qñ ivẽtre ceti triduo fuit. Dolẽs autẽ vel ppter tristiciã quã habuit de salute niniuitaꝝ vel ppter hederẽ subito arescẽtẽ, cui⁹ vmbraculo tepebatur cõtra solis ardorẽ. ipe ẽ & amathi sarep tanęviduę fili⁹, vt iudęi affirmãt quẽ suscitauit Helias, matre postea ad eũ dicẽte. Nunc cognoui qm̃ vir dei es tu, & verbũ dñi i ore tuo verum ẽ. ob hãc cãm ipsum amathi vocatũ. Amathi enĩ ex hebræo i latinã linguã veritas dr̃, & ex eo q̃ verũ helias locutus est, ille qui suscitatus ẽ filius nũcupatus ẽveritatis. zacharias memoria dñi. lxx ei annodesolatiõis tẽpli cõpleto zacharia p̃dicãte memoratus ẽ dñs populi sui, iussuq; darij reuersus ẽ dei populus & reędificata ẽvrbs & tẽplũ. Aggeus, i latinũ festiuus & lętus resonat. Destructũ enĩ tẽplũ ędificãdũ pphetat, & post luctũ captiuitatis, regressionis læticiã prędicat. Malachias interp̃tatur angelus domini. i. nũcius. Quicquid ei loquebat quasi adomino essent mãdata ita credebãtur. & inde ita nomẽ ei⁹. lxx. transtulernnt dicẽtes. Assumptio verbi dñi sup isrl̃, i manu angeli ei⁹. Esdras adiutor. Neemias cõsolator a dño. Quodã enĩ p̃sagio futuri nomina ista sortiti sunt. Fuerũt ei i adiutoriũ & consolationẽ oĩ, illi populo redeunti ad patriã. Nã & tẽplũ dñi iidẽ reędificauerũt, & muroꝝ ac turriũ opus ipi restaurauerũt. Anania gra dei interpretat Idẽ & sidrach, lingua chaldęa, quod iterp̃tat decorus meus. Azarias auxiliũ dñi. Idez & abdenago, quod i latinũ vertit̃, seruiẽs taceo. Misael qui populus dñi, Ipse & misach, quod iterp̃tatur ris⁹ vl̃ gaudium. Azia, frater meus. Semei, audiẽs dñm. Asah cõgregãs. Idithũ trãsiliẽs eos, siue saliẽs eos. quos dã ei iherẽtes humo, curuatos in terrã & eaq̃ i imo sunt cogitãtes, & in rebus trãseũtib⁹ spẽ ponentes trãsiliuit canẽdo iste quivocat̃ trãsiliẽs. Eman, acci piẽs, vel formido eorum. Ethã robust⁹. Barachia benedictus dñi, vel benedictus dominus. Olda districtio siue diuerticulũ. Iudith, laudẽs vel cõfitens dño. Hester, absconsa. zacharias, memoria dñi. ob hoc quia canit, memoriale testamẽti sui sancti. Ioãnes baptista. dñi gra, eo q̃ sit limes pphetię, p̃nuncius gratię, siue initiũ baptismatis, per quod gratia ministratur. Hi sunt pphetę veteris nouiq; testamẽti, quoꝝ finis Christus, cui dr̃ a patre. Et pphetã in gentibus posui te. ¶ Prophetiæ autẽ genera sunt septẽ. Primũ genus extasis, quod est mẽtis excessus sicut vidit petrus vas illud summissum de cęlo in stupore mẽtis cũ varijs aialibus. Secundus genus visio, sicut apud Esaiã dicentẽ. Vidi dñm sedẽtem sup solium excelsum. Tertium genus somniũ, sicut iacob subnixum in cęlo scalam dormiens vidit. Quartum genus per nubem, sicut ad moysen, & ad iob post plagam loquitur deus. Quintum genus vox de cælo / sicut ad abraham sonuit dicens. Ne iniicias manum tuã super puerũ. Et apud saulum invia. Saule saule quid me perseq̃ris? Sextum genus, accepta parabola, sicut apud salomonem in prouerbijs / & apud balaam, cum euocaretur a balach. Septimum genus / repletio sancti spiritus / sicut pene apud omnes prophetas. Alii tria genera visionum dixerunt esse. Vnum secundum oculos corporis / sicut vidit abraham tresviros sub ilice mãbre / & moyses ignem in rubo et discipuli transfiguratum dominum in monte inter moysen & heliam et cętera huiusmodi. Alterũ secundũ spiritũ quo imaginamus ea quę per corpus sentimus / sicut vidit Petrus discum illum summitti de cælo cum variis animalibus, & sicut esaias deum in sede altissima non corporaliter sed spiritualiter vidit. Nõ enim deum forma corporea circumterminat / sed quem admodum figurate / non proprie multa dicuntur / ita etiam figurate et multa monstrantur. Tertiũ genus visiõis est quod neq; corporeis sensibus, neq; vlla parte animę qua corporaliũ rerum imagines capiũtur, sed per intuitũ mentis. quo intellecta conspicitur veritas, sicut daniel prędit⁹ mẽte vidit qđ balthasar viderat corpe. Sine quo genere, illa duo vel i fructuosa sunt, vel etiã in errorẽ mittunt. Oĩa tn̄ hæc genera spiritus sanctus moderat̃ Habere autẽ prophetiã, nõ solũ bonus, sed etiam malus potest. Nã inuenimus saulem regem prophetasse. Persequebat̃ enim sanctum dauid, et impletus sancto spiritu prophetare cępit.

¶ De apostolis. Cap̃. ix.

Apostoli missi interpretantur. Hoc enĩ eoꝝ nomẽ indicat. Nã sicut grece angeli, latine nũcij vocãt̃, ita greceapostoli, latine missi appellãtur. Ipos enĩ misit Christus euãgelizare per vniuersũ mundũ, ita vt quidam persas indosq; penetrarent docẽtes gentes et faciẽtes i noie christi magna & i credibilia miracula, vt attestãtibus signis & prodigijs crederetur illis, in his quę dicebãt et viderant. Habẽt ei plęriq; eoꝝ ex his causas suorũ vocabulorũ. Petr⁹ a petra nomẽ accepit, hoc est a Christo. sup quẽ fundata est ecclesia. Non ei a petro petra sed petrus a petra nomen sortitus est, sicut nõ christus a Christiano, sed Christianus a christo vocat̃. ideoq; ait dñs. Tu es petrus & super hanc petram ędificabo eccleſiã meã, qa dixerat petr⁹ Tu es christus fili⁹ dei viui. Deide ei dñs, sup hanc inqt petrã quã cõfessus es ædificabo eccleſiã meã. Petra enĩ erat christus, sup quod fundamẽtũ etiã ipe ædificatus est petrus. Cephas dictus, eo q̃ in capite sit cõstitut⁹ apostolorũ Cephalin ei gręce caput dicit

et ipſum nomẽ in petro ſyrum eſt. Simon bariona i linguã noſtrã ſonat filius colũbæ, & eſt nomẽ ſyrũ pariter & hebreũ. Bar quippe ſyra lingua filiꝰ ione hebraice colũba, vtroq; ſermone dr̃ bariona. Alij ſimpliciter accipiũt, ꝙ ſimon. i. petrus filius ſit ioã nis, iuxta illã interrogationẽ. Simon ioãnis diligis me, & volũt ſcriptorũ vicio deprauatũ, vt pro bar ioãna hoc ẽ filio ioãnis, bariona ſcriptũ ſit, vna de tracta ſyllaba. Ioanna aũt interp̃tatur dñi gratia. Et fuiſſe cõſtat petrũ trinomiũ, petrũ, cephã, & ſimon bariona. Simon aũt hebraice interp̃tat audi ens. Saulus hebraico ſermone tẽtatio dictus eo ꝙ prius in tẽtatione eccleſiæ ſit verſatus. Perſecutor enī erat, indenomẽ habebat iſtud, qñ pſequebatur Chriſtianos. Poſtea mutato noīe de ſaulo factuseſt Paulus. quod interp̃tat mirabilis ſiue electus. Mira bilis, vel quia multa ſigna fecit, vel quia ab oriẽte vſq; ac occaſum euãgeliũ Chriſti in oĩbus gentibꝰ prædicauit. Electus ſicut in actibus apoſtolorum ſpũs ſanctus dicit, ſegregate mihi barnabã & pau lũ ad opus ad quod elegi eos. Latino aũt ſermone paulus a modico dictus. vnde & ipſe ait Ego ſum minimus oĩm apoſtolorũ. Quãdo enī ſaulus, ſup bus elatꝰ, qñ paulus, humilis, modicus. Ideo ſic loq mur paulo poſt videbo te. i. poſt modicũ. Naꝫ quia modicus factus eſt, ipſe dicit. Ego ei ſuꝫ nouiſſimꝰ oĩm apoſtoloꝝ, & mihi minima oĩm ſanctoꝝ data eſt gr̃a. Cephas aũt & ſaulus, ideo mutato nomine ſuntvocati, vt eſſent etiã ip̃o noīe noui ſicut abra hã et ſara. Andreas frater petri carne, & coheres gratia. ſecundũ hebraicã æthymologiã interp̃tat decorus ſiue reſpõdẽs, ſermone aũt græco, a viro virilis appellatur. Ioannes quodãvaticinio ex me rito nomẽ accepit, interp̃tatur ei, in quo eſt gratia vel domini gratia. Amplius enī eũ cæteris apoſto lis dilexit Ieſus. Iacobus zebedei a patre cognomi natur, quẽ relinquens cũ ioanne, verũ patrẽ ſecuti ſunt. Hi ſunt filij tonitrui, qui etiã boanarges ex fir mitate & magnitudine fidei nominati ſunt. Hic eſt iacobus filius zebedei frater ioannis, qui poſt aſcẽ ſionẽ dñi ab herode manifeſtat occiſus. Iacobꝰ al phei ob diſtinctionem prioris cognominatꝰ qui dr̃ filius zebedei, ſicut iſte filius alphei. Cognomentũ igit̃ ambo a patre ſũpſerunt. Iſte eſt iacobus mior qui i euãgelio frater dñi noīatur, quia maria vxor alphei, ſoror fuit matris dñi, quã mariã cleophę io annes euãgeliſta cognominat. a p atre ſiue a genti litate familiæ, aut quacũq; alia cã ei nomẽ ĩponẽs. Alpheus aũt hebreo ſermone in latinũ exprimit̃ milleſimus ſiue doctus. Philippus os lãpadorũ, vel os manuũ. Thomas, abyſſus vel geminus, vñ græ ce didymus appellatur. Bartholomeus, filius ſuſpẽ dentis aquas, vel filius ſuſpendẽtis me, ſyrum eſt non hebreũ. Matheus in hebreo donatus exprimi tur. Idẽ & appellatus leui ex tribu a qua ortus fuit In latino autem ex opere publicani nomen acce pit, quia ex publicanis fuit electus & in apoſtolatũ tranſlatus. Simon chananeus, ad diſtinctionẽ ſimo nis petri, de vico galileę chana, vbi aquas dñs mu tauit in vinum ipſe eſt qui in alio euengeliſta ſcribi tur zelotes. Chana quippe zelus ĩterpr̃etat̃. Iudas Iacobi qui alibi appellatur lebbeus, figuratum no men habet a corde, quod nos diminutiue corculũ poſſumus appellare, ipſe in alio euangeliſta. Tha deus ſcribitur, quẽ eccleſiaſtica tradit hiſtoria, miſ ſum edeſſem ad abagarũ regẽ, Iudas ſcarioth, vel a vico in quo ortus eſt, vel ex tribu iſachar vocabu lũ ſũpſit quodã præſagio futuri in condemnatio nem ſui. Iſachar enim interpr̃etatur merces, vt ſi gnificaretur precium proditoris quo vendidit do minum ſicut ſcriptum eſt. Et apprehẽderunt mer cedem meam. xxx. argenteos, precium quod ap preciatus ſum ab eis. Mathias qui inter apoſtolos ſine cognomine ſolus habetur. interpr̃etat̃ dona tus, vt ſubaudiatur pro iuda, ipſe enim in locũ eiꝰ electꝰ eſt ab apoſtolis, cum pro duobꝰ ſors mittere tur. Marcus. excelſus mandato, vtiq; propter euã gelium altiſſimi quod prædicauit. Lucas ipſe con ſurgens, ſiue ipſe eleuans, eo ꝙ eleuauerit prædi dicationem euangelij poſt alios. Barnabas, filiꝰ ꝓ phetæ, vel filius conſolationis.

¶ De reliquis in euangelio nominibus. Cap̃.x.

MAria illuminatrix ſiue ſtella maris Genu it enī lumen mundi, ſermone aũt ſyro ma ria dña nuncupatur, & pulchre, quia do minũ genuit. Helizabeth dei mei ſaturitas, vel do mini mei iuramentũ. Magdelena turris. Martha, irritans, vel prouocans vel ꝓuocãs, ſermone autẽ ſyro interprætatur dominãs. Nathanael, donum dei, quia deus. i. ſimulatio, dono dei in eo non fuit, Zebedeus, donatus ſiue fluẽs iſte. zacheus, iuſtus ſiue iuſtificatus, ſiue iuſtificandus, ſyrũ eſt nomen non hebreũ. Lazarus adiutus, eo ꝙ ſit a morte re ſuſcitatus. Herodes, pelliceus, vel glorioſus clara ętymologia. Cayphas, iueſtigator aut ſagax, aut vomẽs ore, Iniquo ei ore ſuo iuſtũ cõdẽnauit, q̃s hoc myſterio prophetali annũciaſſet. Põtiꝰ, decli nans cõciliũ, vtiq; iudęorũ. Accepta enī aqua, la uit manꝰ ſuas dicẽs. Innocẽs ego ſũ a ſanguine iu ſti huiꝰ. Pylatus os malleatoris, quia dũ Chriſtum ore ſuo & iuſtificat & cõdẽnat, morte malleatoria vtraq; ferit. Barrabas filius magiſtri eoꝝ. abſq; du bio iudeoꝝ magiſtri qui ẽ diabolus, homicidioruꝫ auctor, qui vſq; hodie regnat in eis.

¶ De martyribus. Cap̃.xi.

MArtyres græca lingua, latine teſtes dicun tur vnde et teſtimonia græce, martyria nuncupãtur. Teſtes aũt ideo vocati ſunt. quia propter teſtimoniũ Chriſti paſſiones ſuſtinue runt, et vſq; ad mortem pro veritate certauerunt. Quod vero nos non teſtes, quod latine vtiq; poſ ſumus dicere, ſed græce martyres appellamus familiarius eccleſiæ auribus hoc græcum verbum ſonat. Sicut multa græca nomina quibus pro

latinis vtimur. Martyrū primus in nouo teſtamento ſtephanus fuit, qui hebreo ſermone interpræta tur norma, q̄ prior fuerit in martyrio ad imitatio nē fideliū. Idē aūt ex græco ſermone ī latinū verti tur coronat⁹, & hoc ꝓphetice, vt quod ſequeretur in revaticinio quodā futuri, prius invocabulo reſo naret. Paſſus eſt eī & quod vocabatur accepit. Ste phanus enī corona dr, humiliter lapidat⁹, ſed ſub limiter coronatus. Duo aūt ſunt martyrii gña, v= num in aperta paſſiōe, alterū in occulta animi virtute. Nā multi hoſtis iſidias tollerātes, & cūctiscar nalibus deſyderijs reſiſtētes, per hoc q̄ ſe oi potē= ti deo in corde mactauerūt, etiā pacis tēpore mar tyres facti ſunt, qui etiam ſi perſecutionis tempus exiſteret, martyres eſſe potuerunt.

¶ De clericis. Cap̄. xii.

CLeros & clericos hinc appellatos, quia ma thias ſorte electꝰ eſt, quē primū per apoſto los legimꝰ ordinatū. Cleros enī grece ſors vl hereditas latine dr. Propterea ergo dicti ſūt cle rici qui de ſorte ſunt dñi, vel quia dñi partē habēt Gñaliter aūt clerici nūcupantur oēs qui ī eccleſia Chriſti deſeruiunt. quoꝝ gradus & noīa hæc ſunt. Oſtiarius / pſalmiſta / lector / exorciſta / acolytꝰ / ſub diaconus / diaconꝰ / preſbyter / epiſcopꝰ. Ordo epi ſcoporꝝ quadripartitus eſt. i. in patriarchis / archie piſcopis / metropolitanis, atq; epiſcopis. Patriar= cha greca lingua ſummus patrū interpretat, quia primū. i. apoſtolicū retinet locū, & ideo quia ſum= mo honore fungitur, tali noīe cenſetur, ſicut roma nus, anthiochenus & alexandrinus. Archiepiſcopꝰ greco vocabulo q̄ ſit ſummus epiſcoporꝝ. Tenet enī vicē apoſtolicā & preſidet tā metropolitanis q̄ epīs cēteris. Metropolitani aūt a mēſura ciuitatū vocātur. Singulis enī prouinciis preeminēt, quoꝝ auctoritati et doctrinæ & poteſtati cēteri ſacerdo tes ſubiecti ſunt, ſine quib⁹ nihil reliquos eposage re licet, ſollicitudo enī totius ꝓuincię īpie epīs cō miſſa eſt. Oēs aūt ſuperius deſignati ordines vno eodēq; vocabulo epī nominātur, ſed ideo priuato noīe quidā vtuntur ꝓpter diſtinctionē poteſtatum quā ſingulariter acceperunt. Patriarcha patrum princeps. Archon enī princeps. Archiepīs princeps epōrum, ſicut metropolitanus a menſura ciuitatū Epat⁹ aūt vocabulum inde dictū, q̄ ille qui ſuper efficitur. ſuper intendat, curam. ſ. gerens ſubditoꝝ ſcopin enim græce latine intendere dicitur. Epi= ſcopi aūt grece latine ſpeculatores inteprætārur. Nā ſpeculator eſt prepoſitus in eccleſia dict⁹ eoq; ſpeculet atq; pſpiciat populoꝝ īfra ſe poſitorum mores & vitā. Pōtifex princeps ſacerdotū ē, quaſi via ſeqnentiū. Īpe & ſummꝰ ſacerdos, īpe & ponti fex maximus nūcupat. Ipſe enī efficit ſacerdotes atq; leuitas, ipſe oēs ordines eccleſiaſticos diſpo= nit, ipſe quid vnuſquiſq; facere debeat oſtendit. Antea autem pontifices reges erant. Nam maio= rum hæc erat conſuetudo, vt rex eſſet etiam ſacer dos et pontifex, Vnde et romani imperatores pon tifices dicebantur. Vates a vi mētis appellatos cu ius ſignificatio multiplex eſt. Nam modo ſacerdo tem modo prophetam ſignificat, modo poetā. An tiſtes ſacerdos dictus, ab eo q̄ ante ſtat. Primus eſt enim in ordine eccleſiæ, et ſupra ſe nullum babet. Sacerdos autem nomen habet compoſitū ex greco et latino, quaſi ſacrum dans, ſicut enim rex a re gendo ita ſacerdos a ſacrificando vocatus eſt. Con ſecrat enī et ſanctificat. Sacerdotes autem genti= lium flamines vocabantur. Hi in capite habebant pileum in quo erat breuis virgula deſuper habēs lanæ aliquod. quod cum per æſtum ferre non poſ ſent, filo tantum capita religare ceperunt, Naz nu dis eos penitus capitibus incedere nefas erat, vn= de a filo quo vtebātur flamines dicti ſunt, quaſi fi= lamines, verum feſtis diebus filo depoſito pileum imponebāt pro ſacerdotii eminuētia. Preſbyter gre ce latine ſenior, interpretat, nō pro etate vel decre pita ſenectute, ſed propter honorez & dignitatem quā acceperunt, preſbyteri nominentur. Vnde et apud veteres idem epī et preſbyteri idem fuerunt. quia illud nomen dignitatis eſt, hoc ætatis. Ideo aūt & preſbyteri ſacerdotes vocātur, quia ſacrum dant / ſicut et epī qui licet ſint ſacerdotes, tamē pō tificatus apicē nō habent, quia nec chriſmate fron tē ſignant, nec paraclytū ſpiritū dant, quod ſolis deberi epiſcopus lectio actuū apoſtoloꝝ demon= ſtrat, leuitę ex noīe auctoris vocati. De leui ei leui tę exorti ſunt, aq uibus in templo dei myſtici ſacra mēti miniſteria explebātur. Hi grece diaconi, lati / ne miniſtri dicuntur, quia ſicut in ſacerdote cōſe= cratio, ita in diacono miniſterii diſpēſatio habetur Hypodiacones grece quos nos ſubdiaconos dici= mus, q̄ ideo ſic appellātur, quia ſubiacent pręcep= tis & officiis leuitarū. Oblatiōes eī in tēplo dei a fi delib⁹ īpi ſuſcipiūt, & leuitis ſuperponēdas altari bus deferūt. Hi apud hebręos nathinnei vocantur Lectores a legēdo, pſalmiſtę a pſalmis canēdis vo cati, Illi enī prędicāt populis quid ſequātur, iſti ca nunt vt excitēt ad cōpunctionē animos audientiū licet & quidā lectores ita miſerāter pronūcient, vt quoſdā ad luctum lamentationēq; cōpellant. Idez etiā & pronunciatores vocantur, q̄ porro annun= cient tāta eī & tā clara erit eorū vox, vt q̄is longe poſitorū aures adipleant. Cantor aūt vocatus, qa vocē modulat in cātu. Huiꝰ duo gña dicūt in arte muſica, ſicut ea docti hoīes latine dicere potuerūt præcētor et ſuccentor. Pręcentor. ſ. quivocem præ mittit in cātu. Succentor aūt qui ſubſequenter ca nendo reſpōdet. Concentor aūt dicitur quia cōſo= nat qui aūt non conſonat, nec concinit, nec cantor nec cōcentor erit. Acolythi grece latine ceroferā= rii dicuntur a deportādis cereis q̄ euangelium le gēdum eſt aut ſacrificium offerēdum. Tunc ei ac= cenduntur luminaria ab eis et deportātur, non ad effugādas tenebras, dū ſol eodē tēpore rutilet, ſed

ad ſignū leticię demōſtrādū, vt ſub typo luminis corpalis illa lux oſtēdaſ. De qua ī euāgelio legitur Erat luxvera q̄ illuminat oēm hoiemveniētē ī hūc mūdū. Exorciſtę ex greco ī latinū adiurātes ſiue icrepātesvocāſ. Inuocāt ei ſup cathecuminos vſſu p eos qui habēt ſpm̄ imūdū, nomē dñi Ieſu. adiurātes p eū vt egrediaſ ab eis. Oſtiariį idē & ianitores, q̄ iveteri teſtamēto electi ſunt ad cuſtodiā tēpli vt nō egredereſ eū imūdus ī oi re. Dicti aūt oſtiariį, q̄ preſint oſtijs tēpli. Ipſi enī tenētes clauē oia int⁹ extraq; cuſtodiūt, atq; iter bonos & malos habentes iudiciū, fideles recipiūt, & reſpuūt ifideles.

¶ De monachis. Cap̄.xiii.

MOnachus greca ęthymologia vocatus eo q̄ ſit ſingularis. monas ei grece ſingularitas dr̄. Ergo ſi ſolitari⁹ iterp̄tatur vocabulū monachi, quid facit ī turba qui ſol⁹ ē? Plura autē ſūt gña monachoz, Cęnobitę, quos nos ī cōeviuētes poſſum⁹ appellare. Cęnobiū enī plurimorū eſt. Anachoritę ſunt, quipoſt cęnobialēvitā deſerta petūt, & ſoli habitāt p deſerta, & ab eo q̄ p̄cul ab hominib⁹ receſſerūt, tali noīe nūcupāſ, ſz anachoritæ heliā & ioannē, cęnobitę apoſtolos imitant. Heremitę hi ſunt q & anachoritę ab hoim cōſpectu remoti heremū & deſertas ſolitudines appetentes, Nā heremū dr̄ quaſi remotū. Abba aūt ſyrū nom̄ ſignificat ī latinū pater quod Paul⁹ romanis ſcribēs expoſuit dicēs. In quo clamam⁹ abba pater. in vno noīe duabus vſus linguis. Dicit ei abba ſyro noīe patrē, & rurſus latine noīat itidem patrem.

¶ De cęteris fidelibus nominibus Cap̄.xiiij.

CHriſtianis quātū interp̄tatio oſtēdit devnctiōe dr̄ ſiue de noīe auctoris & creatoris. A Chriſto ei chriſtiani ſūt cognomiati, ſicut a iuda iudęi, De magiſtri quippe noīe cognomē ſectatorib⁹ datū ē. Chriſtiani aūt o li iudęis q̄ſi ob opprobriū nazareivocabāſ, p eo q̄ dñs nr̄ atq; ſaluator avico quodā galileę nazaren⁹ ſit appellatus. Nō ſe aūt glorieſ chriſtianū, q nomē hz & facta nō hz. vbi aūt nomē ſecutū fuerit op⁹, certiſſie ille ē chriſtian⁹, quia ſe factisoſtēdit chriſtianū, ambulās ſicut & ille ābulauit a quo & nomē traxit. catholic⁹ vniuerſalis ſiue generalis iterp̄taſ. Nā grę civniuerſalē catholicōvocāt. Orthodoxus ē recte credēs, & vt credit recteviuēs. Ortho ei grece recte dr̄, doxo glorię, hoc ēvir recte glorię. Quo noīe nō pōtvocari, q aliterviuit q̄credit. Neophyt⁹ grece latine nouell⁹ & rudis fidelisvel nup renat⁹ iterp̄tari pōt. Cathecumin⁹ dict⁹ p eo q̄ adhuc doctrinam fidei audit, necdū tñ baptiſmū p̄cepit. Nā cathecumin⁹ grece auditor dr̄. Cōpetēsvocatur qui poſt inſtructionem fidei cōpetit gratiā chriſti, idē & a petēdo cōpetētesvocati ſunt. Laicuspopularis. Laos enī grece populus dr̄. Proſelytus. i. aduena & circūciſus, quia miſcebatur populo dei, grecum eſt.

¶ Incipit liber octauus.

¶ De eccleſia et ſynagoga. Cap̄.I.

ECcleſia grecū eſt, quod in latinū vertit cōuocātio, ppter q̄ oēs ad ſe cōuocet. Catholica vniuerſalis καθολου, id eſt ſecūdū cotū. Nō enī ſicut cōuēticula hereticoz ī aliquib⁹ regionū ptibus eo artaſ, ſed per totū terraz orbē dilatata diffunditur. Quod etiā apoſtolus approbat ad romanos dicēs. Gratias ago deo meo p oīb⁹ votis, quiafidesveſtra ānūciaſ ivniuerſo mūdo, ſiue q̄ ivnitatē cunctos cōiūgit credētes. Hic & vniuerſitas ab vno cognomiata ē, ppter quod ivnitatē colligit. Vñ dñs ī euāgelio. Qui mecū nō colligit ſpargit. Cur autē eccleſia cūvna ſit a ioanne. vii. ſcribunt niſi vt vna catholica ſeptiformi plena ſpū deſigneſ, ſicut et de dño nouim⁹ dixiſſe ſalomonē. Sapiētia edificauit ſibi domū, & excidit colūnas ſeptē, q̄ tñ ſeptez vna eē nō ambigit, dicēte apoſtolo. Eccleſia dei viui q̄ eſt colūna & firmamentū veritatis. Inchoauit aūt eccleſia a loco vbi venit de cœlo ſpūs ſanct⁹ & ipleuit vno loco ſedētes Pro peregrinatiōe aūt pręſenti eccleſia ſyon dicit, eoq̄ ab hui⁹ peregrinationis lōgitudine poſita, promiſſionē rerū cęleſtium ſpeculeſ, & iccirco ſyon. i. ſpeculatio nomē accepit Pro futuravero patrię pace, hieruſalēvocāſ. Nam hieruſalēviſio pacis iterp̄taſ. Ibi enī abſorpta oī aduerſitate. pacē quę eſt Chriſtus præſenti poſſidebit obtutu. Synagoga grece latine cōgragatio dr̄ quod ppriū nomē iudęoz populus tenuit. Ipſorū ei pprie ſynagoga dici ſolet, q̄uis & de eccleſia dicta ſit. Noſtrā vero ap̄li nūq̄ ſynagogā dixerūt, ſz ſemp eccleſiā, ſiue diſcernēdi cā, ſiue q̄ iter cōgregationē, vñ ſynagoga, & cōuocationē vñ eccleſia nomen accepit, diſtet aliquid q̄. ſ. cōgregari & pecora ſolēt, quoz et greges proprie dicimus, cōuocari autem magis eſt vtentium ratione. ſicut ſunt homines.

¶ De religione et fide. Cap̄.ii.

DOgma a putando philoſophi noīauerūt, id eſt hoc puto eſſe bonū, hocputo eſſeverū. Religio appellata q̄ per eāvni deo religamus aīas noſtras ad cultū diuinū, viculo ſeruiendi. Quodverbū cōpoſitum eſt a religē do. i. eligendo. vt ita latinum videbatur religio, ſicut eligo. Tria ſunt aūt quę religionis cultu ad colēdum deū in hoibus perquirunt. i. fides, ſpes, charitas. In fide quid credēdum, in ſpe quid ſperandū in charitate quid ſit amādū. Fides ē qua veraciter credim⁹ id quod neq̄q̄ videreval eam⁹. Nā credere iā nō poſſumus quodvidemus. Proprie aūt nomen fidei inde eſt dictum, ſi omnino fiat quod dictum ē aut promiſſuz. Et inde fides vocata, ab eo q̄ fit illud quod inter vtroſq; placitum eſt quaſi inter deum et hominem hinc et fœdus. Spes vocata q̄ ſit pes p̄grediēdi q̄ſi ē pes. vñ ecōtrario deſpatio. de ē ei ibi pes, nullaq; p̄grediēdi facultas ē, qa dūq̄ſq; peccatū amat futurā gloriā non ſperat. Charitas

greçe latine dilectio interp̃tatur, q̃ duos in se liget Nã dilectiõ a duobus incipit, quod est amor dei et proximi. de qua apostolus. Plenitudo inquit legis est dilectio. Maior est aũt hęc omnibus, quia qui diligit, & credit & sperat. Qui aũt non diligit q̃z uis multa bona faciat, frustra laborat. Oĩs autem dilectio carnalis, non dilectio sed magis amor dici solet. Dilectionis aũt nomen tantum in meliorib⁹ rebus accipi solet.

¶ De hereſi & ſciſmate. Cap̃.iij.

Dereſis greçe ab electione vocat̃, q̃. ſ. vnusquisq; id sibi eligat quod melius sibi esse videt vt philosophi peripatetici, academici, epicurei, & stoici, vel sicut alij qui peruersũ dogma cogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserũt. Inde ergo hereſis dicta greçavoce ex interpretatiõe electiõis, quia quisq; arbitrio suo ad instituẽda siue ad suscipienda quęlibet ipe sibi eligit. Nobis vero nihil nostro ex arbitrio inducere l3, sz nec eligere quod alig de arbitrio suo iduxerit, apostolos dei habemus auctores, qui nec ipi quicq̃ ex suo arbitrio quod inducerẽt elegerũt, sed acceptã a Christo disciplinã fideliter nationibus assignarũt. Ita q; si etiã angelus de cęlis aliter euãgelizauerit, anathema vocabit̃ Secta a sequendo & tenẽdo noiata Nã sectas dicim⁹ habit⁹ aioz, ac instituta circa disciplinã vel ꝓpositũ quẽ tenendo sequunt̃, lõge alia in religionis cultu opinãtes q̃z ceteri. Sciſma a sciſſura aiorũ nomẽ accepit. Eodẽ enĩ cultu eodẽq; ritu credit vt ceteri, solo cõgregationis delectat̃ discidio. Fit aũt sciſma cũ dicũt hoies nos iusti sumus, nos sctificamus imũdos & cętera similia. Superstitio dicta eo q̃ sit supflua aut supstatuta obseruatio. Alij dicũt a senibus, quia multis annis superstites p ętatẽ delirant & errãt supstitiõe quadã, ne sciẽtes q̃ vetera colãt, aut q̃ veterũ ignari ascisciunt Lucreti⁹ aũt supstitionẽ dicit supstantiũ rerũ. i. cælestiũ & diuinoz q̃ sup nos stant, sed male dicit, hereticorũ aũt dogmata vt facile possit agnosci, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit

¶ De hereſibus iudæorum. Cap̃.iiij.

Iudæi cõfessores interpretant̃. Multos ei ex his sequitnr cõfessio, quos antea psidia possidebat. Hebræi trãsitores dicunt̃. Quo noie admonẽtur, vt de peioribus ad meliora transeant & pristinos errores relinquãt. Pharisęi & saducęi inter se contrarii sunt. Nã pharisęi ex hebreo in latinũ interp̃tãtur diuisi, eo q̃ traditionũ & obseruationũ suaz quas illi deuterosis vocãt. iusticiã preferũt, vñ et diuisi vocãtur a populo quasi p iusticiã. Saducęi interptantur iusti, vendicant enim sibi q̃ non sunt, corporis resurrectionẽ negãt, & aiam interire cũ corpore prędicãt, Hi quiq; tm̃ libros legis recipiunt, ꝓphetaz vaticinia respuunt. Efnęi dicũt ipm̃ esse Christũ, q̃ docuit illos omnẽ abstinẽtiã. Morbonei dicũt ipm̃ esse Christũ, qui docuit illos in oi re sabbatizare, Genistæi dicti eo q̃ de gñe abrahe esse se gloriant̃. Nã cũ in babyloniã veniſſet populus dei plęriq; relic̃ntes vxores suas, babylõicis mulieribꝰ adheserũt. Quidã aũt israelitici tm̃ cõiugiis contenti, vel ex eis geniti dũ reuersi essent de babylonia, diuiserũt se ab oi populo & assũpserẽt sibi hoc nomẽ iactãtię. Meristęi appellati eo q̃ separẽt scripturas, non credẽtes oibus ꝓphetis, dicẽtes alijs & alijs spiritib⁹ illos ꝓphetasse. Meris ei greçe latine pars dicit̃. Samaritę dicti q̃ legẽ solaz custodiant. Nã prophetas nõ recipiunt. Himero baptistę eo q̃ quotidie vestimenta sua et corpora lauant.

¶ De hereſibus Chriſtianorum. Cap̃.v.

Quidã etiã beretici qui de ecclesia recesserunt ex noie auctoz suorũ nuncupãtur, quidã vero ex causis quas eligentes instituerunt. Simoniani dicti a simone magicę disciplinę perito cui petrus iactibus apostolorũ maledixit ꝓ eo q̃ ab apostolis spiritus sancti gratiã pecuniã emere voluisset. Hi dicũt creaturã nõ a deo, sed a virtute quadã superna creatã. Menãdrini, a menãdro mago discipulo simonis nuncupati, qui mũdũ non adeo, sed ab angelis factũ esse asseruit. Basilidiani a basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passum iesum abnegauit. Nicolaitę dicti a nicolao diacono eccleſię hierosolimorũ, qui cũ stephano & cęteris cõstitutus est a petro, qui propter pulchritudinem relinquens vxorẽ dixerat vt qui vellet ea vteretur & versa est in stuprũ talis consuetudo vt inuicẽ cõiugia cõmutarent̃. Quæ ioannes in apocalypsi improbat dicẽs. Sed hoc abes quia odisti facta nicolaitarũ. Gnostici ꝓpter excellẽtiã scientię se ita appellare voluerũt. Animã naturã dei esse dicunt, bonũ & malũ deũ suis dogmatibus fingunt. Carpocratiani a carpocrate quodã vocãt̃, q̃ dixit Christũ hoiem fuisse tm̃ & de vtroq; sexu ꝓgenitum. Chirintiani a chirintho quodã nũcupati. Hi inter cętera circũcisionẽ obseruant mille annos post resurrectionẽ in voluptate carnis futuros prędicant. Vnde et greçe ciliastæ latine miliciastæ sũt appellati. Nazarei dicti qui dũ Christũ qui a vico nazaren⁹ est appellat⁹, filiũ dei cõfiteantur, oia tm̃ veteris legis custodiũt. Ophitę a colubro noiati sunt. Coluber enim greçe ophi dicit̃. Colunt enim serpentez dicẽtes ipsum in paradisum induxisse virtutis cognitionẽ. Valentiniani a valentino quodam platonico sectatore vocati, qui Conas id est secula quædam in originem dei creatoris iduxit. Christũ quoq; de virgine nihil corporis assempsisse sed per eaz quasi per fistulam transisse asseruit Apellitę quoz Apelles princeps fuit, qui creatorẽ angelũ nescio quẽ glorioſum, superioris dei faciẽs deũ legis israel, illũ igneũ affirmãs, Apellitę quorũ auctor apelles, qui dixit Christũ nõ deum inveritate, sed hominem in fantaſia apparuisse. Archonciaci a pr incipibus appellant̃, quiyniuersitatẽ quam de⁹ cõdi

dit opa esse archāgelorꝫ defēdūt. Adamiani vocati q̄ ade imitantur nuditatē. vnde & nudi orant, & nudi inter se mares fęmineq; cōueniūt. Cainani p̄i de sic appellati q̄m cain adorāt. Sethiani nomē ac ceperunt a filio adā quivocatus est seth, dicētes eū dem esse Christū. Melchisedechianivocati p̄ eo q̄ melchisedech sacerdotē dei nō hoiem fuisse ꝫ virtutē dei esse arbitrantur. Angelivocati, quia angelos colūt. Apl̄ici hoc sibi nomen iō p̄sumpserunt q̄ nihil possidētes propriū nequaq̄ recipiāt eos qui aliquid in hoc mundo vtunt. Cerdoniani a cerdone quodā noiati, quia duo contraria principia asserūt. Marcionistę a marcione stoico philosopho appellati. qui cerdonis dogma secutus alterū bonū, alterum iustū deū asseruit, tanq̄ duo principia creatoris & bonitatis. Atroteritę ab oblatione vocati. Panā enī & caseum offerunt, dicentes primis hominibus oblationē a fructib⁹ terrę, & a fructibus ouium fuisse celebratā. Aquarij appellati, eo q̄ aquā solā offerūt in calice sacramenti. Seueriani a seuero exorti, vinū non bibūt, vetus testamentū et resurrectionē non recipiunt. Taciani a taciano quodā vocati qui & encreatite dicti, quia carnes abominant. Alogij vocantur, tanq̄ ꝫ sine verbo. Logos enī gręce verbū dr̄. Deū eiverbū non credunt, respuantes iohannis euangeliū & apocalipsim. Catafrigis nomē ꝑuincia catafrigia dedit, quia ibi extiterūt auctores eorꝫ mōtanus prisca & maximilla fuerunt. Hi aduentū sancti spūs, nō apostolis sed i se traditū asserūt. Catharoe ꝑter mundiciā ita se nominauerūt. Gloriātes enī de suis meritis negāt pœnitentib⁹ venia peccatorꝫ. Viduas si nupserint tanq̄ ꝫ adulteras dānant. Mūdiores se cęteris prędicant. Qui nomen suū si cognoscere vellent, mūdanos se potius q̄ mūdos vocarēt. Pauliani a paulo samosateno exorti sunt, qui dixit nō semp fuisse Christū sed a maria sūpsisse initiū. Hermogeniani ab hermogene quodā vocati qui materiā non natā introducēs deo nō nato eā cōparauit, matrēq; elementorꝫ et deaꝫ asseruit. quos apostolus ipr obat elemētis seruientes. Manichei a quodā psa extiterunt quivocat⁹ est manes. Hic duas naturas & substātias introduxit. i. bonā & malā, & aias ex deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit, testamentū vetus respuit, nouū expte recepit. Canomiani. i. latine sine lege dicunt. Antropomorphitę dicti ꝑ eo q̄ simplicitate rustica deū habere hūana mēbra q̄ī diuinis libris scripta sunt arbitrāt. Antropos enī gręce latine homo interptatur. ignorātes vocē dñi qui ait. Spūs ē de⁹ Incorporeus est enī nec mēbris distinguit, nec corporis mole censet. Heraclitę ab auctore hæraclio exorti. Monachos tm̄ recipiūt, cōiugia respuūt, regna cęlorū paruuloshabere nō credūt. Nouatiani a nouato romę vrbis presbytero exorti, qui aduersus cornelīū cathedrā sacerdotalē conatus iuadere hereśim instituit, nolēs apostatas suscipere, & rebaptizās baptizatos. Mōtani heretici dicti, q̄ tempore ꝑsecutionis in mōtibus latuerunt, qua occasiōe se a catbolicę eccl̄ię corpore diuiserūt Ebionitæ ab ebiōe dicti, siue a pauptate. Christū ei ꝑ ꝓphetā solū verū iustū putant. effectū. Vñ cōpetenter ebionei ꝑ paupertate intelligētiæ appellati sunt. Hi semi iudęi sunt, & ita tenēt euangeliū vt legem carnaliter seruēt, aduersus quos ad galatas apostolus scribens inuenitur. Fotiniani a fotino gallo gręcie syrmie epō nuncupati, qui ebionatarū here sim suscitās asseruit Christū a maria p̄ ioseph nuptiali coitu fuisse cōceptū. Aeriani ab aerio quodaꝫ nūcupati sunt. Hi offerre sacrificiū pro defunctis spernunt. Ethiani ab ethio sunt vocati. Idēq; euno miani ab eunomio quodā dialectico ethii discipulo, ex cuius noie magis innotuerūt. dissimilē patri asserentes filiū & filio spm̄ sanctū. Dicūt etiā nullum īputari pctm̄ in fide manentium. Origeniani ab origene auctore exorti sunt. dicētes q̄ nō possit filius videre patrē nec spūs sanctus filium. Animas quoq; in mundi principio dicūt peccasse & pro diuersitate pctōrꝫ e cęlis vsq; ad terras lapsas diuersa corpora quasi vincula meruisse, eaq; causa factū fuisse mundū. Noetiani a quodā noetio vocati qui dicebāt Christū eundē esse & patrem & spiritū sanctū, ipsamq; trinitatē in officiorꝫ noibus non in personis accipiunt. Vñ & patripassianivocāt, quia patrē passum dicat. Sabelliani ab eodē noetio pullulasse dicūtur, cuius discipulū perhibēt fuisse sabellīū, ex cuius noie maxime innotuerūt, vnde et sabellianivocati sunt. Hivnā p̄sonā patris & filij & spiritus sancti astruunt. Arriani ab arrio alexandrino p̄sbytero orti sunt, qui coęternū patri filiū non agnoscens, diuersas in trinitate substātias asseruit cōtra illud quod ait dñs. Ego & pater vnū sumus. Macedoniani a macedonio cōstantinopolitano episcopo dicti sunt, negātes deū esse spiritū sanctuꝫ Apollinaristę ab apollinare vocati sūt, dicētes Christuꝫ corpus tm̄mō sine aīa suscepisse. Antidicomaritę appellati sunt, ꝑ eo q̄ Mariæ virginitati cōtra dicūt asserētes eā post Christū natā viro suo cōmixtā fuisse. Metāgismonitę ideo tale nomen acceperūt quia angios gręcevas dr̄. Asserunt enī sic esse in patre filiū tanq̄ꝫ vas minus intravas maiꝰ. Patriciani a quodā patricio nūcupati sūt qui subāꝫ hūanęcarnis a diabolo cōditā dicunt. Coliuthiani a quodaꝫ coliuthio noiati qui dicūt deū nō facere malū contra illud quod scriptuꝫ est. Ego dñs creans mala. Floriani a florino qui ecōtrario dicūt deū creasse mala, cōtra id quod scriptū est. Fecit deus oīa bōa Donatistę a donato quodā afro nūcupati, qui numidiaveniens totā pene africā sua persuasione decepit, asserēs minorē patre filiū & minorē filio spiritū sctm̄. & rebaptizās catholicos. Bonosiani a bonoso quodā epō exorti ꝑdūtur, qui Christū filium dei adoptiuū nō proprium asserunt. Circūcelliōes dicti eo q̄ agrestes sunt, quos cotopitas vocant, supradictę hereśis habētes doctrinā. Hi amore mar

tyrij ſemetipſos perimunt. vt violenter de hac vita diſcedētes martyres nominanť. Priſcilianiſtæ a priſcilino vocati. qui in hiſpania exerrore gnoſtico rū & manicheoꝝ pmixtum dogma cōpoſuit. Luciferiani a lucifero ſyrmię epo exorti qui epos catholicos qui cōſtātii pſecutiōe perfidię arrianoruꝫ cōſentiētes erāt & poſtea correpti, rediret in catholicā delegerunt, dānantes ſiue quod crediderāt, ſiue quod ſe credidiſſe ſimularent, quos eccleſia catholica materno recipit ſinu tanq̄ petrū poſt fletū negatiōis. Hanc illi matris charitatē ſupbe accipiētes, eoſq; recipere nolētes a cōione receſſerunt. & cū ipſo lucifero auctore ſuo qui mane oriebať cadere meruerunt. Iouinianiſtę a iouiniano quodam monacho dicti, aſſerentes nullā nuptiarū & virginū eſſe diſtātiā nullūq; inter abſtinētes, & ſimplici ter epulātes eſſe diſcrimē. Eluidiani ab eluidio nominati, qui dicunt poſt natuꝫ Chriſtum alios mariā filios de viro ioſeph peperiſſe. Paterniani a paterno quodā exorti, qui inferiores corporis partes a diabolo factas opinanť. Arabici nuncupati eo q̄ in arabia exorti ſunt. dicētes aiam cū corpore mori atq; in nouiſſimo vtrūq; reſurgere. Tertulianiſtę dicti a tertuliano preſbytero africanę prouincię ciuitatis carthaginēſis, aiam imortalē eē, ſꝫ corpore am p̄dicātes, & aias hoim pcōꝝ poſt mortē in dæmōes verti putātes. Teſſereſdecaditę dicti qđ. xiiii. luna paſcha cū iudęis obſeruādū cōtendūt. Nam teſſeres quatuor deca decē ſignificat. Nyctages a ſomno nuncupati, q̄ vigilias noctis reſpuant, ſuperſtitionē eſſe dicentes, iura temerari diuina qui nocte ad requiem tribuit. Pelagiani a pelagio monacho exorti. Hi liberum arbitriū diuinę gratię anteponūt, dicētes ſufficere voluntatē ad ſplenda iuſſa diuina. Neſtoriani a neſtorio conſtantinopolitano epo nuncupati, quia beatam virginē Mariam non dei, ſed hois tm̄mō aſſeruit genitricē, vt aliam pſonam carnis, aliam faceret deitatis, necvnū Chriſtū inverbo dei & carne credidit ſed ſepatim atq; ſeiūctim alterū filium dei, alterum filium hoinis p̄dicauit. Euticiani dicti ab eutice cōſtātinopolitano abbate, qui Chriſtum poſt humanam aſſumptionem negauit exiſtere in duabus naturis. Sed ſolam i eo aſſeruit diuinam naturam eſſe. Acephali dicti. i. ſine quē ſequunť heretici, Nullus enī eoꝝ reperitur auctor a quo exorti ſint. Hi trium chalcedonēſiuꝫ capituloꝝ ipugnatores duorum in Chriſto ſubſtātiarum pprietatē negant, & vnam i eius pſonā naturam p̄dicant. Theodoſiani & gaianitę appellati a theodoſio & gaiano, qui tēporib⁹ Iuſtiniani principis i alexandria populi puerſi electione vno die ſunt ordinati epi. Hi errores euticētis & dioſcori ſequētes chalcedonēſe cōcilium reſpunt ex duabus vnam in Chriſto naturā aſſerunt, quam theodoſiani corruptam gaianitę incorruptam eſſe contendunt. Gnoitę et tritoitæ a theodoſianis exorti ſunt. ex quib⁹ gnoitę ab ignorantia dicti quia perueršitate a qua exorti ſunt id adiſciunt. q̄ Chriſti diuinitas ignoret futura q̄ ſunt ſcripta de die & hora nouiſſima, nō recordātes Chriſti pſonaꝫ i eſaia loquētis, dies iudicij in corde meo. Tritoitę verovocati q̄ ſicut tres pſonas i trinitate, ita quoq; tres aſtruunt deos eē, cōtra illud ſcriptuꝫ eſt. Audi iſrael dns de⁹ tu⁹, deus vnus eſt. Sunt & alię hereſes ſine auctore & ſine noibus ex quib⁹ alię triformē putāt deum eſſe, alię Chriſti diuinitatem paſſibilem dicunt, aliæ Chriſti de patre natiuitati initium tēporis dant, aliæ liberationē hoim apud inferos factā Chriſti deſcēſione nō credunt, aliæ aiam imaginē dei negant, aliæ aias cōuerti in dęmones & in quęcunq; aialia exiſtimant, aliæ de mundi ſtatu diſſētiunt, alię innumerabiles mundos opinanť, aliæ a quam deo coęternam faciunt, alię nudis pedibus ambulant, aliæ cum hoibus non manducant. Hæ ſunt hereſes aduerſus catholicam fidē exortę & ab apoſtolis & ſctis patrib⁹ vel cōcilijs p̄damnatę quę dum in ſe multis erroribus diuiſę, inuicemꝫ ſibi diſſentiunt cōi tn̄ noie aduerſus eccleſiam dei cōſpiraut. Sed & quicunq; aliter ſcripturam ſanctam intelligit, q̄ ſenſus ſpiritus ſancti flagitata quo conſcripta eſt, licet de eccleſia nō receſſerit tamen hereticus appellari poteſt.

¶ De philoſophis gentium. Cap̄. vi.

PHiloſophi græca appellatiōe vocātur qui latine amatores ſapiētię interp̄tanť. Eſt enī philoſophus q̄ diuinaꝝ & humanarum rerum ſcientiam habet. & oēm bene viuēdi tramitē tenet. Nomē philoſophorum primum a pythagora ferť exortum. Nā dum antea gręci veteres ſophiſtas. i. ſapiētes aut doctores ſapiēti ę ſemetipos iactantius noiarent, iſte interrogatus quid pfiteret, verecūdo noie philoſophū. i. amato rē ſapiētię ſe eē rn̄dit, qm̄ ſapientē profiteri arrogantiſſimum videbať. Ita deinceps poſteris placuit. vt quantalibet de rebus ad ſapientiam p̄tinentibus doctrina quiſq; vel ſibi vel alijs videretur excellere, nō niſi philoſophus vocaretur. Idem aūt philoſophi triplici genere diuiduntur. Nā aut phiſici, ſūt aut æthici, aut logici. Phyſici dicti quia de naturis tractant. Natura quippe phyſis græce vocatur. Ethici quia de moribus diſputant. Mos enim apud græcos ęthis appellatur. Logici autemꝫ quia in naturis et moribus⁹ ratione adiungunt. Rō ei grece logos dr̄. Diuiſi ſunt autē & hi in hereſib⁹ ſuis, habētes quidē noia ex auctoribus⁹. vt platonici epicurei, pythagorici, alij a locis cōuenticuloꝝ et ſtationum ſuarum, vt peripatetici. ſtoici, achademici. Platonici a platone philoſopho dicti. Hi enī aiarum creatorem eſſe deum, corporum angelos aſſerunt, et poſt multos annorum circulos in diuerſa corpa redire aias dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus enī fuit athenis, quam piſianactia appellabant. In qua picta erant geſta ſapientium atq; viro

rum fortiũ hiſtoriæ. In hac porticu ſapientes philoſophabantur, ex qua & ſtoici dicti ſunt. Greçe enĩ porticus ſtoa dr. Hanc ſectã primus ʒeno inſtituit. Hi negãt ſine virtute effici quẽq; beatum. Oẽ pectatũ vniforme eſſe aſſerũt dicentes ſic, ille nocens erit qui paleas furatus fuerit q̃ʒ qui aurũ. qui mergũ occiderit q̃ qui equũ. Nõ enĩ aĩal crimen ſed animus facit. Hi etiã aĩam cum corpore perire dicunt. Aĩam quoq; virtutẽ cõtinentiæ eſſe negant, affectant gloriam æternã cũ ſe fateantur non eſſe æternos. Achademici appellati a villa platonis achademia athenarũ vbi idẽ plato docebat. Hi omnia incerta opinãtur. Sed ſicut fatendũ eſt, multa ĩ certa & occulta eẽ q̃voluit deus excedere hoĩs ĩtelligentiã, ſic tã plurima eſſe quę poſſint & ſenſ⁹ penetratione cõprehendi. Hãc ſectã archeſilaus cyrenaicus philoſoph⁹ repperit, cui⁹ ſectator fuit democritus, qui dixit tanq̃ in puteo alto, ita vt fund⁹ nullus ſit, ita in occulto iacere veritatẽ. Peripatetici a deambulatiõe dicti eo q̃ Ariſtoteles auctor eorũ deãbulans diſputare ſolitus eſſet. Hi dicũt quãdam particulã aĩæ eſſe ętern aʒ, de reliquo magna ex pte eſſe mortalẽ, Cinici ab imundicia ipudẽtiæ nũcupati. Cõtra humanam eni verecundiam ĩ propatulo coire cũ cõiugibus eis mos erat, cenſentes licitũ honeſtũq; eſſe palã cũ vxoribus cõcumbere quia cõiugiũ iuſtũ eſt, publice id prędicantes agẽdũ eẽ. vt canes in vicis vel plateis. Vñ & a canibus quorũ vitam imitabant etiaʒ vocabulũ nomẽq; traxerũt. Epicurei dicti ab Epicuro quodam philoſopho amatore vanitatis nõ ſapiẽtiæ. quẽ etiam ipi philoſophi porcũ noiauerũt, quaſi volutãs in ceno carnalẽ voluptatẽ corporis ſummũ bonum aſſerẽs qui etiã dixit nulla ꝓuidentia diuina inſtructũ eẽ aut regi mundũ ſed originẽ rerũ atomis. i. inſecabilib⁹ ac ſolidis corporib⁹ aſſignauit, quorum fortuitis cõcurſionib⁹ vniuerſa naſcant & nata ſint. Aſſerunt aũt deũ nihil agere oĩa cõſtare corporibus, aĩam nihil aliud eẽ q̃ corpus. Vnde & dixit. nõ ero poſtea q̃ʒ mortuus fuero. Gymnoſophiſtæ nudi per opacas indię ſolitudines phibentur philoſophari, adhibẽtes tm̃ genitalibus tegmina Gymnoei ex eo dictũ eſt, q̃ iuuenes nudi exercerentur in campo, vbi pudẽda ſola tantũ operiunt. Hi & a generando ſe cohibent. Theologi aũt idẽ ſunt qui & phyſici. Dicti aũt tgeologi q̃m in ſcripturis ſuis de deo dixerunt, quorũ varia cõſtat opinio quid deus eſſet, dũ quęrerent. Quidam eĩ corporeo ſẽſu hũc mundũ viſibilẽ ex quatuor elemẽtis, deũ eẽ dixerũt vt Dionyſius ſtoicus. Alĩ vero ſpiritaliter intellexerũt mentẽ eẽ deum, vt Thales mileſius. Quidam aĩm in oĩbus cõmanentem & lucidũ vt pythagoras. Quidam deũ ſine tẽpore incõmutabilẽ, vt plato. Quidam mentẽ ſolutam vt Cicero. Quidam & ſpm̃ & mentem, vt Varro. Inuentuʒ enĩ ſolũmodo deũ nõ vt inuenerunt expoſuerunt, quia euanuerũt in cogitatiõib⁹ ſuis. Dicentes enĩ ſe eẽ ſapiẽtes ſtulti facti ſunt. Itẽ platonici quidem deum curatoreʒ & arbitrũ & iudicem aſſerunt. Epicurei ocioſuʒ & inexercitatũ. De mũdo aũt platonici affirmant in corporalẽ ſtoici corporalẽ. Epicurus atomis, pythagoras ex numeris, heraclitus ex igne, vñ & Varro ignẽ mũdi aĩm dicit, ꝓinde q̃ ĩ mũdo ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis, q̃ʒ vaniſſime, qui cum eſt inquit in nobis, ipſi ſumus, cum exit emorimur. Ergo & ignis cũ de mundo per fulgura proficiſcitur, mũdus emoriť. Hi philoſophorũ errores etiam apud eccleſiam iduxerunt hereſes. Ideonas & formæ, neſcio quę inde apud arriũ trinitas noĩs, & apud valẽtinũ platonicus furor. Inde marcionis deus melior de tranquillitate, a ſtoicis enivenerat. & vt aĩa interire dicatur, epicurus obſeruať, & vt carnis reſurrectio negeť. de vana oĩm philoſophorũ ſchola ſumiť, & vbi materia cũ deo equatur Zenonis diſciplina ẽ, & vbi quid de igneo deo legiť. heraclit⁹ ĩteruenit. Eadẽ materia apud hereticos & philoſophos volutatur, idem et tractatus implicantur.

¶ De poetis. Cap̃.vii.

POetæ inde ſunt dicti, ſicut ait tranqllus Cũ primum homines exuta feritate rõ nẽvitæ habere cæpiſſent, ſeq; ac deos ſuos noſſe, cultũ modicum ac ſermonẽ neceſſariuʒ cõmẽti, ſibi vtriuſq; magnificentiam ad religionẽ deorum ſuorum excogitauerunt. Igiť vt tẽpla illis domib⁹ pulchriora & ſimulachra corporib⁹ ampliora faciebant, ita eloquio etiam quaſi auguſtiore honorandos putauerunt, laudeſq; eorum & verbis illuſtrioribus & iocundioribus numeris extulerunt. Id gen⁹ quia forma quadam efficiť, quæ poetes dicitur, poema vocitatum eſt, eiuſq; fictores poetæ, Vates a vi mentis appellatos Varro auctor eſt, vel a viendis carminibus, id eſt flectẽdis, hoc eſt modulandis, & proide poetæ latine vates, oli ſcripta eorum vaticinia dicebãtur, q̃ vi quadã & quaſi veſania ĩ ſcribendo cõmouerẽtur vel q̃ modis verba cõnecterent, viere⁹ enĩ ãtiqs pro vicire ponentibus, etiã p furorẽ diuini eo dẽ erãt noie, quia & ipſi quoq; plęraq; verſib⁹ effebãt. Lyrici poetæ dicti a potu lyrin. i. a varietate carminum. Vñ & lyra dctã. Tragœdi dcti q̃ initio canẽtibus p̃mium erat hircus, quẽ greci tragos vocãt. Vñ & Orati⁹. Carmie q tragico vilẽ certauit ob hircum. Iã dehic ſequentes tragici multum honorem adepti ſunt, excellẽtes ĩ argumẽtis fabularũ adveritatis imaginem fictis. Comœdi appellatiſiue a loco quia circa pagos agebãt, quos græcicomas vocãt, ſiue a cõmeſſatiõe. Solebãt enĩ p⁹ cibuʒ hoĩes ad eos audiendos venire. Sʒ comici priuatorum hoĩm p̃dicãt acta, tragici verores publicas & regum hiſtorias. Itẽ tragicorum argumẽta ex rebus luctuoſis ſunt, comicorum ex rebus lętis Duo ſunt aũtẽ genera comicoꝝ. i. vetereſet noui. Veteres q̃ et ioco ridiculares extiterunt vt Plaut⁹

actius & Terentius. Noui qui et ſatyrici a quibus gñaliter vicia carpuntur, vt Flacc⁹, Perſius, Iuuenalis & alij. Hi eiꝝ vniuerſoꝝ delicta corripiũt, nec vitabaſ eis peſſimũ quēq; deſcribere, nec cuiuſlibet pctã moreſq; reꝑhendere. Vñ & nudi pinguñ eo q̄ p eos vicia ſingula denudãſ. Satyrici aũt dicti, ſiue q̄ pleni ſint oi facũdia ſiue a ſaturitate & copia. De pluriḇ⁹ eni ſimul rebus loquũtur, ſeu ab illa lãce quę diuerſis frugũ vel pomoꝝ generibus ad tẽpla gentiliũ ſolebat deferri, aut a ſatyris nomen tractũ, qui multa habẽt ea q̄ ꝓvinolentiã dicũtur. Quidã aũt poetę theologi dicti ſunt, qm̃ de diis carmina faciebãt. Officiũ aũt poetę i eo eſt vt ea q̄vere geſta ſunt, in alias ſpecies obliquis figurationibus cũ decore aliquo cõuerſa trãſducant. Vñ & Lucanus iõ i numero poetaꝝ nõ ponitur quia videtur hiſtorias cõpoſuiſſe nõ poema Apud poetas aũt tres characteres eẽ dicẽdi, vnũ in quo tantum poeta loquitur, vt eſt in libris Virgilij georgicoruꝫ Alium dramaticum in quo nuſq̄ poeta loquitur. vt eſt i comediis et tragediis. Tertiũ mixtũ, vt eſt i ęneide. Nã poeta illic & itroductę ꝓſonę loquunt̃.

¶ De ſibyllis. Cap̃.viii.

Sibyllę gñaliter dñr oẽs fœmine vates lingua greca. Nã ſyos eloico ſermone Deus belen greci mentẽ nuncupãt quaſi dei mẽtẽ. Proinde igitur quia diuinã voluntatem hoibus iterꝑtari ſolebãt. ſibyllę noiatę ſunt. Sicut eni oisvir ꝓphetans vel vates dicitur vel propheta. ita ois fœmina prophetãs ſibylla vocatur. Quod nomẽ ex officio nõ ex ꝓprietate vocabuli eſt. Decẽ aũt ſibyllę a doctiſſimis auctoriḇ⁹ fuiſſe traduntur Quaꝝ prima de pſis fuit. Secunda libyca. Tertia delphica, in tẽplo apollinis delphi genita, quæ ante troiana bella vaticinata eſt, cuius pluriꝫnos verſus operi ſuo homerus iſeruit. Quarta cimmeria i italia. Quinta erythrea noie eriphyla, i babilõe orta, quę greciſ iliũ petentiḇ⁹ vaticinata eſt, periturã eſſe troiã & Homerũ mendacia ſcripturum. Dicta aũt erythrea quia in eadẽ inſula ei⁹ iuẽta ſunt carmina. Sexta ſamia quę phemonoe dicta ẽ a ſamo iſula, vnde fuit cognomiata. Septima cumana nomine amalthea quę nouẽ libros attulit Tarquinio priſco in quibus erãt decreta romana conſcripta. Iꝑa eſt et cymea, de qua Virgili⁹ Vltima cymeie venit iã carminis ętas. Dicta aũt cumana a ciuitate cumas, quę eſt i cãpania, cui⁹ ſepulchrum in ſicilia adhuc manet. Octaua helleſpontia i agro troiano nata q̄ ſcribitur Solonis & Cyri fuiſſe tẽporiḇ⁹. nona phrygia quę vaticinata ẽ ancyre. Decima tyburtina noie albunea. Quaꝝ oĩm carmina efferũtur, i quiḇ⁹ de deo et de Chriſto et de gẽtiḇ⁹ multa ſcripſiſſe manifeſtiſſime cõprobãtur. Celebrior aũt inter cęteras ac nobilior erythrea perhibetur.

¶ De magis. Cap̃.ix.

Magorũ primus zoroaſtes rex bactrianorũ quẽ Ninus rex aſſyriorũ pręlio interfecit de quo Ariſtoteles ſcribit q̄ vicies centũ milia verſuũ ab ipſo cõdita indiciſ voluminũ eius declarẽtur. Hanc artem multa poſt ſæcula Democritus ãpliauit quando & hypocrates medicinę diſciplina effloruit. Apud aſſyrios autẽ magicę artes coꝑioſæ ſunt teſtãte Lucano. Quis noſcere fibra facta queat, quis ꝓdat aues quis fulgura cæli ſeruet & aſſyria ſcutetur ſidera cura. Itaq; hæc vanitas magicaꝝ artium, ex traditione angeloꝝ maloruꝫ in toto terrarũ orbe plurimis ſeculis valuit, et per quãdã ſcientiam futuroꝝ et infernoꝝ & inuocationes eoꝝ inuenta ſunt auſpicia / augurationes, et ipſa quę dicuntur oracula & necromãtia. Nec miruꝫ de magoꝝ preſtigiis, quoꝝ intãtum prodiere maleficioꝝ artes, vt etiã moyſi ſimillimis ſignis reſiſterent vertẽtes virgas in dracones, aquas in ſanguinẽ. Fertur et quędã maga famoſiſſima Circe q̄ ſocios Vlixis mutauit in beſtias. Legitur et de ſacrificio quod Archades deo ſuo lyceo immolabat, ex quo quicũq; ſumerẽt, in beſtiarũ formas cõuertebãtur. Hic apparet nõ eſſe i totuꝫ dubiũ qd̃ nobilis ille poeta ſcripſit de quadã fęmina, q̄ magicis artibus excellebat. Hęc inquit ſe carminibus promittit ſoluere mẽtes. Quas velit aſt alijs duras immittere curas. Siſter e aquã fluuijs & vertere ſidera retro. Nocturnoſq; ciet manes, mugirꝫ videbis ſub pedibus terrã, & deſcẽdere mõtibus hornos. Quid plura? Si credere fas eſt de phitoniſſa vt prophetę Samuelis animã de iferni additis euocaret, et viro rum pręſentaret cõſpectibus. ſi tñ aiam prophetæ fuiſſe credamus et nõ aliquã fantaſmaticã illuſionẽ ſathanę fallacia factã. Prudẽtius quoq; de mercurio ſic ait. Traditur hic extinctas ſumpto mode ramine virge. In lucẽ reuocaſſe aias, Aſt alios damnaſſe neci. Et poſt paululũ adiecit. Murmure naꝫ magico tenues excire figuras. Atq; ſepulchras ſcire ĩcãtare fauillas. Vita itidẽ ſpoliare alios ars noxia nouit Magi ſunt qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinẽ nũcupatur. Hi et elemẽta cõcutiunt, turbant mentes hominum, ac ſine vllo veneni hauſtu violẽtia tantum carminis interimunt. vnde & Lucanus. Mens hauſti nulla ſanie pollutave neni incãtata perit. Demonibus eniꝫ accitis audẽt ventilare, vt quiſq; ſuos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam ſanguine vtuntur & victimis, & ſępe cõtingunt corpora mortuoꝝ. Necromãtii ſunt quoꝝ ꝓcãtationibus videtur reſuſcitati mortui diuinare & ad interrogata reſpõdere. Necro eſt græce mortuus, mãtia diuinatio nuncupatur, ad quos ſuſcitãdos cadaueri ſanguis adiicitur. Naꝫ amare dęmones ſanguinẽ dicunt. Ideoq; quotiẽs necromãtia fit, cruor aqua miſcetur colore ſanguinis facilius ꝓcentur, Hydromãtij ab aqua dicti. Eſt eĩ hydromãtia in aquę inſpectione vmbras dæmonũ euocare. & imagines vel ludificatiões eoꝝ videre, ibiq; aliqua ab eis audire, vbi adhibito ſanguine etiã inferos ꝓhibentur ſuſcitari. Quod genus diui

nationis a perſis dr alatū. Varro dicit diuinatiōis quatuor eē gña, terrā / aquā / aerē / & ignē. Hic geomentiā / hydromantiā / aeromantiā / piromantiā dicta cōſtat, diuini dicti, quaſi deo pleni. Diuinitate ei ſe plenos eſſe ſimulāt, & aſtutia quadā fraudulēta hoibus futura cōiectāt. Duo ſūt aūt gñadiuinatiōis, ars & furor. Incātatores dicti ſunt qui artem verbis peragūt. Ariolivocati ꝓpter quod circa aras idolorū nefarias ꝓeces emittūt & funeſta ſacrificia offerūt, hiſq; celebritatibus dæmonū reſpōſa accipiunt. Aruſpices nuncupati quaſi horarū inſpectores, Dies ei & horas in agēdis negociis operibuſq; cuſtodiunt. & quid per ſingula tēpora obſeruare debeat hō intēdunt. Hi etiā exta pecudū inſpiciunt, & ex eis futura prędicunt. Augures vero ſunt qui volat⁹ auiū & voces intendūt, aliaq; ſigna rerū vel obſeruatiōes iprouiſas hoib⁹ occurrētes. Idē & auſpices. Nā auſpicia ſunt quę iter faciētes obſeruāt. Dicta ſūt aūt auſpicia quaſi auiū auſpicia. & auguria quaſi auiū garria, hoceſt auiū voces & linguas. Item auguriū quaſi auigeriū qđ aues gerūt. Duo ſunt aūt gña auſpiciorum, vnum ad oculos. alterū ad aures ꝓtinens. Ad oculos. ſ. volatus, ad aures vox auiū. Phytones a phytio apollini dicti, q̄ is auctor fuerit diuinādi. Aſtrologi dicti eo q̄ in aſtris augurātur. Genediaci appellati propter nataliū cōſiderationē dierū Geneſes enī hominū ꝓ duodeci cęli ſigna ſcribunt, ſyderūq; curſu naſcētiū mores actus & euētus prędicare conātur i. quis quali ſigno fuerit natus, aut quē effectū habeat vitę qui naſcit. Hi ſunt qui vulgo mathematici vocātur. cui⁹ ſupſtitionis genus cōſtellatiōes latinivocāt, idē notatiōes ſyderū, quomō ſe habet cū quiſq; naſcit, Primū aūt idē ſtellarum interpretes magi nū cupabātur, ſicut de his legit qui in euāgelio natū Chriſtū annūciauerūt. poſtea hoc noie ſoli mathematici. Cuius artis ſciētia vſq; ad euāgeliū fuit cōceſſa, vt Chriſto edito nemo exinde natiuitatē alicuius de cęlo interpretaret. Horoſcopi dicti, q̄ horas natiuitatis hoim ſpeculātur diſſimili & diuerſo fatu. Sortilegi ſnnt, qui ſub noīa fictę religionis per quaſdā quas ſanctorū ſortes vocāt. diuinatiōis ſcientiā profitent, aut quarūcūq; ſcripturarū inſpectiōe futura ꝓmittunt. Saliſatores vocati ſūt qa dū eis mēbrorū quęcūq; partes ſalierit, aliqd ſibi exinde ꝓſperū ſeu triſte ſignificare prædicunt. Ad hęc aūt oīa ptinent & ligare execrabiliū remediorū q̄ ars medicorū cōdēnat, ſiue in p̄cātatiōib⁹ ſiue i caracteribus vel in qbuſcunq; rebus ſuſpēdēdis atq; ligādis. in quib⁹ oībus ars dæmonū eſt ex quadā peſtifera ſocietate hoim et angelorū malorū exorta. Vñ cunctavitāda ſunt a Chriſtiano & oī penit⁹ execratiōe repudiāda atq; dānāda. Auguria aūt auiū, phryges primi iuenerunt. Priſtigiū vero mercurius primus dr iueniſſe. Dictū aūt p̄ſtigiū q̄ p̄ſtingat aciē oculorū. Aruſpicinę artē primus etruſcis tradidiſſe dr quidā ſages, hic ex horis aruſpicine dictauit, & poſtea nō apparuit. Nā dr fabuloſe arāte quodā ruſtico ſubito hūc ex glebis exiliuiſſe & aruſpicinā dictaſſe qua die & mortuus eſt Quos libros romani ex etruſca ligua in propriam mutauerunt.

¶ De paganis Cap̄.x.

PAgani ex pagis atheniēſiū dicti vbi exorti ſunt, ibi ei in locis agreſtib⁹ ex pagis gētiles lucos idolaq; ſtatuerūt. & tali initio vocabulū pagani ſortiti ſunt. Gētiles ſunt qui ſine lege ſunt & nōdū crediderunt. Dicti aūt gētiles quia ita ſunt vt fuerunt geniti. i. ſicuti i carne deſcēderunt ſub peccato. ideſt idolis ſeruiētes & nedū regenerati. Proinde gētiles primitus nuncupāt, ipi dicuntur gręce ethnici. Ethnici enī ex gręco i latinū iterpretāt gētiles. Ethnos enī gręce gēs dr. Poſt fidē aūt nō debere vocari gētes ſiue gētiles eos qui ex gentibus credunt, ſicut poſt fidē dici iā nō poteſt iude⁹, teſtāte apoſtolo, & dicēte iā Chriſtianis. Q̄m cū gentes eſſetis, hoc eſt ifideles. Apoſtatę dr qui poſt baptiſmum Chriſti ſuſceptum ad idolorum cultum & ſacrificiorum contaminationes reuertuntur. Eſt autem nomen græcum.

¶ De diis gentium. Cap̄.xi.

QVos aūt pagani deos aſſerunt, hoines oli fuiſſe ꝓdunt, & ꝓ vniuſcuiuſq; vita vel merito coli apud ſuos poſt mortem cœperunt, vt apud egyptum iſis, apud cretā iouis, apud mauros iuba, apd latinos faunus. apud romanos quirin⁹ Eodez quoq; mō apud athenas minerua, apud ſamū iuno. apd paphū ven⁹, apud lēnos vulcan⁹. apud naxos liber apud delos apollo. in quorū etiā laudib⁹ acceſſerunt et poetę, et cōpoſitis carminib⁹ i cęlū eos ſuſtulerunt. Nā quorundā adiuētiōes artium cultuz peperiſſe dicuntur, vt eſculapio medicina, vulcano fabrica. Ab actibus autē vocāt, vt mercurius q̄ mercibus prędeſt, liber a libertate. Fuerunt etiā et quidā viri fortes aut vrbium cōditores, quib⁹ mortuis hoies eos dilexerunt, ſimulacra ſinxeruntvt haberent aliquod ex imaginum cōtēplatiōe ſolatium, ſz paulati hunc errorē ꝑſuadētibus dęmonibus ita in poſteris cōſtat irrepſiſſe, vt quos illi pro ſola noīs memoria honorauerunt, ſucceſſores deos exiſtimarēt atq; colerēt, Simulacrorum vſus exortus eſt, cum ex deſyderio mortuorum cōſtituerētur imagines vel effigies tāq̄z i cęlum receptis, progbus ſe i terris dęmones colēdi ſuppoſuerunt, & ſibi ſacrificari a deceptis & pditis ꝑſuaſerunt. Simulachra autē a ſimilitudine nuncupata eo q̄ manu artificis ex lapide aliaue matcria eoruz vultus imitāt. i quorum honore fingunt. Ergo ſimulachra ꝓ eo q̄ ſunt ſimilia, vel pro eo q̄ ſimulata atq; cōficta, vñ & falſa ſunt. Et notādū q̄ latinus ſermo ſit & nō hebreus. Apud eos. n. idolum ſiue ſimulachrum ſemel dr. iudęi dicunt q̄ iſmael prim⁹ ſimu

lacrū luto fecerit. Gētiles aūt primū ꝓmetheus ſi mulacra hoim de luto finxiſſe phibēt, ab eoq; natā eē artē ſimulacra & ſtutuas fingēdi. Vñ & poetę ab eo hoies primū factos eē cōfiingūt figurate, ꝓpter effigies. Apud grecos aūt cecrops, ſub quopri mū i arce oliua orta ē. & atheniēſiūvrbs ex minerue appellatiōe nomē ſortita ē. Hic prim⁹ oim ioue appellauit, ſimulachra repperit, ars ſtatuit, victimas imolauit, neq; iſtiuſmōi reb⁹ grecia vnq; viſis Idolatria idolo⁊ ſeruit⁹ ſiue cultura iterpretatur. Nā latria grece, latine ſeruit⁹ dr̄. q̄ quātū adveraz religionē attinet, nō niſi vni et ſoli deo debeť. Hāc ſicut ipia ſupbia ſiue hoim ſiue dęmonū ſibi exiberi vel iubet vel cupit, ita pia hūilitas vel hoimv⁹ angelo⁊ ſancto⁊ ſibi oblatā recuſat & cui debeť oſtendit. Idolū aūt eſt ſimulacrū quod hūana effigie factū & cōſecratū ē iuxta vocabuli iterp̄tationē. idos ei grece formā ſonat & ab eo ꝓ diminutionē idolū deductū, eque apud nos formulā facit. igitur oīs formavel formula idolū ſe dici expoſcit. in de idolatria oīs circa oē idolū famulat⁹ & ſeruitus. Quidāvero latini ignorātes grece iperite dicunt idolū ex dolo ſūpſiſſe nomē, quo diabol⁹ creaturæ cultū diuini noīs iuexit. Dęmones a grecis dictos aiūt, quaſi Δαίμονας. i. peritos ac rerū preſcios Preſciūt ei futura multa. Vñ & ſolēt reſpōſa aliqua dare. ineſt enī illis cognitio rerū plus q̄ infirmitati hūanę pti ſubtilioris ſenſ⁹ acumie, ptī expentia lōgiſſimevitę, ptī ꝓ dei iuſſu ꝓ angelica reuelatiōe. hi corporū aereorū natura vigēt. Ante trāſgreſſionē qdē celeſtia corpa gerebāt lapſivero i aereā qualtatē cōuerſi ſunt, nec aeris illi⁹ puriora ſpacia, ſed iſta caliginoſa tenere pmiſſi ſunt, q eis q̄ſi carcer ē vſq; ad tēpus iudicij. Hi ſunt p̄uaricatores angeli. quo⁊ diabol⁹ prīceps ē. Diabol⁹ hebraice dr̄ deorſum fluās. qa getus i cęli culmie ſtare cōtēpſit, ſed ſupbie pōdere deorſuz corruēs cecidit. Greceverodiabolus criminator vocať, vel ꝙ crimina i q̄ ipe illicit ad deū referat, vel quia electo⁊ inocētiā criminib⁹ fictis accuſet. Vñ & i apocalypſi voce angelica dr̄. Proiect⁹ ē accuſator fratrū noſtro⁊ q accuſabat illos i cōſpectu dei nr̄i die ac nocte. Sathanas i latinū ſonat aduerſari⁹ ſiue trāſgreſſor. ipe ē ei aduerſari⁹ qui ē veritatis iimicus. & ſp ſctō⁊ virtutib⁹ cōtraire nitiť. ipſe & trāſgreſſor qa p̄uaricator effectus, iveritate q̄ cōdit⁹ ē nō ſtetit. idē & tētator, qa tētandā iuſto⁊ in ocētiā poſtulat, ſicut i iob ſcribiť. Antichriſtus appellať, qa cōtra Chriſtū vē turusē, nō quōmō qdā ſimplices itelligūt / antichriſtū iō dictū ꝙ añ Chriſtū vētur⁹ ſit. i. poſt eū veniat xp̄s. Nō ſic ſz antichriſtus grece dr̄ quod eſt latine cōtrari⁹ Chriſto. Anti enī grece i latinū cōtra ſignificat Chriſtū ei ſe mētieť dūvenerit & cōtra eū dimicabit & aduerſabiť ſacramētis Chriſti vt veritatis eius euāgeliū ſoluat. Nā & tēplū hieroſolymis repare & oēs veteris legis cerimonias reſtaurare tētabit. Sz & ille antix̄ps ē qui negat eē dn̄m Chriſtū Cōtrarius ei Chriſto ē. Oēs ei q exeūt de eccleſia / & abvnitate fidei p̄cidunť & ipſi antix̄pi ſunt. Bel idolū babyloniū ē. quod iterp̄taťver⁹. Fuit enī hic belus pater nini prim⁹ rex aſſyriorū quē quidā ſaturnū appellāt / quod nomē & apud aſſyrios & apud afros poſtea cultū ē. Vñ & lingua punica Bal deus dr̄. Apud aſſyrios aūt belvocať quadā ſacrorū ſuo⁊ rōe / et ſaturn⁹ et ſol. Beelphegor iterp̄tať ſimulachrū ignominię, idolū ei fuit moab cognomēto Baal ſup mōtē phogor quē latini priapū vocāt deū horto⁊. Fuit autē de lāpſaco ciuitate hel leſpōti de qua pulſus ē & ꝓpter virilis mēbri magnitudinē i numerum deo⁊ ſuo⁊ eū græci trāſtulerunt & i noīe ſacraueŕt horto⁊. Vñ & dr̄ preeſſe hortis ꝓpter eo⁊ fœcunditatē. Beelzebub idoluz fuit accaron, quod iterp̄taťvir muſca⁊. zebub enī muſcavocať. Spurciſſimuz igr̄ idoluz / iō vir muſca⁊ vocať / ꝓpter ſordes idolatrię ſiue ꝓpter immundiciā. Belial ſine iugo. Belial hebraice bel dr̄ idolū niniuita⁊. Behemoth ex hebrea voce i latinā liguā aīal ſonat / ꝓpter q̄ de excelſis ad terrena cecidit / & ꝓ merito ſuo vt aīal brutuz effectus ſit. ipe ē & leuiathan. i. ſerpēs de aquis / quia i hui⁹ ſęculi marivolubili verſať aſtutia. Leuiathan autē iterp̄tať adimētuz eoruz quorum. ſ. niſi hoim qb⁹ i padiſo ſemel ꝓ culpā p̄uaricatiōis itulit mortez & hācvſq; ad eternā mortē quotidie pſuadēdo adijcit vel extēdit. Quędā aūt noīa deorū ſuorum gētiles pvanas fabulas ad rōes phyſicas conant tra ducere. eaq; i cauſis elemētoruz cōpoſita eē iterp̄tant. ſz hoc a poetis totuz fictuz eſt / vt deos ſuos ornarēt aliqb⁹ figuris quos pditos ac dedecoris infamia plenos fuiſſe hiſtoriæ cōfitēť. Omnino enim fingēdi locus vacat vbiveritas ceſſat. Saturn⁹ origo deoruz & toti⁹ poſteritatis a paganis deſignať Hunc latini a ſatu appellatum ferunt. quaſi ad ip ſum ſatio oim ptineat rerum. vel a tēporis lōgitudine ꝙ ſaturetur annis. Vñ et eum greci cronosnomē habere dicunt. i. tēpus / ꝙ filios ſuos ferē deuoraſſe / hoc ē annos quos tēpus ꝓduxerit i ſe reuoluerit / vel eo ꝙ ſemi a vñ oriuntur iterum redeunt. Hunc cęli patris abſcidiſſe genitalia dicunt / qa nihil i cęlo de ſeminib⁹ naſcitur. Falcē tenet igunt ꝓpter agricolturā ſignificādāvel ꝓpter tēpora & annos ꝙ i ſe redeāt. vel ꝓpter ſapiētiā ꝙ it⁹ acuta ſit in aliqb⁹ autē ciuitati b⁹ ſaturno liberos ſuos gentiles imolabāt / ꝙ ſaturnuz poetę liberos ſuos deuoraſſe ſolituz tradiderunt. iouis fertur a iuuādo dictus / & iuppiter q̄ſi iuuās p̄r / hoc ē oīb⁹ p̄ſtas. hunc & priuato titulo ioue optimuz dixeŕt / duz fuiſſet i ceſtor i ſuis / ipudic⁹ i extraneis / quē mō tm̄ fingūt ꝓpter europę raptuz / fuit ei i naui cui⁹ iſigne erat taur⁹, mō danaes p ibrē aureuz appetiſſe cōcubituz, vbi itelligitur pudicitiā mulieris ab auro fuiſſe corruptā, mō i ſimilitudinē aglę fuiſſe, ꝓpter ꝙ pueruz ad ſtupruz rapuerit / mō ſerpētē / qa repta uerit / et cygnuz qa cātauerit. Et iō nō figurę iſtæ

ſunt,ſed plane de veritate ſcelera. Vñ turpe erat tales deos credi,quales hoies eē nō debeāt.ianum dicunt quaſi mundi vel cęli vel menſiū ianuā. Duas iani facies faciūt propter orientem et occidentē.Cū vero faciūt eū quadrifrontē & ianū gęminū appellāt,ad quatuor mūdi partes hoc referūt vel ad quatuor elemēta ſiue tpa. Sz dū hoc fingūt mō ſtrū nō deū faciūt.Neptunū aquas mūdi p̄dicant & dictus ab eis neptunus quaſi nube tonās. Vulcanū volūt ignē,& dictus vulcanus quaſi volās cādor vel quaſi volican⁹,q̄ p aerem volet.ignis ei de nubib⁹ naſcit vñ etiā homer⁹ dicit eū p̄cipitatū de aere i terras q̄ oē fulmē de aere cadit.iccirco autem vlcanus de femore iunonis fingit nat⁹ q̄ fulmina de imo aere naſcunt.Claudus aūt dr vulcan⁹,quia p naturā nūq̄ ē rect⁹ ignis,ſz quaſi claud⁹,eiuſmōi ſpēm motūq; habet.iō aūt i fabrorū fornace eundē vulcanū auctorē dicūt,qa ſine igne nullū metalli genus fundi extēdiq; pōt. Plutō græce latine dieſpiter vel dis pater,quē alij orcū vocāt quaſi receptorē mortiū. Vñ & orca nūcupaturvas quod recipit aquas.ipſe & greçe charō. Liberuz a liberamento appellatū volūt.q̄ quaſi mares i coeundo p ei⁹ bñficiū emiſſis ſeminib⁹ liberent quod idē liber muliebri & delicato corpe pingit. Dicūt ei mulieres ei attributas,& vinū ꝓpter excitādā libidinē.Vñ & frōs ei⁹ pāpino cingitur,ſed iō coronā vitea & cornu habz,quia cū grate & moderate vinū bibitur,leticiā p̄ſtat,cū vltra modū, excitat lites.i. quaſi cornua dat.idē aūt & lieus apo tu lyin.i. ab hac diſſolutiōe,q̄ multo vino mēbra ſoluātur. iſte & greçe dionyſius,a mōte indię nyſo,vbi dr eē nutritus.Cęterū ē & nyſa ciuitas i qua colitur idez liber,vñ & nyſeus dictus ē.Mercurius ſermo interp̄tatur.Nā iō mercurius quaſi medius currensdicitur appellat⁹ q̄ ſermo currat iterhoies medi⁹ ideo & hermes greçe q̄ ſermovel iterp̄tatio quę ad ſermonēvtiq; ptinet hermenia dr.iō & mercib⁹ p̄eſſe, qa intervēdentes & emētes ſermo fit medius. Qui iō fingitur habere pēnas,quia citius verba diſcurrūt,vñ & velox et errās inducitur. Alas ei⁹ i capite et in pedib⁹,ſignificare volucrē fieri p aera ſermonē. Nūciū dictū,qm̄ p ſermonē oia cogitata enunciātur.iō aūt hūc furti magiſtrū dicūt,qa ſermo animos audiētiū fallit. Virgā tenet qua ſerpētes diuidit.i.venena. Nā ballātes ac diſſidētes iterp̄tum oratiōe ſedātur,vñ & ſecūdū Liuiū, legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut ei p feriales bella indicebātur.ita pax p caduceatores fiebat. Hermes aūt greçe dr apo tes hermias,latine iterpres q̄ ob virtutē multarūq; artiū ſcientiā trimegiſtus.i. ter maxim⁹ noiatus eſt. Cur aūt eū capite canino fingunt,hęc rō dr,q̄ iter oia aialia canis ſagaciſſimū genus & p̄ſpicax habeatur. Martē deū belli eē dicunt,& martē appellatū,quia p viros pugnatur,vt ſit mars quaſi mas lz et tria ſint genera cōſuetudinū ſicut ſcytharū,vbi et fœminę et viri i pugnam eunt. Amazonū,vbi ſolę fœminę. Romanorū alia rūq; gētiū,vbi ſoli mares. itē martē dicūt,quaſi effectorē mortiū. Nā a marte mors nuncupatur. Vñ et adulterū dicūt quia belli gerātib⁹ icertus ēq̄ vero nudo pectore ſtat,vt bello ſe q̄ſq; ſine formidine cordis obiiciat. Mars aūt apud gręcos gradiu⁹ dr eo q̄ i bello gradū iferāt q pugnāt,aut q̄ impigre gradiātur. Apollinē q̄uis diuinatorē et medicū vel lent,ip̄z tñ ſolē etiā dixerūt,quaſi ſolū ip̄m titā q̄ſi vnū ex titānis q aduerſuz iouē nō fecit.ip̄m phebū quaſi ephebū,hoc ē adoleſcentē. Vnde et ſol puer pīgitur,eo q̄ quotidie oriatur et noua luce naſcatur. Pythium quoq; eundē apollinēvocari aiunt. a pythone imēſę molis ſerpēte cui⁹ nō magis venena q̄ magnitudo terrebat. Hunc apollo ſagittarum ictib⁹ ſternēs / nois quoq; ſpolia reportauit,vt pythius vocaretur. Vnde et ob hoc iſigne victorię pythia ſacra celebrāda cōſtituit. Diānā quoq; ſororē eius ſimiliter lunā et viarum p̄ſidē aiunt. Vnde et virginē eā volunt,q̄ via nihil pariat,et iō ābo ſagittas habere finguntur,q̄ ip̄a duo ſydera de cęlo radios vſq; ad terras emittunt. Dianā autē vocatā,quaſi duanā. q̄ luna die ac nocte appareat. ip̄z et lucinā aſſeuerāt,eo q̄ luceat. Eādē et triuiā eo q̄ trib⁹ figatur figuris. De qua virgili⁹,tria virginis ora dianę,qa eadē luna eadē diana et eadē p̄ſerpina vocatur. Sed cuz luna fingitur,ſub luſtri ſplendet amictu,cum ſuccincta iacit calamos latonia virgo eſt cum ſubnixa ſedet ſolio plutonia cōiunx. Latonia autē diana,eo q̄ latonis fuerit filia. Cererē. i. terrā a creādis frugib⁹ aſſerunt dictā,appellātes eā noibus plurimis. Dicunt etiā eā et opē,q̄ opere melior fiat terra. Proſerpinā,q̄ ex ea proſerpāt fruges Veſtā q̄ herbis vel variis veſtita ſit reb⁹ vel avi ſua ſtādo. Eādem et tellurē,et matrē magnā finguut. turritā cum tympano et gallo et ſtrepitu cymbalorum. Matrē vocatā q̄ plurima pariat. magnā q̄ cibum gignat. almā quia vniuerſa aialia fructib⁹ ſuis alit. Eſt ei alimētoruz nutrix terra. q̄ ſimulacrū ei⁹ cum claui fingitur qa tellus hyeme clauditurve re aperitur. vt fruges naſcātur. q̄ tympanum habet ſignificare volunt orbē terrę q̄ curru vehitur. dr q̄ a ipſa ē terra q̄ pendet i aere. q̄ ſuſtinetur rotis quia mundus rotatur et volubilis ē. q̄ leones illi ſubiicunt māſuetos vt oſtendāt nullum genus eē terrę tā ferum q̄ nō ſubigi poſſit aut ſupari ab ea. q̄ i capite turritā geſtat coronā oſtēdit ſuppoſitas terrę ciuitates q̄ſi iſignitas turrib⁹ cōſtare. q̄ ſedes fingunt circa eā quia cum oia moueātur ipſam nō moueri. q̄ coribātes ei⁹ miniſtri cum ſtrictis gladiis eſſe fingūtur vt ſignificetur oēs p terra ſua debere pugnare. q̄ gallos huic deæ vt ſeruirent fecerit. ſignificāt qui ſemie idigeāt terrā ſequi oportere. in ea quippe oia reperire / q̄ ſe apud eā iactāt / p̄cipitur inquiunt / vt qui terrā colunt / ne ſedeāt / ſem p ei eſſe quod agāt. Cymbalorum aūt æreoruz ſonit⁹ ferramentoꝝ crepit⁹ i colendis agris. et iō ere

ꝙ terrã antiqui colebant ære prius q̃ ferrum eſſet inuentũ. Eandemveſtam & ignem eſſe perhibent, quia terrã ignem habere non dubium eſt, vt ex ętna vulcano q; datur intelligi. Et ideovirginẽ putãt, quia ignis inuiolabile ſit elementum. nihilq; naſci poſſit ex eo quippe qui oia quę arripuerit aſſumat Ouidius ĩ faſtis. Nec tu aliquidveſtã q̃ viuam intel lige flammã. Nataq; de flamma corpora nulla vides. Propterea & virgines ei ſeruire dicũtur, eoq; ſi cut exvirgine, ita nihil ex igne naſcat. Iunonem di cunt quaſi ianonẽ. i. ianuam pro purgationib⁹ fœminarũ, eo ꝙ quaſi portas matronarum pendat & naturas nubentiũ maritis, ſed hoc phi. Poetę autẽ iunonẽ iouis aſſerunt ſororem et coniugẽm. Ignez eni & aerem iouem. aquam et terram iunonem interpretantur. Quorũ duorum permixtionevniuerſa gignuntur. Et ſororẽ dicunt, ꝙ mũdi pars ẽ. Cõiugem. ꝙ comixta corda tundit. Vnde et Virgilius Tũ pater oipotens fœcundit imbribus æther. Cõiugis in gremiũ lęte deſcendit. Minerua apud græcos arhena dr. i. fœmina. apud latinos autẽ miner uã vocatam quaſi deam, & munus artium variarũ. Hanc eni inuentricẽ multorum ingeniorum perhibent, & inde eã artem & rationem interpretantur quia ſine ratione nihil poteſt cõtineri. Quæ ratio quia ex ſolo aio naſcitur, animũq; eſſe in capite putant, & in cerebro, ideo eã dicunt de capite iouis eſſe natã, quia ſenſus ſapientis qui inuenit oia in capite eſt. In cuius pectore ideo caput gorgonis fingitur, ꝙ illic eſt ois prudentia quę confundit alios, & imperitos ac ſaxeos cõprobat, quod & in antiquis imperatorũ ſtatutis cernimus in medio pectore loricę propter iuſinuandã ſapientiã et virtutem. hęc miuerua & tritonia dicit. Triton enim africę palus eſt circa quã fertur virginali apparuiſſe ętate, propter quod tritonia nuncupata eſt. Vñ & tanto procliuius dea credita eſt. minus origo eius innotuit. Pallas aũt dicta vl ab inſula pallente in thracia in qua nutrita eſt. vel apo tu palleinto dory. i. ab haſtę cõcuſſione vel ꝙ pallantẽ gygantam occiderit. Venerẽ exinde dicunt nuncupatã ꝙ ſine vi fœmina eſſe virgo non deſinat. Hanc greci aphroditivocant, propter ſpumã ſanguinis generantẽ. Aphros eni grece ſpuma vocatur, ꝙ aũt fingunt ſaturnum celio patri genitalia abſcidiſſe, & ſanguinẽ fluxiſſe in mari, atq; eo ſpuma maris concreta venus nata eſt, illud aiunt. ꝙ per coitum ſalſi humoris ſubſtantia eſt, et inde aphroditivenerem dici, ꝙ coitus ſpuma eſt ſanguinis, quę ex ſuccoviſcerum liquido falſoq; conſtat. Ideo aũt veneremvulcani dicunt vxorẽ, quia venereũ officium non niſi calore conſiſtit, vnde eſt. Frigidus invenerẽ ſenior, Nã ꝙ ſatur nus dr celio patri virilia amputaſſe quę i mare cadentia venerẽ creauerũt ideo fingitur, quia niſi humor de cęlo in terrã deſcenderit, nihil creatur. Cupidinẽ vocatũ ferunt propter amorem. Eſt enim dęmon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur. quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur Puer pingitur. quia ſtultus eſt et irrationalis amor Sagittã & faſcẽ tenere fingitur, ſagittã quia amor cor vulnerat, facẽ quia inflammat. Pan dicunt gręci, latini ſiluanũ deum ruſticorum quam in naturę ſimilitudinẽ formauerunt. Vnde & pan dictus eſt. i omne. Fingunt eni eum exvniuerſali elementorum ſpecie, Habet eni cornua in ſimilitudinem radiorũ ſolis & lunę. Diſtinctã maculis habet pellem, propter cęli ſidera. Rubet eius facies, ad ſimilitudinem ætheris. Fiſtulã ſeptem calamorum geſtat, propter harmoniam cęli in qua ſeptem ſunt ſoni & ſeptem diſcrimia vocũ. Villoſus eſt quia tellus conueſtita ẽ et agiturventis. Pars eius inferior fœda eſt, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt ſoliditatẽ terrę oſtendat, quã volunt rerũ et totius naturæ deum, vnde et pan quaſi oia dicunt. Iſis lingua ægyptiorũ terra appellatur, quam iſim volunt eſſe, Fuit eni iſis regina ægyptiorũ ina chi regis filia quę de greciaveniens ęgyptios litteras docuit. et terras colere inſtituit, propter quod & terrã eius nomine appellauerunt. Serapis omnium maximus ęgyptiorũ deus. Ipſe eſt apis rex argiuorũ qui nauibus traſuectus in ęgyptũ cũ ibidẽ mortuus fuiſſet. ſerapis appellat⁹ eſt, pterea quia archa in qua mortuus ponitur, quã ſarcophagũ vocant, ſoros greçe dicitur. et ibi eum venerari, ſepultũ cœperunt prius q̃ templũ eius eſſet inſtructũ, velut ſoros. Sed apis ſorapis primo, deinde vna littera cõmutata ſerapis dictus eſt. Apis fuit apud ęgyptios taurus ſerapi conſecratus et eo ita cognominatus. quã ęgyptii inſtar numinis colebãt, eo ꝙ de futuris daret quędã manifeſta ſigna. apparebat eni in mẽphis. Quẽ centũ antiſtites proſequebant et repẽte velut lyphatici pręcinebant. Huius capitis imaginem ſibi in heremovideri fecerunt. Fauni a fando velut apotes phones dicti, ꝙ a voce non ſignis oſtendere viderentur futura. In lucis eni cõſulebantur a paganis, et reſponſa illis nõ ſignis ſz vocibus dabant. Genium dicunt ꝙ quaſi vim habeant omnium rerum gignendarum, ſeu a gignendis liberis. Vnde et geniales lecti dicebantur a gẽtibus, qui nouo marito ſternebãtur. Hęc et alia ſũt gentilium fabuloſa figmenta quę interpretata ſic habentur vt ea non intellecta damnabiliter tamẽ adorant. Fatum autem dicunt eſſe quicquid dii fãtur. quicquid iuppiter fatur. A fando igitur fatum dicunt. i. a loquendo. Quod niſi hoc nomen iam in alia re ſoleret intelligi quo corda hominum volumus inclinare, rationabiliter poſſemus a fando fatum appellare. Non enim abnuere poſſumus eſſe ſcriptum in literis ſanctis ſemel locutus eſt deus. duo hæc audiui, et cętera quod enim dictum eſt, ſemel locutus eſt, intelligitur immobiliter, hoc eſt incõmutabiliter eſt locutus, ſicut nouit incõmutabiliter omnia quę futura ſunt et quæ ipſe facturus eſt. Tria autem fata fingũt ĩ colo, & fuſo, digitiſq; fila

ex lana torquentib⁹,propter tria tẽpora,pręteritũ quod infuſo iam netũ atq; inuolutũ eſt, pręſẽs, qđ inter digitos nentis traijcitur,futurũ in lana quæ colo implicata eſt,& quod adhuc per digitos nẽtis ad fuſum tanq̃ pñs ad pręteritũ traiiciendum eſt. Parcas dicũt cata antiphraſin appellatas,q̃ mini me parcãt.Quastres eſſevoluerunt,vnã quęvitaꝫ hois ordiatur,alterã quę cõtexat,tertiã quę rũpat Incipimus ei cũ naſcimur,ſumus cumviuimus, de ſinimus cũ interimus.Fortunã a fottuitis nomẽha bere dicunt.quaſi deã quãdã res humanas diuerſis caſibus & fortuitis illudentẽ.Vñ et cœcã appel lant,eo q̃ paſſim in quoſlibet incurrẽs ſinevllo ex amine meritoꝝ & ad bonos & ad malosvenit.Fa tum aũt a fortuna ſeparãt,&fortunã quaſi ſit i his quę fortuitu veniũt,nulla palaꝫ cauſa, Fatũ vero appoſitũ ſingulis et ſtatutũ aiunt.Aiunt & tres furias fœminas crinitas ſerpẽtibus propter tres effectus qui in animis hominũ multas perturbationes gignunt.& interduꝫ cogunt ita delinquere,vt nec famę nec periculi ſuireſpectũ habere permittant. Ira quęvindictã cupit,cupiditas quę deſiderat opes,libido quę appetit voluptates. Quæ iõ furiæ appellãtur q̃ ſtimulis ſuis mentẽ ferĩant,& quietã eſſe non ſinant.Nymphas deas aquarum putant, dictas a nubibus.Nã ex nubibus aquę,vnde deriuatum eſt,nymphas aquarum deas,quaſi numina lympharũ.Ipſas aũt dicũt & muſas,quas & nymphas,nec imerito.Nã aquę motus muſicen efficit. Nympharum apud gentiles varia ſunt vocabula. Nymphas quippe montium oreades dicunt,ſiluarum dryades,fontiũ hamadryades,cãpoꝝ naides maris nereides,Heroas dicunt a iunõe traxiſſe nomẽ.Greçe enĩ iuno hera appellaĩ.Et ideo neſcio, quis ſecundũ greçorũ fabulã heros fuit nũcupat⁹ hocvidelicet velut myſticũ ſignificante fabula q̃ aer iunoni deputetur vbi volunt heroas habitare. Quo nomine appellãt alicuius meriti animas defunctorum quaſi heroas ideſtviros aereos & cœlo dignos ꝓpter ſapiẽtiã & fortitudinẽ.Penates gẽtiles dicebãt oẽs deos quos domi colebãt.Et penates dicti q̃ eſſent i penetralib⁹.i.in ſecretis. Hi dii quomõvocabãtvel q̃ noia habuerint ignoraĩ. Manes dicũtur deos mortuoꝝ quoꝝ poteſtatẽ iter luna& terrã aſſerũt,a qb⁹et mane dictũ exiſtimãt q̃ putãt habere,quia manus.i.rar⁹ eſt.Manes dictos ſiue quia late manãt pauras,ſiue qa mites ſunt,im manibus ecõtrario noĩe hoc appellatos. Apuleius aũt ait eos cata antiphraſin dici manes,hoc eſt mites ac modeſtos cũ ſint terribiles & imanes,vt parcas,vt eumenides.Laruas ex hoibus factos dęmones aiũt,qui meriti mali fuerit.Quaꝝ natura eſſe dĩ,terrere paruulos & in angulis garrire tenebroſis.Lamias quas fabulę tradũt infantes corripere ac laniare ſolitas,a laniẽdo ſpecialiter dictas. Pilo ſi qui greçe panite,latine icubi appellãtur, ſiue iui ab ineundo paſſim cũ aĩalib⁹.Vñ & incubi dicũ tur ab incubando hoc eſt ſtuprando. Sępe enim iprobi exiſtunt etiam mulieribus & ea rũ peragunt cõcubitum,quos dęmones galli duſi os nuncupãt quia aſſidue hanc peragunt immundiciã.Quẽ au tẽvulgo incubonẽvocãt,hunc manifaunũ ficariuꝫ dicunt.ad quẽ Oratius dicit.Faune nympharũ fugiẽtiũ amator per meos fines,& aprica rura lenis incedas.Hunc alij ſatyrumvocant.

¶Incipit Liber nonus.

¶De linguis gentium. Caꝑ.I

Linguarũ diuerſitas exorta eſt in ędificatione turris poſt diluuium.Nã priuſq̃ ſuperbia turris illius in diuerſos ſignorũ ſonos humanã diuideret ſocietatemvna omniũ nationũ lingua fuit quę hebreavocatur,qua patriarchæ & prophetęvſi ſunt,non ſolum in ſermonibus ſuis,verumetiã in literis ſacris. Initio autem quot gentes,tot linguæ fuerunt.Deinde plures gẽtes q̃ linguę,quia exvna lingua multę gentes ſunt exortę.Linguę autem dictę in hoc loco pro verbis quę per linguam fiunt genere locutionis illo quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur, ſicut os dici ſolet pro verbis,ſicut man⁹ pro literis. tres ſunt autem linguę ſacrę,hebrea,greça,latina.quę toto orbe maxime excellunt.His enim tribus linguis ſuper crucem domini a pilato fuit cauſa eius ſcripta.Vñ et propter obſcuritatem ſanctarũ ſcripturarũ,harum trium linguarum cognitio neceſſaria eſt,vt ad alteram recurratur,dum ſi quẽ dubitationẽ nominis vel interpretationis ſermo vni⁹ linguę attulerit Greça autem lingna inter cęteras gentium clarior habetur.Eſt enĩ & latinis & omnibus linguis ſonantior,cuius varietas in quinq; partibus diſcernitur.Quarum prima dicitur cœnedo id eſt mixta,ſiue communis, qua omnes vtuntur. Secunda attica,videlicet athenienſis,qua vſi ſunt omnes gręcię auctores.Tercia dorica quam habent ægyptii & ſyri.Quarta ionica.Quinta ęolia Qua ſe ęoliſti locutos dixerunt et ſunt in obſeruatione gręcę linguę eiuſmodi certa diſcrimina. Sermo enim eorum ita eſt diſpartitus.Latinas autem linguas quatuor eſſe quidam dixerunt. id eſt priſcam,latinam,romanam,mixtam. Priſca eſt qua vetuſtiſſimi italię ſub iano et ſaturno ſuntvſi incõdita,vt ſe habent carmina ſaliorum.Latina quam ſub Latino et regibus Tuſciæ cæteri in latino ſunt locuti ex qua fuerunt.xii.tabulæ ſcriptæ. Romana quæ poſt reges exactos a populo romano cœpta eſt,quem Neuius Plautus,Ennius,Virgili⁹ poetæ,et ex oratoribus.Graccus,Cato,et Cicero, vel cæteri oratores et poetæ effuderunt.Mixta q̃ poſt imperium latius promotum ſimul cuꝫ moribus &

hominibus in romanã ciuitatem irrupit, integritatẽ verbi per soloecismos et barbarismos corrũpẽs Omnes aũt orientis gentes in gutture linguam et verba collidunt, sicut hebręi et syri. Omnes mediterraneę gentes in palatũ sermones feriunt sicut gręci et asiani. Oẽs occidentis gentes verba in dẽtibus frangunt, sicut itali et hispani. Syrus et chaldeus, vicinus hebręo est in sermone consonans in plęrisq; et literarum sono. Quidã autem arbitrantur linguam ipsam esse chaldeã, quia abraham de chaldeis fuit. ꝙ si hoc recipĩ, quomodo in Daniele hebrei pueri linguã quã non nouerant doceri iubentur? Omnem autem linguã vnusquisq; hominũ siue grecã siue latinã siue cęterarũ gentiũ, aut audiendo potest tenere, aut legendo, aut ex pręceptore accipere. Cum autem omnium linguarũ sciẽtia difficilis sit cuiq̃, nemo tamen tã desidiosus est vt in sua gente positus suę gentis linguam nesciat. Nã quid alius putandus est, nisi animalium brutorum deterior? Illa enim propriæ vocis clamorẽ exprimunt, iste deterior qui proprię linguę caret notitia. Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi cum diceret, fiat lux difficile est inuenire. Nondum enim erãt linguę. Item qua ligua insonuit postea exterioribus hominum auribus maxime ad primum hominẽ loquens vel ad prophetas, vel dũ corporaliter insonuit vox dicentis dei, tu es filius meus dilectus. vbi a quibusdã creditur illa lingua vna et sola quę fuit anteq̃ esset linguarũ diuersitas. In diuersis aũt gentibus creditur ꝙ eadẽ lingua illis deus loquatur qua ipsi hoies vtuntur vt ab eis intelligat̃. Loquitur autem deus hominib⁹ non per substantiã inuisibilẽ, sed per creaturã corporalẽ per quã etiã & hominib⁹ apparere voluit qñ locutus est. Dicit etiã apostolus. Si linguis hoiũ loquar & angelorũ, vbi queritur qua linqua angeli loquant̃, & non ꝙ angelorum aliquę linguę sint, sed per exaggerationẽ dr. Item quęritur, qua ligua homines in futurum loquãt̃, nusq̃ reperitur. Nam dicit apostolus. Siue linguæ cessabunt. Ideo autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, nõ ex gentibus linguę exortæ sunt.

¶ De gentium vocabulis. Capĩ. ii.

GEns est multitudo vbuno principio orta, siue ab alia natione, secundum propriã collectionem distincta, vt gręciæ asiæ. Hinc & gentilitas dicit̃. Gens autem appellata propter generationẽ familiarum. i. a gignendo sicut natio a nascendo. Gentes aũt a quibus diuisa est terra. xv sunt. De iafeth. xxx. & vna. de chã. xvii. de sem. xxi. quę fiunt. lxxiii. vel potius vt ratio declarat. lxxii. totidẽq; linguę per terras esse cœperunt quęq; crescendo prouincias & insulas impleuerũt. Filii sem quinq; singulariter gentes singulas procreauerũt Quorum primus elã, a quo elamitę principes persidis. Secundus assur, a quo assyriorum pullulauit imperiũ. Tertius arfaxat, a quo gens chaldeorum exorta est. Quartus lydi, a quo lydij. Quintus arã a quo syri. quorum metropolis fuit damascus. Filii arã nepotes sem. iiii. hus et vl & gether & mesa. Hus traconitidis conditor qui inter palestinã & celesyriam tenuit principatum. vnde fuit iob, secundũ quod scriptum est Vir erat in terra hus nomine iob. Secũd⁹ vl a quo armenii. Terti⁹ gether a quo carmeni siue carie. Quartus mesa a quo sunt hi q vocantur meones. Posteritas arfaxat filii sem heber nepos arfaxat, a quo hebrei sunt. Iectan filius heber, a quo gens indorum orta est. Sale filius iectan, a quo bactriani, licet eos aliis scytharum exules suspicentur. Ismael filius abraam, a quo ismahelitę, qui nunc corrupto nomine saraceni quasi a sara, & agareni ab agar. Nabaioth filius ismael, a quo nabathei qui ab effrata in mari rubro inhabitãt. Moab et ammon filii loth a quibus moabitæ, et ãmonitę. Edom filius esau, a quo idumei. Hæ sunt gẽtes quę de sem stirpe descendunt, possidentes terrã meridianã. ab ortu solis vsq; ad fœnices, Filij cham quatuor, ex quibus ortæ sunt gẽtes hæ Chus a quo æthiopes progeniti. Mesraim, a quo ę gyptij perhibentur exorti. Futh a quo libij. Vnde & mauritaniæ fluuius vsq; in prędens futh dicitur, omnisq; circa eum regio futensis. Chanaan a quo afri et fœnices & chananeorum decem gentes. Itẽ ex nepotibus cham. Filij chus nepotis cham sex. Filij chus saba & euilath sabatha rema saba cuca Saba, a quo progeniti & appellati sabęi, de quib⁹ Virgilius. Solis est thureavirga sabeis. Hi sunt et arabes. Euilath, a quo getuli in parte remotiris africę heremo cohęrentes. Sabatha, a quo sabateni qui nunc astabari nominant̃. Remavero & saba & cuza paulatĩ antiquavocabula perdideruut & q̃ nunc a veteribus habeant ignoratur. Filii rema saba et dadã. Hic autem saba per sin literam scribitur in hebreo. ille autẽ superior saba per samech a quo appellantur sabęi vocatur autem nunc saba arabia. Dadan a quo gens est æthiopię in occidentali plaga. Filii mesraim. Labi a quo libij qui quõdam futhei vocabantur. Celloim, a quo philistiim quos veteres allophilos, nos modo corrupte palestinos appellamus. De allophilis ceteræ sex gẽtes ignotæ sunt, quæ bello æthiopico subuersæ vsq; ad obliuionem præteritorum nominum peruenerunt, Filii chanaan vndecim. ex quo chananeorũ decem gentes, quorum terram his expulsis iudæi possederunt. Quorum primogenitus sidon, a quo sidones. vnde vrbs eorum in fænicę sidon vocatur. Secundus eth, a quo ethei. Tertius iebus, a quo iebusei, quorum fuit hierusalem. Quartus amorreus, a quo amorrei. Quitus gergeseus, a quo gergesei, Sextus eueus. a quo euei. Ipsi sunt gabaonitę a ciuitate gabaon qui in supplices venerunt ad Iesum. Septimus aracheus, qui archas condidit oppidum contra tripolim In radicibus libani situm.

Octauus aſeneus a quo aſenei. Nonus aradi⁹ a quo aradei ſunt. qui aradū inſulā poſſederūt. anguſto freto a fœcis littore ſeparatā. Dicimus amareus a quo ſirię nobilis ciuitas quę vocaſ cœlis. Vñcimus amatheus. Hę ſunt gentes de ſtirpe chā quę a ſido nevſq; ad gaditanū fretū oēm meridianā partē tenent. Itē tribulus filiorū iafeth. Filii aūt iafeth. vii. nominātur. Gomer, exquo galathę. i. galli. Magog a quo arbitrāſ ſcythas et gotthos traxiſſe originē Madai a quo medos exiſtere putāt. Iauan a quo iones, quiet greci. vñ & mare ioniū. Tubal a quo hiberi qui et hiſpani, licet quidā ex eo et italos ſuſpicētur. Moloch, ex quo capadoces ſunt. Vñ et vrbs apud eos vſq; hodie maleca dicitur. Tiras ex quo traces, quoꝝ nō ſatis imutatū vocabulū eſt. quaſi traces. Filii Gomer nepotes iafeth. aſſenes aj quo paphlagones. Gotorma, a quo ſunt friges. Filii iauan, eliſa a quibus greci eliſei quivocātur eolides. Vñ et lingua quinta greçe eolis appellaſ. Tarſis a quo cilices vt ioſephus arbitratur. Vñ et metropolis ciuitas eoꝝ tarſis dr. Cethin, a quo cithei. i. cypri a quib⁹ hodie & vrbs cithiū noiatur. Dodani, aquo rhodii. Hę ſunt gentes de ſtirpe iafeth. quę a tauro mōte ad aquilonē mediā partē aſiæ & oēm europā vſq; ad oceanū britannicū poſſident. noia & locis & gētib⁹ reliquentes de quib⁹ poſtea imutata ſunt plurima, cętera pmanēt vt fuerūt. Nā multarū gētiū vocabula partī manſerūt, ita vt hodie appareat vñ fuerant deriuata ſicut ex aſſur aſſyrij, ex hebrei, partī tēporis vetuſtate ita mutata ſūt vt vix homines doctiſſimi antiquiſſimas hiſtorias pſcrutantes, nec oīm, ſz nec aliquas ex iſtis origines gentiū potuerint reperire. Nā ꝙ ex filio chā qui vocabaſ meſraim ægyptii ſint exorti, nulla hoc reſonat ori govocabuli, ſicut nec æthiopū, qui dñr ad eū filiū chā pertinere qui chus appellatus eſt. Et ſi oīa cō ſiderenſ, plurima tñ gentiū mutata q̄ manētia vocabula apparēt, quib⁹ poſtea noīa diuerſa, diuerſa dedit rō. Nāq; indi ab indo flumīe dicti ſunt, qui ab occidētali parte eos includit. Seres a proprio oppido nomē ſortiti ſunt, gēs ad oriētē ſita, apud quos de arboribus lana cōtexiſ, de quib⁹ ē illud. Ignoti facie ſed nōvellere ſeres. Gāgaridę populi ſunt inter aſſyrios idoſq; inhabitātes circa Gāgem fluuium vñ etiā gāgaridę nūcupati ſunt. Hircani dicti ſunt a ſilua hyrcania vbi ſunt plurimę tygres. Bactriani ſcythę fuerūt q ſuoꝝ factione a ſedibus ſuis pulſi iuxta bacton orientis fluuiū cōſederunt, ex cui⁹ vocabulo & nomē ſortiti ſunt. Huius gētis rex fuit zoroaſtes inuētor magicę artis. Parti quoq; et ipſi a ſcythis originē trahunt fuerunt enī eoꝝ exules, qđ etiā vocabulo eoꝝ manifeſtaſ. Nā ſcythico ſermone exules parti dicūt. Hi ſimiliter vt bactriani domeſticis ſeditionibus ſcythia pulſi ſolitudinē iuxta hyrcaniā primū furti occupauerunt, deinde plęraq; finiū etiāvirtute obtinuerunt. Aſſyrii ab aſſur filio ſem vocati, gēs potētiſſima, quę ab eufrate vſq; ad indoruz fines oēm in medio tenuit regionem Medi a rege ſuo cognominati putantur. Nāq; iaſon peliaci regis frater. a peliæ filiis theſſalia pulſus eſt cū medea vxore ſua cuius fuit priuignus medus rex athenienſium, qui poſt mortē iaſonis oriētis plagā perdomuit, ibiq; mediā vrbem condidit. gentemq; medorum nomine ſuo appellauit, Sed ī uenimus in geneſi, ꝙ madai auctor gentis medoꝝ fuit. a quo et cognominati vt ſuperius dictum eſt, Perſæ a perſeo rege ſunt vocati. qui e græcia aſiā trāſiens ibi barbaras gentes grauidiuturnoq; bello perdomuit. Nouiſſime victor, nomē ſubiectę gēti dedit. Perſæ aūt ante cyrū ignobiles fuerunt. & nullus inter gētes loci habebātur. Medi ſemp potentiſſimi fuerunt. Caſdei qui nunc caldei vocātur a caſeth filio nachor fratris abrahę cognominati ſunt. Sabęi dicti απο τουσθυεσθαι quod eſt ſupplicare et venerari quia diuinitatem per ipſorum thura veneramur. Ipſi ſunt et arabes, quia in montibus arabiæ ſunt. qui vocātur libanus et antilibanus vbi thura colliguntur, Syri ab ſirim vocati phibenſ, qui fuit nepos abrahā ex cethura. Quos autem veteres aſſyrius, nunc nos vocamus ſyros a parte totum appellantes. Hebręi vocati ſunt ab heber. qui pronepos fuit ſem, iſrahelitę vero ab iſrael filio yſaac. Nam patriarcham hebreoruz conſtat fuiſſe iſrael, a quo. xii. iudæorum tribus iſraelis vocabulū ſortiti ſunt. Iudæis autez ſciſſura decem tribuū nomina impoſuit. Nā ātea hebrei ſiue iſraelitę nūcupabātur ex quo aūt ī duo regna dei populus diuiſus eſt tunc duę trib⁹ quę de ſtirpe iuda reges habebāt iudeoꝝ nomen ſortiti ſunt. Reliqua pars decem tribuum que in ſamaria ſibi regē conſtituit ob populi magnitudinē priſtinum nomē retinuit iſrael. Samaritanorum gens ſumpſit exordiū ab aſſyriis qui trāſmigrati habitauerūt in ſamaria. qui latine interpretātur cuſtodes, eo ꝙ captiuato iſrael iſti in terrā regionis eorum ad cuſtodiā collocati ſunt. Fęnix cadmi frater de thebis ægyptioꝝ in ſyriā profectus apud ſidonē regnauit. eoſq; populos ex ſuo nomine fęlices, eāq; prouinciā fęniciā nuncupauit. Sidones aūt a ciuitate quę vocaſ ſidoa traxiſſe vocabulū phibēſ. Saraceni dicti vel quia ex ſara genitos ſe p̄dicēt, vel ſicut gentiles aiūt. ꝙ ex origine ſyroꝝ ſint quaſi ſyrigenę. Hi per āplā ſolitudinē habitāt. Ipſi ſunt & iſmahelitę vt liber geneſeos docet, ꝙ ſint ex iſmahele. Ipſi cedareni a cedar filio iſmahelis. Ipſi agareni ab agar, qvt dixim⁹ puerſo noīe ſaracen vocāſ, qa ex ſara ſe genitos gloriātur. Philiſtęi ipſi ſunt paleſtini, quia. p. literā ſermo hebreus non habet. ſed pro eo phi gręcovtūtur. Inde philiſtęi p paleſtinis dicūtur a ciuitate vtiq; ſua. Idē & allophyli. i. alienigenę ob hoc quia ſemp fuerūt inimici iſrael & longe ab eoꝝ genere ac ſocietate ſaparati. Chananei appellati de chanaā filio chā quoꝝ terrā iudęi poſſederunt. Ex cui⁹ origine fuit emor p̄ ſichē a quo

amorrei sũt nũcupati.egygtii ab ęgypto quodã rege suovocati sunt. Nã ãtea aerei dicebãt.Interptãtur aũt lingua hebraica ægyptij affligẽtes,eoq; affixerint dei populũ prius q̃ diuino auxilio liberarentur.Armenius ex thessaliavn⁹ de numero ducũ iasonis,qui ad colchos ꝓfecti sunt,recollecta multitudine quę admisso rege iasone passim vagabat armeniã cõdidit.gẽtiq; ex suovocabulo nomẽ dedit.Limes ẽ ꝓsicus qui scythas ab eis diuidit,scythia cognominat⁹ a quo limite scythæ a quibusdã perhibent vocati,gẽs antiqssima semp habita. Hi pthos bactrianosq;.fœminę aũt eorũ amazonũ regna cõdiderũt.Massagetęex scytharũ origine sũt Et dicti massagetę quasi graues.i.fortes getę. Nã sic Liui⁹ argẽtũ graue dicit.i.massas.Hi sunt qui iter scythas atq; albanos septẽtrionalibus iugis inhabitgnt .amazones dictæ sunt ꝙ adustis dexteriorib⁹ mãmis essent ne sagittarũ iactus ipediret, quasi ανευμαζου.Nudabãt enĩ quaz adusserant mãmã Has titianus vnimãmas dicit.Nã hoc est amazon,quasi aneſmozoin.i.sine mãma.Has iã nõ esse ꝙ eaz gentes partim ab hercule partim ab achille vel ab alexãdro vsq; ad internitionẽ deletæ sunt ĩ partes asiatice.Scythie gentes q̃ posteros se iasonis credũt albo crine nascũt ab assiduis niuib⁹ & ipsius capilli color gẽti nomẽ dedit & inde dicũtur albani.Hoz glauca oculis.i.picta inest pupilla adeo vt nocte plus q̃ die cernãt,albani aũt vicini amazonibus fuerunt.Vgnos antea hunnos vocam⁹ postremo a rege suo abares appellatos,qui prius ĩ vltima meotide iter glacialẽ tanaim & massagetarũ immanes populoshabitauerũt.Deinde pnicib⁹ equis caucasi rupib⁹ feras gẽtes alexãdri claustra cohibente ruperunt et orientẽ.xx.annis tenuerunt captiuũ,& ab ægyptijs atq; æthiopib⁹ annuũ vectigal exegerũt.Troianorũ gens antea dardana a dardano rege noiata.Nã dardanus et iasi⁹ fratres e gręcia ꝓfecti ex his iasiusad thraciã,dardan⁹ ad frigiã puenit,ibiq; primus regnauit.Postquẽ filius eius ericthoni⁹,deinde nepos eius tros,a quo troiani nũcupati sunt.Galathę galli eẽ noscunt, qa ĩ auxiliũ a rege bithynie euocati regnum cum eo p actavictoria diuiserunt,si cq; deide gręcis admixti primũ gallogręci,nũc ex antiquo gallo noie galathę nũcupant.Gręci aũ thessali a thessallo, postea a gręco rege gręci sunt nũcupati.Nã gręci ꝓprie thessali dicti sunt.Lapithas aũt gẽtẽ thessalie fuisse aiũt circa peneon amnẽ oli ihabitãtẽ.a lapitha apollis filia nuncupatos.Sicyonii gręci sũt nũcupati a sicyonio rege.Hiprimũ agialeivocabant a rege agileo q primus sicyoniis iperauit,a quo & agialea ciuitas nũcupata est,quę nũc peloponesꝰ vocat a pelope rege suo.Ipsi sunt & archades ab archade rege iouis & caliste filio dicti Danai a danao regevocati.Idẽ & argiui,ab argo cõditore cognominati.Postq̃ aũt rex gręcorũ apis mortu⁹ est. huic filius argus succesſit ĩ regnũ, & ex eo argiui appellati sunt,qui etiã ab eis post obitũ vt deus haberi cœpit,tẽplo et sacrificio honoratus . Achiei q & achiui,ab acheo iouis filio dicti. Pelasgi noiati, quia cũ velis spãsis verno tpe aduenisse italiamvisi sunt vt aues.Primo eni eos Varro italiaz appulisse cõmemorat.Gręci vero pelasgos a pelasgo iouis & larisse filio perhibẽt dictos.Myrmidones fuerũt a chillis socij dolopes pyrri.Dicti aũt sunt myrmidones ꝓter astuciã quasi myrmicę.i.formicę. Eratosthenes aũt dicit dictos myrmidones a myrmidone duce iouis et eury meduse filio,Cecropi atheni ensiũ regi succesſit agranus,cuius filia athis noie & regioni et genti nomẽ dedit.Et ex ea attici cognominati,qui sunt athenienses. Ion vir fortis ex suo noie,eosdẽ atheniẽses vocauit iones. Macedones a noie emacionis regis antea emaci nũcupati sunt,postea macedones dicti a macedõe rege deucalionis materno nepote.Epyrotę a pyrro achillis filio prius pyrridę.posteavero a pyrro rege ad italiã trãsire pręsumpserunt.Dorus neptuni et ellepis fili⁹ fuit.vñ dori originẽ et nomen ducũt. Sunt aũt pãrs gręcię gẽtis exquib⁹ etiã cognominata est tertia lingua gręcoz,quędorica appellat,Lacedęmones a lacedęmone semelę ac iouis filio dicti, hi diu perseuerãtes in bello cõtra messenios veriti ne diuturnitate pręlij spem prolis perderent.pręcepe runt vt virgines eorũ cũ iuuenibus domi relictiscõcũberẽt,sicq; ex promiscuovirginũ & maritorũ cõcubitu,iuuenes de incertis parentibus nati sunt & ex nota materni pudoris spartanivocati sunt.nam ipos esse spartanos quos et lacedęmones Spartanos vero ꝓpter repentinos aduẽtus aduersus cadmũ.quasi de terra contractos,et ex oi parte cõfluitos itavocatos.Traces ex filio iaſeth quivocat⁹ est tiras,et orti et cognominati vt superius dictum est perhibẽtur,licet gentiles eos ex morib⁹ ita dictos existimẽt ꝙ sint truces.Seuissimi eni omniũ gentiũ fuerunt.Vnde et multa de eis fabulosa memorantur.ꝙ captiuos diis suis litarent.et humanum sanguinem in ossibus capitum potare soliti essent. de quibus Virgilius.Heu fuge crudeles terras,fuge littus auarum,quasi crudeliũ et auarorũ. Istrorum gens originem a colchis ducit,qui missi ad argonautas persequendos,vi a ponto intrauerunt istrum fluuium,avocabulo amnis,quo a mari recesserant appellati sunt. Romani a romuli nomine nuncupati qui vrbem romam condidit gentiq; & ciuitati nomen dedit.Hi ante a saturno saturnij,a latino latinivocati sunt.Nam latinus italiæ rex fuit,qui ex suo nomine latinos appellauit.qui postea romani nuncupati sunt.Hi & quirites dicti.quia q rinus dictus est romulus,ꝙ semper hasta vtebatur quæ sabinorum lingua quiris dicitur.Italus quoq; et sabinus et sicanus fratres fuerunt,ex quibus nomina populis imposita et regionibus sunt. Nam ab italo itali a sabino sabini.a sicano sicani,qui et siculi cognominati sunt. Idem et sicilien-

ſes. Tuſci italiæ gens eſt a frequētia ſacro⁹ & thuris vocata. i. απο του θυειν Vmbri italię gēs ē, ſ3 gallo⁹ veterum ꝓpago q apēninon mōtē incolunt de quib⁹ hiſtorię ꝓhibent, eo ꝙ tēpore aquoſe cladis ibribus ſuperfuerint & ob hoc vmbrios græce noiatos. Marſi gēs italię, dicta a comite liberi marſia qvſum illis vitiū oñdit. & ob hoc illi ſtatuā fecerunt, quā poſtea romani victis marſis tulerūt. Marſos aūt greci tuſcos vocāt, quaſi οφιουχους. ꝙ multos ſerpētes habeat, & οφις ſerpēs dicatur, il lęſos aūt eē carminū maleficijs ihabitāt aūt plagā apennini mōtis ſimul cū vmbris. Gotthi a magog filio iaſeph noiati putātur, de ſimilitudine vltimæ ſyllabę quos veteres magis geſtas q̄ gotthos vocauerūt, gens fortis & potētiſſima corpo⁹ mole ardua, armo⁹ genere terribilis. De quib⁹ Luca. Hic dacus pręmat, inde getes occurrat hiberis. Daci aūt gotho⁹ ſoboles fuerūt, & dictos putāt dacos quaſi dagos, quia de gotho⁹ ſtirpe creati ſunt. de quib⁹ ille. Ibis arctos ꝓculvſq; dagos. Beſſi barbari fuerūt qui a multitudine boū ſic vocati credunt. De quib⁹ quidā. Qui colit terrę medio vel ille diuitis multo boue pilleat⁹ accola ripę. Gipedes pedeſtri prælio magis q̄ equeſtri ſunt vſi, & ex hac cauſa ita ſunt vocati. Sarmatę patentibus cāpis armati inequitabant priuſq̄ eos lētulus danubio prohiberet, atq; inde ob ſtudiū armorū ſarmatę nuncupati exiſtimantur. Lanus fluui⁹ fertur vltra danubiū a quo alani dicti ſunt. ſicut & populi ihabitātes iuxta lemānū fluuiū alemānivocātur. De q̄bus Lucanus. Deſeruere cauo tentoria fixa lemanuo. Longobardos vulgo ferūt noiatos a ꝓlixa barba & nō q̄ tōſa. Vādelic⁹ ānis ab extremis gallię erūpēs, iuxta quē fluuiū ihabitaſſe, & ex eo traxiſſe nomē vādali ꝓhibēt. Germanię gētes dictę ꝙ ſint immania corpora inanesq; natiões, ſeuiſſimis durare frigoribus, qui mores ex ipo cęli rigore traxerūt, feroces animi & ſēper indomiti raptu venatuq; viuētes. horū plurimę gētes varie armis diſcolores habitu, liguis diſſonę, et origine vocabulo⁹ icertę vt tolerates. ſamſi, vari, quadi, tungri, marcomāni, bruteri camaſi, blāgiani, tūbātes, quo⁹ imanitas barbarie etiā in ipſis vocabulis horrorē quēdā ſignificat Sueui pars germano⁹ fuerūt ī fine ſeptētriōis, de quibus Luca. Fundit ab extremo flauos aquilone ſueuos, Quo⁹ fuiſſe centū pagos & populos multi tradiderūt. Dicti aūt ſueui putant a mōte ſueuo qui ab ortu initiū germaniæ facit cuius loca incoluerūt burgūdiones quōdā a romanis ſubacta iteriore germania p caſtro⁹ limites poſiti a tyberio ceſare in magnā cōualuerunt gentē, atq; ita nomē ex locis ſūpſerunt, quia crebra per limites habitacula cōſtituta burgos vulgo vocāt. Hi poſtea rebelles effecti romanis, plus q̄ octoginta milia armatorū ripę rheniſluminis iſeruerūt & nomē gētis obtinuerūt, Saxonū gēs ī oceani littorib⁹ & paludib⁹ inuijs fita virtute atq; agilitate habilis. vñ & appellata ꝙ ſit durū & validiſſimū genus hoim, & p̄stā ceteris piraticis. Frāci a quodā ꝓprio duce vocari putātur. Alij eos feritate mo⁹ nuncupatos exiſtimāt. Sunt etenī in illis mores icōditi, naturalis ferocitas aio⁹. Britānos quidā latine noiatos ſuſpicant, eo ꝙ bruti ſint, gēs intra oceanū iterfuſo mari, q̄ſi extra orbē poſita, de quibus Virgilius. Toto diuiſos orbe britānos. Scoti ꝓpria ligua nomē habent a picto corpore eo ꝙ aculeis ferreis cū atramētovaria⁹ figura⁹ ſtigmate annotēt. Galli a cādore corporis nūcupati ſunt. Galla ei gręce lac dicit. Vñ & virgili⁹ ſic eos appellat, cū ait de his. Tū lactea colla aura innectūtur. Secundū diuerſitatē enī cęli & facies hoim & colores, & corporū quātitates & aio⁹ diuerſitates exiſtunt. Inde romanos graues, gręcos leues, afros verſipelles. gallos natura feroces atq; acriores ingenio peruidemus, qđ natura climatū facit. Galli aūt ſenones antiquitus xenones dicebātur, ꝙ liberū hoſpitio recepiſſent, poſtea. x. i. s. lr̄am cōmutata eſt. Vacca oppidū fuit iuxta pyreneū a quo ſunt cognomi ativaccei. de q̄bus credit dixiſſe poetā. Lateq; vagātes vaccei. hi pyrenei iugis p amplā mōtis hītant ſolitudinē. Idē etvaſcones quaſi vaccōes. c. in. s. litera demutata. quos Cneus pōpeius edomita hiſpania & ad trium phū venire feſtinās de pyrenei iugis depoſuit, & in vnū oppidū cōgregauit. Vñ & cōuenarū vrbs nomē accepit. Hiſpani ab hibero amne, primū hiberi. poſtea ab hiſpalo hiſpani cognomiati ſunt. Gallici a cādore dicti, vnde & galli. Reliqs ei hiſpaniæ populis cādidiores exiſtunt. Hi gręcā ſibi originē aſſerunt. Vnde & naturali ingenio callēt. Si quidem poſt finē troiani belli teucrū mortē aiacis fratris iniſum patri telamoni dū non reciperet in regnum cyprū cōceſſiſſe, ibiq; vrbē noie antiquę patrię ſalaminā cōdidiſſe ide galletiā ꝓfectus expoſitis ſedib⁹ ex loco nomē gēti dediſſe. Aſtures gētes hiſpanię vocati eo ꝙ circa iſturā flumē ſepti mōtibus ſiluiſq; crebris inhabitāt. Cātabri gēs hiſpaniæ a vocabulo vrbis. & hiberi amnis cui inſidūt appellati. Hoc aimus ptinax & magis ad latrocinandum & ad bellandū, vel ad perpetiēdū verbera ſemper parati. Celtiberi ex gallis, celticis fuerūt, quo⁹ ex noie appellata eſt regio celtiberia. Nā ex flumine hiſpaniæ hiberovbi cōſederunt, et ex gallis q celtici dicebātur, mixto vtroq; vocabulo celtiberi nuncupati ſunt. Afri appellati abvno ex poſteris abrahæ quivocabatur afer qui dr̄ duxiſſe aduerſus libyam exercitū, et ibivictis hoſtibus cōſediſſe, eiuſq; poſteros ex noie attaui & afros & africā nuncupaſſe. Pęni aūt carthaginenſes ſunt a phœnicibus nūcupati qui cū didone profecti ſunt. Tyrios vero a tyria vrbe phœnicū nuncupatos, de qua ꝓfecti ſūt & i africę littus venerunt. Getuli getę dr̄ fuiſſe, q̄ genti aginine a locis ſuis nauib⁹ cōſcendētes loca ſyrtiū in libya occupauerunt, & quia ex getis venerāt deriuato noie getuli cognominati ſunt. Vñ et

opinio est aqud gotthos ab antiqua cognatione mauros cōsanguinitate ꝓpinquos sibi vocare. africā aūt iitio habuere libyes, deide, afri. post hoc getuli, post remū mauri & numides. Mauri & numide vt afri putant, sic sūpserunt et exordiū et vocabulū. Nā postq̄ in hispania hercules iteriit, & exercitus eiꝰ cōpositus ex varijs gētibꝰ amisso duce passim sibi sedes q̄rebāt & ex eo numero medi & persæ & armeni nauibꝰ i africā trāsuecti ꝓxima mari loca occupauere, sꝫ persæ dū materiā in agris pro cōstruendis domicilijs nō iuenirēt, & ignara ligua cōmertiū ꝓhiberēt, per patētes agros et diuersas solitudines vagabāt, & a papulationibus vagabū dis semetipos ꝓpria ligua numides appellauerūt i. sine oppido vagos & errātes. Medi aūt cūlibiisse miscuerāt, qui ꝓxima hispania habitabāt quoruꝫ nom̄ paulati libyes corrupere barbara ligua mauros ꝓpter medos appellātes lꝫ mauri ob colorem a grecis vocarēt. Greci eni nigrū mauron vocant. E sthifero quippe calore afflati spēzatri coloris ducūt Massylia ciuitas africę ē nō lōge ab atlāte & hortis hesperidū et a qua ciuitate massylivocati sunt, quos nos corrupte massulos vocamus, de quibꝰ virgilius. Hinc mihi massyliæ gentis mōstrata sacerdos. Gaulalū gentes sunt a meridie vsq; occeanuꝫ hesperium peruagātes. His nomē gauloen insula dedit quę est iuxta æthiopiā, vbi nec serpēs nascit necviuit. Garamātes populi africę sunt ꝓpe cirenas ihabitātes, a garamāte rege apollinis filio nominati qui ibi ex suo noie garama oppidū cōdidit Sūt aūt ꝓximi gētibus æthiopū. De quibꝰ virgiliꝰ Extremi garamātes. Extremi aūt quia seui & a cōsortio humanitatis remoti. Hesperijvero sunt q̄ circa hispaniā cōmorantur, Nā hispania hesperia dr Ethiopes dicti a filio cham quivocatus est chus, ex quo originē trahunt. Chus eni hebraica ligua ęthiops iterptaī. Hi quondā ab indo flumine consurgētes. iuxta ægyptum inter nylū et oceanū. i meridie sub ipa solis vicinitate insederūt, quorum tres sunt populi, hesperi. garamantes. et indi. Hesperi sunt occidentis, garamātes tripolis, indi orientis. Trogoditæ gētes ęthiopū ideo nūcupati ꝙ tanta celeritate pollent, vt feras cursu pedū assequant. Panphagij & hi i æthiopia sunt, quibꝰ esca est quicquid mādi pōt, et oia fortuitu gignētia, vñ & appellati. Ictiophagi ꝙ venādo in mari valeant, et piscibus tātū alāt. Hi post idos mōtanas regiōes tenēt quos subactos alexāder magnus, piscibus vesci phibuit. Antropophagi gēs asperrima, sub regione syricuꝫ sita, qui quia humanis carnibꝰ vescunt, iō antropophagi noiant, Itaq; sicut his, ita et cęteris gētibus ꝓ sæcula aut a repibus, aut a locis, aut a moribus, aut ex quibuslibꝫ aliis causis imutata vocabula sunt, ita vt prima origo nois eoꝝ tēporum vetustate nō pateat. Iāvero hi q̄ antipodæ dñr eo ꝙ cōtrarij eē vestigijs nostris putāt, vt quasi sub terris positi aduersa pedibꝰ nostris calcētveitigia, nulla rōne credendū est, quia nec soliditas patit, nec centrū terrę, sed neq; hocvlla historiæ cognitione firmat, sed hoc poetę quasi rōcinādo coniectāt. Titanas aūt quosdā in grecia ferunt fuisse robustos, et excellētes viribꝰ populos quos ferunt fabulę ob irata cōtra deos terra ad eiusvltionē creatos. Vnde et titanes dicti sunt id est abvltione ꝙ quasi vlciscendę matris terrę causa i deos armati existerent, Quos fabulæ a ioue bello fuisse superatos atq; extinctos fingunt, propter ꝙ e cęlo iactis fulminibus interierunt.

¶ De regnis et militię vocabulis. Cap. III.

Regnū a regibus dictū. Nā sicut reges a regendo vocati, ita regnum a regibus. Regnū vniuersę natiōes suis queq; tēporibus habuere, vt assyrij, medi, pśę, ægyptij, greci, vel romani, quoꝝ vices sors tēpoꝝ ita volutauit alteruꝫ ab altero soluerēt. iter oia aūt regna terrarū duo regna cęteris gloriosa tradūtur, assyriorū primo, deiñ romanorgvt tēporibꝰ et locis iter se ordinata atq; distincta sunt. Nā sicut priꝰ, et hoc posteriꝰ, ita illud i oriente. hoc in occidente exortū est. Deniq; i illiꝰ fine, huiꝰ initiū cōfestim fuit. Regna cętera cæteriq; reges velut appēdices istoꝝ habent. Reges a regendo vocati, sicut eni sacerdos a sanctificando, ita et rex a regendo. Nō aūt regit qui nō corrigit. Recte igitur faciēdo regis nomen tenetur, peccādo amittit. Vñ et apud veteres tale erat ꝓuerbium. Rex eris si recte facias, si non facias nō eris. regiæ virtutes ꝑcipuę duę, iustitia / et pietas. Plus aūt in regibus laudat pietas. Nā iustitia ꝑ se seuera ē. Cōsules appellati a cōsulendo. sicut reges a regendo, et sicut leges a legendo Nā cum romani reguꝫ supbā dñationē nō ferrent, ānua imperia binosq; cōsules sibi fecerunt. Nā fastus regius, nō beniuolētia cōsulentis, sed supbia dominātis erat. Hinc igit cōsules appellati, vel a cōsulendo ciuibus vel a regendo cuncta cōcilio. Quos tñ ideo mutandos per ānos singulos elegerunt, vt nec isolēs diu maneret / et moderatior cito succurreret. Inde autem duo partes, quia vnus rē ciuilē / alter rem militare adminiſtrabat, Regnauerūt autem ānis quadrin gētis saxaginta septē. Procōsules subiecti erant cōsulibus / et dicti procōsules eo ꝙ vice cōsulis fungerent sicut ꝓcurator curatoris. i. actoris. Excōsules autē dicti ꝙ iā a cōsulatu exierint, siue discesserint peracto vicis suæ ano. Dictatores quinto ano post reges expulsos romani sibi creauerunt. duꝫ gener tarquinij ad iniuriā socer vindicādā igentē aduersus romā collegisset exercitum. Hi quinquennij tēporis iperio vtebāt. Plus eni erat honore q̄ consules q̄ānuas potestates tenebāt. et dicti dictatores quasi principes et pręceptores. Vnde et magistri populi noiabāt. vnde et edicta dicuntur. Cęsaruꝫ nomen a Iulio cœpit. qui bello ciuili cōmoto primus romanorum singularē obtinuit principatum Cęsar autem dictus ꝙ cęso mortuæ matris vtero

prolatus eductusq; fuerit, vel q̄ cū cęsariæ natꝰ sit a quo & imperatores sequētes cęsares dicti eo q̄ co matiessent. Qui enī ex sectoytero eximebanī cęsones & cęsares appellabātur. Iulius aūt dictus. quia a iulio æneę filio originē duxit, vt cōfirmat virgiliꝰ a magno demissum nomen iulo, Imperatorū autē nomen apud romanos eo⁊ tantū prius fuit, apud quos summa rei militaris consisteret, et ideo imperatores dicti ab īperādo exercitui, sed dum diu duces titulis īperatoriis fungerentur, senatus censuit vt augusti cęsaris hoc tm̄ nomen esset. eo q̄ is dīsti gueretur a cęteris gentiū regibus quod & sequētes hactenus vsurpauerūt. Solet enī fieri vt primi regis nomen etiā reliqui possideant, sicut apud albanos ex siluij noie oēs reges albanorū siluii appellati sunt. sicut & apud persas arsacidæ, apud ægyptiosptolomęi, apud atheniēses cęcropide. Augustꝰ ideo apud romanos nomē īperij est, eo q̄ oli augerent rēpublicā amplificādo. Quod nomen primitꝰ senatus octauiano cęsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso noie et titulo cōsecraretur. Dum autē idē octauianus iam cęsar & imperator appellareī. vel augustus, pasteavero dum ludos expectaret, & pronunciatū esset illi a populo vt vocareī et dominus, statim manuvultuq; aduerso indecoras adulationes repressit et dñi appellationē vt homo declinauit, atq; in sequēti die oēm populū grauissimo edicto corripuit dñmq; se post hæc appelllari, ne a liberis quidē suis permisit. Fuit enī filius acrię quę nata est de sorore Iulii cęsaris. Reges aūt ob hanc causam apud grecos basilei vocātur, q̄ tanq̄ bases populū sustinent. Vñ et bases coronas habent Quāto eī quisq; magis pręponitur tāto āplius ponere laborum grauatur. Tyranni grece dicunī idē latine et reges. Nā apud veteres inter regē et tyrānū nulla discretio erat. Pars mihi pacis erat dextrā tetigisse tyrāni. Fortes enī reges tyranni vocabātur. Nā tyro fortis de quibus dñs loquit dicens. per me reges regnāt & tyrāni per me tenent terrā. Iam postea invsum acciditt yrānos vocari pessimos atq; improbos reges luxuriosę dñationis cupiditatē et crudelissimā dñationē in populis exercentes. Princeps et dignitatis mō significatur & ordinissicut est illud virgilianū. Princeps ardentez coniecit lāpada turnꝰ pro primus, aut dictus princeps a capiendi significatione q̄ primus capiat, sicut municeps a eo q̄ munia capiat. Dux dictꝰ, eo q̄ sit ductor exercitus, sed non statim quicunq; principes vel duces sunt, etiā reges dici possunt. In bello aūt melius ducē nominari cōuenit q̄ regez Nā hoc nomen exprimit in pręlio ducentē. Vnde et Virgilius Ducis euādri. Salustius. Quo cupidi⁹ī ore ducis se se quisq; bonū. Non dixit in ore cōsulis. Monarchę sunt qui singularem possident principatuz, qualis fuit alexander apud græcos, & iulius apud romanos. Hic et monarchia dr̄ Monos quippe singularitas græco noie, archia pricipatus est. Tetrarchæ sunt quartā ptem regni tenentes. Nā tetra quatuor sunt qualis fuit apud iudæā philippus. Patricij i devocati p eo q̄ sicut patres filijs, ita prouideant reipublicæ. Prefecti dicti q̄ pretoria potestate prę sint. Prętores idem qui et prefecti quasi prepositores. Prędes vero dicti, quia alicui⁹ loci tutelā prędi dialiter teneut. Tribuni vocati q̄ militibus siue plebibus iura tribuunt. Chiliarchę sunt qui mille præsunt militibus, quos nos millenarios nūcupamns. & est grecū nomen. Cēturiones dicti eo q̄ centū p̄ sunt militibus, sicut quinquagenarii qui in capite sunt quinquaginta militū sicut decani ab eo q̄ de cē militibus p̄ferunī. Miles dictus, quia mille erāte innumero vno vel quia vnus est ex mille electꝰ Romulus aūt primus ex populo milites inmpsit & appellauit. Libervero primus militię ordinem docuit. Miles aut ordinarius dr̄, aut extraordinarius Ordinarius est qui pordinē militat nec adhuc aliquē cōsecutus est gradū honoris. Est enī gregariꝰ i. humilis militię. Extraordinarius est qui ob virtutē p̄mouetur ex ordine. Emeriti dicūtur veterani solutiq; militia, qui iā invsu prędii nō sunt, quia mereri militare dr̄, a stipendiis scilicet quę mereī. Idē & veterani dñr, quia iā invsu prędii nō sunt, sz̄ post multos militię labores quietis suffragiū consequūtur. Equestres milites dicti, eo q̄ equo sedeāt. Itez̄ militat ille in equestri ordine. Tyrones dicūtur fortes pueri q̄ ad militiā delegātur atq; armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione natiuitatis, sed ex aspectu et valitudine corporis existimātur, Vnde et tyrones dicti qui quiq; anteq̄ sacramento p̄bati fuerint milites nō sunt. Romanę aūt militię mos fuit puberes primo exerceri armis. Nam sextodecimo anno tyrones militabāt, quo etiā solo sub custodibus agebāt, de quibꝰ Virgilius. Et primo flore iuuētus. Seruos sane nūq̄ militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto hānibalis tempore, cum post cānense prælium in tāta necessitate fuissent romani, vt ne liberādorum quidem seruorū daretur facultas. Desertores vocari, eo q̄ desertis militaribꝰ officiis euagātur. Hi in alios numeros militię nomen dare p̄hibenī, sed si nō magni tēporis culpā cōtraxerint, cęsi numeris suis restituuntur. sed et qui deserūt exercitū ad hostes trāseuntes, & ipsi desertores vocātur. Cōscripti milites dicūtur, quia in tabulis cōferuntur ab eo qui eos ducturus est, sicut trāscriptivocātur, cū de alia in aliā legionē trāseunt et inde trāscripti, quia nomine dātvt trāscribātur. Optiones dicti q̄ sint electi. Nā optare eligere est, sicut est illud. Optauitq; locum regno. i. elegit. Excubitores dicuntur, p eo q̄ excubias semper agunt. Sunt enī ex numero militum, & in porticibus excubāt propter regalē custodiā. Excubiæ aūt diurnę sunt, vigilię nocturnæ vnde & vigiles. Velites erāt apud romanos genus militię, a volitādo vocati. Lecti enim agilitate iuuenes cū armis suis post terga equitum consede-

bāt,et mox cum ad hostes ventū esset,equis desiliebāt,et continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus per quos aduecti fuerāt dimicātibus,hostemp turbabāt. Ab his igiturvelitibus elephāti quandā hānibalis retroacti cum regi iā a suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto necabātur. Castra suntvbi milites steterint. Dicta aūt castra quasi casta,eo q illi castraretur libido. Nā nunq̄ his intereat mulier. Militia autez a militibus dicta,aut a multis quasi multitia,quasi negociū multorū, aut a mole rerū,quasi moleatia. Legio sex miliū armatoz est,ab electovocata quasi lecti.i. armis electi, ꝓprie aūt ligua macedonuz phallanx,gallorū caterua,nostra legio dr̄. Legio aūt habet sexaginta centurias.manipulos.xxx.cohortes.xii.turmas ducentas,choros.xv. Centuria est pars exercitus i cē tenos milites diuisa. Vnde et qui his præsunt cēturiones dicuntur. Succenturiati sunt,non qui in prima sed qui in secunda centuria sunt,quasi sub prima centuria,tamen structi etiā ipsi & in speculis positi in bello sunt,vt si prima defecerit, isti quos sub se diximus,laborantibus primis subueniāt. Vñ & ad insidiandū ponitur succentariatus,quasi armis dolosis instructus. Manipulns ducentoz ē milituz. Manipuli aūt dicti sunt milites,siue quia bellū primo manu icipiebāt,siue q anteq̄ signa essēt manipulos sibi.i.fasciculos stipulę vel herbę alicui⁹ pro signis faciebāt a quo signo manipulares milites cognominati sunt,de quib⁹ Lucanus. Conuocat armatos exemplo ad signa maniplos. Turma xxx.equites sunt. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centuriis decem dabantur,et fiebat turma,Cohors quingētos milites habet. Tria sunt militiæ genera,sacramentum,euocatio,coniuratio. Sacramētū in quo post electionem iurat vnusquisq; miles se non recedere a militia nisi post completa stipendia.i.militię tempora,& hi sunt qui habent plenam militiam. Naz viginti et quinq; annis tenentur. Euocatio dum ad subitum bellum,non solum milites,sed et cæteri euocātur. Vnde etiā consul solebat dicere. Qui rempublicā saluā esse vult,me sequatur. Coniuratio,quę fit in tumultu q̄ñvicinū vrbis periculū singulos iurare non patitur,sed repēte colligitur multitudo et tumultuosa in ira cōflatur. Hęc et tumultuatio dr̄. In aciæ aūt istę fere formę sunt. Exercitus classis,nodus,cune⁹,alę,cornua,agmē quę formas et noia ab ipsis rebus de quibus trāslata sunt mutuantur. Acies dicta q ferro armata sit & acumine gladiorum. Exercitus multitudo ex vno genere,ab exercitatione belli vocata. Classes dictæ, propter diuisioнem exercitus, qui postea manipuli dicti sunt,vnde et Virgilius. Classibus hic loc⁹ est hic acies certare solebāt. Nā postea & classi canauium dicta. Nodus proprie est densa pedituz multitudo,sicut turma equitum. Nodus aūt dictus ꝓ difficultate q vix possit resolui. Cuneus est collecta invnum militum multitudo. Vnde propter q i vnum coit, & ipsa coitio invnum cuneus nominatus est quasi conneus,eoq invnum omnes coguntr̄ Alæ in exercitu.xxx.equites esse dicuntur. Alę autem equites ob hoc dicti,quia tegunt pedites ala rūvice. Cornua vocantur extremitas exercitus q intorsa sit, Agmen dicitur cum exercitus iter facit ab agendo vocatum. id est eundo. Plautus. Quote agis & ipse. Est enim exercitus ambulans. Nā agmen dr̄,q in longitudine directum est, qualiter solet esse cum exercitus portis procedit,quicquid fuerit aliud abusiue dicitur.

¶ De ciuibus. Cap̄.iiii.

QE imperiis militiæq; vocabulis expertę dictum est. deinceps ciuium nomina summati subiungimus. Ciues vocatiq in vnum coeuntes viuat & vt vita cōis et ornatior fiat & tutior. Domus vnius familiæ habitaculum est,sicutvrbs vnius populi sicut orbis domicilium totius generis humani. Est autē domus genus familię siue coniunctio viri & vxoris. Incipit aūt a duobus. et est nomen græcum. Familia est liberi legibus suscepti a femore. Gen⁹ autem a gignendo et progenerando dictum,aut a diffinitione certorum prognatorum,vt nationes q̄ propriis cognationibus terminatę gentes appellātur. Populus est humanę multitudinis iuris cōsensu et concordi cōmunione sociatus. Populus autē eo distat a plebibus q populus vniuersi ciues sunt connumeratis senioribus ciuitatis. Plebs autē reliquum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas est, vulgusvero plebs est. Plebs aūt dicta a pluralitate,maior est eni numerus minorū q̄ seniorum. Populus vero dicitur
id est cętus. vnde populus dictus est. Greçe autem populus laos dicitur a lapidibus. Vulgus est passim inhabitās multitudo quasi quisq; quodvult. tribus dicuntur tāq̄ curię & congregatiōes distinctæ populorum,et vocatę tribus ab eo q in pricipio romani trifarię fuerunt a romulo dispartiti,in senatoribus,militibus et plebibus. Quę tm̄ tribus nūc multiplicatę,nomen pristinum retinent.. Senatui nomen ętas dedit q seniores essent. Alii a sinendo dictos accipiunt senatores. Ipsi enim agendi facultatem dabāt. Senatusconsultus a consulendo&tractādo est dictus,q sic fitvt consulat & nocere non possit. Patres autemvt Salustius dicit a curę similitudinevocati sunt. Nā sicut patres filios suos ita& illi rempublicā alebāt. Patres conscripti,quia duz romulus decem curias senatorum elegisset,nomina eorum prędente populo in tabulas aureas contulit,atq; inde patres conscriptivocati. Primi ordines senatoruz dicunt illustres. secundi spectabiles tertij clarissimi. Iā inferius quartum aliquod gen⁹ non est,quis autem senatoria quisq; origine esset, vsq; ad legitimos ānos eques romanus erat, deinde accipiebat honorem senatorię dignitatis. Cen

ores apud veteres romanos erant. Est enim nomẽ censoris dignitas iudicialis. Censere enim iudicare est. Item censores sunt patrimoniorũ iudices a censu eris appellati. Iudices dicti quasi ius dicẽtes populo. siue q̃ iure disceptent. Iure autem disceptare, est iuste iudicare. Non est aũt iudex, si non est in eo iusticia. Prẽsides rectores prouincię sunt dicti q̃ prẽsunt. Prętores autẽ quasi preceptores ciuitatis et principes. Idem et quæstores quasi quæsitores, eo q̃ quęstionibus prẽsunt. Cõsilium enĩ et causa apud eos est. Proceres sunt principes ciuitatis, quasi procedes, q̃ ante omnes honore præcedãt. Vnde et capita trabium quæ eminẽt extra parietes proceres dicunt. eo q̃ primo procedãt. Hic autem ad primores facta trãslatio q̃ a cętera multitudine prominent. Tribuni dicti q̃ plebi vel iura vel opẽ tribuant. Constituti sunt autez sexto anno post reges exactos. Dum enim plebs a senatu et cõsulibus premeretur, tunc ipsa sibi tribunos quasi p prios iudices et defensores creauit, qui eorum libertatem tuerentur. & eos aduersus iniuriã nobilitatis defenderent. Vnde et defensores dicti, eo q̃ sibi plebem commissam cõtra insolentiã improborum defendãt. At contra nunc quidam euersores non defensores existunt. Numerarii vocati sunt q̃ publicum numerum ærariis inferunt. Functi ab eo q̃ fungantur offico et honore aliquo dicti. Hinc et defũctos mortuos dicimus qui compleuerunt vitæ officia. Nihil enim iam faciunt. Municipes in eodẽ municipio nati ab officio munerum dicti, eo q̃ publica munia accipiunt, Munia enĩ officia sunt. vñ immunes dicunt qui nullum gerunt officium. Municipales originales ciues et in loco officium gerẽtes. Decuriones dicti, q̃ sint de ordine curiæ. Officium enim curiæ administrãt, vnde non est decurio qui summam non intulit vel curiam participauit. Curiales autem idem et decuriones. Et dicti curiales, quia ciuilia munera procurant et exequunt. Principales & magistratus. & duumuirales, curialium officiorum ordines sunt. Principales dicti q̃ p̃ sint magistratibus. Magistratus vero q̃ maiores sint reliquis officijs. Duũuirales autem qui super duos viros habent potestatem. Tabellio vocatus eo q̃ sit portitor tabellarum. Idem exceptor, idem & scriba publicus, quia ea tãtum quę gestis publicãtur scribit. Burgarij a burgis dicti, quia crebra p limites habitacula constituta burgos vulgo vocãt vnde et burgundionum genti nomen inhęsit, quos quondam subacta germania romani per castra disposuerunt, atq; ita nomen ex locis sumpserunt. Collegiati dicuntur, eo q̃ eorum collegio custodi isq; deputentur qui facinus aliquod commiserunt. est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum. Priuati sunt extranei ab officiis publicis. Est enim nomen magistratum habenti contrarium & dicti priuati, q̃ sint ab officijs curiæ absoluti. Mercẽnarii sunt qui seruiũt accepta mercede. idem et barones græco nomine q̃ sint fortes in laboribus. Baris enim dicitur grauis q̃ sit fortis. Cui contrarius est leuis, id est infirmus. Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, siue qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negocia sęculi lucra sectantur. vnde & cognominati sunt. Villicus proprię villę gubernator est. Vnde et a villa villicus nonen accepit. interdum autem villicus non gubernator rẽvillę, sed dispensator em vniuersę domus. Tullio iter prętante significat, quod est vniuersarum possessionum & villarum dispensatorem. Actores idem & curatores ab agendo & curando vocati. Procuratores vero eo q̃ vice curatoris fungãtur, quasi propter curatores, sicut proconsul proconsule. Coloni sunt cultores aduenę dicti a cultura agri. Sunt enĩ aliunde venientes atq; alienum agrum locatum tenentes ac debentes conditionem genitali solo propter agriculturam sub domino possessoris pro eo q̃ his locatus est fundus. Coloni autem quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut romani sunt, aut coloni latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruris priuati. inquilini vocati quasi incolẽtos aliena. Nõ enim habent propriam sedem, sed in terra aliena inhabitant. Differt autem inter inquilinum & aduenam. inquilini enim sunt qui emigrant et non perpetuo permanent. Aduenę autem vel incolę aduenticij perhibentur sed permanentes, & ĩ de incolę, quia iam habitatores sunt, ab incolẽdo indigenę sunt inde geniti, & in eodem loco nativi habitant. incola autem non indigenam sed aduenam indicant. Peregrini dicti eo q̃ ignorantur eosdem parentes a quibus exorti sunt, sunt enĩz de longinqua regione. Vrbani vocant qui romę habitabant. Qui vero in cęteris locis, oppidani. Nã sola roma vrbs. cętera oppida. Famuli sunt ex propria seruorum familia orti. Serui autem vocabulũ inde traxerũt q̃ hi qui iure belli possint occidi a victoribꝰ conseruabant et serui fiebant. a seruando. s. serui appellati. Ancillę a sustentaculo vocatę Ancon enim græce cubitus dicit, Vnde et ancone dicimꝰ. Mãcipiũ est quicqd manu capi subdiq; potest, vt homo, equꝰ, ouis. Hęc enim animalia statiz vt nata sunt, mancipiũ esse putant. Nam et ea quę in bestiarũ nũero sũt, tũc videntur mancipiũ esse qñ capi siue domari cœperint. ingenui dicti. quia ĩ genere habent libertatem, non in facto sicut liberti. Vnde et græci eos eugenes vocant q̃ sint boni generis. Libertꝰ aũt vocatꝰ quasi liberatꝰ. Erat enizꝑ iugo seruitutis addictꝰ. Liberorũ aũt filij apd antiquos libertini appellabãt, quasi de libertis nati. Nũc vero libertinꝰ, aut a liberto factꝰ aut possessus, Manumissꝰ dicit quasi manu emissꝰ. Apud veteres enim quotiens manumittebant, alapa percussos circũagebant et liberos confirmabant, vnde & manumissi dicti eo q̃ de manu mitterent. Deditiꝯ primũ a deditione sũt nũcupati. Deditio enĩ qñ

ſeuicti aut vincendi hoſtes victoribus tradunt. quibus hęc origo nominis fuit, dum quondam aduerſus populum romanum ſerui armis ſumptis dimicaſſent, victi ſe dederunt, compræhenſiq; varia turpitudine affecti ſunt. Ex his quidaꝫ poſtea a dominis manumiſſi propter ſupplicioꝝ notas quasmaniſeſte perpeſſi ſunt, ad dignitatem ciuium romanorum non peruenerunt. Latini ante Romam cõditam apud Latinos fiebant, nunq̃ per teſtamentũ ſed per epiſtolam libertatem ſumentes. Inde quia per teſtamentum non fiebant, nec ex teſtamento aliquid capere, nec ſuos heredes facere poterant. Ciues romani poſtea ſub conſulibus per teſtamenta in vrbe romana effecti ſunt. Dicti autem ciues romani, quia teſtamento liberi effecti, in numero romanorum ciuium rediguntur. His primum aditus erat in vrbe roma commorari, ceteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe roma vel infra ſeptimum ab vrbe miliarium commanerent.

¶ De affinitatibus et gradibus. Cap̃. v.

HEredis nomen impoſuit ſenſus eris, ſoluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima ſucceſſio eſt hereditatis et generis, vt ſunt filij et nepotes. Prohæres eſt qui loco hæredis fungitur quaſi pro hærede. Eſt enim aut inſtitutus, aut ſuſtitutus. Pater eſt a quo naſcit̃ initium generis. Itaq; his paterfamilias vocat̃. Patratione peracta filium procreet. Patratio eniꝫ eſt reivene ree conſummatio. Lucretius. Et bene patratio patrum. Gegnitores autem a gignendo, et parentes quaſi parientes. Idem et creatores. Crementum enim eſt ſemen maſculi, vnde animalium et hominum corpora concipiuntur, hinc creatores parentes dicuntur. Mater dicitur ꝙ exinde efficiatur aliquid. Mater enim quaſi materia, nam cauſa pater eſt. Paterfamilias autem dictus ꝙ omnibus i familia ſua poſitis ſeruis, tanq̃ pater filijs patria dilectione conſulit, ſeruorumq; conditionem a filioꝝ affectu non diſcernit, ſed quaſi vnum membrũ amplectitur. Hinc enim exortum eſt nomen paterfamilias. Qui autem inique dominãtur in ſeruis hoc ſe nomine nequaq̃ reputent appellari. Materfamilias indevocatur quia per quandam iuris ſolemnitatem in familiam tranſit mariti. Tabulæ enim matrimoniales inſtrumenta emptionis ſuę ſunt. Alias ſicut matrona eſt et mater primi pueri, id eſt quaſi mater nati, ita materfamilias illa eſt quę plures enixa eſt. Nam familia ex duobus eſſe incipit. Auus pater patris eſt, ab euo dictus, ideſt ab antiquitate. Proauus aui pater eſt, quaſi prope auum. Abauus proaui pater, iam longe ab auo. Atauus, abaui pater. Tritauus, ataui pater, quaſi tretau⁹, ideſt quartus ſupra abauum. Sed tritauus vltimuꝫ cognitionis nomen eſt Familia autem oritur a patre, termi natur in tritauo. Filius et filia a familia dicti ſunt, ipſi enim primi in ordine naſcentium exiſtunt. Vnde et cornelia familia ſtirps ipſa omnis a cornelio orta. Familię autem femore, femur enim genus ẽ, et ſtirps oſtenditur. Nam familia pro ſeruis abuſiue non proprie dicitur. Stirps ex longa generis ſignificatione vocatur. Gnatus dictus quia generatus. Vnde et per g ſcribitur. Soboles, eo ꝙ ſubſtitutio ſit generis. Quadripartitus eſt autem ordo filiorum ita. Vnigenitus, primo genitus medius, nouiſſimus. Vnigenitus ꝙ ſit vnicus, nec ãte nec poſt vllus. Primogenitus, ante quem nullus. Medius inter omnes. Nouiſſimus poſt omnes. Idem et minimus, a monade. Nouiſſimus autem propter ꝙ nouus, quia ceteri pręcedendo antiquiores exiſtunt. Quattuor enim modis filij appellãtur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura veluti cum dicuntur filij abrahę iudęi. Imitatione vt ipſius abrahę fidem imitantes ex gentibus, dicente euãgelio Potens eſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios abrahę, vel ſicut eoſdem iudęos dominus filios eſſe dicit diaboli, a quo non nominati vel non nati, ſed quem fuerant imitati. Adoptione quoq; quod humana conſuętudine nulli licet neſcire vel ſicut nos deo non natura, ſed adoptione dicimus, pater noſter qui es in cęlis. Doctrina, ſicut apoſtolus filios ſuos appellat eos quibus euangelium prędicauit. Filii autem ideo in legibus liberi appellantur, vt iſto vocabulo ſecernentur a ſeruis, quia ſicut ſeru⁹ in poteſtate domini eſt, ſic filius in poteſtate eſt patris. Inde etiam filio fit emancipatio. vt ſit liber a patre. ſicut fit ſeruo manumiſſio, vt ſit liberatus a domino. item liberi dicti, quia ex libero ſunt matrimonio orti. Nam filii ex libero et ancilla ſeruilis cõditionis ſunt. Semper enim qui naſcitur deteriorẽ parentis ſtatum ſumit. Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii quos ſola natura genuit, non honeſtas coniugii. idem et pueri a pube. Adoptiuus filius eſt qui aut patre iuſto aut auo aut proauo cuius poteſtate per emancipationem ẽ traditus in alienam poteſtatem quivtriuſq; fert nomen, vt flauius ęmilius vel ſcipio paulus. Gemini ſunt non duo tantum ſimul nati, ſed etiam plures. De geminis autem vno abortiuo, alter qui legitime natus fuerit vopiſcus nominatur. Poſthumus vocatur eo ꝙ poſt hũationem patris naſcitur ideſt poſt obitum. iſte et defuncti nomen accepit, ſic eniꝫ lex voluit vt qui de defuncto naſcitur defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur qui de patre nobili et matre ignobili gignitur, ſicut ex concubina. eſt autem hoc nomen grecum et in latinitate deficit. Huic contrarius eſt ſpurius qui de matre nobili & de patre ignobili naſcitur. Item ſpurius patre icerto matre vidua genitus velut tantum ſpurii filius quia muliebrẽ naturam veteres ſpuriũ vocabant velut απο του σπορου hoc eſt ſeminis non patris nomine. Eoſdem et fauonios appellabãt, quia quędam animalia fauonio ſpiritu hauſto concipere exiſtimantur. Vnde et hi qui non ſunt de legitimo matrimonio matrem potius q̃ patrem ſequun

tur. Latini autem ſpurii quaſi extra puritatem. i. quaſi immundi. Nepos eſt qui ex filio natus eſt. Dictus autem nepos quaſi natus poſt. Primum enim filius naſcitur, deinde nepos. Gradus enim ſubſtitutionis eſt. Hinc et poſteritas quaſi poſtera ætas. Nepos autem vtriuſq; ſexus eſt. Namvt nepotis dicamus in iure eſt propter diſcretionem ſucceſſionis admiſſum. Pronepos eſt qui ex nepote conceptus natuſq; eſt. Et dictus pronepos quaſi natꝰ porro poſt. Ex hoc quoq; gradu incipit vocari & progenies, quaſi porro poſt geniti. Nam filii et nepotes non ſunt progenies, quia non eſt in eis lōga poſteritas. Sicut autem inferius longe editi progenies dicuntur, ita ſuperius proaui attauiq; progenitores appellantur, quaſi porro generantes. Pronepos dictus quia propter nepotem. Abnepos, quia ſeiungitur a nepote, eſt enim inter illum et nepotē pronepos, Adnepos abnepotis filius. Trinepos ad nepotis filius, quia poſt nepotem. quartus in ordine eſt quaſi tetranepos. Minores autem non dicimus niſi quotiens gradum deficit nomenvtputa filius nepos pronepos abnepos adnepos trinepos. Vbi iſti gradus defecerint, merito iam dicimus minores, ſicut et maiores dicimus poſt patris aui proaui abaui attaui tritauiq; vocabulum.

HOc loco neceſſarium eſt exponere quemadmodum gradus cognationis numerentur, Qua in re imprimis admonendi ſumus q̄ cognationum alię ſupra numerantur, aliæ infra aliæ ex tranſuerſo, quæ etiam a latere dicuntur. Superior cognationem parentum. inferior liberorum. Ex tranſuerſo fratrum ſororumve, eorumq; qui ex his progenerantur, et conſequenter patrui amitæ, auunculi, materteræ. Et ſuperior quidem & inferior cognatio a primo gradu incipit, at ea q̄ ex tranſuerſo numeratur a ſecundo. Primo gradu eſt ſupra pater, infra filius filia. Secundo ſupra auus auia, infra nepos neptis. Ex tranſuerſo frater et ſoror. Tertio ſupra proauus proauia, infra pronepos proneptis. Ex tranſuerſo fratris ſororiſq; filius filia. et conſequenter patruus amita auunculus matertera. Patruus eſt patris frater, qui græce πατρος vocatur. Auunculus eſt matris frater, qui apud græcos propie μητρεος appellatur et p miſcue θειος dicitur. Amita eſt patris ſoror, matertera vero eſt matris ſoror, vtraq; θειος vel apud quoſdam γηθιος appellatur. iiii. gradu ſupra abauus abauia, infra abnepos abneptis. Ex trauſuerſo fratris ſororiſq; nepos neptis, et conſequenter patruus magnus, amita magna. i. aui frater & ſoror. Conſobrinus conſobrina. i. qui quæve ex fratribus aut ſororibus progenerantur. Sed quidam recte conſobrinos eos proprie putant dici qui ex duabus ſororibus progenerantur. quaſi conſororinos. Eos vero qui ex duobus fratribus progenerantur proprie patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus ſorores naſcantur. ſorores patrueles vocantur. At eos qui ex fratre et ſorore progenerantur amitinos proprie dici. Amitę tuę filii conſobrinum te appellant, tu illos amitinos. Quinto gradu ſupra atauus atauia, infra atnepos atneptis, ex tranſuerſo fratris ſororiſq; pronepos pronepotis, & cō ſequenter propatruus proamita. i. proaui frater et ſoror. proauunculus promatertera. i. proauiæ frater & ſoror. Itez fratris patruelis ſororis patruelis conſobrini et conſobrinæ, amitini et amitinæ, filiꝰ filia, propior ſobrinus ſobrina. Hi ſunt patrui magni, amitę magnę, auunculi magni. materterę magnæ, filius filia. Sexto gradu ſunt ſupra, tritauus tritauia, infra trinepos trineptis. Ex tranſuerſo fratris ſororiſq; abnepos abneptis. et conſequenter abpatruus, abamita. i. ab aui frater et ſoror, ab auunculus abmatertera. i. abauiæ frater et ſoror. Item ſobrini ſobrineq;. i. qui quæve ex fratribꝰ ſororibus vel patruelibus vel conſobrinis vel amitinis progenerantur. Hactenus oſtendiſſe ſufficiat quemadmodum gradus cognationis numerantur Namq; ex his palam eſt intelligere quemadmodumvlterius quoſq; gradus numerare debemus. Quippe ſemper narrata quæq; perſona gradum adiiciat, vel longe facilius ſit reſpondere quoto qſq; gradu ſit q̄ propria cognationis appellatione quemq̄ denotari. Agnationis gradus eodem modo numerentur. Sed cum magna veritas occulata fide q̄ per aures animis hominum infigitur, ideo neceſſarium duximus poſt narrationem graduuꝫ etiā eos in præſenti libro inſcribi quatenus poſſint et ex auribus et ex oculorum inſpectione adoleſcē tes perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci. Stemmata dicuntur ramuſculi quos aduocati faciunt in genere cum gradus cognationum partiū tur, vtputa ille filius ille pater. ille auus, ille attauus et cæteri quorum figuræ hæ ſunt.

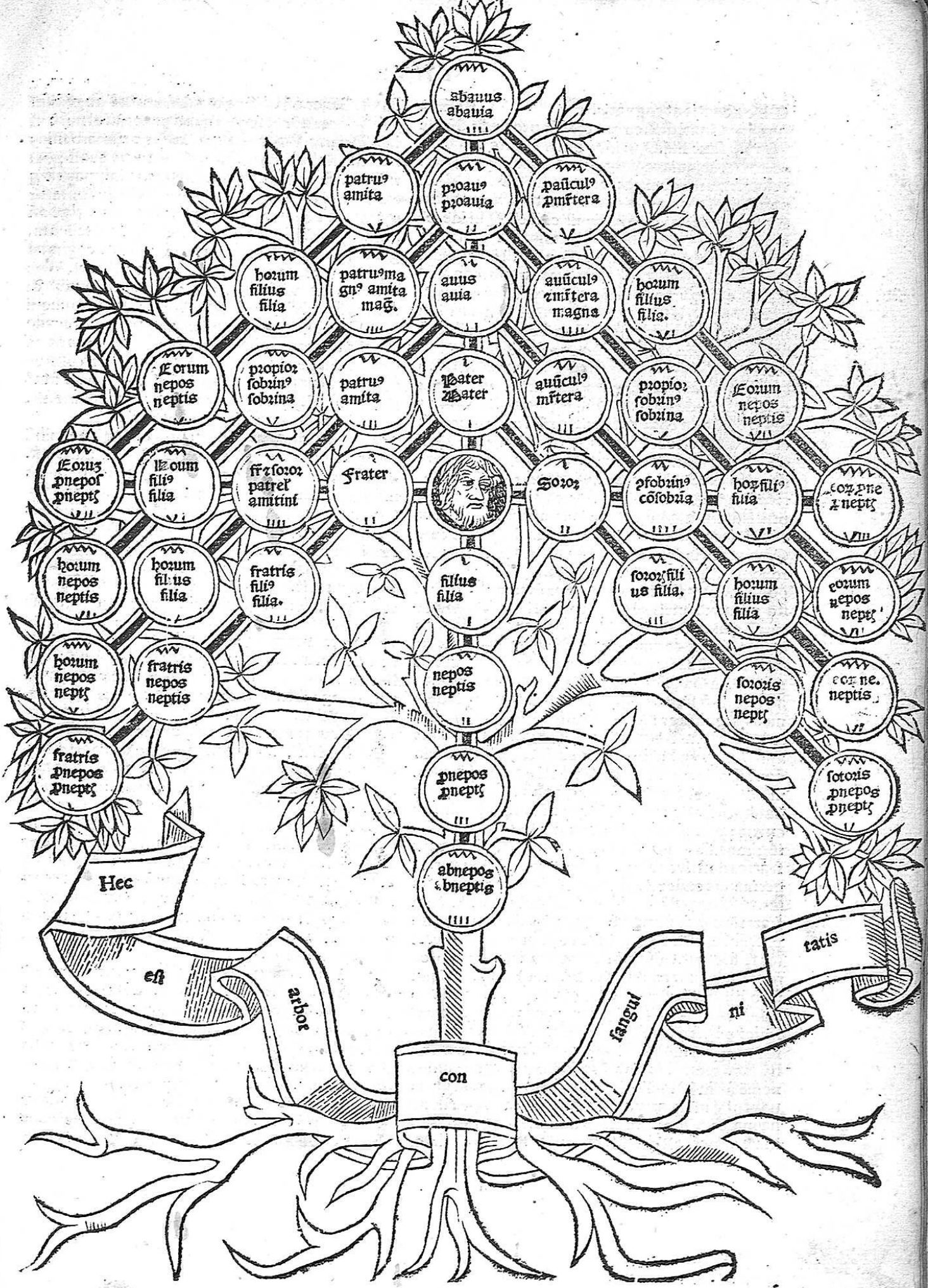
abauus abauia
patruꝰ amita
proauꝰ proauia
ꝑauculꝰ ꝑmr̃tera
horum filius filia
patruꝰ magnꝰ amita mag̃.
auus auia
auũculꝰ ꝛmr̃tera magna
horum filius filia.
Eorum nepos neptis
propior sobrinꝰ sobrina
patruꝰ amita
Pater Mater
auũculꝰ mr̃tera
propior sobrinꝰ sobrina
Eorum nepos neptis
Eoruꝫ ꝑnepos ꝑneptꝫ
Eorum filiꝰ filia
fr̃ ꝛ soror patrel̃ amitini
Frater
Soror
ꝯsobrinꝰ cõsobrĩa
horꝫ filiꝰ filia
eorꝫ ꝑne ꝑneptꝫ
horum nepos neptis
horum filius filia
fratris filiꝰ filia.
filius filia
sororꝫ filius filia.
horum filius filia
eorum nepos neptꝫ
horum nepos neptꝫ
fratris nepos neptis
nepos neptis
sororis nepos neptꝫ
eorꝫ ne. neptis
fratris ꝑnepos ꝑneptꝫ
ꝑnepos ꝑneptꝫ
sotoris ꝑnepos ꝑneptꝫ
abnepos abneptis
Hec
est
arbor
con
sangui
ni
tatis

¶ De agnatis et cognatis. Cap̃.vi.

AGnati dicti eo q̃ accedãt pro natis.dũ de sunt filij.Qui ideo prius in gẽte agnoscũ tur,quia veniunt per virilis sex⁹ personas. veluti frater eodem patre natus vel fratris fili⁹ /ne posvel ex eo.Item patruus cognati dicti,quia sunt & ipi ꝓpinquitate cognationis cõiũcti.Qui ide p⁹ agnatos habentur.quia p fœminini sex⁹ psonas ve niunt,nec sunt agnati,sz alias naturali iure cogna ti.Proximus propter proximitatẽ sanguinis appel latus.Cõsanguineivocati eo q̃ exvno sanguine,id est exvno patris semine nati sunt.Nã semẽviri spu ma est sanguinis ad instar aq̃ in scopulos collisę,q̃ spumã candidã facit,vel sicutvinũ nigrũ q̃ in cali ce agitatũ spumã albentẽ reddit.Fratres dicti . eo q̃ sint ex eodẽ fructu.i.exeodẽ semine nati.Germa nivero de eadẽ genitrice nascẽdo manẽtes non vt multi dicũt,de eodẽ germine,q tm̃ fratresvocanť, ergo fratres ex eodẽ fructu,germani ex eadẽ geni trice manentes.Vterinivocati eo q̃ sunt ex diuer sis patribus &vnovtero editi.Nãvterus tm̃ mulie ris est.Quatuor aũt mõis fratres dr̃ in diuinisscri pturis,natura,gẽte,cognatione,affectu.Naturavt esau & iacob,andreas & petrus,iacobus & ioãnes Gẽte,vtoẽs iudei fratres inter sevocãť.vt in deute ronomio.Si aũt emeris fratrẽ tuũ q ẽ hebrę⁹.Et a postolus.Optabã inquit ego anathemaesse a Chri sto ꝓ fratrib⁹ meis qui sunt cognati mei secunduz carnẽ q sunt israhelitę.Porro cognatiõe fratres vo cãturqui sunt de vna familia id est patria,quas la tini paternitas interptãtur,cũ exvna radice multa generis turba diffundit,vt in genesi dixit abrahã ad loth.Nõ sit rixa inter me & te & inter pastores meos & pastores tuos,quia fratres sumus.Et cer te loth nõ erat frater abrahęsed filius fratris eius arã.Quartomõ affectu fratres dicti,qui i duo scin dunť speciale et cõmune.speciale quo oẽsChristia ni fratres vocantur.vt Ecce q̃ bonũ et q̃ iocunduz habitare fratres invnũ.In cõe aũt cũ & oẽs hoies exvno patre nati,pari inter nos germanitate con iũgimur,scriptuta loquẽte.Dicite his qui oderunt fratres nostrivos estis.Germana ita intelligitur,vt germanus eadez genitrice manãs Soror aũtvt fra ter.Nã soror est ex eodẽ semine,dicta q̃ sola cum fratribus in sorte agnationis habeať.Fratruz filii patrueles dicti eo q̃ patres eorũ germani fratresi ter se fuerunt.Cõsobriniverovocati q̃ aut ex soro re & fratre,aut ex duabus sororibus sunt nati,qua si cõsobrini.Fratrueles aũt materterę sunt filii.So brini cõsobrinoꝝ filii.Thius grecũ nomẽ ẽ.Patru⁹ frater patris est.quasi pater alius.Vnde et discedẽ te patre pupillũ prior patruus suscipit,& quasi fi liũ lege tuetur.Auunculus est matris frater,cuius nomẽ formã diminutiui haberevidetur,quia ab a uovenire mõstratur.Amita ẽ soror patris,quasi a lia mater.Matertera est soror matris.quasi altera mater.Socer est qui filiã dedit.Gener est qui filiam duxit.Gener aũt dictus q̃ asciscaturad augẽdum gen⁹.Socer aũt & socrus quod generũ vel nurũ si bi associauit.Vitricus aũt qvxorẽ ex alioviro filiuz aut filiã habẽtẽ duxit.Et dict⁹ vitricus quasi noui tricus,q̃ a mr̃e supducatur nouus.Priuignus est q ex alieno patre natus est,& priuignus dici putatur quasi priuigenus.ga prius genitus.Vñ & vulgo añ natus.Vocabula aũt a gẽte hęcvidẽtur declinata, genitor genitrix agnati agnatę,cognati cognatæ ꝓgenitores ꝓgenitrices.germani germanæ. Hæc cõsanguinitas dũ se paulati ꝓpaginũ ordinib⁹ di rimẽs vsq; advltimũ gradũ subtraxerit,& ꝓpinqui tas esse desierit,eã rursus lex matrimonii vinculo repetit & quodã mõ reuocat fugientẽ.Ideo aũt vs q; ad sextũ generis gradũ cõsanguinitas cõstitu ta est,vt sicut sex ętatib⁹ mũdi gnatio & hois stat⁹ finiť,ita ꝓpiquitas gnis tot gradib⁹ terminaretur.

¶ Item de prædictis affinitatibus.

AVctor mei generis pater mihi est,ego illius filius aut filia.Patris mei pr̃ mihi auus est. ego illi nepos aut neptis.Patris mei auus mihi proauus,ego illi pronepos aut ꝓneptis.Pa tris mei proauus mihi abauus est,ego illi abnepos aut abneptis.Patris mei abauus mihi attauus est, ego illi adnepos aut adneptis.Patris mei attauus mihi tritauus est,ego illi trinepos aut trineptis.

¶ De patruis.

PAtris mei frater mihi patruus est,ego illi fratris fili⁹ aut filia.Patrui mei pr̃ mihi pa ter magnus ẽ,ego illi filii fratris aut filia. Patrui mei auus mihi propatruus ẽ,ego illi filij fi lię nepos aut neptis.Patrui mei ꝓauus mihi adpa truus ẽ,ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

¶ De amitis.

PAtris mei soror mihi amita est,ego illi fra tris fili⁹ aut filia.Amitę meę mr̃ mihi ami ta magna ẽ,ego illi filię fratris fili⁹ aut filia Amitę meę auia mihi ꝓamita ẽ,ego illi neptis fili⁹ aut filia.Amitę meę ꝓauia mihi abamita ẽ,ego illi neptis nepos aut neptis.

¶ De auunculis.

MAtris meę frater mihi auunculus est , ego illi sororis filius aut filia.Auũculi mei pa ter mihi auũcul⁹ magnus ẽ,ego illi filij so roris filius aut filia.Auũculi mei au⁹ mihi proauũ cul⁹ ẽ.ego illi filii nepos aut neptis.Auũculi mei ꝓ auus mihi abauũcul⁹ ẽ,ego illi neptis fili⁹ aut filia

¶ De materteris.

MAtris meę soror mihi matertera est,ego il li sororis filius aut filia. Materteræ meæ soror mihi matertera magna ẽ,ego illi so roris nepos aut neptis.Auię meę soror mihi abma tertera est,ego illi sororis pronepos aut proneptis Proauiæ meæ soror mihi ꝓmatertera ẽ,ego illi ne ptis filius aut filia.

¶ De coniugiis.

VIr sexũ significat;nõ cõiugiũ, nisi adiece ris vir ei⁹.Maritusvero ẽt sine adiectione cõiugẽ sonat,& a mare marit⁹,quasi mas

Est enī nomen primę positionis,quod facit in dimi nutione masculus,& deriuatione marit⁹.Spōsus a spōdēdovocatus.Nā ante vsum tabellarū matrimonii cautiōes sibi inuicē emittebant in quib⁹ spō debāt se inuicem consentire in iura matrimonii,& fideiussores dabant.Vnde et admissum est vt spon sum dicamusvirū a spondendo & spōsā similiter. Cęterū proprie spōderevelle est.Ergo spōsus non quia promittitur.sed quia spōdet & sponsores dat. Arrabo dicta,quasi arrabona.Quod enī datur ꝑ cōiugio,bñ datur coniugiū bonum est,quod vero causa fornicationis aut adulterii,malū est,iccirco arrabo nō est.Dicta aūt arra a re proqua traditur Est aūt arra nō solum sponsio coniugalis,sed etiā pro qualibet ꝑmissa re datavt cōpleatur.Proci nu ptiarꝝ petitores a precādo et petendo dicti.Pronu ba dicta eo ꝙ nubētibus prędest.quęq; nubentē vi rū cōiungit,& ipsa est &paranympha,nā nympha sponsa in nuptiis,&nympha pro lauationis officio quod et ad nomē nubētis alluditur.Cōiugesappel lati ꝑpter iugū quod imponitur matrimonio cōiū gendis.Iugo eī nubētes subiici solent propter futu rā concordiā ne separent.Cōiuges aūt verius ap pellātur a prima despōsatiōis fide,q̄uis adhuc iter eos ignoret cōiugalis cōcubitus,sicut ioseph ma rię cōiunxvocatur,inter quos nec fuerat nec futu ra erat carnalisvlla cōmixtio.Nuptę dictę ꝙ vult⁹ suos velēt.transl atū.nomē a nubib⁹ quib⁹ tegitur cęlum.Vñ & nuptię dictę dñrꝙ ibi primū nubētiū capitavelantur.Obnubere eī cooperire est.Cui cō traria iunuba hoc est innupta,quę adhuc vultū su um nōvelat.Vxoresvocatę quasi vnxiores. Moris enī erat antiquitus vt nubentes puellę simul veni rent ad limen mariti,& postes anteq̄ ingrederent ornarent laneis vittis,& oleovngerētur.Et in vxo res dictę quasi vnxiores,quę ideovetabātur limina calcare,ꝙ illic ianuę et coeant &separētur.Matro na est quę iam nupsit,& dicta matrona quasi ma ter nati,vel qa iāmater fieri potest vñ et mrimoni um dictū.Distinguitur aūt iter matronā et matrez matrēq; familias.Nā matronę,quia iā in matrimo nio cōuenerunt.matres quia genuerūt, matresfa milias quia iā per quādā iuris solēnitatē in familiā mariti trāsierunt.Monogam⁹ dictus qui vni tantū nupsit.Mono enī apud grecosvnū dr,gamos nup tię interpretātur.Bigamus aūt et trigam⁹ a nūe rovxorū vocatus,quasi duarꝝ vel triū marit⁹. Vi duavocata ꝙ cūvirovno fuerit,nec circa cōsortiū alteriusviri post mortē primi cōiugis adheserit.nā q̄ alteri post mortē priorisviri nupserint, viduę nō dñr.Itēvidua dicta ꝙ sola sit,nec circa cōsortiū al terius viri coniugalia iura custodiat.Fratris vxor fratrissavocatur.Mariti frater leuir dr.Duorꝝ iter se fratrūvxores ianitrices vocātur,quasi eandē ia nuā terētes,vel ꝑ eādē ianuā iter habentes.Viri so ror glos appellat.Sororisvir speciale nomē nō hz nec vxoris frater.Matrimoniū est nobiliū iusta cō uentio & cōditio.Cōiugiū est legitimarū personarū inter se coeūdi et copulandi nuptiæ.Cōiugium est dictū quia coniunti sunt,vel a iugo quo in nuptiis copulētur,ne resolui aut separari possint.Connubiū aūt nō a nupta sed a nubēdo formatū.Dicitur aūt cōnubiū,cū ęquales i nuptiis coeunt,vtputa ciues romani,parivtiq;dignitate.Cōnubiū autē nō est cū ciuis romanus cū latina iungit.Quotiēs aūt cōnubiū nō ē filii patrē nō sequūt.Hymeneus dr a quodā hymenęo qui prim⁹ ꝑsperevisus ē nuptiis,vel apo tu hymeneos,quę mēbranęvirginitatis ē clausūtrū.Cōtuberniū ē ad tēpus coeundi conuentio vñ et tabernaculū quod mō huc mō illuc ꝑfigitur.Repudiū est quod sub testimonio testiū vel presentivel absenti mittit,diuortiū est quotienscū q; dissoluto matrimonio,alter eorꝝ alteras nuptias sequtur.Diuortiū aūt dictū a flexuviarū,hoc ēvias in diuersa tēdentes.Friuolum est cū eo aio separā tur vt rursum ad seinuicem reuertentur.Nā friuolū est velut quasſę mētis & fluxę nec stabilis.Proprie aūt friuola vocātur,fictiliavasa inutilia.Tres aūt ob causas duciturvxor.Prima est causa prolis dequa legitur in genesi,et bñdixit eis dicens. Crescite &multiplicamini.Secūda causa adiutorii,de qua ibi in genesi dicitur.Non est bonum hominez esse solū,faciamus ei adiutorium simile sibi.Tertia causa innoscētię.Vñ dicit apostol⁹,vt qui se nō continet nubat.In eligēdo marito quatuor spectari solent,virtus,genus,pulchritudo,sapientia. Ex his sapiētia potētior est ad amoris effectū.Refert hęc quatuor Virgilius de ęnea ꝙ his dido impulsa est in amorē eius.Pulchritudine.quē sese ore ferēs Virtute,q̄ forti pectore et armis.Oratione,heu quibus ille iact⁹ fatis quę bella exhausta canebat.Genere,Credo ęquidem necvna fides genus esse deorum.Itē in eligēda vxore quatuor res impellūt hominē ad amorē,pulchritudo,genus,diuitię,mores Melius tñ si in ea mores querātur q̄ pulchritudo. Nunc aūt illę quęruntur,quas diuitiæ aut forma, non quas probitas morū cōmēdat.Ideo aūt fœminę subviri potestate consistuut,quia leuitate animi plerūq; decipiuntur.Vnde et ęquum erat eas viri auctoritate reprimi.Proinde et veteres voluerunt fœminas innuptas q̄uis perfectę ętatis essent,propter ipsam animi leuitatē in tutela consistere.

¶ Finit liber nonus.

¶ Incipit liber decimus de quibusdam vocabulis nominum per alphabetum distinctis.

ORigo quorūdā noīm.i. vnde veniant nō pene oībus patet.Proīde quędā noscendi gratia,huic operi interiecimus.Licet origo nominum,vndeveniant,a philosophis eaz teneat rationem,vt per dominationem homo ab humanitate,sapiens a sapientia nominetur,quia prius sapiētia deinde sapiens,tamen claret alia specialis in origine quorumdā noīm causa,sicut homo ab hu-

mo. vnde proprie est appellatus ex quibus exempli gratia quędam in hoc opere posuimus.

AEros vir fortis et sapiēs. Auctor ab augēdo dictus. Auctorē fœminino gne dici nō posse. Nā quędā sunt quę in fœminino genere poni non possunt vt cursor. actor ab agendo. Alūnus ab alendo vocatus, licet & qui alit & qui alitur alūnus dici possit. i. & qui nutrit & qui nutrit, sed melius tñ qui nutritur. Amicus per deriuationē quasi animi custos. Dictus aūt proprie amic⁹ ab hamo. i. a cathena charitatis, vñ & hami q teneāt Amator turpitudinis, quia amore torq̄tur libidis. Amabilis aūt q sit amore dignus. Amasius eo q sit pronus ad amorē, Astutus ab astuv ccatus, qđ ē callidi & cauti nois, qui possit sine periculo fortiter aliqd facere, Argutus quia argumentū cito inuenit in loquendo. Acer, invnāquāq; formāveget⁹ ac nimius. Alacer a velocitate et cursu, quasi diceret aliger. Armiger q arma gerat. Alacris, letus, alacriter gestiēs, & nullius rei nouitate turbat⁹. Agilis ab agēdo aliqd celeriter. sicut docilis. Aemul⁹, eiusdē rei studiosus, quasi imitator & amabilis, alias inimicus inuenitur. Aequus est secūdū naturā iustus, dictus ab ęqualitate hoc est ab eo q sit ę qualis, vñ & ęquitas appellata ab ęqualitate quadā sc3. Aequus, eo q sit alteri ęqualis euo. i. coetaneus. Arrogans, eo q multū rogetur, & ille multū fastidiosus sit. Audax proprie pro arrogāte ponit. Animosus, eo q sit ais et viribus plenus. Animat⁹ quasi aio auctus, & quasi aio firmatus. Aelatus, p eo q seipsum super mensurā eleuet, dū magnus sī bi videtur de his quę agit. Attollens q se eleuet et erigat. Ambitiosus q honores ambiat. Auidus dictus ab auēdo, auere enī cupere est. Hinc et auar⁹ Nā quid est auarum esse? progredi vltra q̄ sufficit. Auarus ex eo dictus q sit auidus auriet nunq̄ opibus expleatur, et quantū plus habuerit tantū pl⁹ cupiat. Flacci super hoc cōcordante sententia, qui ait, Sēper auarus eget. & Salustius q neq; auaricia copia neq; inopia minuatur. Amarus a sapore translatū nomen habet. Est ei insuauis, nec nouit quēq; ad consortiū suum aliqua inuitare dulcedine. Adulter violator maritalis pudoris, eo q alterius thorū polluit. Anceps huc illucq; fluctuens ac dubius istud an illud capiat, & in qua parte declinet anxius. Atrox q sit tetris moribus. Abstimius a temeto. i. vino quasi abstinēs a vino. Ablactat⁹, q sit a lacte ablatus. æger q agatur infirmitate vel tristicia ad tēpus. ægrotus q sit ęger frequentius, sicut iratus & iracundus. ærūnosus, a rumine dict⁹ q per inopiā miser factus esuriat et sitiat. Auspex eo q auium auspicia intendat. sicut auceps, et aues capiat. Astrosus ab astro dictus quasi malo sydere natus. Aenormis eo q normā & mensurā3 excedat. abactor est fur iumentorum et pecorū quez vulgo abigeūvocāt, ab abigendo. s. atramus & albatus, ille a veste nigra, iste ab alba. aduena eo q aliunde adueniat, alienigena, qui ex alia gente genitus est, et non ex eavbi est. Itē alienigena q ex aliene regionis sit et non ei⁹ vbi est. accola eo quod adueniens terrā colat, agricola a colendo agro, sicut siluicola, assecla eo quod sequatur aliquē lucri causa. assiduus dicebatur apud antiquos, qui assibus ad ærariū expensum conferendis pręerat, et i negociis quoq; publicis frequens, vñ et per s nō p d scribendum est. apparitor nominatus quod appareat vt videatur, & pręsto sit ad obsequiū. attentus vt aliquid audiens teneat, attonitus veluti furore quodā instinctus atq; stupefactus. Dictus aūt attonitus a tonitrui strepitu quasi tonitruo stupefactus & vicino fulgore aut tactu proximus. allectus quod sit palā electus. abactus, quod sit ab actu remotus. abortiuus eo quod non oritur, sed aboriat, et excidat. adoptiuus qui est palā adoptat⁹ in filiū ambo, ab eo quod est αμφω nomen de greco latinū factū litera tercia demutata. alius de multis dicitur. altervero e duobus vocatur, æquimanus appellatur qvtraq; manu gladio incunctanter vtitur.

BEatus dictus, quasi bene auct⁹. s. ab habēdo quod vult, et nihil patiendo quod nolit. Ille aūtvere beatus qui habet oia quę vult bona, et nihilvult mali. Ex his eni duobus beatus homo efficitur Bonus avenustate corporis creditur dict⁹, postea et ad aīm trasl atum nomen. eū autem dicimns bonum cui non pręualet malum cumq; optimum qui peccat minimum. Benignus est vir sponte ad benefaciendum paratus et dulcis alloquio. Non aūt multum distat benignus a bono, quia et ipse ad benefaciendum videtur expositus. Sed in hoc distat quia potest bonus esse et tristior, & bene quidē facere et pręstare quod poscit, non tñ suauis nouit esse consortio. Beniguus autē sua cunctos nouit inuitare dulcedine. Benefícus a bñfaciendo alteri dictus. Vnde et beneficiū vocatur quia proximo prodest. Beniuolus, quia bñvult. Nō tñ dicimus beneuolus, sicut nec maleuolus. sæpe eni ex duabus artibus cōpositum nomen, aut priorez aut sequentem literā corrumpit. Nam beneuolentia absurdum sonat, Blādus dulcis et inuitans ad familiaritatem sui. Brutus, quasi obrutus, quia sensu caret. Est enim sine ratione, sine prudētia Vnde et ille Iunius brut⁹ ex sorore tarquinii superbi genitus cum eundem casum timeret quē frater inciderat, qui ob diuitias et prudentiam ab auunculo fuerat occisus, vtilem temporis stulticiaz simulauit. Vnde etiam Brutus est cognominatus. dumvocaretur Iunius. Balbus a ballando potiusq̄ a loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde et blesus quia verba frangit. Bucco garrul⁹, qđcęteros oris loquacitate non sensu exuperet. Bilosus quod sit semper tristis ab humore nigro qui bilis vocatur. Barburrus. stultus ineptus. Biothanatus quod est bis mortuus. Thanatos enīz greco sermone mors dicitur.

CLarus a cœlo q̄ splẽdeat. Vnde & clara dies p splẽdore cœli. Cęlitus a cęlo dict⁹ q̄ sit sublimis & altus quasi cęlestis. Cast⁹ primũ a castratione nuncupatus, postea placuit a veteribꝰ etiã eos sic nominari, qui perpetuã libidinis abstinentiã pollicebãtur. Cęles dict⁹, quia iter sibi facit ad cęlũ. Cęlebs cõnubii expers qualia sunt noia in cęlo quę absq; cõiugibus sunt. Et cęlebs dr̃, quasi cęlo beatus. Cęlicola, eo q̄ cęlũ colat. Est ei ãgelus. Continens nõ solũ in castitate dicitur, sed in cibo & potu, in ira quoq; et vexatione mentis et detrahendi libidine. Et cõtinẽs dr̃ qui se a multis malis abstineat. Clemẽs misericors ab eo q̄ cluat. i. p̄tegat & tueatur, sicut solet patronus clientẽ. Concors a cõiunctione cordis est appellatus. Naz sicut cõsors dicitur qui sortem iungit. ita ille concors dicitur qui corde iungitur. Cõcionator, multitudinis allocutor. Cõsolator vnius allocutor, Et inde dict⁹ cõsolator, q̄ soli se applicet cui loquitur, et solitudinẽ leuat alloquio. Hinc et solatiuz. Consult⁹ est qui consulitur, cui cõtrarius est incõsultus, qui non accipit cõsilium. Cõstans dictus, q̄ vndiq; stat, nec in aliquã partẽ declinari põt. Confidens q̄ sit ī cũctis fiducia plenus. Vñ et Cicilius. Si cõfidẽtiaz habes cõfide oia. Cautus a cauẽdo dictus. Callidus, fraudulentus quia celare nouit et male perit⁹. callidũ aũt veteres non pro astuto tm̃ sed etiã p̄ astute docto ponebãt. Hunc & versutũ ab eo, q̄ animũ citovertat. Cupidus a cupiendo multũ. i. accipiendo vocatus. Clamosus quasi calamosus, a calamo. s. q̄ sonet. Calũniator falsi crimis accusator, a caluando. i. frustrando et decipiendo dictus. Calculator a calculis. i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenẽtes nũeros cõponebãt. Compilator qui aliena dicta suis permiscet, sicut solent pigmẽtarii ī pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondã accusabatur mãtuanus illevates cũ quosdã vers⁹ Homeri transferẽs suis permiscuit, et cũ cõpilator veterũ ab emulis diceretur, ille respõdit magnarũ esse viriũ clauẽ herculi extorquere de manu. Contumax ab eo q̄ contẽnat. Chromaticus, quia nõ cõfunditur nec colorẽ mutat. Græce enī chroma color vocaī. Cõtumelios⁹ quia velox est & tumet in verbis iniurię. Cõtentios⁹ ab intentione vocatus qui nõ ratione aliqua, sed sola pertinacia vindicat Contẽptibilis, vel quia cõtẽptui habilis, vl̃ quia cõtemptus & vilis id est sine honore, Crudelis, hoc ẽ crudus, quem greci homon appellant, per trãslationẽ quasi non coctus necvsui habilis. Est enī asp & arduus. Carnifex q̄ carnẽ afficiat. Cruciariuseo q̄ sit cruce dignus, Collega a colligatione sociatis & ãplexu amicitiæ dict⁹. Coetaneus, quasi cõpar ętatis. Cõplex quivno pct̃o vel crimine alteri est applicatus ad malũ. Ad bonũ vero nunq̄ dicimus cõplicẽ, Cõsors eo q̄ ad eũ pars pertinet, Nã sortem veteres pro parte ponebant. Cõsors ergo q̄ sit cõmunis sorte. Celer appellatus a celeritate, quia qđ vsus exigit velocius facit. Cõfinialis ab eo q̄ sit genere vel loco affinis. Colon⁹ a Colonia. vel ab agro colendo dictus. curator q̄ corã ferat pueris qui ad huc eius ętatis sunt, vt negocia sua satis administrare non possint. cognitor a cognoscẽdo causam dictus. clientes, prius colẽtes dicehãtur a colendis patronis. captus. captiuus dr̃ quasi capite diminutus ingenuitatis, fortuna enī ab eo excidit, vnde & aviris peritis capite diminutus dr̃. colonus a colũ navocatus, eo q̄ erectus et firmissimus sit. cõptus, a coma dictus, q̄ sit formosus capillis vel quia comã nutrit. calamistratus a calamistro. i. ferreo in calami similitudine facto ī quo crines obtorquẽtur, vt crispi sint, quẽ ī cinere calefacere solẽt q̄ capillos crispunt, vt calamistrati sint. corpulẽtus q̄ sit corporevalidus, & lẽtis carnib⁹. crassus a sagginato corpore, a creando carnes. comessor a comedendo satis. Est enī gulę acvẽtri īmoderate deditus. pessimus devino aquã faciens. candidus, can⁹ dictus a cãdore, & cãdidus quasi cãdori datus. Studio enī accedit cãdor. Nã album vocari naturę est clodus, curuus, crispus. cęcus appellatus q̄ careat visu est enī luminibus amissis. cęcus est qui vtroq; oculo nõ videt. caduc⁹ a cadendo dictus. i. lunatic⁹ eo q̄ certo lunę tẽpore patiatur. cõfusus a cõfusione sceleris appellatus. Inde cõfusio. cõuulsus dicit cui sua vi aliqua adimunt̃. Vñ & cõuuls⁹ nauis cui eminẽtia vi tẽpestatis adimunt̃. Vñ & Virgili⁹. Vix septẽ cõuulsæ vndis, quasi mutilatę. cõsumpt⁹ totus sumptus & deuorans. cõsiliatrix ob societatez flagitiosæ cõsensionis dicta eo q̄ intercurrat alienũq; nũdinet corpus. Hãc etiã & lenonem vocant. circoforanus qui aduocationuz causa circũfora & cõuentus vagatur. collegiatus. carpentarius.

DOminus p̄ deriuationem dictus quod domui p̄sit & cũctę familię dominet̃. Diserꝰtus doctus a disserẽdo dictus, disposite ei disserit, doct⁹ a dicẽdo vñ & doctor. Docilis nõ quod sit doctus, sz quia doceri põt. est ei ingeniosus et ad discendũ aptus. Discipulus a disciplina dictus. Disciplina aũt a discẽdo vocatur. Dispẽsator vocatur cui creditur administratio pecuniarũ & iõ dispẽsator, quia pri⁹ qui dabãt pecuniã nõ numerabãt eã sz appẽdebãt. Diues ab ære vocat⁹ vel diu descẽs. Decorus perfectus a decẽ dr̃. Dulcis. Decẽs cõposit⁹ a nũero decẽ dr̃. Hic & decorus & decibilis. Direct⁹ eo quod in rectũ venit. dilectus a diligẽtia. Hęc sũt ei signa diligẽdi. Diligẽs. Delibut⁹ de oleo vnct⁹ vt arletę solẽt, vel ī ceromate pueri. Hic & Delibutũ gaudio. i. supfluũ vel plenum. Delicat⁹, quod sit delitiis pastus, viuẽs in epulis, et nitore corporis. Defessus, semp infirmus quasi diu fessus. Debilis quod per bilem fact⁹ sit fragilis. bilis enim humor est afficiens corpus. Decolor quod desit ei color. Desperatus vulgo vocatur mal⁹, ac perditus, nec iam vilius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem ægrorum qui affecti et sine

ſpe deponunt. Cōſuetudo aūt erat apud veteres, vt deſperati añ ianuas ſuas collocarēt, velvt extremū ſpiritū redderent terræ, velvt poſſent a tranſeuntibus forte curari, qui aliqñ ſimili laborauerant morbo. Degener aūt q ſit ignobilis, aut q ſit ipa ri gene, aut ſi dū ſit optimo gñe natus, inhoneſtæ tñ viuit. Decrepitus q morti ſit propior, & quaſi ad mortis tenebras vertat, ſicut crepuſculū tēpus noctis. Alii dicūt decrepitū, nō qui ſenectute auulſ ẽ ſed qui iā crepare deſierit. i. loqui ceſſauerit. Depciatus ab eo q ſit vilis, nec aliquo precio dign. Dirus pręparcus & teter, & quaſi diuina ira in id act Nā dirū dicitur quod diuina infertur ira. alias dirus manus. Dehiſcens, valde hiſcens. Hic ei de augētis eſt vt deamare deſidere. Deſpiciēs, eo q deorſum aſpiciat, vel cōtēptui habeat. Doloſus, inſidioſus vel malignus, ab eo q deludat. Vt enī decipiat occultā maliciā blādis ſermonibus ornat. Dubius incertus, quaſi duarū viarū. Delator dictus eo q detegat quod latebat. Dilator, quia differt ad p ferendum. Deſidioſus. tardus, piger a deſidēdovocatus. i. valde ſedēdo. Itē & reſidens a reſidendo. De ei hic augētis eſt. Delirus mente defect p ętatē apo tu lirā, vel q a recto ordie et quaſi a lira aberret. Lira ẽ enī arationis gen cū agricolę facta ſemēte dirigūt ſulcos. i quos oīs ſeges decurrit. Demēs idē q amēs. i. ſine mēte, vel q diminutionē habeat mētis. Deſipiens eo q min ſapere incipit q̄ ſolebat. Dānatus & dānabilis, quoꝝ prior iā addit ẽ ſequēs pōt adduci. Degulator, eo q ſit gulę dedit

Eloquens, pfuſus eloquio. Exertus i loquēdo expeditus. Exerere ei pferre vel expedire eſt. Eruditus quia nō rudis ſꝫ iā doct. Expt multū perit. Ex enī hic provalde ponit ſicut excelſus, quaſi valde celſus, & eximi quaſi valde eminēs. Efficax dictus, quia nullā difficultatē habet in qualibet re facienda. Hinc & efficiens a faciendo dict. Expesq ſit ſine ſpe, Expers, quia extra ptē, caruit ei parte. Exors quia extra ſortē ẽ. Exul, quia extra ſolū ſuum eſt, quaſi trans ſolū miſſus, aut extra ſolūvag Nā exulare dicūtur qui extra ſolū eunt. Extorris, quia extra terrā ſuā eſt, quaſi ex terris, Sꝫ proprie exterris cūvi expulſus ſit, & cū terrore ſolo patrio eiectus. & extorris ex terra ſua expulſus. Exterris extra terrā, aut extra terminos ſuos, quia exterret Exterminator, nō ille qui vulgo dr εξοριστος, ſꝫ qui deiicit et expellit a terminis ciuitatis. Extermi natus ab eo q ſit extra terminos terminos ſuos eiectus. Sic & extrem ab eo q ſit alienę terrę. Egēs & egenus, ſine gēte & ſine genere, indigēs & egenus. Exiguus, multū egens. ex enim provalde ponitur. Exilis, tenuis, q poſſit q̄is per anguſtum exire, ſiue ſine iliis. Exeſus quia percomeſus. Eſt enī aridus tenuis et exilis. Exhauſtus quia cōſumptus eſt et inanis effectus. Exanguis, q ſit extra ſanguinē. Exanimis eſt mortuus. exanimis autem et exanimus dicim , & ſicut vnanim etvnanimis, inerm et inermis, et hoc noſtro arbitrio ſubiacet. Exuſt dr de quo nihil ſupereſt, quaſi valde vſtus. Ex enīꝫ provalde ponitur. Exoſus ab odio dictus. Nam antiqui et odi dicebant, & exoſus ſum. Hinc eſt exoſus quo vtimur, licet iā oſus non dicamus. Exitioſus eo q multis exitio ſit. Executor ab equendo. Idē & exactor. Effrator q ſit expugnator clauſtrorum. Efferatus mēte ferina effectus, & vltra humanū modū excedēs. Effrenatus ab eo q ſit pręceps & pronus et ſine freno rationis. Eunuchus grecuꝫ nomen eſt, quod eſt ſpado. Horūquidā coeunt, ſed tñ virtus in ſemine nulla eſt. Liquorē enī habent & emittunt, ſed ad gignendum inane atq; inualiduꝫ Effeta ab eo q ſit frequenti fętu exhauſta. Partus enim eam aſſiduus debilem reddit.

Dictus eſt facundus, quia facile fari poſſit, Facet qui iocos & luſus geſtis & factis cōmēdat a faciendo dictus. Frugilis a fruge nominatus, id eſt fructu vel parſimodia, ſiuevt aliꝫ volūt modeſtię tēperātia. Fęnerator qui pecuniaꝫ deponit apud debitorē, quaſi fęnoris actor. Nā fęnus pecunia eſt. Fęnerator aūt latine dr et qui dat mutuū et qui accipit. Flamines pontifices idolorū Fęlix dr qui fęlicitatem dat. fęlix qui accipit, & felix per quē datur fęlicitas. vt fęlix tēpus, fęlix locus Fidelis pro eo q ſit ab eo id quod dicit vel promittit bonū. Facilis a faciendo nec tardus. Firmus vnde et formoſus. Fortis quia fert aduerſa vel quecūq; acciderint, ſiue a ferro quod ſit durus nec mollitatur. Formoſus a formo dictus. Formū enī veteres calidū & feruens dixerūt. Feruor enī ſanguinē mouet, & ſanguis pulchritudinē. Fędus nomē habet ab hirco & ab edo. f. littera addita. Hūc veteres in graui ſignificatione ponebāt. vt ſanguine fedāteꝫ quos ipſe ſacrauerat ignes. Fragilis dict, eo quod facile frāgi poſſit. Feſſus, quaſi fiſſus, nec iā iteger ſalute, eſt aūt generale. Dicimus enī feſſus animo vt Terentius. Feſſus vale recedit. & feſſus corpore quod magis eſt proprium. & feſſus rerū a caſu morientiū. Fatigatus quaſi fatis agitatus. Formidoloſus a formo. i. ſanguine dictus cū ſe acute ad præcordia fugiens cōtrahit ſanguis. Nā timor ſanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem vnde ẽ illud. Geliduſq; coit formidine ſanguis. Formidoloſus aūt cum ſit timidus, & timendum ſignificat Fatuus ideo exiſtimatur dictus, quia neq; quod fatur ipſe. neq; quod alii dicūt intelligit. Fatuos originē ducere quidam putant a miratoribus fatuæ fauni vxoris fatidicę, eoſq; primum fatuos appellatos. quod pręter modum obſtupefacti ſunt vaticiniis illiusvſq; ad amantiā. Fauor ab eo quod faueat et cōſentiat. Fictor appellatus a fingendo & cōponendo aliquid, ſicut qui capillos mulierum linit & pertractat vngit & nitidat. Fallax quod fando. i. loquendo decipiat. Feruidus iracundus. Ira enim inflammat. Frendens quod mirando frāgat

dentes et comprimat. Fremensideſt cũ furorevoci ferans. Ferox ab eo quod ferocitatẽ exerceatvt beſtia. Fur a furuo dictus eſt. i. a fuſco. Naꝫ nocturno vtitur tẽpore. factioſus inter opprobria cũ ſeditioſum accipiyolumus, cumvero gratioſum, potentẽ et quaſi magnę factionis. factinoroſus a facti commiſſo nominat⁹, facit eniquod alteri nocet. femellarius fęminis deditus, quem antiqui mulierariuꝫ appellabant. flagitioſus eo quod frequentius flagitet atq; appetat libidinẽ. furcifer dicebatur oliꝫ qui ob lene delictum cogebatur a dominis ignominiæ magis q̃ ſupplicii cauſa furcã circa viã ferre, prędicãs peccatum ſuum, & monere cęteros ne quid ſimile peccarent. futilis vanus ſuperflus loquax. Et eſt methaphora vaſis fictilibus quę caſſa et rimoſa nõtenent ea quę ieceris. fornicari⁹. fornicatrix eſt, cuius corpus publicũ etvulgare ẽ. hęc ſub arcuatis proſternebatur, quę loca fornices dicuntur vnde & fornicarię. Virgili⁹ atq; aduerſo fornicę. fęcunda a fętu dicta quaſi fętu abũda. Eſt ei partu frequẽs. fęta pręgnans. Flens quaſi lachrymas fluens. fugitiuus nemo recte dicitur, niſi q domino fugit. Nã ſi paruulus puer a nutrice aut a ſcholis diſceſſerit, fugitiuus non eſt.

GLorioſus, a frequẽtia claritatisdictus pro c g littera cõmutata. Glorioſus a laurea dictus que daturvictorib⁹. Gnarus ſciens, cui cõtrarius eſt ignarus neſciens. Grauis venerabilis. Vñ & cõtemptibiles leues dicimus. Grauis pro cõſilio & conſtãtia dictus, qui nõ leuia motu diſſilit, ſed fixa cõſtãtie grauitate cõſiſtit. Grãdis. Gracilis. Grãdeuus quod ſit grãdis ęuo. Gratus, graciam ſeruans. Sed tm̃ & aio & corpore dr̃. Gratific⁹ ab eo quod gratis faciat bonũ. Gratioſ⁹ quod pl⁹ vnicuiq; q̃ meretur tribuit. Garrulus proprie dicit quivulgoverboſusappellatur accedẽte lętitia nec valens necvolẽs tacere ſumptũ nomen a graculis auib⁹ quę importuna loquacitate ſemper ſtrepũt, necvnq̃ quieſcũt. Ganeo luxurioſus, et tanq̃ in occultis locis & ſubterraneis. quę ganea greci vocãt Glutto a gula, id eſt guloſus.

DVmilis quaſi humo accliuis. Honorabilisq̃ ſi honore habilis, hoc eſt ãptus. Honeſt⁹ q̃ nihil habeat turpitudinis. Nã quid eſt honeſtas, niſi honor perpetuus? id eſt quaſi honoris ſtatus. Humanus quod habeat circa hoies amorẽ & miſerationis affectuꝫ. vnde & humanitas dicta. qua nos inuicẽ tuemur. Habilis quod ſit ad habendũ cõmodus atq; aptus. Honeroſus plus q̃ bonerarius, ſicut ſceleroſus pluſq̃ ſceleratus. Hirſutus ab eo quod ſit hirtus & pilis horridus. Hypocrita greco ſermone. in latinũ ſimulator interptat. Qui dũ intus malus ſit bonũ ſe palã oſtendit. Hypo ei falſum, criſin iudiciũ interpretatur. Nomen aũt hypocritę tractũ ẽ a ſpecie eoꝝ qui in ſpectaculis cõtexta facie incedunt, diſtinguentesvultuꝫ ceruleo minioq; calore et cęteris pigmẽtis habentes ſimulacra foris linthea, gypſata etvario colore diſtincta nonnũq̃ et colla et manuscreta perungentesvt ad perſonę colorẽ peruenirent et populũ dum i ludis agerent fallerent. modo in ſpecie viri modo in fœminæ, mõ tonſi, modo criniti anili & virginali cęteraq; ſpẽ ętate ſexuq; diuerſovt fallant populũ dum in ludis agunt. Quę ſpẽs argumenti tranſlata eſt in his, qui falſovultu incedunt, & ſimulãt qđ non ſunt. Nam hypocritę dici non poſſunt ex quo foras exierint. Humatus quod ſit humo tectus id ẽ ſepultus.

INgenioſus dictus q̃ intusvi habeat gignẽdi q̃libet artẽ. Inuentor dictus q̃ in ea q̃ querit venit. Vnde et ipſa quę appellatur inuẽtio ſiverbi originem retractemus, quid aliud reſonat niſi quia inuenire ẽ in idvenire quod queritur? Interpres q̃ inter partes medius ſit duarum liguarum dum tranſfert. Sed et qui inter deũ quem interpretatur & homines quibus diuina indicat myſteria intepresvocatur. Iuridicus quia legũ iura dicit. Indolis proprie eſt imago quędã futurę virtutis Iuſtus dict⁹ quia iura cuſtodit & ſcđm legem viuit. innox q̃ nõ noceat. innocuus cui nocitũ nõ ſit, ſed apudveteres vtrumq; indifferens eſt. ilaris gręcuꝫ nomẽ eſt. iocũdus eo q̃ ſit ſemp iocis aptus, & ilaritati, a frequẽtia, ſicut iracũdus. iocoſus iocisvſus inclytus gręcum nomen eſt, Nã clyton gręci glorioſum dicũt. illuſtris nomẽ lętitię eſt q̃ clareat multis ſplendore gñis, vel ſapientiæ velvirtutis cui cõtrarius eſt obſcure natus. idoneus quaſi duplũ habens donũ. incolumis a colũna nomen habet, quæ ſi erectus fortis & ſtabilis. immarceſſibilis incorruptus & ſempitern⁹, q̃ ſit ſine marcore atq; lãguore, intemeratus incorruptus & nulla temeritate violatus. infirmus, quia ſine forma id eſt ſine calore. inbecillis, quaſi ſine baculo fragilis et incõſtans. inanis, leuis, inconſtans, quia nõ eſt ſtabilis, ſed quod placet ei rurſus diſplicet. iactans vel arrogans ẽ q̃ maiorum inſtitutis non acquieſcit, ſed propriã quãdã viam iuſticiæ & ſanctitatis inquirit. iracund⁹ dictus, qui accenſo ſanguine in furorẽ cõpellit. Vt ei flãma dicitur, et ira inflammat. incentor ab eo q̃ incendat atq; inflãmet. incentor quia praua ſuggeſtione ad vicia cor aliorum ſuccendit et perſuadendo inflammat. inexpiabilis q̃ nunq̃ expietur, nunq̃ purgetur. inlaudabilis, non quia laudatus non ſit ſed quia laudari non meruit. iratus, ira actus. impius, quia ſine pietate religionis eſt. iniquus proprie dictus quia non eſt equus, ſed inęqualis, inter impium autem et iniquum hoc diſtare nonnunq̃ ſolet quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus eſt impius. impius nanq; pro infideli ponitur & dictus impius q̃ ſit a pietate religionis alienus. iniquusvero dicitur pro eo q̃ non eſt ęqu⁹ ſed pravis operibus maculatur ne chriſtianitatis nomine cenſeatur. inimicus quia non eſt amicus, ſed eſt aduerſarius. Duæ autem res inimicos faciunt,

fraus et terror. Terror quod timēt. Fraudis maluꝫ quod paſſi ſunt. Inuidus dictus ab iuidēdo felicitati alteri⁹. Inuidioſus eſt qui ab alio patit iuidiā. Inuiſus, odioſus, ab inuidia & zelo dict⁹. Inteſtabilis cuius teſtimoniū nō valet, & quod dixerint irritum improbatūq; ſit. Infamis nō bonę famę. Improb⁹ dict⁹ quod inſtat etiā prohibenti. Importunus ingetus, quia non habet portū, ideſt quietē, Vnde et importuni quaſi in naufragiū cito ferūtur. Infrēnis, hoc eſt qui frēnis nō regitur vt numidę infreni. In frendēs proprie eſt inter ſe cōprimens dētes. Nam & frendere ſignificat dētibus frāgere. Vñ nefrēdes infantes qui nec dū dentes habent. Ingluuioſus a gula & voracitate dictus. Inglorioſus quod ſit ſine gloria, ideſt ſine triūphis, Itē iglorius īmemor gloriæ. Informis, ingēs nō quod nō habeat formā, ſed quod vltra formā magnitudinē habeat. Inueteratus, eo quod ſit multi veteriſq; vſus in malicia. Immanis, quia nō bonus, ſed crudelis et terribilis. manū enī bonū dī. Vñ & catā antiphraſin, dii manes minime boni. Immunis minime munificus vt eſt in prouerbio veteri. Immunē ciues oderē ſui. Itē īmunis qui nō facit munia. i. officio nō fungit. eſt ei omni priuilegio vacuus. Indēnis, eo quod ſine dānoviuat & ſine vlla culpa atq; periculo. Iners ſine arte & ob hoc ne operi quidēvlli aptus. Inermis vel ſine armis, vel ſine virib⁹. Nā ſemp arma ꝑ virib⁹ accipiuntur. ignauus ignarus vię. i. ratiōis et vitę. ignarus nō gnarus, ideſt inſci⁹ hoc ē ſine narib⁹, olfecit ſe eni veteres ſciſſe dicebāt. ignarus aūt duo ſignificat. vel qui ignorat, vel qui ignoratur. immemor qui oblitus eſt, perdit enī memoriā. inſcius quia ſine ſciētia eſt. idiota īperitns greçū eſt, imperitus ſine peritia. incōſultus ab eo quod nō accipiat conſiliū. itē incōſultus, quia ē ſine conſilio & inſcius rerū atq; ignarus. ineptus apto cōtrarius eſt. quaſi īaptus. inops qui ſine terra eſt. opē ei terrā intelligimus, quia opē fert fructificando. Alii inopem intelligunt, nō ſepultum, inhumatum, cui nec animam mane habēti ſurrexit tumul⁹. ignobilis, eo quod ſit ignotus et vilis & obſcuri gñis, cui⁹ nec nomē quidē ſcit. ircoſus, qa ſudore corporis fętido pudet. ignotus ignobilis, vel ex improuiſo veniēs. improuiſus dictus eo quod ſubito ſit & nō porro ante viſus index proditor, ab indicādo. indigena vocatus, qđ inde ſit genitus. i. i eodē loco natus. impudens ab eo quod pudor & pudicitia procul abeſt. impudic⁹ a pudice vocat⁹. Pedorē ei & fetorē dicit. inceſt⁹ ꝑ pter illicitā cōmixtionē vocatus, quaſi incaſtus, ſicuti qui virginē ſacrā vel affinitati ſuę proximam ſtupraverit, internecida ē, qui falſū teſtamentū fecit & ob id hominem occidit. inficiator negator q nō fatetur ſed cōtra veritatē mēdaciū nititur. impoſtor mendax commendator. iterceptor proprie dicitur qui inter duos de medio tolliter. inſidioſus quod inſideat. Nā proprie īſidere eſt doloſe aliquē expectare. Vñ & inſidię noiatę ſunt. incicta id eſt ſine cinctu, quia pręcingi fortiter vterus non permittit. inueſtis id eſt ſine veſte, nondum enīz habet ſtolam q uod eſt ſignum maritalis virginitatis, iſcura vocatur quia cauſa eſcę quemlibet conlectatur.

¶ Katholicus, vniuerſalis. Grecum enim nomen ē Karus greçum nomen eſt, ſicut et karitas. Vnde et eukariſtia ſacrificium. i. bona gratia.

LVculentus ab eo quod ſit lingua carus & ſermone ſplendidus. Lector dī a legendo id eſt percurrendo, Vñ et nauis dī legere quicquid tranſit. Nā legit, tranſit pręterit vt crebris legimus freta concita terris. item lector a colligendo animo quę legit quaſi collector, ſicut illud Qui legitis flores. Loquax non eſt eloquens. Loc⁹ a latitudine. Locuples. quaſi loculis plenus. et poſſeſſionum plurimarum poſſeſſor quemadmodum docet Tullius de re publica in libro ſecundo, multa quæ editione ouium et bōum, quod tūc erat res in pecore & in locorum poſſeſſionibus ex quo pecunioſi et locupletes vocabātur. Liberalis dictus ab eo quod libenter donet nec murmuret. Largus abundans affluens. Longus a linea dictus propter quod ſit porrectus. Longęuus quaſi lōgi æui & lōgi temporis. Longanimis ſiue magnanimis eo qđ nullis paſſionibus perturbatur, ſed adverſa ſuſtinenda patiens ē. Cui cōtrari⁹ eſt puſillanimis anguſtus & in nulla tribulatione ſubſiſtens. De quo ſcribit. Puſillanimis vehementer inſipiens. Leuis ob inconſtantiam vagationis appellat, quia leui motu mētis nunc iſta nunc illa deſiderat. Lubric⁹ ab eo quod labitur. Labēs iterdū veloxvt labere nympha polo, & labere pennis. Curſus enī lapſu celerior eſt. Latro inſeſſor ēviarū, a latēdo dict⁹. Meli⁹ aūt latro quaſi latero a latere inſidiator vię. Lanista gladiator. i. carnifex, tuſca ligna appellat⁹ a laniando, ſcilicet corpora. Laceſſitor per tranſlationē dict⁹ a canib⁹ vel a feris, quæ ſolent lacerādo ꝑ uocare. Leno conſiliator ſtupri eo quod mētes miſerorū blandiat, & deliniendo ſeducat. Libidinoſ⁹ ab eo quod faciat quod libet. Libidinoſ⁹ a libero q puellarū corpore pingitur. Luxurioſ⁹ quaſi ſolut⁹ īvoluptares, vñ et membra loco mota, luxa dicūt. Laſciu⁹ dict⁹ quod ſit lux⁹. ideſt ſolut⁹ et van⁹. Lymphatic⁹ quod aquā timeat quē greci hypodropho bam vocant. Lymphatic⁹ proprie dī, qui viciū ex a qua cōtrahit. cui⁹ viciū ē huc atq; illuc currere, aut a furore aq ſūptovicio. Sed poetæ in hoc gen⁹ nominis pro furioſis vſurpāt. Lurid⁹ q; ſit pallid⁹, a loro dict⁹ quod himōi habeat cutē. Leproſ⁹ a prurītu nimio ipſi⁹ ſcabiei dictus. vñ & per. p. ſcribi debet. Luſcus quod lucē ex parte ſciat, ſicut luſcicioſus q veſpere nihil vidēt. Luſcos coclites dixerunt antiqui. Vnde et cyclopas coclites legim⁹ dictos quod vnum oculum habuiſſe perhibentur. Lotus, lauatus, ideſt mundus. Lupa meretrix a rapacitate vocata quod ad ſe rapiat miſeros et apprehendat

Misericors a cõpatiendo alienę miseriæ vocabulũ est sortitus. & hinc appellatã misericordiã quod miserũ cor faciat dolentis alienã miseriã. Non aũt occurrit vbiq; hæc æthymologia. Nã est in deo misericordia sine vlla cordis miseria. Mactus magis auctus gloria, et ẽ nomen tractũ a sacris. Quotiens enĩ thus aut vinum super victimam fundebatur dicebãt mactus ẽ tanrus vino vel thure, hoc ẽ, cumulata est hostia & magis aucta. Munificus dicitur, quia alicui munera multa dat, vel quia munus suuꝫ, id est officiũ quod debet adimplet, sic et munifex, quia munera fert. Magnanimus ab eo quod sit magni animi et magnæ virtutis. Cui cõtrarius est pusillanimis. Manificus a magna faciendo vocabulũ traxit. Mãsuetꝰ mitis vel dñs quasi manu assuetus Modestus a modo dictus & tẽperie, nec plus quicq̃ nec minus agẽs Mitis lenis & mãsuetus & cedens improbitatibus et ad subsrinendã iniuriã quasi tacens et mutꝰ. Mutus quia vox eius non est sermo nisi mugitus. Vocalem enim spiritũ per nares quasi mugiens emittit. Memor vel qui memoriã tenet. vel qui memoria tenetur. Magister maior in statione. Nã steron grẽce latine statio dicitur. Minister, minor in statione, siue quia officium debitũ manibꝰ exequit. Maior, minor, minimus a numero monadis, quod euꝫ non sit alter. Maximꝰ aut meritis, aut ętate, aut honore, aut facũdia, virtute, aut oibꝰ magis eximius. Modicꝰ puus sed abusiue cęterũ rationabilis. Moderatꝰ a modo. scꝫ & tẽperamẽto. Mediocris quod modicũ illi sufficiat. Miser proprie eo quod omnẽ felicitatẽ amiserit. Secũdũ aũt Ciceroneꝫ proprie mortuus, qui in tusculanis miseros mortuos vocat propter quod iam amiterũt vitã. Miserabilis quod sit miseriæ habilis. Mestus naturaliter tristis nõ casu. Est ei a natura mẽtis & animi, vñ & mestus. Mẽdicus dictus, quia minus habet vnde vitã legat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenũ & manum extendere quasi manu dicere. Mendax quod mentẽ alterius fallat. Malignus quia malicię votũ ad opus peragit. Malus appellatus a nigro felle, quod grẽci melan dicũt vnde et melãcolici appellãtur homines, qui et conuersationẽ hũana refugiunt, & amicoꝝ carorum suspecti sũt. Malicios⁹ deterior malo, quia frequenter malꝰ. A malo aũt peior dr, a bono deterior. Melior dictus quasi mollior, nõ durus aut ferreus, nam melius quasi mollius. Minax a facie oculorum quando furiose ardescunt, vt ampliusvidẽs pertimescat. Minator & monitor. Sed monitor dicitur cũ prẽnunciat bona, minator cũ prẽnunciat aduersa. mulctator, eo quod blandis verbis mulceat ad declinandũ animum. translatio a mulso id est quod acetum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordibꝰ stomachũ. Metatores appellãtur qui castra designãt a metiendo, scilicet vt Lucanus. Hesperios audax veniam metator in agros. mollis quod vigorẽ sexꝰ eneruati corporis dedecoret, & quasi mulier emolliatur. Macer a macie, & macies a macia, eo quod inmoderata libido macros faciat siue a maceratione, Mãcus manu ancus. Moribũdus morientiſi milis, sicut vitabũdus vitanti similis. Quando enĩ dicimus moriturus est, moribundus aũt nõ vere, sꝫ vere similis morienti est. Meretrix dicta quod preciũ libidinis mereatur. Inde et meritorię tabernæ Nã et milites cũ stipendia accipiunt mereri dicũtur. Morior a morte vocatus eo quod nõ vigeat intellectu. Mulio dictus a mulis eo quod prędsidet iis dẽ vehiculis. manifestũ dr qđ in manu ẽ promptũ.

Nobilis nonvilis, cuius et nomẽ & genus scitur. Nubilis ad nubendũ habilis. Nemo ab homine tractũ est, ideſt ne homo. quod est pro nullo. Nullus aũt quasi ne vllus. Nihil cõpositum est ex ne et illo. Hilũ aũt varro ait. significare medullam eius ferulę quam grẽci ασφοδελον vocant, & sic dici apud nos nihilum quomodo apud græcos ουδετερυ. Neq̃ a malo plęriq; distinguñt, aliũ pernicios⁹ũ, aliũ nugas existimantes vt ait monatius. Hic adolescens nequaq̃ nõ malus id est nugas pernicios⁹us. Alii cõfundunt quasi vtrũq; vnũ idẽq; significẽt. Nequitiam ex eo quod nihil sit veteres dictum esse voluerunt. Neuter neq; ille neq; iste, quasi diceret necvterq;. Nefarius non dignus farre, quo primo cibi genere vita hoim sustãtabatur. Nefandus id est nec nominandus quidem nec dicendus. Nutritor quasi neuter eruditor. Nũcius est et qui nunciat et quod nunciatur. id est angelus. καιηαλλελδειο sed nunciꝰ ipse homo genere masculino id vero quod nũciatur genere neutro. vt hoc nuncium & hæc nuncia. Nazareus ideſt sanctus dei. Nazareus olim dicebatur qui sanctaꝫ comam nutriebat. et nihil contaminatum accipiebat, abstinens se a vino, omniq; sicera quæ mentẽ ab integra sanitate peruertit. Nugas autem hebręum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, vt dicit Sophonias. Nugas qui a lege recesserant vt nosse possimus linguam hebraicam omnium linguarum esse matrem. Nugigerulus appellatus ab eo quod sit turpis nuncius. Negligens quasi nec legens. Nepos dictus a genere quod am scorpionum qui natos suos consumunt excepto eo qui dorso eius insederit. Nam rursus ipse qui seruatus fuerit consumit patrem. Vnde homines qui bona parentum per luxuriam consumunt nepotes dicũtur. Hinc quoq; nepotatio pro luxuria ponit, quia certe quæq; res consumuntur. Niger quasi nubiger quia non serenus sed fusco coopertus est, vnde et nubilũ diem tetrũ dicimus.

Orthodoxus rectę gloriæ. Orator ab ore vocatꝰ / a perorãdo noiatus. i. dicẽdo. Nã orare dicere ẽ. Obaudiẽs ab aure eo ꝙ audiat i

perantē. Ospes q̄ inserat ostiis pedes. Ospes facilis aptus et ostio patēs. Vnde et ospitalis homo dicit. Osor inimicus ab odio dict⁹, sicut amator ab amore et est gn̄is cōis. Odibilis odio habilis. Obsit⁹ obsessus. ideſt vndiq; insidus cōuallat⁹. Obscenus ipure libidinis a vicio obscuro dictus. Obtunsus hebetior & obclusior, quasi ex omni parte tunsus. Obnixus cōtranisus & conabūdus d̄r. Obnoxius q̄ obligatus est nexibus culpę. Oblectator quasi cū lacte & fraude, vt terētius. nisi me lactasses amantē, vñ et oblectare dictū est. Obtrectator malignus & qui obstringillādo, officiendoq; nō sinat quēpiā p̄gredi et augescere. Orbus qui liberos non habet, quasi oculis amissis. Opifex q̄ opus faciat aliquod. Opilio custos ouium quasi ouilio.

DRudens quasi porrovidens, perspicax est eni & incertorū prę̄uidet casus, Patiēs dictus a pauēdo, Pauere enī ferire est, percutitur enī et tollerat. Perfect⁹ cui nihil iam adipisci potest. Huic nomini apud grāmaticos cōparatio nō adiicitur, quia si dixeris ille perfectior est, iste perfectus non erit. Pulcher a specie cutis dictus q̄ ē rubēs pellis. postea trāsiit hoc nomē i genus. Nā pulchritudo hois aut invultu est, vt os humeros q; deo similis, aut in capillis, vt nanq; ipse decorā cęsariē. aut i oculis, vt lętos oculis afflarat honores, aut in candore, vt quale manus addūt ebori decus, aut in liniamētis, vt te multo plus figura et liniamenta hospitis delectabant, aut in proceritate, vt turnus vertitur in mediis, et tota vertice supra est, Pellex a pelliciēdo. Perspicax splendidus, eo q̄ pluceat. Perpetuus perēnis. Perennis ab eo q̄ sit ꝑpetuus annis. Prę̄sul vocatus qui prę̄est sollicitudine, Prępositus appellatus eo q̄ sit subiectorum ac famulantiū ordinator vel rector. Patroni a patribus dicti sunt, q̄ hmōi affectū clientib⁹ exhibeant, vt quasi patres illos regāt. Pedagogus est cui paruuli assignātur. Grę̄cū nomē est, & est cōpositū ab eo q̄ pueros agat. i. doceat, & lasciuientē refrenet ætatē. Prę̄sens dictus q̄ sit p̄ sensibus. i. corā oculis, qui sensus sunt corporis. Prior q̄ primus sit ordine & primus quasi prę̄eminens. Prim⁹. Posterior. Postremus. Potens rebus late patens. vnde & potestas q̄ pareat illi quaquavelit, et nemo iter cludat, nullus obsisterevaleat. Prę̄opimus prę̄ceteris opib⁹ copiosus. Pecuniosus. Tulli⁹ primū eos dicos refert qui plurimā habuissent pecuniā. i. pecora. Ita ei et antiqui eos appellabāt. Paulati aūt ꝑ abusionē in nomen aliud deuolutū ē, Peruicax proprie dicitur qui in proposito suo ad victoriam perseuerat. Antiqui enī vicia dicebāt, quam nos victoriam, credo q̄ inde dicatur herba vitia. i. victorialis. Pernix a pernitendo tractum est. i. in conatibus perseuerendo. Alii pernicem velocē intelligūt pedibus. Nam pernicitas pedū est, vt pernicib⁹ ignea plantis, sicut celeritas pennarū est, vt celeriq; fuga sub sydera lapsæ. Piger quasi pedibus ęger. est enī tardus ad incedendū, quo d nomen pervsū trā sit ad animū. Pernox peruigilans nocte. Perseuerens, ardens. strenuus laborioſus. Pertinax impudēter tenens quasi pertinens. Petulans nunc quidē pro audace et improbo ponitur, oli autē acerbi flagitatores et proprie argētario rum coactorum pueri q̄ precia rerū crebrius et asperius exigebāt a petendo petulātes vocati sunt. Procax proprie idē quod petax. Nā procare est petere. Vnde et nuptiarū petitores proci dicūtur. Prodigus sumptuosus atq; consumptor qui oia porro agit et quasi ꝑ iicit. Profugus proprie dicitur qui procul a sedib⁹ suis vagatur. quasi porro fugatus. Peregrinus longe a patria positus, sicut alienigena. proiect⁹ quasi longe et, procul iactus sicut et ꝑduxit. quasi porro illū duxit, & prouocauit quasi illū porro vocauit. proiectus quasi prę̄iectus ac proiectatus. Vnde & proiectaq; saxa pachynni. i. porro iactata. ꝑscriptus cuius bona palam et aperte scribunt̄ bonisq; fisci agglomerantur, prę̄scriptus ordinem significat, sicut et prę̄scriptiones apud iurisconsultos. procinctus expeditus et armatus. Vnde & i ꝑcinctu. i. cum belli causa arma sumebant. præcinctus eo q̄ ante se ponat aliquid quo prę̄cingit̄. Vnde q̄ de Dño dictū est, præcinthus est lintheo & la uit pedes discipulorū suorum. prædo est qui populando alienā inuadit prouinciam. prædo ab abigēdo prædas dictus, et prędo qui prędā habet. prædator hic est cui de præda debetur aliquid. plagiator apo tu plagio, ideſt obliquo. q̄ non certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis. pirratæ sunt prædones maritimi ab incendio nauium transeuntiū, quas capiebant dicti, Nam pyrra ignis est. pugillator, qui de manu in manum nummorū aliquid subtrahit. peculator, pro eo q̄ sit pecuniæ publicę defraudator. proditor, pro eo q̄ detegit. Item proditor perditor. vt vnius ob iram prodimur. perfidus, quia fraudulentus est et sine fide, quasi perdens fidem. periurus, quia perpere iurat, ideſt male iurat periurus autem inverbo non habet. Nam peiero, et deiero dicimus. prævaricator, male fidei aduocatus, et qui vel in accusando nocitura vel in deferendo profutura prætereat, aut inutiliter dubieq; ponat mercedis gratia licet corruptus. Cicero. qd enim tam preuarnm, ideſtvaldevarum. pellax, dolosus et fallax a pelle, ideſtvultu. Foris enim vt fallax arridet. sed nequitiam intus gerit, profan⁹ quasi porro a fano. Sacris enim illi non licet interesse. parricida proprie dicitur interfector parentis q̄uis quidam veteres hunc parenticidam dixerunt, qui hominem occiderat, quoniam parricidium et homicidium in quocumq; intelligi possit, cum sint homines hominibus pares. Persecutor non semper pro malo intelligitur. Vnde persecutor perfecte secutus. publicanus est ille qui vectigalia publica exigit, vel est ille qui publica negocia sæculi lucra sectatur, Vnde et cognominatus est. pec-

cator a pellice.ideſt meretricevocatus,quaſi pelli cator,quod nomẽapud antiquos tm̃ flagitioſuꝫ ſignificabat,poſtea trãſiit hoc nomẽ in appellationẽ oim̃ iiquorũ,Peccator item pectoris caterua cognominatus,pro eo inhibi occulta delictoꝝ cõdun tur.Proſtituę meretrices a proſiliendo in meritoris i fornicibus.Pellex apud greꝯcos ꝓprie dr̃ in latinis cõcubavel cõcubina.Dicta aũt a fallacia,id eſt verſutia ſub doloſitatevel mẽdacio.Procuruus,q̃ſi per lõgũ curuus.Pauidus ẽ quẽvexat trepidatio mẽtis habet enĩ cordis pulſationẽ, cordis motum. Nã pauere ferire eſt,vñ et pauimentũ.Petrę autẽ et rupes a duricia ſaxoꝝ nominãtur. Puſillanimis a puſillo aio.Petulcus dictus ab appetẽdo.Vñ etiã & meretrices petulcasvocamus. Productus quaſi porro ductus.Piſinnus a puſione dictus. Pellicanꝰ vir ſanctus ſolitudini deditus.

QVęſtor a quęrẽdo dictus quaſi q̃ſitor.Quę ſtuoſus,q̃rimonioſus Querulus,quia quæ relã ifert.Quietus qꝑſit ipſe ſibi aio ſecurꝰ neminem tangens.

BEligioſus ait Cicero a relegẽdo appellat̃q retractat quaſi relegit ea q̃ ad cultũdiuinũ ꝑtineãt.Hi ſunt dicti religioſi ex relegẽdo tanq̃ ex eligẽdo eligẽtes,ex diligẽdo diligẽtes. Ratiocinator dictus vir magnus,quia de oibus rebus quas eſſe mirabiles cõſtat poſſit reddere rationeꝫ Retractator repetitor.Nã retractare eſt repetere quod omiſeras.Reſipiſcens eo qꝫ mẽtẽ quaſi poſt inſaniã recipiat,aut quia reſapit qui ſapere deſierat.Caſtigat enĩ ſeiꝑm demẽtiæ & cõfirmat aiꝫ ſum ad rectiꝰ viuẽdũ. Cauens ne iterũ corruat.Repentinus a repẽte. Repẽte aũt & aduerbiũ & nom̃ põt eẽ.Robuſtꝰ fortis , validus a fortitudine roboris arboris appellatus.Rapidus velox pedibꝰ. Raptor eo qꝫ corruptor.Inde & rapta,eo qꝫ corrupta eſt.Reus a re de qua obnoxius eſt,& reatus a reo eſt nuncupatus.Reus maieſtatis primũ dictꝰ q ad uerſus rẽpublicã aliquid egiſſet aut quicũq; hoſti busconſẽſiſſet.Dictus aũt reus maieſtatis.quia maius eſt ledere patriã q̃ ciuẽ vnũ.Poſtea aũt& hi rei maieſtatis dicti ſunt qui aduerſus maieſtatẽ principis egiſſeviderẽtur,vel qui leges iutiles reipublicę detulerãt,velvtiles arrogauerãt.Rixoſꝰ a rictu canino dictus.Semper enim ad cõtradicendũ paratus eſt.& iurgio delectatur,et prouocat contendentẽ,Ruſticꝰ dictꝰ qꝛus operetur ideſt terram.

SApiens dictus a ſapore,quia ſicut guſtus a ptus ẽ ad diſcretionẽ ſaporis ciboꝝ,ſic ſapiẽs ad dignoſcẽtiã rerũ atq;cauſaꝝ qꝫ vnũ quodq; dignoſcat atq; ſenſu veritatẽ diſcernat cui cõtrarius eſt inſipiens qꝫ ſit ſine ſapore,nec alicuius diſcretionis vel ſenſus,Studioſus quaſi ſtudiis curioſus.Sanctus aveteri conſuetudine appellatꝰ eo qꝫ hi q purificari volebãt ſanguine hoſtię tangebãtur & ex hoc ancti nomẽ acceperunt. Sincerus quaſi ſine corruptiõe. Cui cõtrarius eſt inſincerus viciatus corruptus. Supremus,ſummus ab eoꝫ ſu peremineat.vñ & ſuꝑme pater diximus. Suauis. ſublimis ab altitudine vocatus honoris.Nam proprie ſublime dr̃ quod in alto ẽ,vt ſublimẽq;ferẽsad ſydera cęli.Speciоſus a ſpecievel ab aſpectu , ſicut formoſus a forma. Solers qꝫ ſit ſollicitus in arte et vtilis.Solers enĩ apud antiquos dicebatur q erat oĩ bona arte inſtructus.Terentius. Adoleſcentẽ ſolertẽ dabo.Supſtitioſus ait Cicero appellatꝰ,q totos dies precabatur et immolabat vt ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent. Sollicitus qui ſolers& citus atq; irrequietus.Sedulus familiareverbũ Terentii hoc eſt ſine dolo.Alias aſſiduus.Sodales dr̃ q ad ſymbolũ cõuenire cõſuerunt.quaſi ſuadẽtes,alias ſodales qꝫ ſimul ſedeant,Socii dr̃ propter periculi aut operis ſocietatẽ,quaſi invna caligavl in vno veſtigio manẽtes.Stultus hebetior corde,ſicut qui dã ait.Ego meiꝑm ſtultũ eſſe exiſtimo,fatuũ eſſe nõ opinor.ideſt obtuſis quidẽ ſenſibus,nõ tñ nulliſ ſtultus eſt qui per ſtuporẽ nõ mouetur iniuria ſeuitiã enĩ ꝑfert,necvltus eſt,necvlla ignominia cõmouetur ad dolorẽ.Segnis.i.ſine igne ingenio carens.Se aũt ſine ſignificat,vt ſedulus ſine dolo.Securus quaſi ſine cura.i.frigidus,per quos iutilesaccepimus.Stupidus ſæpius ſtupẽs.Supbus dictꝰ,q̃ſi ſuper vultvideri q̃ eſt.Qui eivult ſupergredi qđ eſt,ſuperbꝰ ẽ.Suſurro de ſono locutiõis appellatus quia nõ in facie alicuiꝰ,ſed in aure loquitur de altero detrahẽdo.Seditioſus qui diſſentionẽ aioꝝ facit,& diſcordias gignit,quẽ greꝯci diaſtaſin dicunt. Seuerus,quaſi ſatisverus tenet enĩ ſine pietate iuſticiã.Simulator dr̃ a ſimulacro.Geſtat enĩ ſimilitudinẽ eius quod nõ eſt ipſe.Suaſor decipiẽs.i.i ſuam ſortẽ trahens.Scrupuloſus animi minuti & aſperi.Scrupo ẽ ei harena durior.Sacrilegus dicit ab eo qꝫ ſacra legit.i.furatur,Sicariusvocat̃ q ad perpetrandũ ſcelus telis armatus eſt.Sica enĩ gladius eſt,a ſecando vocatus.Sceꝫuus ſiniſter atq; peruerſus.i.a peruerſitate.Eſt enĩ peſſimi & crudelis animi.Scœnicus q in theatro agit.Theatrum eniꝫ ſcœna ẽ.ſcorta q̃ a greꝯcis quoq; ſcythę vocabãtur quo defricãtur pelles,quibuscorruptela fit.ſpurcꝰ qꝫ ſit ĩpurus ſceleroſus ſceleribus plenus vt lapidoſus locus et harenoſus.Plus aũt ſceleroſus q̃ ſceleratus.ſator ſeminator vel pater a ſemine. ſcurra q ſectari quẽpiã ſolet cibi gratia,a ſequendo igit̃ in ſcurras cõſtat appellatos.Idẽ aſſecla a ſequendo. ſatelles qꝫ adhæreat alteri,ſiue a lateris cuſtodia ſuffectus in loco alterius ſuppoſitus. quaſi ſuffatꝰ Tñ et cõſulẽ ſuffectũ dicimus eũ qui pro alio ſubſtituit.ſecũdus quia ſecus pedes,& tractus eſt ſermo a ſequẽtibus ſeruis pediſequis.Vñ et ſecunda fortuna dr̃,qꝫ ſecũdũ nos eſt.i.prope nos. Inde et res ſecũdę.i.proſperę.ſecũdę aũt a ſequẽdo ſunt. dictę.ſtipulator promiſſor.ſtipulari enĩ promittere eſt,exverbis iuriſperitoꝝ qui etiã ſtipulũ firmũ appellauerũt.ſanus a ſanguine,quia ſine pallore eſt

Soſpes ſalutis hoſpes. Salus a ſale nomen accepiſſe putatur. Subtilis ab extenuatiõe dictus. Seq̃ſter dr̃ qui certantib⁹ medius interuenit, qui apud grẽcos omeſus dr̃, apud quez pignora deponi ſolent. quod vocabulũ ab obſequẽdo factũ eſt q̃ eius q̃ electus ſit vtraq; pars fidẽ ſequat̃. Seſſilis. q̃ nõ videtur ſtare ſz ſedere. Surdus a ſordibus humoris aure cõceptis, & q̃uis multis caſibus accidat nomen, tñ eger ex prędicto vicio retinet. Siccus q̃ ſit excuſatus. ſiue per antiphraſin q̃ ſit ſine ſucco. Sepultus dictus eſt, eo q̃ ſit ſine palpatione vel ſine pulſu. i. ſine motu. ſagio ab exigẽdo dictus. ſutor a ſuẽdis pellib⁹ nominatur. ſubulcus porcorũ paſtor ſicut bubulcus a cura boum.

TVtor qui pupillũ tueť, hoc eſt intuetur, de quo i cõſuetudie vulgari dr̃. Quid me mones & tutorẽ & pedagogũ olim obrui. Teſtes q̃ teſtamẽto adhiberi ſolẽt ſicut ſignatores q̃ teſtamẽtũ ſignẽt. Tetricus mõs ī ſabinis aſperrimus. vñ & triſtes hoies tetricos dicim⁹. Taciturn⁹ ī tacẽdo diuturn⁹. Trutinator examinator, ex iudicii libra perpendẽs recta trãſlatiõe a trutina quę ẽ gemina põderũ lancis. Triſtis. Tenax, nũmi cupidior, q̃ teneat interdũ et pertinax. Truculẽt⁹, toruus terribilis, eo q̃ ſit toruo vultu & turbulento aſpectu vt torua leęna, & cernim⁹ aſtãtes nec quicq; lumine toruo. Turbidus terribilis. Teter ab obſcura tenebroſaq; vita. Teterrim⁹ pro fero nimiũ. Tetrũ enī veteres pro fero dixerunt, vt enni⁹. Tetroſq; elephãtes. Terribilis quia timorẽ habet et timeť Tergiuerſator q̃ aĩm quaſi tergũ vertat huc & illuc nec facile qualis ſit intelligitur. Temulẽtus a temeto. i. vino ductus. Timidus q̃ timeat diu a ſanguine, nã timor ſanguinẽ gelat, qui coactus gignit timorẽ. Turpis q̃ ſit informis et torpeat.

TIr a virtute. Vtilis ab vtendo bñ ſua velq̃ bñ quidvti poſſit, ſicut docil⁹ q̃ doceri poſſit. Verus a veritate. Hic & verax maior ẽ veritas q̃ verus quia nõ veritas a vero, ſz verus a veritate deſcẽdit. Veridicus quia verũ dicit, & veritatis aſſertor eſt. Verecũdus quia verũ factũ erubeſcit. Viridis vi et ſucco plenus quaſi vi rudis. Venuſtus pulcher, a venis. i. ſanguine. Viuẽs. i. viuus. Varius, quaſi nõ vniuſvię, ſz incertę mixtęq; ſententię Verſutus, eo q̃ eius mẽs in quolibet actu ad quãlibet fraudẽ facile vertiť. Vñ & verſutia dr̃ contorta ſentẽtia. Plautus. Verſutior eſt q̃ rota figularis. Vilis a villa, nulliuſ enī vrbanitatis eſt. Verſipellis eo q̃ in diuerſa vultũ & mẽtẽ vertat. iñ & verſut⁹ & callidus. Violẽtus quia vim infert. Vecors mali cordis & malę cõſcientię. Vagus quia ſine via. Vanus a vene nere ęthymologiã trahit. Itẽ vanus inanis falſ⁹, eo q̃ ſine memoria euaneſcat. Veſanus porro ſanus. Vinolẽtus q & ſatis bibit & difficile inebriať. Vexatus. i. portatus, ab eo q̃ eſt veho vexo vecto vt vexaſſe ſit portaſſe. Veneficus eo q̃ venenum mortis cauſa parauit aut pręſtitit, aut vẽdidit. Vector qua ſi vehitor. Eſt aũt vector & qui vehit. & qui vehitur Venator quaſi venabulator avenatione. ſ. quę beſtias prę̃mit. Quatuor autez ſunt venatorũ officia veſtigatores. indagatores, illatores, preſſores.

¶ Incipit liber vndecimus.

¶ De homine et partibus eius. Cap̃. I.

DAtura dicta ab eo q̃ naſci aliquid faciat. Gignendi enī & faciendi potẽs ẽſt. Hunc quidã deũ eſſe dixerũt, a quo oĩa creata ſunt & exiſtũt. Genus a gignendo dictũ cui deriuatũ nomẽ a terra ex qua oĩa gignũtur. Ge ei græce terra dr̃. Vita dicta propter vigorẽ, vel q̃ vi teneat naſcẽdi atq; creſcẽdi. vñ & arbores vitã habere dicũtur, quia gignũtur et creſcũt. Homo dict⁹, qa ex humo factus eſt, ſicut in geneſi dr̃, et creauit deus hominẽ de limo terrę. Abuſiue aũt pronũciat ex vtraq; ſubſtatia tot⁹ hõ. i. ex ſocietate aię et corporis. Nã ꝓprie hõ ab humo, Greci aũt hoiez ãtropũ appellauerũt, eo q̃ ſurſum ſpectet ſubleuatus ab humo ad cõtẽplationẽ artificis ſui. Quod Ouidius poeta deſignat cũ dicit. Pronaq; conſpectant aĩalia cętera terrã. Os homini ſublime dedit, cęlũ q; videre Iuſſit, & erectos ad ſydera tollerť vultus. Qui iõ erectus cęlũ aſpicit, vt deũ quęrat, nõvt terrã intẽdat, veluti pecora, quę natura ꝓna & vẽtri obedientia finxit. Duplex eſt aũt hõ, interior & exterior, Interior hõ aĩa, exterior hõ corpus. Aĩa aũt aventis nomẽ accepit, eo q̃ vẽtus ſit. Vnde et vent⁹ grẽce aĩos dr̃, quod ore trahẽtes aerẽ viue revideãť ſed apertiſſime falſum ẽ, quia multo prius gigniť aĩa quã cõcipi aer ore poſſit, quia iã in genitricis vteroviuit. Nõ eſt igitur aer aĩa, quod putauerũt qdã qui nõ potuerũt incorporeã eius cogitare naturã. Spm̃ idẽ eſſe quod aĩam euãgeliſta pronũciat dicẽs. Poteſtatẽ habeo ponẽdi aĩam meã, & rurſus poteſtatẽ habeo ſumẽdi eã. De hac quoq; ipſa dñi aĩa paſſiõis tẽpore memoratus euãgeliſta ita ꝓtulit dicẽs, et inclinato capite emiſit ſpm̃. Quid ẽ ei emittere ſpm̃ niſi quod aĩaz ponere, Sed aĩa dicta ꝓpter quod viuit, ſpũs aũt vel pro ſpirituali natura vel pro eo quod ſpiret in corpore, Itẽ aĩm idem eſſe quod aĩam, ſed aĩavitę eſt, aĩus cõſilii. Vñ dicũt phĩetiã ſine aĩo vitã manere, & ſine mente aimã durare, vñ & amẽtes, nã mẽtẽ vocari vt ſciat, animũ vt velit. Mẽs aũt vocata quod emineat ī aĩa vel quod meminit. Vñ & imemores amẽtes dicunť quapropter nõ oĩa ſz quod excellit ī aĩa mens vocať, tanq̃ caput ei⁹ vel oculus. Vñ & ipe homo ſecũ dũ mẽtẽ imago dei dicit̃. Ita aũt hęc oĩa adiuncta ſunt aię vt vna res ſit. Pro efficientiis eī cauſarũ diuerſa noia ſortita eſt aĩa, Nã & memoria mens eſt vñ & imemores amẽtes, dũ ergo viuificat corpus aĩa eſt, dũ vult aĩus eſt, dũ ſit mẽs ẽ, dũ recolit memoria ẽ, dũ rectũ iudicat rõ ẽ, dũ ſpirat ſpũs ẽ, dũ aliqd ſenſit ſenſus eſt, Nã iñ aĩus ſenſus dr̃, p hís q̃ ſentit, vñ & ſentẽtia nomen accepit. Corpus dr̃ eo

q̄ corruptum perit. Solubile enim atq; mortale est et aliquando soluendum. Caro autem a creando ē appellata. Crementum enim semen est masculi, vnde animalium et hominum corpora concipiuntur Hinc et parentes creatores vocantur. Caro autem ex quatuor slementis compacta est. Nam terra in carne est, aer in habitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elemēta suam queq; partem, quibus quid debetur compage resoluta Caro aūt & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper i corpore caro. Nam caro est quæ viuit, idem et corpus; Corpus quod non viuit, id est non caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam est mortuum, aut sine vita est conditum. Interdum et cum vita corpus et non caro, vt herba et lignum. Sensus corporis quinq; sunt vt visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi. Vnde et præsentia nuncupantur q̄ sint præ sensibus, sicut præ oculis quæ præsto sunt oculis. Visus est qui a philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam asseuerant autex terna æthera luce, aut interno spiritu lucido per tenuesvenas a cerebro venientes atq; penetratis tunicis in aerem exeuntes, et tunc commixtione simi lis materiæ visum dantes. Visus dictus q̄ viuacior sit cęteris sensibus ac præstantior siue velocior. ampliusq; vigeat quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit vt ea quæ ad alios pertinēt sensus videre dicamus, veluti cum dicimus. Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cętera Auditus appelatus q̄ voces hauriat, hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odoratus quasi aeris odore attactus, tacto enim aere sentitur, sic & olfactus q̄ odoribus afficiatur. Gustus a gutture dict⁹ Tactus eo q̄ pertractet & tangat, et per omnia mē bra stigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quicquid cæteris sensibus iudicare non possumus Duo autem tactus genera sunt. Nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur. Vnicuiq; autez sensui propria natura data est. Nā quod vidēdū est, oculis capitur, quod audiendum est auribus, mollia & dura tactu æstimāt sapor gustu, odor naribus dicitur. Prima pars corporis caput, datumq; illi hoc nomen eo q̄ sens⁹ et omnes & nerui inde initium capiant, atq; ex eo ois vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ quæ consulit corpori, quodammodo persona gerit. Vertex est pars qua capilli capitis colliguntur & in qua cæsaries vertitur, vnde et nuncupantur. Caluaria ab ossibus caluis dicta per defectionem, et neutraliter pronunciatur. Occipitum capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel sit capitis retrorsum. Capilli vocati quasi capitis pili facti, vt in decorem prętsent & cerebrum aduersus frigus muniant, atq; a sole defendant. Pilli autem dicti a pelle de qua prodeunt sicut et pilum dicitur a pila vbi pigmentum conunditur, Cæsaries a cædendo vocata, ideoq; tantum virorum est. Virum enim tonsum decet mulierem non decet. Comæ sunt proprie non cæsi capilli, et est grecus sermo. Nam comas græci caimos a secando nominant. Vnde et cirin tondere dicunt, vnde et cirri vocantur quod etiam idē græci mallonem vocant. Crines proprie mulierum sūt Dicti autem crines eo q̄ vittis discernentur. Vnde et discriminalia dicuntur a quibus diuersi religātur. Tempora sunt quæ caluarie dextra leuaq; subiacent Quæ ideo sic nuncupantur, quia mouentur ipsaq; mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutautur. Facies dicta ab effigie ibi est enī facta tota figura hominis et vniuscuiusq; personæ cognitio. Vultus vero dictus, eo q̄ eum voluntas ostenditur animi, secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde et differunt sibi vtraq; Nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusq; naturali aspectu, vultus autem animorum qualitates significat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est, hęc imago quędam animi mentisq; motum specie sua exprimit, dumvel lęta vel tristis est. Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occultant, ne qua incidentis iniurię offensione lędantur, siue quia lumen occultum habent, id est secretum vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animę existunt. In oculis enim omne mentis indicium est, vnde et animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem idem et lumina. Et dicti lumina q̄ ex eis lumen manat, velq̄ ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus accepta visui proponendo refundant. Pupilla est medius punctus oculi in quo vis est videndi, vbi quia paruę imagines a nobis videntur, propterea pupillę appellantur. Nam paruulli pupilli dicuntur. Hanc plęriq; pupillam vocant. Vocatur autem pupilla q̄ sit pura atq; impolluta vt sunt puellę. Physici dicunt easdem pupillas quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est desperatio. Circulus vero quo a pupilla albę partes oculi separantur discreta nigrediue, corona dicitur, q̄ rotunditate sui ornet ambitum pupillę. Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorum ex similitudine voluorum. Palpebrę sunt sinus oculorum, a palpitatione dictę, quia semper mouentur. Concurrunt enim inuicem aut assiduo motu reficiant obtutum. Munitę sunt autem vallo capillorum vt et apertis oculis si quid inciderit repellatur et sono connibentibus tanquam inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis quibus se vtræque clausę contingunt, extant adnoti ordine seruato capilli tutelam oculis mistrantes, ne it-

ruẽtes facile iiurias excipiãt,& ex eo noceãt,vtpul uer is vl cuiuſcũq; craſſioris materię arceãt tactũ aut ipſum quoq; aerẽ concidendo mirificẽt,quo te nuẽ atq; ſerenum faciantviſum. Lachrymas qdaꝫ a laceratione mentis putant dictas,alii exiſtimant ideo quia greſſi daſſiriavocãt. Cilia ſunt tegmina, quibus cooperiuntur oculi,& dicta cilia ꝙ celẽt oculos regẽtq; tuta cuſtodia. Supercilia dicta quia ſuperpoſita ſunt ciliis,quę iccirco pilisveſtita ſunt vt oculis munimẽta prætendãt,& ſudorem a capite defluentem depellãt. Interciliumvero eſtmediũ illud inter ſupercilia,quod ſine pilis eſt. Genæ ſũt inferiores oculorum partes,vnde barbę inchoant. Nã greçe genos barbę. Hinc & genęꝙ inde incipiant gigni barbę. Malę ſunt eminentes ſub oculisptes ad protectionem eorꝫ ſuperpoſitæ. Vocate aũt malę ſiue ꝙ infra oculos promineãt in rotunditate,quę græci mella appellãt,ſiue ꝙ ſint ſupra maxillas. Maxillę per diminutionem a malis,ſicut paxillus a palo,taxillus a talo. Mãdibullę ſunt maxillarum partes ex qua et nomen factum. Barbã vete resvocauerunt ꝙ virorum ſit non mulierũ. Auribꝰ inditum nomen avocibus hauriendis. vnde & Virgilius. Vocẽq; his auribus hauſit,aut quiavocẽ ipſam greci audenlidenvocãt ab auditu. Per immutationem eni littereę aures quaſi audes nuncupatę ſunt. Vox ei repercuſſa per anfractus earum ſonuꝫ facit,quo ſenſum excipiãt audiendi,Pinnula ſumma pars auris,ab acumine dicta. Pinnũ enim anti qui acutum dicebãt. vnde & bipẽnis & pinna. Nares iccirco nominãtur quia per easvel odor vel ſpiritus manare nõ deſinit,ſiue quia nosodore admouent vt nouerimus aliquid,ac ſciamꝰ. vnde ecõtra inſcii ac rudes ignari dicuntur. Olfeciſſe enimvetteres ſciſſe dicebãt. Terentius. Ac nõ notis ex menſibus prius olfeciſſent q̃ ille quicq̃ cęperit. Nariuꝫ recta pars,propter ꝙ equaliter ſit in longitudine et rotunditate porrecta colũna vocatur extremitas eius pyrula a formula pomi pyri. Quęvero dextra leuaq; ſunt,pinnulę ab alarum ſimilitudine,medium autem interfinium. Os diciuꝫ ꝙ per ipm quaſi per oſtium & cibos intus mittimus & ſputum foris proiicimus,vel qui ibi ingrediuntur cibi inde egrediuntur ſermones. Labia a lambando nominata, quod autem ſuperius eſt,labium dicimus, quod inferius eo ꝙ groſſius ſit labrum. Aliivirorum labra mulierum labia dicuntur. Linguę a lingendo cibũ putat Varro nomen impoſitum. Alii ꝙ per articulatos ſonos verba ligat ſicut enim plectrum cordis. ita lingua illiditur dentibus & vocalem efficit ſonũ. Dentes greci oduntesvocant,et inde in latinum nomen traherevidentur. Horũ primi p̃ciſores dicuntur,quia omne quod accipitur ipſi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla,& duo in ſiniſtra ſunt. Et dicti canini,quia ad ſimilitudinem caninorũ exiſtũt & canis ex ipſis oſſa frangit ſicut & homo,quia qđ non poſſunt priores præcedere illis tradunt vt cõfringãt. Hosvulgus pre longitudine et rotunditate colomellosvocant. Vltimi ſunt molares,qui conciſa a prioribus atq; confracta ſubigunt,et molũt atq; immaſſant,vnde et molares vocati ſunt. Dentium autem numerum diſcernit qualitas ſexus. nã invitis plures,in fœminis pauciores exiſtunt. Cinguę a gignendis dentibus nominatæ. Factæ ſunt autem etiam ad decorem dentium,ne nudi horrori potius q̃ ornamento exiſterent. Palatum noſtrũ ſicut cęlum ſurſum eſt poſitum,et inde palatum a polo per deriuationem,ſed græci ſimiliter palatũ vranon appellant,eo ꝙ pro ſui concauitate cæliſi militudinem habeat. Fauces a fundendis vocibus nominatę,vel ꝙ per eas famurvoces. Arterię vocatæ,ſiue ꝙ per eas a pulmone aer,hoc eſt ſpiritꝰ fertur,ſeu ꝙ arctis & anguſtis meatibusſpiritumvitalem retineant,vndevocis ſonos emittunt ,qui ſoni vno modo ſonarent,niſi linguę motus diſtantiſvocis efficeret. Toles gallica lingua dicũtur,quasvulgo per diminutionem tuſillasvocant,quæ in fauci bus turgeſcere ſolent. Mentum dicitur ꝙ inde mẽdibulę oriantur,vel ꝙ ibi iungantur. Gurgulio a gutture nomen trahit,cuius meatus ad aures pertendit,habensviam qua vox ad linguam tranſmittitur vt poſſit verba collidere. Vnde & garrire dicimus. Rumen proximum gurgulioni quo cibus& potio deuoratur. Hinc & beſtiæ quę cibum reuocant ac remandũt,ruminare dicuntur. Sublingui um,operculium gurgulionis,quaſi parua lingua, quæ foramen linguę recludit operitq;. Collum dictum ꝙ ſit rigidum et rotundum. vt columna baiulans caput & ſubſtentans,quaſi capitolium, cuius anterior pars gulavocatur. poſterior ceruix. Ceruix autem numero ſingulari membrum ipſum ſignificat. Nam pluraliter contumaciaꝫ ſępe demõſtrat Cicero inverrinis. Prętorem tu accuſas frangere ceruices. Humeri dicti quaſi armi. ad diſtinctionem hominis a pecudibus mutisvt hi humeros,illi armos habere dicuntur. Nam proprie armi quadrupedi ſunt. Ala ſummi humeri pars poſterior. Brachia a fortitudine nominata ſunt. Bari eni greçe graue et forte ſignificat. In brachiis enim thori lacertorum ſunt,& inſigne muſculorum robur exiſtit. Hi ſunt thori ideſt muſculi,& dicti thori ꝙ illicviſcera torta videantur. Cubitus dictus ꝙ ad cibos ſumendos in ipſo cubamus. Vlna ſecundum quoſdam vtriuſq; manus extenſio eſt,ſecundum alios eſt cubitus,quod magis verum eſt, quia græce olonos cubitus dicitur. Alæ autem ſub brachia ſunt appellatæ,eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet,quas quidam aſcellas vocant,quod ex his brachia cillentur ideſt moueantur ora. Nam cillere eſt mouere. Hos quidam ſub hircosvocant,propter ꝙ in plęriſq; homi

mortē meruit. Tria ſunt aūt gña mortis acerba, imatura, naturalis. Acerba infantiū, imatura iuuenū, matura. i. naturalis ſenū. Mors aūt ex qua parte orationis declinetur incertū eſt. Nā ſicut ait cæſar, nō pōt mortuꝰ aliqua facere poſt mortē ſuam. ita hō nō pōt ſcire eius originē. i. mortuus ab eo ꝙ eſt morior. ī participio pręteriti tēporis intus exire debuit pervnū. ſ. u nō per duo. Nāvbi geminata eſt litera u nomē eſt non participiū, vt fatuus arduus. Cōuenienter itaq; factū eſt vt quēadmodū id quod ſignificat nō pōt agēdo, ita et ipſū nomē non poſſit loquendo declinari. Ois aūt mortuus aut funꝰ ē aut cadauer. funus eſt ſi ſepeliat. Et dictū funꝰ a funibꝰ accēſis, quos añ pheretrū papyris cæra circūdatis ferebāt. Cadauer aūt ē ſi inſepultū iacet. naz cadauer noiatur a cadendo. quia iā ſtare nō poteſt Quod dū portat exequias dicimꝰ, crematū reliquias, cōditū iā ſepultū, corpus aūt cōſuetudine vt illud. Tū corpora luce carentū. Defunctus vocatus quia cōpleuitvitæ officiū. Nā dicimꝰ defuuctos officio, quiaofficia debita cōpleuerūt, vñ eſt et honoribus functus. Hic ergo defunctus ꝙ ab officiovitę ſit depoſitꝰ, ſiue ꝙ ſit die functꝰ. Sepultus aūt dictus eo quod iam ſine pulſu & palpitatione eſt id eſt. ſine motu. Sepelire aūt eſt condere corpus. Nā humare obruere dicimꝰ hoc ē humuz inicere.

¶ De portentis. Cap. III.

POrtenta eſſe ait Varro quę cōtra naturā natavidētur, ſed nō ſunt cōtra naturā quia diuina volūtate fiunt, cū voluntas creatoris cuiuſq; cōditę rei natura fit. Vñ & ipſi gētiles deū mō naturā mō deū appellāt. Portētū ergo fit nō cōtranaturā, ſed cōtra quā eſt nota natura. Portenta aūt & oſtenta mōſtra atq; prodigia ideo nūcupant, quod portendere atqz oſtēdere mōſtrare atq; prędicere aliqua futura vidētur. Nā portenta dicta perbibēt a portendo. i. pręoſtēdendo. Oſtēta aūt quod oſtendere quicq̄ futurū videant. Prodigia quod porro dicant id eſt futura predicāt. Mōſtravero a monitu dicta quod aliquid ſignificandū demonſtrent ſiue quod ſtati monſtrent quid appareat, & hoc ꝓprietatis ē, abuſione tñ ſcriptoꝝ plerūq; corrūpitur. Quędaz aūt portentoꝝ creationes in ſignificationibus futuris cōſtitutavidēt. Vult ei deus interdū vētura ſignificare per aliqua naſcentiū noxia. ſicut & ꝓ ſōnos et per oracula qua ꝑmoneat et ſignificet quibuſdāvel gentibꝰ vel hoibus futurā cladem, quod plurimis etiā experimētis probatū eſt, vt in tēporibus Xerxis regis. Tūc quippe lepus ex equa creata, diſſolui regnū eius portēdit. Alexādro ex mulere mōſtrū creatū eſt, quod ſuperioris corporis partes hois, ſed mortuas habuerit, inferiores diuerſarū beſtiaꝝ, ſe dviuētes ſignificaſſe repentinā regis interfectionē, ſuperuixerāt ei deteriora meliorib⁹ Sz hæc mōſtra quę in ſignificatiōib⁹ dātur, nō diuiuūt, ſed cōtinuovt nata fuerit occidūt. Inter portentum aūt et portentuoſum differt. Nā portenta ſunt quętranſſigurantur, ſicut fertur invmbria mulierē peperiſſe ſerpentē. Vñ Luca. Matrēq; ſuꝰ cōterruit infans. Portētuoſavero leuē ſumūt mutationē. exēpli cauſa cū ſex digitis nati. Portenta igit vel portētuoſa exiſtūt alia magnitudine ne totius corporis vltra cōmunē hoim modū quātus fuit titi on in nouē iugeribꝰ iacens Homero teſtāte. Alia ꝓ uitate totius corporis, vt nani, vel quos greci pygmeosvocāt, eo quod ſit ſtatura cubitales. Alia magnitudine partiū, veluti capite informi, aut ſuperfluis mēbroꝝ partibus, vt bicipites et trimani vel ſcinoduntas quibus gemini procedūt ordine dentes. Alia defectu partiū in quibꝰ altera pars plurimū deficit ab altera, vt manꝰ a manu vel pes a pede. Alia diſciſſione, vt ſine manu, aut capite genera ta quos greci ſtereſiosvocāt. Alia per numerū, qñ ſolū caput aut crus naſcit. Alia quę ī parte trāſigurāt ſicut qui leonis hñtvultū, vel canis vel taurinū caput aut corpus, vt ex paſiphæ mēmorā genitū minotaurū, quod greci etheromorphiā vocāt. Alia q̄ ex oi parte tranſſigurant in alienæ creationis portētū, vt ex mulierevitulū dicit hiſtoria gēneratū. Alia q̄ ſine trāſſiguratione mutationē habēt locoꝝ, vt oculos in pectorevel in frōte, auresſupra tēporavel ſicut Ariſtoteles tradidit quēdā in ſiniſtra parte iecur, ī dextera ſplen habuiſſe. Alia ſcdz cōnaturationē, vt in alia manu digiti plures cōnaturati et cohe rētes reperiūt in alia minus ſiue in pedibus. Alia ſecundū imaturā & ītēperatā creationē, ſicuti hi qui dētati naſcuntur ſiue barbati vt cani. Alia cōplexu plurimaꝝ differentiaꝝ, ſicut illud qd prędiximꝰ in a lexādro multiforme portentū. Alia cōmixtione generis vt androgyni & hermaphroditęvocāt. Hermaphroditę aūt nuncupati eo quod in eisvterq; ſexꝰ appareat. Herma quippe apud grecos maſculꝰ ē, aphrodi fœmina nūcupat. Hi dextrā māmillāvirilē / ſiniſtrā muliebrā habētes viciſſim coeundo & gignūt & pariunt. Sicut aūt ī ſingulis gētibus quędā mōſtra ſunt hominuz ita invniuerſo gñe hūano q̄dā mōſtra ſunt gētium vt gigātes cinocephali cyclopes &c. Gigantes dicti os iuxta greci ſermonis ęthymologiā qui eos gegines exiſtimāt. i. terrigenas eo quod eos fabuloſe pariēs terra imenſa mole & ſimiles ſibi genuerit. Ge ei terra appellatur genis genus licet & terræfiliosvulgusvocet. quoꝝ genus incertū eſt. falſo autē opināt q̄dā īperiti de ſcripturis ſacris pręuaricatores angelos cū filiabꝰ hoim añ diluuiū cōcubuiſſe / et exinde natos gigātes. i. nimiū grandes & fortesviros / de qbꝰ terra cōpleta eſt. Cenocephali appellāt / eo quod canina capita habeāt / quoſq; ipſe latrātꝰ magis beſtias q̄ hoiescōfiteāt. hi ī idia naſcūtur. Cyclopes quoq; eadē idia gignit. & dicti cyclopes eo quod vnum oculū in fronte media habere perhibēt. Hi & agriophagitę dñr propter quod ſolas ferāꝝ carnes comedunt. Lemnias in libya cre

dunt truncos ſine capite naſci,& os & oculos habere in pectore. Alios ſine ceruicibus gigni oculos habētes i humeris. Invltimo aūt orientis mōſtruoſæ gētiū facies ſcribūtur. Alię ſine maribus equali totius oris planicie informes habētes vult⁹. Aliæ labro ſubteriore adeo prominēti, vt i ſolis arboribus totā ei⁹ eo faciē contegāt dormiētes. Aliis concreta ora eſſe modico tantū foraminis calamis auenaꝫ paſtus hauriētes. Nōnulli ſine linguis eē dicuntur inuicē ſermonis vtētes nutu ſiue motu. Panothioſi apud ſcythā eſſe feruntur tā diffuſa auri um magnitudine vt oē corp⁹ ex eis cōtegant. Pan ei greco ſermone oē othi aures dñr. Artabatitę in æthyopia pronivt pecora ābulare dñr. quadrage ſimū eni annū null⁹ ſupgreditur. Satyri homūtiones ſunt aduncis narib⁹, cornua in frontib⁹ habēt, & caprarū pedibus ſimiles qualē in ſolitudie antonius ſanct⁹ vidit. Qui etiā interrogat⁹ a dei ſeruo reſpōdiſſe fertur dicēs. Mortalis ego ſum vnus ex accolis Heremi quosvario deluſa errore genti litas faunos ſatyroſq; colit. Dñr quidā & ſilueſtres hoies quosnōnulli faunoſficariosvacāt. Sciopodū gens fertur eſſe in ęthiopia ſingulis crurib⁹ & celeritate mirabili, quos iñ ſciopodas greci vocāt, eoq; per æſtū in terra reſupini iacētes pēdū ſuoꝝ magnitudine adūbrenī. Antipodesin libya plātasver ſas habēt poſt crura & octenos digitos i plātis. ypodopes in ſchitia ſunt humanā formā & equinos pedes habētes. In india ferūt eſſe getēq; macrobii nū cupātur. xii. pedū ſtatura habētes. Eſt & gens ibi ſtaturæ cubitalis, quos greci a cubito pygmęos vocāt, de qua ſupra dicimus. Hi mōtāa Indiæ tenēt quib⁹ ēvicin⁹ oceanus. Perhibēt & in eadē india eē gentē femineaꝫ quę quiquennes cōcipiuūt & octauumvitæ annū nō excedunt. Dñr autē & alia hoiꝫ fabula portēta quę nō ſunt, ſꝫ ficta et in cauſis rerum iterpretantur vt geryonē hiſpanię regē triplici forma proditum. Fuerunt ei tres fratres tantæ cōcordiæ vt in trib⁹ corporibus quaſi vna aīa eſſet. Gorgones quoq; meretrices crinitas ſerpētib⁹ quę ferunt aſpicientes ſe conuertere in lapides. habentesvnum oculum quo inuicēvtebātur. Fuerūt aūt tres ſororesvnius pulchritudinis, quaſi vni⁹ oculi q ita ſpectatores ſuos ſtupeſcere faciebāt vt vertere eos putarētur in lapides. Sirenas tres ferunt fuiſſe ex partevirgines & ex partevolucres habētesalas etvngulas, quaꝫvoce altera tibiis tertia lyra canebat. Quę illectos nauigātes ſub cātu in naufragia trahebāt. Secundū veritatē autē meretrices fuert quę trāſeuntes qm̄ ad egeſtatē deducebāt. his fictę ſunt inferre naufragia. Alas autē habuiſſe & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quę inde in fluctib⁹ cōmoraſſe dñr, quia fluct⁹ venerē creauerunt Scyllā quoq; ferunt feminā capitib⁹ ſuccictā caninis cum latratib⁹ magnis ppter fetū ſiculi maris i quo nauigātes verticib⁹ i ſe cōcurrentium vndaꝫ exterriti, latrare exiſtimētvndas quas ſorbentes æſtusvorago collidit. Fingunt et mōſtra quędā irrationabiliūm animātium, vt cerberuꝫ inferoruꝫ canē tria capita hebentē, ſignificantes per eum tres ætates per quas mors hominē deuorat. i. infantiaꝫ iuuentutē, & ſenectutē. Quē quidā iō dictum cerberum putāt quaſi creoboros. i. carnē vorās. Dicunt et hydrā eſſe ſerpentē cum nouē capitibus quę latine ſcedera dī, quodvno cęſo tria capita excreſcebāt. Sꝫ cōſtat hydrā locum fuiſſe euomentē aquas vaſtātēvicinā ciuitatē, i quovno clauſo meatu multi erumpebāt. Quod Herculesvidēs, loca ipſa exuſſit, et ſic aquę clauſit meat⁹. Nā hydra ab aqua dicta eſt. Huius mētionē facit Ambroſi⁹ i ſimilitudine hereſum dicēs. Hereſis eſtvelut q̄dā hydra fabulaꝫ vulnerib⁹ ſuis creuit, et dum ſępe reciditur pullulauit ignis debito icendio peritura. Fingunt et chymerā triformē beſtiā, ore leo, poſtremis partib⁹ draco, media caprea. Quā quidā philoſophi ñ aial ſed cilicię mōtē eē aiūt, quibuſdā locis leones et capras nutriētē, quibuſdā ardētē, quibuſdā plenā ſerpētib⁹. Hunc bellerephōtes habitabilē fecit vñ chymerā dī occidiſſe Cētauris. i. hoibus equo mixtis ſpēsvocabuluꝫ dedit, quos quidē fuiſſe eqtes theſſalorum dicunt, ſed pro eo q; diſcurrentes in bello velut vnum corpus equoꝝ et hoim viderētur, inde cētauros fictos aſſeruerunt. Porro minotaurum nomē ſumpſiſſe ex tauro et hoie, qualē beſtiā dicunt fabuloſe in labyrintho incluſam fuiſſe. De qua Ouid. Semibouēq; virum, ſemiuirumq; bouē. Onocentaurum autem vocari eo q; media hominis ſpecies, media aſini eſſe dicatur, ſicut et hypocentauri, q; equorum hominumq; in eis natura coniuncta fuiſſe putatur.

¶ De tranſformatis. Cap̄. iiii.

Scribuntur autem et quædam mōſtruoſæ hoiꝫ trāſformatiōes & cōmutatiōes i beſtias, ſicut de illa maga famoſiſſima circe q̄ ſociosquoq; vlixis mutaſſe fertur i beſtias et de archadib⁹ qui ſorte ducti trāſnabāt quoddaꝫ ſtagnuꝫ, atq; ibi cōuertebātur i lupos. Nā et Diomedis ſocios ivolucres fuiſſe cōuerſos, nō fabuloſo mendacio, ſed hiſtorica affirmatione cōfirmāt. Sed et quidā aſſerunt ſtripas ex hoīnibus fieri. Ad multa ei latrocinia figuraꝫ ſceleratoꝝ mutanī, et ſiue magicis cātib⁹ ſiue herbaꝝ veneficio totis corporib⁹ in feras trāſeunt. Sequidem et per naturaꝫ pleraq; mutationem recipiunt, et corrupta in diuerſas ſpecies tranſformātur, ſicut de vituloꝝ carnib⁹ putridis apes, ſicut de equis ſcarabei, de mulis locuſtę, de cancris ſcorpiones. Ouid. Cōcaualit torei ſi demas brachia cācri, Scorpi⁹ exhibit, caudaq; minabitur vnca.

¶ Incipit liber duodecimus.

¶ De pecoribus et iumentis Cap̄. I.

Omnibus animātibus Adā primus vocabula indidit, appellās vnicuiq; nomen ex præſenti inſtitutione, iuxta cōditionem natu-

ræ cui ſeruiret gentes aũtvnicuiq; aĩalium et pro-
pria lingua dederũtvocabula. Non aũt ſecundu3
latinã linguã atq; greçã aut quarũlibet gẽtiũ bar-
bararũ noia illa impoſuit Adã, ſed illa lingua que
ante diluuiũvna fuit que hebrea nũcupaſ. Latine
aũt aialia ſiue animantia dicta ꝙ animãturvita &
moueanſ ſpiritu. Quadrupedia vocata, quia qua-
tuor pedib⁹ gradianſ, que dũ ſunt ſimiliapecorib⁹
tñ ſub cura hamana nõ ſunt, vt cerui, dãmę, ona-
gri &c. ſed neq; beſtię ſunt, vt leones, neq; iumen-
ta, vt vſus hoim iuuare poſſint. Pecus dicimus om
ne quod hũana lingua & effigie caret. Proprie aũt
pecorũ nomẽ his aĩalibus accõmodari ſolet q̃ ſũt
aut adveſcendũ apta vt oues & ſues, aut vſui hoim
cõmodavt equi et boues. Differt aũt inter pecora
et pecudes, nãveteres cõiter in ſignificatione oim
aĩaliũ pecora dixerunt, pecudes aũt tm̃ illa aialia
que edunſ, quaſi pecuedes. Gñaliter aũt omẽ aial
pecus a paſcendovocatũ. Iumenta inde noia tra-
xerunt, ꝙ noſtrum laborez vel onus ſuo adiutorio
ſubuectandovel arãdo iuuent. Nã bos carpẽta tra
hit & duriſſimas terræ glebasvomerevertit. Equ⁹
et aſinus portãt onera, & hoim in gradiendo labo
rẽ tẽperant. Vñ & iumẽta appellãt eo ꝙ iuuent ho
mines, ſunt ei magnaꝝ virium aialia. Eadẽ quoq;
armẽta, vel ꝙ ſint apta armis. i. bello, vel ꝙ his in
armisvtimur. Alii armẽta tm̃ boues intelligũt ab
arando, quaſi aramentavel ꝙ ſint cornibus arma
ta. Diſcretio eſt aũt inter armenta & greges. Naz
armẽta equoꝝ & bouum ſunt. gregesvero capra-
rũ et ouiũ. Ouis molle pecus lanis, corpore iner-
me, aĩo placidũ, ab ablatione dictũ, eo ꝙ veteres i
nitio nõ tauri, ſed oues in ſacrificio mactarentur.
Ex his quaſdã bidẽtesvocãt eo ꝙ inter octo dẽtes
duos altiores habẽt, quas maxime gẽtiles in ſacri
ficiũ offerebãt. Veruex vel a viribus dict⁹ quod cæ
teris ouibus ſit fortior, vel quod ſitvir. i. maſculus,
vel quod vermẽ in capite habeat, quorum excitati
pruritu inuicẽ ſe cõcutiunt et pugnãtescũ magno
ĩpetu feriũt. Aries vel apo tu areos. i. a mare voca-
tus vñ apud nos in gregibus maſculi mares dicũt
ſiue quod hoc pecus a gẽtilib⁹ primũ aris eſt imo-
latũ. Aries quod aris ĩponeretur. Vñ eſt illud. Ari-
es mactatur ad arã. Agnũ q̃q̃ et greçivocẽt apo tu
agno, quaſi piũ, latini tñ ideo hoc nomen habere
putãt eo quod prę ceteris aĩmãtibus matrẽ agno
ſcat, adeo vt etiã ſi in magno grege errauerit, ſtati
balatu recognoſcat vocẽ parentis. Edi ab edendo
vocati. Parui ei pinguiſſimi ſunt et ſaporisiocundi
vñ et edere, inde et eduliũ vocaſ. Hircus laſciuiuz
aĩal et petulcũ et feruens ſemper ad coitũ cui⁹ocu
li ad libidinẽ in tranſuerſum aſpiciunt. Vñ et nom̃
traxit. Nã hirci ſunt oculoꝝ anguli ſcd̃m Suetoni
um, quia natura adeo calidiſſima eſt, vt adaman-
tẽ lapidẽ quẽ nec ignis nec ferri domare valet ma
teria, ſolus huius cruor diſſoluat. Maiores hirci ci
nifi dñr a fluuio ciniſe in lybiavbi grãdes naſcunſ
Caproſet capras a carpẽdisvirgultis quidã dixerũt
Alii quod captent aſpera. Nõnulli a crepitu crurũ
vñ eas creas vocitatas, quæ ſunt capræ agreſtes,
quas greçi pro eo quod acutiſſime videant απο
του λεϱκεσθαι. i. dorchas appellauerunt. Morã
tur ei in excelſis mõtib⁹, et q̃is de longiquo, videt
tñ oẽs quiveniũt. Eędẽ aũt et capreę eędẽ ibices,
quaſi auices, eo quod inſtar auiũ ardua et excelſa
teneãt, et in ſublimib⁹ ihabitent, ita vt de ſublimi-
tatevix humanis obtutibuspateant, vñ et meridia
na pars ibi auesvocat qui nili fluentis inhabitant.
Hæc itaq; animalia vt dixim⁹ ĩ petris altiſſimis cõ
morãt, vt ſi qñ feraꝝ vel hoim aduerſitatẽ perſen
ſerit de altiſſimis ſaxoꝝ cacuminib⁹ ſeſe precipitã
tes in ſuis ſe cornib⁹ illeſas ſuſcipiũt. Cerui dicti a
po ton ce raton. i. a cornibus. Cerata eni greçe cor
nua dñr, hi ſerpentiũ inimici, cũ ſe grauatos infir-
mitate perſenſerint, ſpũ nariũ eos extrahũt de ca
uernis et ſuperata pernicieveneni eoꝝ pabulo re-
parãt. Dictamũ herbã ipſi prodiderunt. Nã ea pa
ſti excutiunt acceptas ſagittas. Miratur aũt ſibilũ
fiſtulaꝝ, erectis auribus acute audiunt, ſummiſſis
nihil, ſi qñ imẽſa flumina vel maria tranſnatãt, ca
pita clunibus præcedẽtiũ ſuperponũt ſibiq; inui-
cẽ ſuccedẽtes, nullũ laborẽ ponderis ſentiũt. Tra-
gelaphi a greçis noiati qui dũ eadẽ ſpẽ ſint, vt cer
uivilloſos tñ habent armos, vt hirci et mẽta ꝑmiſ-
ſis hirta barbis, qui nõ alibi ſunt q̃ circa phaſidem
Hinnuli filii ſunt ceruorũ ab innuere dicti quia ad
nutũ matris abſcõdũt. Dammula vocata quod de
manu effugiat, timidũ aĩal et ibelle, de quo Mar-
tialis. Dente timetur aper, defendũtcornua ceruũ
Imbelles dãmę, quid niſi ꝑda ſumus. Lepus quaſi
leuipes, quia velociter currit. Vñ et græce ꝓ curſu
lagos dicitur. velox eſt aĩal & ſatis timidum. Cuni-
culi genus aĩalium agreſtium, dicti quaſi caniculi,
eo ꝙ canum indagine capiantnr, vel excludantur
a ſpeluncis. Sus dicta ꝙ paſcua ſubigat. id eſt ter-
ra ſubacta eſcas inquirat. Verres ꝙ grandes habe
atvires. Porcus quaſi ſporcus. Ingurgitat eni ſe cę
no, luto immergit, limo illinit. Hora. Et amica luto
ſus. hinc etiã ſpurcicia vel ſpurius nũcupatur. Por
corum pilos ſetasvocamus. & ſetas a ſue dictas, a
quibus & ſutoresvocantur ꝙ ex ſetis ſuant. i. con-
ſuant pelles. Aper a feritatevocatus ablata. f. litte
ra & ſubrogata p. Vñ et apud greços ſyagros. i. fe
rus dr. Omne ei quod ferum eſt et immite abuſiue
agreſtevocamus. Iuuencus dictus ab eo quod iuua
re incipiat hoimvſus in excolenda terra, vel quia a
pud gentiles ioui ſempervbiq; iuuencus ĩmolaba
tur, nunq̃ taurus. Nã invictimis etiam ætas conſi-
derabatur. Taurus græcum nomen eſt, ſicut & bos
Indicis tauris color fuluus eſt, volucris pernicitas,
pilis in contrariumverſis, caputcircũflectunt flexi
bilitate qua volunt, tergi duricia oẽ telum reſpuũt
immiti feritate. Bouem græci boeten dicunt. Hũc
latini trionemvocant eo ꝙ terram terat quaſi te-

rionem. Neuius. Trionũ hic moderator ruſticus, cuius latitudo pelliũ a mento ad crura. Palearia dĩr a pelle ipa, quaſi pellearia, quod eſt generoſi tatis in boue ſignum. Boũ in ſociis eximia pietas. Nã alter alterum inquirit cũ quo ducere collo aratra conſueuit, & frequenti mugitu piuz teſtatur affectum ſi forte defecerit. Vacca dicta quaſi boaca. Eſt enim ex qualitate mobiliuz noĩm, ſicut leo leęna, draco, dracęna. Vitulus et vitula a viriditate vocati. i. ætate viridi, ſicut virgo. Vitula aũt parua eſt & nondũ enixa. Nã enixa iuuenca eſt aut vacca. Bubali vocati per deriuationem quod ſint ſimiles bouz, adeo idomiti vt prę feritate iugũ ceruicib⁹ nõ recipãt. Hos africa ꝓcreat. Vri agreſtes boues ſunt in germania habẽtes cornua intm̃ protenſa. vt regiis menſis inſigni capacitate ex eis gerulę fiant. Camelis cauſa nomen dedit, ſiue quod qñ onerãtur vt breuiores & humiliores fiãt accubãt. quia græci cami hũile & breue dicũt. ſiue quia curu⁹ ẽ dorſo. Cam⁹ eſt verbo greco curuũ ſignificat. Hoslz & aliæ regiones mittãt, ſed arabia plurimos. Differunt aũt ſibi, nã arabici bina tubera in dorſo hñt, reliquaz regionũ ſingula. Dromeda genus camelorz eſt minoris quidẽ ſtaturæ, ſed velocioris curſus vñ & nomen hz. Nã dromos grece curſus & velocitas appellatur. Centum enĩ & ãplius milliaria vno die pergere ſolet. Quod aĩal ſicut bos & ouis & camelus ruminat. Ruminatio aũt dicta eſt a rumine, eminẽte gutturis pte, per quã dimiſſus oibus a certis aialibus reuocatur. Aſinus & aſellus a ſedendo dictus, quaſi aſedus. ſed hoc nomẽ quod magis eqſ cõueniebat, iõ hoc aĩal ſumpſit, quia priuſq̃ equos caperent hoies huic preſidere ceperũt. Aĩal quippe tardũ & nulla rõne renitens, ſtatiz vt voluit ſibi hõ ſubſtrauit. Onager interptatur aſinus fer⁹. On quippe greci aſinũ vocãt, agriã ferum. Hos africa habet magnos & idomitos, & in deſerto vagantes Singuli aũt fęminarz gregibus preſunt. Naſcentibus maſculi zelãt & teſticulos eorz morſu detruncãt, quod cauentes matres eos in ſecretis locis occultãt. Aſini archadici dicti eo quod ab archadia primũ vecti ſint magni & alti. Minor aũt aſell⁹ onagro plus neceſſarius eſt, quia & laborez tollerat & negligentiã prope modũ non recuſat. Equi dicti, eo quod qñ quadrigis iungebãtur eq̃bãtur. pareſq; forma & ſimiles curſu copulabãtur. Caballus a cauędo dictus, propter quod gradiens vngula impreſſa, terrã cõcauet, quod reliq̃ aĩalia non habent Inde & ſonipes quod pedibus ſonat. Viuacitas equorz multa, exultãt enĩ in cãpis, odorãtur bellum excitãtur ſonitu tubę ad preliũ, voce accẽſi ad curſum prouocãtur. Dolent enĩ cum victi fuerint, exultãt cũ vicerint. Quidã hoſtes in bello ſentiũt, adeo vt aduerſarios morſu petẽt. Aliqui autez proprios dños recognoſcunt, oblíti mãſuetudinis ſi mutenẽ aliquí prẽter dñm nullũ dorſo recipiunt. Interfectis vel morientibus dñis multi lachrymas effũdũt Solius equi eſt propter hominẽ lachrymari & doloris affectũ ſentire. Vñ & in centauris equorum & hoim natura permixta eſt. Solent etiã ex equoruz meſticia vel alacritate euentũ futuruz dimicaturi colligere. Etas longęua equis perſicis vgnicis epiroticis ac ſiculis, in ãnis vltra quinq̃ginta, breuior aũt hiſpanis, ac numidis & gallicis frequeus opinio eſt. in generoſis equis, vt aiunt veteres, ꝙquatuor expectãtur. forma / pulchritudo / meritũ / atq; color. Forma, vt ſit validũ corpus & ſolidum robori. cõueniens altitudo, latus lõgum ſubſtrictũ, maxime & rotundę clunes, pectus late patens, corp⁹ oẽ muſculorũ denſitate nodoſum, pes ſiccus & cornu cõcauo cõſolidatus. Pulchrytudo, vt ſit exiguũ caput, & ſiccũ, pelle prope oſſibus adherente, aures breues et argutę, oculi magni, nares patulę, & erecta ceruix. coma dęſa & cauda, vngulaz ſolidate fixa rotunditas. Meritũ / vt ſit aĩo audax, pedibus alacer, tremẽtibus mẽbris quod eſt indiciũ fortitudinis / quiq; ex ſumma quiete facile cõcitetur / vel excitata feſtinatione non difficile teneaẽ. Motus aũt equi in auribus intelligiẽ, virtus in mẽbris tremẽtibus. Color hic precipue expectãdus, badi⁹ aureus / roſeus / myrteus / ceruin⁹ / gilu⁹ / glauc⁹ ſcutulat⁹ / can⁹ / cãdinus / alb⁹ / guttat⁹ niger. Sequẽti aũt ordine varius ex badio nigroq; diſtinct⁹, reliquus vari⁹ color vt cinere⁹ deterrim⁹. Badiũ autez ãtiquiva diũ dicebãt / quod inter cętera aialia fortius vadat. ipſe eſt et ſpadix, quem fęnictaũ vocãt. Glauc⁹ vero eſt veluti pictos oculos habens, et quo dã ſplendore perfuſus. Nã glaucũ veteres dicebãt albũ. Gilu⁹ aũt melin⁹ color eſt ſubalbidus. Guttat⁹ albus nigris interuenientib⁹ pũctis. Cãdidus aũt et albus inuicẽ ſibi differunt. Nã albus cũ quodaz palore eſt, cãdidus vero niueus et pura luce perfuſus. Canus dict⁹ qui ex cãdido colore et nigro eſt. Scutulat⁹ vocatus propter orbes quos habet cãdidos iter purpureos. Vari⁹ quod varias habeat colorũ iparíũ. Qui aũt albos tm̃ pedes habẽt petuliap pellãt, qui frontẽ albã calidi. Ceruin⁹ eſt quẽ vulgo guaranem dicũt. Eranẽ idẽ vulgus vocat, quod in modũ erei ſit coloris. Myrte⁹ aũt eſt preſſuſi purpura. Doſin⁹ aũt dict⁹ quod ſit color ei⁹ de aſino, idẽ et cinere⁹. Sũt aũt hi de agreſti gñe orti, quos eqferos dicim⁹, et proinde ad vrbanã dignitatem trãſire nõ poſſunt. Mauron niger eſt. Nigrũ enim greci mauron vocãt. Mãnus vero equus breuior eſt quẽ vulgo brunicũ vel brunitiũ vocãt. Veredos antiqui dixerũt, quod vehęrent thędas. i. ducerẽt, vel quod vias publicas currãt, per quas et thędas ire ſolitũ erat. Equorũ tria ſunt genera. Vnũ generoſum preliis et onerib⁹ aptũ. Alterum vulgare atq; gregariũ ad vehendũ nõ ad equitãdũ aptũ. Tertiũ ex permixtione diuerſi generis ortũ, quod etiã bigenerum dr̃, quia ex diuerſis naſcit̃, vt mul⁹. Mulus autem a græco tractum vocabulum habet, eo ſcz quod iugo piſtorũ ſubactus tardas molẽdo du

prima diſcrimia. Cibos gratiſſimos habent ſemina venenorum quã ob cãm easveteresveſci iterdixerũt. Solũ ei hoc aial ſicut & hõ caducus patitur morbũ. Vpupã greci appellãt eo q; ſtercora hũana cõſideret, & fetẽti paſcatur ſimo auis ſpurciſſima criſtis extãtib⁹ galeata, ſp in ſepulchris & hũa noſtercore cõmorãs, Cui⁹ ſanguine ſi ſe quiſq; inunxerit, dormitũ pergens, dęmones ſuffocãtes ſe videbit. Tuquosquoshiſpani cuculos vocãt, a propri avoce cõſtat noiatos. Hiveniẽdi tẽpus habent. miluorũ ſcapulis ſuſcepti, ꝓpter breues & paruos volatus ne per longa aeris ſpacia fatigati deficiant, hoꝛ ſaliuę cicadas gignũt. Oua paſſeris nido repta comedit & ſua obiicit, quę illę ſuſcepta & fouet & nutrit. Paſſeres ſũt minuta volatilia a paruitate vocata. vñ & puſilli & parui. Merula antiquit⁹ medulavocabaſ, eo q; moduleſ. Alii merulãvocatam aiunt, quia ſola volat quaſi meravolãs. Hęc cũ i oibus locis nigra ſit, in achaia cãdida eſt. Hirũdo dicta quod cibos non ſumat reſidẽs, ſed in aere capiat eſcas & edat, garrula auis & per tortuoſos atq; flexuoſos circuitus puolãs, & in nidis cõſtruendis educãdiſq; fętibus ſolertiſſima, habens etiã quidã preſciũ, quod lapſura deſerat, nec appetat culmia aliis quoq; auibus nõ impetitur, necvnq̃ præda eſt maria tranſuolat, ibiq; hyeme cõmoraſ. Turdi a tarditate dicti. Hyemis ei confinio ſe referunt. Turdela quaſi maior turdus, cuius ſtercore viſcus generari putatur. Vñ et prouerbiũ apud antiquos erat, malũ ſibi auẽ cacare. Furfurio vocatusqđ pri⁹ farre in farinã redacto paſceretur. Ficedulę dictæ qđ ficus magis edãt. Quod panditur verſiculo veteri illo. Cum me ficus alat cũ paſcar dulcibusvuis
Cur potius nomen nõ deditvua mihi? Carduellus quod ſpinis & carduis paſcitur. Vñ etiã apud græcos achãtis dicta eſt ab achãtis. i. ſpinis quib⁹ aliſ. Augures autẽ dicũt & in geſtu, et motu, et involatu, & invoce auiũ ſigna eſſe cõſtituta. Oſcines aues vocant quę ore cãtuq; auſpiciũ faciunt, vt coruus, cornix, picus. Alites q̃volatu oſtendere futura videntur, quę ſi aduerſę ſunt inhibę dñr qđ inhibeant. i. vetãt, ſi proſpere prepetes, et ideo prepetes, quia oẽs aues priora petuntvolãtes. Tertiã faciũt ſpeciẽ augurioꝛ in auibus quã cõmunẽvocãt, exvtroq; permixtã. i. cũ aues ex ore et volatu auguria faciunt, ſed fides non habet. Oim aũt gñavolucrũ bis naſcuntur. Primũ enī oua gignuntur, inde calore materni corporis formanť et animãtur. Oua aũt dicta ab eo qđ ſintvuida. vñ & vua, eo quod in trinſecus humore ſint plena. Nã humidũ eſt qđ exterius humorẽ habetvuidum quod interi⁹, Quidã aũt putãt ouũ grecã habere originem nois. Illi autẽ dicunt oa. u. littera ablata. Oua aũt quędã inanivento cõcipiuntur, ſed non ſunt generabilia niſi quę fuerint cõcubitu maſculino cõcepta, et ſeminali ſpiritu penetrata. Quoꝛ vi tantã dicunt vt lignum perfuſum ex eo non ardeat, ac ne veſtis quidem contacta aduratur. Admixta quoq; calce glutinare fertur vitri fragmenta.

¶ Deminutis volatilibus. Cap. viii.

APes dicte vel qđ ſe pedibus inuicẽ alligẽt, vel pro eo qđ ſine pedib⁹ naſcãť. Nã poſt ea & pedes & pẽnas accipiunt. Hę ſolertes i generãdis mellis officio aſſignatasincolunt ſedes, domicilia inenarrabili arte cõponũt, ex variis floríb⁹ fauũ cõdũt. textiſq; cęris inumera prole caſtra replent, exercitũ & reges habẽt, prælia inouẽt fumũ fugiũt, tumultu exaſperãť. Has plęriq; exp ti ſunt naſci de boũ cadauerib⁹. Nã ꝑ his creãdis vituloꝛ occiſoꝛ carnesverberãť, vt ex putrefacto cruorevermes creenť qui poſtea efficiuntur apes. Proprie tñ apesvocãť ortę de bobus ſicut crabrones de equis, fuci de mulis, veſpe de aſinis. Caſtros græci appellãt, qui in extremis ptib⁹ fauoꝛ maiores creãtur, quos aliqui reges putãt, dicti qđ caſtra ducãt. Fucus ẽ maior ape, crabrone minor. Dictus aũt fuc⁹, qđ alienos labores edat, quaſi fagus. De paſciť enī quod nõ laborauit, de quo Virg. Ignauũ fucospec⁹ a pręſepib⁹ arcet. Crabronesvocati a cabo. i. cabalo qđ ex his creãť, ſicut aũt crabronesnaſcũť de equoꝛ carnib⁹ putridis, ita ex eis ſæpe naſcuntur ſcarabei vnde et cognominati ſunt. Tauri vocanť ſcarabei terreſtres ricino ſimiles. Bupreſtis aial eſt paruũ, ſimillimũ i Italia ſcarabeo lõgi pedũ. Fallit inter herbas bouẽ maxime, vñ & nom habet, deuoratũq; tacto felle ita inflãmat vt rumpat. Cicendela ſcarabeoꝛ gen⁹ ẽ, eo qđ gradiẽsvel volãs lucet. Blattę a colore nũcupatę ſiquidẽ & cõ prehẽſę manũ tigũtvñ & blatteum coloremdicũt. Hoc aũt aial lucẽvidere nõ patitur cõtraiũ muſcę Nã muſca lucipeta, et blatta lucifuga eſt. Per noctẽ ei tm̃ ãbulãt. Papiliones auiculę ſunt quę maxime abũdãt florentib⁹ maluis, quiq; vermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. Locuſta qđ pedib⁹ ſit lõgis veluti haſta. vñ et eã greci tã maritimã q̃ terreſtrẽ aſtagon appellãt. Cicades ex cuculoꝛ naſcunť ſputo. Hæ i Italia apud reginos multę ſunt, nec vſq̃ a libi. Muſca ex gręcovenit, ſicut & mus, hęc ſicut & apes necatę in aqua aliquotiẽs poſtvnius horęſpaciũ reuiuiſcũt. Cinomia gręcevocať. i. muſca canina. Nã cinos gręce canisvocatur. Culex ab aculeo dictus q; ſanguinẽ fugat. Habet ei in ore fiſtulã in modũ ſtimuli, qua carnem terebrat vt ſanguinẽ bibat. Sciniſes muſcę minutiſſime ſunt, ſed aculeis permoleſtę, quibus tertia plaga ſupbus popul⁹ ægyptioꝛ cęſus eſt. Oeſtrus aial armẽtis aculeis permoleſtũ. Oeſtrũ aũt græcũ ẽ, qđ latine aſilus vulgo tauan⁹ vocať. Bibiones ſũt qui i vino naſcuntur quos vulgo muſciões a muſto appellãt, vñ & Afranius. Cũ ad me ſpectas et fabulari incipis, ex ore i oculis tuis bibiones inuolant. Gurgulio dicitur, qa pene nihil aliud eſt niſi guttur.

¶ Præfatiuncula in librum ſequentem.

¶ In hoc libello quaſi in quadã breui tabula quaſ

dā cęli cās ſituſq; terraꝝ & maris ſpacia annotaui mus, vt in modico lector ea percurrat, et compendioſa breuitate æthymologias eorum cauſaſq; cognoſcat.

¶ Incipit liber tertiuſdecimus.

¶ De mundo. Cap. I.

MVndus eſt cęlū, terra mare, & quæ in eis ſunt opera dei, de quo dicit. Et mundus per eū factus eſt. Mundus latine a philoſophis dicit q̄ in ſempiterno motu ſit, vt cœluꝫ ſol, luna, aer, maria. Nulla enī requies eius elementis cōceſſa eſt ideoq; ſemper in motu eſt. Vñ & alia Varronivident ur elemēta qm̄ per ſemetipſa inquit mouētur. Græci vero nomē mundo de ornamēto accōmodauerunt propter diuerſitatem elementorū & pulchritudinem ſiderū. Appellatur ei apud eos coſmos quod ſignificat ornamentū. Nihil enī mundo pulchrius oculis carnis aſpicimus. Quatuor aūt eſſe conſtant climata mundi, i. plagas, orientē & occidentē ſeptētrioneꝫ & meridiē. Oriens ab exortu ſolis eſt nuncupatus. Occidēs, q̄ diem faciat occidere, atq; interire. Aſcondit enim lumen mundo & tenebras ſuperinduxit. Septētrio aūt a ſeptē ſtellis axis vocatur quę in ipſo reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicit, eo q̄ vertitur, ſicut poeta ait. Vertitur interea cælum. Meridies vel quia ibi ſol faciat medium diē quaſi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merū enī purū dr. Ianuę cęli duę ſunt, oriens & occaſus, Nā vna porta ſol procedit, alia ſe recipit. Cardines aūt mūdi duo, ſeptētrio & meridies. In ipis enī voluitur cœlum.

¶ De athomis. Cap. II.

ATHomos philoſophi vocāt quaſdam in mūdo corporū partes tā minutiſſimas vt necvſui pateant, nec tomen. i. ſectionem recipiant, vñ & athomi dicti ſunt Hi per inane totius mūdi inquietis motibus volitare, & huc atq; illuc ferri dicuntur, ſicut et tenuiſſimi pulueres qui infuſi per feneſtras radiis ſolis videntur, et ex his arbores et herbas & fruges oēs oriri, et ex his ignē & aquā et vniuerſa gigni atq; cōſtare quidā philoſophi gentiū putauerunt, Sūt aūt athomi aut in corpore, aut in tēpore, aut in numero, aut in littera. In corpore vt lapis Diuides eū in partes, & partes ipſas diuides in grana, veluti ſunt harenę rurſumq; ipa harenę grana diuide in minutiſſimū puluerē donec ſi poſſis peruenias ad aliquā minutiā, quę iā nō ſit quæ diuidi vel ſecari poſſit, hoc ē atomus in corporib⁹ In tēpore vero ſic intelligitur atomus. Annū verbi gratia diuides in menſes, mēſes in hebdomodas, hebdomadas in dies, dies in horas, adhuc partes horarū admittūt diuiſionē quouſq; peruenias ad tantū tēporis punctū, & quādā momenti ſtillā, vt p nullam morulā produci poſſit. & iō iā diuidi non pōt, hoc eſt atomus tēporis. In numeris vt puta octo diuidūtur in quatuor, rurſum quatuor in duo. deinde duo invnū. Vnus aūt atomus eſt, quia inſecabilis eſt. ſic & littera. Nā oratione diuidis inverba, verba aūt i ſyllabas, ſyllabā aūt in litteras. Littera pars minima, atomus eſt, nec diuidi poteſt. Atomus ergo eſt quod diuidi nō pōt, vt in geometria punctus. Nam tomus diuiſio gręce dicitur, atomus indiuiſio.

¶ De elementis. Cap. iii.

GRæci ylen rerum quandam primm materiam dicūt nullo prorſ⁹ mō formatā, ſz oiz corporaliū formaꝝ capacē, ex qua viſibilia hęc elementa formata ſunt, vñ & ex eius deriuatione vocabulū acceperūt. Hāc ylen latini materiā appellauerūt, iō quia oē informe vnde aliqd faciendū eſt, ſemper materia nuncupatur. Proinde et eā poetæ ſiluā noiauerūt. Nec icōgrue, quia materiæ ſiluaꝝ ſunt. Greci aūt elementa ictoixia nuncupāt, eo q̄ ſibi ſocietatis cōcordia & cōmuni one quadā cōueniāt. Nā ſic ea iter ſe naturali quadā ratione iuncta dñr, vt mō originē ab igne repetētes vſq; ad terrā, mō a terra vſq; ad ignē, vt ignis quidē in aera deſinat, aēr in aquā denſet, aqua in terra craſſeſcat, rurſuſq; terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aerē, aer in ignē extenuet. Quapter oia elemēta oibus cōſtat ineſſe, ſed vnūquodq; eoꝝ ex eo quod āplius habet accepiſſe vocabulū. Sūt aūt diuina prouidētia propriis animātibus diſtributa. Nā cęlū angelis, aerē volucribus, mare piſcibus, terram hominibus cæteriſq; animantib⁹ creator ipſe impleuit.

¶ De cęlo. Cap. iiii.

CElum vocatū eo q̄ tanq̄ cęlatū vas ipreſſa lumina habeat, ſtellarū veluti ſigna. Nam cęlatū dr vas quod ſignis eminētiorib⁹ refulget. Diſtixit ei eū deus claris luminib⁹ & ipleuit ſoł. ſ. et lunę orbe fulgēti, & aſtroꝝ micātiū ſplendētib⁹ ſignis adornauit. Alias aūt a ſuperiora cælādo. Hoc aūt greçe vranus dr απο του ορᾶν. i. a videdo, eo q̄ aer perſpicu⁹ ſit, & ad ſpeculandum purior. Cęlū aūt in ſcripturis ſanctis ideo firmamētū vocat, q̄ ſit curſu ſyderū & ratis legib⁹ fixiſq; firmatū. interdū et cęlū pro aere accipitur, vbi venti et nubes et procellę et turbines fiunt. Lucretius cęlū quod dicit aer, et pſalmus volucres cęli appellat, cū manifeſtū ſit aues in aere volare, et nos i cōſuetudine hunc aerē cęlū appellam⁹. Nā cum de ſereno vel nubilo querimus, aliquando dicimus, qualis eſt aer, aliquando quale eſt cęlum.

¶ De partibus cœli. Cap. v.

AEther eſt locus in quo ſydera ſunt, & ſigificat eū ignē qui a toto mūdo in altū ſeparat⁹ ē. Sane ęther ē ipm elementū, ęthera vero ſplendor ætheris, et eſt ſermo greç⁹. Sphæra cœli dicta eo q̄ ſpecies eius ſi rotundū formata eſt, ſed et quicquid tale eſt a volubilitate ſphęra a grecis dr, ſicut et pilę quib⁹ ludūt infantes. Nā philo-

ſophi dicũt cęlũ in ſphęrę figurã vndiq; eſſe cõue xũ, oibus partibus ęqualẽ concludentẽ terrã i me dia mundi mole libratã, hunc moueri dicũt. & cuꝫ motu eius ſydera in eo fixa ab oriente vſq; ad occi dentẽ circuire, ſeptẽtrionibꝰ breuiores gyros iuxta cardinẽ peragentibus. Axis eſt ſeptẽtrionis linea recta, quę per mediã pilã ſphęrę tendit. & dictus a xis q; i eo ſphęra vt rota yoluitur, vel quia ibi plau ſtrũ eſt. Cardines extremę partes ſunt axis, & dicti cardines eo q; per eos vertitur cęlũ. Poli ſunt circu li, qui currũt per axẽ. Hoꝝ alter eſt ſeptẽtrionalis qui nũq; occidit, appeliaturq; boreus, alter auſtra lis qui nũq; videt, & auſtronotus dicitur. Et dicti po li q; ſint axiũ cycli exvſu plauſtroꝝ a poliendo ſcz noiati, ſed polus boreus ſemp videtur. auſtronotꝰ nunq;, quia dextra cęli altiora ſũt preſſa auſtri. Cõ uexa extrema cęli ſunt a curuitate dicta. Nã cõue xũ curuum eſt. & inclinatũ et in modũ circuli fle xũ. Lacteus circulus eſt via quę in ſphęra videtur a candore dicta quia alba eſt, quã aliqui dicũt viã eſſe qua circuit ſol, et ex ſplendoris ipſius tranſitu ita lucere.

¶ De circulis cęli. Caꝑ. vi.

HAbitatio iſta cęli circulorũ diſtincta zo nis quaſdã partes tẽperie ſua incolere p miſit quaſdã negauit enormitate frigoris aut caloris. zonę autem ipſe quinq; ſunt. Quę ideo zonę vel circuli appellantur eo q; in circũ ductiõe ſphęrę exiſtũt. Quoꝝ primꝰ circulus ideo arcticos appellatur eo q; intra eũ arcturi ſigna in cluſa perſpiciũtur, quę a noſtris invrſaꝝ ſpecie fi cta ſeptẽtriones appellãtur. Secũdus circulus ex eo terinus tropicus dr, quia in eo circulo ſol aqui lonis finibꝰ ęſtatẽ faciens vltra eũ circulum nõ trã ſit, ſed ſtati reuertitur. et inde tropicus appellatur Tercius circulus himerinus qui a latinis iõ equino ctialis appellat eo q; ſol cũ ad eũ orbẽ peruenerit equinoctiũ facit. Himerinus enī greçe latine dies dr atq; nox, quo circulo dimidia ſphęrę pars cõſti tuta perſpicitur. Quartus circuins antarcticꝰ voca tur, eo q; cõtrarius ſit circulo quẽ arcticon noiamꝰ Quintus circulus cimerinus tropicus, qui a latinis hyemalis ſiue brumalis appellatur, ideo quia ſol cum ad eum circulum peruenit, hyemẽ his qui ad aquilonẽ ſunt facit, ęſtatẽ aũt his qui auſtri parti bus cõmorantur. zodiacus aũt circulus eſt qui duo decim continet ſigna ἀπο του ζωων. i. ab anima libus dictus

¶ De aere et nube. Caꝑ. vii.

AEr eſt inanitas plurimũ habens admixtũ raritatis q̃ cętera elementa de quo Virgi. Longũ per inane ſenectus. Aer dictus ἀ πο του ἀιρειν, ab eo q; ferat terrã, vel ab eo q; fe ratur. Hic aũt partiz ad cęleſtẽ parti ad terrenam materiã pertinet. Nã ille ſubtilis vbiventoſi ac pro celloſi motus non poſſunt exiſtere, ad cęleſtẽ per tinet partẽ, iſtevero turbulentior qui exalationibꝰ humidis corporeſcit terrę deputat, quiq; ex ſe mul tas ſpecies reddit. Nã cõmotus ventos facit, vehe mentius concitatus ignes & tonitrua, contractꝰ nu bila, cõſpiſſatus pluuiã, congelantibus nubibꝰ niꝰ uẽ, turbulentius cõgelãtibus dẽſioribꝰ nubibꝰ grã dinẽ, diſtentus ſerenum efficit. Nã aerem denſum nubẽ eſſe conſtat, nubẽ rarefactã & ſolutã aerem. Nubes dictæ ab obnubendo. i. operiendo cælum vnde & nuptę q; vultus ſuos velent, vnde et neptu nus q; nubat. i. mare & terram tegat. Nubes autez aeris denſitas facit Vẽti ei aerẽ cõglobãt, nubẽq; fa ciunt, vñ eſt illud. Atq; in nubẽ cogitur aer.

¶ De tonitruo Caꝑ. viii.

TOnitruũ dictũ q; ſonus eius terręat Nam tonus ſonus. Quę iõ interdũ tã grauiter cõcutit oĩa, itavt cœlũ diſcidiſſe videatur quia cũ procella vehementiſſimi venti nubibus ſe repente immiſerit. turbine inualeſcẽte exitũq; quę rente nubẽ quã excauauit ĩpetu magno preſcindit ac ſic cũ horrendo fragore defertur ad aures. Qđ mirari quis nõ debet, cum veſicula q̃is parua ma gnũ tñ ſonitũ diſploſa emittat. Cũ tonitruo aũt ſi mul & fulgura exprimi, ſed illud celerius videt, qa clarũ eſt, hoc aũt ad aures tardius peruenire. Lux aũt quę apparet añ tonitruũ alibi fulgetra vocat. Quęvt dicim⁹ iõ añ videtur, quia clarum eſt lumẽ tonitrum autem tardius ad aures peruenit.

¶ De fulminibus Caꝑ. ix.

¶ Fulgur & fulmen ictus cęleſtis iaculi a feriẽdo dicti. Fulgere enī ferire eſt ac percutere. Fulmina aũt colliſa nubila faciũt. Nã oĩm rerũ colliſio ignẽ creat, vt in lapidibꝰ cernimus vel attritu rotarum, vel in ſiluis arborũ, ſimili mõ in nubibus ignis, vñ & prius nubila ſunt, deĩde ignis exvẽto aũt & igne fulmina certũ eſt in nubibus fieri & ipulſu ventoꝝ emitti. Ideo aũt fulminis ignẽvi habere maiorem ad penetrandũ, quia ſubtilioribus elemẽtis factus eſt q̃ noſter. i, qui nobis invſu eſt. Tria ſunt aũt eius noĩa, fulgur, fulgor, & fulmen. Fulgur quia tangit fulgor quia incendit, & vrit, fulmen quia findit, i deo & cum ternis radiis pinguntur.

¶ De arcu et nubium effectibus. Caꝑ. x.

ARcus cęleſtis dictus a ſimilitudine curua ti arcus. iris huic propriũ nomen eſt, & di ctus iris quaſi aeris. i. qđ per aera ad ter ras deſcendat. Hic aũt a ſole reſplendet dum ca uę nubes ex aduerſo radium ſolis accipiunt & ar cus ſpeciẽ fingunt cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, & nubes caligentes irradiata iſta varios creãt colores, Pluuię dictę qđ fluant quaſi fluuię, Naſcuntur enī de terræ & ma ris anhelitu, quę cũ altius eleuatę fuerint, aut ſolis calore reſolutę, aut vi ventoꝝ cõpreſſæ ſtillãtur in terris. Nimbus eſt dẽſitas nubis intẽpeſta & obſcu ra, & inde nimbus a nube. Sunt aũt nimbi repenti nę & precipites pluuię. Nã pluuias vocamꝰ lentas & iuges, quaſi fluuias, quaſi fluentes. imbres autẽ

et ad nubes & ad pluuias pertinēt, dicti a greco vocabulo q̄ terrā inebrient ad germinandū. Ex his enim cuncta creātur. Vñ & Lucre. Ex igni terra atq; aīa nascuntur & ibri. est aūt nomē grecū. Grando appellata, q̄ forma eius granoꝝ similitudinē habeat, Hęc aūt ventorū rigore durāt̄ in nube, ac solidātur in niuē. ruptoq; aere soluuntur. Nix a nubevñvenit, & glacies a gelu & aqua quasi glacies idest gelata aqua. Gelu aūt eo q̄ stringatur tellus Ge quippe terra dr̄. Tunc aūt maiori gelu stringit̄ terra cū fuerit nox serena. Pruina est matutinitemporis frigus, et inde pruinę nomen accepit, quasi sicut ignis vrit. Pyr eni ignis, Vrere vero et ad frigus & ad solē pertinet. Nāvno sermone duo diuersa significātur, pro eo q̄ vnum effectum habent. Similis enivis est & caloris & frigoris, vñ & vtraq; saxa rūpunt. Nā et calor vrit vt est. Vritur infelix dido. Itē frigus vrit, vt est, aut boreę penetrabile frigus adurat. Ros grecū est quod illi drosos dicunt. Alii ros putāt dictū, quia rarus est et non spissus vt pluuia. Nebula inde dicta, vñ & nubila ab obnubēdo. i. hoc ē operiendo terrā, siue quod nubes volās faciat. Exalant enivalles humidę nebulas et fiunt nubes, inde nubilū. ide nubes. Nebulę aūt ima petunt cū serenitas est, summa cū nubilū. Caligo vmbra est de similitudine aeris effecta. Et dicta caligo q̄ maxime aeris calore gignat̄. Tenebræ dicūtur q̄ teneant vmbras. Nihil autem sunt tenebræ sed ipsa lucis absentia tenebrę dicuntur, sicut silētium nō aliqua res est, sed vbi sonus non est, silētiū dr̄, sic tenebrę non aliquid sunt, sed vbi lux non est tenebræ dñr. Vmbra est aer carens sole, dicta autē quod fiat cū solisobiicimur radiis. Est aūt mobilis & incerta & ex solis circuitu & ex motu locorum, Nā quotiens mouet̄ in sole nobiscum moueri videtur, quia vbiquoq; loco a radiis solis obsistim⁹, proinde illi lumē auferim⁹, sic & ingredi nobiscū vmbra & gestus nostros videtur imirari. Lux ipsa substantia, lumen quod a luce manat. i. candor lucis, sed hęc confundunt auctores.

¶ De ventis. Cap̄. xi.

VEntus aer cōmotus agitatus, & p diuersis partibus cęli noia sortitur diuersa. Dictus aūt vent⁹ quod sit vehemēs & violētus. Vis eni eius tanta est, vt nō solū saxa & arbores euellat, sed etiā cęlū terrāq; conturbet, maria eōmoueat. Ventorū quatuor spūs principales sūt Quoꝝ primus ab oriente subsolan⁹, a meridie auster, ab occidente fauonius, a septētrione eiusdem noisvētus aspirat, habentes geminos hincinde vētoꝝ spūs. Subsolanus a latere dextro vulturnum habet, a leuo eurū. Auster a dextris euro austrum a sinistris austro africū. Fauoni⁹ a pte dextra africū, a lęua chorū, Porro septētrio a dextris circiuꝫ a sinistris aquilonē. Hi duodecim venti mūdi globuꝫ flatib⁹ circūagunt. Quoꝝ noia propriis ex causis signata sunt. Nā subsolan⁹ vocat⁹ eo quod sub ortu solis nascatur. Eurus, eo quod ab eo flat. i. ab occidente. Est eni subsolano cōiunctus. Vulturnus quod alte tonat, de quo Lucre. Altitonāsvulturnus & auster fulmine pollens. Auster ab hauriendo aquas vocatus, vñ & crassum aerē facit & nubila nutrit. Hic grece notus appellat̄ ꝓpter quod interdū corrūpat aerē. Nā pestilentiā quę ex corrupto aere nasci t̄ auster flans in reliquas regiones trāsmittit, sed sicut auster pestilentiā gignit, sic aquilo repellit. Euro auster dictus quod ex vna pte habeat eurū, ex altera austrū. Austro africus, quod coniūctus sit hincinde austro & africo. Ipse & libonotus quod sit libs hinc & inde notus. zephirus greco nomine appellatus, eo quod flores et germina ei⁹ flatu viuificentur. Hic latine fauonius dr̄, ꝓter quod foueat quę nascunt̄, vñ illud. Et zephyro rutis se glesia resoluit. Austro aūt flores soluūtur, a zephiro fiuut. Africus a propria regione vocatus. In africa enim initiū flādi sumit. Corus est quę ab occidē te estiuo flat, & vocatus corus quod ipse ventoꝝ circulū claudat, et quasi choꝝ faciat. Hic antea caurus dictus quē plęriq; argestē dicūt, nō vt iprudēs vulgus agrestem. Septētrio dictus eo quod a circulo septē stellarū cōsurgit quę vertēte se mundo resupinato capite ferrividētur. Circius dict⁹ eo quod choro sit iunctus. Hunc hispani gallicū vocāt, propter quod eis a parte gallicię fiat. Aquilo dict⁹ eo quod aquas stringat & nubes dissipet. Est eni geli dus vētus et siccus. Idē et boreus quia ab hyperboreis mōtibus flat. inde eni origo eiusdēvēti est, vnde et frigidus. natura eni oim septētrionaliū vētorū frigida et sicca est. australium humida et calida ex oibus aūt vētis duo cardinales sunt, septemtrio et auster. Etheſię aūt flabra aquilonis sunt, quib⁹ nomen inditū est, q̄ certo anni tēpore flatus agere incipiunt. Eniautos eni grece annus latine dicitur. Hęc aūt cursum rectū a borea in ęgyptum ferunt, quibus auster cōtrari⁹ est Duo sunt aūt extra hos vbiq; spūs magis q̄vēti, aura et altanus. Aura ab aere dicta quasi aera quod lenis sit motus aeris Agitat⁹ eni aer aurā facit, vñ et Lucreti⁹. Aereas auras. Altanus qui in pelago est per deriuationeꝫ ab alto. i. mari vocatus. naꝫ alter est flatus in ripis quē dixim⁹ aurā. nā aura terra est. Turbo est volubilitas ventoꝝ, et turbo dictus a terra, quotiēs ventus cōsurgit et terrā in circuitū mittit. Tēpestas autē pro tempore dr̄. sicut vbiq; historiographi solēt dū dicūt ea tēpestate, aut a b statu cęli, quia magnitudine sui multis dieb⁹ orit̄. Verno aūt et autūnali tēpore q̄ maxime fiunt tēpestatates qñ nec plena est ęstas, nec plena hyems vñ et mediū et cōfine vtriusq; tēporis ex cōiunctione aerū contrariorum efficiūtur tēpestates. Fragor a fractaꝝ reꝝ nominatus est sonitu, quia sicca queq; et arida facile frāgit. Procella ab eo quod percellat. i. pcutiat et euellat. Est eni vis venti cum pluuia. Procellę ei aut de fluminib⁹, aut de ventis fiunt. nihil aūt velociusvē

ea ceptum,capris copiosa,ceruis eget,lupos & vulpes,aliaq; feraꝝ noxia nusq̄ gignit,serpens ibi nullus,& noctua nulla,& si inueniatur statī emoritur. Larga est aūt vitibus & arboribus. Dictamus herba in creta nascit & alimos quę admorsa diurnam famē prohibet. Sphalongos aūt venenatos gignit & lapidem qui ideus dr. Abydos insula in europa super hellespōtum posita,āgusto & periculoso mari separata,& abydos græce dicta q̄ sit introit⁹ hellespōti maris,in quo xerxes pontē ex nauib⁹ fecit, & in greciā trāsiit. Coos insula adiacens prouincię atticę in qua hippocrates medicus natus est, quæ vt Varro testis est arte laneficii prima in ornamento fœminarum inclaruit. Cyclades insulę antiquitus grecię fuerunt,quas inde cyclades autumāt dictas,q̄ licet spaciis longioribꝰ a delo proiectę ī orbē,tñ circa delū sitę sunt. Nā orbē. κυκλον greci loquuntur. Quidāvero non q̄ in orbem digeste sꝫ propter scopulos qui circa eandē sunt dictasputāt cyclades. Hę in hellesponto inter ægeum & maleum mare cōstitutę circūdātur etiāpelasgo myrtoo Sunt aūt oēs numero.liii.tenētes a septētrione in meridiē milia quinquaginta ab oriente in occasuꝫ milia ducēta metropolis earū rhodus. Delos insula,ī medio cycladū posita. Et dicta delos fertur,q̄ post diluuiū quod ogigi tēporibus notatur,cū orbē multis mensibus cōtinua nox inumbrasset, ante oēs terras radiis solis illuminata est,sortitaq; ex eo uomen,q̄ prima manifestata sit visibus humanis. Nā δελον græci manifestum dicunt. ipsa ē & ortygia,eo q̄ primū ibi visæ sunt coturnices aues quas greci ortygiasvocāt. in hac insula latona enixa est apollinem & dianā. Delos aūt & ciuitas dicitur et insula. Rhodos cycladum prima ab oriente in q̄a rosæ capitoliū dr esse inuentū dum ibi ciuitas conderet,ex quo & vrbs & insula rhodos ē appellata. in hacvrbe solis colossus fuit æreus.lxx.cubitoꝝ altitudine. Fuerunt & alii.c.nūero in eadē ī insula colossi minores. Tenedosvna ex cycladibus ad septētrionē sita,in qua olī ciuitas a tene quodā cōdita est,vñ nomenvrbis illius, vel potius insulæ fuit. Nā tenes iste infamatus q̄ cū nouerca sua cō cubuisset fugiens in hanc insulā,vacuā cultoribus obtinuit. Vñ & tenedos insula dicta est,sic Cicero. Tenē ipsum cuius ex noie tenedos noiatur. Carpathos vna ex cycladibus a meridie posita contra ægyptū,a qua carpathiū mare appellatū est,vocata ꝓpter celerē fructuū maturitatē. Est enī inter ægyptū & rhodū. Ex hac insula dicunt & carpasiæ naues magnæ & spacioſæ. Cyterea insula vna ex cycladibus a parte occidua sita,cuiusporphyrisantea nomē fuit. Cyterea aūtvocata,q̄ ibivenus orta sit, Icaria quoq; insulavna de cycladibus,quæ icareo mari nomen dedit. Hæc inter samum & myconiū procurrentibus saxis inhospitalis est & nullis finib⁹ portuosa. Dr aūt icarū cretensem ibi naufragio interisse et de exitu hois impositū nomeꝫ loco. Naſos insula a dionysio dicta,quasi dionaxō q̄ fertilitatevitium vincat ceteras,est autez a delo.xviii milia passuū separata,ex qua olī iouis fertur aduersus titanas fuisse profectus. Melos ex nūero cycladū vna oīm insularū rotūdissima,vñ & nuncupata. Historia dicit ex iasone natū fuisse filomeluꝫ & plutū,ex filomelo pariantū genitum,qui de suo noie paron insulā & oppidū appellauit. prius autē minoia,deinde paros dicta,de qua Virgi. Niueāq; paron. Gignit eni marmor cādidissimū,quod parium dicunt. Mittit & sordiū lapidē marmoribꝰ quidē prestātiorem,et inter gēmas vilissimū. Chios insula syra lingua appellatur,eo q̄ ibi mastix gignitur. Syri eī mastice chionvocāt. Samo insula est in mari ęgeo,vbi nata est iuno,ex qua fuit sybilla samia,& pythagoras samiꝰ a quo philosophiæ nomen inuentum est. in hac insula reperta prius ficti lia vasa traduntur,vñ et vasa samia appellata sūt Sicilia a sicano rege sicania cognominata est. deide a siculo itali sicilia. Prius aūt trinacria dicta ꝓpter tria acra.i. promontoria,pelorum,pachynum & lilybeum. Trinacria enim grecū est,quod latine triquadra dicitur,quasi ī tres quadras diuisa,Hęc ab italia exiguo freto discrera,africūmare prospetās terris frugifera,auro abundās,cauernis tñ & fistulis penetrabilis,ventisq; & sulphure plena. Vnde et ibi ætnę mōtis extāt incendia. in cuius freto scylla est & carybdis,quibus nauigia,aut absorbūtur aut colliduntur. Fuit aūt quōdā patria cyclopū,et postea nutrix tyrānorum frugum fertilis ac primū terris oībus cōmissis seminibus aratro proscissa. Principēvrbiū syracusas habet. fontem arethusam,et alpheū fluuiū magnoꝝ gnatorē equorū. in ea insula primū est inuenta comœdia. Acha tē lapidē ipsa primū ex achate flumine edidit. Parturit et mare eius coraliū,gignit et sales agrigentinos in igne solubiles crepitātes in aquis. Ois ābitus eius clausī stadiorū triū miliū. Salustiꝰ aūt dicit italię cōiunctā fuisse Siciliā,sed mediū spacium īpetu maris diuisum et per āgustiā scissū. Tapsum insula stadiis.x.a sicilia remota iacēset planior,vñ nūcupata,de qua Virg. Tapsumq; iacentē. Eoliæ insulę sicilię appellatę,ab iolo ippote filio,quē poetę finxerunt regē fuissevētorū,sedvt Varro dicit,rector fuit istaꝝ insulaꝝ,et quia ex earuꝫ nebulis et fumo futuros prędicebat flatusventorū,ab iperitisvisus estvētos sua potestate retinuisse. Eędē insulę etvulcanięvocātur,q̄ et ipse sicut ętna ardeant. Sunt aūt nouē hntes propria noia,quaꝝ primā lipatus quidā liparēvocauit,qui eā añ eolum rexit, Altera hiera vocatur. q̄ sit collib⁹ eminētissimis,reliqua vero .i. strongyle,didyme eriphusa,phestias phœnicusa,euonymos,ericodes,phœcicodes, quę qm̄ nocte ardēt,eoliæ siue vulcaniæ dr. Ex his q̄dā ab initio nō fuerunt,quędā postea mari editę vsq; nunc permanēt. Stoechades insulę massilienſiū lxx,miliū spacio a cōtinenti in fronte narbonensis

Sed quidã dictũ putant q̃ in igne exiliat. Fugit ei ignẽ dũ sit igneus, sed naturã sequitur quia ignis & aqua sẽp interse inimica sunt. Alij sal a salo & so levocatũ existimãt. Nã aquis maris sponte gignit spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta & sole decocta. Sunt & lacus & flumina & putei e quib⁹ hauriẽ, dehinc in salinis inde gestus sole siccatur, sed & flumina dẽsant in sale, amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoq; detractis harenis colligit crescẽs cũ lunę noctibus, nã in cyrenea hãmoniacus sub harenis inueniẽ. Sunt et montes natiui salis in quibus ferro cędit⁹, vt lapis renascens mai⁹ tantę alicubi duricię, vt muros domosq; massis salis faciant, sicut in arabia. In natura quoq; salis differentiæ sunt. Nã alibi suauis alibi salsissimus, cõmune sal in igne crepitat. Tragaseũ, nec crepitat i igne nec exilit. Agrigentinũ siciliæ flãmis patiens in qua exilit, in igne fluit contra naturã. Sunt & colorẽ differentiæ. Mẽphiticus rufus est. In pte quadam siciliæ vbi ętna mõs est purpureus. Itẽ in eadẽ sicilia in pachyno adeo splẽdidus & lucidus vt imagines reddat. In cappadocia crocinus effodiẽ. Salis natura necessaria est ad oẽm escã. Pulmentis ei saporẽ dat, excitat auiditatẽ, & appetitũ in oib⁹ cibis facit. ex eo quippe oisvictus delectio & sũma ilaritas. Hic & salus nomen accepisse putaẽ. Nihil enivtilius sale & sole. Deniq; corneavidemus corpora nauticoꝝ, quinetiã pecudes, armenta et iumenta sale maxime prouocatum ad pastũ, multũ largiores lacte multoq; grauiores casei dote. Corpora etiã sal etiã astringit siccat & alligat. Defuncta etiã a putrescendi labe vindicat vt durent. Nitrum a loco sumpsit vocabulũ. Nascit enim in oppido vel regione ęgypti nitria, ex quo et medicinę fiunt, & sordes corporũ vestiũq; lauant. Huius natura non multũ a sale distat, habet eni virtutes salis, & simiiter oritur canescentibus littorib⁹ siccitate. Aphronitrũ græce latine spuma nitri est, de quo quidam ait Rusticus es nescis quid græco noie dicar, spuma vocor nitri. Grẽcus es & aphronitrũ Colligitur aũt in assa in speluncis distillans, dehinc siccatur sole. Optimũ putatur si minime fuerit ponderosuꝫ & maxime friabile, colore pene purpureo. Calchãthũ dictũ, quia chalcidis est thimũ. i. flos, vnde & apud latinos aeris flos appellaẽ. Fit aũt nunc i multis regionibus oli in hispania de puteis vel stagnis id genus aq̃ habẽtibus quã decoquebãt, & in piscinas ligneas fundebãt appendẽtes sup eas restes lapillis extẽtas qbus lim⁹ i si iitudie viteis acinis adherebat, sicq; eiectũ siccabaẽ dieb⁹. xxx. Fit autez nũc alibi i spelũcis, qđ liqde collectũ dehic diffusũ i quosdã botros solidaẽ, fit & i scrobib⁹ cauatisquarũ e lateríb⁹ decidẽtes a guttę coalescũt fit & salis mõ ex flagrãtissimo sole. Adeo aũt cõstrictę virtutis est, vt in leonũ & vrsoꝝ ora spsum tãtãvim habeat ad stringendum vt non valeat mordere.

¶ De lapidibus vulgaribus. Cap̃. iii.

LApis a terra tanq̃ dẽsior etiãvulgo discernitur. Lapis aũt dictus q̃ ledat pedẽ. Lapis mollis est & sparsus. Saxa herent & a montibus excidũtur. Petra grẽcũ est. Silex est lapis durus, eo q̃ exiliat ignis ab eo dictus. Scopulus a saxo eminẽti quasi a speculãdo dictus, siue a tegimento nauiũ σκεπαζειν. Spelea grẽce spelũca latine. Est autẽ rupis cauata. Crepido est extremitas saxi abrupti, vñ & crepido vocata q̃ sit abrupti saxi altitudo, sicut hęret pede pes dẽsusq; vnde & vocaẽ. Cauta aspera saxi i mari, dictę a cauẽdo quasi cautę. Nurices petrę in littore, similes nutricis viuis acutissimę & nauibus pniciosę Iconsaxum est qđ humane vocis sonũ captans etiã verba loquentiũ imitatur. Icon autẽ grẽce latine imago vocaẽ, eo q̃ ad vocẽ respõdens, alieni efficitur imago sermonis, licet hoc quidẽ & locorũ natura eueniat, ac plerũq; conualliũ Calculus est lapillus terrę admixtus, rotundus atq; durissimus & omni puritate lenissim⁹. Dictus autẽ calculus q̃ sine molestia breuitate sui calcetur, cui contrarius est scrupus, lapillus minutus & asper, q̃ si inciderit in calciamentum nocet, et molestia est animo, vñ & molestiã animi scrupulũ dicimus, hinc et scrupea saxa. i. aspera. Cos nomẽ accepit q̃ ferrũ ad incidendũ acuat. Cos eñ grẽco sermone incisio noiaẽ. Ex his alie aquarię sunt, alię oleo indigẽt in acuẽdo, sed oleũ lenẽ, aquę aciẽ acerrimã reddunt. Punex vocaẽ eo q̃ spumę dẽsitate cõcretus fiat, & est aridus, candore paruus, tantãq; naturã refrigerandi habẽs. vt in vase missus musta deferuere desinãt. Rudos artifices appellãt lapides cõtusos & calci admixtos, quos in pauimẽtis faciẽdis supfundũt, vñ et rudera dicunt. Gypsum cognatũ calci est, & est grẽcũ nomẽ, plura eius genera. Omniũ autem optimum lapis specularis. Est ei isignis ędificioꝝ & coronis gratissimus. Calx viua dicta, quia dũ sit tactu frigida, intus occultũ continet ignẽ. Vnde et perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirũ aliquid facit. Postq̃ eni arserit aquis incenditur qbus solet ignis extingui, oleo extinguiẽ quo solet ignis accendi. Vsus eius structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhęrere fortius, nisi calce cõiunctus. Calce e lapide alboet duro melior structurę, ex molle vtilis tectoriis. Arena ab ariditate dicta non ab adhęrẽdo in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, si manu impressa stridat, aut si in vestem candidã asperasa nihil sordis relinquat.

¶ De lapidibus insignioribus. Capi. iiij.

MAgnes lapis indic⁹ ab inuẽtore vocatus. Fuit aũt in ídia primũ reptus clauis crepidarũ baculiq; cuspidi, hęrens cũ armenta idẽ magnes pasceret, postea & passim inuẽtus. Est autẽ colore ferrugineus, sed ꝓbatur, cum ferro adiunctus eius fecerit raptũ. Nam adeo apprehendit ferrũ vt catenam faciat annulorũ, vnde &

cum vulgus ferrū viuum appellat. Liquorē quoq; vitri vt ferrū trahere creditur. Cuius tātavis est vt refert beatissimus Augustinus ꝙ quidā eundē magnetem lapidē tenuerit sub vase argēteo, ferrūq; sup argētum posuerit, deinde subter mouente manu cū lapide ferrum cursim desup mouebat. Vnde factū est vt in tēplo quodā simulacrū ex ferro pēderet in aere videret. Est quippe & alius ęthiopia magnes qui ferrū nō ambit, sed respuit. Omis autē magnes tāto melior est, quātomagis cęrule⁹ est. Gagates lapis primū inuētus est in sicilia gagatis fluminis fluore reiect⁹, vñ & noiatus, licet in britānia sit plurimus. Est autē niger planus, leuis, & ardēs ignis admotus. Fictilia ex eo scripta non delent incēsus serpentes fugat, demoniacos ꝓdit, virginitatē deprehēdit mirū qđ accenditur aqua, oleo restinguit. Abeston arcadię lapis ferrei coloris ab igne nomē sortitus eo ꝙ accēsus semel nūq; extiguit. De quo lapide mechanicū aliqd hūana ars mollita est, ꝙ gētiles capti sacrilegio mirarentur. Deniq; in tēplo quodā fuisse veneris fanum dicūt, ibiq; candelabrū & in eo lucernā sub diuo sic ardentē vt eā nulla tēpestas nullus imber extingueret. Pyrites pscus lapis fuluus, aeris similās qualitatē, ita est dict⁹ qm̄ plurim⁹ illi sit ignis, siquidē facile scitillas emittit, hic tenētis manū si vehementius premat adurit, ꝓpter qđ ab igne nomē accepit. Est alius pyrites vulgaris quē viuū lapidē appellāt, q ferro vel lapide pcussus scitillas emittit, quæ excipiunt sulphure vel alijs fungis vel folijs, & dicto celerius prębet ignē. Hūc vulgus focarem petrā vocat. Selenites latine lunaris interptat, eo ꝙ interiorē ei⁹ candorē cū luna crescere atq; deficere aiūt, gignit in pśidia. Dionysius lapis fuscus & rubētibus notis sparsus. Vocat autē ita, qa si aq̄ mixt⁹ cōteratur vinū fragrat, & ꝙ in illo mirū est ebrietati resistit. Traci⁹ niger & sonorus nascit in flumie, cui⁹ nomē est pōtus in equitia. Phrygius lapis ex loco traxit vocabulū. Nascit ei in phrygia, colore pallidus, mediocriter grauis. Est aūt gleba punicosa. Vritur anteavino pfusus, flatusq; follib⁹ donec rubescat, ac rursus dulci vino intīgitur ternis vicibus tingēdis vestib⁹ tantū vtilis. Syrius lapis a syria vbi reperit appellat⁹, hic niger fluctuari traditur, cōminutus mergi. Arabicus similis est ebori sinevlla macula. Hic defricat⁹ ad cutē succū dimittit croco simile. Iudaicus lapis albus est, atq; in scemate grādis scripturis subinuicē modulat⁹, quas greci grāmas appellāt. Samius a samo ysula vbi reperiturvocat⁹, & est grauis & cādidus, polīē di aurū vtilis. Mephitis vocat⁹ a loco ęgypti. & ē gēmantis naturę. Hic trit⁹ atq; in his quę vtēda sunt & secanda ex aceto illinitus ita obstupescere facit corpus vt nō sentiat cruciatū. Sarcophagus lapis dictus eo ꝙ corpora defunctoꝝ cōdita in eo infra xl. dies absumūtur. σαρξ enim gręce caro dicitur ϕαγειν comedere. Nascit autē in troade, fissiliq; vena sciditur. Sūt & eiusdē generis in oriēte saxa, quę etiā viuētib⁹ alligata erodūt corpora, mitiores autē seruādis corporib⁹ nec absumēdis. Hęmatites appellatus eo ꝙ cote resolut⁹ i colorē veniat sanguinis. Est autē admodū liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur invltima ęgypto, babylonia & hispania. Androdamātus colore niger, pōdere & duricia isignis, vñ & nomē traxit, pręcipuus reperit in africa. Trahere autē in se argētū vel ęs dicit, qa attrit⁹ vt hęmatites in colorē redigitur sanguinis. Iscistos iuenitur i vltima hispania, croco similis cū leui fulgore, facile fricabilis, Amāthon appellat⁹ a veteribus, eo ꝙ si ex ipsovestis fuerit cōtracta cōtra ignē resistat, & igni iposita nō ardeat, sed splēdore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficijs resistēs oībus, spēcialiter magoꝝ Batrachites lapis similis est testę lamiosę scissibilis Gallactites colore cinere⁹, gustu suauis, sed ideo vocatus ꝙ quidā de se lacteū attritus dimittat. Obsius lapis niger est trāslucidus, & vitri habēs similitudinē, & ponitur i speculis parietū ꝓpter imaginum vmbras reddēdas. Gēmas multi ex eo faciūt. Nascitur in india & in samo italię. Mitridas lapis euphratis sole repcussus colorib⁹ micat varijs. Ethites lapides reperiūtur i nidis aquilarū. aiūt binos inueniri, marē & fœminā, nec sine his parere aquilas. Hoꝝ masculus dur⁹ similis gallę subrutilis fœmineus vero pusillus ac mollis. Alligati partus celeritatē faciunt, etiā aligbus vuluę excidūt nisi cito parturiētibus auferātur. Fingites cappadociæ lapis, duricia marmoris. cādidus atq; trāslucēs, ex quo quondā templū cōstructū est a quodā rege foribus aureis, qbus clausis claritas intus diuturna erat. Emites lapis ebori similis in quo dariū cōditū fertur parioq; similis candore & duricia, minus tantū pōderosus, q purus vocat. Ostracites vocat⁹ ꝙ similitudinē testę habeat, vsus eius pro punice. Melanites lapis dictus eo ꝙ melleū & dulcē succū emittat. Hisiniris lapis asper & idomitus, & oia atterens, ex quo lapide gēmę terūtur. Chrysites colore similis ocreę inuenit in ęgypto Amites similis nitro, sed durior, gignitur in ęgypto & arabia, nascitur in ęthiopia veluti viridis, sed lacte⁹ cū resoluitur, remordēs vehemēter. Coranus albus est duriorq; pario. Molotius veluti viridis & grandis, inuenitur in ęgypto. Tusculan⁹ a loco italię dictus, dissiliri igne traditur. Sauinus lapis fuscus, addito oleo etiā lucere fertur. Est & quidā viridis lapis ve hemēter igni resistens. Sisinius mollis & cādidus, sed calefact⁹ oleo nigrescit atq; durescit. Lapides quoq; medicinaliū mortarioꝝ & pigmentorū vsibus apti, edesius pręcipuus, & inde colaticus. Thebaicus quoq; & basanites lapides nihil ex sese remittētes. Specularis lapis vocatus est ꝙ vitri more trāsluceat, repertus primū in hispania citeriore, & circa segobricā vrbē. Inuenitur ēm sub terra et effossus excidit atq; findit in q̄llibet tenues crustas.

¶ De marmoribus. Capi.v.

POst lapidū genere veniem⁹ ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nā marmora dicunt eximij lapides qui maculis & coloribꝰ cōmendātur. Marmor sermo grecus est, a viriditate vocatus, & quis postea & alij colores inueniātur, nomen tñ pristinū a viriditate retinuerunt. Marmorum colores & genera inumerabilia sunt. Non tamen oia e rupibus excidunt, sed multa sub terra sparta sunt et præciosissimi generis, sicut lacedęmoniū viride cunctisq; ilariu s, repertū prius apud lacedęmones, vñ & vocabulum traxit. Ophites serpentiū maculis simile est, vnde et vocabulū sumpsit. Duo eius genera, molle candidū, nigrum durū. Augusteū & tiberiū in ęgypto augusti et tiberij primū pricipatu reperta sunt. Differētia eorum est ab ophite, cū illud vt prędixim⁹ serpentiū maculis sit simile, hæc maculas diuerso modo colligūt. Nā augusteū vndatim est crispū in vertices, tiberiū sparsa nō cōuoluta canicie. Purpurites ex ęgypto est rubēs cādidis interueniētibus punctis. Nois eius causa ꝙ rubeat vt purpura. Basanites ferrei coloris sine duricię, vnde & no mē ei datum est, inuētus in egypto & æthiopia. Alabastrites lapis candidus, intertinctus varijs coloribus, ex quo euangelici illius vnguēti vasculū fuit. Cauant em̄ hunc ad vasa vnguētaria, qm̄ optime seruare icorrupta dicit. Nascit circa hebes ęgyptias & damascum syrię, cęteris cādidior, probatissimus vero in india Parius cādoris eximij, lychnites cognomento, hic apud paron insulā nascit, vnde & parius nūcupatus. Magnitudo eius qua lāces crateraſq; nō excedat. Vnguētis et ipse aptus. Corallitícus i asia repert⁹ mēsura nō vltra cubitos binos, cādore, pximo eboris, ad quandam similitudinē e diuerso niger. Alabādicus terrę suę noie nūcupatus purpureę aspectui similis. Iste in oriēte igne liquatur, atq; ad vsum vitri fundit. Thebaicus intertinct⁹ aureis guttis inuenitur in parte ęgyptia, script⁹ coticulis ad terēda collyria quadā vtilitate naturali conueniēs. Sienites circa sienē vel thebas nascit, trabes ex eo fecisse reges phibētur. Marmora aūt quę in officinis sunt, rupibꝰ gignunt, ex qbus iste sienites diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primū vsum insulę cyclades dederūt. Lesbius liuidior est paulo huic, sed & ipse diuersi coloris maculas habēs. Corítheus ammoniacę guttę similis cū varietate diuersorū colorꝫ coritho primū repertus, ex eo colūnæ ingētes limina q; fiunt ac trabes Charysteum, viride optimū nomēab aspectu habēs eo ꝙ gratū sit his q gēmas sculpunt, eius em̄ viriditas reficit oculos. Numidicū marmor numidia mittit ad cutē succum dimittit, croco similem. vnde & nomen accepit, nō crustis, sed in massa, & liminū vsū aptum. Luculleū marmor nascitur in chio insula cui lucullus cōsul nomē dedit, q delectatus illo primū romā iuexit, solūq; pene hoc marmor ab amatore nomē accepit. Est & limēsis, tephria appellatus, colore cineris cuius lapidis alligatio cōtra serpentes laudatur. Ebur, a barro. i. elephāto dictū. Ho. Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris

¶ De gemmis. Capi.vj.

POst marmorū genera gēmę sequunt, quæ multū auro decorē tribuūt venustate colorꝫ. Primordia earū a rupe caucasi. Fabulę ferunt ꝓmetheū primū fragmēta saxi eiusdē inclusisse ferro ac digito circūdasse, hisq; initiū cœpisse anulū atq; gemmā. Genera gēmarū innumerabilia esse traduntur, e quibꝰ nos ea tātū qnę principalia sunt siue notissima annotabimus. Gēmæ vocatę ꝙ istar gūmi transluceāt Pręciosi lapides ideo dicti sunt, quia care valēt, siue vt avilibus discerni possint, seu ꝙ rari sint. Omne em̄ qđ rarum est, magnum & pręciosum vocatur, sicut & in samuelis volumine legitur. Et sermo domini pręciosus erat in israel, hoc est rarus.

¶ De viridioribus gemmis. Capi.vij.

OMniū gēmarū virentiū smaradus pricipatum habet. Cui veteres tertiā post margaritas & vniones tribuūt dignitatē. Smaragdus animi viriditate dicit. Omne enim satis viride smaradū dicit. Nullis em̄ gēmis vel herbis maiorq̄ buic austeritas est. Nā herbas virētes frondesq; exuperat, inficiēs circa se viriditate repcussum aerē. Sculpētibus quoq; gēmas uulla gratior oculorū refectio est. Cuius corpus si extentū fuerit sicut speculū ita imagines reddit. Quippe Nero cęsar gladiatorꝫ pugnas in smaragdo spectabat. Genera ei⁹. xij. sed nobiliores scythici, q̄ in scythica gēte reperiunt. Secundū locū tenēt bactriani. Colligūtur em̄ in cōmissuris saxorꝫ siante aquilone. Tunc em̄ tellure deoperta intermicāt. quia his vētis harenæ maxime mouent. Tertiū ęgyptij habēt. Reliqui in metallis ærarijs inueniūtur, sed vicioſi. Nā aut ęre aut plumbo aut lapillamētis, vel salis simi les notas habēt. Smaragdi autē mero & viridi pſi ciūt oleo q̄uis natura imbuant. Calcosmaragdus dicta ꝙ viridis sit, & turbida aeris venis. Hæc in ægypto vel cypro insula nascitur. Prasius proviridante colore dictus, sed vilis. Cuius alterū genus sanguineis punctis abhorret. Tertium distinctuꝫ virgulis tribus cādidis. Berillus in india gignitur, gētis suę lingua nomen habens, viriditate similis smaragdo, sed cū pallore. Politur autē ab indis in sexāgulas formas, vt hebetudo coloris repcussione angulorū excitet. Alter polit⁹ nō habet fulgorem. Genera eius nouē. Crisoberillus dictus eo ꝙ pallida eius viriditas in aureū colorē resplēdeat, & hunc india mittit. Crisopassus indicus est colore porri succum referēs, aureis interueniētibus guttis, vñ & nomē accepit, quē quidā berillorū generis iudicauerūt Iaspis de greco in latinū viridis gēma iterpretat. Iasq ppe viride, pinnas in gēma dr. Est autē smaragdo subsimilis & crassi coloris Species ei' decē & septē. volūt aūt qdā iaspidē gēmā &

gratiæ & tutelę eſſe geſtãtibus quod credere nõ ſi dei ſed ſuperſtitionis eſt. Topazion, ex virẽti gene re eſt omniq; colore, reſplendẽs, inuẽta primũ in A rabię inſula in qua troglodytę prędones fame & tẽpeſtate feſſi, cũ herbaꝝ radices effoderent erue runt. Quę inſula poſtea quęſita nebulis cooperta tandẽ a nauigantibus inuenta eſt. Sed ob hoc locꝰ & gemma nomen ex cauſa accepit. Nam topazin trogloditarum lingua ſignificationẽ habet querẽ di. Eſt aũt ampliſſima gẽmaꝝ, eadẽ ſola nobiliũ li mã ſentit. Genera eiꝰ duo. Callaica colore viridiſq; pallens & nimis craſſa, nihil iocundius, aurũ decẽs vñ & appellata. Naſcit in indiavel germania in ru pibus gelidis oculis modo extuberans. Molochi tes ſpiſſus virens, & craſſior q̃ ſmaragdus, a colore maluę nomẽ accepit, i reddẽdis laudata ſignis na ſcit in arabia. Eliotropia viridi colore & nubilo ſtel lis puniceis ſuperſparſa cũ ſanguineis venis Cauſa noĩs de effectu lapidis eſt. Nã deiecta in labris ęne is radios ſolis mutatur ſanguineo repercuſſu. Ex tra aquã aũt ſpeculi modo ſolem excipit. depręhẽ ditq; defectus eius ſubeuntẽ lunã oſtendẽs mago rũ ipudentię. Manifeſtiſſimũ in hoc quoq; exẽplũ eſt, q̃ admixta herba eliotropio quibuſdã additis pręcantationibus gerentẽ conſpici negant. Gigni tur in cypro & in africa, ſed melior ĩ æthiopia. Sag da gẽma praſini coloris apud chaldęos. Cuius tan tavis eſt vt permeantes naues e profundo petat. & carinis ita tenaciter adhereat, vt niſi abraſa parte ligni vix ſeparetur. Myrrhites dicta eſt q̃ ĩ eo myr rhęvis eſt. Cõpreſſus aũt vſq; ad odorẽ nardi ſpi rat ſuauitatẽ aromatis. Reperitur in arabia vel æ gypto. myrrhę coloris & odoris, vnde & nomẽ ac cepit. Melecros, bicolor exvna parte viridis, ex al tera melli ſimilis. Coaſpis a flumine perſarũ dicta eſt ex viriditate fulgoris aurei.

¶ De rubris gemmis Caꝑ. viii.

COrallius gignit̃ in mari rubro forma ramo ſus colore viridis, & maxime rubens. Bacę eius vel vię candidę ſub aqua & molles, de tractę cõfeſti durant̃ & rebeſcũt tactuq; ꝓtinus la pideſcũt. Itaq; occupari euelliq; retibus ſolet aut a cri ferramento pręcidi, qua de cauſa coralliusvoci tatur. Quantũ aũt apud nos margaritũ indicũ p̃ cioſum eſt, tẽtum apud indos coralliũ. Hunc magi fulminibus reſiſtere affirmãt, ſi creditur. Sardiꝰ di cta, eo q̃ primũ reperta ſit a ſardis bęc rubruꝫ ha bet colorẽ, marmoribus pręſtãs, ſed inter gẽmas vi liſſima. Genera eius quinq;. Onyx appellata q̃ ha beat in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humanę. Greci enim vnguem onycem di cunt. Hanc indiavel arabia gignit, diſtans autẽ in uicem. Nam indica igniculos habet albis cingẽti bus zonis, arabica autem nigra eſt cum candidis zonis. Genera eius quĩq; Sardonix ex duũ noĩꝫ ſo cietate vocata ẽ. Eſt ei ex onycis cãdore & ſardo. Conſtat autem tribꝰ coloribus. ſubterius nigro me dio candido, ſuperius minio. Hęc ſola in ſignando nihil cerę auellit. Reperitur aũt apud indos & ara bes detracta torrentibꝰ. Genera eius quinq;. Hæ matites rubore ſanguineus ac propterea hęmati tes vocatus. Hęma quippe ſanguis eſt. Gignitur in æthiopia quidẽ, ſed principalis in arabia & in afri ca inuenitur. De qua promittunt magi quidaꝫ ad coarguendas barbarorũ inſidias. Succinus quem appellant greci electron fului cereiq; coloris. ferẽ arboris ſuccus eſſe, & ob id ſuccinũ appellari. Ele ctrum aũt vocari fabuloſa argumentatio dedit. nã q; phœtonte fulminis ictu interempto, ſorores eiꝰ luctu mutatas in arbores populos lachrymis elec trũ omnibus annis fundere iuxta eridanũ amneꝫ & electrũ appellatum, quoniam ſolvocitatus ſit e lectrum plurimi poetę dixerũt. Conſtat aũt non eſ ſe ſuccũ populi ſed pineę arboris. Nã accenſus te de nidori fragrat. Naſcitur aũt in inſulis oceani ſe ptẽtrionalis, ſicut gũmi, dẽſaturq; vt cryſtallũ rigo revel tempore. Ex ea fiunt decoris gratia agreſti um fœminarũ monilia. Vocati aũt a quibuſdã har paga eo q̃ attritu digitoꝝ accepta caloris anima ſolia paleaſq; & veſtium fimbrias rapiat, ſicut ma gnes ferrũ. Quocũq; aũt mõ libeat tingi. Nã au cuſe radice cõchylioq; inficitur. Ligurius vocatus q̃ fiat exvrina lyncis beſtię tempore indurata. Eſt autem ſicut & ſuccidum fulua, attrahens ſpiritu folia propinquantia.

¶ De purpureis. Caꝑ. ix.

INter purpureas gẽmas principatũ a methiſtus indicus tenet. Amethiſtꝰ pur pureus eſt, permixto violaceo colore, & quaſi rore nitor & leniter quaſdã flam mulas fundens. Alterũ eius genus de ſcendit a hyacynthis. Cauſam nominis eius aſſert, quaſi ſit quidã in purpura illius non ex toto igneũ ſed vini colorẽ habens. Eſt autẽ ſculpturis facilis. Genera eius quinq;. Saphirus cęruleus eſt cũ pur pura, habens pulueres aureos ſparſos, optimus a pud medos, nuſq; tamen perlucidus. Hyacynthꝰ ex nominis ſui floris vocatur. Hic in æthimologia in uenitur, cęruleum colorem habens optimꝰ qui nec rarus eſt, nec denſitate obtuſus ſed ex vtroq; tem peramento lucens purpuraq; refulgens, hic autez nõ rutilat ęqualiter, ſed cum facie cęli mutatur. Se reno enim perſpicuus eſt atq; gratus, nubilo corã oculis euaneſcit atq; marceſcit. in os miſſus frigi dus eſt, in ſcrulpturis duriſſimus, nec tamen inui ctus. Nam adamante ſcribitur & ſignatur. Hiacyn thizõto indicus eſt, hiacynthũ prope referẽs. Qui dã aũt eorum cryſtallis ſimiles capillamẽtis inter currentibus obſcurantur exquo etiam viro nomen illorũ eſt. Amethiſtizontas appellatur, quia eiꝰ ex tremus igniculus in amethiſti violam exit. Celido nia ex hirundinũ vocata colore. & duorum eſt ge nerum, quarũ vna ex altera parte purpurea, & alia purpurea nigris iterueniẽtibꝰ maculis. Cyanea ſcy

torum ſuſtinent flatus. Cimas vocatas dicunt quaſi comas. Folia græce filia dicuntur. ide & ad nos hoc nomen per deriuationē tranſlatum eſt. Flores nominati, q̄ cito deſſuant de arboribus, quaſi fluores q̄ cito ſoluantur. In his duplex gratia coloris & odoris. Auſtro enī flores ſoluuntur, zephiro fiunt. Germen dicimus ſurculum prægnantē a gerendo, vnde & germinatio Fructus nomen accepit a frumine. i. eminēte gutturis parte qua veſcimur. Inde & fruges. Fructus aūt proprie dicūtur agro⁊ & arbo⁊ quibus vtimur. In aialibus vero abuſiue & trāſlatiue vocari fructum, Poma dicta ab opimo. i. copię vbertate. Matura dīr quia apta ſunt ad mandandū, ſic & imatura. quia prius q̄ matura fiāt, dura ſunt ad mandendū. Ligna dicta quia incenſa cō uertuntur in lumen. Vñ & licinū dī q̄ lumen det, aſtula a tollendo nūcupata quaſi abſtula. Fomes eſt abſtula quæ ab arboribus excutitur, reciſione aut auſtulę ambuſtę, aut ligno cauata a fungis nomine accepto, q̄ ita capiat ignē de quo Virg. Rapuit in fomite flammā. Torris lignū aduſtū quem vulgus ticionē appellat, extractū foco ſemiuſtū & extictum. Quiſquilię ſtipulę imixtę ſurculis ac foliis aridis, ſunt aūt purgamenta terra⁊. Caries putredo lignor⁊, dictum hoc nomīe qđ eueniat lignis virtute carentibus.

¶ De propriis noibus arborum. Cap. vii.

PAlma dicta, quia manus vltricis ornat⁹ ē vel q̄ oppāſis eſt ramis, in modū palmæ hominis. Eſt enī arbor inſigne victorię, p ceroq; ac decoro vultu, diuturnīſq; veſtita frondibus & folia ſua ſine vlla ſucceſſione conſeruans. Hanc græci fœnicem dicunt, q̄ diu duret. ex noie auis illius arabię quę multis annis viuere phibetur. Quę dū in multis locis naſcatur, nō in omnibus fructus perficit maturitatē. Frequēter aūt inægypto & ſyria. Fructus aūt eius dactilia digitorū ſimilitudine nuncupati, quorū etiam noia variantur Nā alii appellantur palmulę, ſimiles mirabolani, alij thebaici, qui et nicolai. Alii mucales, quos græci cariatos vocant. Laurus a verbo laudis dicti. hęc enī eū laudibus victor⁊ capita coronabātur. Apud anti quos aūt laudea noinabatur, poſtea d littera ſublata & ſubrogata r, dicta eſt laurus vt in auriculis, quę initio audiculę dictę ſunt, et medidies quæ nunc meridies dī. Hanc arborem græci daphnē vocant, q̄ nunq̄ deponat viriditatē, inde illa potius victores coronantur. Sola quoq; hęc arbor vulgo fulminari minime creditur. Malū a græcis dictū, q̄ ſit fructus eius pomorum oīm rotundiſſimus, vnde & hæc ſunt vera mala, quę vehementer rotunda ſunt Malū matianū a loco vocatum vñ prius aduectu⁊ eſt. Nā multę arbores noia ex prouinciis & ciuitatibus de quibus allatę ſunt acceperunt. Virgilius. Amantibus qui ex malo queri ſoleat oſtendit. Malacidonia nomen ſumpſit ab oppido quod eſt in inſula creta, de qua græci dicere ſolent, vrbium cretenſium matrem ſidoniā, ex cuius primo cidonitū conficitur. Fit quoq; ex ea et vinū, quo languentiū diſiderīa falluntur. Nā ſpecie & guſtu & odore cuiuſlibet vini veteris imaginē repręſētat. Malomelū dulcedine appellatū, q̄ fructus eius mellis ſapore habeat, vel q̄ in melle ſeruetur, vnde & quidam Si tibi cecropio ſaturata cidonia melle. Ponantur dicas hęc melli mella placent. Malū punicum dicitur et q̄ ex punica regione ſit genus eius tranſlatum. Idē & malogranatum, eo q̄ inter corticis rotunditatē granorum contineat multitudinem. Arbor aūt malogranata generis eſt fœminini, pomū vero eſt neutri generis. Flores malo⁊ a græcis appellati ſunt quitinas, latini caducum vocant. Agreſtium aūt malorum flores græci balauſtion appellauerūt. Quorū alij albi, alij purpurei, alii roſei reperiuntur, ſimiles floribus mali punici. Negāt me dici mali punici cibo noſtra corpora nutriri, ſ⁊ eo ſic opinantur vtendū vt mendicare potius non alere videatur. Malū perſicū cuius breuis admodum vita conceſſa eſt, trium generum eſſe fertur, duracenum, armeniacum & perſicum, Duracenū nuncupatur, eo q̄ pomum eius in guſtu acore⁊ referat Armeniacum dicitur, q̄ primum genus eius ab armenia ſit aduectum. Perſicum vocatū q̄ eam arborē primus in ęgypto ſeuerit perſeus, a quo ſe oriundos ptolomei ferebāt. Hęc in perſida fructū generat interfectorium, apud nos autem iocundū ac ſuauem. Horum aliud pręcox, aliud vocatur ęſtiuū Medica arbor cuius nomen etiā carminibus mantuanis inclaruit, aſportata primum a medis, vñ & vocabulū ſumpſit. Hanc græci cedromelam, latini citriā vocant, q̄ eius pomū ac folia cedri odorē referat. Malum eius inimicum venenis, & hoc eſt qđ idem poeta intelligi voluit, cum tradat ex illo foueri animā. Hęc arbor omni tempore plena eſt pomis quę in ea partim matura, partim acerba, partim adhuc in flore ſunt poſita, quod in cęteris arboribus rarum eſt. Mella quam græci loton appellant, quę vulgo propter formam & colorē faba ſyrica dicitur. Arbor enim eſt magna fructum ferēs comeſtibilē maiorem pipere guſtu ſuauem vnde & mella vocata eſt. Coquinella, quam latini ob colorem primum vocant, alij a multitudine enixi fructū nixam appellant. Cuius generis damaſcena melior, a damaſco oppido vnde prius aſportata eſt dicta, cuius ſolum pomum ſtomachum mederi probatur. Nam cætera noxia prohibentur. Hæc ſola arbor gummi glutinoſum & compactiuum diſtillat quo et me dici et ſcriptores vtuntur. Oleomella naſcitur in palmaria ſyrie ciuitate ex eo ita appellata, qđ ex trunco oleū defluat in craſſitudinem mellis ſaporis ſuaui. Pomelida ſorbo ſimil̄, mediocris arbor, et flore candido, dicta quod dulcis ſit ei⁹ fructus & acuto ſapore commixtus. Hæc arbor ętate durat exigua. Meloſos arbor in africa punica lingua vocata, ex qua profluit lētus ſucc⁹, quia loco

amoniacus noiatur. Meſpila arbor ſpinoſa, fructu ſimilis malorũ, ſed paulo breuiore, vnde et appellata, q̃ pilulę formã habeant eius poma. Pyrus vocata videtur, q̃ in ignis ſpeciem formata. Naꝫ hoc genus pomi ab amplo incipit & in anguſtũ finit, ſicut ignis. Pyrus aũt arbor, fructus eius pyra eſt. Cuius multę ſpecies ex quibus cruſtumia ſunt pyra ex parte rubẽtia, ab oppido cruſtumio noiata. Poma pyri iumẽtis ipoſita vel ſi pauca, vehemẽter onerosa eſſe dr̃. Ceraſus a ceraſo vrbe ponti vocata. nã lucullus cũ ceraſum ciuitatẽ ponti deleſſet, hoc genus pomi inde aduexit & a ciuitate ceraſum appellauit. Arbor aũt ceraſus, pomũ ceraſum dr̃. Hoc ẽt & ante lucullum erat in italia, ſed durum, vnde & cornum appellatũ eſt. Eſt autem arbor apta aſtilibus. Vnde et virgilius. Bona bello cornus. Ficus latine a fœcunditate vocatur. Feracior eſt enĩ arboribus cęteris. Nã terq; quaterq; per ſingulos ãnos generat fructũ, atq; altero matureſcente alter oboritur. Hinc & carice a copia noiatę. Ficus ægyptia fœcundior fertur, cuius lignum in aqua miſſum illico mergitur, & cũ in limo aliquãdiu iacuerit, deinde in ſuperficiẽ ſuſtollitur. verſavice naturę, qñ madefactũ debuit humoris pondere reſidere. Ante a athlętę fecis alebãtur priuſ q̃ eos pythagoras exercitator ad carnis vſum qui fortior cibus eſt tranſtuliſſet. A ſenibus in cibo ſępius ſumptę ficus rugas eoꝝ ferunt diſtẽdere. Tauros quoq; ferociſſimos ad fici arborẽ colligatos repente mãſueſcere dicũt Caprificus appellata, eo q̃ parietes quibus innaſcitur carpit. Rũpit enĩ & prodit ex latebris quib⁹ cõcepta eſt. Alii caprificũ putant dictũ, q̃ ficus arbor eius remedio fœcũdetur. Morus a græcis vocata quã latini rubũ appellant, eo q̃ fructus vel virgulta eius rubent. Eſt enĩ morſus ſilueſtria fructus afferens, quibus in deſerto paſtoꝝ fames ac penuria confouetur. Huius folia ſuperpoſita ſerpenti ferũtur interimere eum. Sycomorus ſicut & mor⁹ græca noia ſunt. Dicta aũt ſycomorus, eo q̃ ſit foliis ſimilis moro. Hanc latini celſam appellant ab altitudine quia non eſt brevis vt morus. Nux appellata q̃ vmbra vel ſtillicidiũ folioꝝ eius proximis arboribus noceat. hunc alio nomine latini iuglandẽ vocãt, quaſi iouis glandẽ. Fuit enĩ hæc arbor conſecrata ioui. Cuius pomum tantãvim habet vt miſſa inter ſuſpectos herbarũ vel fungorũ cibos, quicquid in eis virulẽtũ eſt exudet rapiat atq; extiguat. Nuces aũt gñaliter dr̃ oĩa poma tecta corio duriori, vt pineę, nuces, auellanę, glandes, caſtaneę, amigdalę. hinc & uuclei dicti eo q̃ ſint duro corio tecti. At contra poma omnia mollia mala dicta, ſꝫ cũ adiectione terraꝝ in quibus antea nata ſunt, vt pſica, punica, matiana, cidonia &c. Amigdala græcuꝫ nomen eſt, quod latine nux longa vocatur. hanc alij nuclicam vocant quaſi minorẽ nucem, de qua Virgilius, cum ſe nux plurima ſiluis induit in florẽ Cunctis enim arboribus prior ſe flore veſtit et ad ferenda poma arbuſta ſequentia præuenit. Auellanæ ab auellano cãpanię oppido vbi abundãt cognoiatę ſunt. hæc a græcis põticę appellãtur, eo q̃ circa ponticũ mare abundãt. Caſtaneã latini a græco appellant vocabulo. hanc enĩ græci caſtaneã vocant, propter quod fructus eius gemini in modum teſticulorum intra folliculũ reconditi ſunt, qui dũ eiiciuntur quaſi caſtrantur. hæc arbor ſemel vt exciſa fuerit tanq̃ ſilua expullulare conſueuit Vel poma ex omnibus nucibus fortiſſima ſunt. nam in cibo ſumpta difficile digerũtur, virides ſtringunt, coctę aũt minus. Ilex ab electo vocata. huius enĩ arboris fructum homines primũ advictum ſibi elegerũt vnde et poeta. Mortales primi ructabant gutture glandẽ. Prius enim q̃ frumenti vſus eſſet, ãtiqui homines glandẽ vixerunt. Suberies arbor, ex quavalidiſſimus cortex natorius extrahitur. Et ideo appellata ſuberies, eo q̃ fructus eius ſues edunt, porcorum ſunt enĩ alimenta non hominuꝫ. Et dicta ſuberies quaſi ſuhedies. Fagus & eſculus arbores glandiferę, ideo vocatę creduntur q̃ harum fructibus olim homines vixerunt, cibumq; ſumpſerunt, eſcamq; habuerunt. Nam eſculus ab eſca dicta. Fagus vero a græco vocabulum traxit. Fage enĩ græce comedere dicitur. Silicon quam latini corrupte ſilicam vocant, ideo a græcis tale nomen accepit, eo q̃ ligni eius fructus dulcis. Xilo quippe dicunt ligum, licon dulce. huius arboris pomo ſuccus expreſſus acatia a græcis dicitur. Piſtatia q̃ cortex pomi eius nardipiſtici odorem referat. Pin⁹ arbor picea, ab acumine foliorum vocata. Pinum enĩ antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam pitin, aliam græci peucem vocant, quam nos piceaꝫ dicimus, eo qđ deſudet picem. Nam & ſpecie ſibi differunt. In germanię autem inſulis huius arboris lachryma electrum gignit. Gutta enim defluens rigore vel tepore in ſoliditatem dureſcit, & gẽmam facit de qualitate ſua nomen accipiens. i. ſuccinum, eo q̃ ſuccus ſit arboris. Pinus creditur prodeſſe cunctis quę ſub ea ſeruantur, ſicut nux nocere omnibus. Abies dicta quod prę cęteris arborib⁹ longe eat, & in excelſum promineat. Cuius natura expers eſt terreni humoris, ac proinde habilis atq; leuis habetur, de qua Virgilius. Et caſus abies viſura marinos, quia ex ea naues fiunt. hanc quidaꝫ gallicum vocant propter candorem. Eſt autem ſine nodo. Cedrus quam græci cedros vocant, quaſi ceomenes drioſioron, id eſt arboris humor ardentis. cuius folia ad cypreſſi ſimilitudinem reſpõdẽt. Lignum vero iocundi odoris eſt, & diu durans, nec a tinea vnq̃ exterminatur de qua Perſius. Et cedro digna locutus, ſcilicet propter durabilem perpetuitatem. Vnde et in tẽplis propter diuturnitateꝫ ex hoc ligno lacunaria fiunt. huius ligni reſina cedria dr̃, quę in conſeruandis libris adeo eſt vtilis, vt perliniti ex ea nec tineas patiebãtur, nec tempore cõſeneſcant. Naſcitur in creta africa atq; ſyria. Cy

preſſus grẽce dicitur ꝙ caput eius in rotunditate ī acumen erigitur. Vnde & cononvocatur, ideſt alta rotunditas. Hinc & fructus eius conus, quia rotunditas eius talis eſt vt conum imitetur. Vnde & coni fere cyparisſi dicuntur. Huius lignũ cedro penẽ ꝓximã habet virtutẽ. tẽplorũ quoq; trabibus aptum, impenetrabili ſoliditate nunq̃ oneri cedit, ſed ea q̃ in principio fuerit firmitate perſeuerat, Antiqui cy preſſi ramos prope rogũ cõſtituere ſolebãt vt odorẽ cadauerũ dum vrerentur comprimerent iocunditate odoris ſui. Iuniperus grẽce dicta ſiue ꝙ ab ã plo in anguſtũ finiat vt ignis, ſiue ꝙ conceptũ diu teneat ignem, adeovt ſi prunę ex eius cinere fuerit opertę, vſq; ad annũ perueniant. Pyr enī apud grẽcos ignis dicitur. Iuniperus aũt alia parua alia magna eſt. Hebenus in india & æthiopia naſcit, quæ cęſa duresçit in lapidẽ, cuius lignũ nigrũ eſt, & cortex leuis, vt lauri, ſed indicũ maculoſum eſt in paruis diſtinctionibus albis ac fuluis. Ethiopicus vero qđ prẽſtantius accipitur, in nullo eſt maculatus, ſz eſt nigrum leue & corneum. Eſt autem mareotica palus in india, vnde hebenus venit. Lucanus mareotica inquit. Hebenus aũt crepundiis illigat, vt ī fantẽ viſu nigra non terreant. Platanus a latitudie folioq; dicta, vel ꝙ ipſa arbor patula ſit & ampla. Nã platos grẽci latũ vocant. Expreſſit huius arboris ſcriptura & nomẽ & formã dicẽs, quaſi platan⁹ dilatata ſum in plateis. Eſt aũt tenerrim⁹ foliis ac mollib⁹ & vitiũ ſimilis. Quercus ſiue quernus dicta ꝙ eo ſoliti erant dii gentiũ quęrentib⁹ reſponſada re arbor multũ annoſa, ſicut legitur de quercu mãbre ſub qua habitauit abrahã, quę ferẽ vſq; ad conſtantini regis imperiũ per multa ſęcula perduraſſe. Huius fructus glãdula appellatur. E quib⁹ vna agreſtis onfaticis dicta parua forma, ſed firmo corpore atq; nodoſo, quę medicaminibus & incauſtis adhibetur, altera balanis lenis, ac leuis, ac nimiũ perforata. Lucernarũ tm̃ vſibus neceſſaria. Fraxinus vocari fertur, ꝙ magis in aſperis locis montaniſq; fragis naſcatur. hinc per deriuationẽ fraxin⁹. ſicut a monte montanus. De quo Ouidius. Et fraxinus vtilis aſtis. Taxus venenata arbor, vnde toxica venenata exprimuntur. Ex hac arcus parthi & aliæ gentes faciunt, vñ & poeta. Itireos taxi torquẽtur in arcus. Itireos aũt dicit parthicos. Acer colorib⁹ ſpar. Robur aũt gñaliter dr̃ ex oī materia qcquid ẽ firmiſſimũ. Alnus vocat ꝙ alat amne. Proxima eī aq̃ naſcit, nec facile extra vndas viuit. Hinc & tenera & mollis, quia in humecto loco nutrit. Vln⁹ nomẽ accepit, ꝙ vliginoſis locis & hũidis melius ꝓficit. Nã ī mõtanis & aſperis min⁹ letata eſt. Larex cui hoc nomẽ a caſtello laricino initũ eſt, ex qua tabulę regulis affixę, flãmã repellũt, neq; ex ſe carbonẽ ambuſtę efficiũt. Populus dicta ꝙ ex eius calce multitudo naſcat. Cui⁹ gen⁹ duplex ẽ. Nã altera eſt alba. altera nigra. Alba aũt popul⁹ dicta, quia folia ei⁹ vna pte ſunt alba, altera viridia. Hęc igit̃ bicolor habẽs, quaſi noctis & diei notas quę tẽpora ortu ſolis occaſuq; cõſtãt. Generat etiã reſinã circa eridanũ fluuiũ, velvt alij memorant in ſinib⁹ ſyriæ. Tiliã dicunt vocatã, eo ꝙ vtilis ſit ad vſum telorũ nitore & lenitate iaculandi. Eſt enī genus materiæ leuiſſime. Salix dicta ꝙ celeriter ſaliat, hoc ẽ velociter creſcat, arbor lenta vitib⁹ vtilis vinciendis. Cuius ſeminis hanc dicũt eſſe naturã, vt ſi quis illud in poculo hauſerit liberis careat, ſed & fœminas infœcũdas efficit. Populus aũt & ſalix & tilia materię ſunt & ad ſculpturã aptę. Vimen vocatur eo ꝙ vim habeat multã viroris. Natura enī ei⁹ talis eſt vt etiã ſi arefacta abluat vireſcat, deinde exciſa atq; in humo fixa radicib⁹ ſeſeipſa dimergat. Mirice. quã latini tamariciã vocãt, ex amaritudine notata, Guſtus ei eius nimis amarus eſt. Hęc arbor in ſolitudine et ſaxoſo humo naſcit, ex qua ẽt arbore maleficis artibus miſtra. i. odia concitari dicunt. Mirtus a mari dicta, eo ꝙ magis littorea arbori ſit. Vñ & Virgilius. Littora myrtetis lętiſſima. & amãtes littora myrtę. Hinc eſt qđ & a grẽcis myrene dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptã ſcribunt mulierum neceſſitatibus plurimis. Lentiſcus qđ cuſpis ipſius lentus ſit & mollis, Nam lentum dicimus quicquid flexibile eſt, vnde & lentum vimen et vites. Virgilius. Et lentę vites, pro flexibiles. Huius fructus oleus deſudat, cortex reſinam, quę maſtix appellat, cuius plurima & melior in chio inſula gignitur. Terebinth⁹ arbor, grẽcum nomen generans reſinam omnium reſinarum prẽſtantiorẽ. Buxus grẽcũ eſt nomen ex parte a latinis corruptũ. Pixos enim appellatur apud eos arbor ſemper viuens & leuitate materię elementoꝝ apicib⁹ apta, vnde & ſcriptura. Scribe buxo Rodãdarum quod corrupte vulgo lorandrũ vocatur qđ fit foliis lauri ſimilis, florevt roſa, arbor venenata. Interficit enim animalia, & medetur ſerpentiũ vexationes. Herbitũ vocauerũt paſtores eo qđ vice herbę prębeatur pecoribus vbi deſunt paſcua. turbiſcus, qđ devno ceſpite ei⁹ multa virgulta ſurgũt quaſi turba. Stipata vocata propter qđ ex ea ſtipẽtur tecta. Hinc & ſtipula per diminutionẽ. Arundo dicta qđ cito areſcat. Hanc veteres cãnã vocauerũt arundinẽ vero poſtea. Varro dixit. Sane ſciendum qđ latinũ cãna de lingua hebrea ſumptũ eſt. Apud eos enī calamus cãna dr̃. Cicuta aũt eſt quod eſt inter cãnas nodos, dicta qđ lateat. In indicis ſtagnis naſci arundines calamiq; dicuntur ex quoꝝ radicibus expreſſum ſuauiſſimum ſuccũ bibunt, vnde & Varro ait. Indica nõ magnũ in arbore creſcit arũdo. Illius & lętis ꝑmitur radicib⁹ humor. Dulcis cui nequeãt ſucco cõdere mella. Sãbucus mollis & puia arbor. Rhamnus genus eſt rubi quod vulgo ſenticẽ vrſinã appellãt, aſperũ nimis & ſpinoſũ. Sętix dicta a ſitu qđ ẽ terra iculta ī q̃ fętices ſpineq; naſcũtur. Maiores aũt nr̃i oẽm arborẽ ſpinoſã veprem dicebãt, qđ vi prędat. Oleaſter dict⁹ qđ ſit foliis oliuę

ſſimilibus ſed latioribus,arbor iculta atq; ſilueſtris amara atq; infructuoſa. Cui inſertus oliuæ ramus, vim mutat radicis,&vertit eam in propriam qualitatem. Lachyma oleaſtri arboris duplex eſt. Alia e ni gūmi ſimilat ſinevllo qualitatismorſu,alia amoniaci guttā ex diſtillatione collectā ac remordentē Oliua gręce oleum dicitur,ex quo in latinum tractū eſt vt oliua dicatur. Olea autem ipſa arbor eſt fructus oliua,ſuccus oleū. eſt aūt arbor pacis inſignedi ,cuius fructus diuerſis nominibus appellaſ. Orcades oliuę gręca ęthymologia a ſimilitudie tę ſticulorumvocatæ quos græci oros vocant. Radiolæ,pro eo q̄ oblōgæ ſunt in modū radioꝝ. Paphię a papho inſula dictę,vnde prius allatę ſūt. Licinię eo q̄ optimū dent lumen. Nam lignus lumen eſt. vnde et lignum nomenaccepit,quia aptum ē flammis et luminibus. Pauſia quā corrupte ruſtici pauſiāvocantviridi oleo & ſuaui apta. Et dicta pauſia q̄ pauiatur. i. tundatur,vne et pauimentuꝫ. Syria dicta pro eo q̄ de ſyria eſt allata ſiue quia nigra ē. Cruſtumia idē &volemis dicta eo q̄ volā compleat magnitudine,hoc eſt mediam manū,vnde & in uolare dicimus. Quidā autemvolemū gallica lingua bonum et magum intelligunt colimbades appellatę. Oleū autē ac olea noiatur. Namvt dicim⁹ olea eſt arbor,vnde deriuatum ſit oleuꝫ. Sed quod ex albis fuerit oliuis expreſſumvocatur ſpanum, a græcis onfation appellatū. Quod autem ex fuluis et nondū maturis fuerit expreſſumviride appellatur. Quodvero ex nimium maturis cōmune. dicīt. Ex his advſumvitæ primum eſt ſpanum, ſecundū viride,tercium cōmune. Amurca olei pars aquoſa ab emergendo dicta. i. q̄ ab oleo ſe mergat. & fex eius ſit. Hanc gręci amurcenvocāt ex latina ligua trahentesvocabulū. Gumē gręcum nomeneſt,hoc enim illi gūmi dicunt. Reſinā græci retinamvocāt Rhea enim gręce dr̄ quicquid manat. Eſt enim lachryma ſudore exhalata lignorum,vt ceraſi, lenti ſci, balſami,vel reliquarum arborū ſlue virgultoꝝ quæ ſudare produntur,ſicut & odorata orientis ligua,ſicut gutta balſami,ac ferularumvel ſuccinorum cuius lachryma dureſcit in gēmam. Prima eſt reſina trebinthina oīm prēſtantior. Affertur autez ex arabiæ patria atq; india et ſyria cypro & africa ex inſulis quoq; cycladibus. Secunda eſt lentiſcina quæ maſtixvocatur hæc ex chio inſula deportatur Tercia pinalis quarū alia pitines,alia peucine,alia liquida,alia arida,et afferuntur ex tyrrhena colofonia. Vñ etiam nomen colófonia reſina ſumpſit Pix græcum nomen eſt,quam illi piſſam vocant. Alijvolunt ex pino picē vocari. Hec a grecis appellatur donia,nos ramalē dicere poſſumus,cuius probabilis ſplendens lenis &munda. Creandarum arboꝝ naturaliter tria ſunt genera,aut ei ſua ſponte naſcuntur,aut ex ſeminibus fortuitu iacentibus ſurgunt,aut ex radicibus pullulant. Nam cęteravſus inuenit fauente natura,Oia poma latine neutri generis eſſe dr̄,arbores aut fœminini fere ſūt generis exceptis paucis, vt hic oleaſter hoc ſiler, Virgi. vt molle ſiler. Item hoc buxum,licet & hæc buxus dicatur. Nam ſuperfluam quidam volūt facere diſcretionem,vt hęc buxus de arbore dicam⁹ buxumvero de ligno compoſito.

¶ De arboribus aromaticis. Cap̄. viii.

AROmata ſunt queq; fragmentis odoris quę india vel arabia mittit ſiue alię regiones. Nomen autem aromata traxiſ ſevidentur,ſiue q̄ arisimpoſita diuiniſ inuocationibus aptavideantur, ſeu q̄ ſeſe aeri inſerere ac miſceri probantur. Nam quod eſt odor niſi aer contactus? Tus arbor arabię imenſa atq; ramoſa leniſſimi corticis,ramis ad aeris q̄litatem,amigdalę modo ſuccum aromaticum fundens album,& maſticationevelut in puluere ſolutum,et cum frangitur intus pingue eſt & igni appoſitū facile ardeſcens. Et appellatur apud nos maſculus,eo q̄ ſit natura rotundum in modum teſticulorum. Reliquum planum & pene ſcabroſum minus optimum. Adulteratur autem admixta reſina ſiue gummi,ſed dignoſcitur ſua proprietate. Nam thus igni impoſitum ardeſcit, reſina fumeſcit,gummivero liqueſcit calefactum. Tus autē ſine aſpiratione a tundendo dicitur,quia dum gummi guttę ex arbore cadunt in glebis miſcentur. dū vero glebę in puluerem rediguntur tus capitur & virgulis tunditur,& ſic inde manibus tollitur. Hoc et libanum vocatum a monte arabię vbi ſabei ſūt Naīn mons eorum libanus diciturvbi tura colligūtur. Myrrha arabię arbor altitudinis quinq; cubitorum,ſimilis ſpinę quam achantum dicunt. Cui⁹ gutta viridis atq; amara, vnde & nomen accepit myrrha. Gutta eius ſponte manens pręcioſior eſt, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta eius arabes ignibus fouent,quorum fumo ſatis noxio niſi ad odorem ſtoracis occurrant plęrumq; in ſanabiles morbos contrahunt. Myrrha autem tragoditę ab inſula arabię dicta vbi melior colligitur & purior, Storax arbor arabię ſimilis malo cedoniſ cuius virgulę inter caniculę ortum cauernatim lachrymam fluunt. Diſtillatio eius in terraꝫ cadens munda non eſt,ſed cum proprii corticis ſcrobe ſeruatur. Illa autem quę virgis & calamis inhęſerit,munda eſt & albida,dehinc fulua fit ſolis cauſa & ipſa ſtorax calamites pinguis reſinoſa,odoris iocundi humecta et veluti melloſum liquorem emitens. Storax autem dicta q̄ ſit gutta arboris profluens et congelata. Nam gręci ſtiriam guttam dicunt. Gręce autem ſtirax latine ſtorax dicitur. Bidella indię et arabię arbor,cuius lachryma melior arabica. Eſt enim lucida,ſubalbida,leuis,pinguis ęqualiter cęrea,& quę facile molliatur, neq; ligno vel terrę commixta amara odoris boni. Nam ex india ſordida eſt,nigra et maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi,qui non ita amarificat gu

li foliis porri similibus. radicibus uigris siue contiguis in similitudinem oliuarum odoriſſimis atq; acerrimis. Naſcitur in paludib⁹ atq; vacuis locis. traditur etiam alia ſpecies quipari q̄ in india naſcitur & appellatur lingua eorum zinziber. Iris illirica a ſimilitudine iris celeſtis nomen accepit. Vnde & a latinis argumen dicitur. Iris qđ flos eius colorisvarietate eundem arcum celeſtem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in illyria plurima et violentiſſima eſt, ſpecies eius foliis gladioli ſimilibus, radice aromatica, odoris boni. Acorum foliis iridis ſimilibus radicibus acerrimi odoris, ſed iocundi propter quod et aromatica eſt. Meu foliis paſtinace ſimilibus. Cardamomū herba quā vulgus naſturgū vocat Squinū melius quod i euphrate naſcit q̄ qđ in arabia fuluum multiflor, purpureum, tenue, odoris roſei, cum manu confricatur, guſtu multū incendit linguam atq; mordet. Huius flos ſquinoantos dicitur. Antos enim græce flos nuncupatur. Thimum appellatum qđ flos eius odorem refert. de quo Virgilius. Redolētq; thimo fragrantia mella. Epithimum grecum nomen quod latine dicitur flos thimi. Nam flos græce thimus vocatur Eſt autem flos tymbre ſimilis Sanſucus eſt quem latini amaracum vocant cuius nominis vſum Virgili⁹ etiā advenerē referens ait. Vbi mollis amaracus illum Floribus & dulci ſpirans amplectitur vmbra. Apta eſt autem hęe herba vnguentis. Vnde et nomen traxit amaracus a puero cuiuſdam regis, qui caſu lapſus dum ferret vnguenta nouum & grauiſſimū ex confuſione odorem creauit. Iacynthus herba ē habens florem purpureum. Traxit autem nomen a puero quodā nobili, qui in ſaltibus inter purpureos flores repertus eſt interfectus, deditq; nomē herbę pueriliſ funeris caſus. Eſt autem radice et flore volui ſimilis, pueros a pubertate retinens. Narciſſus herba fabuloſe impoſitum nomen habet a quodā puero, cuius membra in hunc florem tranſierunt, qui & nomen narciſſi in appellatione cuſtodit, & decus pulchritudinis a candore retiet foliorum. Roſa a ſpecie floris nuncupata, qđ rutilanti colore rubeat. Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata quaſi liolia cuius dum candor ſit in foliis, auri tamen ſpecies intus effulget. Viola propter vim doloris nomen accepit. Huius genera ſūt tria, purpureum, album, melinum. Achantus herba ęgyptia ſemper frondens ſpinis plena, flexibili virgultu. In cuius imitatione arte veſtis ornatur, q̄ achantina dicitur, & aliter achantis dicta. Hędera dicta qđ arboribus reptando adhęreat, de qua Virgilius. Inter vitrices hęderam cibi ſerpere lauros. Alij hęderam aiunt vocatā qđ hędis ſupra lactis abundantiā in eſca a vetęribus præbeatur. hęderæ frigidæ terrę indices ſcom phiſicos. Nā antiphar macon ebrietatis eſt ſi quis potus hedera coronet Fleborum memorant gręci circa elleborū quendā fluuium plurimum gigni inde atq; a grecis appellari. hunc romani alio nomine veratrū dicunt, pro eo qđ ſumptū mentem in ſanitatem reducit. Duo ſunt aūt genera, album et nigrum. hanc autem periti loquuntur eſcam eſſe et alimoniam coturnicū eo qđ naturali quodā temperamento ſui corporis vim pabuli nocentis euitant. Etenim ſiue ratione medicinę plęrumq; ad ſalubritatē humani quoq; corporis temperatur, cui videtur eſſe contrarium. quanto magis proprietate naturę ad cibum proficit quod medicinali manu conuertitur ad ſalutez Acone portus eſt bithynię, qui prouentu malorum graminum vſq; ad eo celebris eſt vt noxias herbas aconitās illinc nominemus. Naz toxica venena ex eo dicta ꝙ ex arboribus taxeis exprimantur, maxime apud cantabriā. Euphorbiū dictū ꝙ eius ſuccus oculoꝝ acuatviſum, cuius vis tanta eſt vt duris carnibus ſuper adiecta citius coqui compellat. Naſcitur in multis locis, ſed plurima in mauritania Laſer herba naſcitur in monte oſcobagi, vbi & ganges fluuius oritur, cuius ſuccus dictus primū laſir, quoniam manat in modū lactis. Deidevſu de riuante laſer nominatū eſt. hoc & a quibuſdū opium cyrenaicū appellatur, qm̄ & apud cyrenas naſcitur. Aloe herba amariſſimi ſuccus. Panace herba fragrantis odoris, tyrſo ferulę ſimilis, ex quo ꝙ fluit ſuccus qui opopanacis dicitur, croceus & pinguis, odore grauis & amariſſimus. Galbanum eſt genus pigmenti albi creſceus in monte amomo ſyrię, alias ſuccus eſt ferulę. Dictus eſt mons crete ex quo dictamū herba nomen accepit, ꝙpter quā apud Virgi. Cerua vulnerata ſaltus peragrat. Tantę enī potentię eſt dictamum vt ferrum a corpore expellat, ſagittas excutiat vnde et eius pabulo ferę percuſſæ, ſagittas corpori inhærentes eiciunt. hanc quidā latinorum pologium martis dicunt ꝙpter belli tela excutiēda. Mandragora dicta ꝙ habeat mala ſuaue olentia in magnitudinē mali matiani, vnde et eam latini malum terrę vocant. hāc poetę antropomorpheos appellant, qđ habeat radicem formam hominis ſimilantem. Anthropos eī grece latine dicitur homo, cuius cortex vino mixtus ad bibendū datur his quorū corp⁹ propter curaz ſectaudū eſt vt ſoporati dolorē non ſentiāt. huius ſpecies ſunt duę. Fœmina foliis lactucę ſimilibus mala generans in ſimilitudinē prunoꝝ. Maſculus vero foliis betę ſimilibus. Papauer herba ſomnifera, de qua Virgilius. Leteo perfuſa papauera ſomno. Soporē enī languentibus facit. Eius alia ē vſualis, alia agreſtis, ex qua fluit ſuccus quē opion vocāt. Colocintida cucurbita agreſtis et vehementer amara, quę ſimilitervt cucurbita flagella p terrā tendit. Dicta aūt colocintida qđ ſit fructu rotundo atq; foliis vt cucumis vſualis. Centaureā greci vocāt quoniā a chirone centauro fertur reperta, Eadem & limniſios quia locis humectis naſcitur. Eadem & fel terrę propter amaritudinez dictum. Glyciriza greçe ex eo dicta qđ dulcem radicē ha-

heat. γλυκυ enim greci dulce dicunt. Eadem ad ipsos quia sitientibus sitim sedat. Draconteavocata & hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq; draconis imitetur, vel quod eam herbā vipera timeat. Chelidonia ideo dicitur vel quod aduentu hirundinum videtur erumpere, vl quod pullis hirundinum si oculi auferantur matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur. heliotropium nomen accepit primo quod æstiuo solstitio floreat vel quod solis motibus folia circunacta conuertat. Vnde et a latinis solsequia nuncupatur. Nam & sole oriente flores suos aperit, item sero claudit cum sol occubuerit. Ipsa est quam latini incubum siluaticum vocant. hæc & verrucaria quod extinguat verrucas, ex aqua potata. vel in cataplasmate posita abstergat, Pantaphilon a numero foliorum dicta. Vnde & eam latini quinq; folium vocant, herba adeo vt purificationi, et templis adhiberi a gētilibus solita esset. Isopus herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & inveteri testamento per isopi fasciculos aspergebantur agni sanguine qui mundari volebant. Nascitur in petris hęrens saxo radicibus. Reubarbarum siue reupōticum, illud quod trans danubium in solo barbarico, illud quod circa ponticum colligitur nominatum est. Reu autez radix dicitur, Reubarbarum ergo quasi radix barbarica. Reuponticum quasi radix pontica. hyosci amos a gręcis a latinis herba calicularis dicitur, quod caliculi eius in figuram cantarorum nascantur, vt est malipunici, quorum ora serrata sunt habentes intrisecus semina papaueri similia. hęc herba insanavocatur, quia vsus eius periculosus est. Deniq; si bibatur vel edatur insaniam facit, vel sōni imaginem torpidam. hanc vulgus milimindrum dicit, propter quod alienationem mentis inducit. Saxifragavocata quod semen eius petras in vesica frangat atq; comminuat. Gentiana nomen sumpsit vt medici memorant, ab inuentore radicibus aristolocię similibus. Nascitur sub alpibus gallię, atq; asię. Satureia calida & prope ignita. Vnde illi et nomen inditum credunt, quod pronos facit invenerem. Satyrium dicta a satyris propter incendiuz libidinis, quam vulgus stincum vocat, venerem eni suscitat. Eadem & orchis quod radix eius in modū testiculorum sit, quos greci ορχεις vocant Item & leporina, propter quod caulem mollem emittat. Vrtica vocata, quod tactus eius corpus adurat. Est ei igneę omnino naturę, & tactu perurit, vnde et pruriginem facit, & vtilis valde ad sanguinem stāgnādum. Artemisia herba dianęa gētilibns consecrata est, vnde & nuncupata. Greęce enim diana artemis dicitur. Est autem apta medicis & potu sumpta aufert dolorem cordis. Camimelos herba greęce dicta, quod mali matiam odorem habeat, sitq; breuis terreq; vicina. Camidrios a gręcis appellata qđ sit breuis & per terram strata et minuta foliis pauissimis. Pęon quidam medicus fuit, a quo pęonia herba perhibetur inuenta vt homerus dicit. hanc quidam glesidēvocant, quod dulcis saporis sit, vel pentorobinam, a numero granorum, velvt alii dactiloſam a digitorum similitudine. Nascitur in siluis. Bogloſſos a gręcis dicta eo quod folia asperrima in modum linguę bouis habeat. Quę miruz in modum ob sapientiam nutriendam vino infundēda a veteribus memoratur. Conuiuij quoq; illaritatem prebere fertur pro olere etiam sumitur. Arnogloſſos. i. agni lingua, quę a romanis plantago dicitur. quod planta eius cito adhęreat terrę. hac multi pro olere vescuntur. Erpillos quę apud nos serpillus vocatur pro eo quod radices eius longe serpiant. Eadem & matris animola, propter quod menstrua moueat. Aristolocia dicitur quod mulieribus fœtis optima sit. Nam superfessa post partū matricembeneficiovaporis expurgat. huius herbę genera sunt duo, quarum vna aristolocia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicem habeat. Altera aristolocia longa, quia longam radicem habet cum ramis et folijs longioribus. Quam etiā & dactilin vocant, quod sit radice robore digitali & longa. Erigonon a gręcis dicitur quod vere primo senescat. Vnde et eam latini herbam senetionē vocant. Nascitur per macerias. Psillios dicta quod semen simile pulicis habeat. Vnde eam latini herbā pulicarem vocant. Gerabotane ideo a gręcis nom accepit, quod remediis ac ligamentis hoim & turificationibus sacerdotum a gentilibus apta probaretur. Vnde et eam pontifices sagmen appellabāt quasi sancimen, hęc et verbena, quia pura, proficit fibrolicis si bibatur. Paliurus herba asperrima & spinosa, pungens et retinens, vulnerans appropinquantem sibi & adunco dente comprehendens. Strutios quam quidam herham lanariam vocant eo quod plerię; lanam ex ea lauent. Nascitur in locis cultis. Cimicia propter similitudinem cimicis. Vnde et eam greci corionemvocauerunt. Nascit in locis asperis atq; incultis. Marubium quod greci prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem Nascitur in campis. Pollegium apud indos pipere preciosius est, habet autem virtutem termanticam calefacit, et deducit, extenuat et purgat & digerit. Absinthium gręcum nomen cuius probabilius est quod in ponti regione nascitur, vnde & absinthiū ponticum nominatur. Simpatus greęce dictus eo quod tantam in radice virtutem habeat, vt frusta carnis aspersa i cacabo coagulet. Polypodion herba, cuius radix hispida atq; crinita, vt est polipus, ex quo deriuatum est vt polipodion dicetur. Nascitur in teneris petrarum terris siue quercubus, vicinis. Polios herba a gręcis, latinis oimorbia, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus & i duris locis, devna radice multas et tenues fibres mittit seminis plenas, in summitate habens quosdā corymbos canescentes odore graui et subdulce, succus eius aqua cocta a serpentibus percussos

ſanat ſparſa in domo vel incenſa omnes ſerpentes fugat. Scamonea quam latini acridium vocãt. herba ſucci plena, quę colligĩt ſub cauata radice. Deniq; terram ſub rotunda cauitate fodiunt. tamen ſuppoſitis aut cochleis, aut nuci foliis excipĩt ſuccus, atq; ſiccatus aufertur. Venit autem ſępius ꝓbabilior ex myſia aſię. Huic contrarius atq; falſus ex ſyria atq; iudea. Daucos herba foliſq; fœniculi ſimilis tyrſo bipalmis. Citocatia dicta quod ventrez cito depurget, quam vulgus corrupte citociam vocat. Lappa dicta quod habeat caulem ingentem ꝑ terram diſpoſitam. Hęc herba a grȩcis philantropos vocatur, quod veſtibus hominum inhereat ob aſperitatem ſui. Naſcitur iuxta muros. Capillũ veneris vocatum, ſiue quod elapſos poſt alopiciã capillos recreat, vel quod capilloruz fluores coercet, vel quod ſit virgulis nigris lenibus cuz ſplendore, quaſi capilli. naſcitur in aquoſis locis. Rubia dicta quod radix eius ſit rubra, vnde et colorare lanas perhibetur. Ancuſa cuius radix contrita digitos inficit. Eſt enim colore ſanguineo, vnde etiam pictoribus ad purpuram efficiendam vſui eſt. Cameleon quę latine vaſcarago vocatur eo quod viſcum gignat, in quo hęrent aues quę propria volũtate deſcendunt ad eſcam. Cicuta, propter qđ ĩ tyrſo geniculatos nodos habeat occultos vt canna, ſicut dicitur foſſa cęca quę occulta eſt. Hęc potui data interficit. Hanc in carcere ſocrates bibit et expirauit. Perſius dicit. Sorbitio quem tollit dira cicutę. Hęc dum hominibus venenum ſit, capellas efficit pingues. Trifolium eſt quod grȩci trifillum vocant, quod ſit foliis trinis et per ſingulas annotationes. Flomos quam latini herbam lucernarez vocant, ad eo quod ad lychinia proficiat. Eadem et lucubros quod lucem prebeat vmbris. Piretrõ grȩce dicta quod radicem incendioſam atq; coaceruãtam. Altea malua agreſtis, ſiue maluę viſcus, ſed altea quod in aſtum ſurgat, & viſcus quia glutinoſa eſt. Origanum quod latine colora interpretatur, ꝓpter quod infuſum coloret vinum. Hęc autem herba calida eſt, deducit etiam flegma & mingitur. Timallum vocabulum ſumpſit quod foliorum comam ad radium ſolis circunacta conuertat. Nam grȩci ſolem titan vocant, mallonẽ comam, ex quo confectum eſt vt titimallum diceretur. Huius ſpecies ſeptem diuerſis locis naſcentes. Strignos quę latine herba ſalutaris vocatur, propter quod dolorẽ capitis et ſtomachi incendium mitigat. Eadem & vua lupina propter ſemen eius vuę ſimile. Pilogonos quem latini herbam ſanguinariam vocant. ꝓpter quod miſſa in naribus ſanguinez moueat. Ambroſia quam latini apium ſiluaticum vocant. de q̃ Virgilius. Ambroſięq; comę diuinum vertice odorem Spirauere. Apiago, dicta quod flores eiꝰ apes maxime appetunt. Roſmarinum quaz latini ab affectu herbam ſalutarem vocant, cuius folia fœniculi ſunt ſimilia atq; aſpera, & rotatim terrę proſtrata. Menta agreſtis quam grȩci calaminti, noſtri vulgo nepeta vocauerunt, maioris virtutis et vehemẽs in calore. Genicularis herba ſubſternitur ob ſcorpionum vim repellendam. Gladiolus quod ſit foliis gladii ſimilibus tyrſo cubitali floribus purpureis. Agaricum radix vitis albę. Aſſolidos, quam latini a colore albutium vocant, Scilla quod nocens ſit de qua ſuperſtitio gentilium dicit, quod ſi integra ad limen ſuſpendatur, omnia mala fugat. Camipetos a grȩcis dicta qđ terrę adhereat, & odorem pini habeat. hanc latini cucurbicularem vocant qđ ex parte odorem cucurbitę referat. Stafiſagria hoc eſt herba quinq; digitorum, huius ſemen commaſticatum, humorem nimium capitis deducit, guſtu amarum, naſcitur in locis amœnis. Splenos dicta qđ ſplenẽ auferat, ſiue ſcolopendrios eo qđ folia ipſius ſcolopendro animali ſint ſimilia. Naſcitur in humidis petris. Nec caulem, nec florem, nec ſemen habet, folia ipſiꝰ ſuperficie viridia ſunt, ſubter rufa et damnoſa, ſplenẽ curat. Voluus appellatus qđ radix eius volubilis ſit & rotunda. Stoecas in inſulis ſtoecadibus naſcitur, vnde et nuncupatur. Cyclaminos grȩce dicta a quodam qui cyclos vocatus eſt, qui primus virtutem huius herbę inuenit, ſiue qđ habeat radicem rotundam. Grȩci enim cycla rotundum vocant, cuius radix aut ſuccus ſi vino fuerit admixtus ebrioſos facit. Naſcitur ĩ ſiluoſis locis & agreſtibus. Ampelos leuce ſiue brionia, quam latini vitam albam vocant. vel a qualitate coloris, vel qđ eius radix cõtrita & corpori infricata teneriorem & candidiorem cutem reddat. Nam ſuccus baccarum eius lacvberibus ſiccis reddit. ampeloſmelena. i. vitis nigra, eadẽq; labruſca folia hederę ſimilia in omnibus maior q̃ vitis alba baccas ſimiliter habens quę immaturitate nigreſcunt, vnde & vocabulum ſumpſit. Viticella herba a latinis appellata, qđ ſicut vitis quicquid proximum habuerit apprehendat. Corimbis quos a nulos appellamus. Buptalmõ florem habet croceuz oculo ſimilem, vnde & a grȩcis nomen accepit. eſt autem caulle molle foliis coliandri ſimilibus. Naſcitur iuxta muros ciuitatum. Flomos, quam latini verbaſcum vocãt quarum altera eſt maſculꝰ albidioribus foliis atq; ãguſtioribus, altera fœmina foliis latioribus atq; nigris. Ferula vocata a medulla. Nã illã Varro tradit eſſe ferulę medullã, quã oppodelõ grȩci vocãt. Nõnulli a feriendo ferulã dicunt. hãc enim pueri & puellę vapulare ſolent, huius ſuccus glabanum eſt. Papyrum dictum qđ igni & cereis eſt aptum. Pyrõ enim grece ignem dicũt. Iuncus dr eo qđ iunctis radicibus hereat. Scyrpus a quo ſegetes teguntur ſine nodo, de qua Ennius Querunt in ſcyrpo ſoliti qđ dicere nodum. Et in ꝓuerbio. Qui inimicus eſt etiã in ſcyrpo nodum querit. Fucus genus herbe eſt de qua tingitur veſtis dicta quia mentitur aliennm colorem. Vnde & Virgilius. Diſcet mentiri lana colores. Alga naſcitur in

aquis ſtantibus. Ita deniq; nomen ſumpſit ab algore aquę, vel quod alliget pedes, quia craſſa eſt, foliis aquam ex parte ſuperantibus. Vlua & typ⁹ herbę circa fontes & paludes ſtagniſq; naſcuntur. Ex quibus vlua ideſt alga mollis, & quodammodo fūgus dicta abvligine. Typus vero quę ſe ab aquis inflat. Vnde etiam ambitioſorum et ſibi placentiū hominum tumor typus dicitur. Carix acuta herba & duriſſima ſparto ſimilis, de qua Virgilius. Et carice paſtus acuta. Spartus frutex virgoſus ſine foliis ab aſperitate vocatus. Volumina enim funium quę ex eo fiunt aſpera ſunt. Gramen a ſitu potius dictum quod plurimorum agrorum ſit. Vnde illud græci agreſte vocauerunt, licet omnis herba gramen vocetur ab eo quod germinetur ſicut robur omnis ligni cutis, ſpecies ab eo qđ ſit firmiſſima. filix a ſingularitate folii dicta. Deniq; exvnavirgula altitudine cubitali vnum ſciſſum folium gignitur res implicata velut pēna. Auena per u litteram herba eſt, per. b. vero lorum quo equi retinentur. Auena herba ſeminalis ſegeti & milis. Virgi. Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenę penitus & pro calamo aliquotiens. zizania qđ poetę ſemper infelix lolium dicunt qđ ſit inutile et infœcundum. Fenum dictum qđ eo flamma nutritur, Fos enim flamma eſt. Fenum qđ eſt palea per e ſolam ſcribendū. fœnum quod eſt lucrum per o & e ſcribitur. Manipulum dicimus facem feni Et dictus manipul⁹ quod manum impleat.

De oleribus. Caꝑ. x.

HOrtus nominatur quod ſemper ibi aliqd oriatur nam cum alia terra ſemel in anno aliquid creet, hortus nunq̄ ſine fructu eſt. Olus ab alendo dictum, eo quod primum homines ab oleribus alerentur anteq̄ fruges & carnes ederent. tentum enim pomis arborum et oleribus alebantur, ſicut animalia herbis. Caulis eſt generaliter herbarum et olerum medius frutex quivulgo tyrſus dicitur, quod a terra ſurſum cōſcēdat, ex quo deriuatum eſt vt ſpecialiter quoddam genus olerum caulis diceretur, quia tyrſus ipſi⁹ amplius cęteris oleribus coaleſcit, ideſt creſcit. Eſt autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis dicitur. Caulium autem ſunt genera quinq;. i. cumanum pompeianum arcinum ſabellicum brucium. Cima dicitur quaſi coma. Eſt enim ſummitae olerum vel arborum in qua vigens virtus naturalis ē Malua genus herbę hortulanę quę ex parte græco vocabulo appellaꝫ. απο του μαλακιξεσθαι eo quod molliendi aluum ſoluendiq; naturam habeat. Cuius ſucco ſi quis ſe oleo mixto perunxerit ab apibus negetur feriri. Folia eius ex oleo trita & impoſita ſcorpionibus creduntur auferre torporē Paſtinaca vocata quod radix eius precipuus paſt⁹ ſit hominis. Eſt enim odoratu iocunda, cibo delectabilis. Rapa dicta a rapiendo. i. comprehendendo. Eſt autem radice amplior nape, ſapor dulcior & folio tenuior. Napus a ſimilitudine, niſi quod foliis latior, & radicis guſtu ſubacrior eſt. Nominisau tem affinitas in vtriſq; inde pene communis, quia vtrumq; ſemen in alterum viciſſim mutatur. Nam rapa in alio ſolio, vt Emilianus ait, per biennium mutatur in napum, in alio vero napus tranſit ī rapam. Napocaulis ex duobus operibus compoſitū nomen habet, quia dum ſit ſapore napo ſimilis nō in radice ſed in tyrſo conſcendit vt caulis. Sinapis appellatur quod foliis ſit ſimilis napis. Hęc auctores aiunt calidam virtutem habet & egeritur, ſed ſtringit vrinam crudum in cibo ſumptum, ſtomacho contrarium coctum vero inolere iuuat ſtomachum, ſemen autem eius tritum cum aceto ſerpentinum vulnera curat. Raphanum græci nos radicem vocamus, eo quod totus deorſum nititur dum reliqua olera in ſumma magis proſiliant. Cuius ſemine macerato quiſquis ſuas manus infecerit, ſerpentes impugne tractabit. Siquidem ex ipſius radice etiam ebur albeſcit. In cibo quoq; veneno obſiſtit. Nam contra venena radices, nuces, lupini citria, apium, ruta proſunt, ſed contra futurum non contra acceptum venenum. Vnde et apud veteres ante alias epulas hæc ſolebant menſis apponi. Lactuca dicta eſt quod abundantia lactis exuberet, ſeu quia lacte nutrientes fœminas implet. hæc & i virisveneris vſum coercet. Lactuca agreſtis ē quā ſarraliam nominamus, eo quod dorſum eius in modum ſerræ eſt. Intubus græcum nomen eſt Et intubus quod intus ſit tofus. Cepa vocatur quia non aliud eſt niſi tantum caput. Aſcalonia nūcupata ex vna vrbium paleſtinæ quæ aſcalon dicitur. vñ prius aduecta eſt. Alium dictum quod oleat. Vlpicum appellatnm alii odorez habeat. faſelos vocari aiūt a faſelo inſula græciæ, vbi non procul mons olympus eſt. Porrum cuius duo genera ſunt, capitatum & ſectile. Capitatum maius ſectile paruulum. Beta apud nos oleris genus, apud græcos littera eſt. cli tum genus oleris ſaporis euanidi quaſi vilis beta. Cucumeres quod ſint interdum amari, qui dulces naſci perhibentur ſi lacte mellito eorum ſemen infundatur. Cucurbita apopores. Sane pepo, melipepo, ozimum græca nomina ſunt, et origo eorum latinis incerta. Olus molle atriplex braſſica, oliſatrū Naſturtium ſapor appellauit. quod acrimonia ſui naſum torqueat. fungi quod aridi ignem acceptū concipiant. fos enim ignis eſt, vnde et eſca vulgo dicitur quod ſit fomes ignis & nutrimentum. alijdicunt fungos vocatos quod ſint ex eorum genere q dam interemptorii, vnde et defūcti. Tubera tumor terræ prodit eaq; cauſa nomen illi dedit. Volui appellati, quod ſint volubiles et rotundi. aſparagus quod ſit ſpinoſa et aſpera, et frutex eius ex qua gignitur. Capparis a grecis nomen ſumpſiſſe videtur quod habeat rotunda in ſummitatibus ſeminū capitella. armoracea hoc eſt lapſana. Lapiſtrū Lapacia, hec in cibo ſumpta ſtomachum confor-

tat,venerem reprimit.Carduus genus herbę ſpinoſæ.huius naturamordax & ſubauſterá eſt&mollis frigidus & indigeſtus ſuccus eius alopicias curat. Eruca quaſi vruca qđ ignitę ſitvirtutis,et in cibo ſepe ſumptoveneris incendium'moueat Huius ſpecies duę,quarumalteravſualis,altera agreſtis acri orisvirtutis,vtraq; tamen,veneris cõmouensvſum

¶ De odoratis oleribus. Cap̃.xi.

APium dictum qđ ex eo apes.i.caput antiquorum triumphantium coronabaț. Hercules autem hanc herbam primus capiti circuntulit.Nam nunc populum capite prę̃ferebat,nunc oleaſtruꝫ ,nũc apium.Cuius radices efficaciter pugnant cõtra inſidias venenorum. Eius generis ſunt petroſilenon ipoſilenon,& oleoſilenon.Petroſilenonvocatũ qđ ſit ſimile apio & naſcatur in petris,montibuſq;prę̃ruptis,quod nos petrapium dicere poſſumus. Sile non enī greçe apium dicitur,ſed eſt ſummum ac p babile macedonicum guſtu ſuaue,&odore aromatico.Ipoſilenon dictum qđ ſit durum et auſterum, Oleoſilenon qđ mollior folio & caule tenerum. Feniculum latinivocant,qđ eius tyrſi ſeu radicis ſuccus acuatviſum,cuiusvirtus traditur vt ſerpentes annuam ſenectutem eius guſtu deponant.Hoc ol⁹ græci maratronvocant.Liguſticum a regione nomen accepit.Naſcitur enim plurimum in liguria,odore aromatico & guſtu acre.Aneſon græci dicũt, ſiuevt latini aneſum,herba omnibus cognita acerrime feruens.Coriandrum ex greco nomine ſumptum,quod illi corionvocant,cuius ſemen in dulci vino datum,proniores reddit invenerem,ſi ſupra modum dederis amentiam nutrit.Canos etiam ex coriandro infici traditum eſt.Ruta dicta quod ſit feruentiſſima,cuius altera agreſtis,atq; virtute acrior,ſedvtraq; feruentiſſima comprobatur.Hanc venenis repugnare muſtellę docent.quę dum cum ſerpente dimicauerint cibo eius armantur. Inula quam ruſtici alamvocant,radice aromatica, odoris ſummi cum leni acrimonia.Menta genus herbę odoriferę,huius genera ſex.

¶ Incipit liber decimuſoctauus.

¶ De bellis. Cap̃.I.

PRimus bella intulit Ninus aſſiriorum rex.Ipſe enim finibus ſuis neq̃ q̃ contentus humanæ ſocietatis fœdus irrumpens exercitus ducere ,aliena vaſtare, liberos populos aut trucidare aut ſubiicere cœpit vniuerſamq; aſyam vſq; ad libyę fines noua ſeruitute perdomuit.Hinc iam ſtuduit orbis in mutuo ſanguine graſſari alterna cęde.Quatuor autem ſunt genera bellorum.i.iuſtum,iniuſtum,ciuile,pluſq̃ciuile.Iuſtum belluꝫ eſt quod ex prędicto geritur de rebus repetitis,aut propulſandorum hoſtium cauſa.Iniuſtum bellum eſt quod de furore non de legitima ratione initur.De quo in republica.Cicero dicit.Illa iniuſta bella ſunt quę ſunt ſine cauſa ſuſcepta.Nam extra vlciſcendi aut propulſandoruꝫ hoſtium cauſa,bellum iuſtum geri nullum poteſt. Et hoc idem Tullius paruis interiectis ſubdidit. Nullum bellum iuſtum haberividetur niſi denunciatũ niſi dictum, niſi de repetitis rebus.Ciuile bellum ẽ inter ciues orta ſeditio,et concitati tumultus, ſicut inter ſyllam & marium,qui bellum ciuile inuicem invna gente geſſerunt.Pluſq̃ciuile bellum eſt vbi non ſolum ciues concertant,ſed & cognati , quale actum eſt inter cęſarem & pompeium,quando gener & ſocer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cuꝫ fratre dimicauit,et pater aduerſus filium arma portauit. Lucanus.In fratrum ceciderunt premia fratris Item.Cui ceruix cęſa parentis cederet.Bella itaq; dicuntur interna, externa,ſeruilia,ſocialia,pyratica.Nam pyratica bella ſunt ſparſa latronum manus per maria myoparonibus leuibus et fugacibus,non ſolum nauium cõmeatus,ſed etiam inſulas prouinciaſq; vaſtantib⁹ Quos primum Cnens pompeius poſt multam vaſtationem quam terra mariq;diu egerat,mira celeritate compreſſit ac ſuperauit. Sicut autem belluꝫ vocatum quod contra hoſtes agitur,ita tumultus qui ciuili ſeditione concitatur.Nam ſeditio eſt diſſentio ciuium,dicta quod ſeorſum alii ad alios eãt Alii eſtimant diſſentionem animorum ſeditionem vocari,quam greci diabaſin vocant. Quo autem differat vtrumq; Cicero docet.Poteſt enim inquit eſſe bellum vt tumultus non ſit. Tumultus autem eſſe ſine bello non poteſt.Quid eſt autem aliud tumultus niſi perturbatio tanta vt maior timor oriatur,vnde etiam dictus tumultus,quaſi timor multus.Grauior autem eſt tumultus q̃ bellum.in bello vacationes valent,in tumultu non valent. Differt autem bellum,pugna,et prelium.Nam bellumvniuerſum dicitur,vt punicum.Huius partes ſunt pugnę,vt cannenſi,termenſis.Rurſum invna pugna multa ſunt prelia.Aliud enim in cornibus.aliud in media,aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur eſt totum,pugna vnius diei,prelium pars pugnę eſt.Bellum antea duellum vocatum. eo quod duę ſunt partes dimicantium,vel quod alterum faciatvictorem.alterumvictum.Poſtea detracta litera d.et mutata u in b dictuꝫ eſt bellum. Alii per antiphraſin putant bellum quod ſit horridum, vnde & illud Bella horrida bella.cum bellum contra ſit peſſimum.Prelia dicuntur a premendo hoſtis hoſtem.Vnde eſt prelia ligna quibus vua premitur. Pugnavocata eo quod initio vſus fuiſſet in bello pugnis contendere,vel quia primo bellum pugnis incipiebant.Vnde et pugna etiam duorum eſt ali quando et ſine ferro.Quattuor autem in bello aguntur,pugna.fuga,victoria,pax. Pacis vocabulum videtur a pacto ſumptum. Poſterius autem

pax accipitur, fœdus primũ initur. Fœdus eſt pax quę fit inter dimicãtes, vel a fide vel a fecialib⁹, id eſt ſacerdotibus dictum. Per ipſos enī fiebant fœdera, ſicut per ſeculares bella, Alij fœdera putant a porca fœde & crudeliter occiſa, cuius mors optabatur ei qui a pace reſiliſſet. Virgilius. Et ceſa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. et dictę induciæ quaſi indies ocia.

¶ De triumphis. Caꝑ. ii.

OMne regnum ſeculi huius bellis quęritur. victoriis propagatur. Victoria dicta ꝙ vi. i. virtute adipiſcatur. Hoc eſt enī ius gentiũ vim vi expellere. Nã turpis eſt dolo quęſita victoria certa aũt victoria eſt, vel ociſio hoſtis, vel expoliatio, vel vtrunq; Non eſt aũt iocunda victoria quę per imenſa detrimenta contingit. Et hoc eſt quod laudat Saluſtius. duces victoriã in cruẽto exercitu deportaſſe. Pompa dicta eſt greca ſignificatiõe ἀπο τοῦ πομπευσθαι hoc eſt publice oſtentari. Præcedit aũt victoria pompam, ideo ꝙ ituris ad certamen primum eſt victoriæ votum. Tropheum dictũ ἀπο τῆς τροπῆς, ideſt a conuerſione hoſtis & fuga. Nam ab eo ꝙ hoſtẽ quis fugaſſet merebat̃ tropheũ, ꝙ occidiſſet triumphum, qui dictus eſt ἀπο τῆς θριαμβῆς, ideſt ab exultatiõe. Plenæ enī victoriæ triumphus debetur, ſemiplenæ tropheum, quia nondũ plenã conſecutus eſt victoriã. Non enī obtinuit, ſed fugauit exercitũ, Hęc tñ noia ſcriptores confundunt, Tranquillus aũt triumphum latine dicit potius appellatũ, ꝙ is qui triumphans vrbẽ ingrederetur, tripartito iudicio honorare. Nã primũ de triumpho duci contendendo exercitũ iudicare ſolitũ erat, ſecundo ſenatũ, tercio populuꝫ. Erat aũt apud romanos moxvt triũphantes quadrigis veherẽtur, ex illo ꝙ ſoliti ſint priores duces hoc habitu bella inire. Quicũq; aũt in conflictu viciſſet, palma aurea coronabatur, quia palmaſtimulos habet. Quivero ſine conflictu fugientẽ proſtraſſet, laurea, eo ꝙ hęc arbor ſine ſpinis eſt. Namq; & purpureã & palmatam totam triũphantes induebantur, & ſcipionẽ cũ ſceptro in manu gerebãt, ad imitationẽ victoriæ ſcipionis, licet & ſcipio baculꝰ ſit quo hoies innituntur, vnde & ille primus cornelius ſcipio appellatus eſt, quia in foro pater eius cęcus innixus eo ambulabat. Super ſcipionẽ aũt aqla ſuperſedebat ob indiciũ ꝙ pervictoriã quaſi ad ſupernã magnitudinẽ accederẽt. Inde & colore ruſo perliniebantur, quaſi imitarentur diuini igniſef figiẽ. Quodvero a carnifice contingebãtur, id erat indicio vt ad tantum faſtigium euecti, mediocritatis bumanæ cõmonerentur. Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internitione aut diſpſione. Saluſtius. Hoſtes inquit oppreſſi, aut dilapſi ſorent, Sic etvtrunq; Virgi. Internitiõe, vt ſubmerſaſq; obrue puppes. Diſperſione, vt age & diſſice corpora ponto. Spolia hoſtium preda, manubiæ, exuuię partes. Præda a prędendo vocata. Manubiæ eo ꝙ manibus detrahuntur, Hæ & exuuię ab exuendo dictę, quia exuuntur. Hæ & partes a pari diuiſione pro perſonarum qualitate & laborũ iuſta deciſione, Spolia autez a palliis quaſi expallia victis enim detrahuntur.

¶ De ſignis. Caꝑ. iii.

SIgna bellorum dicuntur ꝙ ex his exercit⁹ & pugnãdi & victorię receptui accipit ſymbolum. Nam aut per vocem tubę aut per ſymbolum admonetur exercitus legionum. Principalia ſigna aquile, dracones, & pilę. Aquilę ideo ꝙ eadem auis iouis in armis auſpicio fuerit. Naꝫ dũ idem iouis aduerſus titanas proficiſceretur, aquilã ei in auſpicio apparuiſſe ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelę ſuę auſpicatus eaꝫ legioni ſignum dedit, quo factum eſt vt deinceps militum ſignis committeretur. Cuius Lucanus meminit dicens. Signa pares aquilas & pila minantia pilis. Draconũ ſigna ab apolline morte phitonis ſerpentis inchoata ſunt. Dehinc a grecis & romanis in bello geſtari cœperunt. Pilam in ſigno cõſtituiſſe fertur auguſtus propter nationes ſibi in cuncto orbe ſubiectas vt magis figurã orbis oſtẽderet Vexillum & ipſum ſignũ bellicũ tractũ, nomẽ habens aveli diminutione quaſi vellulum. Sub romulo aũt faſciculos fœni provexillis militeshabuerũt Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus faſces fœni ꝙ manum impleant. Cętera ſigna diuerſis prælata agminibus ſecundum militarem conſuetudinem exiſtunt per quę exercitusper mixtione prœliorum agnoſcitur.

¶ De buccinis. Caꝑ. iiii.

BVccina eſt qua ſignũ datur in hoſte, dicta a voce quaſi vocina. Nam pagani agreſteſq; ab omnem vſum buccina ad competa conuocabantur, proprie ergo hoc agreſtib⁹ ſignum fuit. De quo Propertius. Buccina cogebat priſcos ad arma quirites. Huius clangor buccinnꝫ dicitur. Tubam tyrrheni primum inueneruntvnde Virgilius. Tyrrhenuſq; tubę mugire per aera clangor. Hanc enī a tyrrhenis prędonibusexcogitataꝫ dicunt cũ diſperſi circa maritimas oras nõ fale ad q̃cũq; prędę occaſiõem voce aut buccina conuocarentur vento plerunq; obſtrepente. Hic poſtea bellicis certaminibus adhibita eſt, ad denunciandaſi gna bellorum vt vbi exaudiri præco præ tumultu non poterat. ſonitus tubæ, clangantis attingeret. Tuba autem dicta quaſi toffa. i. caua. Item tuba q̃ſi tibia. Inter tubam autem et buccinam veteresdiſcernebant. Nam buccina inſonans ſollicitudineꝫ ad bella denunciabat. Virgilius. Qua buccina ſignum dira dedit. Tuba autem prelium idicabat vt At tuba terribilem ſonitum. Cuius ſonitus variꝰ eſt. Nam interdum canitur vt bella committantur interdum vt inſequentur eos qui fugiunt, & interdum receptui. Nam receptus dicitur quo ſe exercitus recipit. Vnde et ſigna receptui canere di-

cuntur. Classica sunt cornua quę conuocādi causa erant facta, & a calēdo classica dicebātur. De quibus Virgilius. Classica iamq; sonant. Apud amazones aūt non tuba sicut a regibus sed a regina si strovocabatur fœminarum exercitus.

¶ De armis. Cap̄.v.

ARma generaliter omnium rerum instrumenta sunt, vndevbi reponuntur armaria dicta sunt, Idem arma & tela olm generū sed arma sunt quibus ipsi tuemur. tela quę emittimus. Nā arma duplicata idest quibus percutimur vel quibus tegimur. Arma autez proprie dicta sūt eo ꝙ armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicūtur, idest humeris vt latus hinc asta per armos acta tremit, vel απο του αρηος. i. a marte

¶ De gladiis. Cap̄.vi.

GLadius generaliter dr̄ ensis in plęlio, sz en sis ferrum tantum, gladius vero totus. Proprie aūt appellatur gladius quod gulaz diuidit idest ceruicem secat. Ad hoc enim primū est factus. Nam cętera membra securibus magis cędūtur, collū gladio tm̄. Acies autem gladii ab acumine dicta est. Capulus vocatur, vel quia caput ē gladij, vel quia ibi capitur vt teneatur. Nam alibi acies ferri nonsinit Mucro non tantū gladij est, sed cuiuslibet teli acumen, dictus a longitudine. Naz macron gręci longum dicunt. hinc & machere Machera autem est gladius longus ex vna parte acutus. Framea vero gladius exvtraq; parte acutus quaz vulgo spatam vocant. Framea autem dicta qa ferrea est. Nam sicut ferramentuz, sic framea dicitur ac proinde omnis gladius romphea. Spata a passione dicitur græco vocabulo quoniam patin græce dicitur pati vnde & patior & patitur dicimus. Alij spatam latine autumant dictam eoꝙ spacioſa sit. i lata et ampla. Vnde & spatula in pecoribus. Semispatium gladius est a media lōgitudine spatę appellatus, nōvt iprudēs vulgus dicit sine spacio, dū sagitat velocior sit. Pugio a pungēdo & tranfigendo vocatur. Est enī gladius paruus & bisacutus lateri adhęrens, Idē & clunabulū dictū, ꝙ religetur ad clunē. Celidoniacus gladius, ferrū est latum cuius duplex mucro ac bifurcus in modū caudę hirundineę formatur, vnde & celidoniacus dr̄. Sicca a siccando dicta est. Est enim gladius breuis quo maxime vtuntur qui apud Italos latrocinia exercent. a quo & siccarii dicti sunt. Tanquillinus aūt dicit, dū cuiusdam gladiatoris in ludū emissi gladius curuatus fuisset, ex acie recta procurrit vnus ad eum corrigendum, tūq; a pugnante rñsum est, sicca pugnabo, inde siccę nomen datum est. Secures signa sunt, quę ante cōsules ferebantur, ne aut vsum perderent belli, aut vacantes socio aspectum amitterēt gladiorum. Quas & hispani abvsu francorum per derivationem franciscas vocant.

¶ De astis. Cap̄.vii.

¶ Asta est contus cum ferro, cuius diminutiuuz sacit astile. Nomen autem asta ab astu subsumpsit. vnde & astutia. Contus ferrum non habet, sz tā tum cuspide acuta est. Virgilius. Ferrataq; trudes & acuta cuspide contos. Contus aūt quasi conitus. Est ei conitus acuta rotunditas. Trudes amites sūt cū limato ferro, quę greci aplustria dicunt Trudes aūt dicuntur ab eo ꝙ trudunt & detrudūt. Virgili⁹ Ferrataq; trudes. Venabula dicta q̄si venatui habilia. Excipia quia veniētē excipiunt quasi excipia bilia. Excipiunt enī apros, expectant suscipiūtq; leones, intrantvrsos, sit tm̄ firma manus. Lācea est asta amētū hns i medio. Dicta aūt lācea ꝙ ęqua lance. i. ęquali amento ponderata vibratur. Amentuz quia media asta religatur vt iaculetur. Claua ē q̄lis fuit herculis, dicta ꝙ sit clauis ferreis iuicem religata. et est cubito semis facta in longitudine. Hæc & cateia quam Horatius caiā dicit. Est ei gen⁹ gallici teli ex materia q̄ maxime lenta, quę iactu nō q dē longe ꝓpter grauitatē euolat, sed quo peruenit vi nimia pfringit, ꝙ si ab artifice mittaī, rursū redit ad eum qui misit Huius meminit Virgilius dicens. Teutonico ritu soliti torquere cateias Vnde & eos hispani & galli teutonicos vocant Falarica enī est telum ingens torno factum habens ferrum cubi tale et rotunditatem de plumbo in modum sphęræ in ipsa sūmitate, dicitur etiā & ignez habere affixum. Hoc aūt telo pugnaī de turribus quas falas dici manifestū est. Iuuenalis. Cōsulis ante falas deplhinoz q; & columnas. A falis igitur dicta est falarica, sicut a muro muralis. Sane falaricaz Lucan⁹ dicit neruis mitti tortilibus et quędam machina vt nunc vibrata fabrica neruis. Virgilius vero ait turnum manu falarica iaculasse. Pila sunt arma iaculorum atq; telorum a torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus. Signa paresq; aquilas & pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur Telum vocatur secunduz græcā ęthymologiā απο του τηλοιεν quod longe iaci potest, q̄q̄ abusiue dicatur & gladius vt est illud At non hoc telū mea quodvi dextra versat. Proprie autem teluz a longitudine dicitur. vnde & mustela dicīꝙ longior sitq̄ mus. Cuspis astile amentatuz a cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius. Et pastoralē prę fixa cuspide myrtiū. Proprie aūt cuspis posterior ps hastę est

¶ De sagittis. Cap̄.viii.

SAgitta a sagaci ictu idest veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primum cretenses vsi sunt. Quibus pennæ ideo vt dixinus aglutinantur vt leues sint & peruolent scutatos. Spicula sunt sagittæ vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupate. Scorpio & sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, virus quo figit infundit, vnde et scorpio nomen accepit.

¶ De pharetris. cap̃.ix

PHaretra ſagittarũ techa, a ferendo iacula dicta, ſicut & pheretrũ vbi fim⁹ deferẽt quę ideo ethymologiam cõmunez habet quia pharetra mortem. pheretrũ mortuũ portat. coriti proprie ſunt arcuũ thecę, ſicut ſagittarũ pharetrę Vagina appellatur eo q̃ in ea mucro vel gladi⁹ baiuletur. Theca ab eo quod aliquid receptũ tegat. c littera pro g poſita. Alii greco uomine thecam vocari aſſerũt qđ ibi reponatur aliquid. Inde bibliotheca libor̃ repoſitio dicitur. dolones ſũt vaginę ligneę inter quas latet pugio ſub baculi ſpecie. dolones aũt a dolo dicti ſunt qđ fallant & decipiant ferro cũ ſpeciem pręferant ligni. Hos vulg⁹ greco nomine oxos vocant. i. acutos. Vñ & apud medicos acut⁹ morbus oxea vocatur. Arcus vocatur eo quod arceat aduerſarium. Inde et arces dicuntur a quibus arcentur hoſtes. Item arcus ob ſpeciem, quod ſint curuati artius.

¶ De fundis. Cap̃.x.

PIcta eſt funda ab eo q̃ ex ea fundantur lapides. i. emittantur. Harum vſus primum in inſulis quę baleares dicutur inuentus ẽ Virgilius balearis verbere fundæ. Baliſta gen⁹ tormenti ab emittendo iacula dicta. Bali enim græce mittere dicitur. Torquentur enim verbere neruorum et magna vi iacit aut aſtas aut ſaxa. Inde & fũdibalus quaſi fundens & emittens. Contra baliſtã teſtudo valet. Series enim fit armorum vmbonib⁹ inter ſe colligatis.

¶ De ariete. Cap̃.x.

ARieti nomen ſpecies dedit, eo q̃ cũ impetu impigit murũ in modum arietuz pugnantium. Valide enim ac nodoſæ arboris caput ferro veſtitur. eaq; ſuſpẽſa funibus multor̃ manus ad murũ impellitur. deinde retrorſuz ducta impetu maiore deſtinatur, ſicq; ictibus crebris concuſſum muri lat⁹ cedit. cauatum irrumpit ac feneſtram facit. Contra impulſum arietis remedium eſt ſaccus paleis plenus & in eum locuz dimiſſus quo aries percutit. laxo enim ſaccorum ſinu ictus arietis illiſus mollitur Duriora. n. mollioribus facilius cedunt. Plutei ſunt crates corio crudo itextę. quę in opere faciẽdo hoſti obiiciũtur. Muſcul⁹ cuniculo ſi fis fit quo murus perfoditur. ex quo & appellaſ, quaſi muruſculus.

¶ De clypeis. Cap̃.xii.

CLypeus eſt ſcutum maius dictus ab eo q̃ clepet. i. celet corp⁹, periculiſq; ſubducat, ἀπο τοῦ κλεπτειν. Oppoſitus enim ſua defẽſione ab aſtis & iaculis corpus munit. Clypeus peditũ eſt, ſcutum equitum. Scutum appellatum eo q̃ ia ſe excutiat telorum ictum. Vt eni telis reſiſtaſ clypeus ante fertur. Vmbo ſcuti pars media eſt, q̃ſi vmbilicus. Ancile vocatur ſcutũ breue & rotundũ. De quo Virgi. Leuaq; ancile gerebat. Et ancile dictum ab anciſione q̃ ſit ab omni parte veluti anciſum ac rotundum. Ouidius. Idq; ancile vocãt ab oi parte reciſum. Quaq; notes oculis angulus omnis abeſt. Pelta ſcutum breuiſſimum in modum lunæ medię. Cuius meminit liber regum. Fecit rex ſalomon ducenta ſcuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato. Cetra ſcutum loreum ſine ligno, quovtuntur afri & mauri De quo poeta Leuã creta tegit Parma leuia arma quaſi paruus clype⁹ Dicitur aũt & teſtudo ſcutũ. Nã in modũ teſtitudinis fit clypeus. Eſt & teſtudo ſcutor̃ cõnexio curuata in teſtitudinis modũ. Nanq; in armor̃ gñib⁹ milites etiã ab aialibus noia ſumuntvt aries. Et ſaluſtius in modum inquit heritij militaris.

¶ de loricis. Cap̃.xiii.

LOricavocaſ eo q̃ loris careat, ſolis enĩ circulis ferreis cõtexta eſt. Squama eſt lorica ferrea ex laminis ferreis aut æris cõcatenata, in modum ſquamæ piſcis, et ex ipſo ſplendore ſquamarum & ſimilitudine nuncupata eſt. de cilicijs autem & poliuntur & reguntur loricę.

¶ de galeis. Cap̃.xiiii.

CaſſIs de lamina eſt, galea de corio. Nam galeros corium dicitur. Caſſidem autem a tuſcis nominatam dicunt. Illi enim galeã caſſim dicunt, credo a capite. Apex eſt quod in ſumma galea eminet, quo figitur criſta quam græci conon dicunt, Nam conus eſt curuatura quæ in galea prominet & ſupra q̃ criſtę ſunt.

¶ de foro. Cap̃.xv.

St forus exercendarum litium locus, a fando dict⁹ vel a phoroneo rege q primus gręcis legẽ dedit. Qui loc⁹ & roſtra vocaſ ab eo q̃ ex bello punico captis nauibus carthaginũ, roſtra ablata ſũt, & in foro romano pręfixa, vt eſſet huius inſigne victoriæ. Conſtat autem forus cauſa, lege, & iudice. Cauſa vocatur a caſu quo euenit. Eſt enim materia & origo negocij, necdum diſcuſſionis examine patefacta, quę dum proponitur cauſa eſt, dum diſcutitur iudiciũ eſt, dũ finitur iuſticia vocatũ autẽ q̃ſi iuriſditio, & iuſticia quaſi iuris ſtans. Iudiciũ autẽ prius inquiſitio vocabatur. Vnde et actores iudicorum, & prępoſitos queſtores, vel queſitores vocamus. Negocium multa ſignificat, modo actũ rei alicuius cui contrariũ eſt ociũ, modo actionẽ cauſæ quod eſt iurgium litis, Et dictũ negociũ quaſi nec ocium. i. ſine ocio. Negociũ aũt in cauſis, negociatio in cõmertiis dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucrentur. Iurgium dictũ quaſi iuris garriũ eoq; hi qui cãm dicũt iure diſceptẽt. Lis a cõtẽtione limitis pri⁹ nomẽ ſũpſit. de qua Virg. Limes erat poſitus litẽ vt diſcerneret agri. Cauſa aut argumẽto aut ꝓbatiõe cõſtat. Argumentũ nũq̃ teſtib⁹, nũq̃ta bulis dat ꝓbationẽ, ſz ſola inueſtigatiõe iuenit veritatẽ, vnde & dictũ argumẽtũ. i. argutũ inuentum Probatio aũt teſtibus & fide tabularũ cõſtat. In oi aũt iudicio ſex ꝓſonę req̃rũt, iudex, accuſator, re⁹,

& tres teſtes. Iudex dictus, quaſi ius dicens populo ſiue q̄ iure diſceptet. Iure autem, diſceptare eſt iuſte iudicare. Nō eſt aūt iudex ſi nō ē in eo iuſticia. Accuſator vocatus quaſi adcauſator, quia ad cām vocat eū quē appellat. Re⁹a re qua petit nuncupatur, quia q̄is ſceleris cōſci⁹ nō ſit, reus tñ dr q̄diu i iudicio p re aliqua petit. Teſtes antiqt⁹ ſupſtites di cebāt, eo q̄ ſup ſtatū cauſę pferebāt. Nūc pte ob lata nois teſtes vocātur. Teſtis aūt cōſiderat, cōditiōe, natura, & vita. Cōditiōe ſi liber, nō ſeruus. Nā ſępe ſeruus metu dñantis teſtimoniū ſupprimit veritatis. Natura, ſi vir nō fœmina. Nāvariū & mutabile ſemper fœmina. Vita ſi innoſcēs & integer actu. Nā ſi vita bona defuerit, fide carebit. Nō enim pōt iuſticia cū ſcelerato hre ſocietatē. Duo ſūt aūt gña teſtiū, aut dicēdo id qđ vidēt, aut pferēdo id qđ audiēt. Duob⁹ aūt mōis teſtes delinquunt, cuius aut falſa promunt, aut vera ſilentio obtegunt.

¶ De ſpectaculis. Cap̄.xvi.

SPectacula vt opinor, gñaliter noīanturvoluptates, quę nō per ſemetipſa inquinant. ſed p ea quę illic gerūt. Dicta aūt ſpectacula eo q̄ hoīb⁹ publica ibi prębeat iſpectio hęc & ludicra nūcupata, q̄ in ludis geranr, aut in ſcęnis. ludor⁹ origo ſic traditur. Lydii ex aſia trā ſeuntes in hetruria cōſederūt, duce tyrrheno, quifratri ſuo ſucceſſerat in regno. Cōtentione igitur in hetruria inter cęteros ritus ſuperſtitionū ſuaru⁹ ſpectacula quoq; religionis noīe inſtituerunt. Inde romani arceſſitos artifices mutati ſunt, et inde ludi a lydis vocati ſunt, Varro autem dicit ludos a luſu vocatos. q̄ iuuenes per dies feſtos ſolebant ludi exultatiōe delectare populū. Vnde & eum luſum iuuenum & diebus feſtis & templis & religionibus deputabāt. Nihil iam de cauſa vocabuli, dum re. cauſa idolatria ſit. Vnde & promiſcue ludi liberalia vocabant ob honorem liberi patris. Ob hoc deſpiciēda ē origo macula, ne bonum æſtimes quod initiū a malo accepit. Ludus autem, aut gymnibus eſt aut circenſis, aut gladiatorius, aut ſcęnicus.

¶ De ludo gymnico. Cap̄.xvii.

OGymnicus luduseſtvelocitatis acviriū gloria Cuius locus gymnaſiū dicitur, vbi exercēt athletę, & curſor⁹ velocitas cōprobat. Hinc acciditvt oīs prope artiū exercitia gymnaſia dicā tur. Antea. n. in locis certantes cincti erāt ne nuderentur poſt relaxato ſingulo repente proſtratus & exanimatus eſt quidā curſor, quare ex cōſimili decreto tunc arconipomenes vt nudi deiceps omnes exercitarentur permiſit. Ex illo gymnaſiū dictum eſt, q̄ iuuenes nudi exercētur in campo vbi ſola tā tum pudenda operiuntur.

¶ De generibus gymnicorum. Cap̄.xviii.

OGenera gymnicorum quinq;. i. ſaltus, curſus actus, virtus, atq; luctatio. Vñ ferunt quēdā regē tot filios adoleſcētes habentē, totidē⁹ generibns de regno iuſſiſſe contendere.

¶ De ſaltu, Cap̄.xix.

¶ Saltus dictus quaſi exilire in altum. Eſt eni ſaltus altius exilire vel longius.

¶ De curſu. Cap̄.xx.

¶ Curſus a velocitate crurumvocatur. Eſt eni curſus celeritas pedum.

¶ De iactu. Cap̄.xxi.

IActus dictus a iaciendo, vnde & piſcatoriu⁹ rete iaculū dicitur. Huic arti vſus eſt arrepto lapides procul ferire, aſtas pondere libra to iacere, ſagittas arcu emittere.

¶ De virtute. Cap̄.xxii.

¶ Virtus eſt immenſitasvirium i labore & ponderecorporis. ¶ De luctatione. Cap̄.xxiii.

LVctatio alterumcomplexuvocata, quibus cominus certantes innitent, qui greca appellatione athletęvocantur. Locus itē luctationis paleſtra dicitur.

¶ De paleſtra. Cap̄.xxiiii.

PAleſtrā aūt vel απο του πωλησ. i. a luctatione vel απο του παλλειν. i. a motu ruinę fortis nominatā dicunt. ſ. q̄ in luctando cum medios arripiant fere quatiunt, idq; apud græcos παλλειν vocatur. Quidā opinantur artem luctendivrſoru⁹ contentione mō ſtratā. Nanq; inter cęteras feras eos ſolos & erigi congreſſos & ſubſidere celeriter ac reuerri, & modo manibus tentare inuicem, modo complexu abigere ſeſe more luctantium dicunt.

¶ De agone. Cap̄.vxv.

QVę latini certamina, greci agones vocāt, a frequētia qua celebrātur. Siquidē & omnē cœtū atq; cōuentū agona dici. Alii q̄ in circulis & quaſi αν ευτωνιασ. i. ſine angulo locis ederentur nuncupatos agones putant.

¶ De generibus agonum. cap̄.xxvi.

AGonum genera fuiſſe, imenſitasviriū, curſus celeritas, ſagitādi peritia, ſtandi patiētia, ad citharam quoq; vel tibias inceden di genus, de motibus quoq;, de forma, de cantandi modulatione, terreſtris quoq; belli, & naualis præliį perpetiendorumq; ſuppliciorum cerramina

¶ De ludis circenſibus. cap̄.xxvij

LVdi circenſes ſacrorum cauſa deorum ac gentilium celebrationibus inſtituti ſunt, vnde & qui eos ſpectant dęmonum cultibus inſeruire videtur. Nam res equeſtris antea ſimplex agebatur, & vtiq; communis vſus huius reatus non erat. Sed cum ad ludos coactus eſt naturalis vſus, ad dæmoniorum cultum tranſlatus eſt. Itaq; caſtori et polluci deputantur hæc ſpecies quibus equos Mercurio diſtributos hiſtoriæ docent. Sed & neptunus equeſtris ludus eſt quem Græci Ippon vocant, Sed et Marti et Ioui in ludis equi ſunt conſecrati. et ipſi quadrigis præſunt. circenſes autem ludi ideo dicti vel a circumeundo, vel quod ibi nunc metæ ſunt, olim gladij ponebantur,

quos quadrigę circuibāt,& ide dicti circēſes ab enſibus circa quos currebāt ſiqnid ē in littore circa ripas fluminū curſus agitātes gladiosin ordine ripę litore ponebāt & erat artisequū circa pericula tor quere.inde et circēſes dicti putāt q̄ſi circū enſes.

¶ de circo. cap̄.xxviii.

Circus ſoli principaliter cōſecratus eſt a paganis cui ędes medio ſpacio & effigies de faſtigio ædis emicat,quod nōnulli putauerunt ſub tecto cōſecrandū,quē in aperto habent. Eſt aūt circus omne illud ſpacium quod circuire equi ſolent.Hūc romani dictū putant a circuitu equoꝝ.eo q̄d ibi circūmetas equi currāt. Græci vero a circe filia ſolis quę patri ſuo hoc genus certaminis inſtituit aſſerūt nuncupatū.Fuit aūt maga &venefica,& ſacerdos demonū.in cui⁹ habitu & opere magicę artis,& cultus idolatrię recognoſcit.

¶ de ornamentis. cap̄.xxix.

Ornamenta circi,oua,meta,obeliſc⁹,carcer Oua honoris caſtoris et pollucis ſcribunt,q illos ouo editos credendo de cygno et ioue non erubeſcunt. Fingunt aūt circenſia romani ad cauſas mundi referre,vt ſub hac ſpecie ſuperſtitiones vanitatum ſuarum excuſant.

¶ de metis. cap̄.xxx.

Metum quippe appellatione proprie terminum ac finē mūdi deſignare volūt ab eo quod aliquis emenſur⁹ finis eſt,ſiue ad teſtimonium orientis occidentiſq; ſolis.

¶ de obeliſco. cap̄.xxxi

Obelifcū meſſeres rex ęgypti primus feciſſe fertur tali ex cauſa.cū quodā tēpore nilus violēti inundatione ęgyptū nocuiſſet, indignatus rex tāq̄ pœnas a flumine exigeret ſagittas invndas miſit.Nō multo poſt grauivalitudine corrept⁹,lumen amiſit,qui poſt cęcitatē viſu recepto duos obeliſcos ſoli cōſecrauit.Obeliſcus enī ſagitta dī qui ideo in medio circo ponīt,quia per medium mūdū ſol currit.Medio autez ſpacio abvtraq; meta cōſtitut⁹ obeliſcus,faſtigiū ſūmitatēq; cœliſignificat cū ſol abvtroq; ſpacio medio horaꝝ diſcrimine tranſcendit.Sūmo obeliſco ſuppoſitum eſt quoddā auratū in modum flammę formatum,qm̄ ſol plurimum calotis atq; ignis habet.

¶ de carceribus. capi.xxxii

IN circo vnde emittuntur equi carceres dicerunt ab ea re qua et ille carcer qui eſt in ciuitate,quod vt ibi hominesdamnati atqz incluſi,ita hic equi coercentur ne exeant anteq̄ ſignum emittant.

¶ De aurigis. Cap̄.xxxiii

¶ Ars circi auriga& currus,equitesvel pedites,auriga proprie dictus q⁹ currum agat & regat ſiueq⁹ feriat iunctos equos.Nam aurit ferit dicimus,vt latus aurit apertum.Ipſe eſt & agitator.i. verberator ab agendo dictus.Aurigę autem duobus coloribus ſunt quibus ſpeciem idolatrięveſtiunt.Nam praſinus terrę,venetus cælo & maria paganis dedicatus eſt.

¶ De quadrigis. Cap̄.xxxiiii.

Erichthonius aūt qui regnauit athenis primus quatuor equos iunxiſſe fert̄.ſicut Virgi.auctor eſt dicēs. Prim⁹ erichthoni⁹ currus & quattuor auſus lūgere equos,rapidiſq; rotis inſiſtere victor.Fuit enī mineruę & vulcani fili⁹ de caduca in terram libidine vt fabulę ferūt procreatus,portentum demoniacum,immo diabolus qui primo iunoni currum dedicauit.Tali auctore,quadrigę producte ſunt.

¶ De curru. Cap̄.xxxv.

Dictus eſt aūt currus a curſu,vel quia rotas habere videtur,vnde & currum quaſi curſum.Quadrigarūvero currus duplici temone olim erant perpetuoq; & qui omnibus equis iniiceretur.Iugo primus ciriſtenes ſicyonius tantū medios iugauit eoſq; ſingulos exvtraq; parte ſimplicivinculo applicauit,quos græci ſiraforos,latini funarios vocant,a genere vinculi quo prius alligabantur.

¶ De equis quibus currunt. Cap̄.xxxvi.

Quadrigæ & bigæ,trigæ & ſeiugæ a numero equorum & iugo dictę. Ex quibus quadrigas ſoli,bigas lunę,trigas inferis, ſeiugas ioui deſultores lucifeto & heſpero ſacrauerunt.Quadrigas ideo ſoli iungunt,quia per quattuor tempora annusvertitur ver& ęſtatez autūnum et hyemen.Bigas lunę,quoniam gemio curſu cum ſole contendit,ſiue quia & nocte videtur & die.Iungunt enim vnum equum nigrum, alterū candidum.Trigas diis inferis,quia hi per tres ętates homines ad ſe rapiunt,id eſt per infantiam iuuentutem atq; ſenectutem.Seiuga maximus currus ioui,propter quod maximum deorum ſuorum euz eſſe credunt. Ideo autem rotis quodridas currere dicunt,ſiue quia mundus iſte circuli ſui celeritate trāſcurrit,ſiue propter ſolez quia volubili ambitu rotat,ſicut ait Ennius. Inde petefecit radijs rota candida cęlum.

¶ De ſeptem ſpacijs. Cap̄.xxxvii

Quadrigę ſpacia ſeptē currunt referentes hoc ad curſum ſeptē ſtellaꝝ,quib⁹ mūdū regi dicūt,ſiue ad curſum ſeptē dierū prę ſentiū,quibus peractis vitę terminus cōſummatur quorum finis eſt arcus.i.iudicium.

¶ De equitibus. Capi.xxxviii.

Dorro equites ſingulares ideo currere dicūt quia ſingulariter vnuſquiſq; curſū vitę huiꝰ peragit,atq; tranſit,alius alio tempore ſequens alium pervnam tamen viam mortalitatis vſq; ad propriam metam mortis.

¶ de deſultoribus. Capi.xxxix.

Deſultores noiati,q⁹ olim prout quiſq; ad finē curſusvenerāt,deſiliebat & currebat ſiue de equo in equum iterum tranſiliebat.

¶ De peditibus. Cap̃.xl.

PEdites autem aiunt.propterea pede currere,quia pedib9 curritur mortalitati. ob hoc a superiore parte currunt ad inferiora.i.ab oriente ad occidentem, quia mortales oriuntur & occidunt. Nudi currunt,quia & homini in seculo nullę reliquię sunt. Recto spacio currunt,quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc igitur propterea fingunt,vt vanitates suas & sacrilegia excusare conentur.

¶ De coloribus equorum. Capi.xli.

QVirca causas quoq; elementorum iidem gētiles etiam colores equorum iunxerunt, roseos,eniz soli.i.igni,albos aeri,prasinosterræ,venetos mari assimilātes. Itē roseos æstati currere voluerunt,q̄ ignei coloris sint,& cuncta tunc flauescant. Albos hyemi q̄ sit glacialis & frigoribus vniuersa canescant. Veri prasinos viridi colore,quia tum pampinus densatur,Item roseos currere marti sacrauerunt,a quo romani exoriuntnr, & quiavexilla romanorum cocco decorantur, siue q̄ mars gaudeat sanguine. Albos zephiris & serenis tempestatibus prasinos flori & terræ, venetos aquis vel aeri,quia cerulco sūt colore,luteos id est croceos igni & soli,purpureos iri sacrificauerīt quē arcum dicimus q̄ is plurimos colores habeat. Sic q; dum hac spectatione deorum cultibus atq; elementis mundialibus prophanantur,eosdem deos atq; eadem elementa proculdubio colere nascunt. Vnde animaduertere debes christiane q̄ circū numina immunda possideant. Quapropter alienus erit tibi locus,quem plurimi sathanę spiritus occupauerunt,Totum enim illum diabolus et angeli eius repleuerunt.

¶ De theatro. Cap̃.xlii.

THeatrum est,quo scęna includitur, semicirculi figuram habens,in quo stantes omnes inspiciunt. Cuius forma primum rotūda erat sicut & amphiteatri. Postea ex medio amphiteatro theatrum factum est. Theatrum autem a spectaculo nominatum απο του θεασθαι q̄ in eo populus stans desuper atq; spectans ludos contemplaretnr. Idemvero theatrum idem& prostibuluz,eo q̄ post ludos exactos meretrices ibi prosternerentur. Idem & lupanarvocatum ab eisdem meretricibus quę propter vulgati corporis leuitatem lupę nuncupabantur. Nam lupæ meretrices sunt vocatę a rapacitate,q̄ ad se miseros rapiant et apprehendant. Lupanaria autem a paganisconstituta sunt,vt pudor infœlicium mulierum ibi publicaretur,et ludibrio haberentur tam hi qui facerent q̄ quæ putarentur.

¶ De scęna. Cap̃.xliii.

SCęna autem erat locusinfra theatrū in modum domus instructa cū pulpito. Qui pulpitus orcistra vocabatur vbi cantabant comici,tragici,atq; saltabant histriones & mimi. Dicta autem scęna græca appellatione eo q̄ in speciem domus erat instructa,vnde & apud hebreos tabernaculorum dedicatio a similitudine domiciliorum scęnophagia appellabatur.

¶ De orcistra. Cap̃.xliiii.

ORcistra autem pulpitus erat scœnę,vbi saltator agere posset,aut duo inter se disputare. Ibi enim poetę,comœdi,& tragœdi, ad certamen conscendebant,hisq; canentibus alij gestus edebāt. Officia scęnica,tragœdi,comœdi, themelici,histriones,mimi,& saltatores.

¶ De tragœdis. Cap̃.xlv.

¶ Tragœdi sunt qui antiqua gesta atq; facinora sceleratorum regum luctuoto carmine spectāte populo concinebant.

¶ De comœdis. Cap̃.xlvi

COmœdi sunt qui priuatorum hominum acta dictis aut gestis canebāt,atq; stupravirginum & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

¶ De themelicis. Cap̃.xlvii.

¶ Themelici autem erant musici scęnici qui in organis & lyris & cytharis præcinebant & dicti themelici quod olim in orcistra stantes cantabant super pulpitum,quod themele vocabatur.

¶ De histrionibus. Cap̃.xlviii.

HIstriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarum exprimebant. Hi autem saltando etiam historias & res gestas demonstrabant. Dicti autem histriones siue q̄ ab histria id genus sit adductum siue quod perflexas historiis fabulas exprimerent quasi histriones.

¶ De mimis. Cap̃.xlix.

MImi sunt dicti grēca appellatione q̄ rerū humanarum sint imitatores. Nam habebant suum auctorem, qui anteq̄ minuma gerent fabulam pronuncia ret. Nam fabulę ita cōponebāt a poetis vt aptissime essent motui copis.

¶ De saltatoribus. Cap̃.l.

SAltatores autem nominatos Varro dicit ab arcade salio,quem æneas in italiam secum adduxit,quiq; primo docuit romanos adolescentes nobiles saltare.

¶ Quid pro patrono agatur. Cap̃.li.

ESt plane in artibus scęnicis,liberi & veneris patrocinium quę priuata & propria sunt scęnę,de gustu & fluxu corporis. Nam molliciem libero et veneri imolauerunt,illi per sexuz,illi per luxū dissoluti. Quęvero ibi vocibus & modis & organis & lyris transiguntur,apollines,& musas & mineruas & mercurios patronos habent. Quod spectaculuz odire debes christiane,quoz odisti auctores

¶ De amphiteatro. Cap̃.lii

AMphiteatrum locus est spectaculi,vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladia

torius dictus quod in eo iuuenes vsum armorũ diuerso motu condiscant,et modo inter se aut gladiis aut pugnis certantes,modo contra bestias incedentes,vbi non odio sed prẽmio illecti,subeunt ferale certamen.Amphiteatrum dictum q̃ ex duob⁹ theatris sit factum.Nam amphiteatrum rotundũ est,theatrumvero ex medio amphiteatro est, semi circuli figurnm habens.

¶ De ludo equestri. Cap̃.liii.

GEnera gladiatorum plura.Quoru3 primũ ludus equestrium.Duo enim equites prẽcedentibus prius signis militaribus vnus a porta orientis alter ab occidentis præcedebant in equis albis cum aureis galeis minoribus& habilioribus armis,sicq; atroci perseuerantia pro virtute sua iniebant pugnam dimicantes quousq; alter in alteri⁹ morte prosiliret,vt haberet qui caderet casum,gloria3 qui perimeret.Quę armatura pugnabat marti duelli causa.

¶ De retiariis. Cap̃.liiii.

¶ Retirarius ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occulte ferebat rete quod iaculum appellaturvt aduersum cuspide insequente operiret,implicitumq; viribus superaret.Quę armatura pugnabat neptuno tridentis causa. De secutoribus. Cap̃.lv.

Sequor est ab insequendo retirarium dictus Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam quæ aduersarii iaculum impediret vt anteq̃ ille feriret rete iste superaret.Hæc armatura sacrata erat vulcano.ignis enim aquam semper insequitur ideoq; cũ retiario componebatur,quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt.

¶ De laqueatoribus. Cap̃.lvi.

LAqueatorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos cõsecutosq; prostrare.amictos vmbone pelliceo. De velitibus. Cap̃.lvii.

QVelitum pugna erat, vt vltro citroq; tela obiectarent.Erat autem eorum varia pugna & spectantibus grauior q̃ reliquę,Velites autemvocati sunt siue a volitatione,siue a ciuitate hetruscorum quę veletes vocabatur.

¶ De ferali certamine. Cap̃.lviii.

¶ Ferarum pugna erat missas bestias iuuenes excipere & pugnare aduers⁹ eas vltroneo funere certare,non crimine sed furore.

¶ De horum execratione ludorum. Cap̃.lix.

Dæc quippe spectacula crudelitatis & insperctio vanitatum,non solum hominum viciis sed & dęmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse habet christiano cum circensi insania cum impudicitia theatri cum amphiteatri crudelitate,cum atrocitate harenę cum luxuria ludi.deu3 enim negat qui talia prẽsumit,fidei christianę prę uaricator effectus,qui id denuo appetit quo in lauacro iampridem renunciauit.i.diabolo pompis& operibus eius

¶ De alea. cap̃.lx.

ALea idest ludus tabulę inuenta a græcis i ocio troiani belli a quodam milite nomine alea,a quo et ars nomen accepit Tabula luditur pirgo,calculis tesserisq;.

¶ De pirgis. cap̃.lxi.

QVirgus dictus,q̃ per eum tessere pergant siue q̃ turris speciem habeat. Nam græci turrim pirgumvocant.

¶ De calculis. lxii.

ACalculi vocati q̃ leues sint & rotundi, vnde & calculus dicitur lapis breuis qui sine molestia sui breuitate calcetur. itẽ calculi q̃ p vias ordinales eant quasi per calles.

¶ de tesseris. cap̃.lxiii.

¶ Tesserę vocatę quia quadratę sunt ex partibus omnibus.Has alij lepusculos vocant,eo q̃ exilien do discurrunt.Olim autem tesserę iacula appellabantur a iaciendo.

¶ de figuris aleæ cap̃.lxiiii.

QVidam autem aleatores sibi videntur phisiologice per allegoriam hanc artẽ exercere & sub quadam rerum similitudine fingere.Nam tribus tesseris ludere perhibent,propterea tria seculi tempora prẽterita,prẽsentia,& futura.quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senariis locis distinctas propter ætates hominum,ternarijs lineis propter tempora argumentantur.inde et tabulam tesnis descriptam dicunt lineis.

¶ de vocabulis tessararum. cap̃.lxv

IActus quisq; apudveteres lusores a numero vocabatur vt vnio,binio,trinio,quatrio,quinio,senio.Postea appellatio singuloru3 mutata est,& vnionem canem trionem suppum,quatrionem planum vocabant.

¶ de iactibus tessararum. cap̃.lxvi.

IActus tessararum ita a peritis aleatoribus componitur vt afferat quod voluerit,vtputa seniorem qui eis in iactu bonum affert.vitant autem canem quia damnosus est,vnum enim significat.

¶ de calculorum motu. cap̃.lxvii.

ACalculi partim ordine mouentur,partim vage ideo alios ordinarios,aliosvagos appellant.Atvero qui moueri omnino non possunt,incitos dicunt.Vnde & egentes homines inciti vocantur,quibus spes vltra procedendi nulla restat. ¶ de interdictione aleæ, cap̃.lxviii.

¶ Ab hac arte fraus & mendaciũ et periuriu3 nũq̃ abest,postremo & odium,damna rerum,vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legib⁹ fuit

¶ de pila. cap̃.lxix.

PIla proprie dicitur q̃ sit pilis plena.Hęc & spęra a ferendo vel feriendo dicta.De qua quarũ genere et pondere dorcatius sic tra

tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere ceruæ. Vnica donec erit gemina superaddita libræ. Inter species pilarum sunt, trigonaria, & arenata Trigonaria est qua inter tresluditur. Arenata qua in grege dum ex circulo astantium spectantiumq; emissa. vltra iustum spacium pilam excipere lusũq; inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellãt, cum duo cominus ex proximo ac pene coiunctis cubitis pilam feriunt. Suram dicitur dare, qui pilã crure prolato feriendam colluſoribus prebet.

¶ Incipit liber nonusdecimus.

¶ De nauibus. Capi. i.

ARtium quarundam vocabula quibus aliquid fabricatur, vel instrumenta artificium vel quę misterium exibent, atq; aliquid huiusce modi, deinceps exerte notanda studui artifex generale nomen vocatur, ꝙ artem faciat, sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant. Nauclerus dominus nauis est appellatus ita ꝙ nauis i sorte eius sit. Cleros enim grece sors dicitur Ceteri autem in naui contributione sunt. Gubernio qui & gubernator quasi cohibernator, ꝙ cohibeat prudentia sua hiberna. i. tempestates maris. Nauta a naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poetice dicitur, sicut mauors pro mars. Naz rectum est nauta Remex vocatus ꝙ remum gerit, sic autem remex quomodo tubex dicitur. nomina tiuo casu. Epipaca greco sermone appellatur qui latine dicitur superueniens. Hic nihil habet negocii. sed naulo dato in alias terras transire disponit Nauem quidem perhibent dictam, ex eo ꝙ gnarũ rectorem querat. i. peritum sapientem strenuum, q continere et gubernare nouit, propter maritima pericula & casus, vnde est illud salomonis. Intelligens gubernacula possidebit. Lydii autem primũ nauem fabricauerunt, pelagi incerta petentes, pui um mare vsibus humanis fecerunt. Rates primuz & antiquissimum genus nauigii est erudibus tigniſ asseribusq; consertum, ad cuius similitudinem fabricatę naues ratarię dictę nunciam rates abusiue naues. Nam proprie rates sunt conexę inuicẽ trabes. Trieris nauis magna quam greci durconãvocant. de qua esaia dicitur. Non transibit per eam trieris magna. Carpasia nauis a carpado insula nominata sicut rhodo a rhodia, sicut ab alexandria alexandrina. Liburnę naues dictę a libiis, naues ei sunt negociatorum. de quibus Horati⁹. Ibis liburnis inter alta nauium, Rostratę naues dictę ab eo ꝙ in fronte rostra ęrea habebant propter scopulos ne feriantur & collidantur. Longę naues sũt q̃s dromones vocamus. dictę eo ꝙ longiores sint ceteris. cuius contrarius mulculus curtum nauigium. dromo autem a decurrando dicittur. Cursum enim greci dromum vocant, Classis dicta a greco vocabulo Απο του καλου. i. lignis. vnde & calanes nauiculę quę ligna militibus portant. Auquiroman⁹ dictus ꝓ eo ꝙ celeritate sui anchoris & instrumentis reliquis nauiũ vehendis sit aptus. Phaselus est nauigium, quod nos corrupte baseluz dicim⁹, de quo vigi. Pictisq; phaselis. Scapha quæ & catascop⁹ nauium, quod latine speculatorium dicitur. Barca est quę cuncta nouius cõmertia ad littus portat. Hãc nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio, vbi autem appropinquauerit portui, redditvicem barca naui quam accepit in pelago. Paro nauigium piratarum aptum, et ex his ita vocatum. Cicero. Tunc se fluctigero tradit mandatq; paroni. Et alibi. Parumculis ad littus ludit celeribus. Myoparo quasi minus paro idem & carabus. Est enim parua scapha exvimine facta quæ contexta crudo corio genus nauigii prebet, qualibus vtuntur germanorum pirate in oceani littoribus vel paludibus ob agilitatem. De qualibus historia gens inquit saxonum myoparonibus nonviribus nituntur fugę potius q̃ bello parati. Celeones quas græci celecras vocant. i. veloces biremes vel triremes agiles & ad misterium classis aptę. Ennius. Labitur vncte carina per ęquora cana celonis. Biremes autem naues sunt habentes remorum ordineꝫ gemi num. Triremes et quatriremes trium et quattuor ordinum, sic et pentiremes, ethexeremes quinos vsi senos ordines habentes. Actuarię naues sunt quę velis simul & remis aguntur. Hippoganus in quos transuehere solitum est. Potonium nauigium fluminale. tardum et graue, quod non nisi remigio ꝓ gredi potest. Hinc et traiectus. i. extentus. Est enim funis latus vnde et transenna dicitur extentus funis. Lembus nauicula breuis quę alia appellatione dicitur et cymba & caupillus, sicut & liutris. i. carabus, qua in pado paludibusq; vtuntur. Carabus parua scapha exvimine facta quę contexta crudo corio genus nauigii prebet. Portemia nauicula nauicula syriaci generis lata & sine carina, a portendo vocata. Vtuntur his in pannonia. Trabarię amnicę naues quę ex singulis trabibus cauantur, quę alio nomine littorarię dicuntur. Hę et caudicę ex vno ligno cauatę factę, & inde caudicę, quia a quatuor vsq; ad decem homines capiunt.

¶ de partibus nauium et armamentis. Capi. ii.

PVppis posterior pars nauis est quasi p⁹ Prora anterior, quasi priora. Cumba locus imus nauis. ꝙ aquis incumbat. capina a currendo dicta quasi currina. fori nauium latera concaua a ferendo onera dicta, sive tabulata nauium quę sternuntur, dicta ab eo ꝙ incessus ferant, vel foris emineant. de quibus Virg. Laxantq; foros. columbaria in summis lateribus nauium loca concaua per quę eminent remi dicta credo ꝙ sit similia latibulis columbarum in quibus nidificant. Ageavię sunt vel loca in nani per q ad remiges hortator accedit. de qua Ennius. Multa foro ponet & agea longea longa repletur. Transtra sunt tabulę vbi sedent remiges di

ta q̄ in transuerso sit, quæ Virgilius iuga appellat. Remia a remouendis & decutiendis fluctibus dicti, sicut tonsores a tondendis & decutiendis capillis. Palmula est extrema latitudo remia palma dicta qua mare impellitur. Antemnę autem dictæ quando ante amnem sint positæ, Prętersluit enim eas amnis. Cornua extremę partes antemnarū sūt dicta per tropum ab animali in animale. Malus est arbor nauis qua vela sustinentur. Malus autem dictus, quia habet instar mali in summitate vel qa quasi quibusdam malleolis ligneis cingitnr quorū volubilitate vela facilius eleuantur. Modiuseſt cui arbor nauis insistit ob similitudinez mensuralis vasis dictus. Carceria sunt in cacumine arboris. Trocleę, quasi flitteta, per quę funestrahuntur. Cinna Lucida confulgent alti carceria mali, Trocleę autem vocatæ q̄ rotulas babeant, trocos enim græce rota dicitur. Parastatæ stipites, sunt paresquib⁹ arbor nauis sustinetur. Cato. Malum deligatū parastatę iunctę. Clauus est quo regitur gubernaculum. De quo Ennius, vt clauum rectum teneaz nauimq; gubernem. Porticulus malleus in manu portatus quo modus signumq; datur remigantibus. De quo plautus. Ad loquendum atq; tacendū tu te habes porticulum, a portando igitur porticulus. Tonsillavncinus ferreusvel ligneus ad quem in littore defixum funes nauium illigātur. De quo Ennius tonsillas rapiunt configunt littus ad vncas. Anchora dens ferreus ex greca ethymologia nomen ducit. q̄ quasi hominis manus comprehēdat vel scopulos vel harenas. Nam manus græce circa dicitur. Apud greęos autem aspirationem non habet. Nam ancira, vnde & apud maiores sine aspiratione proferebatur, Puluini sunt machinę quibus naues deducuntur et seducuntur in portum. Pons scala nauium.

¶ Develis. Cap̄. iii.

VEla greci armena dicunt, proinde q̄ aere mouentur. Apud latinos autem vela a volatu dicta. Vnde est illud. Velorum pandimus alas. Genera velorum acateon, pidromos, dalum, artemon, siparum, mendicum. Ex quibus acateon velum maximum & in media naui constitutū. Epidromos velum secundæ amplitudinis, sed ad puppim. Dalum enim minimum velum, & ad proram defixum. Artemon dirigendę potius nauis cā commendatum q̄ celeritatis. Siparum genus veli vnum pedem habens quo iuuari nauigia solent in nauigatione quotiens visventi langueſcit. De quo Lucanus. Summaq; tendens sipara velorum peri turas colligit auras, quod exseparatione existimāt nominatum. Pes, extremus angulusveli quoniam sic nautæ loquuntur.

¶ De funibus. Cap̄. iiij.

¶ Funes dicti q̄ antea invsum luminis fuerint circundati cęra vnde et funalia. Restes siue q̄ rates contineant, seu q̄ in his retia tendantur. Rudētes sunt funes nauium ex nimio stridore ita dicti. Spiræ autem funes sunt quibus in tempestatibusvtuntur, quas nautici suo more curcubas vocant. Spirę autem a sparto vocatæ. Propes funis quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo turpili⁹. Quasi cumventus fert nauem in mare secundus, si qs p pedō misit si veli sinistrum. Tormentuz funis in nauibus longus quo prora ad puppim extēditur quo magis constringantur Tormenta autem a tortura dicta sunt restes funesq;. Saphon funis in prora positus. De quo cecilius. Venerio cursuveni plato pede vsq; ad saphonem. Opiffera funis quo cornibus antemnę dextra sinistraq; tendūtur retrouerso p nestum funis quo nauis in littore religatur ad palū Mitra funis funis qua nauis media vincitur. Anquina funis naui est quo ad malum antemna constringitur. de qua cinna. Atq; anquina regit stabilē fortissima cursum. Remulcum funis quo deligata nauis trahiturvice remi. De quo Valgi⁹. Hic mea me longo succedens prora remulco. Lętantem gratis sistit in hospitijs. Struppivincula loro vel lino facta quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Libius. Tumq; remos iussit religare struppis. Cataporates liea cum massa plumbea qua maris altitudo tentatur. Lucilius. Hanc cataporatem puer eodez defert, vnctum plumbi pauxillum rudis liniq; mataxam.

¶ De retibus. cap̄. v.

VOcata sunt retia siue a retinendis piscib⁹ siue a restibus quibus tenduntur. Minus autem rete siplagium dicitur a plagis. nā proprie plagas dici funes illos quibus retia tendū tur circa imam & summam partem. Funda genus est piscatorij retis dicta ab eo q̄ in fundum mittat. Eadem etiam a iactando iaculum dicitur. Plautus Probus quidem antea iaculator eras. Tragum genus retis ab eo q̄ trahatur nūcupatū ipm est & verriculū. Verrere enim trahere est. Nassa ex viminib⁹ tanq̄ rete contextum. cassis genus venatorij retis q̄ capiat. Hinc est q̄ incassum dicim⁹. i. sine cā. quasi sine cassib⁹ sine quib⁹ venatio inanis est. conopeū rete in similitudinem tentorii contextum p pter muscas & culices excludendos, quo magis alexādrinivtūtur, quia ibi ex nilo culices copiosi nascūtur, vnde & conope dicit. nā conopea egypt⁹ est

¶ de fabricis siue fornacibus. cap̄. vi.

A Faciendo ferrum Faber impositū nomē habet. Hinc deriuatū est nomen ad alias artiū materias, fabros vel fabricas dicere sed cū adiectione, vt faber lignari⁹, & reliqua propter operis. s. firmitatem. In fabroruz aūt fornace gentiles vulcanū auctorem dicūt, figuraliter pvulcanū ignem significantes sine quo nullum metalli gen⁹ fūdi extendiq; potest. Nichil est enim pene qd̄ igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argentū, alibi plumbū, alibi minium. alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in ęra soluuntur

igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne cremato lapide cementa & parietes ligantur. Lapides nigros igniscoquendo candificat ligna candida vrēdo obfuscat. carbones expruna fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles. de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, solutā restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vsum. Nam sepeviri prodest. Pesti lentię quoq; quę obscuratione soliscontrahitur auxiliari certum est. In opere quoq; aliud gignit primis ignibus, aliud secūdis, aliud tertijs. Habet quo q; et aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est quivsui humano, alius qui iudicio paret diuino, siue qui de cęlo fulmen astringit, siue qui de terra p vertices montium eructuat. Ignis autem dictus q; nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elemtum assumens cuncta quę rapit. Fabrica duab⁹ rebus cōstat, ventis & flammis. Flāma vero proprie fornacis est dicta q; flatu folium excitetur. Fornax vero ab ignevocata. Fos enim ignis est, Camin⁹ est fornax, & est græcum nomen deriuatum a cauma te. i. a calore. Fauilla est deserta igne scintilla. Pruna est q̄diu ardet, cum autem extincta fuerit carbo nominatur. Pruna autem a perurendo dicta est carbovero quod flamma caret. Qui dum interisse dicitur maioris fit virtutis. Nam iterum incens⁹ fortiore luce calescit. Cuius tanta est etiā & sine igne firmitas vt nullo humore corrūpatur, nulla vetustate vincatur, extinctus enim tantum incorruptibiliter duratvt hi qui limites figunt eos ifossos terra substernant, & lapides desuper figant ad conuincendum litigatorem, vt fixum lapidem post quantalibet secula limitem esse agnoscant.

¶ de instrumentis fabrorum. Cap̄. vii.

INcus est in quo ferrum tunditur, a cædendo dictus eo q; illic aliquid cudamus. i. feriendo producamus. Cudere enim cedere & ferire est. Veteres autem non incudem vocabant, sed intudezeo q; in ea metallum tuneatur. i. tendatur, vnde & tudis malleus a tundendo. i. tendendo dictus Malle⁹ vocatur, quia dum quid calet & malle est cędit & p ducit. Marcus malleus maior, & dictus marcus q̄d maior sit ad cędendum & fortior, Marcellus mediocris. Marcullus malleus pusillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cum marcullus ferrum multorum magnis ictibus tundit. Forcipes quasi ferricipes eo q; ferrum candens capiant, teneantq; siue q̄d ab his aliquid foruum capimus & tenem⁹, quasi fornicapes. Nam foruum est calidum, vnde & feruidum, vnde et formosos dicimus quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat. Lima dicta eo q; lene faciat. Nam limum lene est. cilium est vnde operantur argentarii, a quo et cęlata vasa dicuntur.

¶ de fabricis parietum. cap̄. viii.

¶ In fabricis parietum atq; tectorum græci inuentorem dędalum asserunt. iste enim primus didicisse fabricam a minerua dicitur. Fabros autem siue artifices græci tectores vocant. i. instructores Architecti autem cementarii sunt qui disponunt in fundamentis. Vnde & apostolus de semetipso quasi sapiens inquit architectus fuudamentum posui. Mationes dicti a machinis in quibus insistunt propter altitudinem parietum.

¶ de dispositione. cap̄. ix.

EDificiorum partes sunt tres, dispositio, constructio, venustas, dispositio est areę vel soli et fundamentorum descriptio.

¶ de constructione. cap̄. x.

COnstructio est laterum & altitudinis ędificatio. constructio autem vel instructio vocata eo q̄d instrigat & coherere faciat, vt lapides luto, & ligna & lapides inuicem sibi. Nam & intinctio ferri in aqua instructa est. Nisi enim candēs intingatur, stringi & coherere non pōt ferrū. item constructio a multitudine lapidum et lignorum dicta. vnde et strues. Aliud est enim ędificatio, aliud instauratio. Nam ędificatio noua constructio est. instauratio vero quod reparatur ad instar prioris. nā instarveteres pro similitudine ponebāt. inde & instaurare dicebant. constructio autē constat fundamento lapidibus calce & lignis. Fundamentum dictum. quod fundus sit ędificii. idem & cementu⁊ a cędendo dictum quod crasso lapide surgat. Lapides in structuris apti, albus, tiburtinus, columbin⁹ fluuialis, funga, rubrus, & reliqui. Albus lapis, ali⁹ durus, alius mollis. Mollis dentata serra secatur. tractabilis in opere est, ita vt in eo quasi in ligno literę scribantur. Tiburtinus a loco italię dictus, qui dum sit ad fabricam fortis, vapore tamen dissilit. Tophus ędificijs inutilis est, fundamentis apt⁹ mortalitate et mollitia. Ex ęstu enim & halitu maris fricatur & verberatur imbribus. Arenatius lapis cōcretus maris hatenis, hic et bibulus dicitur. Seruat enim humorem acceptum, idem et in bethyca Gaditanus ab insula oceani vbi plurimus exciditur. Piperinus subalbidus cum punctis nigris durus atq; fortissimus. conclatius cocleis lapillisq; et harena concretus asperrimus & interdum fistulosus. columbinus a colore auiu⁊ nuncupatus, natura vicinus gypso, & mollitię simillimus. Molaris in parietibus vtilis, quia est quędam natura eius pinguior duraq; & aspera, ex quo etiam et molę fiunt, vnde & nomen traxit, huius quatuor genera, albus. niger, permixtus ac fistulosus. Sfungia lapis creatue ex aqua leuis ac fistulosus & cameris aptus. Silex lapis durus ex cuius genere nigri silices optimi quibusdam in locis & rubentes. Albi silices contra vetustatem, incorrupti permanent. Idem et in monumentis sculpti, & incorrupti permanent, quibus nec ignis quidem nocet. Nam ex his etiam formę fiunt in quibus ęra funduntur.. Viridis silex vehementer & ipse igni resistens, sed nusq̄ copiosus,

& vbi inuenitur lapis non ſaxum eſt. Pallidus in cemento raro vtilis. Gilbus contra iniurias fortis & i ſtructuris infidus, niſi fuerit multa ſuffrenatiõe deuinctus. Fluuiatilis ſilex ſemper veluti madens eſt Hic eſtate exhiberi oportet, nec ante biennium inſerere in ſtructuris domorum. Fictiliũ operum ad parietes et fundamenta, coctis laterculis ad tecta imbriculis teguliſq; aptantur. Tegulę vocatę ꝙ tegant ædes & imbrices ꝙ accipiant imbres. Tegulę autem primę poſitionis nomen, cuius diminutiuum tigillum. Laterculi vero vocati, ꝙ lati formentur circumactis vndiq; quattuor tabulis. Lateres autem crudi ſunt, qui & ipſi inde nominati ꝙ lati ligneis formis efficiuntur, quos & crates dicuntur, in quibus lutum pro iiſdem lateribus crudis portare ſolent. Sunt enim connexiones cannarũ dicti ἀπο τοῦ κρατεῖν. i. ꝙ ſe inuicem teneant. Lutum autẽ vocatũ quidam per antipbraſin putant, ꝙ non ſit mundum. Nam omne lotum mundum eſt. Calx viua dicta quia dum ſit tactu frigida, intus occultum cõtinet ignem vnde perfuſa aqua ſtatim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Poſtq̃ ei arſerit, aqua incenditur quibus ſolet ignis extingui oleo extinguitur quo ſolet ignis accendi. Vſus eius in ſtructuris fabricę neceſſarius. Nam lapis lapidi nõ poteſt adhere fortius niſi calce coniunctus. Gypſũ cognatum calci eſt et eſt grecũ nomẽ. Plura eius genera. Omnium autem optimum lapis eſt ſpecularis. Eſt enim inſignis ędificiorum & coronis gratiſſimus. Arena ab ariditate dicta, non ab adhærendo in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, ſi manu impreſſa ſtridet, aut ſi in veſtem candidã ſpſa nihil ſordis reliquat. Columnę pro longitudine & rotunditate vocatę, in quibus totius fabricę pondus erigitur. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quattuor, doricę, ionicę, tuſcanicę, corintheæ, menſura groſſitudinis & altitudinis inter ſe diſtantes. Quintum genus eſt earum quę vocantur atticę quaternis angulis, aut amplius paribus laterũ in teruallis. Baſes fulturæ ſunt columnarum quæ a fundamento conſurgunt, & ſuperpoſitę fabricę ſuſtinent pondus. Baſes autem nomen petre eſt fortiſſimę ſyro ſermone. Capitella dicta ꝙ ſint columnarum capita quaſi ſuper collum caput. Epiſtilia ſunt quę ſuper capitella columnarum ponuntur, & eſt græcum, idem ſupermiſſa. Pauimenta originem operis a grecis habent. Vocata autem pauimenta eo ꝙ pauiantur. i. edantur, vnde et pauor quia cedit cor. Oſtracus eſt pauimentum teſtaceũ eoq; fractis teſtis calce admixto feriatur. Teſta enim græci oſtra dicũt. Rudos artifices appellant lapides cõtuſos et calce admixtos quos in pauimentis faciendis ſuperfundunt, vnde et rudera dicuntur. Canalis ab eo ꝙ caua ſit in modum cannę. Sane canalẽ melius genere fœminino q̃ maſculino proferimus. Fiſtulę aquarum ſunt dictę, ꝙ aquas fundãt et mittant. Nam grece ſtola mittere eſt. Formæ earum ꝙ magnitudine aquę et capacitate fiunt, per quas aquę per modulos certos diuiduntur. E quibus ẽ vncia et quinaria, digitus quadratus, digitus rotũdus et ceteri modi cuiq; cauſę.

¶ De venuſtate. Cap. xi.

TVcuſq; partes conſtructionis, ſequitur de venuſtate ędificiorum Venuſtas eſt quicquid ornamenti et decoris cauſa ędificiis additur, vt tectorum auro diſtincta laquaria et precioſi marmoris cruſtę, et colorum pictura

¶ De laqueariis. Cap. xii.

LAquearia ſunt quę cameram ſubtegũt et ornant quę lacunaria dicuntur, quod lacus quoſdam quadratos vel rotundos ligno vel gypſo vel coloribus habeat pictos cum ſignis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt lucilius, Reſultent ędeſq; lacuſq;. cuius diminutio lacunar facit. vt Horatius. Neq; aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, et per antiſticon laquearium facit.

¶ De cruſtis. cap. xiii.

CRuſtę autem ſunt tabulę marmoris. vnde et marmorati parietes et cruſtati dicuntur Qui autem marmora ſecandi in cruſtas excogitauerunt non conſtat. Fiunt autẽ arena et ferro ſerraq; in prętenui linea premente arenas tractuq; ipſo ſecante, ſed craſſior arena plus erodit marmoris. Nam tenuis fabricis et polituris accommodata eſt.

¶ De lithoſtratis. cap. xiiii.

LIthoſtrata ſunt elaborata arte picturę puulis cruſtis acteſſellis tinctis in varios colores. Teſſalli autem a teſſeris nominati. i quadratis lapillis per diminutionem

¶ De plaſtis. cap. xv

PLaſticen eſt parietum ex gypſo effigies ſignaq; exprimere, pingiq; coloribus. Plaſticen autem dictum grece quod latine ẽ fingere terra vel gypſo ſimilitudines. Nam impreſſa argilla formam aliquam facere plaſtis eſt Vnde et prothoplaſtus eſt dictus homo, qui ex limo primus eſt conditus.

¶ De pictura. cap. xvi.

PIctura autem eſt imago exprimens ſpeciem alicuius rei. Quę dum viſa fuerit ad recordationem mentem reducit. Pictura autem dicta quaſi fictura. Eſt enim imago ficta non veritas. Hinc et fucata i. ficto quodam colore illita, nihil fidei et veritatis habentia. Vnde et ſunt quędam picturę quę corpora veritatis ſtudio coloris excedunt et fidem dũ augere contendunt, ad mendacium prouehunt, ſicut qui chimeram triplicem pingunt, vel ſcillam hominem ſurſum, caninis autem capitibus cinctam deorſum. Picturam autem egyptii excogitauerũt primus, vmbra hominis lineis circũducta. Itaq; initio

talis,ſecunda ſingulis coloribus,poſita diuerſis,ſic paulatim ſeſe ars ipſa diſtinxit & inuenit lumē atq; vmbras differentiaſq; colorum.vnde nunc pictores prius vmbras quaſdam & lineas futurę imaginis ducunt,deinde coloribus complent tenētes ordinem inuentę artis.

¶ De coloribus Cap.xvii.

COlores autem dicti ſunt q̄ calore ignis ,el ſole perficiuntur,ſiue q̄ initio colebantur, vt ſummę ſublimitatis exiſterent. Colores aūt aut naſcuntur aut fiunt.Naſcuntur vt ſinopis rubrica paritonium,melinum, fretia auripigmentum.Cęteri finguntur aut arte aut permixtione. ſinopis primum inuenta in ponto eſt.Inde nomen a ſinope vrbe accepit.Species eius tres,rubra,& minus rubens,& inter has media,Rubrica vocata q̄ ſit rubra& ſanguineo proxima.Hęc plurimis locis gignitur,ſed optima ponto.vnde & pōtica dr. Syricum rubri coloris pigmentum ex quo & libroruꝫ capita ſcribuntur,Ipſum eſt & phœniceū,appellatū ita eo q̄ in ſyria colligatur in littorib⁹ rubri maris vbi phœnices inhabitant.Aliud eſt ſericū,aliud ſyricum.Nam ſericum per e lana eſt quā ſeres mittunt,ſyricū vero per y pigmentū quod ſyri phœnices in rubri maris littoribus colligunt.Eſt aūt & inter factícios.Naꝫ ſępe fit aut ſinopide aut ſandice mixtuꝫ.Miniū primi greci in epheſiorū ſolo inueniſſe tradunt.Cuius pigmenti hiſpania cęteris regionibus plus abundat,vñ etiam nomē proprioflumini dedit.Huius diſtillatio argentū liquidum gignit.Miniū aūt hoc quidam dicūt eſſe cinnabari. Ciunabarin a dracone et barro.i.elephanto cognominatū,aut eni draronū eſſe ſanguinēdū implicāt elephantes.Ruunt eni beluę & dracones obruunt quorū fuluus cruor terram inficit,fitq; pigmentuꝫ quicquid ſolo tinxetit.Eſt aūt puluis coloris rubri Praſin.i.cretaviridis et ſi in aliquibus terris promiſcue generetur,optima tñ in libya cirenenſi. Chryſocolla colore praſina eſt dicta q̄ vena eius habere aurū traditur.Hęc & in armenia naſcitur,ſꝫ ex macedonia probabilis venit.Foditur eni ex metallis ęris.Cuius inuentio argentū atq; indicum prodit.Namvene eius cum his habent nature ſocietatem.Cypria ab inſula cypro vbi plurima reperitur Sandaraca in inſula rubri maris topazon naſcitur colore cinnabari,odore ſulphureo,Inuenitur aūt i aureis & argentariis metallis,melior quo magis rufa,quoq; magis vir⁹ redolet,q̄q̄ & ceruſa ſi torreaī in fornace ſandaracū facit.vnde et colore eſt flammeus.Quod ſi torreatur,ęqua pte rubrica admixta ſandicen reddit.Arſenicū quod ob colorem auri auripigmentū vocant,colligitur in ponto exauraria materia,vbi etiam ſandaraca.Optimum ē qđ i aureū colorē tranſit purum & fiſſile,gracilivenaꝫ diſcurſu.Qđ vero pallidus aut ſandarace ſimile ē deterius iudicatur.Eſt & tertium genus ſquamoſū quo miſcetur aureus color.Vis eorum vt ſandaracę ſed acrior.Ocra & ipſa in inſula maris rubri topazon gignitur,vbi et ſandaraca.Fit quoq; & ocra exuſta rubrica in ollis nouis luto circūlitis quę quā tomagis in camino arſerit,tanto melior fit. Venetū,ceruleum temperare primum alexandria reperit.In italia ex arenę puluere & nitiflore idem faciunt.Sed ſi cypriū in fornace aduſtum huic pmixtioni addes.veſtoriani ſimilitudo erit. Purpuriſſuꝫ ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur bibetq; eū colorē celeriꝫ.Lanis precipuū eſt, tñ aliud quod adhucvaſe rudibus medicamentis inebriatū proximū eſt,egeſto eo addita creta ivas idē,& quotiens id factū eſt,eleuatur bonitas pręcioſiſſimę purpurę,cauſa eſt quod iſcino maxime ificitur rubeaq;.Indicū in indicis iueniī calamiſpuma adherente limo.Eſt aūt coloriſcianei mixturā purpurę ceruleiq; mirabilē reddens.Eſt alterum genus ī purpurariis officinis ſpumę ī ęreis cortinis inatās quā infectores detrahentes ſiccant.Atramentū dictū q̄ ſit atrū,cuius ſpecies et picturę,et quotidiano vſui neceſſaria eſt,iſtud inter factitios eſt.Fit ei ex fuligine plurib⁹ modis ſupaddētes tedas reſina adiecta lacuſculo ędificata qđ fumū retineat.Huic pictores cū aqua admiſcent gluten,vt illuſtri⁹ reſplendeat.Ad feſtinationē aūt operis etiā ſarmēto rū veterū carbones cū glutino triti inducēdisparietibus atramēti ſpeciē reddūt.Sunt et qui vini fecē ſiccatā excoquant,affirmentq;,ſi ex bonovino fex fuerit,indici ſpeciē atramētū id p̄bere.Sed et ſarmētū vuę nigrę vino optimo tinctū poſteaq̄ ſiccatę aruerit ſi exuras et cōteras,adiecto glute nitorē īdici reddetvſtaq; plurimū neceſſaria eſt, nullo negocio prouenit.Nā et ſi glebā ſilicis bonę igne excoquas & aceto acerrimo ſuperfuſaꝫ extinguas madefacta ſfungia colorē purpureū reddit.Eāvbi contrīueris vſta erit.Oē aūt atramentū ſole perſicitur.Oēs colores calcis admixtione corūpuntur. Melinū dictū q̄ eius metalli ferax ſitvna ex cyclades inſula,melos noīe.Eſt eni candidū,necvtuntur eo pictores propter nimiā pingueninē. Annulare quodvocāt caudidū eſt quo muliebres picturæ luminātur.Fit et ipm ex creta admixtis vitreis gēmis.Ceſura fit hoc mō.Invaſe enīꝫ aceto acerrimo ſpleto ſarmenta aminea in eodēvaſculo eius collo cabis ac ſuper ſarmēta tabulas plūbi tenuiſſimas pones,deindevas diligētiſſime claudis illiniſq; ne aliquid ſpiraminisexeat.Poſt dies aūt.xxx.vasaperitur,et ex diſtillatiōe tabulaꝝ innata ceruſa inuenīt.Quod ablatū et arefactū terīt,atq; iterū aceto admixtū in paſtillis diuidīt et in ſole ſiccatur. Has obſeruātia ſi laminas ęreas ſarmētis ſuperponas, eruginē creāt.Calcātū dictū quia calcis eſt thymū i.flos,vñ et apud latinos ęris flos appellatur

¶ De inſtrumentis ędificiorum. Cap.xviii

INſtrumenta autem parietum ad normā fiet ad perpendiculum reſpondere oportet Norma dicta greco vocabulo,extra quā ni

hil rectum fieri pōt. Cōponitur autem ex tribus regulis,ita vt duę sint binū pedū, tertia habeat pedes duos,vncias.x.quas ęquali crassitudine politas extremis acuminibus sibi iunget vsemā trigoni faciāt id erit norma. Regula dicta ꝙ sit recta,q̄si rectula et ipedimentum non habeat. Perpendiculū est quod semp appenditur. Deniq; in fabricanisi oia ad perpendiculū & regulā certam fiat necesse est vt cuncta mendosa instruantur,vt aliqua praua sint,aliqua cubātia prona nōnulla alia supina,et propter hocvniuersa sunt constructa. Linea a genere suo appellata,quia ex lino fit. Trulle nomen factū,eo q̄d trudit et detrudit.i.includit calce vel luto lapides. Marcellus,mediocris malleus dictus per diminutionē. Machines dicti a machinis in quibus istunt propter altitudinē parietum. Scalę a scādendo.i.ascendendovocatę,hęrent enim parietibus. scalę autem dicuntur quę autvnę sunt aut plures,quia numeri tantum pluralis est nomen, vt litterę quę epistolam significant.

¶ De lignariis. Cap̄.xix.

Lignarius gn̄aliter ligni opifex appellatur Carpētarius speciale nomen est. Carpentū enim solū facit sicut municulari⁹, quia tantū nauiū est fabricator& artifex. Sarcitector dictus q̄d ex multis hicinde cōiunctis tabulis vnū tecti sarciat corpus. Idē & tignari⁹, qnia tectoria lignis iducit. Lignū vocatur greca æthymologia. quia incensum in lumē cōuertit & i flāmā, Vnde et lich iniū dicit q̄d lumē det. Materia inde dicit omne lignum quod ex ea aliquid efficiat, vel si ad ianuā referas vel ad statuā materia erit. Ad aliquid enī semper materia accipienda est,sicut elementa materiā rerū esse dicim⁹. quia inde ea q̄ sunt facta videm⁹,& materia quasi mater dicta. Trabes vocatę quod in transuerso positę vtroq; parietes cōtineant, Aliud aūt sunt tigna,aliud trabes. Tigna enī iuncta trabē faciūt. Trabes aūt sunt cū sūt dolatę. Tolus ꝓprie est veluti scutū breue,q̄d i medio tecto est i quo trabescoeunt. Cuplę vocatę,q̄d copulent in se luctātes. Luctātes dīr q̄d erecti iuicē se teneāt more luctantiū. Agrātes.ꝛ. Asseres ab asse dicti,quia soli ponūtur neq; cōiuncti. Scindulę eo q̄d scindātur.i.diuidant. Epigri & claui sunt quibus lignū ligno adhęret. Claui aūt dicti quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt.i.ferro. chalybs enī ferrū est. Tabulę a veteribus tagulę vocabātur,a tegendo.s. vñ et tegulę. cōmissura dīr tabula⁊ cōiunctio. sectio aūt dicta a sequēdo ea q̄ ceperit. Nā secare sectari & sequi est. serręaūt nomen de sono factū ē.i.strido re. serrę circiniq; vsum perdices quidā adolescens iuenit quē puerū dedalus frater matris sue,studiis perdocēdum acceperat. cuius pueri tantū ingeniū fertur,vt dum materię diuidēdę cōpendiū quereret,spinā piscis imitatus de ferro laminā exaspe rans dētium mordacitate armauit,quā serrā artifices nuncupāt. Pro cuius artis inuentione dedalus magister eius inuidię liuore permotus precipē puerū ex arce deiecit. dehinc exulatus cretā abijt ibiq; aliquādiu fuit vt fabulę ferunt ex creta pēnis volauit& in ciciliāvenit. circinus dictus q̄d vergendo efficiat circulū. Huius modus duplicata linea fit, q̄ simplex per latitudinē,extensa fuerat. Punctus autē in medio circini cētrum a grecis dī,in cuius medio cuncta cōuergunt. securis vocatur eo q̄d ea arbores succidātur,quasi sucuris. Itē securis quasi semicuris. Exvna enī parte acuta est,ex altera fossoria. Hæc apud veteres pēna vocabat. vtrā aūt habens aciē bipēnis. Nā bipēnis dicitur,quod exvtraq; parte habeat acutā aciem quasi duas pēnas. Pēnum aūt antiqui acutum dicebāt. vnde& auiū pēnę quia acutę. Et ecce nomen quod reseruauit antiquitatē quia veteres dicebāt pennas,non pinnas Hæc et dolabra,quod habeat duo labra,nā securis simplex est. Dextralis dexterę habilis. Ascia ab astulis dicta,quas a ligno eximit,cuius diminutiū est asciola. Est autē manubrio breui ex aduersa pte referens vel simplicem malleū aut cauatū vel bicorne rastrum. scalpr⁹ dict⁹ q̄d scalpturis et foraminib⁹ sit apt⁹ quasi scalphorus,cui⁹ diminutiuū scalpellus. Terebra vocata a verme ligni qui vocat terebra,quā græci teredonē vocant. Hinc terebra dicta q̄d vt vermis terēdo forat,quasi terephora vel quasi transforans. Taratrum quasi eratrum. scophina dicta quod hærendo scophem faciat,cauterium. Gallia. Guuia.

¶ De inuentione laneficij. cap̄.xx.

Ineruā quēdā gentiles multis ingeniis predicāt. Hāc primā laneficii vsum monstras se hāc etiā telā ordisse,et coloras se lanas perhibēt. Oliuę quoq; hāc dicūt iuētricē,& fabricę multa⁊q; artiu⁊ reptricē. Ideo et illi vulgo opifices supplicāt. sed hoc poetice fingitur. Non enī minerua istarū artium princeps est,sed quia sapientia in capite esse dī hois & minerua de capite iouis nata fingit,hoc est ingenium, ideoq; sensus sapiētis qui inuenit hæc omnia,in capite ideo & dea artiū minerua dicitur,quia nihil excellentius ē igenio quo reguntur vniuersa.

¶ De veste sacerdotali. cap̄.xxi.

Octo sunt in lege genera sacerdotaliū vestimē torum. Poderis est tunica sacerdotalis linea corpori astricta,et vsq; ad pedes descendēs vñ et nuncupatur. Podas ei græci pedes dicūt hec vulgo camisia vocatur. Abaneth cingulū sacerdotale rotundu⁊ polymita arte excocco purpura hia cynthoq; contextum,ita vt flores atq; gēme in eo videātur esse distinctæ. Pilleum est ex byssо rotundum quasi sphæra media,caput tegens sacerdotale et in occipitio vitta constrictum. hoc græci et nostri tiarā vel galeā vocāt. Machil quod est tunica talaris tota hyacinthina hns ad pedes. lxxii. tintinabula,totidēq; intermixta ac depēdētia punica mala. Ephot quod latine interpretatur superindumē

tum Erat enim pallium superhumerale ex quatuor coloribus et auro contextum habens in vtroq; humero lapides quos smaragdos auro concluſos i quibus ſculpta erant nomina patriarcharum. Lagiuz quod latine dicitur rationale, pannus duplex auro et quatuor textus coloribus habens magnitudinem palmi per quadrū cui intexti erant. xii. præcioſiſſimi lapides. Hic pannus ſuperhumerali contra pectus pontificis annectebatur. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis quę nomen dei illud in effabile tetragrammaton hebreis litteris habeat ſcriptum. Batin, ſiue femoralia. i. brachæ lineæ vſq; ad genua pertingentes, quibus verecunda ſacerdotis velabantur. Bat enim hebraicę lignum dicit.

¶ De nominibus veſtium cęterarum. Cap. xxii.

Diuerſitas veſtimentoruz tegmen, tegumē induimentum, veſtimentuz & reliqua Tegmen dictū eo qđ tegat mēbra, ſicut tegumen, tecta quę tegunt corpora. Indumentū quod i tus ad corpus iduitur, quaſi intumentum. Amictus veſtimentum vero eſt quod vſq; ad veſtigiū ꝓtenditur, quaſi veſtimentū vt ē tunica talaris. Sz & hæc conſuetudo ſermones auctoꝝ cōfundit. Diſcernit aūt veſtit⁹ a cultu, qm̄ lauti⁹ itelligit cult⁹. Itē cult⁹ ab habitu. nā habitus ad naturā pertinet, cultus ad hoies. Plęreq; aūt veſtiū aut a tēporeq̄ maxie i vſu ſunt appellātur, aut a locis vel primū confectę vel maxime vēdicātur, aut a gñe coloris, aut a noie reptoꝝ. Veſtis ātiquiſſima hoiz fuit perizomatū. i. ſuccintoriū, quo tm̄ genitalia cōteguntur. Hoc primū primi mortales e foliis arboꝝ ſibi fecerunt qñ poſt pręuaricationem erubeſcentes pudēda videbant. Cui⁹ vſum quędā barbare gētes dū ſint nudę vſq; hodie tenent. Hęc & cāpeſtria nuncupant, pro eo qđ eiſdē iuuenes qui nudi exercent i cāpo pudēda operiunt. Tunica veſtis antiquiſſima appellata qa in motu icedētis ſonū facit. Tonus enī ſon⁹ ē. Primum aūt fuere pelliceę tunicę, quib⁹ poſt offenſaz & deiectionem de paradiſo adā & eua induti ſūt. Talaris tunica dicta eo qđ ad talos vſq; deſcendat & ad pedes defluat, ſicut pectoralis quę apud antiquos breuis erat, vt tantum pectus operiret. licet nunc profuſior ſit. Manicleata tunica. i. manicata, eo qđ habeat manicas, quā chirodytā gręci vocant Dalmatica veſtis primū in dalmatia prouicia gręcię teſta ē. Tunica ſacerdotalis candida cuz clauis ex purpura. Ruſſata quā gręci phœniceaz vocant nos coccineā reperta eſt a lacedęmoniis ad celandum coloris ſimilitudinē, ſanguinē quotiēs qsī acie vulneraretur ne cōtēplati aduerſarioanimusauge ſceret. Hac ſub cōſulib⁹ romani viſi ſunt milites, vn de etiā ruſſati vocabātur. Solebāt ei pridie q̄ dimicandum eſſet ante principia proponi, quaſi admonitio & indicium futurę pugnę. Laculata veſtis eſt quę lacus quadratos quoſdā pictura habet intextos, aut aditos acu. Hiacynthina veſtis eſt aereo colore reſplendens. Molocinia quę maluarum ſtamine conficitur quā alij melocinā alii malleolā vocāt Bōbicina eſt quę a bōbyce vermiculo, qui longiſſima ex ſe fila generat, quoꝝ textura bōbyciniū dicitur, cōficitq; i inſula coo. Apocalama. Serica a ſerico dicta. vel eā ſeres primi miſerunt. Oloſerica tota ſerica. Olo ei totum. Tramoſerica ſtamie lineo trama ex ſerico. Oloporphyra tota ex purpura. Byſſina cādida cōfecta ex quodā gñe lini groſſioris. Sunt q gen⁹ quoddā lini byſſuz eē exiſtimēt. Fabrina tramā a fabri lana hñs Caprina Mena quod ſit colore nigro. Gręci enī melan nigrū vocāt. Maſticina quod colorē maſticis habeat. Linea quę ex ſolo lino fit. Linoſtema veſtis ē ex lana linoq; contexta. Et dicta linoſtema quia in ſtamine linū intrama lanā habet, Recta dr̄ veſtis, quā ſurſum verſūq; ſtātes texunt. Segmētata, zonis quibuſdaz & quaſi ꝑciſamētis ornata. Nā & particulas cuicūq; materię abſciſſas ꝑſegmina vocāt. Leuidēſis pro raro filo ſit leuiterq; dēſata. Pauitēſis cōtraria leuidenſi dicta q grauiter preſſa atq; calcata ſit Citroſa quaſi cōcriſpa ad ſimilitudinē citri. Neuius Pulchram q; ex auro veſtēq; citroſam. Veleneſis tunica eſt q̄ affertur ex inſulis. Exotica veſtis eſt peregrina de foris veniēs vt in hiſpania a gręcis Polymita multi corporis, polymitus enim textus multoꝝ coloꝝ eſt. Acupicta veſtis acutextilis vel acu ornata. Eadē & phrygia. Huius enī artis periti phrygiones dicuntur, quia in phrygia iuenta. Vnde et artifices q id faciunt phrygiones dr̄. Virgi. Phrygiāq; chlamidē. Trilicis artib⁹ liciis, quia ē limplex & biplex Ralla quę vulgo raſilis dr̄, interpota veſtis illa vocatur quę dū ſit vetus ad nouā ſpeciē recurratur. Pānutia nuncupata quod ſit diuerſis pānis obſita. Coloqium dictū quia longū eſt et ſine manicis. Antiqui enim magis hoc vtebantur. Libitonariū eſt colobium ſine manicis, quale monachi ęgyptiivtū rur. Lūbare vocatur quod lumbis religetur. vel qđ lūbis hęreat. Hoc ī ęgypto & ī ſyria nō tm̄ fœmine ſz & virivtunt. Vñ & hieremias trāſeuphratez tulit lumbare ſuuz, ibiq; illud in foramie petrę abſcondit, & poſtea ſciſſum repperit. hoc a quibuſdam & renale dr̄, quia renibus alligatur. Limus eſt veſtis, quę abvmbilico vſqz ad pedes producitur. hęc autem veſtis habet in extremo ſui purpurā limā eniz flexuoſam, inde et nomen accepit. Nā limum ob ſequium dicimus. Licinum vocatum quod textura eius ligata ſit in totum, quaſi diceret liginum c ꝑ g littera commutata. Armilauſa vulgo vocata quod ante & retro diuiſa atq; aperta eſt. In armos tm̄ clauſa, quaſi armiclauſa cluttera ablata. Camiſias vocamus, quod in his dormimus in camis. i. in ſtratis noſtris. Femoralia appellata, eo quod femora tegant. ipſa et brachę quod ſint breues, et verecunda corporis his velentur. Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias brachaſqz tegant. Tubraci quod a brachis ad tibias vſqz perueniant.

¶ De veſtibus quarundam gentium. Cap. xxiiii.

Quibusdã aũt nationibus sua cuiq; ꝓpria vestis est parthis sarabarę, gallis linę, germanis rhenones, hispanis stringes, sardis mastrutę. Sarabarę sunt fluxa acsinuosa vestimenta. de quibus legitur in daniele. Et sarabarę eoꝝ non sunt immutatę. Et publius. Vt quid ergo inventre tuo parthi sarabara suspenderent. Apud quosdã aũt sarabara quędã capituꝫ tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite magorum picta. Linnę saga quadra & mollia sunt. de quibus Plautus Linna cooperta est textrina gallia. Rhenones sunt velamina humeroꝝ & pectoris, vsq; vmbilicum, atq; intortis villis adeo hispida, vt imbresre spuant, quas vulgo reptos vocant. eo q̃ lõgitudo villorum quasi reptat. de quibus Salustius Germani intectũ rhenonibus corpus tegũt. dicti aũt rhenones a rheno germanię flumine, vbi his frequenter vtuntur. Mastruca vestis germanica ex pelliculis ferarũ. de qua Cicero pro scauro. Quem purpura regalis non cõmouit eũ sacerdotẽ mastruca mutauit. Mastruca aũt dicta quasi menstruosa, eo q̃ qui ea induuntur quasi in ferarum habitum transformantur. dignoscuntur et gentes ita habitu, sicut & lingua discordes. Persę brachia & crura liniamentis, caput tiara tegunt, eminẽt apicibus fastigiatis alani, horrent & malis tecti cũ latrantibus lingulisscoti, sagati sunt alamani, linteali indi, gẽmati persæ, sericati seres, pharetra armeni. Nonnullę etiam gẽtes non solũ in vestibus sed in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vendicant, vt videmus cirros germanorum, granos & cinnabar gothorũ, stigmata britonũ. circũcidũt quoq; iudęi preputia pertũdũt arabes aures, flauent capitibus intextis getę, nitẽt albani albãtibus crinibus, mauors habet tetra nox corpoꝝ, gallos candida cutis, sine equis inertes extant alani, nec abest genspictoꝝ, nomen a corpore, quod minutis opifex acu punctis & expressos natiui graminis succos includit, vt has ad sui specimẽ cicatrices ferat pictis artubus maculosa nobilitas. Habet & sexus institutam speciẽ habitus, vt inviris tonsi capilli, in mulieribus redundantia criniũ, quod maxime virginibus insigne est quarum et ornatus ipse proprie sic est, vt concumulatus in verticem ipsam capitis sui arcẽ ãbitu criniũ cõtegat. ¶ de palliis virorum. cãp. xxiiii.

Pallium est in quo ministrantiũ scapulę contegũtur, vt dũ ministrãt expediti discurrant, Plautꝰ. Si qd facturus es appende in humeris palliũ, & pgat q̃tũ valet tuoꝝ pedũ perni citas. dictũ aũt palliũ a pellibꝰ quia prius superindumẽta pellicea veteres induebãtur, quasi pellea siue a palla per deriuationem. chlamis est quę exvna parte induitur neq; cõsuit, sed fibula infrenatur Hinc & græce nomen accepit. Toga dicta q̃ velamẽto sui corpus tegat atq; operiat. Est aũt palliũ purũ forma rotunda & fusiore & quasi inundante sinu. & sub dextro veniens, supra humerũ sinistrũ ponitur, cuius similitudinẽ i operimẽtis simulacrorũ vel picturaꝝ aspicimꝰ, easq; statuas togatas vocamus. Toga aũt romani in pace vtebantur, belli aũt tpe paludamẽtis. Mẽsura togę iustę, si sex vlnas habeat. Toga aũt palmata dicebatur, quã merebãtur hi qui reportabant de hostibꝰ palmas. Ipsa vocabatur & toga picta. eo q̃ victorias cum palmis intextas haberet. Toga cãdida eadẽq; cretata in qua cãdidati. i. magistratuũ potentes ambiebãt addita creta quo candidior insigniorq; esset. cicero in oratione quã habuit cõtra cõpetitores, in toga candida scripsit. cinctus gabinus est, cũ ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quę post secꝰ reiicit, attrahitur ad pectus ita vt exvtroq; latere ex hũeris picturę pẽdeãt vt sacerdotes gentiliũ faciebant aut cigebãt pretores. Trabea erat togę species ex purpura & cocco qua operti romanoꝝ reges initio procedebãt. Hanc romulus adiuenisse perhibetur ad discretionẽ regii habitus. Trabea aũt dicta q̃ i maiori gloria hoiem transueheret, hoc est vltra, & i posterũ ampliori dignitate honoris beatũ faceret Paludamentũ erat insigne pallium iperatoꝝ cocco purpuraq; & auro distictũ. de quo salustius. Togã inquit paludamento mutauit. Erat enim palliũ bellicũ, dictũ vt quibusdã videtur q̃ eo inductus palẽ faceret ipator bellũ futurũ. circũtextũ est quod greçe cyclas dr. de quo Virgili. Et circũtextũ croceo velamen achãto. circũtextũ aũt dictũ, quia est rotundũ palliũ. diplois grecũ nomẽ ab eo q̃ sit duplex amictus. Horatius. contra quẽ duplici panno patientia velat. Est aũt velis militaris cuius vsus gallicis primũ expeditionibus cępit e pręda hostili. de qua vox illa senatui. Togis depositis quirites ad saga conuersi fuerunt. Sagũ aũt gallicũ nomẽ ẽ. dictũ aũt sagũ quadrũ eo q̃ apud eos primũ quadratus vel quadruplex esset. Penula est palliũ i fimbriis lõgis. Lucerna palliũ fimbriatuꝫ, quo oli soli milites vtebãtur, vtebantur, vñ & i distiguẽda castrensi vrbana q; turba hos togatos, illos lacernatos vocabãt. Inde aũt lacernę quasi amputatis capitibus fimbriaꝝ, neq; ita laxis vt sunt penularum Mãtũ hispani vocãt q̃ manus tergat tm. Est ei breue amictũ. Prętexta puerile palliũ est, quo vsq; ad. xvi. ãnos pueri nobiles sub disciplinę cultu vtebãt vñ & ptexati pueri appellati sunt. Dicta aũt ptexta quia prętexebatur ei latior purpura. Casula est vestis cucullata, dicta p diminutionẽ a casa q̃ totuꝫ hoiem tegat, quasi minor casa. Vñ & cuculla quasi minor cella, sic & greci. Planetas dictas volũt, quia oris errãtibꝰ euagãtur. Vñ & stellę & planetę. i. vagę, eo q̃ vagę suo errore motuq; discurrũt. Birrus a greco vocabulũ trahit. illi eni birrũ bibrũ dicũt, Melotes quę etiã pera vocat pellis ẽ caprina, a collo pẽdẽs precta vsq; ad lũbos. Est ei habitꝰ ꝓprie necessarꝰ ad opis exercitiũ. Fiebat aũt prꝰ vt quidã existimãt, de pelliculis melonũ, vñ & melotes vocatę sũt. Fibrię vocatę ora vestimẽtoꝝ, hoc ẽ fines,

ex græco vocabulum trahunt. Græci enim terminum oron vocant.

¶ De palliis fœminarum Cap. xxv.

¶ Regillū est prelautum reginarum amiculū, vnde & appellatū. Peplum matronale palliū ex purpura signatū, cuius fimbriæ aurei staminis sūmitate resplendet. Palla est quadrū palliū muliebris vestis deductū vsq; advestigia, affixis in ordinē gēmis. Et palla dicta apo tu pallein. i. a mobilitate q̄ est circa finē huiusmodi indumenti, siue q̄ rugis vibrantibus sinuata crispetur. Stola matronale operimetū quo cooperto capite & scapula a dextro latere in leuū humerū mittitur, Stola aūt greçe vocata q̄ supermittat. Eadē & riciniū latino sermone appellatū, eo q̄ dimidia eius pars retro eiicitur quod vulgo mauortē dicunt. Vocatā aūt dicūt mauortā quasi martē. Signū enī maritalis dignitatis, & potestatis in eo est. Caput enī mulieris vir est, inde & super caput mulieris est. Amiculū est meretricū palliū lineū. Hoc apud veteres matronę in adulterio deprehensæ induebātur, vtin tali amiculo potius q̄ in stola polluerēt pudicitiā. Erat ei hoc apd veteres signum meretricię vestis, nunc in hispania honestatis. Theristrū palliū muliebre dictū, & ī theri. i. in estu & caumate corpora mulieruz protegat quousq; hodie arabię & mesopotamię mulieres velātur. quibus in estu tutissimo teguntur vmbraculo de quo in Isaia legitur. Anabola diū amictorium lineū fœminaz quo humeri operiuntur, quod greci et latini sindonem vocant.

¶ De statu & reliqs vestib⁹ q̄ ivsu habēt. Cap. xxvi.

STragulū vestis est discolor, quod manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictū aūt q̄ in stratu & i amictu aptū sit. De quo Salomon. Stragulatā vestē fecit sibi. Ludices a ludis. i. theatris vocatas quidā existimāt. Cū ei egrediebātur de ludi pstibulo iuuenes hoz velamento tegebāt caput & faciē, quia solebāt erubescere qui lupanar introissent. Fulcra sunt ornamēra lectorū dicta q̄ in his fulcimur. i. sustinemur, vl q̄ throuos fulciāt, siue caput, q̄ reclinatoria vulgus appellat. Ceruicalia aūt eo q̄ ponātur sub ceruice vel cubito. Puluillus dictus a pulunari qui est diuitū lect⁹. Culcit ręvocatę q̄ calcent. i. farciant pluma siue tomēto quo molliores callidiores q; sint. Tapeta dicta q̄ pedib⁹ primū sternetent, quasi tapedia. Tapeta aūt aut simpla sunt, aut āphitapa. Simpla tapeta exvna parte villosa, quasi simpla. Amphitapa ex vtraq; ptevillosa tapeta. Lucilius atq; āphitapa villis in gētib⁹ molles. Mātelia nūc pro operiēdis mēsis sunt, quę vt nomē ipz idicat olī tergēdis manibus p̄bebāt, siue mādelia a mandādo. Mappe coiuui & epulaz appositaz sunt quasi manupę, atq; ob id noiatę, cuius diminutiū mapella est. Toralia, lōgę ppetueq; mappę a toro dictę Sabanum greçum nomē est. Facitergiū & manutergiū a tergendo faciē vel manus vocata. Vela dicta q̄ obiectu suo interiora domoz velent. Aulea, vela picta & grādia, quę ideo aulea dicta sunt, q̄ primū ī aula attali regis asię, cui successit populus roman⁹ inuenta sunt. Cortinę sunt aulea. i. vela de pellib⁹, q̄lia in exodo legūt. a quibus tabernaculū extrinsecus tegebat. Dictę aūt cortinę a coriis, eo q̄ pri⁹ ex pellib⁹ fuissent factę. Vñ & in eodē tabernaculo legis iubet cortinas fieri ex pellib⁹ arietuz rubris, & ex pellib⁹ hyacynthinis. Cilicia arabes nuncupant velamēta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

¶ De lanis. Cap. xxvii.

LAna a laniendo. i. a vellēdo dicta. Hinc & vellus dictū qd pri⁹ lanę vellerent, nō tonderent. Linū ex terra specie nitēti oriē. de flexū q; nomē ei⁹ ex greco. Nā linū greci linarin dicūt, siue qd sit molle & lene. Stupa vero canabi est siue lini. Hęc secundū antiquā orthographiā stuppa dr, ex ea rimę nauiū stipētur. Vñ & stipatores dicuntur qui invallib⁹ eā cōponūt. Tomentū appellatū, qd aut in filo aut in telis tumeat, nec subtilitatē habeat. Canabū a similitudine cānę vocatum, siue a greça ęthymologia. Nā illi canabum canabin vocāt. Bissum genus est quoddā lini nimiū candidi & molliciss̄imi quod greci papatē vocāt. Fibrinū lana est aialiū quos fibros vocāt. ipsos & castores existimant quos dū venatores sequuntur, ipsi sibi testiculos adimunt. Aranea vocata eo qd aeris infusiōe in frondib⁹ nutrit. Sericū dictuz quia id seres primi miserūt. Vermiculi enī ibi nasci perhibent, a q̄bus hęc circū arbores fila ducūt. Vermes aūt ipsi græce bōbices nominātur. Placiū est stuppa & quasi crassedo serici, & est græcum nomen.

¶ De coloribus vestium. Cap. xxviii.

TIncturavocata, quia tingitur & in aliā fucatā speciē nitoris gratia colorat. Coccuz greci, nos rubrū vel vermiculū dicim⁹. Est enī vermiculus ex siluestrib⁹ frōdibus. Conchyliuz dictū eo qd ex cōculis marinis color ei⁹ colligit. Itē & ostrū vocat. Ostrū quod pro colore purpurę tēperatur, plurimis quidē in locis, sed optimū in insula cypro gignitur, siue in his quas proprie solis curs⁹ illuminat. Cōchylia aūt sunt maris, quæ circūcisa ferro lachrymas purpurei colorisemittunt, Hiscol lectis color purpureus tēperatur. Et ostrū exīde appellatū dicūt, qd ex teste humore elicitur. Purpura apud latinos a puritate lucis vocatur. Apud græcos aūt purphiria dr cū aspiratione apud nos purpura sine aspiratione. Ferrugo est color purpuræ subnigrę quę fit in hispania, vt ferrugine claro hibera. Dicta aūt ferrugo qd ois purpura prima tinctura eiusmōi coloris existat. Glaucus color est ferrugineus subniger. Elbidū ab elbo colore vocatuz Elbum est enim medius color inter nigrum & albū ab albo deriuatum. Luteus color rubicūdus quod est croceus. Nam crocus lutei coloris est, vt croceo mutata vellera luto. Menuz & sit colore nigro. greci enim melan nigrum dicunt. Masticinuz quod co

lorem maſticis habeat. Blatteum. Blauum. Meſtitium. Oſtitium, quia exuſto eſt. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egeſta aſſiduis ignib⁹, Vnde & color eiuſdem tincturæ flammeus eſt.

¶ De inſtrumentis veſtium Cap̃.xxix.

¶ Tela pro longitudine ſtaminum dicta, cuius deriuatiuum eſt telaria Inſubuli dicti, quia infra & ſupra ſunt, vel quia inſubulantur. Radij dicti quia radendo fiunt. Pectines quod pexa fila reddant qđ ī primant. Colũ qđ ſit in longitudine & rotunditate quaſi colũna. Fuſum quod per eum fundatur qđ netũ eſt. Alibrum quod in eo librãtur fila, id eſt ſoluantur. Calathum, leue geſtamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in quavel penſa ponuntur vel leguntur flores. Cala enī greçe lignũ eſt, a quo deriuatũ eſt calathum. Nam latine caſſillũ dicitur Cicero in philippicis. Autvero inter quaſſilla pendatur aurũ. Penſum mulierũ a pendẽdo dictũ. Vnde pẽſa & ī pẽſa. Netũ fila dicta, vel quia ex pilis animaliũ ſunt, vel quia laneficium filis tenuibus cõſtat, in modum pilorum. i. quaſi filorum. Mataxa q̃ ſi metaxa a circuitu. ſ. filoꝝ. Nã meta circuitus dr̃ vel quod tranſferatur. Gubellum corrupte a globo dictum per diminutionẽ quaſi globellus. Panuliæ vel panuclę quod ex ea panni texantur. Ipſe enim diſcurrunt per telam. Stamen dictum quia rectum ſtat. Trama quodvia recta tranſmittatur per telaꝝ Eſt enim filum inter ſtamen currens Licia ſunt q̃ bus ſtagmina legantur quaſi iigia. Ordire ẽ teſſere

¶ De ornamentis Capitu.xxx.

MAceuus de veſte, dehinc ad cęterũ cultũ deueniamus i Ornamẽta dicta eo quod eorũ cultu ora vultuſq; decorẽtur. Primũ ornamentũ corona inſigne victorię, ſiue honoris regij ſignum. Quę ideo in capite regum ponitur ad ſignificandos circũfuſos in orbe populos quib⁹ accinct⁹ quaſi caput ſuũ coronat̃. Hęc a lucilio corolla ab homero ſtephane dicta eſt. Huius principiũ a libero quodã gentiles exiſtimãt, quod his ī potando mota vino capita vincere faſciolis inſtituerit, iccirco olim linei ac lanei generis coronas fuiſſe, ſicut erat in ſacerdotibus gentiliũ, Nomen coronę hac ex cauſa vocatũ eo quod in initio circũ aras curreret̃, atq; ad imaginẽ circuitus vł chori, & formatã & noiatã coronã. Imperatores romani et reges quidã gentiũ aureis coronis vtuntur. Perſæ tiaras gerunt. ſed reges rectas, ſatrapę incuruas. Reperta aũt tiara a ſemiramide aſſiriorũ regina. Quod genus ornamenti exindevſq; hodie gens ipſa retinet Athenienſes enim cycladas aureas gerebant, partim in vertice, nonnulli in fronte Non enī eadem ſunt inſignia regnorum. Gentilium vates ī fula apice pilleo ſiue gallerio vtebantur Infula eſt faſciola ſacerdotalis capitis alba in modũ diadematis a qua vittę abvtraq; parte dependent quę ī fulamvinciunt, vnde & vittę dictę ſunt quod vinciant. Infula autem plęrunq; lata erat, plęrũq; tortilis ex albo & cocco. Apex eſt pilleũ ſubtile, quo ſacerdotes gentiles vtebanť, appellatus ab apiendo i. alligando. Nãvirgula quę in pilleo erat cõnectebatur filo, quod fiebat exlana hoſtię Galleriũ pilleum ex pelle cęſę hoſtię factũ Pilleũ aũt dictũ a pelle hoſtięvnde fiebat Cydarin & ipſum ſacerdotuꝝ erat, quod a plęriſq; mitravocat̃. Ornamenta capitis fœminarꝝ, diadema nimbũ, capitulum & mitra Diadema eſt ornamentũ capitis matronarũ ex auro & gẽmis contextum, quod in ſe circũactis extremitatibus retro aſtringit̃ & exinde dictũ greçe qđ prę ligetur. Nimbus eſt faſciola trãſuerſa ex auro aſſluta in linteo quod eſt in frõte fœminarꝝ. Plaut⁹. Quo magis eã aſpicio, tã magis nimbata eſt. Nam & lumen quod circa angelorꝝ capita pingitur nimbusvocat̃, licet & nimb⁹ ſit dẽſitas nubis Capitulũ eſt quod vulgo capitulare dicunt. Idem et cappa, vel quod duos apices vt cappa littera habeat, vel quia capitis ornamentũ eſt Mitra eſt pilleũ phrigiũ caput ptegens quale eſt ornamentũ capitisdenotarꝝ Sed pilleũ virorũ eſt, Mitrę aũt fœminarumꝝ Ridimicula aũt ſunt quib⁹ mitrę alligãtur. Pilleuꝝ aũt vt prędiximusa pelle erat, Nam mitra ex lana eſt, Rigula eſt mitra virginalis capitis, Vittę autemꝝ ſunt quę crinibus innectuntur quibus fluentes reli gantur capilli & vittę dictę quodvinciet, Tenia autem eſt vittarum extremitas dependens diuerſorumcolorum. Itemvitta eſt qua corona vincitur, tenia vero extrema pars vittę qua dependent coronę. Reticulum eſt quod colligit comas, dictũ ab eo quod retinet crines ne effundantur. Diſcriminalia capitis mulierum ſũt, vocata ex eo quod caput auro diſcernant. Nam diſcriminare diuidere dicitur, Anciæ ſunt cincinni dependentes prope auriculas, greco vocabulo ab aurib⁹ dictę. Acus ſunt quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant & ſparſi diſſipentur capilli. Inaures ab aurium foraminibus nuncupatę, quibus precioſa grana lapidum dependent. Harum vſus in greçia puellę vtraq; aure, pueri tantum dextra gerebant. Torques ſunt circuli aurei a collo ad pectus vſq; dependentes. Torques autem & bullę a viris geruntur, a fœminis vero monilia & catella. Dictę autem torques q̃ ſint tortę, & bullę quod ſint ſimiles rotunditate bullis, quę in aqua vento ī flantur. Monile, ornamentum eſt gemmis ex quod ſolet ex fœminarum pendere collo dictum a munere. Hoc etiã & ſerpentum dicitur, quod conſtat ex amphorolis quibuſdam aureis gemmisq; variis in modum facturę ſerpentis. Nonnulli hoc ſi ſegmenta. & longos habitus, licet & ſegmentatas veſtes dicamus vt ipſa ſegmentatis dormiſſet paruula cunis. Plęrumq; autem & per monille oĩa ornamenta matronarũ ſignificatur quicquid illis munere datur. Murena vulgo vocãtur. quod. ſ. auri metallo ī virgulis lẽteſcẽte, quędã ordinis fluxuoſi cathena

contexitur,in ſimilitudinē murenę ſerpentis,q̄ ad collū ornādum aptatur.Hęc interdū auri atq; arti texitur virgulis.vñ & in cāticis dī canticoꝝ. Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.Catellę ſunt catenullę colli inuicē ſe cōprehēdētes in modū catenę,vnde & appellatę.Dextras cōmunes ſuntviroꝝ ac fœminaꝝ,quiavtriuſq; ſexus dextrę ſunt,āpla & ante manicā portantur,& poſſunt ibi iungi clauo vno.Armillę aūt proprie virorum ſunt,collatęvictoriæ cauſa militibꝰ ob armoꝝ virtutē.Vnde & quondā vulgoviriliæ dicebantur. Ab intellectu aūt circuli armillę nomen diſcrepat, quia ipſa quoq; vbi ponit.ābiēdo cōſtrigit,ſꝫarmilla ſatius extēdit circulus rotundus fit.Eabulę ſunt quibꝰpectus fœminaꝝ ornatur,vel palliū tenetur aviris in hūeris,ſeu cingulū in lūbis.Lunuleſūt ornamenta mulierū in lunę ſimilitudinē bullulę aureę depēdētes.Specula dīr in quibus fœminę vultus ſuos intuentur.Dictū aūt ſpeculū,vel quod ex ſplendore reddatur,vel ibi fœminę intuentes conſiderent ſpeciē ſui vultus,& quicquid ornamēti deeſſeviderint adiiciant.Periſcelides ſunt ornamenta crurū mulierū ſiue atmillę pedū,quibus greſſꝰ eaꝝ ornantur.Olfactoriola vaſcula ſūt muliebria in quibus odoramenta geſtantur.

¶ De anulis. Cap.xxxi.

PRimus promethe⁹ fertur circulū ferreū incluſo lapide digito circū dēdiſſe. Qua cōſuetudine hoies vſi anulos habere cœperunt.Anuli aūt per diminutionēdicti a circulis & anis quę ſunt circū brachia & circū crura.Vnde & ſigna eorū per diminutionē ſigilla.naꝝ ſigna maiora ſunt,ſigillavero quaſi minora ſigna. Anulos homines primū geſtare cœperunt quarto a pollice digito,quod eavena quędā ad cor vſq; pertingat,quā notandā ornandāq; aliquo inſignivetere res putauerūt.Apud romanosanuli de publico dabātur & nō ſine diſcrimine.Nā dignitate precipuisviris gēmati dabātur,cęteris ſolidi.Anulū aureū neq; ſeruus neq; libertus geſtabat in publico,ſꝫ anulo aureo liberivtebantur,libertini argenteo,ſerui ferreo.Apudveteres vltra vnū anulū vti infame habitū viro.Graccus in meuiū. Conſiderate quirites ſiniſtrā eius,en cuius auctoritatē ſequimini quipropter mulierū cupiditatēvt mulier eſt ornatus. Craſſus qui apud parthos periit in ſenectute duos habuit anulos.cauſam pręferens quo pecunia ei i menſa creuiſſet.Multi etiā romanorum prę grauitate anulū geſtare in digito abſtinuerunt. Fœminę nonvſæ ſunt anulis,niſi quos virgini ſponſꝰ miſerat neq; amplius q̄ binos aureos in digitis habere ſolebant.At nunc prę auro nullum fœminis leue eſt atq; imune membrū.Inter genera anuloruꝝ ſunt,vngulus,ſamotracius,tynius.Vngulus eſt gēmatus,vocatuſq; hoc uomie,quia ſicutvngula cani ita gēma anuli auro accingitur.ſamotracius aureus eſt quidē,ſed capitulo ferreo,a loco itavocatus.Tynius purus eſt primum in bythinia fabricatus.quam olim tynamvocabant.Flaccus. Lugente mea vita ſmaragdus berilluſq; mihi flacce nec nitentes per candidam margaritā quęro,nec quos tynica lima poliuit anellos nec iaſpios lapillos.

¶ De cingulis. Cap.xxxii.

CInctus eſt lata zona,& minus lata ſemicinctium et vtriuſq; minima cingulum. Nam a cincto per diminutionem cingulum vocatur.Cincto autem iuuenes in exercitatione campeſtri verecunda velabant,vnde & campeſtris dicebatur. Balteus cingulum militare eſt dictus propter q̄ ex eo ſigna dependent,ad demonſtrandam legionis militaris ſummam.i.ſex milium ſexcentorum ex quo numero & ipſi conſiſtunt.Vnde & balteus dicitur non tm̄ quo cingitur,ſed etiam a quo arma dependent.zona græcum eſt, quam zonarium,nos cingulum nuncupamus Strophium eſt cingulum aureum cuꝫ gemmis de quo ait cinna.Strophio lactantes cincta papillas.Et prudentius. Nomen hoc gemmę ſtrophio illigata eſt. Limus ē cinctus quem publice habens ſerui. Et dictus limus, quia tranſuerſas habent purpuras.i.limas. Caltulum cingali genus a coacto loro dictuꝫ.Fibula grę cum eſt,quam illi fibliti dicunt q̄ ligat.Subfibuluꝫ ſubligaculum.Ridimiculum eſt quod ſuccinctoriū ſiue bracile nuncupamus,quod deſcendēs per ceruicem et a lateribus colli diuiſum,vtrarumq; alaꝝ ſinum ambit atq; hincinde ſuccingit vt conſtringens latitudinem veſtiat corpus atq; coniungendo cōponat,hocvulgo bracile quaſi brachiale vocant,q̄is nunc non brachiorum ſed renum ſit cingulum. Succinctorium autem vocatum q̄ vt dictū eſt ſub brachiis ductum,alarum ſinum ambit, atq; hincinde ſuccingit. Faſcia eſt qua tegitur pectus & papille comprimuntur, atq; criſpante cingulo anguſtius pectus artatur. Et dicta faſcia quaſi imo dum raſciculi corpus alliget. Hinc & faſcide quibꝰ vulnera colligantur. Vitta dicta q̄ ea pectus vinci tur iſtar vitis ligantis. Limbus quam nos ornaturā dicimus,faſciola eſt quæ ambit extremitatem, veſtium,aut ex filis,aut ex auro contexta,aſſutaq; extrinſecus in extrema parte veſtimenti vel chlamidis.de qua Virgilius dicit. Sidonia picto chlamide circunda ta limbo

¶ de calciamentis. Cap.xxxiii.

SVtores nuncupati ſunt,q̄ in ſettis filo porcorum ſetis ſuant.i.conſuant,quaſi ſetores Caliginarius vero non a calo pedum,ſed a calo.i.ligno vocatus,ſine quo conſui calciamenta non poſſunt,quod græci calopodium dicunt. Fiebant autem prius ex ſalice tm̄.Hinc & calciamenta dicta quod i calo.i.in ligno fiant, vel q̄ calcentur.Crepitas græci ante repertas vſi ſunt. Eſt autem genus ſingulari forma,et idem vtriq; aptum pedi,vel dextro vel ſiniſtro.Crepitas autem dictas

q̄ cū ſono ſtringātur, ſiue a pedum crepitu in ambulandū. Calceis regesvtebantur, & cæſares forma eorꝝ. Patricios calceos Romulus reperit quattuor corigiarū, aſſutaq; luna. His ſoli patricij vtebantur. Luna autē in eis non ſideris formam, ſed notam centenarii numeri ſignificabat, q̄ initio patricij ſenatores centū fuerint. Ocreę tibialia calciamenta ſunt dicta q̄ crura tegant. Coturni ſunt quibus calciabantur tragœdi, qui in theatro dicturi erant & alta intonanti q; voce carmina cātaturi. Eſt enim calciamentum in modum crepidarū quo heroes vtebantur, ſed tale eſtvt in dextro & leuo conueniat pede. Baxea calciamentum comœdorum erat, ſicut tragœdorum coturni. Quos quidā calones etiā appellant, eo q̄ ex ſalice fiebant. Naꝫ græci vt dicimus lignum calovocabant. Talarescalcei ſocci ſunt qui inde noīatividentur, q̄ea figura ſint vt contingant talū, ſicut ſubtalares q̄ ſub talo ſūt quaſi ſubcalares. Obſtrigilli ſunt qui per plātas cō ſuti ſunt, & ex ſuperiore parte corrigia trahitur vt cōſtringantur, vnde & noīantur. Oſas puto ab oſo primū factas & q̄is nunc ex alio genere, tamē nomen priſtinum retinent. Mullei ſimiles ſunt coturnorū ſolo alto, ſuperiore aūt parte cum oſſeis ſunt vel ęneis malleolis, ad quos lora deligabantur. Dicti aūt ſunt a colore rubro, qualis eſt mulli piſcis. Soleę ſunt quibus tantū pedum plantę teguntur, dictę a ſolo pedum. Itē ſoleę materiales, ex materia corio intexta. Socci, cuius diminutiuū ſoccelli appellati inde q̄ ſoccum habeant, in quo pars plātę iniciatur. Caligulę, caligæ vel a callo pedū dictę vel quia ligētur. Nā ſocci non ligantur, ſed tantuꝫ intromittuntur. Cernui ſocci ſunt ſine ſolo lingulati, quos nos foliatosvocamus. Clauati quaſi calliuati eo q̄ minutis clauis. i. acutis ſola calcis vinciātur. Perones & culponiæ, ruſtica calciamenta ſunt Braxeę calciamenta mulierū ſunt. Corrigiæ acorijsvocantur vel a colligatione quaſi colligiæ.

¶ Incipit liber viceſimus.

¶ De menſis. Cap̄. i.

PRimus Dedalus menſas & ſellas fecit. Coquinę apparatū aptius quidā prim⁹ compoſuit, qui in eo abſumptis bonis mortevolūtaria periit & merito, quia is qui gulę atq; edacitati ſeruit, & animaꝫ & corpus interficit. ab eſu & comeſu menſe factuꝫ diciturvocabulū. Nullū enī alium habet vſum. Torius dicitur a tortis herbis quę accūbentiū humeris ſupponuntur. Stiphadiū a ſtipitibus dictū, quaſi ſtipiadiū, ſic enī prius cœptū eſt. Accubitū a cibovocatū, quaſi accibitum epulaꝝ. Conuiuiū apd græcos cōpotatione ſympoſion, apud nos vero rectius a cōuictu appellatur, vel quia vitæ collocutionē habet. Itē conuiuium dicitur a multitudīe cōuenſcentium. Nam priuata menſa victus eſt, conuiuiū non eſt. Conuiui triplex eſt modus, diſcūbēdi, edēdi, & bibendi. Diſcumbendi, vt thoris iuſſisdiſcumbere pictis. Edendi & bibendivt poſtq̄ prima quies epulis menſæq; remotæ, Crateras ſtatuunt & vina coronant.

¶ De eſcis. Cap̄. ii.

CIbus dict⁹ quia capitur ore ſicuti eſca, quia eam os capit. Victus proprievocatur, quia vitam retinet, vnde & ad cibū vocare inuitare dicitur. Alimonia dicitur eoq̄ eius ſumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, ſenes ad perſeuerantiā neq; enim ſuſtinere poterit caro niſi conforteretur alimentis. Alimentuꝫ enim eſt quo alimur, alimonium alendi cura. Affluentia nuncupata quaſi rei nimiū exuberantis effuſiovltra q̄ ſatis eſt, moduſq; non eſt. Opulentia ab ope dicta eſt, quam ſi diſcutias inuenies eam tenere modum. Nam quomodo opitulatur quod nimium eſt, cum incōmodius ſit ſępe q̄ parū. Epulę ab opulentia rerum dictę. Epulę autē ſimplices i duo neceſſaria diuiduntur, panem etvinum, et in duo ſuperflua quę terra et mariveſcendi cauſaexquirūtur. Dapes aūt regum ſunt. epulę priuatoꝝ. Delitiæ nuncupatę, q̄ his delectentur hoies eaſq; ſuauiter appetant. Pulmentumvocatur a pultę, ſiue eī ſola pultis, ſiue quid aliud eius permixtione ſumatur. Pulmentum proprie dicitur. Satietas autē & ſaturitas ſibi differunt. Namſatietas exvno cibo dici poteſt, pro eo q̄ ſatis ſit, Saturitas autem a ſaturo nomen accepit, quod eſtvario alimentorū apparatu compoſitū. Crapula eſt immoderata voracitas, quaſi cruda epula, cuius crudelitate grauatur cor, & ſtomachus indigeſtus efficitur. Immoderata enimvoracitas vicium eſt, ſed tantū id ſalutis eſt, q̄tum ſubſtantationi naturæq; ſufficiat. Ianticulum eſt primus cibus quo ieiunium ſoluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius. Nos ipſi ieiunia ianticulis leuibus ſoluimus. Prandium ab apparatu edendi dictum. Proprie autemveteres prandium vocabant oim militum cibum ante pugnam, vnde eſt illud ducis alloquium. Prandeamus tanq̄ ad inferos cœnaturi. Merenda eſt cibus qui declinante die ſumitur, quaſi poſt meridiem edenda & proximo cœnæ. Vnde & antecœna a quibuſdāvocātur. Itē merēdare, quaſi meridie edere. Annona tractū ē a tēpore quo romani veteres ad cibosaduocabanť, ſic martialis. Imperat excelſos frāgere nona thoros, qđ & vſq; hodie perſæ faciunt. Cœnāvocari a cōione veſcētiū. Cenon quippe gtæci cōe dicunt. Vñ & cōicantes q̄ cōiter. i. pariter cōueniant. Apud veteres enī ſolitum erat in propatulo veſci & cōiter epulari ne ſingularitas luxuriā gigneret. Eſt aūt cena verſpertinus cib⁹, quā veſpertinā antiqui dicebāt. Invſu enī non erant prandia. Panis dict⁹ q̄ cū omni cibo apponatur. velq̄ oē aīal eū appetat. pā enī græce oē dicitur. Cibari⁹ eſt qui ad cibū ſeruis dať nec delicatus. Fermentarius fermentis confectus. Azimus nō fermētatus. Nā azim⁹ eſt ſine fermēto ſincer⁹. Acrizim⁹, leuiter fermētat⁹, quaſi acroazi

mus. Sigilineus panis a frumenti genere nũcupaſ Siligo eni genus eſt tritici. Rubidus recoctus & rurubefactus. Subcineritius cinere cõctus & reuerſatus. Ipſe eſt & focatius. Clibanitius in teſta coctus. Sfungia panis aqua diutiſſime laxatus ſimilã modicã accipit, & fermentũ modicum & habet humectationes pluſq̃ oĩs panis, vnde & ſfungię nomẽ accepit. Placentę ſunt quę fiunt de farre quas alii liba dicunt eo q̃ libeant & placeant. Lagenum eſt latus & tenuis panis q primũ in aqua poſtea ĩ oleo frigitur. Dulcia ſunt genera piſtorii operis a ſapore dicta. Melle eni aſperſo ſumuntur. Cruſtula diminutiuum eſt a cruſta, panis oleo conſperſus medio concauus & tortus. hæc & torta panis. Cruſta aũt eſt ſuperficies panis. Ipſa eſt & fragmẽta quia diuidũtur vt fracta. Simila ſubtiliſſima eſt farina. Amolũ flos farinæ tenuiſſimus pre lenitate de mola egeſtũ, vnde & appellatum quaſi a mola. Farina & furfures a farre dictę, cuius ſunt purgamenta Pollem genus eſt farinę cãdidiſſime Fermentum a feruore nuncupatũ, q̃ plus vna hora non põt contineri. Creſcẽdo enim excedit. Carnes dictę, quia carę ſunt, ſiue a creando, vñ a grẽcis creas vocantur Crudũ q̃ ſit cruentũ eſt enim cum ſanguine coctũ ſed & multi tẽporis aliquid coctũ vocatur. Aſſuz q̃ ardeat, quaſi arſum. Elixũ eo q̃ in aqua ſola decoquitur. Lixa ei aqua dicitur, ab eo q̃ ſit ſoluta, vñ & ſolutio libidinis luxus & mẽbra loco mota luxa dicunt. Frixũ a ſono dictũ, qñ ardet in oleo. Salſum quaſi ſale aſperſum dẽptis e medio ſyllabis tribus Rancidũ exvitio nuncupatũ q̃ raucos efficiat. ſuccida carnes in vſum repoſitę a ſuccidendo dictę. Lardus dicitur eo q̃ in domo repoſitus cõſeruaſ. Nã antiqui domos lares dicebãt. Taxea lardus eſt gallice dictũ. Vnde dicit Afranius in roſa, Gallum ſaginatũ, pingui paſtũ taxea. Axungia, ab vnctione vocata. Sebũ a ſue dictũ quaſi ſuebũ, quod pl⁹ pinguedinis hoc aĩal habeat. Offa eſt proprie frustum dentiũ cuius diminutiuũ ofella facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim. i. offatim excoquunt. Hunc offa eſt latrantiũ, quia ſi in os canis iaciſ, ſatiatus illico cõpeſcitur & ſileſcit. Fruſtũ vocatũ qđ capiat a frumẽ. Eſt ei frumẽ ſũma pars gulę. Pulpa dicta, quia cũ pultę oli cõmixta veſcebaſ. Vñ & pulmentũ & pulmentariũ dr̃. Pulpa aũt eſt caro ſine pinguedine, dicta, quia palpitet, reſilit eniz ſępe. Hãc plęriq; viſcũ vocãt, eo q̃ glutinoſa ſit. Lucani cę dictę q̃ prius in lucania factę ſunt. Farcimen caro cõciſa & minuta, dictũ q̃ eo inteſtinũ farciatur. hoc eſt impleaſ cũ aliaz rez cõmixtione. Minutal vocatũ q̃ fiat de piſcib⁹ & iſiciis oleribuſq; minutatim conciſis. Afratũ quod latine ſpumeum vocatur Afro eni grece ſpuma dicitur. Martiſia i mortario expiſce fiunt, vñ & nominata, Iſocẽ piſcẽ quẽdã dicũt, ex quo primũ iſicia facta ſunt, & q̃is ex alio genere piſciũ fiant, initiũ tñ piſcis vocabulũ dedit Galaticę a colore lacteo noiatę. Grẽci eni gala lac Sphęras a rotunditate græco vocabulo appellatas quicquid eni in rotundũ formaſ ſpęra a grẽcis dicit. Ius, coquinę magiſtri a iure nũcupauerunt, qa ea eſt lex cõdimẽti eius, Hãc grẽci zemã vocãt. Caſeus vocat⁹ qđ careat ſero, quaſi careũ. Nã ſerũ ei oẽ deducitur, vt ponderibus arguaſ. Coloſtruz lac nouũ, qđ neutri gñis eſt. Laca grẽco ſermone deriuatũ eſt pro candore. Grẽci eni albũ glaucũ dicũt Lacvero & ſanguis quod nutrit & qđ nutrit. Nam lacte nutrimur, viuimus ſanguine. Quactuz quaſi coactũ, & quaſi coagulatũ. Accepta ei ſecum alia ſpẽ coagulatur. Mel grẽce appellationis eſt quod ab apibus nomen habere probatur, Nã apis grẽce melleſe dr̃. antea aũt mella de rore erãt inueniebãt q; in arũdinũ foliis, vñ & Virgi. Hacten⁹ aerij mellis cęleſtia dona. Siquidẽ hucuſq; in india & arabia colligatũ reperit, ramisiherẽs in ſimilitudine ſalis Oẽ aũt mel dulce dr̃. Sardũ amarũ eſt abſinthii cã cui⁹ copia ei⁹ regionis apes nutriũt. Fauum vocari quia comeditur magis q̃ bibit. Fagere ei grẽce comedere appellant. Aiunt aũt medici & qui de hũa nox corpoz ſuſcipere naturis prẽcipueq; galien⁹ i libris quoz titulus eſt in quoz puerorũ & iuuenũ ac perfecte ętatis virorũ mulieroruz q; corpa iſito calore feruere, & noxios eẽ his ętati b6 cibos q calorẽ augeãt, ſanitatẽq; cõducere frigida q̃q; i eſu ſũere, ſicuti ecõtrario ſenib⁹ q pituita laborãt & frigore, calidos cibos & vina vetera prodeſſe.

¶ De potu. Cap. iii.

Potio a grẽca deriuatiõe vocata. Hanc eni illi potos dicũt. Aqua gñaliter vocata. q̃ ſuperficies eius equalis ſit, hic & equora. hãc quidã recẽtẽ vocãt, quia reiiciſ noua, a fõte vel a flumine. Nãvet⁹ putreſcit, quia nõ ẽ vtilis vetuſtavtvinum, ſz ſtati ſublata de flumine fõte vel puteo, fetescit eni vetuſta. Vinũ inde dictũ q̃ eius pot⁹ venas ſanguine cito repleat. Hoc alii qđ nos cura ſoluat, lieũ appellãt. Veteres vinũ venenũ vocabant. Sed poſtq̃ inuẽtũ ẽ virus letiferi ſucci, hoc vinũ vocatũ ẽ illud venenũ. Vñ & hiero. in libro quẽ de virginitate cõſeruanda ſcripſit, adoleſcentulas dixit ita vinũ debere fugere vt venenum, ne pro ętatis calore feruenti bibãt & pereãt. Inde ẽ q̃ apud veteres rõa nos fœmie nõ vtebãt vino niſi ſacroz cauſa certis dieb⁹. Merũ dicim⁹ cũ vinũ purũ ſignificam⁹. Naz merũ dicim⁹ qcqd purũ atq; ſincerũ ẽ, ſicut & aquã merã nullivtiq; rei mixtã. Hic & merẽdã qđ ãtiqt⁹ id tpis pueris operariis qb⁹ panis mer⁹ dabaſ, aut q̃ meridiẽt eodẽ tpe. i. ſoli ac ſepati, nõ vt i prãdio, aut i cęna advnã mẽſã. Inde credim⁹ etiã illud tẽp⁹ qđ poſt mediũ diẽ eſt meridiã appellari, q̃ purũ ſit Muſtũ eſt vinũ e lacu ſtati ſublatũ. Dictũ aũt creditur muſtũ q̃ in ſe limũ terrã habeat mixtã. Nã m⁹ terra eſt, vñ & humus Cuius & tanta vis feruoris ẽ vtvaſa q̃is grandia ex eo plena abſq; ſpiramine repleta illico dirumpat. Roſeum vinum. i. cum rubore. Roſa ei rubet. Aminiũ vero quaſi ſine minio. i. ſi

ne rubore,nã album eſt.Sucinaciũ ſuccine gẽmæ ſimiliseſt.i fului coloris.Limpidũ vinũ.i.perſpicuũ aquę ad ſpecie dictũ quaſi lymphidũ.Lympha enĩ aqua eſt.Turbidũ quaſi terbidum.i.terra cõmixtũ quod eſt fece.Phalernũ vinumvocatum a phalerna regione cãpaniæ vbi optima vina naſcunt.Colatũ vas proprium nuncupauit in quo deportatur. Gazetũ vero a regione vnde defertur.Gaza ei oppidũ eſt paleſtinę.Infertumvinum dicitur quod altario libatur atq; offertur.Spurcũ quod offerri nõ licet,aut cui aqua admixta eſt,quaſi ſpuriũ,hoc ẽ i mundum.Honorarium vinũ quod regibus & potẽtibus honoris gratia offertur.Cato de innocentia ſua.Cum eſſem in prouicia legatus q̃plures ad prętores & conſules,vinũ honorariũ dabant,nunq̃ accepi nec priuatus quidẽ.Crudum vinũ eſt inſuaue quod ferui potant.Acidumvel quia acutũ vel quia aqua mxitũ.Vinũ enim aqua mixtumcito in hunc ſaporẽ redigitur.Vnde & acidũ quaſi aquidũ,quia aqua lauantur vuę in torculari poſt expreſſum vinũ,eſt vilis potus ſeruis aptus.Cõditum vocatũ ꝙ non ſit ſimplex ſed cõmixtione pigmentorũ compoſitũ.Lactatũ eſt potio e lacte. Mulſum ex melle mixtũ.Eſt enim potio ex aqua et melle,qd̃ greci mellicratumvocant.Inomellum muſtum melle ad mixtumvehementer agitatũ atq; cõmotũ. Hydromellũ quod fiat ex malis matianis. Saccatum liquor eſt aquę feci vini admixtus, ſacco expreſſus. Luxia.ę.Oximellum appellatum ꝙ aceti & mellis permixta cõficitur materia, vnde & dulcedinẽ retinet & acorẽ.Rhodomellus dicitur eo ꝙ in ſucco roſæ mel admiſceatur.Nellicratum vinum mel le mixtũ.Medus quaſi mel⁹,quia ex melle fit,ſicut calamitas pro cadamitas. Feculavuą piguis decocta vſq; ad craſſitudinẽ mellis,ac refrigerata vtilis ſtomacho.Paſſum quicquid exvua paſſa cõpreſſũ effluxerit. Dicitur aũt paſſum a patiendo,naz̃ percutiturvua ſiccior & decoquitur et inde fit paſſum. Defrutũ dictũ eſt ꝙ defraudetur,& quaſi fraudez̃ patiatur.Carenum eo ꝙ feruẽdo parte careat Tertia eĩ parte muſti amiſſa,quod remanſerit carenũ eſt.Cui contraria ſapa eſt,quę feruendo ad tertiaz̃ redacta deſcenderit.Sicera eſt omnis potio quę ex travinum inebriare poteſt.Cuius licet nomen hebreum ſit tñ latinum ſonat,pro eo ꝙ ex ſucco frumenti vel pomoꝝ conficiatur,aut palmarum fructus in liquorẽ exprimantur,c octiſq; frugib⁹ aqua pinguior quaſi ſuccus colatur & ipſa potio ſicera nuncupatur.Ceruiſia a cerere.i.fruge vocata. Eſt enĩ potio ex ſeminibus frumenti vario modo cõfecta.Celia a calefaciendo appellata. Eſt enĩ potio ex ſucco tritici per artem confecta. Suſcitatur enĩ igne illavis germinis madefactę frugis, ac deinde ſiccat̃,et poſt i farinã redacta molli ſucco admiſcetur.Quo fermentato ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adiicitur,quę fit in his partibus hiſpaniæ cuius ferax vini locus non eſt.Fex dicta quod ſeſe vaſis emergendo affigat.Garum eſt liquor piſciũ ſalſus,qui olim conficiebatur ex piſce quẽ greci garonvocabãt,& q̃is nunc ex infimo genere piſciuz̃ fiat,nomen tamen priſtinum retinet a quo initium ſumpſit.Liquamen dictum eo ꝙ ſoluti a ſalſamento piſciculi eundẽ humorem liquant. Cuius liquor appellatur ſalſugo vel muria.Proprie autem muria dicitur aqua ſale cõmixta effectaq; guſtu in modum maris.Succus dicti ꝙ ſacco exprimantur tiſanæ.Tiſanę,zema.apozima greca vocabula ſunt

¶ De vaſis eſcariis Cap.iiii

Vas dictum a veſcendo ꝙ in eo eſcę apponantur Cuiusdiminutiuumvaſculũ quaſi veſculũ. Fictilia dicta quod fiant & fingãt ex terra.fingere enim eſt facere,formare&pſalmare,vnde & figuli dicuntur.Et vas fictile dicitur nõ fictuz̃ in illud qd̃ mendaciũ eſt,ſed quod formatur vt ſit & habeat aliquam formã, vnde & apoſtolus ait.Nunquid dicitur figmentũ ei qui ſe finxit,quare ſic me feciſti?fictilia vaſa in ſamo inſula prius inuenta tradunt̃,facta ex creta et indurata igni, vnde & ſamia vaſa.Poſtea inuentum et rubricã addere,et ex rubra creta fingere.Antiquiorem autez̃ fuiſſe dicunt vſum fictiliumvaſorum q̃ fundendi æris aut argenti.Apud veteres enĩ nec aurea nec argentea,ſed fictilia vaſa habebantur,ſicut ad vina doliis excogitatis,ad aquas amphoris, hydriis ad balneas ac reliquis quę in vſibus hoim aut rota fiunt ,aut manu aptantur.Argilla aũt a terra excocta teſtęvocabulum ſuſcepit,quia dum mollis eſſet efficitur teſta,nec cõmunicat cũ vocabulo priſtini generis,quia quod fuit non eſt.Aretina vaſa municipio italiæ dicuntur vbi fiunt,ſunt enim rubra,de quibus ſedulius. Rubra quod appoſitum teſta miniſtrat olus.Samiavaſa quidã putaut aboppido ſamo grecię habere nomen.Alii dicũt cretã eſſe italię,quę non longe a roma naſcitur quę ſamia appellatur.Cęlatavaſa argentea vel aurea ſũt ſignis eminentioribꝫ intus extrave expreſſa,a cœlo vocata quod eſt genus ferramenti,quodvulgi cilionem vocãt.Chryſen dicta vaſa deaurata,græcum ẽ.Anaglypha,quod ſuperius ſint ſculpta.Græci enim ana ſurſum,glyphe ſculpturam dicunt.ideſt ſurſum ſculpta.Diſcus antea ſcutꝫ vocabatur a ſpecie ſcuti,vnde & ſcutella per diminutionẽ. Eſt ei eiuſdem ſimilis.Poſtea diſcusvocatus ẽ quod dat eſcas ideſt apponat.A quo et diſcũbentesdicti ſiue ἀπο τοῦ δικεῖν.i.qd̃ iaciant. Miſſoriumvocatũ a mẽſa per deriuationem quaſi menſoriũ.Parapſis quaſi draudulũ et quadrilaterũ vas.ideſt paribus abſidis.Patena qd̃ diſpanſis patentibuſq; ſit oris. Lancis.Gauata quaſi cauata g.pro c.littera poſita.hic concha,ſed illa cauata,iſta cõcaua,ſic & greci hęc nũcupãt.Apophereta a greęcis,a ferendo poma vl̃ aliquid nominata eſt enim plana.Salinũ vas aptũ ſalibus.Idem & ſulzica quaſi ſalzica. Aceptabulũ quaſi acetaferum quod acetum ferat.cochlear ab

vſu prius cochlearū dictum. Hinc eſt illud veteruꝫ diſticon. Sum cochleis habilis & nec minus vtilis o uis. Nunquid ſcis potins cur cochlearevocor. Triſ files greçe latine tripidas. Qui aūt quatuor pedi bus inſiſtunt abuſiue dicūtur. In vaſculis autē tria quęruntur quę placeant, manus artificis, pondꝰ ar genti, & ſplendor metalli.

¶ De vaſis potatoriis. Caꝑ. v.

POculum a potando nominatū. Eſt eniꝫ omne vas in quo bibendi eſt conſuetu do. Phialę dictę q exvitro fiant. Vitruꝫ eni greçe hyalin dī. Paterę phialę ſunt dictę, vel q in ipſis potare ſolemus, vel patentes ſunt, diſpanſiſq; labris. Cratera calix eſt duas habens anſas, & eſt greçū nomen. Declinaſ aūt apud eos hic crater Nam latine hęc cratera di citur. Vnde Perſius. Si tibi crateras argenti. Virgi. Crateras magnos ſtatuunt & vina coronant. Fie bant aūt primū a connexionibus virgularū. Vnde & dictę cratę, apo tu cratin, ideſt q inuicē ſe tene ant. Cyathi quoq; cyphi cymbia & ipſa poculorum ſunt genera. Ex quibus cymbia pocula ſunt ex ſi militudine cymbę nauis. Emiſtes ſpecies poculi q ductim. i. vno ſpiritu bibitur. Bacchia primū a bac cho quod eſt vinum noiata, poſtea in vſibus aqua riis tranſiit. Calices & calcatī & ſcalę poculorū ge nera ātea ex ligno facta inde vocata. Græci ei om ne ligum cala dicebant. Ampula quaſi ampla bul la ſimilis eſt enim rotūditate bullis, quę ex ſpumis aquarum fiunt, atq; ita inflantur vento.

¶ De vaſis vinariis et aquariis. Caꝑ. vi.

OEnophorum vas ferens vinū, οἶνος eniviꝫ eſt. De quo eſt illud. Vertitur oenophoꝛi fundus ſententia nobis. Flaſcę a greço vo cabulo dictę. Hę pro vehendis ac recondendis phi alis primum factę ſunt, inde et nuncupatę. Poſtea i vſum vini tranſierunt manente greço vocabulovn de ſumpſerunt initium. Lagena & ſitula greça no mina ſunt, inflexa ex parte vt fierent latina. Illi ei laginos, nos lagena, illi ſitile, nos ſitulum dicimus cantarus. Hydria genus vaſis aquatilis per deriua tionem vocata, ydor enim græci aquaꝫ dicunt. Si tula q ſitientibus apta ſit ad bibenduꝫ. Quod vas greci cadum vocant. catinum vas fictile, quod meli us neutro genere dicitur q maſculino, ſicut & ſali num dicitur vas aptum ſalibus. Orcha eſt amphoꝛę ſpecies, cuius minore vocabulo vrceus, diminu tio vrceolus eſt. cyphus in quo manus lauamꝰ. Se riola eſt orcarum ordo directus, vel vas fictile vini apud ſytiam primum excogitatum. ſicut ciliciſesa cilicia nuncupatę vnde primum aduectę ſunt. Do lium. ℞. cupos et cupas, a capiendo. i. accipiendo a quas velvinum vocatas volunt, vnde & caupones Vtres abvtero, Mulgarium vas in quo mulgentur pecora. Idem & mulctrum, ab eo q in eo, mulgea tur lac. Labrum vocatum, eo q in eo lauationē fie ri infantum ſolitum eſt, cuius diminutiuum label lum. Idem et alueum quod in eo lauationeꝫ fieri ſo litum ſit. Peluesvocatę quod pedes ibi lauantur. Si phon vas appellatum, quod aquas ſufflando fun dat. Vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi ſenſe rit domum ardere currunt cum ſiphonibus plenis aquis, & extingunt incendia, ſed & cuꝫ eis aras ex preſſis ad ſuperiora aquis emundant.

¶ De vaſis olearijs. Caꝑ. vii.

AMicadium vas olearium. Scortia vas olea rium dictuꝫ eo quod ſit ex corio. Alabaſtrū vas vnguentarium, a lapide ſui generis co gnomiatum quem alabaſtrite mvocant, qui incor ruptavnguenta conſeruat. Pixides vaſcula vnguē taria ex buxo facta, nam quod nos buxuꝫ, greci pi xum vocant, Lenticula modicum vas ęneuꝫ vel ar genteum, quadrangulum in latere apertum, quod et lechitum. Eſt enim vas olei quo reges et ſacerdo tes vngebantur, a liniendo dictum.

¶ De vaſis coquinariis. Caꝑ. viii.

OMnia vaſa coquēdi cauſa parata cocula di cuntur. Plautus, ęneis loculis mihi excoc ta eſt omnis miſericordia Olla dicta pro eo qđ ebuliat in ea aqua igne ſubiecto, vt altius vapor e mittatur. Vnde & bulla dicitur quę in aqua vēti in tus ſpū ſubſtentatur. Patella quaſi patula. Olla eſt eni oris patentibus. cacabus & cucum a ſono fer uoris cognominantur. Hęc in greçis & latinis cōia nomina habent. Sed vtrum latini a greçis, an greçi a latinis hęc vocabula mutuaſſent incertum eſt. Lebetes ęneę ſunt greço ſermone vocatę, ſunt eni ollę minores invſum coquendi paratę. Sartago a ſtrepitu ſoni vocata, qñ in ea ardet oleum. Tripe des appellatę qđ tribus pedibus conſtent has greç ci tripodas vocant. Mola a rotunditate ſui vocata vt mala pomorum, ſic et greci. cibrum dictum qđ ibi currat frumentum quaſi currifrugum. Rotabu lum dictum a proruendo ſtercora ſiue ignes, panis coquendi gratia.

¶ De vaſis repoſitoriis. caꝑ. ix

OAzophilatiū archa eſt vbi colliguntur i tē plo ea quę ad indigentiam pauperuꝫ mit tuntur. compoſitum eſt autem nomen de li gua perſa & greça, Gaza enim linguarum perſa rum theſaurus, phylation greçe cuſtodia interpretatur Archa dicta quod arceat viſum atq; prohibeat. hic & arciuum, hinc & archanum. i. ſecretum vnde ce teri arcentur, cibutum greçum nomē eſt, quod nos archam dicimus. Loculus ad aliquid ponendum i terra factus locus ſeu ad veſtes vel pecuniam cu ſtodiendam, vnde & per diminutioneꝫ dicitur. Mo zicia quaſi modicia, vnde & modicum. c. pro. d. ſi cut ſolet itali oſie dicere pro hodie. Scrinia. ℞. ſac cus a ſago dictus quod eo cōſuetudo efficiatur qñ ſi ſagus. Marſupium ſacculus nummorum, quē greci marſippa appellant. Quędā eni greça noia i la tiuum paululum inflectuntur propter romanū elo quium. Sitarcię nautarū ſunt, ab eo quod ſutę ſūt.

Inuolucrum dictũ q aliquid in se teneat inuolutuz Fiscus sacculus est publicus, vnde & fiscellæ & fiscinę dñr. hunc habẽt exactores. & in eo mittũt debitũ publicũ quod redditur regibus. Fiscus autem primę positionis est, deriuatiuũ fiscina, diminutiuũ fiiscella. Canistrũ fiscis cãnis contexitur, vnde & nũ cupatũ alii grecũ asserunt. Cistella a coctis ex canna vel ligno quibus contexitur noiata. Cophinus ẽ exvirgultis aptum mundare stercora & terrã portare. De quo dicit psalmista pro isral. Manus eius i cophino seruierunt. Dictus aũt cophin⁹ quasi cou⁹ vel cauus. Corbes dicti quia curuativirgis cõtexuntur. Sportula diminutium a sporta. Sporta autẽ dicta quia exportet aliquid, vel qa ex sparto fit. Spartus vero est frutex virgulosus sine foliis, ab asperitate vocatus similis carici herbę, & funes de eo cõficiuntur.

De vasis luminarium. Cap. x.

Colendo ignẽ & ligna antiqui appellauerunt focũ. Fos enĩ grece latine ignis est, vñ & iuxta philosophos quosdã cũcta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeovt de septẽtrione dicatur, sterili non quicq̃ frigore gigni. Varro autem focos ait dictos, q foueant ignes. Nã ignis ipa flãma est, quicquid autem ignẽ fouet focus vocat, seu ara sit, siue quicquid aliud in quo ignis fouetur. lucerna a lychno dicta est, vnde & breuis est lu, vt Persius. Dispositę pinguẽ nebulã vomuere lucernę. Si enĩ a luce diceretur, non staret versus. Lychini⁹ autẽ quasi lucinius. Est enĩ cicendela lucernæ. Candelabrum a candelis dictum quasi candelaferũ & candelam ferat. Cereus per deriuationẽ a cera nomen habet ex qua formatur, de quo quidã. Hic tibi nocturnos prestabo cereus ignes. Subducta luce altera lux tibi sum. Candela a cadẽdo dicitur, eo q cadendo deleatur. Lacunaria pẽdentia sunt lumina. i. in aere lucentia. Funalia sunt quę intra ceram sunt, dicta a funibus quos ante vsum papyri cæra circũdatos habuere maiores, vnde & funera dicũtur. Funalia aũt greci scolares dicunt q sint scolię hoc est intorti. Hos romani funes & funalia nomiabant. Funalia candelabra apud veteres extãtes stimulos habuerũt abũcos quibus funiculi cæra vel huiusmodi alimento luminis oblíti figebantur. idẽ itaq; & stimuli peracuti funalia dicebãtur. Lãpas flamma est invertice lucens, dicta q lãbentis motũ ostenderevideatur. Fax dicta q focos faciat, cuius diminutiuum facula, Laterna dicta q lucẽ interi⁹ habeat clausam. Fit enĩ exvitro recluso intus lumine, vt venti flatus adire non possit, & ad probandũ lumen facile vbiq; circunferatur. Lucubrũ vocatũ q luceat in vmbra. Est enim modicus ignis q solet ex tenui stupa ceraq; formari. Pyra est quę in modũ are ex lignis construi soletvt ardeat. Pyro ei ignis dr, sed pyra est ipsa lignorum congeries cum nondum ardet, rogus est cũ ardere ceperit, bustuz vero iam exustus vocatur. Phareũ est turris maxima quã greci ac latini in cõmune ex ipsius rei vsu pharũ appellauerũt, eo q flammarũ indicio longevideat a nauigãtibus sicut supra diximus qualem ptolemeus iuxta alexandriã cõstruxisse octin gẽtis talentis tradit. Vsus eius est nocturno nauiũ cursui ignes ostendere ad pronũcianda vada portusq; itroitus, ne decepti tenebris nauigãtes in scopulos incidãt. Nã alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur i porticib⁹ machinas ad prelucendi ministeriũ fabricatas pharos dicunt. Nã phos lux est, oros visio dicit. Vnde & lucifer græce phosphorus appellatur.

De lectícis & sellis. Capi. xi.

Lecticę lectis herbis vocatę. Stat⁹ a sternẽdo dict⁹, quasistoriat⁹. In his solis antiqui ad dormiendũ accubabãt nõdum laneis stramẽtis reptis Storia q sit terra strata Cama est breuis & circa terrã. Greci ei cami breue dicũt. Cubile est cubãdi loc⁹ Grabatũ grecũ est. Baionulla est lect⁹ q in itinere baiulat, a baiulãdo. i. deportãdo. Puluinar lect⁹ diuitũ est, ide & puluillus. Spingę sunt lectice i qb⁹ sunt spi gatę effigies, quos nos grisos dicim⁹ Punicani lecti pui et humiles primũ a carthagine aduecti, & inde nomiati. Lecticę siue plutei lecti, de qbus satilius rufus de vita sua prima inquit cõtra cõsuetudinẽ imperatoz ipe p lectis lecticis vtebat. Sponda autẽ exterior pars lecti, pluteus interior. Geniales lecti ꝓprie sunt qui sternũtur puellis nubẽtibus, dicti a generãdis liberis. Cunabula sunt lectuli qbus infantes iacere consueuerũt, dicta q partui adhibeant, q̃si cinabula. Nã cine est grece emiti. Pheretrũ dr eo q i eo mortui deferant, & est grecũ nomẽ. Nã phereſtron dr apo tu phereſin. i. a ferẽdo. nã latine capulus dr q sup capita hoim ferat, sic Plaut⁹ ait. Capularis senex. i. vicinius capulo. Scãna sunt q altiorib⁹ lectis apponũt, dicta a scãdẽdo. i. ascẽdẽdo. Hic & scabelli, q lectis paruis vel sellis ob ascẽsum opponũtur. Scabellũ autẽ & suppedaneũ dicit. Nam quod dicunt greci ippodion, dixerũt latini scabellũ, & alii dixerunt suppedaneũ, q sub pedibus sit. Scãsilia gradus sunt vbi honorati in sedibus hærẽt. Sedes dictę, quoniã apud veteres romanos nõ erat vsus accũbendi, vnde & consedere dicebãtur. Postea vt Varro ait de vita populi romani, viri discũbere ceperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est i muliere accubitus. Sedes singulari numero ꝓprie regni est qd grece thronus dicit. Item thronũ græci dicunt, nos soliũ. Subsellia vero cęteroz cathedrę doctoz. Soliũ in quo reges sedent ꝓpter tutelam corporis sui scdz quosdã asoliditate dictũ quasi solidum, scdm alios p antisticõ quasi sediũ a sedẽdo. Vnde & sella quasi sedda dicta est, & subsellia q̃si subsedia Sellę curules erãt in quibus magistratus sedẽtes iura reddebãt. dicte aũt curules, qa apud veteres pretores & cõsules ꝓpter itineris longin-

quitatem curru forũ prouehebantur, ſellę aũt quę poſt eos vehebantur quib⁹ ſedẽtes⁹ dicere iura ſedebant, a cnrru currules ſellæ ſunt noiatæ. Tripodes ſcabilli ſunt. habentes tres pedes, ſed et cãdelabra tripoda ſunt, quia ſimiliter tres habent pedes.

¶ De vehiculis. cap̃.xii.

QArrũ a cardine rotarum dictũ, vnde & currus dicti q̃ rotas habere videtur. Reta autẽ dicta q̃ ruat, & rotundũ a rota vocatũ. Reda genus vehiculi quattuor rotarũ, has antiqui retas dicebãt, ꝓpter q̃ haberẽt rotas. Carpentũ põpaticũ vehiculi genus eſt, quaſi carrũ põpaticum. Plauſtrũ vehiculum duaꝝ rotaꝝ quibus onera deferuntur. Et dictũ plauſtrum quod voluitur, quaſi diceret pilaſtrũ. Caracutiũ vehiculũ altiſſimarũ rotarũ quaſi carrũ acutũ. Capſus carruca vndiq; cõtexta, quaſi capſa. Pilentũ vel prętoriũ contextum quatuor rotaꝝ vehiculũ, quibus matronę olivtebãtur. Virg. Pilentis matres mollibus. Horatius. Plures calones atq; caballi paſcẽdi ducẽda prætoria. Erant aũt antea pilenta veneti coloris nonvt nunc ſunt roſſati, quibus niſi caſtę matronę vti non poterant ſicut necvittis. Baſterna vehiculum itineris, q̃ ſi vaſterna mollibus ſtramentis compoſita, a duobus animalibus deportatur.

¶ De reliquis quæ invſu habentur. cap̃.xiii.

BAculus a baccho repertore vitis fertur inuentus in quo hoies motivino inniterent, ſicut aũt a baccho baculus, ita a bacculo bacillus per diminutionẽ. Fuſtes dicti q̃ præfixi in terrã ſtant, quos palos ruſtici vocãt, quib⁹ iuuenes pro criminibus feriuntur. Vectes dicti q̃ manib⁹ vectentur, vñ hoſtia ſaxaq; euellunt. Forfices ſecũdũ ęthymologiã ſi a filo dicuntur. f. poniturvt forfices quę ſunt ſartoꝝ. Si a pilo. p. vt forpices quę ſunt tõſorum. Si ab accipiendo. c. vt forcipes, eo q̃ formũ capiant quæ ſunt fabroꝝ. Formũ enim dixerũt antiqui calidũ, vnde & formoſus. Nouacula ferrum ſubtile ſatiſq; acutũ. Dicta aũt nouacula eo q̃ innouet faciẽ. Pecten dictus eo q̃ pexos capillos faciat atq; cõpoſitos. Calamiſtrũ eſt acus quæ calefacta et adhibita calefacit & intorquet capillos. Vñ & calamiſtrati appellantur, qui comã torquent. Clauis dicta q̃ claudat & aperiat. Catenatũ q̃ capiendo teneat. Horologiũ q̃ ibi horas legamus. i. colligamus. Eſt enĩ in ſolariis poſitũ, vbi clauo per lineas currit vmbra, vt quãcunq; diei horã oſtẽdat.

¶ De inſtrumentis ruſticis. Cap̃.xiiii.

QOmer eſt dictus q̃ vi humũ eruat, ſeu ab euomendo terrã. de quo Lucretius. Vnc⁹ aratri ferreus occulto decreſcit vomer in aruis ſumpſitq; per detrimenta fulgorẽ. Aratrum ab arando terrã vocatũ, quaſi arateriũ. Buris eſt curuamenũ aratri, dictus quaſi βους ουρα quod ſit in ſimilitudine caudę bouis. Dentale eſt aratri prima pars in qua vomer in qua vomer inducitur. quaſi dens. Cultelli a cultura dicti, eo q̃ ipſis putatione veteres in arbore vtebãtur & vite priuſq̃ falſces eſſent repertę. Falx eſt qua arbores putantur, & vites. Dicta aũt falx q̃ hac primũ milites herbã filicẽ ſolebant abſcindere, vñ eſt illud. Pax me certa ducis placidos curuauit invſus. Agricolę nũc ſũ militis ante fui. Falcaſtrum a ſimilitudine falcis vocatũ. Eſt aũt ferramentum curuum cũ manubrio longo ad denſitatẽ vepriũ ſuccidendã. Hi & runcones dicti quibus vepres ſecantur, a runcando dicti. Serrula eſt prętenuis lamina ferri dentiu; morda citate reſecans arbores ſeu ramos. Raſtra quoq; aut a radẽdo terrã, aut a raritate dentiu; dicta. Ligones q̃ terrã leuent, quaſi leuones. Scudicia dicta eo q̃ circa caudicẽ terrã aperiat. Et q̃ſei⁹ vſ⁹ in reliquis operibus habeatur, nomen tamẽ ex caudice retinet. Hanc alii generaliter foſſoriũ vocant q̃ foueã faciat, quaſi foueſſorium. Sarculum ferrũ foſſorum eſt, habens duos dentes a ſartiendo. i. fodiendo dictum. Sunt autem vel ſimplices vel bicornes. Paſtinatum vocant agricolę ferramentum biforcum, quo ſemina ſparguntur. Vnde etiam repaſtinari dictę ſunt vineæ veteres, quæ refodiuntur. Cylindrus lapis eſt teres in modũ colũnę qui avolubilitate nomen accepit. De quo Virgilius. Area tñ primũ ingenti equanda cylindro, & vertẽda manu. Tribula genus vehiculi vnde terunt frumenta & ob hoc ita vocatur. Pala quę ventilabrum vulgo dicitur a ventilandis paleis nominata. Furcilæ dictę eo q̃ his frumenta cillentur. i. mouentur. Vnde & oſcilla dicta ab eo q̃ cilleantur hoc eſt moueantur ora. Nam cillere eſt mouere. Teſſeræ ſunt q̃ bus frumentorum numerus deſignatur. Trapetũ mola oliuaria. Prelum trabes quo vua calcata prę mitur a pręmendo vocatum, quaſi preſſorium. Lacus prelum quo pręmitur oleum quo liquans profluat, et quo ab vuis vel oliuis torquendo oleũ vinumq; exigitur. Verennes avehere. i. portare noiatę. Qualus corbes colaq; prælorum per quem muſtum fluit, a colendo dictus. Fiſclum quaſi fiſculus a colando oleum dictum vel quaſi fiſcella olei.

¶ De inſtrumentis hortorum. Cap̃.xv.

DIcta eſt rota q̃ quaſi ruat. Eſt enim machina de qua a flumine a qua extrahitur. Lucretius In fluuio verſare rotas atq; auſtra videmus. Auſtra autẽ, id eſt rota, ab hauriendo a quas dicta. Gyrgillus dictus q̃ ĩ gyro vertatur Eſt enim lignum in tranſuerſa partica mobile ex quo funis cum ſitula velvtre in puteu; dimittitur, hauriendæ aquę cauſa. Telonem hortulani vocant lignum longum quo hauriunt aquas. Et dictus telõ a longitudine. Telon enim dicitur iuxta grecos qđ quid longum eſt. Vñ & muſtella vocata quaſi mus longus. Hoc inſtrumentum hiſpani ciconiã vocant propter q̃ imitetur eiuſdem nominis auem, lauantis ac deponantis roſtrum dum clangit. Lupus qui & canicula ferreus arpax, quia ſi quid in puteũ decidit, rapit & extrahit, vnde & nomen accepit. Ar-

pax aũt dictus, quia arripit. Arpe eĩ gręce rapere ẽ

¶ De instrumentis equorum cap̃.xvi.

PHalere ornamenta equorum sunt, & ẽ gręcus sermo Frena dicta ꝙ equos fremere cogant vel quod hæc equi frendent. i. imprimant dentibus & obmordeant. Vnde & nefrẽdes dicti adhuc lactentes porculi, ꝙ nondum aliquid frendant id est comminuant dentibus. Hinc & fabafresa quę mollita est. Lupati sunt freni asperrimi. Dicti autem lupati a lupinis dentibus quę iequales sunt, vnde etiam eorum morsus vehementer obest. Chamus genus asperi freni quo caballi superbi coerceri solẽt, dictus a curuitate. Chamos enim græci curuum dicunt. Habenę ab habendo dictę, ꝙ his equos habeamus hoc est teneamus, vnde & equi habiles dicti. Hęc & retinacula, a retinendo lora. Capistrum a capite inmentorum dictum. Sella a sedendo quasi sedda. Antella quasi antesella, sicut et postella. q̃si post sella. Cingulum hominum generis neutri est nam animalium genere fœminino dicimus has cĩgulas. Sagma quę corruptæ vulgo salma dicitur, stratu sagorum vocatur. vnde caballus sagmarius mula sagmaria. Capulum funis a capiendo, ꝙ eo ĩdomita iumenta comprehẽdantur. Calcaria dicta quia in calce hominis reperiantur. i. in pedis posteriore parte ad stimulandos equos, quibus aut pugnandum est aut currendum propter pigriciam animalium aut timorem. Nam ex timore stimuli nũcupati, licet sint et libidinis stimuli. Strigiles nuncupati a tergendo, ꝙ his equi tergãtur. Character est ferrum coloratum, quo notę pecudibus inuruntur. Character autẽ gręce latine forma dicitur Cauterium dictum quasi cauturium, ꝙ vrat & prouida sit in eum, sęueraq; cautio, vt dum videtur cuius sit auaricia refrenetur. Quod interdum pro signo, interdum pro cura adhibetur, vt vis morbis ignis ardore siccetur.

¶ Finit liber æthymologiarum Isidori Hispalensis episcopi.

BIBLIOTECA PROVINCIAL CORDOBA

¶ Registrũ in libros æthymologiarum sancti Isidori Hispalensis episcopi. Et primo capitula libri primi

iii. De disciplina et arte Capitulum.i.
idem De septẽ liberalibus disciplinis.c.ii.
idem De litteris communibus capitul.iii.
iiii. De grammatica capirulum.iiii.
idem de partibus orationis capitulum.v.
idem de nomime capitulum. vi.
idem de pronomine capitulum.vii.
idem de verbo capitulum.viii.
v. de aduerbio capitulum.ix.
idem de participio capitulum.x.
idem de coniunctione. capitulum.xi.
idem depræpositione. capitulum.xii.
idem De interiectione capitulum.xiii.
idem de voce capitulum.xiiii.
idem de syllaba capitulum.xv.
idem De pedibus capitulum.xvi.
idem de accentibus capitulum.xvii
vi de figuris accentuum. capitu.xviii.
idem de positura capitum.xix.
idem de notis sententiarum capitulũ.xx.
idem de notis vulgaribus capitlum.xxi.
vii. de notis iuridicis capitulum.xxii.
idem de notis militarib⁹.capitulum.xxiii
idem de notis litterarum capitulũ.xxiiii.
idem de notis digitorum capitulum.xxv.
idem de orthographia capitulum.xxvi.
idem de analogia capitulum.xxvii.
idem de ęthymologia capitum.xxviii.
idem de glosis capitulum. xxix.
viii. de de differentijs capitulum.xxx
idem de barbarismo capitulum.xxxi,
idem de soloecismo capitulum.xxxii.
idem de cęteris viciis capitulum.xxxiii
idem de metaplasmis capitulum. xxxiiii
idem de schematibus capitulnm.xxxv.
ix de tropis capitulum.xxxvi.
idem de prosa capitulum.xxxvii.
x. de metris capitulum.xxxviii.
idem de fabula capitulum.39
idem de vocabulo historię capitulu3 40.
xcvi. de primis auctorib⁹ historiaꝝ.c.41
idem de vtilitate bistoriæ capitulum.42
idem de generibus historiæ capitu.43.

¶ capitula libri secundi.

idem de rhetorica et eius nomine. capi.i.
idem de inuentoribus rhetorice artis.c.ii.
idem de nomine oratoris capitulum.iii.
idem de generibus causarum capitu.iiii.
dem de gemino statu causarum capi.v.

xi De tripartita cõtrouerſia capit.vi
idem De quattuor partibus orationis.vii
idem De quinq; modis cauſarum, ca.viii
idem de ſyllogiſmis, capitulum.ix,
xii De lege capitulum.10,
idem De ſententia capitulum.11,
idem de cataſceua & anaſceua,capit.12,
idem de proſopopeia, capitulum.13,
idem de ethopeia, capitulum.14,
idem de generibus queſtionum, capi.15,
idem de elocutione capitulum.16,
idem de trimodo genere dicendi, ca 17,
idem de colo cõmate & periodis, capi.18
idem de vicijs litterarum et verborum & ſententiarum capitulum.19,
idem de iuncturis verborum, capitu.20,
idem de figuris verborum & ſnīarum,21
xiii de dialectica capitulum.22
idem de differentia dialecticę & rhetoricę artis. capitulum.23,
idem de diffinitione philoſophię, ca.24
idem Quid ſit philolophia, capitul.25,
xiiii de iſagogis porphirii, capitulū.26
idem de cathegoriſs ariſtotelis,capi.27,
idem de perihermenijs ariſtotelis, ca.28
idem de ſillogiſmis dialecticis, capi.29,
xv de diuiſione diffinitionum marij victorini libro abbreuiata,capitu.30,
xvi de topicis capitulum.31,
idem de oppoſitis, capitulum.32,

¶ capitula libri tertij,

idem de vocabulo arithmeticę diſciplię,i
idem de auctoribus eius, capitulum.ii,
idem Quid ſit numerus & vñ dicatur.3,
idem Quid p̄ſtent numeri, capitulum.4
idem de prima diuiſione pariū & ipiū,5,
xvii, de ſecūda diuiſione totiꝰ nūeri,c,6,
idem de tercia diuiſione totiꝰ nūeri,ca,7
idem de differentia arithmeticę geometrię et muſicę, capitulum.8,
idem Quot numeri infiuiti exiſtunt,ca.9
idem Quid ſit geometria & de inuentoribus etvocabulo eius.capitulum,10
idem de q̄driptita diuiſiōe geometrię,11,
idem de figuris geometrię.capitulum,12
xviii. de nūeris ſcd̄z geometriā q̄rēdis,13
idem de muſica & eius nomiue, capi.14,
idem de inuentoribus eius,capitulum.15,
idem Quid poſcit muſica,capitulum, 16
Idem de tribus partibus muſicę, capi,17
idem de triformi muſicę diuiſione,ca.18,
idem de prima diuiſione muſicę quę armonica dicitur. capitulum,19,
idem De ſecunda diuiſione quę organica dicitur. capitulum,20,
xix De tertia diuiſione quę rithmica nūcupatur, capitulum,21,
idem de muſicis numeris,capitulum,22,
idem de aſtronomia capitulū,23
idem de inuentoribus eius, capitulū,24
idem de ſcriptoribus aſtronomię, ca,25,
idem de differentia aſtronomię & aſtrologię capitulum.26,
idem de aſtronomię ratione,capitul,27,
idem de mundo & eius nomine,capi,28.
idem de forma mundi, capitulum.29,
idem de cęlo & eius nomine, capitul,30.
idem de ſitu ſphęręę celeſtis,capitulū,31,
idem de motu eiuſdem, capitulum.32,
idem de curſu eiuſdem ſpęrę, capitu.33.
idem de celeritate cœli, capitulum,34,
idem de axe cœli, capitulum,35,
idem de cœleſtibus polis, capitulum,36,
idem de cardinibus cœli, capitulum,37,
idem de conuexis cœli, capitulum,38,
xx de ianuis cœli, capitulum,39,
idem de gemina cœli facie,capitulū.40
idem de quattuor partibus cœli, cap,41
idem de hemiſperijs, capitulum,42,
idem de quinq; circulis cœli, capitu,43,
idem de zodiaco circulo,capitulum,44
idem de candido circulo,capitulum,45,
idem de magnitudine ſolis, capitu,46,
idem de magnitudine lunę, capitu,47,
idem de natura ſolis, capitulum,48,
idem de curſu ſolis. capitulum,49.
idem de defectu ſolis, capitulum,50,
idem de itinere ſolis, capitulum,51
idem de lumine lunę, capitulum.52,
idem de formis lunę. capitulum.53
idem de interlunio lunę. capitulum.54,
idem de curſu lunę. capitulum,55,
idem devicinitate lunę ad terras, ca,56,
idem de eclipſi ſolis, capitulum,57,
idem de eclipſi lunę capitulum,58
xxi de differentia ſtellarum & ſiderum & aſtrorum capitulum,59,
idem de lumine ſtellarum, capituluz,60
idem de ſitu ſtellarum. capitulum. 61
idem de curſu ſtellarum, capitulum,62,
idem de vario curſu ſtellarum.capitu 63
idem de interuallis ſtellarum,capit.64.
idem de numero circulari ſtellarū.ca.65
idem de ſtellis planetis. capitulum.66,
idem de præcedentia et añgradatione ſtellarum capitulum.67.
idem de remotione vel retrogradatione ſtellarum capituluz.68

idem De ſtatu ſtellarum. capitulum, 69.
idem De nominibus ſtellarum quibus ex cauſis nomina acceperunt. capi 70

¶ Capitula libri quarti.

xxii De medicina capitulum. i.
idem de nomine eius capitulū. ii,
idem de inuentoribus eius capitul. iii.
idem de tribus hereſibus medicoꝝ, c, 4,
idem de quattuor humoribus corpoꝝ. 5.
idem de acutis morbis. cap, 6,
idem de chronicis morbis, capitulum, 7.
idem de morbis qui in ſuperficie cutis videntur capitulum. 8.
xxiii. de remediis et medicaminis. ca. 9,
idem de libris medicinalibus ca. 10
idem de inſtrumentis medicorum. cap. 11
idem de odoribus & vnguentis, capit, 12,
xxiiii de initio medicine. cap, 13,

¶ Capitula libri quinti.

idem De auctoribus legum. ca. i.
idem de legibus diuinis et humanis, ca, 2
idem Quid differunt inter ſe ius leges et mores. capitulum, 3,
idem Quid ſit ius naturale ca. 4
idem Quid ſit ius ciuile cap. 5.
idem Quid ſit ius gentium ca. 6,
idem Quid ſit ius militare ca. 7.
idem Quid ſit ius publicum cap. 8,
idem Quid ſit ius quiritum ca. 9,
idem Quid lex capit. 10.
idem Quid ſcita plebium cap, 11,
idem Quid ſenatuſconſultum cap. 12
idem Quid conſtitutio & edictum cap. 13.
idem Quid reſponſa prudentiuꝫ ca. 14
idem de legibꝰ cõſularibꝰ & tribunicijs. 15
idem de lege ſatyra capit. 19.
idem de legibus rhodijs cap. 17
idem de priuilegijs cap. 18,
idem Quid poſſit lex capitu, 19,
idem Quare lex facta ſit cap, 20
idem Qualis debeat fieri lex cap. 21.
idem De cauſis cap. 22,
idem de teſtibus cap, 23
idem de inſtrumentis legalibus cap, 24,
xxv de rebus cap, 25,
xxvi. de criminibus ī lege cõſtitutis, c, 26
idem de pœnis ī legibus conſtitus. ca. 27
idem de chronice vocabulo. capitu. 28.
idem de momentis et horis. capitulū. 29
idem de diebus capitulum. 30.
xxvii de nocte capitulum. 31.
idem De hebdomada Capitulum. 32.
idem De menſibus. capitul. 33.
idem De ſolſticiis & equinoctiis. capit. 34.
idem De temporibus anni capitulum. 35
idem De annis capitulum. 36.
idem de olympiadibus & luſtris & iubileis. capitulū. 37
idem de ſeculis & etatibus cap. 38.
28. de diſcretione temporum. capi. 39.

¶ Capitula libri ſexti.

xxix. De veteri et nouo teſtamento ca. i.
idem De ſcriptoribus et vocabulis ſanctorum librorum capitulum. ii
xxx de bibliothecis capitulum. iii.
idem de interpretibus capitulum. iiii.
idem de eo qprimū romā librosaduexit v
idem Qui apud nos bibliothecas inſtituerunt capitulum. vi.
idem Qui multa ſcripſerunt capitulu. vii.
idem de generibus opuſculorum ca. viii.
idem de ceris capitulum. ix.
ipem de chartis capitulum. x.
xxxi. de pergamenis capitulum. xi.
idem de libris conficiendis capitu. xii.
idem de librorum vocabulis capitulū. xiii
idem de librariis & eoꝝ inſtrumētis, xiiii.
idem de canonibus euangeliorum. ca. xv
idem de canonibus concilioruꝫ. capi. xvi
idem de cyclo paſchali capitlum. xvii.
xxxii de reliquis feſtiuitatibus. capi. xviii
33. de officijs capitulum. xix

¶ Capitula libri ſeptimi.

34 De deo capitulū. i.
xxxv de filio dei capitulum. ii.
idem de ſpiritu ſancto capitu. iii.
36. de eadem trinitate capitulu. iiii.
idem de angelis capitulū. v.
37 de hominibus qui quodam præſagio nomen accceperunt. capitu. vi.
38 de patriarchis capitulum. vii.
idem de prophetis capituluꝫ. viii
39 de apoſtolis capitulum. ix,
idem de reliquis ī euangelio noibus, ca, x
idem de martyribus capitulum. xi.
xl de clericis capitulum. xii.
idem de monachis capituluꝫ. xiii
idem de ceteris fidelium noibus. cap. xiiii

¶ Capitula libri octaui.

idem De eccleſia & ſynagoga. capitu. i.

xl. de religione & fide capitulum.ii.
xli. de hereſi & ſciſmate. capitulum.iii.
idem de hereſibus iudeorum. capitu.iiii.
idem de hereſibus Chriſtianorum. cap.v
xlii de philoſophis gentium. capitu.vi.
idem de poetis capitulum.vii.
xliii. de ſibyllis capitulum.viii.
idem de magis capitulum.ix
idem de paganis capitulum.x
idem de diis gentium capituu.xi.

¶Capitula libri noni.

xlv. de linguis gentium capitulum.i.
xlvi. de gentium vocabulis capituum.ii.
xlviii de regnis & militię vocabulis cap.iii
xlix. de ciuibus. capitulum.iiii.
l. de affinitatibus & gradibus capi.v.
li. de agnatis & cognatis capitulū.vi.
idem de coniugis capitulum.vii.

¶Capitula libri decimi.

lii. Liber decimus tractat de quibuſdā vocabulis per alphabetū diſtinctis.

¶Capitula libri vndecimi.

lvi. de homine & partibus eius capitu.i.
lix. De ętatibus hominis capituum.ii.
lx de portentis capitulum.iii.
idem de tranſformatis capitulum.iiii.

¶Capitula libri duodecimi.

idem de pecoribus & iumentis. capitu.i.
lxii. de beſtiis capitulum.ii.
lxiii. de minutis animantibus. capitu.iii.
idem de ſerpentibus capitulum.iiii.
lxiiii. de vermibus capitulum.v.
idem de piſcibus capitulum.vi.
lxv de auibus capitulum.vii.
lxvii. De minutis volatilibus. capitu.viii.

¶Capitula libri tertiidecimi

idem de mundo capitulum.i.
idem de atomis capitulum.ii.
idem de elementis capitulum.iii.
idem de cęlo capitulum.iiii.
idem de partibus cęli capitulum.v.
lxviii de circulis cęli. capitulum.vi.
idem de aere et nube. capitulum vii
idem de tonitruo capitulum.viii.
idem de fulminibus. capituum.ix.
lxviii De arcu & nubium effectibus ca.x.
idem de ventis capitulum.xi.
lxix. de aquis capitulum.xii.
idem de diuerſitate aquarum capitu.xiii.
idem de maris nomine capitulum.xiiii
idem de oceano. capitulum.xv.
idem de mediterraneo mari capitu.xvi.
idem de ſinibus maris capitulum.xvi.
idem de æſtibus & fretis capitulum.xviii.
lxx de lacis & ſtagniis. capitulum.xix.
idem de abyſſo capitulum.xx.
idem de fluminibus capitulum.xxi.
lxxi de diluuijs capitulum.xxii.

¶Capitula libri quartidecimi

idem de terra capitulum.i.
idem de orbe capitulum.ii.
idem de aſia & partibus eius capitu.iii.
lxxii. de europa capitulm.iiii.
lxxiii de lybia capitulum.v
lxxiiii. de inſulis capitulum.vi.
lxxv. de promontoriis. capitulum.vii.
idem de montibus cæteriſq; terræ vocabulis. capitulum.viii.
idem de inferioribus terræ capitulum.ix

¶Capitula libri quintidecimi

lxxvi. de ciuitatibus .capitulum.i.
lxxvii. de ædificiis publicis capitulum.ii.
lxxviii. de habitaculis capitulum.iii.
idem de ædificiis ſacris capitulum.iiii.
idem de repoſitoriis capitulū.v.
lxxix de operariis capitulum.vi.
idem de aditibus capitulum.vii.
idem de partibus ædificiorum capit.viii.
idem de munitionibus capitulum.ix.
idem de tentoriis capitulum.x.
idem de ſepulchris capitulum.xi.
idem de ædificiis ruſticis capitulum.xii
idem de agris. capitulum. xiii.
lxxx. de finibus agrorum capitulum.xiiii
idem de menſuris agrorum capitulum.xv.
idem de itineribus capitulum.xvi.

¶Capitula libri ſextidecimi.

idem de pulueribus et glebis terræ cap.i.
idem de glebis ex aqua, capitulum.ii.
lxxxi de lapidibus vulgaribus. capitu.iii.
idem de lapidibus inſignioribus cap.iiii.
lxxxii. de marmoribus capitulū.v.
idem de gemmis capitulum.vi.
idem de viridioribus gemmis capitu.vii.

lxxxii. De rubris gemmis Cap.viii
idem. de purpureis. capitulum.ix.
lxxxiii. de candidis capitulum.x.
idem de nigris capitulum.xi.
idem de variis capitulum.xii.
idem de cryſtallis capitulum.xiii.
idem de aureis capitulum.xiiii.
lxxxiiii de vitro capitulum.xv.
idem de metallis capitulum.xvi.
idem de auro. capitulum.xvii.
idem de argento. capitulum.xviii
idem de ære capitulum.xix
lxxxv. de ferro. capitulum. xx.
idem de plumbo capitulum.xxi
idem de ſtanno capitulum.xxii.
idem de electro capitulum.xxiii.
idem de ponderibus. capitulum.xxiiii.
idem de menſuris capitulum.xxv.
lxxxvi. de ſignis capitulum.xxvi.

¶ Capitula libri decimiſeptimi.

idem De auctoribus rerum ruſticarũ.ca.i.
idem De cultura agrorum capitu.ii
idem de frumentis capitulum.iii.
lxxxvii de leguminibus capitulum.iiii
idem de vitibus capitulum.v.
idem de arboribus capitulum.vi.
lxxxviii de propriis nominib⁹ arborũ.ca.vii.
lxxxix. de arboribus aromaticis. capit.viii.
xc. de herbis aromaticis ſiue cõib⁹.c.ix
xcii. de oleribus capitulum.x.
idem. de odoratis oleribus capitu.xi

¶ Capitula libri decimioctaui.

xcii. De bellis cãpitulum.i.
xciii de triumphis capitulum.ii.
idem de ſignis capitulum.iii.
idem de buccinis capitulum.iii.
idem de armis capitulum.v.
idem de gladiis capitulum.vi.
idem de aſtis. capitulum.vii.
idem de ſagittis. capitulum.viii.
cxiiii. de faretris. capitulum.ix.
idem de fundis capitulum.x.
idem de ariete capitulum.xi.
idem de clypeis capitulum.xii
idem de loricis capitulum.xiii.
idem de galeis capitulum.xiiii.
idem de foro capitulum.xv
idem de ſpectaculis capitulũ.xvi.
idem de ludo gymnico capitu.xvii.
idem de generibus gymnicorum.ca.xviii.
idem de ſaltu capitulum.xix.
xciiii. De curſu. capitulum.xx.
idem de iactu. capitulum.xxi.
idem De virtute capitulum.xxii.
idem de luctatione capitulum.xxiii.
idem de paleſtra capitulum.xxiiii
idem De agone capitulum.xxv.
idem de generibus agonum capi.xxvi.
idem de ludis circenſibus capitu.xxvii
cxv de circo. capitulum.xxviii.
idem de ornamentis. capitulum.xix
idem de metis capitulum.xxx.
idem de obeliſco capitulum.xxxi
idem de carcerib⁹ capitulũ. xxxii
idem de aurigis capitulum.33.
idem de quadrihis capitulum.34.
idem de currn. capitulum.35.
idem de equis quibus currunt.capitu.36.
idem de ſeptem ſpaciis capitu.37
idem de equitibus capitulum.38.
idem de deſultoribus capitulũ.39.
idem de peditibus capitulum.xl.
idem ne coloribus equorum capi.xli
idem de theatro capitulum.xlii.
idem de ſcęna capitulum.xliii.
idem de orciſtra capitulum.xliiii.
idem de tragœdiis capitulum.xlv
idem de comœdis capitulum.xlvi
idem de themelicis. capitulum. xlvii.
idem de hiſtrionibus capitulum. xlviii.
idem de mimis capitulum. 49
idem de ſaltatoribus. capitu.50.
idem Quid pro patrono agatur. capi.51.
idem de amphitheatro capitulum.52.
idem de ludo equeſtri capitulum.53.
xcvi. de retiariis. capitulum.54.
idem de ſecutoribus capitulũ.lv.
idem de laquearibus capitu.56.
idem de velitibus capitu.57.
idem de ferali certamine cap.58.
idem de horũ execratione ludorũ.ca.59.
idem de alea capitu.60
idem be pirgis capitu.61.
idem de calculis capitu.62.
idem de teſſeris capitu.63.
idem de figuris aleæ capitu.64.
idem de vocabulis teſſararum. capit.65.
idem de iactibus teſſararum. capitu.66.
idem de calculorum motu capitu.67.
idem de inrerdictione aleæ capitu.68.
idem de pila capitu.69.

¶ Capitula libri deciminoni.

idem De nauibus. capitu.i.
idem De partib⁹ nauiũ & armamẽtis.ca.ii

xcvii De velis. cap̃.iii.
xcvii De funibus Cap̃.iiii.
xcvii De retibus Cap̃.v
xcvii De fabricis siue fornacibus. Cap̃.vi
xcvii de instrumentis fabrorum. cap̃.vii.
xcvii de fabricis parietum. cap̃.viii.
cxvii de dispositione cap̃.ix.
xcvii De constructione. cap̃.x.
xcviii De venustate cap̃.xi
xcviii De laquearijs cap̃.xii.
xcviii De crustis. Cap̃.xiii.
xcviii De lithostratis Cap̃.xiiii.
xcviii De plastis cap̃.xv
xcviii De pictura. cap̃.xvi.
xcviii De coloribus. cap̃.xvii.
xcviii De instrumentis ædificiorum. cap̃.xviii
xcix De lignarijs. cap̃.xix.
xcix De inuentione lanificii cap̃.xx.
xcix De veste sacerdotali. cap̃.xxi.
xcix De nominibus vestiũ cęterarꝝ. cap̃.xxii.
De vestibus quarũdē gentiũ. cap̃.xxiii.
c. de pallijs virorum cap.xxiiii.
c. de palliis fœminarum cap.xxv.
c. de statu & reliquis vestibus quæ in vsu habentur. cap.xxvi.
c. de lanis. cap.xxvii.
c. de coloribus vestiuꝫ cap.xxviii.
ci de instrumentis cap.xxix
ci de ornamentis. cap.xxx.
ci de anulis. cap.xxxi.
ci de cingulis cap.xxxii.
ci. De calciamentis. cap.xxxiii.

¶ Capitula libriviceſimi & vltimi.

cii de menſis. cap̃.i.
cii de eſcis cap̃.ii.
cii de potu cap̃.iii.
ciii de vaſis eſcariis. cap.iiii
ciii de vaſis potariis cap.v.
ciii de vaſis vinariis & aquariis cap.vi.
ciii de vaſis oleariis cap.vii.
ciii de vaſis coquinariis cap.viii
ciii de vaſis repoſitoriis cap.ix
ciiii de vaſis luminarium cap.x.
ciiii de lecticis & ſellis cap.xi
ciiii de vehiculis cap.xii.
ciiii de reliquis quę in vſu habentur cap.xiii
ciiii de inſtrumentis ruſticis cap.xiiii.
ciiii de inſtrumentis hortorum cap̃.xv.
cv de inſtrumentis equorum. cap.xvi

Laus deo.

¶ Impreſſum Parrhiſij ſumptibus Ioannis Petit.
Anno ſalutis Milieſimo quingenteſimoviceſimo.
die vero viceſimaquinta menſis Septembris.